ඛුද්දකනිකායෙ

නෙත්තිප්පකරණ-අට්ඨකථා

ධම්මවිචය

පටුන

"ධම්මා සුතා ධාතා වචසා පරිචිතා මනසානුපෙක්ඛිතා දිට්ඨියා සුප්පටිවිද්ධා."

(මහා සුඤ්ඤත සුත්තං; මජ්ඣිම නිකායො, උපරිපණ්ණාසකො, සුඤ්ඤත වග්ගො.)

පටුන සංස්කරණය - භික්ඛු ධම්මවිහාරි

(ඡට්ඨ සංගායනා ත්‍රිපිටක වැඩසටහනින් උපුටා සකසන ලදී)

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

බුද්දකනිකායෙ

නෙත්තිප්පකරණ-අට්ඨකථා

ගන්ථාරම්භකථා

මහාකාරුණිකං **නාථං,** ඤෙය්‍යසාගරපාරගුං;
වන්දෙ නිපුණගම්භීර-විචිත්‍රනයදෙසනං.

විජ්ජාචරණසම්පන්නා, යෙන නිය්‍යන්ති ලොකතො;
වන්දෙ තමුත්තමං **ධම්මං,** සම්මාසම්බුද්ධපූජිතං.

සීලාදිගුණසම්පන්නො, ඨිතො මග්ගඵලෙසු යො;
වන්දෙ **අරියසඞ්ඝං** තං, පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං අනුත්තරං.

වන්දනාජනිතං පුඤ්ඤං, ඉති යං රතනත්තයෙ;
හතන්තරායො සබ්බත්ථ, හුත්වාහං තස්ස තෙජසා.

ථිතිං ආකඞ්ඛමානෙන, චිරං සද්ධම්මනෙත්තියා;
ධම්මරක්ඛිතනාමෙන, ථෙරෙන අභියාචිතො.

පදුමුත්තරනාථස්ස, පාදමූලෙ පවත්තිතං;
පස්සතා අභිනීහාරං, සම්පත්තං යස්ස මත්ථකං.

සංඛිත්තං විභජන්තානං, එසො අග්ගොති තාදිනා;
ඨපිතො එතදග්ගස්මිං, යො මහාසාවකුත්තමො.

ඡළභිඤ්ඤො වසිප්පත්තො, පභින්නපටිසම්භිදො;
මහාකච්චායනො ථෙරො, සම්බුද්ධෙන පසංසිතො.

තෙන යා භාසිතා නෙත්ති, සත්ථාරා අනුමොදිතා;
සාසනස්ස සදායත්තා, නවඞ්ගස්සත්ථවණ්ණනා.

තස්සා ගම්භීරඤාණෙහි, ඔගාහෙතබ්බභාවතො;
කිඤ්චාපි දුක්කරා කාතුං, අත්ථසංවණ්ණනා මයා.

සහ සංවණ්ණනං යස්මා, ධරතෙ සත්ථුසාසනං;
පුබ්බාචරියසීහානං, තිට්ඨතෙව විනිච්ඡයො.

තස්මා තමුපනිස්සාය, ඔගාහෙත්වාන පඤ්චපි;
නිකායෙ පෙටකෙනාපි, සංසන්දිත්වා යථාබලං.

සුවිසුද්ධමසංකිණ්ණං, නිපුණත්ථවිනිච්ඡයං;
මහාවිහාරවාසීනං, සමයං අවිලොමයං.

පමාදලෙඛං වජ්ජෙත්වා, පාළිං සම්මා නියොජයං;
උපදෙසං විභාවෙන්තො, කරිස්සාමත්ථවණ්ණනං.

ඉති අත්ථං අසඞ්කිණ්ණං, **නෙත්තිප්පකරණස්ස** මෙ;
විභජන්තස්ස සක්කච්චං, නිසාමයථ සාධවොති.

තත්ථ කෙනට්ඨෙන නෙත්ති? සද්ධම්මනයනට්ඨෙන **නෙත්ති**. යථා හි තණ්හා සත්තෙ කාමාදිභවං නයතීති ‘‘භවනෙත්ති’’ති වුච්චති, එවමයම්පි වෙනෙය්‍යසත්තෙ අරියධම්මං නයතීති සද්ධම්මනයනට්ඨෙන ‘‘නෙත්ති’’ති වුච්චති. අථ වා නයන්ති තායාති **නෙත්ති**. නෙත්තිප්පකරණෙන හි කරණභූතෙන ධම්මකථිකා වෙනෙය්‍යසත්තෙ දස්සනමග්ගං නයන්ති සම්පාපෙන්තීති, නීයන්ති වා එත්ථ එතස්මිං පකරණෙ අධිට්ඨානභූතෙ පතිට්ඨාපෙත්වා වෙනෙය්‍යා නිබ්බානං සම්පාපියන්තීති **නෙත්ති**. න හි නෙත්තිඋපදෙසසන්නිස්සයෙන විනා අවිපරීතසුත්තත්ථාවබොධො සම්භවති. තථා හි වුත්තං – ‘‘තස්මා නිබ්බායිතුකාමෙනා’’තිආදි. සබ්බාපි හි සුත්තස්ස අත්ථසංවණ්ණනා නෙත්තිඋපදෙසායත්තා, නෙත්ති ච සුත්තප්පභවා, සුත්තං සම්මාසම්බුද්ධප්පභවන්ති.

සා පනායං නෙත්ති පකරණපරිච්ඡෙදතො තිප්පභෙදා භාරනයපට්ඨානානං වසෙන. පඨමඤ්හි භාරවිචාරො, තතො නයවිචාරො, පච්ඡා පට්ඨානවිචාරොති. පාළිවවත්ථානතො පන සඞ්ගහවාරවිභාගවාරවසෙන දුවිධා. සබ්බාපි හි නෙත්ති සඞ්ගහවාරො විභාගවාරොති වාරද්වයමෙව හොති.

තත්ථ **සඞ්ගහවාරො** ආදිතො පඤ්චහි ගාථාහි පරිච්ඡින්නො. සබ්බො හි පකරණත්ථො ‘‘යං ලොකො පූජයතෙ’’තිආදීහි පඤ්චහි ගාථාහි අපරිග්ගහිතො නාම නත්ථි. නනු චෙත්ථ පට්ඨානං අසඞ්ගහිතන්ති? නයිදමෙවං දට්ඨබ්බං, මූලපදග්ගහණෙන පට්ඨානස්ස සඞ්ගහිතත්තා. තථා හි වක්ඛති – ‘‘අට්ඨාරස මූලපදා කුහිං දට්ඨබ්බා සාසනපට්ඨානෙ’’ති. මූලපදපට්ඨානානි හි අත්ථනයසඞ්ඛාරත්තිකා විය අඤ්ඤමඤ්ඤං සඞ්ගහිතානි.

විභාගවාරො පන උද්දෙසනිද්දෙසපටිනිද්දෙසවසෙන තිවිධො. තෙසු ‘‘තත්ථ කතමෙ සොළස හාරා’’ති ආරභිත්වා යාව ‘‘භවන්ති අට්ඨාරස පදානී’’ති අයං උද්දෙසවාරො. ‘‘අස්සාදාදීනවතා’’ති ආරභිත්වා යාව ‘‘තෙත්තිංසා එත්තිකා නෙත්තී’’ති අයං නිද්දෙසවාරො. පටිනිද්දෙසවාරො පන භාරවිභඞ්ගවාරො භාරසම්පාතවාරො නයසමුට්ඨානවාරො සාසනපට්ඨානවාරොති චතුබ්බිධො. තෙසු ‘‘තත්ථ කතමො

දෙසනාහාරො''ති ආරභිත්වා යාව ''අයං පහානෙන සමාරොපනා''ති අයං හාරවිභඞ්ගවාරො. තත්ථ ''කතමො දෙසනාහාරසම්පාතො''ති ආරභිත්වා යාව ''අනුපාදිසෙසා ච නිබ්බානධාතූ''ති අයං හාරසම්පාතවාරො. එත්ථාහ – හාරවිභඞ්ගහාරසම්පාතවාරානං කිං නානාකරණන්ති? වුච්චතෙ – යත්ථ අනෙකෙහිපි උදාහරණසුත්තෙහි එකො හාරො නිද්දිසීයති, අයං හාරවිභඞ්ගවාරො. යත්ථ පන එකස්මිං සුත්තෙ අනෙකෙ හාරා සම්පතන්ති, අයං හාරසම්පාතවාරො. වුත්තඤ්හෙතං **පෙටකෙ** –

''යත්ථ ච සබ්බෙ හාරා, සම්පතමානා නයන්ති සුත්තත්ථං;
බ්‍යඤ්ජනවිධිපුථුත්තා, සා භූමී හාරසම්පාතො''ති.

නයසමුට්ඨානසාසනපට්ඨානවාරවිභාගො පාකටො එව. සාසනපට්ඨානවාරො පන සඞ්ගහවාරෙ විය උද්දෙසනිද්දෙසවාරෙසුපි න සරූපතො උද්ධටොති. එත්ථාහ – ''ඉදං නෙත්තිප්පකරණං මහාසාවකභාසිතං, භගවතා අනුමොදිත''න්ති ච කථමෙතං විඤ්ඤායතීති? පාළිතො එව. න හි පාළිතො අඤ්ඤං පමාණතරං අත්ථි. යා හි චතූහි මහාපදෙසෙහි අවිරුද්ධා පාළි, සා පමාණං. තථා හි අගරහිතාය ආචරියපරම්පරාය පෙටකොපදෙසො විය ඉදං නෙත්තිප්පකරණං ආභතං. යදි එවං කස්මාස්ස නිදානං න වුත්තං. සාවකභාසිතානම්පි හි **සුභසුත්ත-** (දී. නි. 1.444 ආදයො) **අනඞ්ගණසුත්ත-** (ම. නි. 1.57 ආදයො) **කච්චායනසංයුත්තාදීනං** නිදානං භාසිතන්ති? නයිදං එකන්තිකං. සාවකභාසිතානං බුද්ධභාසිතානම්පි හි එකච්චානං පටිසම්භිදාමග්ගනිද්දෙසාදීනං ධම්මපදබුද්ධවංසාදීනඤ්ච නිදානං න භාසිතං, න ච තාවතා තානි අප්පමාණං, එවමිධාපි දට්ඨබ්බං.

නිදානඤ්ච නාම සුත්තවිනයානං ධම්මභණ්ඩාගාරිකඋපාලිත්ථෙරාදීහි මහාසාවකෙහෙව භාසිතං, ඉදඤ්ච මහාසාවකභාසිතං, ථෙරං මුඤ්චිත්වා අනඤ්ඤවිසයත්තා ඉමිස්සා විචාරණායාති කිමෙතෙන නිදානගවෙසනෙන, අත්ථොයෙවෙත්ථ ගවෙසිතබ්බො, යො පාළියා අවිරුද්ධොති. අථ වා පාළියා අත්ථසංවණ්ණනාභාවතො න ඉමස්ස පකරණස්ස විසුං නිදානවචනකිච්චං අත්ථි, පටිසම්භිදාමග්ගනිද්දෙසාදීනං වියාති දට්ඨබ්බං.

ඉදානි එතස්මිං පකරණෙ නානප්පකාරකොසල්ලත්ථං අයං විභාගො වෙදිතබ්බො – සබ්බමෙව චෙතං පකරණං සාසනපරියෙට්ඨිභාවතො එකවිධං, තථා අරියමග්ගසම්පාදනතො විමුත්තිරසතො ච. බ්‍යඤ්ජනත්ථවිචාරභාවතො දුවිධං, තථා සඞ්ගහවිභාගභාවතො ධම්මවිනයත්ථසංවණ්ණනතො ලොකියලොකුත්තරත්ථසඞ්ගහණතො රූපාරූපධම්මපරිග්ගාහකතො ලක්ඛණලක්ඛියභාවතො පවත්තිනිවත්තිවචනතො සභාගවිසභාගනිද්දෙසතො සාධාරණාසාධාරණධම්මවිභාගතො ච.

තිවිධං පුග්ගලත්තයනිද්දෙසතො තිවිධකල්‍යාණවිභාගතො පරිඤ්ඤත්තයකථනතො පහානත්තයූපදෙසතො සික්ඛත්තයසඞ්ගහණතො තිවිධසංකිලෙසවිසොධනතො මූලගීතිඅනුගීතිසඞ්ගීතිභෙදතො පිටකත්තයත්ථසංවණ්ණනතො හාරනයපට්ඨානප්පභෙදතො ච.

චතුබ්බිධං චතුප්පටිසම්භිදාවිසයතො චතුනයදෙසනතො ධම්මත්ථදෙසනාපටිවෙධගම්භීරභාවතො ච. පඤ්චවිධං අභිඤ්ඤෙය්‍යාදිධම්මවිභාගතො පඤ්චක්ඛන්ධනිද්දෙසතො පඤ්චගතිපරිච්ඡෙදතො පඤ්චනිකායත්ථවිවරණතො ච. ඡබ්බිධං ඡළාරම්මණවිභාගතො ඡඅජ්ඣත්තිකබාහිරායතනවිභාගතො ච. සත්තවිධං සත්තවිඤ්ඤාණට්ඨිතිපරිච්ඡෙදතො. නවවිධං සුත්තාදිනවඞ්ගනිද්දෙසතො. චුද්දසවිධං සුත්තාධිට්ඨානවිභාගතො. සොළසවිධං අට්ඨවීසතිවිධඤ්ච සාසනපට්ඨානප්පභෙදතො. චතුරාසීතිසහස්සවිධං චතුරාසීතිසහස්සධම්මක්ඛන්ධවිචාරභාවතොතිආදිනා නයෙන පකරණවිභාගො වෙදිතබ්බො.

තත්ථ **සාසනපරියෙට්ඨිභාවතොති** සකලං නෙත්තිප්පකරණං සික්ඛත්තයසඞ්ගහස්ස නවඞ්ගස්ස සත්ථුසාසනස්ස අත්ථසංවණ්ණනාභාවතො. **අරියමග්ගසම්පාදනතොති** දස්සනභූමිභාවනාභූමිසම්පාදනතො. **විමුත්තිරසතොති** සාසනස්ස අමතපරියොසානත්තා වුත්තං. **බ්‍යඤ්ජනත්ථවිචාරභාවතොති** හාරබ්‍යඤ්ජනපදකම්මනයානං බ්‍යඤ්ජනවිචාරත්තා අත්ථපදඅත්ථනයානං අත්ථවිචාරත්තා වුත්තං. **සඞ්ගහවිභාගභාවො** පරතො ආවි භවිස්සති. **ධම්මවිනයත්ථසංවණ්ණනතොති** සකලස්සාපි පරියත්තිසාසනස්ස ධම්මවිනයභාවතො වුත්තං. **ලක්ඛණලක්ඛියභාවතොති** නෙත්තිවචනස්ස ලක්ඛණත්තා උදාහරණසුත්තානඤ්ච ලක්ඛියත්තා වුත්තං. **සභාගවිසභාගනිද්දෙසතොති** සමානජාතියා ධම්මා සභාගා, පටිපක්ඛා විසභාගා, තංවිචාරභාවතොති අත්ථො. **සාධාරණාසාධාරණධම්මවිභාගතොති** පහානෙකට්ඨසහජෙකට්ඨතාදිසාමඤ්ඤෙන යෙ ධම්මා යෙසං ධම්මානං නාමවත්ථාදිනා සාධාරණා තබ්බිධුරතාය අසාධාරණා ච, තංවිභාගතො දුවිධන්ති අත්ථො.

පුග්ගලත්තයනිද්දෙසතොති උග්ඝටිතඤ්ඤූආදි පුග්ගලත්තයනිද්දෙසතො. **තිවිධකල්‍යාණවිභාගතොති** ආදිකල්‍යාණාදිවිභාගතො. **මූලගීතිඅනුගීතිසඞ්ගීතිභෙදතොති** පඨමං වචනං මූලගීති, වුත්තස්සෙව අත්ථස්ස සඞ්ගහගාථා අනුගීති, තංතංසුත්තත්ථයොජනවසෙන විප්පකිණ්ණස්ස පකරණස්ස සඞ්ගායනං සඞ්ගීති, සා ථෙරස්ස පරතො පවත්තිතාති වෙදිතබ්බා, එතාසං තිස්සන්නං භෙදතො තිවිධන්ති අත්ථො. **පඤ්චක්ඛන්ධනිද්දෙසතොති** රූපාදිපඤ්චක්ඛන්ධසීලාදිපඤ්චධම්මක්ඛන්ධනිද්දෙසතො පඤ්චවිධන්ති

අත්ථො. **සුත්තාධිට්ඨානවිභාගතොති** ලොභදොසමොහානං අලොභාදොසාමොහානං කායවචීමනොකම්මානං සද්ධාදිපඤ්චින්ද්‍රියානඤ්ච වසෙන චුද්දසවිධස්ස සුත්තාධිට්ඨානස්ස විභාගවචනතො චුද්දසවිධන්ති අත්ථො. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙවාති න පපඤ්චිතං.

1. සඞ්ගහවාරවණ්ණනා

එවං අනෙකභෙදවිභත්තෙ නෙත්තිප්පකරණෙ යදිදං වුත්තං ‘‘සඞ්ගහවිභාගවාරවසෙන දුවිධ’’න්ති, තත්ථ සඞ්ගහවාරො ආදි. තස්සාපි **‘‘යං ලොකො පූජයතෙ’’**ති අයං ගාථා ආදි. තත්ථ **යන්ති** අනියමතො උපයොගනිද්දෙසො, තස්ස ‘‘තස්සා’’ති ඉමිනා නියමනං වෙදිතබ්බං. **ලොකොති** කත්තුනිද්දෙසො. **පූජයතෙති** කිරියානිද්දෙසො. **සලොකපාලොති** කත්තුවිසෙසනං. **සදාති** කාලනිද්දෙසො. **නමස්සති චාති** උපචයෙන කිරියානිද්දෙසො. **තස්සාති** සාමිනිද්දෙසො. **එතන්ති** පච්චත්තනිද්දෙසො. **සාසනවරන්ති** පච්චත්තනිද්දෙසෙන නිද්දිට්ඨධම්මනිදස්සනං. **විදූහීති** කරණවචනෙන කත්තුනිද්දෙසො. **ඤෙය්‍යන්ති** කම්මවාචකකිරියානිද්දෙසො. **නරවරස්සාති** ‘‘තස්සා’’ති නියමෙත්වා දස්සිතස්ස සරූපතො දස්සනං.

තත්ථ ලොකියන්ති එත්ථ පුඤ්ඤාපුඤ්ඤානි තබ්බිපාකො චාති **ලොකො,** පජා, සත්තනිකායොති අත්ථො. ලොක-සද්දො හි ජාතිසද්දතාය සාමඤ්ඤවසෙන නිරවසෙසතො සත්තෙ සඞ්ගණ්හාති. කිඤ්චාපි හි ලොකසද්දො සඞ්ඛාරභාජනෙසුපි දිට්ඨප්පයොගො, පූජනකිරියායොග්‍යභූතතාවසෙන පන සත්තලොකවචනො එව ඉධ ගහිතොති දට්ඨබ්බං. **පූජයතෙති** මානයති, අපචායතීති අත්ථො.

ලොකං පාලෙන්තීති ලොකපාලා, චත්තාරො මහාරාජානො. ලොකියා පන ඉන්දයමවරුණකුවෙරා ලොකපාලාති වදන්ති. සහ ලොකපාලෙහීති **සලොකපාලො,** ‘‘ලොකො’’ති ඉමිනා තුල්‍යාධිකරණං. අථ වා ඉස්සරියාධිපච්චෙන තංතංසත්තලොකස්ස පාලනතො රක්ඛණතො ඛත්තියචතුමහාරාජසක්කසුයාමසන්තුසිතසුනිම්මිතපරනිම්මිතවසවත්තිමහාබ්‍රහ්මාදයො ලොකපාලා. තෙහි සහ තංතංසත්තනිකායො සලොකපාලො ලොකොති වුත්තො. අථ වා ‘‘ද්වෙමෙ, භික්ඛවෙ, සුක්කා ධම්මා ලොකං පාලෙන්තී’’ති (අ. නි. 2.9; ඉතිවු. 42) වචනතො හිරොත්තප්පධම්මා ලොකපාලා. තෙහි සමන්නාගතො ලොකො **සලොකපාලො.** හිරොත්තප්පසම්පන්නා හි පාපගරහිනො සප්පුරිසා ධම්මච්ඡන්දවන්තතාය භගවති පූජානමක්කාරපරා හොන්තීති.

සදාති සබ්බකාලං රත්තිඤ්චෙව දිවා ච, **සදාති** වා භගවතො ධරමානකාලෙ තතො පරඤ්ච. අථ වා **සදාති** අභිනීහාරතො පට්ඨාය යාව සාසනන්තරධානා, තතො පරම්පි වා. මහාභිනීහාරතො පට්ඨාය හි මහාබොධිසත්තා බොධියා නියතතාය බුද්ධඞ්කුරභූතා සදෙවකස්ස ලොකස්ස පූජනීයා චෙව වන්දනීයා ච හොන්ති. යථාහ භගවා සුමෙධභූතො –

‘‘දීපඞ්කරො ලොකවිදූ, ආහුතීනං පටිග්ගහො;

මම කම්මං පකිත්තෙත්වා, දක්ඛිණං පාදමුද්ධරි.

‘‘යෙ තත්ථාසුං ජිනපුත්තා, පදක්ඛිණමකංසු මං;
දෙවා මනුස්සා අසුරා ච, අභිවාදෙත්වාන පක්කමු’’න්ති. (බු. වං. 2.75-76);

නමස්සති චාති කෙචි කෙසඤ්චි පූජාසක්කාරාදීනි කරොන්තාපි තෙසං අපාකටගුණතාය නමක්කාරං න කරොන්ති, න එවං භගවතො, යථාභූතඅබ්භුග්ගතකිත්තිසද්දතාය පන භගවන්තං සදෙවකො ලොකො පූජයති චෙව නමස්සති චාති අත්ථො. ‘‘සදා නරමනුස්සො’’ති කෙචි පඨන්ති, තං න සුන්දරං. **තස්සාති** යං සදෙවකො ලොකො පූජයති චෙව නමස්සති ච, තස්ස. **එතන්ති** ඉදානි වත්තබ්බං බුද්ධියං විපරිවත්තමානං සාමඤ්ඤෙන දස්සෙති. **සාසනවරන්ති** තං සරූපතො දස්සෙති. තත්ථ දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි යථාරහං සත්තෙ සාසති විනෙති එතෙනාති සාසනං, තදෙව එකන්තනියානට්ඨෙන අනඤ්ඤසාධාරණගුණතාය ච උත්තමට්ඨෙන තංතංඅභිපත්ථිතසමිද්ධිහෙතුතාය පණ්ඩිතෙහි වරිතබ්බතො වා වරං, සාසනමෙව වරන්ති **සාසනවරං. විදූහීති** යථාසභාවතො කම්මකම්මඵලානි කුසලාදිභෙදෙ ච ධම්මෙ විදන්තීති විදූ, පණ්ඩිතමනුස්සා, තෙහි. ඤාතබ්බං, ඤාණමරහතීති වා **ඤෙය්‍යං. නරවරස්සාති** පුරිසවරස්ස, අග්ගපුග්ගලස්සාති අත්ථො.

ඉදං වුත්තං හොති – යො අනඤ්ඤසාධාරණමහාකරුණාසබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණාදිගුණවිසෙසයොගෙන සදෙවකෙන ලොකෙන පූජනීයො නමස්සනීයො ච භගවා අරහං සම්මාසම්බුද්ධො, තස්ස ලොකෙ උත්තමපුග්ගලස්ස එතං ඉදානි අම්හෙහි විභජිතබ්බහාරනයපට්ඨානවිචාරණවිසයභූතං සාසනං ආදිකල්‍යාණතාදිගුණසම්පත්තියා වරං අග්ගං උත්තමං නිපුණඤාණගොචරතාය පණ්ඩිතවෙදනීයමෙවාති. භගවතො හි වචනං එකගාථාමත්තම්පි සච්චපටිච්චසමුප්පාදඛන්ධායතනධාතින්ද්‍රියසතිපට්ඨානාදිසභාවධම්මනිද්ධාරණක්ඛමතාය සොළසහාරපඤ්චනයසොළසඅට්ඨවීසතිවිධපට්ඨානවිචාරයොග්‍යභාවෙන ච පරමගම්භීරං අත්ථතො අගාධපාරං සණ්හසුඛුමඤාණවිසයමෙවාති. තෙනෙවාහ – ‘‘පඤ්ඤවන්තස්සායං ධම්මො, නායං ධම්මො දුප්පඤ්ඤස්සා’’ති (දී. නි. 3.358; අ. නි. 8.30). අථ වා භගවතො සාසනං පරිඤ්ඤාක්කමෙන ලක්ඛණාවබොධප්පටිපත්තියා සුඤ්ඤතමුඛාදීහි ඔගාහිතබ්බත්තා අවිඤ්ඤූනං සුපිනන්තෙනපි න විසයො හොතීති ආහ – **‘‘විදූහි ඤෙය්‍ය’’**න්ති. තථා ච වුත්තං – ‘‘එතු විඤ්ඤූ පුරිසො’’තිආදි.

අපරෙ පන ‘‘තං තස්ස සාසනවර’’න්ති පඨන්ති, තෙසං මතෙන යං-සද්දො සාසන-සද්දෙන සමානාධිකරණොති දට්ඨබ්බො. ඉදං වුත්තං හොති යං සාසනවරං සලොකපාලො ලොකො පූජයති නමස්සති ච, තං සාසනවරං විදූහි ඤාතබ්බන්ති. ඉමස්මිඤ්ච නයෙ ලොකපාල-සද්දෙන භගවාපි වුච්චති. භගවා හි ලොකග්ගතායකත්තා නිප්පරියායෙන ලොකපාලො, තස්මා ‘‘තස්සා’’ති ලොකපාලස්ස සත්ථුනොති අත්ථො. සලොකපාලොති චෙත්ථ ලොකපාල-සද්දො ගුණීභූතොපි සත්ථුවිසයත්තා සාසන-සද්දාපෙක්ඛතාය සාමිභාවෙන සම්බන්ධීවිසෙසභූතො පධානභූතො විය පටිනිද්දෙසං අරහතීති.

කථං පන සයං ධම්මස්සාමී භගවා ධම්මං පූජයතීති? නායං විරොධො. ධම්මගරුනො හි බුද්ධා භගවන්තො, තෙ සබ්බකාලං ධම්මං අපචායමානාව විහරන්තීති. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘යංනූනාහං ය්වායං ධම්මො මයා අභිසම්බුද්ධො, තමෙව ධම්මං සක්කත්වා ගරුං කත්වා උපනිස්සාය විහරෙය්‍ය’’න්ති (සං. නි. 1.173; අ. නි. 4.21).

අපි ච භගවතො ධම්මපූජනා සත්තසත්තාහප්පටිපත්තිආදීහි දීපෙතබ්බා. ධම්මස්සාමීති ච ධම්මෙන සදෙවකස්ස ලොකස්ස සාමීති අත්ථො, න ධම්මස්ස සාමීති. එවම්පි නමස්සතීති වචනං න යුජ්ජති. න හි භගවා කඤ්චි නමස්සතීති, එසොපි නිද්දොසො. න හි නමස්සතීති පදස්ස නමක්කාරං කරොතීති අයමෙව අත්ථො, අථ ඛො ගරුකරණෙන තන්නින්නො තප්පොණො තප්පබ්භාරොති අයම්පි අත්ථො ලබ්භති. භගවා ච ධම්මගරුතාය සබ්බකාලං ධම්මනින්නපොණපබ්භාරභාවෙන විහරතීති. අයඤ්ච අත්ථො ‘‘යෙන සුදං ස්වාහං නිච්චකප්පං විහරාමී’’ති (ම. නි. 1.387) එවමාදීහි සුත්තපදෙහි දීපෙතබ්බො. ‘‘විදූහි නෙය්‍ය’’න්තිපි පාඨො, තස්ස පණ්ඩිතෙහි සපරසන්තානෙසු නෙතබ්බං පාපෙතබ්බන්ති අත්ථො. තත්ථ අත්තසන්තානෙ පාපනං බුජ්ඣනං, පරසන්තානෙ බොධනන්ති දට්ඨබ්බං.

එවං භගවතො සදෙවකස්ස ලොකස්ස පූජනීයවන්දනීයභාවො අග්ගපුග්ගලභාවො ච වුච්චමානො ගුණවිසිට්ඨතං දීපෙති, සා ච ගුණවිසිට්ඨතා මහාබොධියා වෙදිතබ්බා. ආසවක්ඛයඤාණපදට්ඨානඤ්හි සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණපදට්ඨානඤ්ච ආසවක්ඛයඤාණං ‘‘මහාබොධී’’ති වුච්චති. සා අවිපරීතධම්මදෙසනතො තථාගතෙ සුප්පතිට්ඨිතාති විඤ්ඤායති. න හි සවාසනනිරවසෙසකිලෙසප්පහානං අනාවරණඤාණඤ්ච විනා තාදිසී ධම්මදෙසනා සම්භවති. ඉච්චස්ස චතුවෙසාරජ්ජයොගො. තෙන දසබලඡඅසාධාරණඤාණඅට්ඨාරසාවෙණිකබුද්ධධම්මාදිසකලසබ්බඤ්ඤුගුණපාරිපූරී පකාසිතා හොති. එතාදිසී ච ගුණවිභූති මහාකරුණාපුබ්බඞ්ගමං අභිනීහාරසම්පත්තිං පුරස්සරං කත්වා සම්පාදිතං සමත්තිංසපාරමිසඞ්ඛාතං පුඤ්ඤඤාණසම්භාරමන්තරෙන න උපලබ්භතීති හෙතුසම්පදාපි අත්ථතො විභාවිතා හොතීති එවං භගවතො තීසුපි අවත්ථාසු සබ්බසත්තානං

එකන්තහිතප්පටිලාභහෙතුභූතා ආදිමජ්ඣපරියොසානකල්‍යාණා නිරවසෙසා බුද්ධගුණා ඉමාය ගාථාය පකාසිතාති වෙදිතබ්බං.

දුතියනයෙ පන යස්මා සික්ඛත්තයසඞ්ගහං සඵලං අරියමග්ගසාසනං තස්ස ආරම්මණභූතඤ්ච අමතධාතුං තදධිගමූපායඤ්ච පුබ්බභාගපටිපත්තිසාසනං තදත්ථපරිදීපනඤ්ච පරියත්තිසාසනං යථාරහං සච්චාභිසමයවසෙන අභිසමෙන්තො ස්වාක්ඛාතතාදිගුණවිසෙසයුත්තතං මනසිකරොන්තො සක්කච්චං සවනධාරණපරිපුච්ඡාදීහි පරිචයං කරොන්තො ච සදෙවකො ලොකො පූජයති නාම. ලොකනාථො ච සම්මාසම්බොධිප්පත්තියා වෙනෙය්‍යානං සක්කච්චං ධම්මදෙසනෙන ‘‘අරියං වො, භික්ඛවෙ, සම්මාසමාධිං දෙසෙස්සාමි’’ (ම. නි. 3.136; සං. නි. 5.28; පෙටකො. 24), ‘‘මග්ගානට්ඨඞ්ගිකො සෙට්ඨො’’ (ධ. ප. 273; කථා. 872; නෙත්ති. 125; පෙටකො. 30), ‘‘යාවතා, භික්ඛවෙ, ධම්මා සඞ්ඛතා වා අසඞ්ඛතා වා, විරාගො තෙසං අග්ගමක්ඛායති’’ (ඉතිවු. 90; අ. නි. 4.34), ‘‘ඛයං විරාගං අමතං පණීතං’’ (ඛු. පා. 6.4; සු. නි. 227), ‘‘එකායනො අයං, භික්ඛවෙ, මග්ගො සත්තානං විසුද්ධියා’’ (දී. නි. 2.373; ම. නි. 1.106; සං. නි. 5.367), ‘‘ධම්මං වො, භික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමි ආදිකල්‍යාණ’’න්තිආදීහි (ම. නි. 3.420; නෙත්ති. 5) වචනෙහි ථොමනෙන ච පූජයති නාම. තස්මා සාසනවරස්ස පූජනීයභාවො ඉධ වුච්චමානො අනවසෙසතො ධම්මගුණෙ දීපෙතීති යෙ අරියභාවාදයො නිය්‍යානාදයො ඛයවිරාගාදයො මදනිම්මදනාදයො අසඞ්ඛතාදයො ස්වාක්ඛාතතාදයො ආදිකල්‍යාණතාදයො ච අනෙකෙහි සුත්තපදෙහි පවෙදිතා අනෙකෙ ධම්මගුණා, තෙ නිරවසෙසතො ඉමාය ගාථාය පකාසිතාති වෙදිතබ්බා.

යස්මා පන අරියසච්චප්පටිවෙධෙන සමුග්ඝාටිතසම්මොහායෙව පරමත්ථතො පණ්ඩිතා බාල්‍යාදිසමතික්කමනතො, තස්මා භාවිතලොකුත්තරමග්ගා සච්ඡිකතසාමඤ්ඤඵලා ච අරියපුග්ගලා විසෙසතො විදූති වුච්චන්ති. තෙ හි යථාවුත්තසාසනවරං අවිපරීතතො ඤාතුං නෙතුඤ්ච සපරසන්තානෙ සක්කුණන්තීති අට්ඨඅරියපුග්ගලසමූහස්ස පරමත්ථසඞ්ඝස්සාපි ඉධ ගහිතත්තා යෙ සුප්පටිපන්නතාදයො අනෙකෙහි සුත්තපදෙහි සංවණ්ණිතා අරියසඞ්ඝගුණා, තෙපි නිරවසෙසතො ඉධ පකාසිතාති වෙදිතබ්බා.

එවං පඨමගාථාය සාතිසයං රතනත්තයගුණපරිදීපනං කත්වා ඉදානි –

> ‘‘සබ්බපාපස්ස අකරණං, කුසලස්ස උපසම්පදා;
> සචිත්තපරියොදපනං, එතං බුද්ධාන සාසන’’න්ති. (දී. නි. 2.90; ධ. ප. 183; නෙත්ති. 30, 50, 116, 124) –

වචනතො සඞ්ඛෙපතො සික්ඛත්තයසඞ්ගහං සාසනං, තං පන සික්ඛත්තයං ඤාණවිසෙසවිසයභාවභෙදතො අවත්ථාභෙදතො ච තිවිධං හොති. කථං?

සුතමයඤාණගොචරො ච යො ‘‘පරියත්තිසද්ධම්මො’’ති වුච්චති. චින්තාමයඤාණගොචරො ච යො ආකාරපරිවිතක්කදිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තීහි ගහෙතබ්බාකාරො විමුත්තායතනවිසෙසො ‘‘පටිපත්තිසද්ධම්මො’’ති වුච්චති. විපස්සනාඤාණාදිසහගතො භාවනාමයඤාණගොචරො ච යො ‘‘පටිවෙධසද්ධම්මො’’ති වුච්චති. එවං තිවිධම්පි සාසනං සාසනවරන්ති පදෙන සඞ්ගණ්හිත්වා තත්ථ යං පඨමං, තං ඉතරෙසං අධිගමූපායොති සබ්බසාසනමූලභූතං අත්තනො පකරණස්ස ච විසයභූතං පරියත්තිසාසනමෙව තාව සඞ්ඛෙපතො විභජන්තො **‘‘ද්වාදස පදානී’’**ති ගාථමාහ.

තත්ථ **ද්වාදසාති** ගණනපරිච්ඡෙදො. **පදානීති** පරිච්ඡින්නධම්මනිදස්සනං. තෙසු බ්‍යඤ්ජනපදානි පජ්ජති අත්ථො එතෙහීති පදානි. අත්ථපදානි පන පජ්ජන්ති ඤායන්තීති පදානි. උභයම්පි වා උභයථා යොජෙතබ්බං බ්‍යඤ්ජනපදානම්පි අවිපරීතං පටිපජ්ජිතබ්බත්තා, අත්ථපදානං උත්තරිවිසෙසාධිගමස්ස කාරණභාවතො, තානි පදානි පරතො පාළියඤ්ඤෙව ආවි භවිස්සන්තීති තත්ථෙව වණ්ණයිස්සාම. අත්ථසූචනාදිඅත්ථතො **සුත්තං**. වුත්තඤ්හෙතං සඞ්ගහෙසු –

> ‘‘අත්ථානං සූචනතො, සුවුත්තතො සවනතොථ සූදනතො;
> සුත්තාණා සුත්තසභාගතො ච, ‘සුත්ත’න්ති අක්ඛාත’’න්ති. (පාරා. අට්ඨ. 1.පඨමමහාසඞ්ගීතිකථා; දී. නි. අට්ඨ. 1.පඨමමහාසඞ්ගීතිකථා; ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා);

තදෙතං තත්ථ සුත්තපිටකවසෙන ආගතං, ඉධ පන පිටකත්තයවසෙන යොජෙතබ්බං. ‘‘ද්වාදස පදානි සුත්ත’’න්ති වුත්තං, යං පරියත්තිසාසනන්ති අත්ථො. **තං සබ්බන්ති** තං ‘‘සුත්ත’’න්ති වුත්තං සකලං බුද්ධවචනං. **බ්‍යඤ්ජනඤ්ච අත්ථො චාති** බ්‍යඤ්ජනඤ්චෙව තදත්ථො ච. යතො ‘‘ද්වාදස පදානි සුත්ත’’න්ති වුත්තං. ඉදං වුත්තං හොති – අත්ථසූචනාදිතො සුත්තං පරියත්තිධම්මො, තඤ්ච සබ්බං අත්ථතො ද්වාදස පදානි ඡ බ්‍යඤ්ජනපදානි චෙව ඡ අත්ථපදානි චාති. අථ වා යදෙතං ‘‘සාසනවර’’න්ති වුත්තං, තං සබ්බං සුත්තං, පරියත්තිසාසනස්ස අධිප්පෙතත්තා. අත්ථතො පන ද්වාදස පදානි, බ්‍යඤ්ජනත්ථපදසමුදායභාවතො. යථාහ – ‘‘බ්‍යඤ්ජනඤ්ච අත්ථො චා’’ති. **තං විඤ්ඤෙය්‍යං උභයන්ති** යස්මිං බ්‍යඤ්ජනෙ අත්ථෙ ච වචනවචනීයභාවෙන සම්බන්ධෙ සුත්තවොහාරො, තදුභයං සරූපතො විඤ්ඤාතබ්බං තත්ථ කතමං බ්‍යඤ්ජනං කතමො අත්ථොති? තෙනෙවාහ – **‘‘කො අත්ථො බ්‍යඤ්ජනං කතම’’**න්ති.

එවං ‘‘සාසනවර’’න්ති වුත්තස්ස සුත්තස්ස පරියත්තිභාවං තස්ස ච අත්ථබ්‍යඤ්ජනපදභාවෙන වෙදිතබ්බතං දස්සෙත්වා ඉදානි තස්ස පවිචයුපායං නෙත්තිප්පකරණං පදත්ථවිභාගෙන දස්සෙතුං **‘‘සොළසහාරා’’**ති ගාථමාහ.

තත්ථ සොළස හාරා එතිස්සාති **සොළසහාරා. පඤ්චනයා අට්ඨාරසමූලපදාති** එත්ථාපි එසෙව නයො. අථ වා සොළස හාරා සොළසහාරා. එවං ඉතරත්ථාපි. හාරනයමූලපදානි එව හි සඞ්ඛෙපතො විත්ථාරතො ච භාසිතානි නෙත්තීති. **සාසනස්ස පරියෙට්ඨීති** සාසනස්ස අත්ථපරියෙසනා, පරියත්තිසාසනස්ස අත්ථසංවණ්ණනාති අත්ථො, සකලස්සෙව වා සාසනස්ස අත්ථවිචාරණාති අත්ථො. පටිපත්තිපටිවෙධෙපි හි නෙත්තිනයානුසාරෙන අධිගච්ඡන්තීති. **මහකච්චානෙනාති** කච්චොති පුරාතනො ඉසි, තස්ස වංසාලඞ්කාරභූතොයං මහාථෙරො ‘‘කච්චානො’’ති වුච්චති. මහකච්චානොති පන පූජාවචනං, යථා මහාමොග්ගල්ලානොති, ‘‘කච්චායනගොත්තනිද්දිට්ඨා’’තිපි පාඨො. අයඤ්ච ගාථා නෙත්තිං සඞ්ගායන්තෙහි පකරණත්ථසඞ්ගණ්හනවසෙන ඨපිතාති දට්ඨබ්බා. යථා චායං, එවං **හාරවිභඞ්ගවාරෙ** තංතංහාරනිද්දෙසනිගමනෙ ‘‘තෙනාහ ආයස්මා’’තිආදිවචනං, හාරාදිසමුදායභූතායං නෙත්තියං බ්‍යඤ්ජනත්ථසමුදායෙ ච සුත්තෙ කිං කෙන විචියතීති විචාරණායං ආහ – **‘‘හාරා බ්‍යඤ්ජනවිචයො’’**තිආදි.

තත්ථ සොළසපි හාරා මූලපදනිද්ධාරණමන්තරෙන බ්‍යඤ්ජනමුඛෙනෙව සුත්තස්ස සංවණ්ණනා හොන්ති, න නයා විය මූලපදසඞ්ඛාතසභාවධම්මනිද්ධාරණමුඛෙනාති තෙ ‘‘බ්‍යඤ්ජනවිචයො සුත්තස්සා’’ති වුත්තා. අත්ථනයා පන යථාවුත්තඅත්ථමුඛෙනෙව සුත්තස්ස අත්ථසම්පටිපත්තියා හොන්තීති ආහ – **‘‘නයා තයො ච සුත්තත්ථො’’**ති. අයඤ්ච විචාරණා පරතොපි ආගමිස්සති. කෙචි ‘‘නයො චා’’ති පඨන්ති, තං න සුන්දරං. **උභයං පරිග්ගහීතන්ති** හාරා නයා චාති එතං උභයං සුත්තස්ස අත්ථනිද්ධාරණවසෙන පරිසමන්තතො ගහිතං සබ්බථා සුත්තෙ යොජිතං. **වුච්චති සුත්තං** වදති සංවණ්ණෙති. කථං? **යථාසුත්තං** සුත්තානුරූපං, යං සුත්තං යථා සංවණ්ණෙතබ්බං, තථා සංවණ්ණෙතීති අත්ථො. යං යං සුත්තන්ති වා **යථාසුත්තං,** සබ්බං සුත්තන්ති අත්ථො. නෙත්තිනයෙන හි සංවණ්ණෙතුං අසක්කුණෙය්‍යං නාම සුත්තං නත්ථීති.

ඉදානි යං වුත්තං – ‘‘සාසනවරං විදූහි ඤෙය්‍ය’’න්ති, තත්ථ නෙත්තිසංවණ්ණනාය විසයභූතං පරියත්තිධම්මමෙව පකාරන්තරෙන නියමෙත්වා දස්සෙතුං **‘‘යා චෙවා’’**තිආදි වුත්තං.

තත්ථ අත්ථෙසු කතපරිච්ඡෙදො බ්‍යඤ්ජනප්පබන්ධො දෙසනා, යො පාඨොති වුච්චති. තදත්ථො දෙසිතං තාය දෙසනාය පබොධිතත්තා. තදුභයඤ්ච විමුත්තායතනසීසෙන පරිචයං කරොන්තානං

අනුපාදාපරිනිබ්බානපරියොසානානං සම්පත්තීනං හෙතුභාවතො එකන්තෙන විඤ්ඤෙය්‍යං, තදුභයවිනිමුත්තස්ස වා ඤෙය්‍යස්ස අභාවතො තදෙව ද්වයං විඤ්ඤෙය්‍යන්ති ඉමමත්ථං දස්සෙති **යා චෙව...පෙ.... විඤ්ඤෙය්‍යන්ති**. **තත්‍රාති** තස්මිං විජානනෙ සාධෙතබ්බෙ, නිප්ඵාදෙතබ්බෙ චෙතං භුම්මං. **අයමානුපුබ්බීති** අයං වක්ඛමානා අනුපුබ්බි හාරනයානං අනුක්කමො, අනුක්කමෙන වක්ඛමානා හාරනයාති අත්ථො. **නවවිධසුත්තන්තපරියෙට්ඨීති** සුත්තාදිවසෙන නවඞ්ගස්ස සාසනස්ස පරියෙසනා, අත්ථවිචාරණාති අත්ථො. සාමිඅත්ථෙ වා එතං පච්චත්තං නවවිධසුත්තන්තපරියෙට්ඨියා අනුපුබ්බීති. අථ වා **අනුපුබ්බීති** කරණත්ථෙ පච්චත්තං. ඉදං වුත්තං හොති – යථාවුත්තවිජානනෙ සාධෙතබ්බෙ වක්ඛමානාය හාරනයානුපුබ්බියා අයං නවවිධසුත්තන්තස්ස අත්ථපරියෙසනාති.

එත්ථාහ – කථං පනෙත්ථ ගෙය්‍යඞ්ගාදීනං සුත්තභාවො, සුත්තභාවෙ ච තෙසං කථං සාසනස්ස නවඞ්ගභාවො. යඤ්ච සඞ්ගහෙසු වුච්චති ‘‘සගාථකං සුත්තං ගෙය්‍යං, නිග්ගාථකං සුත්තං වෙය්‍යාකරණ’’න්ති, තථා ච සති සුත්තඞ්ගමෙව න සියා. අථාපි විසුං සුත්තඞ්ගං සියා, මඞ්ගලසුත්තාදීනං (ඛු. පා. 5.1 ආදයො; සු. නි. 261 ආදයො) සුත්තඞ්ගසඞ්ගහො න සියා, ගාථාභාවතො ධම්මපදාදීනං විය, ගෙය්‍යඞ්ගසඞ්ගහො වා සියා, සගාථකත්තා සගාථාවග්ගස්ස විය, තථා උභතොවිභඞ්ගාදීසු සගාථකප්පදෙසානන්ති. වුච්චතෙ –

> සුත්තන්ති සාමඤ්ඤවිධි, විසෙසවිධයො පරෙ;
> සනිමිත්තා නිරුළ්හත්තා, සහතාඤ්ඤෙන නාඤ්ඤතො.

සබ්බස්සාපි හි බුද්ධවචනස්ස සුත්තන්ති අයං **සාමඤ්ඤවිධි**. තථා හි ‘‘එත්තකං තස්ස භගවතො සුත්තාගතං සුත්තපරියාපන්නං (පාචි. 1242), සාවත්ථියා සුත්තවිභඞ්ගෙ, සකවාදෙ පඤ්ච සුත්තසතානී’’තිආදිවචනතො විනයාභිධම්මපරියත්තිවිසෙසෙපි සුත්තවොහාරො දිස්සති. තදෙකදෙසෙසු පන ගෙය්‍යාදයො **විසෙසවිධයො** තෙන තෙන නිමිත්තෙන පතිට්ඨිතා. තථා හි ගෙය්‍යස්ස සගාථකත්තං තබ්භාවනිමිත්තං. ලොකෙපි හි සසිලොකං සගාථකං වුණ්ණියගන්ථං ගෙය්‍ය’’න්ති වදන්ති. ගාථාවිරහෙ පන සති පුච්ඡිත්වා විස්සජ්ජනභාවො වෙය්‍යාකරණස්ස. පුච්ඡාවිස්සජ්ජනඤ්හි ‘‘බ්‍යාකරණ’’න්ති වුච්චති. බ්‍යාකරණමෙව වෙය්‍යාකරණන්ති. එවං සන්තෙ සගාථකාදීනම්පි පඤ්හාවිස්සජ්ජනවසෙන පවත්තානං වෙය්‍යාකරණභාවො ආපජ්ජතීති? නාපජ්ජති, ගෙය්‍යාදිසඤ්ඤානං අනොකාසභාවතො ‘‘ගාථාවිරහෙ සතී’’ති විසෙසිතත්තා ච. තථා හි ධම්මපදාදීසු කෙවලං ගාථාබන්ධෙසු සගාථකත්තෙපි සොමනස්සඤාණමයිකගාථායුත්තෙසු ‘‘වුත්තඤ්හෙත’’න්තිආදිවචනසම්බන්ධෙසු අබ්භුතධම්මපටිසංයුත්තෙසු ච සුත්තවිසෙසෙසු යථාක්කමං ගාථාඋදානඉතිවුත්තකඅබ්භුතධම්මසඤ්ඤා පතිට්ඨිතා, තථා සතිපි ගාථාබන්ධභාවෙ භගවතො අතීතාසු ජාතීසු

චරියානුභාවප්පකාසකෙසු ජාතකසඤ්ඤා. සතිපි පඤ්හාවිස්සජ්ජනභාවෙ සගාථකත්තෙ ච කෙසුචි සුත්තන්තෙසු වෙදස්ස ලභාපනතො වෙදල්ලසඤ්ඤා පතිට්ඨිතාති එවං තෙන තෙන සගාථකත්තාදිනා නිමිත්තෙන තෙසු තෙසු සුත්තවිසෙසෙසු ගෙය්‍යඞ්ගාදිසඤ්ඤා පතිට්ඨිතාති විසෙසවිධයො සුත්තඞ්ගතො පරෙ ගෙය්‍යාදයො.

යං පනෙත්ථ ගෙය්‍යඞ්ගාදිනිමිත්තරහිතං සුත්තං, තං සුත්තඞ්ගං විසෙසසඤ්ඤාපරිහාරෙන සාමඤ්ඤසඤ්ඤාය පවත්තනතොති. නනු ච සගාථකං සුත්තං ගෙය්‍යං, නිග්ගාථකං සුත්තං වෙය්‍යාකරණන්ති සුත්තඞ්ගං න සම්භවතීති චොදනා තදවත්ථා එවාති? න තදවත්ථා, සොධිතත්තා. සොධිතඤ්හි පුබ්බෙ ගාථාවිරහෙ සති පුච්ඡාවිස්සජ්ජනභාවො වෙය්‍යාකරණස්ස තබ්භාවනිමිත්තන්ති. යඤ්ච වුත්තං – ‘‘ගාථාභාවතො මඞ්ගලසුත්තාදීනං සුත්තඞ්ගසඞ්ගහො න සියා’’ති, තම්පි න, නිරුළ්හත්තා. නිරුළ්හො හි මඞ්ගලසුත්තාදීසු සුත්තභාවො, න හි තානි ධම්මපදබුද්ධවංසාදයො විය ගාථාභාවෙන පඤ්ඤාතානි, කින්තු සුත්තභාවෙනෙව. තෙනෙව හි **අට්ඨකථායං** ‘‘සුත්තනාමක’’න්ති නාමග්ගහණං කතං.

යං පන වුත්තං ‘‘සගාථකත්තා ගෙය්‍යඞ්ගසඞ්ගහො වා සියා’’ති, තදපි නත්ථි, යස්මා සහතාඤ්ඤෙන. සහ ගාථාහීති හි සගාථකං. සහභාවො ච නාම අත්ථතො අඤ්ඤෙන හොති, න ච මඞ්ගලසුත්තාදීසු ගාථාවිනිමුත්තො කොචි සුත්තපදෙසො අත්ථි. යො සහ ගාථාහීති වුච්චෙය්‍ය, න ච සමුදායො නාම කොචි අත්ථි. යදපි වුත්තං – ‘‘උභතොවිභඞ්ගාදීසු සගාථකප්පදෙසානං ගෙය්‍යඞ්ගසඞ්ගහො සියා’’ති, තදපි න අඤ්ඤතො. අඤ්ඤා එව හි තා ගාථා, ජාතකාදිපරියාපන්නත්තා. අතො න තාහි උභතොවිභඞ්ගාදීනං ගෙය්‍යඞ්ගභාවොති එවං සුත්තාදීනං අඞ්ගානං අඤ්ඤමඤ්ඤසඞ්කරාභාවො වෙදිතබ්බො. යස්මා පන සබ්බම්පි බුද්ධවචනං යථාවුත්තනයෙන අත්ථානං සූචනාදිඅත්ථෙන සුත්තන්ත්වෙව වුච්චති, තස්මා වුත්තං – ‘‘නවවිධසුත්තන්තපරියෙට්ඨී’’ති.

සඞ්ගහවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. උද්දෙසවාරවණ්ණනා

1. එවං සඞ්ගහවාරෙන සඞ්ඛෙපතො දස්සිතෙ හාරාදයො ඉදානි විභාගෙන දස්සෙතුං **‘‘තත්ථ කතමෙ සොළස හාරා’’**තිආදිදෙසනා ආරද්ධා. තත්ථ **තත්ථාති** යං වුත්තං – ‘‘සොළසහාරා නෙත්තී’’ති, තස්මිං වචනෙ, තිස්සං වා ගාථායං, යානි හාරනයමූලපදානි උද්ධටානි, තෙසූති අත්ථො. **කතමෙති** පුච්ඡාවචනං. පුච්ඡා ච නාමෙසා පඤ්චවිධා අදිට්ඨජොතනාපුච්ඡා දිට්ඨසංසන්දනාපුච්ඡා විමතිච්ඡෙදනාපුච්ඡා අනුමතිපුච්ඡා කථෙතුකම්යතාපුච්ඡාති. තාසු අයං කථෙතුකම්යතාපුච්ඡා. **සොළසාති** ගණනවසෙන පරිච්ඡෙදො. තෙන නෙසං න තතො උද්ධං අධො වාති එතපරමතං දස්සෙති. සා චෙතපරමතා පරතො ආවි භවිස්සති. **හාරාති** ගණනවසෙන පරිච්ඡින්නානං සාමඤ්ඤතො දස්සනං. **දෙසනා විචයොති**ආදි සරූපදස්සනං.

තත්ථ කෙනට්ඨෙන හාරා? හරීයන්ති එතෙහි, එත්ථ වා සුත්තගෙය්‍යාදිවිසයා අඤ්ඤාණසංසයවිපල්ලාසාති **හාරා,** හරන්ති වා සයං තානි, හරණමත්තමෙව වාති **හාරා** ඵලූපචාරෙන. අථ වා හරීයන්ති වොහරීයන්ති ධම්මසංවණ්ණකධම්මපටිග්ගාහකෙහි ධම්මස්ස දානග්ගහණවසෙනාති **හාරා.** අථ වා හාරා වියාති **හාරා.** යථා හි අනෙකරතනාවලිසමූහො හාරසඞ්ඛාතො අත්තනො අවයවභූතරතනසම්ඵස්සෙහි සමුප්පජ්ජනීයමානහිලාදසුඛො හුත්වා තදුපභොගීජනසරීරසන්තාපං නිදාඝපරිළාහූපජනිතං වූපසමෙති, එවමෙතෙපි නානාවිධපරමත්ථරතනප්පබන්ධා සංවණ්ණනාවිසෙසා අත්තනො අවයවභූතපරමත්ථරතනාධිගමෙන සමුප්පාදියමානනිබ්බුතිසුඛා ධම්මපටිග්ගාහකජනහදයපරිතාපං කාමරාගාදිකිලෙසහෙතුකං වූපසමෙන්තීති. අථ වා හාරයන්ති අඤ්ඤාණාදීනං හාරං අපගමං කරොන්ති ආචික්ඛන්තීති වා **හාරා.** අථ වා සොතුජනචිත්තස්ස හරණතො රමණතො ච **හාරා** නිරුත්තිනයෙන, යථා – ‘‘භවෙසු වන්තගමනො භගවා’’ති (විසුද්ධි. 1.144; පාරා. අට්ඨ. 1.1 වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනා). අයං තාව හාරානං සාධාරණතො අත්ථො.

අසාධාරණතො පන දෙසීයති සංවණ්ණීයති එතාය සුත්තත්ථොති **දෙසනා,** දෙසනාසහචරණතො වා **දෙසනා.** නනු ච අඤ්ඤෙපි හාරා දෙසනාසඞ්ඛාතස්ස සුත්තස්ස අත්ථසංවණ්ණනතො දෙසනාසහචාරිනොවාති? සච්චමෙතං, අයං පන හාරො යෙභුය්‍යෙන යථාරුතවසෙනෙව විඤ්ඤායමානො දෙසනාය සහ චරතීති වත්තබ්බතං අරහති, න තථා පරෙ. න හි අස්සාදාදීනවනිස්සරණාදිසන්දස්සනරහිතා සුත්තදෙසනා අත්ථි. අස්සාදාදිසන්දස්සනවිභාවනලක්ඛණො චායං හාරොති.

විචියන්ති එතෙන, එත්ථ වා පදපඤ්හාදයො, විචිති එව වා තෙසන්ති **විචයො.** පාළියං පන විචිනතීති විචයොති අයමත්ථො දස්සිතො.

යුත්තීති උපපත්තිසාධනයුත්ති, ඉධ පන යුත්තිවිචාරණා යුත්ති උත්තරපදලොපෙන ‘‘රූපභවො රූප’’න්ති යථා, යුත්තිසහචරණතො වා. ඉධාපි දෙසනාහාරෙ වුත්තනයෙන අත්ථො විත්ථාරෙතබ්බො.

පදට්ඨානන්ති ආසන්නකාරණං, ඉධාපි පදට්ඨානවිචාරණාතිආදි වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

ලක්ඛීයන්ති එතෙන, එත්ථ වා එකලක්ඛණා ධම්මා අවුත්තාපි එකවචනෙනාති **ලක්ඛණං.**

වියූහීයන්ති විභාගෙන පිණ්ඩීයන්ති එතෙන, එත්ථ වාති බ්‍යූහො. නිබ්බචනාදීනං සුත්තෙ දස්සියමානානං චතුන්නං බ්‍යූහොති **චතුබ්‍යූහො,** චතුන්නං වා බ්‍යූහො එත්ථාති **චතුබ්‍යූහො.**

ආවට්ටීයන්ති එතෙන, එත්ථ වා සභාගා විසභාගා ච ධම්මා, තෙසං වා ආවට්ටනන්ති **ආවට්ටො.**

විභජීයන්ති එතෙන, එත්ථ වා සාධාරණාසාධාරණානං සංකිලෙසවොදානධම්මානං භූමියොති **විභත්ති,** විභජනං වා එතෙසං භූමියාති **විභත්ති.**

පටිපක්ඛවසෙන පරිවත්තීයන්ති ඉමිනා, එත්ථ වා සුත්තෙ වුත්තධම්මා, පරිවත්තනං වා තෙසන්ති **පරිවත්තනො.**

විවිධං වචනං එකස්සෙවත්ථස්ස වාචකමෙත්ථාති විවචනං, විවචනමෙව **වෙවචනං,** විවිධං වුච්චති එතෙන අත්ථොති වා විවචනං. සෙසං වුත්තනයමෙව.

පකාරෙහි පභෙදතො වා ඤාපීයන්ති ඉමිනා, එත්ථ වා අත්ථාති **පඤ්ඤත්ති.**

ඔතාරීයන්ති අනුප්පවෙසීයන්ති එතෙන, එත්ථ වා සුත්තාගතා ධම්මා පටිච්චසමුප්පාදාදීසූති **ඔතරණො.**

සොධීයන්ති සමාධීයන්ති එතෙන, එත්ථ වා සුත්තෙ පදපදත්ථපඤ්හාරම්භාති **සොධනො.**

අධිට්ඨීයන්ති අනුපවත්තීයන්ති එතෙන, එත්ථ වා සාමඤ්ඤවිසෙසභූතා ධම්මා විනා විකප්පෙනාති **අධිට්ඨානො.**

පරිකරොති අභිසඞ්ඛරොති ඵලන්ති පරික්ඛාරො, හෙතු පච්චයො ච, පරික්ඛාරං ආචික්ඛතීති **පරික්ඛාරො,** හාරො, පරික්ඛාරවිසයත්තා පරික්ඛාරසභවරණතො වා **පරික්ඛාරො.**

සමාරොපියන්ති එතෙන, එත්ථ වා පදට්ඨානාදිමුඛෙන ධම්මාති **සමාරොපනො.** සබ්බත්ථ ච භාවසාධනවසෙනාපි අත්ථො සම්භවතීති තස්සාපි වසෙන යොජෙතබ්බං.

තස්සාති යථාවුත්තස්ස හාරුද්දෙසස්ස. **අනුගීතීති** වුත්තස්සෙවත්ථස්ස සුඛග්ගහණත්ථං අනුපච්ඡා ගායනගාථා, තාසු ඔසානගාථාය **අත්ථතො අසංකිණ්ණාති** පදත්ථෙන සඞ්කරරහිතා, තෙන යදිපි කෙචි හාරා අඤ්ඤමඤ්ඤං අවිසිට්ඨා විය දිස්සන්ති, තථාපි තෙසං අත්ථතො සඞ්කරො නත්ථීති දස්සෙති. සො ච නෙසං අසඞ්කරො ලක්ඛණනිද්දෙසෙ සුපාකටො හොති. **එතෙසඤ්චෙවාති** එතෙසං සොළසන්නං හාරානං. යථා අසඞ්කරො, තථා චෙව භවති. කිං භවති? **විත්ථාරතයා** විත්ථාරෙන. **නයවිභත්ති** නයෙන උපායෙන ඤායෙන විභාගො. එතෙන තං එව අසඞ්කිණ්ණතං විභාවෙති. කෙචි ''විත්ථාරනයා''ති පඨන්ති, තං න සුන්දරං, අයඤ්ච ගාථා කෙසුචි පොත්ථකෙසු නත්ථි.

2. එවං හාරෙ උද්දිසිත්වා ඉදානි නයෙ උද්දිසිතුං **''තත්ථ කතමෙ''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ නයන්ති සංකිලෙසෙ වොදානානි ච විභාගතො ඤාපෙන්තීති **නයා,** නීයන්ති වා තානි එතෙහි, එත්ථ වාති **නයා,** නයනමත්තමෙව වාති **නයා,** නීයන්ති වා සයං ධම්මකථිකෙහි උපනීයන්ති සුත්තස්ස අත්ථපච්චයත්ථන්ති **නයා.** අථ වා නයා වියාති **නයා.** යථා හි එකත්තාදයො නයා සම්මා පටිවිජ්ඣියමානා පච්චයපච්චයුප්පන්නධම්මානං යථාක්කමං සම්බන්ධවිභාගබ්‍යාපාරවිරහානුරූපඵලභාවදස්සනෙන අසඞ්කරතො සම්මුතිසච්චපරමත්ථසච්චානං සභාවං පවෙදයන්තා පරමත්ථසච්චප්පටිවෙධාය සංවත්තන්ති, එවමෙතෙපි කණ්හසුක්කසප්පටිභාගධම්මවිභාගදස්සනෙන අවිපරීතසුත්තත්ථාවබොධාය අභිසම්භුණන්තා වෙනෙය්‍යානං චතුසච්චප්පටිවෙධාය සංවත්තන්ති. අථ වා පරියත්තිඅත්ථස්ස නයනතො සංකිලෙසතො යමනතො ච **නයා** නිරුත්තිනයෙන.

නන්දියාවට්ටොතිආදීසු නන්දියාවට්ටස්ස විය ආවට්ටො එතස්සාති **නන්දියාවට්ටො,** යථා හි නන්දියාවට්ටො අන්තොයීතෙන පධානාවයවෙන බහිද්ධා ආවට්ටති, එවමයම්පි නයොති අත්ථො. අථ වා නන්දියා තණ්හාය පමොදස්ස වා ආවට්ටො එත්ථාති **නන්දියාවට්ටො.** තීහි අවයවෙහි ලොභාදීහි සංකිලෙසපක්ඛෙ අලොභාදීහි ච වොදානපක්ඛෙ පුක්ඛලො සොභනොති **තිපුක්ඛලො.** අසන්තාසනජවපරක්කමාදිවිසෙසයොගෙන සීහො භගවා, තස්ස වික්කීළිතං දෙසනාවචීකම්මභූතො විහාරොති කත්වා

විපල්ලාසතප්පටිපක්ඛපරිදීපනතො සීහස්ස වික්කීළිතං එත්ථාති **සීහවික්කීළිතො,** නයො. බලවිසෙසයොගදීපනතො වා සීහවික්කීළිතසදිසත්තා නයො **සීහවික්කීළිතො.** බලවිසෙසො චෙත්ථ සද්ධාදිබලං, දසබලානි එව වා. අත්ථනයත්තයදිසාභාවෙන කුසලාදිධම්මානං ආලොචනං **දිසාලොචනං.** තථා ආලොචිතානං තෙසං ධම්මානං අත්ථනයත්තයයොජනෙ සමානයනතො අඞ්කුසො විය **අඞ්කුසො.** ගාථාසු ලඤ්ජෙති පකාසෙති සුත්තත්ථන්ති ලඤ්ජකො, නයො ච සො ලඤ්ජකො චාති **නයලඤ්ජකො. ගතාති** ඤාතා, මතාති අත්ථො. සො එව වා පාඨො. සෙසං වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං.

3. එවං නයෙපි උද්දිසිත්වා ඉදානි මූලපදානි උද්දිසිතුං **''තත්ථ කතමානී''**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ මූලානි ච තානි නයානං පට්ඨානභාගානඤ්ච පතිට්ඨාභාවතො පදානි ච අධිගමූපායභාවතො කොට්ඨාසභාවතො චාති **මූලපදානි.** කොසල්ලසම්භූතට්ඨෙන, කුච්ඡිතානං වා පාපධම්මානං සලනතො විද්ධංසනතො, කුසානං වා රාගාදීනං ලවනතො, කුසා විය වා ලවනතො, කුසෙන වා ඤාණෙන ලාතබ්බතො පවත්තෙතබ්බතො **කුසලානි,** තප්පටිපක්ඛතො **අකුසලානී**ති පදත්ථො වෙදිතබ්බො.

එවං ගණනපරිච්ඡෙදතො ජාතිභෙදතො ච මූලපදානි දස්සෙත්වා ඉදානි සරූපතො දස්සෙන්තො සංකිලෙසපක්ඛංයෙව පඨමං උද්දිසති **''තණ්හා''**තිආදිනා. තත්ථ තසති පරිතසතීති **තණ්හා.** අවින්දියං වින්දති, වින්දියං න වින්දතීති **අවිජ්ජා,** විජ්ජාපටිපක්ඛාති වා **අවිජ්ජා.** ලුබ්භන්ති තෙන, සයං වා ලුබ්භති, ලුබ්භනමත්තමෙව වා සොති **ලොභො. දොසමොහෙසුපි** එසෙව නයො. අසුභෙ ''සුභ''න්ති පවත්තා සඤ්ඤා **සුභසඤ්ඤා. සුඛසඤ්ඤාදීසුපි** ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **සඞ්ගහන්ති** ගණනං. **සමොසරණන්ති** සමොරොපනං.

පච්චනීකධම්මෙ සමෙතීති **සමථො.** අනිච්චාදීහි විවිධෙහි ආකාරෙහි පස්සතීති **විපස්සනා. අලොභාදයො** ලොභාදිපටිපක්ඛතො වෙදිතබ්බා. අසුභෙ ''අසුභ''න්ති පවත්තා සඤ්ඤා **අසුභසඤ්ඤා,** කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං. සඤ්ඤාසීසෙන හි දෙසනා. **දුක්ඛසඤ්ඤාදීසුපි** එසෙව නයො.

ඉදං උද්දානන්ති ඉදං වුත්තස්සෙව අත්ථස්ස විප්පකිණ්ණභාවෙන නස්සිතුං අදත්වා උද්ධං දානං රක්ඛණං උද්දානං, සඞ්ගහවචනන්ති අත්ථො. ''චත්තාරො විපල්ලාසා''තිපි පාඨො. **කිලෙසභූමීති** සංකිලෙසභූමි සබ්බෙසං අකුසලධම්මානං සමොසරණට්ඨානත්තා. කුසලානං යානි තීණි මූලානි. ''කුසලානී''තිපි පඨන්ති. **සතිපට්ඨානාති** අසුභසඤ්ඤාදයො සන්ධායාහ. **ඉන්ද්‍රියභූමීති** සද්ධාදීනං විමුත්තිපරිපාචනින්ද්‍රියානං සමොසරණට්ඨානත්තා වුත්තං. **යුජ්ජන්තීති** යොජීයන්ති. **ඛොති** පදපූරණෙ, අවධාරණත්ථෙ වා

නිපාතො. තෙන එතෙ එවාති දස්සෙති. අට්ඨාරසෙවාති වා. **මූලපදාති** මූලපදානි, ලිඞ්ගවිපල්ලාසො වා.

උද්දෙසවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. නිද්දෙසවාරවණ්ණනා

4. එවං උද්දිට්ඨෙ හාරාදයො නිද්දිසිතුං **‘‘තත්ථ සඞ්ඛෙපතො’’**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **තත්ථාති** තස්මිං උද්දෙසපාඨෙ. **සඞ්ඛෙපතො නෙත්ති කිත්තිතාති** සමාසතො නෙත්තිප්පකරණං කථිතං. හාරනයමූලපදානඤ්හි සරූපදස්සනං උද්දෙසපාඨෙන කතන්ති. එත්ථ ච හාරනයානං –

සාමඤ්ඤතො විසෙසෙන, පදත්ථො ලක්ඛණං කමො;
එත්තාවතා ච හෙත්වාදී, වෙදිතබ්බා හි විඤ්ඤුනා.

තෙසු අවිසෙසතො විසෙසතො ච හාරනයානං අත්ථො දස්සිතො. ලක්ඛණාදීසු පන අවිසෙසතො සබ්බෙපි හාරා නයා ච යථාක්කමං බ්‍යඤ්ජනත්ථමුඛෙන නවඞ්ගස්ස සාසනස්ස අත්ථසංවණ්ණනාලක්ඛණා. විසෙසතො පන තස්ස තස්ස හාරස්ස නයස්ස ච ලක්ඛණං නිද්දෙසෙ එව කථයිස්සාම. කමාදීනි ච යස්මා නෙසං ලක්ඛණෙසු ඤාතෙසු විඤ්ඤෙය්‍යානි හොන්ති, තස්මා තානිපි නිද්දෙසතො පරතො පකාසයිස්සාම.

හාරසඞ්ඛෙපො

1. යා පන **අස්සාදාදීනවතාති**ආදිකා නිද්දෙසගාථා, තාසු **අස්සාදාදීනවතාති** අස්සාදො ආදීනවතාති පදවිභාගො. ආදීනවතාති ච ආදීනවො එව. කෙචි ‘‘අස්සාදාදීනවතො’’ති පඨන්ති, තං න සුන්දරං. තත්ථ අස්සාදීයතීති අස්සාදො, සුඛං සොමනස්සඤ්ච. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘යං, භික්ඛවෙ, පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධෙ පටිච්ච උප්පජ්ජති සුඛං සොමනස්සං, අයං පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු අස්සාදො’’ති (ම. නි. 1.166; සං. නි. 3.26). යථා චෙතං සුඛං සොමනස්සං, එවං ඉට්ඨාරම්මණම්පි. වුත්තම්පි චෙතං – ‘‘සො තදස්සාදෙති තං නිකාමෙතී’’ති ‘‘රූපං අස්සාදෙති අභිනන්දති, තං ආරබ්භ රාගො උප්පජ්ජතී’’ති (පට්ඨා. 1.1.424), ‘‘සංයොජනීයෙසු, භික්ඛවෙ, ධම්මෙසු අස්සාදානුපස්සිනො’’ති (සං. නි. 2.53) ච. අස්සාදෙති එතායාති වා අස්සාදො, තණ්හා. තණ්හාය හි කාරණභූතාය පුග්ගලො සුඛම්පි සුඛාරම්මණම්පි අස්සාදෙති. යථා ච තණ්හා, එවං විපල්ලාසාපි. විපල්ලාසවසෙන හි සත්තා අනිට්ඨම්පි ආරම්මණං ඉට්ඨාකාරෙන අස්සාදෙන්ති, එවං වෙදනාය සබ්බෙසං තෙභූමකසඞ්ඛාරානං තණ්හාය විපල්ලාසානඤ්ච අස්සාදභාවො වෙදිතබ්බො.

කථං පන දුක්ඛාදුක්ඛමසුඛවෙදනානං අස්සාදනීයතාති? විපල්ලාසතො සුඛපරියායසබ්භාවතො ච. තථා හි වුත්තං – ‘‘සුඛා ඛො, ආවුසො විසාඛ, වෙදනා ඨිතිසුඛා විපරිණාමදුක්ඛා. දුක්ඛා වෙදනා ඨිතිදුක්ඛා විපරිණාමසුඛා, අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා ඤාණසුඛා අඤ්ඤාණදුක්ඛා’’ති (ම. නි. 1.465). තත්ථ වෙදනාය අට්ඨසතපරියායවසෙන, තෙභූමකසඞ්ඛාරානං නික්ඛෙපකණ්ඩරූපකණ්ඩවසෙන, තණ්හාය සංකිලෙසවත්ථුවිභඞ්ගෙ

නික්ඛෙපකණ්ඩෙ ච තණ්හානිද්දෙසවසෙන, විපල්ලාසානං සුඛසඤ්ඤාදිවසෙන ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතවසෙන ච විභාගො වෙදිතබ්බො.

ආදීනවො දුක්ඛා වෙදනා තිස්සොපි වා දුක්ඛතා. අථ වා සබ්බෙපි තෙභූමකා සඞ්ඛාරා ආදීනවො. ආදීනං අතිවිය කපණං වාති පවත්තතීති හි ආදීනවො, කපණමනුස්සො, එවංසභාවා ච තෙභූමකා ධම්මා අනිච්චතාදියොගෙන. යතො තත්ථ ආදීනවානුපස්සනා ආරද්ධවිපස්සකානං යථාභූතනයොති වුච්චති. තථා ච වුත්තං – ‘‘යං, භික්ඛවෙ, පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා අනිච්චා දුක්ඛා විපරිණාමධම්මා, අයං පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු ආදීනවො’’ති. තස්මා ආදීනවො දුක්ඛසච්චනිද්දෙසභූතානං ජාතියාදීනං අනිච්චතාදීනං ද්වාචත්තාලීසාය ආකාරානඤ්ච වසෙන විභජිත්වා නිද්දිසිතබ්බො.

නිස්සරති එතෙනාති **නිස්සරණං,** අරියමග්ගො. නිස්සරතීති වා **නිස්සරණං** නිබ්බානං. උභයම්පි සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන එකසෙසෙන වා ‘‘නිස්සරණ’’න්ති වුත්තං. **පි**-සද්දො පුරිමානං පච්ඡිමානඤ්ච සම්පිණ්ඩනත්ථො. තත්ථ අරියමග්ගපක්ඛෙ සතිපට්ඨානාදීනං සත්තතිංසබොධිපක්ඛියධම්මානං කායානුපස්සනාදීනඤ්ච තදන්තොගධභෙදානං වසෙන නිස්සරණං විභජිත්වා නිද්දිසිතබ්බං.

නිබ්බානපක්ඛෙ පන කිඤ්චාපි අසඞ්ඛතාය ධාතුයා නිප්පරියායෙන විභාගො නත්ථි. පරියායෙන පන සොපාදිසෙසනිරුපාදිසෙසභෙදෙන. යතො වා තං නිස්සටං, තෙසං **පටිසම්භිදාමග්ගෙ** (පටි. ම. 1.3) දස්සිතප්පභෙදානං චක්ඛාදීනං ඡන්නං ද්වාරානං රූපාදීනං ඡන්නං ආරම්මණානං තංතංද්වාරප්පවත්තානං ඡන්නං ඡන්නං විඤ්ඤාණඵස්සවෙදනාසඤ්ඤාචෙතනාතණ්හාවිතක්කවිචාරානං පථවීධාතුආදීනං ඡන්නං ධාතූනං දසන්නං කසිණායතනානං අසුභානං කෙසාදීනං ද්වත්තිංසාය ආකාරානං පඤ්චන්නං ඛන්ධානං ද්වාදසන්නං ආයතනානං අට්ඨාරසන්නං ධාතූනං ලොකියානං ඉන්ද්‍රියානං කාමධාතුආදීනං තිස්සන්නං ධාතූනං කාමභවාදීනං තිණ්ණං තිණ්ණං භවානං චතුන්නං ඣානානං අප්පමඤ්ඤානං ආරුප්පානං ද්වාදසන්නං පටිච්චසමුප්පාදඞ්ගානඤ්චාති එවමාදීනං සඞ්ඛතධම්මානං නිස්සරණභාවෙන ච විභජිත්වා නිද්දිසිතබ්බං.

ඵලන්ති දෙසනාඵලං. කිං පන තන්ති? යං දෙසනාය නිප්ඵාදීයති. නනු ච නිබ්බානාධිගමො භගවතො දෙසනාය නිප්ඵාදීයති. නිබ්බානඤ්ච ‘‘නිස්සරණ’’න්ති ඉමිනා වුත්තමෙවාති? සච්චමෙතං, තඤ්ච ඛො පරම්පරාය. ඉධ පන පච්චක්ඛතො දෙසනාඵලං අධිප්පෙතං. තං පන සුතමයඤාණං. අත්ථධම්මවෙදාදිඅරියමග්ගස්ස පුබ්බභාගප්පටිපත්තිභූතා ඡබ්බිසුද්ධියො. යඤ්ච තස්මිං ඛණෙ මග්ගං අනභිසම්භුණන්තස්ස කාලන්තරෙ තදධිගමකාරණභූතං සම්පත්තිභවහෙතු ච සියා. තථා හි චක්ඛති

– ‘‘අත්තානුදිට්ඨිං ඌහච්ච, එවං මච්චුතරො සියාති (සු. නි. 1125; කථා. 226; චූළනි. මොඝරාජමාණවපුච්ඡා 144, මොඝරාජමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 88; නෙත්ති. 5; පෙටකො. 22) ඉදං ඵල’’න්ති, ‘‘ධම්මො හවෙ රක්ඛති ධම්මචාරින්ති ඉදං ඵල’’න්ති (ජා. 1.10.102-103; 1.15.385) ච. එතෙන නයෙන දෙවෙසු ච මානුසෙසු ච ආයුවණ්ණබලසුඛයසපරිවාරආධිපතෙය්‍යසම්පත්තියො උපධිසම්පත්තියො චක්කවත්තිසිරී දෙවරජ්ජසිරී චත්තාරි සම්පත්තිචක්කානි සීලසම්පදා සමාධිසම්පදා තිස්සො විජ්ජා ඡ අභිඤ්ඤා චතස්සො පටිසම්භිදා සාවකබොධි පච්චෙකබොධි සම්මාසම්බොධීති සබ්බාපි සම්පත්තියො පුඤ්ඤසම්භාරහෙතුකා භගවතො දෙසනාය සාධෙතබ්බතාය ඵලන්ති වෙදිතබ්බා.

උපායොති අරියමග්ගපදට්ඨානභූතා පුබ්බභාගප්පටිපදා. සා හි පුරිමා පුරිමා පච්ඡිමාය පච්ඡිමාය අධිගමූපායභාවතො පරම්පරාය මග්ගනිබ්බානාධිගමස්ස ච හෙතුභාවතො උපායො. යා ච පුබ්බෙ වුත්තඵලාධිගමස්ස උපායපටිපත්ති. කෙචි පන ‘‘සහ විපස්සනාය මග්ගො උපායො’’ති වදන්ති, තෙසං මතෙන නිස්සරණන්ති නිබ්බානමෙව වුත්තං සියා. ඵලං විය උපායොපි පුබ්බභාගොති වුත්තං සියා, යං පන වක්ඛති ‘‘සබ්බෙ ධම්මා…පෙ…. විසුද්ධියාති (ධ. ප. 279; ථෙරගා. 678) අයං උපායො’’ති. එත්ථාපි පුබ්බභාගප්පටිපදා එව උදාහටාති සක්කා විඤ්ඤාතුං. යස්මා පන ‘‘තෙ පහාය තරෙ ඔඝන්ති ඉදං නිස්සරණ’’න්ති අරියමග්ගස්ස නිස්සරණභාවං වක්ඛති. අරියමග්ගො හි ඔඝතරණන්ති.

ආණත්තීති ආණාරහස්ස භගවතො වෙනෙය්‍යජනස්ස හිතසිද්ධියා ‘‘එවං පටිපජ්ජාහී’’ති විධානං. තථා හි වක්ඛති ‘‘සුඤ්ඤතො ලොකං අවෙක්ඛස්සු, මොඝරාජාති (සු. නි. 1125; කථා. 226; නෙත්ති. 5; පෙටකො. 22; චූළනි. මොඝරාජමාණවපුච්ඡා 144, මොඝරාජමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 88) ආණත්තී’’ති.

යොගීනන්ති චතුසච්චකම්මට්ඨානභාවනාය යුත්තප්පයුත්තානං වෙනෙය්‍යානං, අත්ථායාති වචනසෙසො. **දෙසනාහාරොති** එතෙසං යථාවුත්තානං අස්සාදාදීනං විභජනලක්ඛණො සංවණ්ණනාවිසෙසො දෙසනාහාරො නාමාති අත්ථො. එත්ථාහ – කිං පනෙතෙසං අස්සාදාදීනං අනවසෙසානං වචනං දෙසනාහාරො, උදාහු එකච්චානන්ති? නිරවසෙසානංයෙව. යස්මිඤ්හි සුත්තෙ අස්සාදාදීනවනිස්සරණානි සරූපතො ආගතානි, තත්ථ වත්තබ්බමෙව නත්ථි. යත්ථ පන එකදෙසෙන ආගතානි, න වා සරූපෙන. තත්ථ අනාගතං අත්ථවසෙන නිද්ධාරෙත්වා හාරො යොජෙතබ්බො. අයඤ්ච අත්ථො දෙසනාහාරවිභඞ්ගෙ ආගමිස්සතීති ඉධ න පපඤ්චිතො.

2. යං **පුච්ඡිතන්ති** යා පුච්ඡා, විචියමානාති වචනසෙසො. **විස්සජ්ජිතං අනුගීතීති** එත්ථාපි එසෙව නයො. තත්ථ **විස්සජ්ජිතන්ති** විස්සජ්ජනා, සා එකංසබ්‍යාකරණාදිවසෙන චතුබ්බිධං බ්‍යාකරණං. **ච**-සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො, තෙන ගාථායං අවුත්තං පදාදිං සඞ්ගණ්හාති. තා පන පුච්ඡාවිස්සජ්ජනා කස්සාති ආහ **‘‘සුත්තස්සා’’**ති. එතෙන සුත්තෙ ආගතං පුච්ඡාවිස්සජ්ජනං විචෙතබ්බන්ති දස්සෙති. **යා ච අනුගීතීති** වුත්තස්සෙව අත්ථස්ස යා අනු පච්ඡා ගීති අනුගීති, සඞ්ගහගාථා, පුච්ඡාය වා අනුරූපා ගීති. එතෙන පුබ්බාපරං ගහිතං. බ්‍යාකරණස්ස හි පුච්ඡානුරූපතා ඉධ පුබ්බාපරං අධිප්පෙතං. යා ‘‘පුච්ඡානුසන්ධී’’ති වුච්චති. පුරිමං ‘‘සුත්තස්සා’’ති පදං පුබ්බාපෙක්ඛන්ති පුන **‘‘සුත්තස්සා’’**ති වුත්තං. තෙන සුත්තස්ස නිස්සයභූතෙ අස්සාදාදිකෙ පරිග්ගණ්හාති. එත්තාවතා විචයහාරස්ස විසයො නිරවසෙසෙන දස්සිතො හොති. තථා ච වක්ඛති විචයහාරවිභඞ්ගෙ ‘‘පදං විචිනති…පෙ…. අනුගීතිං විචිනතී’’ති.

තත්ථ සුත්තෙ සබ්බෙසං පදානං අනුපුබ්බෙන අත්ථසො බ්‍යඤ්ජනසො ච විචයො **පදවිචයො**. ‘‘අයං පුච්ඡා අදිට්ඨජොතනා දිට්ඨසංසන්දනා විමතිච්ඡෙදනා අනුමතිපුච්ඡා කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡා සත්තාධිට්ඨානා ධම්මාධිට්ඨානා එකාධිට්ඨානා අනෙකාධිට්ඨානා සම්මුතිවිසයා පරමත්ථවිසයා අතීතවිසයා අනාගතවිසයා පච්චුප්පන්නවිසයා’’තිආදිනා **පුච්ඡාවිචයො** වෙදිතබ්බො. ‘‘ඉදං විස්සජ්ජනං එකංසබ්‍යාකරණං විභජ්ජබ්‍යාකරණං පටිපුච්ඡාබ්‍යාකරණං ඨපනං සාවසෙසං නිරවසෙසං සඋත්තරං අනුත්තරං ලොකියං ලොකුත්තර’’න්තිආදිනා **විස්සජ්ජනවිචයො**.

‘‘අයං පුච්ඡා ඉමිනා සමෙති, එතෙන න සමෙතී’’ති පුච්ඡිතත්ථං ආනෙත්වා විචයො පුබ්බෙනාපරං සංසන්දිත්වා ච විචයො **පුබ්බාපරවිචයො**. ‘‘අයං අනුගීති වුත්තත්ථසඞ්ගහා අවුත්තත්ථසඞ්ගහා තදුභයත්ථසඞ්ගහා කුසලත්ථසඞ්ගහා අකුසලත්ථසඞ්ගහා’’තිආදිනා **අනුගීතිවිචයො**. අස්සාදාදීසු සුඛවෙදනාය ‘‘ඉට්ඨාරම්මණානුභවනලක්ඛණා’’තිආදිනා, තණ්හාය ‘‘ආරම්මණග්ගහණලක්ඛණා’’තිආදිනා, විපල්ලාසානං ‘‘විපරීතග්ගහණලක්ඛණා’’තිආදිනා, අවසිට්ඨානං තෙභූමකධම්මානං ‘‘යථාසකලක්ඛණා’’තිආදිනා සබ්බෙසඤ්ච ද්වාවීසතියා තිකෙසු ද්වාචත්තාලීසාධිකෙ ච දුකසතෙ ලබ්භමානපදවසෙන තංතංඅස්සාදත්ථවිසෙසනිද්ධාරණං **අස්සාදවිචයො**.

දුක්ඛවෙදනාය ‘‘අනිට්ඨානුභවනලක්ඛණා’’තිආදිනා, දුක්ඛසච්චානං ‘‘පටිසන්ධිලක්ඛණා’’තිආදිනා, අනිච්චතාදීනං ආදිඅන්තවන්තතාය අනිච්චන්තිකතාය ච ‘‘අනිච්චා’’තිආදිනා සබ්බෙසඤ්ච ලොකියධම්මානං සංකිලෙසභාගියහානභාගියතාදිවසෙන ආදීනවවුත්තියා ඔකාරනිද්ධාරණෙන **ආදීනවවිචයො**. නිස්සරණපදෙ අරියමග්ගස්ස ආගමනතො කායානුපස්සනාදිපුබ්බභාගප්පටිපදාවිභාගවිසෙසනිද්ධාරණවසෙන

නිබ්බානස්ස යථාවුත්තපරියායවිභාගවිසෙසනිද්ධාරණවසෙනාති එවං **නිස්සරණවිචයො. ඵලාදීනං** තංතංසුත්තදෙසනාය සාධෙතබ්බඵලස්ස තදුපායස්ස තත්ථ තත්ථ සුත්තවිධිවචනස්ස ච විභාගනිද්ධාරණවසෙන **විචයො** වෙදිතබ්බො. එවං පදපුච්ඡාවිස්සජ්ජනපුබ්බාපරානුගීතීනං අස්සාදාදීනඤ්ච විසෙසනිද්ධාරණවසෙනෙව විචයලක්ඛණො ‘‘විචයො හාරො’’ති වෙදිතබ්බො.

3. **සබ්බෙසන්ති** සොළසන්නං. **භූමීති** බ්‍යඤ්ජනං සන්ධායාහ. බ්‍යඤ්ජනඤ්හි මූලපදානි විය නයානං හාරානං භූමි පවත්තිට්ඨානං, තෙසං බ්‍යඤ්ජනවිචාරභාවතො. වුත්තඤ්හි – ‘‘හාරා බ්‍යඤ්ජනවිචයො’’ති, පෙටකෙපි හි වුත්තං – ‘‘යත්ථ ච සබ්බෙ හාරා, සම්පතමානා නයන්ති සුත්තත්ථං. බ්‍යඤ්ජනවිධිපුථුත්තා’’ති. **ගොචරොති** සුත්තත්ථො. සුත්තස්ස හි පදත්ථුද්ධාරණමුඛෙන හාරයොජනා. තෙසං බ්‍යඤ්ජනත්ථානං. **යුත්තායුත්තපරික්ඛාති** යුත්තස්ස ච අයුත්තස්ස ච උපපරික්ඛා. ‘‘යුත්තායුත්තිපරික්ඛා’’තිපි පාඨො, යුත්තිඅයුත්තීනං විචාරණාති අත්ථො. කථං පන තෙසං යුත්තායුත්තජානනා? චතූහි මහාපදෙසෙහි අවිරුජ්ඣනෙන. තත්ථ බ්‍යඤ්ජනස්ස තාව සභාවනිරුත්තිභාවො අධිප්පෙතත්ථවාචකභාවො ච යුත්තභාවො. අත්ථස්ස පන සුත්තවිනයධම්මතාහි අවිලොමනං. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො. විත්ථාරො පන පරතො ආවි භවිස්සති. **හාරො යුත්තීති නිද්දිට්ඨොති** එවං සුත්තෙ බ්‍යඤ්ජනත්ථානං යුත්තායුත්තභාවවිභාවනලක්ඛණො යුත්තිහාරොති වෙදිතබ්බො.

4. **ධම්මන්ති** යං කිඤ්චි සුත්තාගතං කුසලාදිධම්මමාහ. **තස්ස ධම්මස්සාති** තස්ස යථාවුත්තස්ස කුසලාදිධම්මස්ස. **යං පදට්ඨානන්ති** යං කාරණං, යොනිසොමනසිකාරාදි සුත්තෙ ආගතං වා අනාගතං වා සම්භවතො නිද්ධාරෙත්වා කථෙතබ්බන්ති අධිප්පායො. **ඉතීති** එවං, වුත්තනයෙනාති අත්ථො. **යාව සබ්බධම්මාති** යත්තකා තස්මිං සුත්තෙ ආගතා ධම්මා, තෙසං සබ්බෙසම්පි යථානුරූපං පදට්ඨානං නිද්ධාරෙත්වා කථෙතබ්බන්ති අධිප්පායො. අථ වා **යාව සබ්බධම්මාති** සුත්තාගතස්ස ධම්මස්ස යං පදට්ඨානං, තස්සපි යං පදට්ඨානන්ති සම්භවතො යාව සබ්බධම්මා පදට්ඨානවිචාරණා කාතබ්බාති අත්ථො. **එසො හාරො පදට්ඨානොති** එවං සුත්තෙ ආගතධම්මානං පදට්ඨානභූතා ධම්මා තෙසඤ්ච පදට්ඨානභූතාති සම්භවතො පදට්ඨානභූතධම්මනිද්ධාරණලක්ඛණො පදට්ඨානො නාම හාරොති අත්ථො.

5. **වුත්තම්හි එකධම්මෙති** කුසලාදීසු ඛන්ධාදීසු වා යස්මිං කිස්මිඤ්චි එකධම්මෙ, සුත්තෙ සරූපතො නිද්ධාරණවසෙන වා කථිතෙ. **යෙ ධම්මා එකලක්ඛණා කෙචීති** යෙ කෙචි ධම්මා කුසලාදිභාවෙන රූපක්ඛන්ධාදිභාවෙන වා තෙන ධම්මෙන සමානලක්ඛණා. **වුත්තා භවන්ති**

සබ්බෙති තෙ සබ්බෙපි කුසලාදිසභාවා, ඛන්ධාදිසභාවා වා ධම්මා සුත්තෙ අවුත්තාපි තාය සමානලක්ඛණතාය වුත්තා භවන්ති ආනෙත්වා සංවණ්ණනාවසෙනාති අධිප්පායො. එත්ථ ච **එකලක්ඛණාති** සමානලක්ඛණා වුත්තා. තෙන සහචාරිතා සමානකිච්චතා සමානහෙතුතා සමානඵලතා සමානාරම්මණතාති එවමාදීහි අවුත්තානම්පි වුත්තානං විය නිද්ධාරණං වෙදිතබ්බං. **සො හාරො ලක්ඛණො නාමාති** එවං සුත්තෙ අනාගතෙපි ධම්මෙ වුත්තප්පකාරෙන ආගතෙ විය නිද්ධාරෙත්වා යා සංවණ්ණනා, සො ලක්ඛණො නාම හාරොති අත්ථො.

6. **නෙරුත්තන්ති** නිරුත්තං, පදනිබ්බචනන්ති අත්ථො. **අධිප්පායොති** බුද්ධානං සාවකානං වා තස්ස සුත්තස්ස දෙසකානං අධිප්පායො. **බ්‍යඤ්ජනන්ති** බ්‍යඤ්ජනෙන, කරණෙ හි එතං පච්චත්තං. කාමඤ්ච සබ්බෙ හාරා බ්‍යඤ්ජනවිචයා, අයං පන විසෙසතො බ්‍යඤ්ජනද්වාරෙනෙව අත්ථපරියෙසනාති කත්වා ‘‘බ්‍යඤ්ජන’’න්ති වුත්තං. තථා හි වක්ඛති – ‘‘බ්‍යඤ්ජනෙන සුත්තස්ස නෙරුත්තඤ්ච අධිප්පායො ච නිදානඤ්ච පුබ්බාපරානුසන්ධි ච ගවෙසිතබ්බා’’ති. **අථාති** පදපූරණමත්තං. **දෙසනානිදානන්ති** නිදදාති ඵලන්ති නිදානං, කාරණං, යෙන කාරණෙන දෙසනා පවත්තා, තං දෙසනාය පවත්තිනිමිත්තන්ති අත්ථො. **පුබ්බාපරානුසන්ධීති** පුබ්බෙන ච අපරෙන ච අනුසන්ධි. ‘‘පුබ්බාපරෙන සන්ධී’’තිපි පාඨො, සුත්තස්ස පුබ්බභාගෙන අපරභාගං සංසන්දිත්වා කථනන්ති අත්ථො. සඞ්ගීතිවසෙන වා පුබ්බාපරභූතෙහි සුත්තන්තරෙහි සංවණ්ණියමානස්ස සුත්තස්ස සංසන්දනං පුබ්බාපරානුසන්ධි. යඤ්ච පුබ්බපදෙන පරපදස්ස සම්බන්ධනං, අයම්පි පුබ්බාපරානුසන්ධි. **එසො හාරො චතුබ්‍යූහොති** එවං නිබ්බචනාධිප්පායාදීනං චතුන්නං විභාවනලක්ඛණො චතුබ්‍යූහො හාරො නාමාති අත්ථො.

7. **එකම්හි පදට්ඨානෙති** එකස්මිං ආරම්භධාතුආදිකෙ පරක්කමධාතුආදීනං පදට්ඨානභූතෙ ධම්මෙ දෙසනාරුළ්හෙ සති. **පරියෙසති සෙසකං පදට්ඨානන්ති** තස්ස විසභාගතාය අග්ගහණෙන වා සෙසකං පමාදාදීනං ආසන්නකාරණත්තා පදට්ඨානභූතං කොසජ්ජාදිකං ධම්මන්තරං පරියෙසති පඤ්ඤාය ගවෙසති, පරියෙසිත්වා ච සංවණ්ණනාය යොජෙන්තො දෙසනං **ආවට්ටති පටිපක්ඛෙති** වීරියාරම්භාදිමුඛෙන ආරද්ධසුත්තං වුත්තනයෙන පමාදාදිවසෙන නිද්දිසන්තො දෙසනං පටිපක්ඛතො ආවට්ටෙති නාම. **ආවට්ටො නාම සො හාරොති** දෙසනාය ගහිතධම්මානං සභාගවිසභාගධම්මවසෙන ආවට්ටනලක්ඛණො ආවට්ටො හාරො නාමාති අත්ථො.

8. **ධම්මන්ති** සභාවධම්මං, තං කුසලාදිවසෙන අනෙකවිධං. **පදට්ඨානන්ති** යස්මිං පතිට්ඨිතෙ උත්තරි ගුණවිසෙසෙ අධිගච්ඡති, තං විසෙසාධිගමනකාරණං. **භූමින්ති** පුථුජ්ජනභූමි දස්සනභූමීති එවමාදිකං භූමිං.

විභජ්ජතෙති විභාගෙන කථෙති. **සාධාරණෙති** දස්සනපහාතබ්බාදිනාමවසෙන වා පුථුජ්ජනසොතාපන්නාදිවත්ථුවසෙන වා සාධාරණෙ අවිසිට්ඨෙ සමානෙති අත්ථො. වුත්තවිපරියායෙන **අසාධාරණා** වෙදිතබ්බා. **නෙයයො විභත්තීති** යථාවුත්තධම්මාදීනං විභජනො අයං හාරො විභත්තීති ඤාතබ්බොති අත්ථො. තස්මා සංකිලෙසධම්මෙ වොදානධම්මෙ ච සාධාරණාසාධාරණතො පදට්ඨානතො භූමිතො ච විභජනලක්ඛණො ‘‘විභත්තිහාරො’’ති දට්ඨබ්බං.

9. **නිද්දිට්ඨෙති** කථිතෙ සුත්තෙ ආගතෙ, සංවණ්ණිතෙ වා. **භාවිතෙති** යථා උප්පන්නසදිසා උප්පන්නාති වුච්චන්ති, එවං භාවිතසදිසෙ භාවෙතබ්බෙති අත්ථො. **පහීනෙති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **පරිවත්තති පටිපක්ඛෙති** වුත්තානං ධම්මානං යෙ පටිපක්ඛා, තෙසං වසෙන පරිවත්තෙතීති අත්ථො. එවං නිද්දිට්ඨානං ධම්මානං පටිපක්ඛතො පරිවත්තනලක්ඛණො ‘‘පරිවත්තනො හාරො’’ති වෙදිතබ්බො.

10. විවිධානි එකස්මිංයෙව අත්ථෙ වචනානි විවචනානි, විවචනානි එව **වෙවචනානි,** පරියායසද්දාති අත්ථො. තානි වෙවචනානි. **බහූනීති** අනෙකානි. **තු**-සද්දො අවධාරණෙ. තෙන බහූ එව පරියායසද්දා වෙවචනහාරයොජනායං කථෙතබ්බා, න කතිපයාති දස්සෙති. **සුත්තෙ වුත්තානීති** නවවිධසුත්තන්තසඞ්ඛාතෙ තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ භාසිතානි. එත්ථාපි තු-සද්දස්ස අත්ථො ආනෙත්වා යොජෙතබ්බො, තෙන පාළියං ආගතානියෙව වෙවචනානි ගහෙතබ්බානීති වුත්තං හොති. **එකධම්මස්සාති** එකස්ස පදත්ථස්ස. **යො ජානාති සුත්තවිදූති** යථා ‘‘සප්පිස්ස ජානාහී’’ති වුත්තෙ ‘‘සප්පිනා විචාරෙහි, සප්පිං දෙහි, දෙථා’’ති වා ආණාපෙතීති අත්ථො, එවං යො සුත්තකොවිදො ධම්මකථිකො එකස්ස අත්ථස්ස බහූපි පරියායසද්දෙ විචාරෙති විභාවෙති යොජෙතීති අත්ථො. **වෙවචනො නාම සො හාරොති** තස්ස අත්ථස්ස වුත්තප්පකාරපරියායසද්දයොජනාලක්ඛණො වෙවචනහාරො නාම. තස්මා එකස්මිං අත්ථෙ අනෙකපරියායසද්දයොජනාලක්ඛණො ‘‘වෙවචනහාරො’’ති වෙදිතබ්බං.

11. **ධම්මන්ති** ඛන්ධාදිධම්මං. **පඤ්ඤත්තීහීති** පඤ්ඤාපනෙහි පකාරෙහි ඤාපනෙහි, අසඞ්කරතො වා ඨපනෙහි. **විවිධාහීති** නික්ඛෙපප්පභවාදිවසෙන අනෙකවිධාහි. **සො ආකාරොති** යො එකස්සෙවත්ථස්ස නික්ඛෙපප්පභවපඤ්ඤත්තිආදිවසෙන අනෙකාහි පඤ්ඤත්තීහි පඤ්ඤාපනාකාරො. **ඤෙයයො පඤ්ඤත්ති නාම හාරොති** පඤ්ඤත්තිහාරො නාමාති ඤාතබ්බො. තස්මා එකෙකස්ස ධම්මස්ස අනෙකාහි පඤ්ඤත්තීහි පඤ්ඤාපෙතබ්බාකාරවිභාවනලක්ඛණො ‘‘පඤ්ඤත්තිහාරො’’ති වෙදිතබ්බං.

12. **පටිච්චුප්පාදොති** පටිච්චසමුප්පාදො. **ඉන්ද්‍රියඛන්ධාති** ඉන්ද්‍රියානි ච ඛන්ධා ච. **ධාතුආයතනානීති** ධාතුයො ච ආයතනානි ච. **එතෙහීති** යො ද්වාදසපදිකො පච්චයාකාරො යානි ච ද්වාවීසතින්ද්‍රියානි යෙ ච පඤ්චක්ඛන්ධා යා ච අට්ඨාරස ධාතුයො යානි ච ද්වාදසායතනානි, එතෙහි සුත්තෙ ආගතපදත්ථමුඛෙන නිද්ධාරියමානෙහි. **ඔතරති යොති** යො සංවණ්ණනානයො ඔගාහති, පටිච්චසමුප්පාදාදිකෙ අනුපවිසතීති අත්ථො. **ඔතරණො නාම සො හාරොති** යො යථාවුත්තො සංවණ්ණනාවිසෙසො, සො ඔතරණහාරො නාම. **ච**-සද්දෙන චෙත්ථ සුඤ්ඤතමුඛාදීනං ගාථායං අවුත්තානම්පි සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. එවං පටිච්චසමුප්පාදාදිමුඛෙහි සුත්තත්ථස්ස ඔතරණලක්ඛණො ඔතරණො හාරො නාමාති වෙදිතබ්බං.

13. **විස්සජ්ජිතම්හීති** බුද්ධාදීහි බ්‍යාකතෙ. **පඤ්හෙති** ඤාතුං ඉච්ඡිතෙ අත්ථෙ. **ගාථායන්ති** ගාථාරුළ්හෙ. **ඉදඤ්ච පුච්ඡන්තා යෙභුය්‍යෙන ගාථාබන්ධවසෙන පුච්ඡන්තීති කත්වා වුත්තං. යමාරබ්භාති** සා පන ගාථා යං අත්ථං ආරබ්භ අධිකිච්ච පුච්ඡිතා, තස්ස අත්ථස්ස. **සුද්ධාසුද්ධපරික්ඛාති** පදං සොධිතං, ආරම්භො න සොධිතො, පදඤ්ච සොධිතං ආරම්භො ච සොධිතොති එවං පදාදීනං සොධිතාසොධිතභාවවිචාරො. **හාරො සො සොධනො නාමාති** යථාවුත්තවිචාරො සොධනො හාරො නාම. එවං සුත්තෙ පදපදත්ථපඤ්හාරම්භානං සොධනලක්ඛණො ‘‘සොධනො හාරො’’ති වෙදිතබ්බං.

14. **එකත්තතායාති** එකස්ස භාවො එකත්තං, එකත්තමෙව එකත්තතා, තාය එකත්තතාය. **එක**-සද්දො චෙත්ථ සමානසද්දපරියායො, තස්මා සාමඤ්ඤෙනාති අත්ථො. විසිට්ඨා මත්තා විමත්තා, විමත්තාව වෙමත්තං, තස්ස භාවො වෙමත්තතා, තාය **වෙමත්තතාය,** විසෙසෙනාති අත්ථො. **තෙ න විකප්පයිතබ්බාති** යෙ ධම්මා ‘‘දුක්ඛං සමුදයො’’තිආදිනා සාමඤ්ඤෙන, ‘‘ජාති ජරා කාමතණ්හා භවතණ්හා’’තිආදිනා විසෙසෙන ච සුත්තෙ දෙසිතා, තෙ ‘‘කිමෙත්ථ සාමඤ්ඤං, කො වා විසෙසො’’ති එවං සාමඤ්ඤවිසෙසවිකප්පනවසෙන න විකප්පයිතබ්බා. කස්මා? සාමඤ්ඤවිසෙසකප්පනාය වොහාරභාවෙන අනවට්ඨානතො කාලදිසාවිසෙසාදීනං විය අපෙක්ඛාසිද්ධිතො ච. යථා හි ‘‘අජ්ජ හිය්‍යො ස්වෙ’’ති වුච්චමානා කාලවිසෙසා අනවට්ඨිතසභාවා ‘‘පුරිමා දිසා පච්ඡිමා දිසා’’ති වුච්චමානා දිසාවිසෙසා ච, එවං සාමඤ්ඤවිසෙසාපි. තථා හි ‘‘ඉදං දුක්ඛ’’න්ති වුච්චමානං ජාතිආදිඅපෙක්ඛාය සාමඤ්ඤම්පි සමානං සච්චාපෙක්ඛාය විසෙසො හොති. එස නයො සමුදයාදීසුපි. **එසො හාරො අධිට්ඨානොති** එවං සුත්තාගතානං ධම්මානං අවිකප්පනවසෙන සාමඤ්ඤවිසෙසනිද්ධාරණලක්ඛණො අධිට්ඨානො හාරො නාමාති අත්ථො.

15. **යෙ ධම්මාති** යෙ අවිජ්ජාදිකා පච්චයධම්මා. **යං ධම්මන්ති** යං සඞ්ඛාරාදිකං පච්චයුප්පන්නධම්මං. **ජනයන්තීති** නිබ්බත්තෙන්ති. **පච්චයාති**

සහජාතපච්චයභාවෙන. **පරම්පරතොති** පරම්පරපච්චයභාවෙන, අනුරූපසන්තානඝටනවසෙන පච්චයො හුත්වාති අත්ථො. උපනිස්සයකොටි හි ඉධාධිප්පෙතා. පුරිමස්මිං අවසිට්ඨයො පච්චයභාවො. **හෙතුමවකඩ්ඪයිත්වාති** තං යථාවුත්තපච්චයසඞ්ඛාතං ජනකාදිභෙදභින්නං හෙතුං ආකඩ්ඪිත්වා සුත්තතො නිද්ධාරෙත්වා යො සංවණ්ණනාසඞ්ඛාතො, **එසො හාරො පරික්ඛාරොති** එවං සුත්තෙ ආගතධම්මානං පරික්ඛාරසඞ්ඛාතෙ හෙතුපච්චයෙ නිද්ධාරෙත්වා සංවණ්ණනලක්ඛණො පරික්ඛාරො හාරොති අත්ථො.

16. **යෙ ධම්මාති** යෙ සීලාදිධම්මා. **යංමූලාති** යෙසං සමාධිආදීනං මූලභූතා, තෙ තෙසං සමාධිආදීනං පදට්ඨානභාවෙන සමාරොපයිතබ්බාති සම්බන්ධො. **යෙ චෙකත්ථා පකාසිතා මුනිනාති** යෙ ච රාගවිරාගාචෙතොවිමුත්තිසෙක්ඛඵලකාමධාතුසමතික්කමනාදිසද්දා අනාගාමිඵලත්ථතාය එකත්ථා බුද්ධමුනිනා පරිදීපිතා, තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤවෙවචනභාවෙන සමාරොපයිතබ්බාති සම්බන්ධො. සමාරොපනඤ්චෙත්ථ සුත්තෙ යථාරුතවසෙන නිද්ධාරණවසෙන වා ගය්හමානස්ස සික්ඛත්තයසඞ්ඛාතස්ස සීලාදික්ඛන්ධත්තයස්ස පරියායන්තරවිභාවනමුඛෙන භාවනාපාරිපූරිකථනං, භාවනාපාරිපූරි ච පහාතබ්බස්ස පහානෙනාති පහානසමාරොපනාපි අත්ථතො දස්සිතා එව හොති. **එස සමාරොපනො හාරොති** එස සුත්තෙ ආගතධම්මානං පදට්ඨානවෙවචනභාවනාපහානසමාරොපනවිචාරණලක්ඛණො සමාරොපනො නාම හාරොති අත්ථො.

නයසඞ්ඛෙපො

17. එවං ගාථාබන්ධවසෙන සොළසපි හාරෙ නිද්දිසිත්වා ඉදානි නයෙ නිද්දිසිතුං **''තණ්හඤ්චා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **තණ්හඤ්ච අවිජ්ජම්පි චාති** සුත්තෙ ආගතං අත්ථතො නිද්ධාරණවසෙන වා ගහිතං තණ්හං අවිජ්ජඤ්ච යො නෙතීති සම්බන්ධො. යො සංවණ්ණනාවිසෙසො තං නෙති සංකිලෙසපක්ඛං පාපෙති සංකිලෙසවසෙන සුත්තත්ථං යොජෙතීති අධිප්පායො. **සමථෙනාති** සමාධිනා. **විපස්සනායාති** පඤ්ඤාය, යො නෙති වොදානපක්ඛං පාපෙති, තථා සුත්තත්ථං යොජෙතීති අධිප්පායො. **සච්චෙහි යොජයිත්වාති** නයන්තො ච තණ්හා ච අවිජ්ජා ච භවමූලකත්තා සමුදයසච්චං, අවසෙසා තෙභූමකධම්මා දුක්ඛසච්චං, සමථවිපස්සනා මග්ගසච්චං, තෙන පත්තබ්බා අසඞ්ඛතධාතු නිරොධසච්චන්ති එවං ඉමෙහි චතූහි සච්චෙහි යොජෙත්වා. **අයං නයො නන්දියාවට්ටොති** යො තණ්හාවිජ්ජාහි සංකිලෙසපක්ඛස්ස සුත්තත්ථස්ස සමථවිපස්සනාහි වොදානපක්ඛස්ස චතුසච්චයොජනමුඛෙන නයනලක්ඛණො සංවණ්ණනාවිසෙසො, අයං නන්දියාවට්ටො නයො නාමාති අත්ථො. එත්ථ ච නයස්ස භූමි ගාථායං ''නයො''ති වුත්තා, තස්මා සංවණ්ණනාවිසෙසොති වුත්තං. න හි අත්ථනයො සංවණ්ණනා, චතුසච්චපටිවෙධස්ස අනුරූපො

පුබ්බභාගෙ අනුගාහණනයො අත්ථනයො. තස්ස පන යා උග්ඝටිතඤ්ඤුආදීනං වසෙන තණ්හාදිමුඛෙන නයභූමිරචනා, තත්ථ නයවොහාරො.

18. **අකුසලෙති** ද්වාදසචිත්තුප්පාදසඞ්ගහිතෙ සබ්බෙපි අකුසලෙ ධම්මෙ. **සමූලෙහීති** අත්තනො මූලෙහි, ලොභදොසමොහෙහීති අත්ථො. **කුසලෙති** සබ්බෙපි චතුභූමකෙ කුසලෙ ධම්මෙ. **කුසලමූලෙහීති** කුසලෙහි අලොභාදිමූලෙහි **යො නෙති**. නයන්තො ච කුසලාකුසලං මායාමරීචිආදයො විය අභූතං න හොතීති **භූතං**. පටසටාදයො විය න සම්මුතිසච්චමත්තන්ති **තථං**. අකුසලස්ස ඉට්ඨවිපාකතාභාවතො කුසලස්ස ච අනිට්ඨවිපාකතාභාවතො විපාකෙ සති අවිසංවාදකත්තා **අවිතථං** නෙති. එවමෙතෙසං තිණ්ණම්පි පදානං කුසලාකුසලවිසෙසනතා දට්ඨබ්බා. අථ වා අකුසලමූලෙහි අකුසලානි කුසලමූලෙහි ච කුසලානි නයන්තො අයං නයො **භූතං තථං අවිතථං** නෙති, චත්තාරි සච්චානි නිද්ධාරෙත්වා යොජෙතීති අත්ථො. දුක්ඛාදීනි හි බාධකාදිභාවතො අඤ්ඤථාභාවාභාවෙන භූතානි, සච්චසභාවත්තා තථානි, අවිසංවාදනතො අවිතථානි. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා ‘‘චත්තාරිමානි, භික්ඛවෙ, තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානී’’ති (සං. නි. 5.1090). **තිපුක්ඛලං තං නයං ආහූති** යො අකුසලමූලෙහි සංකිලෙසපක්ඛස්ස කුසලමූලෙහි වොදානපක්ඛස්ස සුත්තත්ථස්ස චතුසච්චයොජනමුඛෙන නයනලක්ඛණො සංවණ්ණනාවිසෙසො, තං තිපුක්ඛලං නයන්ති වදන්තීති අත්ථො.

19. **විපල්ලාසෙහීති** අසුභෙ සුභන්තිආදිනයප්පවත්තෙහි චතූහි විපල්ලාසෙහි. **කිලෙසෙති** කිලිස්සන්ති විබාධියන්තීති කිලෙසා, සංකිලිට්ඨධම්මා, සංකිලෙසපක්ඛන්ති අත්ථො. කෙචි ‘‘සංකිලෙසෙ’’තිපි පඨන්ති, කිලෙසසහිතෙති අත්ථො. **ඉන්ද්‍රියෙහීති** සද්ධාදීහි ඉන්ද්‍රියෙහි. **සද්ධම්මෙති** පටිපත්තිපටිවෙධසද්ධම්මෙ, වොදානපක්ඛන්ති අත්ථො. **එතං නයන්ති** යො සුභසඤ්ඤාදීහි විපල්ලාසෙහි සකලස්ස සංකිලෙසපක්ඛස්ස සද්ධින්ද්‍රියාදීහි වොදානපක්ඛස්ස චතුසච්චයොජනවසෙන නයනලක්ඛණො සංවණ්ණනාවිසෙසො, එතං නයං **නයවිදූ** සද්ධම්මනයකොවිදා, අත්ථනයකුසලා එව වා සීහවික්කීළිතං නයන්ති වදන්තීති අත්ථො.

20. **වෙයාකරණෙසූති** තස්ස තස්ස අත්ථනයස්ස යොජනත්ථං කතෙසු සුත්තස්ස අත්ථවිස්සජ්ජනෙසූති අත්ථො. තෙනෙවාහ ‘‘තහිං තහි’’න්ති. **කුසලාකුසලාති** වොදානියා සංකිලෙසිකා ච තස්ස තස්ස නයස්ස දිසාභූතධම්මා. **වුත්තාති** සුත්තතො නිද්ධාරෙත්වා කථිතා. **මනසා වොලොකයතෙති** තෙ යථාවුත්තධම්මෙ චිත්තෙනෙව ‘‘අයං පඨමා දිසා අයං දුතියා දිසා’’තිආදිනා තස්ස තස්ස නයස්ස දිසාභාවෙන උපපරික්ඛති, විචාරෙතීති අත්ථො. ‘‘ඔලොකයතෙ තෙ අබ්භී’’තිපි පාඨො. තත්ථ **තෙති** තෙ යථාවුත්තධම්මෙ. **අබ්භීති** අබ්භන්තරං, චිත්තෙ එවාති අත්ථො. **තං බු**

දිසාලොචනං ආහූති ඔලොකයතෙති එත්ථ යදෙතං ඔලොකනං, තං දිසාලොචනං නාම නයං වදන්ති. **ඛු**-ති ච නිපාතො අවධාරණෙ. තෙන ඔලොකනමෙව අයං නයො, න කොචි අත්ථවිසෙසොති දස්සෙති.

21. **ඔලොකෙත්වාති** පඨමාදිදිසාභාවෙන උපපරික්ඛිත්වා. **දිසාලොචනෙනාති** දිසාලොචනනයෙන කරණභූතෙන. යෙන හි විධිනා තස්ස තස්ස අත්ථනයස්ස යොජනාය දිසා ඔලොකීයන්ති, සො විධි දිසාලොචනන්ති එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. **උක්ඛිපියාති** උද්ධරිත්වා, දිසාභූතධම්මෙ සුත්තතො නිද්ධාරෙත්වාති අත්ථො. ''උක්ඛිපිය යො සමානෙතී''තිපි පඨන්ති, තස්සත්ථො – ''යො තෙසං දිසාභූතධම්මානං සමානයනං කරොතී''ති. **යන්ති** වා කිරියාපරාමසනං. **සමානෙතීති** සමං, සම්මා වා ආනෙති තස්ස තස්ස නයස්ස යොජනාවසෙන. කෙ පන ආනෙති? සබ්බෙ කුසලාකුසලෙ තංතංනයදිසාභූතෙ. **අයං නයොති** සමානෙතීති එත්ථ යදෙතං තංතංනයදිසාභූතධම්මානං සමානයනං, අයං **අඞ්කුසො** නාම නයොති අත්ථො. එතඤ්ච ද්වයං ''වොහාරනයො, කම්මනයො''ති ච වුච්චති.

22. එවං හාරෙ නයෙ ච නිද්දිසිත්වා ඉදානි නෙසං යොජනක්කමං දස්සෙන්තො **''සොළස හාරා පඨම''**න්තිආදිමාහ. තත්ථ පඨමං සොළස හාරා ''යොජෙතබ්බා''ති වචනසෙසො. හාරසංවණ්ණනා පඨමං කාතබ්බා බ්‍යඤ්ජනපරියෙට්ඨිභාවතොති අධිප්පායො. **දිසලොචනතොති** දිසාලොචනෙන, අයමෙව වා පාඨො. **අඞ්කුසෙන හීති හි**-සද්දො නිපාතමත්තං. සෙසං උත්තානමෙව.

ද්වාදසපදං

23. ඉදානි යෙසං බ්‍යඤ්ජනපදානං අත්ථපදානඤ්ච වසෙන ද්වාදස පදානි සුත්තන්ති වුත්තං, තානි පදානි නිද්දිසිතුං **''අක්ඛරං පද''**න්තිආදිමාහ. තත්ථ අපරියොසිතෙ පදෙ වණ්ණො **අක්ඛරං** පරියායවසෙන අක්ඛරණතො අසඤ්චරණතො. න හි වණ්ණස්ස පරියායො විජ්ජති, අථ වණ්ණොති කෙනට්ඨෙන වණ්ණො? අත්ථසංවණ්ණනට්ඨෙන. වණ්ණො එව හි ඉත්තරඛණතාය අපරාපරභාවෙන පවත්තො පදාදිභාවෙන ගය්හමානො යථාසම්බන්ධං තං තං අත්ථං වදති. එකක්ඛරං වා පදං **අක්ඛරං,** කෙචි පන ''මනසා දෙසනාවාචාය අක්ඛරණතො අක්ඛර''න්ති වදන්ති.

පදන්ති පජ්ජති අත්ථො එතෙනාති පදං, තං නාමපදං ආඛ්‍යාතපදං උපසග්ගපදං නිපාතපදන්ති චතුබ්බිධං. තත්ථ ''ඵස්සො වෙදනා චිත්ත''න්ති එවමාදිකං සත්වප්පධානං නාමපදං. ''ඵුසති වෙදයති විජානාතී''ති එවමාදිකං කිරියාපධානං ආඛ්‍යාතපදං. කිරියාවිසෙසග්ගහණනිමිත්තං ''ප'' ඉති එවමාදිකං උපසග්ගපදං. කිරියාය සත්වස්ස ච සරූපවිසෙසප්පකාසනහෙතුභූතං ''එව''න්ති එවමාදිකං නිපාතපදං.

බ්‍යඤ්ජනන්ති සඞ්ඛෙපතො වුත්තං පදාභිහිතං අත්ථං බ්‍යඤ්ජයතීති බ්‍යඤ්ජනං, වාක්‍යං. තං පන අත්ථතො පදසමුදායොති දට්ඨබ්බං. පදමත්තසවනෙපි හි අධිකාරාදිවසෙන ලබ්භමානෙහි පදන්තරෙහි අනුසන්ධානං කත්වාව අත්ථසම්පටිපත්ති හොතීති වාක්‍යමෙව අත්ථං බ්‍යඤ්ජයති. **නිරුත්තීති** ආකාරාභිහිතං නිබ්බචනං නිරුත්ති.

නිද්දෙසොති නිබ්බචනවිත්ථාරො නිරවසෙසදෙසනත්තා නිද්දෙසො. පදෙහි වාක්‍යස්ස විභාගො ආකාරො. යදි එවං පදතො ආකාරස්ස කො විසෙසොති? අපරියොසිතෙ වාක්‍යෙ අවිභජ්ජමානෙ වා තදවයවො පදං. උච්චාරණවසෙන පරියොසිතෙ වාක්‍යෙ විභජ්ජමානෙ වා තදවයවො ආකාරොති අයමෙතෙසං විසෙසො. ඡට්ඨං වචනං ඡට්ඨවචනං. ආකාරො ඡට්ඨවචනං එතස්සාති **ආකාරඡට්ඨවචනං,** බ්‍යඤ්ජනපදං. එත්ථ ච බ්‍යඤ්ජනන්ති ඉමස්ස පදස්ස අනන්තරං වත්තබ්බං ආකාරපදං නිද්දෙසපදානන්තරං වදන්තෙන ''ආකාරඡට්ඨවචන''න්ති වුත්තං, පදානුපුබ්බිකං පන ඉච්ඡන්තෙහි තං බ්‍යඤ්ජනපදානන්තරමෙව කාතබ්බං. තථා හි වක්ඛති ''අපරිමාණා බ්‍යඤ්ජනා අපරිමාණා ආකාරාති, බ්‍යඤ්ජනෙහි විවරති ආකාරෙහි විභජතී''ති ච. කෙචි පන ''ආකාරපදබ්‍යඤ්ජනනිරුත්තියො ච නිද්දෙසො''ති පඨන්ති. **එත්තාව බ්‍යඤ්ජනං සබ්බන්ති** යානිමානි අක්ඛරාදීනි නිද්දිට්ඨානි, එත්තකමෙව සබ්බං බ්‍යඤ්ජනං, එතෙහි අසඞ්ගහිතං බ්‍යඤ්ජනං නාම නත්ථීති අත්ථො.

24. **සඞ්කාසනාති** සංඛිත්තෙන කාසනා. **පකාසනාති** පඨමං කාසනා, කාසීයති දීපීයතීති අත්ථො. ඉමිනා හි අත්ථපදද්වයෙන අක්ඛරපදෙහි විභාවියමානො අත්ථාකාරො ගහිතො. යස්මා අක්ඛරෙහි සූයමානෙහි සුණන්තානං විසෙසවිධානස්ස කතත්තා පදපරියොසානෙ පදත්ථසම්පටිපත්ති හොති. තථා හි වක්ඛති ''තත්ථ භගවා අක්ඛරෙහි සඞ්කාසෙති පදෙහි පකාසෙතීති, අක්ඛරෙහි පදෙහි ච උග්ඝාටෙතී''ති ච.

විවරණාති විත්ථාරණා. විභජනා ච උත්තානීකම්මඤ්ච පඤ්ඤත්ති ච **විභජනුත්තානීකම්මපඤ්ඤත්ති.** තත්ථ **විභජනාති** විභාගකරණං, උභයෙනාපි නිද්දිසනමාහ. ඉධ පුරිමනයෙනෙව බ්‍යඤ්ජනාකාරෙහි නිද්දිසියමානො අත්ථාකාරො දස්සිතොති දට්ඨබ්බං. **උත්තානීකම්මං** පාකටකරණං. පකාරෙහි ඤාපනං **පඤ්ඤත්ති.** ද්වයෙනාපි පටිනිද්දිසනං කථෙති. එත්ථාපි නිරුත්තිනිද්දෙසසඞ්ඛාතෙහි බ්‍යඤ්ජනපදෙහි නිද්දිසියමානො අත්ථාකාරො වුත්තො, යො පටිනිද්දිසීයතීති වුච්චති. **එතෙහීති** එතෙහි එව සඞ්කාසනාදිවිනිමුත්තස්ස දෙසනාත්ථස්ස අභාවතො. **අත්ථොති** සුත්තත්ථො. **කම්මන්ති** උග්ඝටනාදිකම්මං. සුත්තත්ථෙන හි දෙසනාය පවත්තියමානෙන උග්ඝටිතඤ්ඤූආදිවෙනෙය්‍යානං චිත්තසන්තානස්ස පබොධනකිරියානිබ්බත්ති. සො ච සුත්තත්ථො සඞ්කාසනාදිආකාරොති. තෙන වුත්තං – ''අත්ථො කම්මඤ්ච නිද්දිට්ඨ''න්ති.

25. **තීණීති** ලිඞ්ගවිපල්ලාසෙන වුත්තං, තයොති වුත්තං හොති. **නවහි පදෙහීති** නවහි කොට්ඨාසෙහි. **අත්ථො සමායුත්තොති** අත්ථො සම්මා යුත්තො න විනා වත්තති. සබ්බස්ස හි බුද්ධවචනස්ස චතුසච්චප්පකාසනතො අත්ථනයානඤ්ච චතුසච්චයොජනවසෙන පවත්තනතො සබ්බො පාළිඅත්ථො අත්ථනයත්තයසඞ්ගහිතො සඞ්කාසනාදිආකාරවිසෙසවුත්ති චාති.

26. ඉදානි යථානිද්දිට්ඨයෙ දෙසනාහාරාදිකෙ නෙත්තිප්පකරණස්ස පදත්ථෙ සුඛග්ගහණත්ථං ගණනවසෙන පරිච්ඡින්දිත්වා දස්සෙන්තො **''අත්ථස්සා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **චතුබ්බීසාති** සොළස හාරා ඡ බ්‍යඤ්ජනපදානි ද්වෙ කම්මනයාති එවං චතුබ්බීස. **උභයන්ති** ඡ අත්ථපදානි තයො අත්ථනයාති ඉදං නවවිධං යථාවුත්තං චතුබ්බීසවිධඤ්චාති එතං උභයං. **සඞ්කලයිත්වාති** සම්පිණ්ඩෙත්වා. ''සඞ්ඛෙපයතො''තිපි පාඨො, එකතො කරොන්තස්සාති අත්ථො. **එත්තිකාති** එතප්පමාණා, ඉතො විනිමුත්තො කොචි නෙත්තිපදත්ථා නත්ථීති අත්ථො.

එවං තෙත්තිංසපදත්ථාය නෙත්තියා සුත්තස්ස අත්ථපරියෙසනාය යො ''සොළස හාරා පඨම''න්ති නයෙහි පඨමං හාරා සංවණ්ණෙතබ්බාති හාරනයානං සංවණ්ණනාක්කමො දස්සිතො, ස්වායං හාරනයානං දෙසනාක්කමෙනෙව සිද්ධො. එවං සිද්ධෙ සති අයං ආරම්භො ඉමමත්ථං දීපෙති – සබ්බෙපිමෙ හාරා නයා ච ඉමිනා දස්සිතක්කමෙනෙව සුත්තෙසු සංවණ්ණනාවසෙන යොජෙතබ්බා, න උප්පටිපාටියාති.

කිං පනෙත්ථ කාරණං, යදෙතෙ හාරා නයා ච ඉමිනාව කමෙන දෙසිතාති? යදිපි නායමනුයොගො කත්ථචි අනුක්කමෙ නිවිසති, අපි ච ධම්මදෙසනාය නිස්සයඵලතදුපායසරීරභූතානං අස්සාදාදීනං විභාවනසභාවත්තා පකතියා සබ්බසුත්තානුරූපාති සුවිඤ්ඤෙය්‍යභාවතො පරෙසඤ්ච සංවණ්ණනාවිසෙසානං විචයහාරාදීනං පතිට්ඨාභාවතො පඨමං දෙසනාහාරො දස්සිතො.

පදපුච්ඡාවිස්සජ්ජනපුබ්බාපරානුගීතීහි සද්ධිං දෙසනාහාරපදත්ථානං පවිචයසභාවතාය තස්ස අනන්තරං විචයො. තථා හි වක්ඛති ''පදං විචිනති...පෙ.... ආණත්තිං විචිනති අනුගීතිං විචිනතී''ති.

විචයෙන හාරෙන පවිචිතානං අත්ථානං යුත්තායුත්තිවිචාරණා යුත්තාති යුත්තිවිචාරණභාවතො විචයානන්තරං යුත්තිහාරො වුත්තො. තථා හි වක්ඛති – ''විචයෙන හාරෙන විචිනිත්වා යුත්තිහාරෙන යොජෙතබ්බ''න්ති.

යුත්තායුත්තානංයෙව අත්ථානං උපපත්තිඅනුරූපං කාරණපරම්පරාය නිද්ධාරණලක්ඛණං පදට්ඨානචින්තනං කත්තබ්බන්ති යුත්තිහාරානන්තරං

පදට්ඨානහාරො දස්සිතො. තථා හි වක්ඛති – ‘‘යො කොචි උපනිස්සයො යො කොචි පච්චයො ච, සබ්බො සො පදට්ඨාන’’න්ති.

යුත්තායුත්තානං කාරණපරම්පරාය පරිග්ගහිතසභාවානංයෙව ච ධම්මානං අවුත්තානම්පි එකලක්ඛණතාය ගහණං කාතබ්බන්ති දස්සනත්ථං පදට්ඨානානන්තරං ලක්ඛණො හාරො වුත්තො. තථා හි ලක්ඛණහාරවිභඞ්ගෙ ‘‘අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා’’තිආදිනා පටිච්චසමුප්පාදං දස්සෙත්වා ‘‘එවං යෙ ධම්මා එකලක්ඛණා’’තිආදි වුත්තං.

අත්ථතො නිද්ධාරිතානම්පි ධම්මානං නිබ්බචනාදීනි වත්තබ්බානි, න සුත්තෙ සරූපතො ආගතානමෙවාති දස්සනත්ථං ලක්ඛණානන්තරං චතුබ්‍යූහො වුත්තො. එවඤ්හි නිරවසෙසතො අත්ථාවබොධො හොති, එවඤ්ච කත්වා ‘‘යදා හි භික්ඛු අත්ථස්ස ච නාමං ජානාති ධම්මස්ස ච නාමං ජානාති තථා තථා නං අභිනිරොපෙතී’’ති අනවසෙසපරියාදානං වක්ඛති. තථා ‘‘පුනප්පුනං ගබ්භමුපෙතී’’ති එත්ථ ‘‘යෙ ජරාමරණෙන අට්ටියිතුකාමා භවිස්සන්ති, තෙ භවිස්සන්ති භොජනෙ මත්තඤ්ඤුනො ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරා’’තිආදිනා සම්මාපටිපත්තිං අධිප්පායභාවෙන වක්ඛති.

නිබ්බචනාධිප්පායනිදානවචනෙහි සද්ධිං සුත්තෙ පදත්ථානං සුත්තන්තරසංසන්දනසඞ්ඛාතෙ පුබ්බාපරවිචාරෙ දස්සිතෙ තෙසං සභාගවිසභාගධම්මන්තරාවට්ටනං සුඛෙන සක්කා දස්සෙතුන්ති චතුබ්‍යූහානන්තරං ආවට්ටො වුත්තො. තෙනෙව හි ‘‘ආරම්භථ නික්කමථා’’ති ගාථායං ආරම්භනික්කමනබුද්ධසාසනයොගධුනනෙහි වීරියසමාධිපඤ්ඤින්ද්‍රියානි නිද්ධාරෙත්වා තදනුයොගස්ස මූලං ‘‘පමාදො’’ති සුත්තන්තරෙ දස්සිතො පමාදො ආවට්ටිතො.

සභාගවිසභාගධම්මාවට්ටනෙ නියොජිතෙ සාධාරණාසාධාරණවසෙන සංකිලෙසවොදානධම්මානං පදට්ඨානතො භූමිතො ච විභාගො සක්කා සුඛෙන යොජිතුන්ති ආවට්ටානන්තරං විභත්තිහාරො වුත්තො. යතො විභත්තිහාරවිභඞ්ගෙ ‘‘කතමෙ ධම්මා සාධාරණා? ද්වෙ ධම්මා සාධාරණා, නාමසාධාරණා වත්ථුසාධාරණා චා’’ති ආරභිත්වා ‘‘මිච්ඡත්තනියතානං සත්තානං අනියතානඤ්ච සත්තානං දස්සනප්පහාතබ්බා කිලෙසා සාධාරණා, පුථුජ්ජනස්ස සොතාපන්නස්ස ච කාමරාගබ්‍යාපාදා සාධාරණා’’තිආදිනා සභාගවිසභාගපරියායවන්තෙයෙව ධම්මෙ විභජිස්සති.

සාවජ්ජානවජ්ජධම්මානං සප්පටිභාගාභාවතො තෙසං විභාගෙ කතෙ සුත්තාගතෙ ධම්මෙ අකසිරෙන පටිපක්ඛතො පරිවත්තෙතුං සක්කාති විභත්තිඅනන්තරං පරිවත්තනහාරො වුත්තො. තථා හි ‘‘සම්මාදිට්ඨිස්ස පුරිසපුග්ගලස්ස මිච්ඡාදිට්ඨි නිජ්ජිණ්ණා භවතී’’ති පටිවිභත්තසභාවෙ එව ධම්මෙ පරිවත්තනහාරවිභඞ්ගෙ උදාහරිස්සති.

පටිපක්ඛතො පරිවත්තිතාපි ධම්මා පරියායවචනෙහි බොධෙතබ්බා, න සුත්තෙ ආගතායෙවාති දස්සනත්ථං පරිවත්තනානන්තරං වෙවචනහාරො වුත්තො.

එවං තෙ ධම්මා පරියායසද්දතොපි විභාවිතා හොන්තීති පරියායතො පකාසිතානං ධම්මානං පභෙදතො පඤ්ඤත්තිවසෙන විභජනං සුඛෙන සක්කා ඤාතුන්ති වෙවචනහාරානන්තරං පඤ්ඤත්තිහාරො වුත්තො. තථා හි සුත්තෙ ආගතධම්මානං පරියායපඤ්ඤත්තිවිභාගං සුබොධනඤ්ච පඤ්ඤත්තිහාරවිභඞ්ගෙ වක්ඛති.

පභාවපරිඤ්ඤාදිපඤ්ඤත්තිවිභාගමුඛෙන පටිච්චසමුප්පාදසච්චාදිධම්මවිභාගෙ කතෙ සුත්තෙ ආගතධම්මානං පටිච්චසමුප්පාදාදිමුඛෙන අවධාරණං සක්කා දස්සෙතුන්ති පඤ්ඤත්තිඅනන්තරං ඔතරණො හාරො වුත්තො. තථා හි ‘‘උද්ධං අධො’’ති ගාථං උද්දිසිත්වා ‘‘විප්පමුත්තො’’ති පදෙන අසෙක්ඛං විජ්ජං නිද්ධාරෙත්වා ‘‘විජ්ජුප්පාදා අවිජ්ජානිරොධො’’තිආදිනා පටිච්චසමුප්පාදං උදාහරිස්සති.

ධාතායතනාදීසු ඔතාරිතානං සුත්තෙ පදත්ථානං පුච්ඡාරම්භවිසොධනං සක්කා සුඛෙන සම්පාදෙතුන්ති ඔතරණානන්තරං සොධනො හාරො වුත්තො. තථා හි වක්ඛති – ‘‘යත්ථ එවං සුද්ධො ආරම්භො, සො පඤ්හො විස්සජ්ජිතො භවතී’’තිආදි.

විසොධිතෙසු සුත්තෙ පදපදත්ථෙසු තත්ථ ලබ්භමානසාමඤ්ඤවිසෙසභාවො සුකරො හොතීති දස්සෙතුං සොධනානන්තරං අධිට්ඨානො හාරො දස්සිතො. සොධනො හි අධිට්ඨානස්ස බහූපකාරො, තතො එව හි ‘‘යථා යථා වා පන පුච්ඡිතං, තථා තථා විස්සජ්ජයිතබ්බ’’න්ති වක්ඛති.

සාමඤ්ඤවිසෙසභූතෙසු සාධාරණාසාධාරණෙසු ධම්මෙසු පවෙදිතෙසු පරික්ඛාරසඞ්ඛාතස්ස සාධාරණාසාධාරණරූපස්ස පච්චයහෙතුරාසිස්ස පභෙදො සුවිඤ්ඤෙය්‍යොති අධිට්ඨානානන්තරං පරික්ඛාරො වුත්තො. තථා හි වක්ඛති ‘‘අසාධාරණලක්ඛණො හෙතු, සාධාරණලක්ඛණො පච්චයො. යථා කිං භවෙ, යථා අඞ්කුරස්ස නිබ්බත්තියා බීජං අසාධාරණං, පථවී ආපො ච සාධාරණා’’තිආදි.

අසාධාරණෙ සාධාරණෙ ච කාරණෙ දස්සිතෙ තස්ස අත්තනො ඵලෙසු කාරණාකාරො තෙසං හෙතුඵලානං පභෙදතො දෙසනාකාරො භාවෙතබ්බපහාතබ්බධම්මානං භාවනාපහානානි ච නිද්ධාරෙත්වා වුච්චමානානි සම්මා සුත්තස්ස අත්ථං තථත්තාවබොධාය සංවත්තන්තීති පරික්ඛාරානන්තරං සමාරොපනො හාරො දස්සිතොති. ඉදං හාරානං අනුක්කමකාරණං.

නයානං පන වෙනෙය්‍යත්තයප්පයොජිතත්තා අත්ථනයත්තයූපදෙසස්ස තදනුක්කමෙනෙව නන්දියාවට්ටාදීනං තිණ්ණං අත්ථනයානං කමො වෙදිතබ්බො. උග්ඝටිතඤ්ඤූආදයො හි තයො වෙනෙය්‍යා නන්දියාවට්ටාදයො පයොජෙන්ති. තස්මා තෙ උද්දෙසනිද්දෙසපටිනිද්දෙසා විය යථාක්කමං තෙසං උපකාරාය සවංත්තන්තීති. තථා හි නෙසං චත්තාරො ඡ අට්ඨ ච මූලපදා නිද්දිට්ඨා. ඉතරස්ස පන නයද්වයස්ස අත්ථනයත්තයස්ස භූමියා ආලොචනං තස්ස තත්ථ සමානයනඤ්චාති ඉමිනා කාරණෙන උද්දෙසක්කමො වෙදිතබ්බො. න හි සක්කා අනොලොකෙත්වා සමානෙතුන්ති.

එතපරමතා ච හාරානං එත්තකෙහි පකාරවිසෙසෙහි අත්ථනයත්තයසහිතෙහි සුත්තස්ස අත්ථො නිද්ධාරියමානො වෙනෙය්‍යානං අලමනුත්තරාය පඨමාය භූමියා සමධිගමායාති වෙදිතබ්බො. දස්සනභූමිසමනුප්පත්තිඅත්ථා හි නෙත්තිප්පකරණදෙසනාති. අථ වා එතදන්තොගධත්තා සබ්බෙසං සුත්තස්ස සංවණ්ණනාවිසෙසානං එත්තාවතා හාරානං දට්ඨබ්බා. යත්තකා හි සුත්තස්ස සංවණ්ණනාවිසෙසා, සබ්බෙ තෙ නෙත්තිඋපදෙසායත්තාති වුත්තොවායමත්ථො.

තථා හි යෙ කෙචි සුත්තස්ස සංවණ්ණනාපකාරා නිද්දිසීයන්ති. සෙය්‍යථීදං – සුත්තස්ස සමුට්ඨානං වත්තබ්බං, අධිප්පායො විභාවෙතබ්බො, අනෙකධා පදත්ථො සංවණ්ණෙතබ්බො, විධි අනුවාදො ච වෙදිතබ්බො, විරොධො සමාධාතබ්බො, අනුසන්ධියා අනුරූපං නිගමෙතබ්බන්ති. තථා සුත්තස්ස පයොජනං පිණ්ඩත්ථො පදත්ථො අනුසන්ධි චොදනා පරිහාරො ච අත්ථං වදන්තෙන වත්තබ්බාති. තථා උපොග්ඝාටපදවිග්ගහපදත්ථචාලනාපච්චුපට්ඨානානි වත්තබ්බානීති.

තථා තිස්සො කථා එකනාළිකා චතුරස්සා නිසින්නවත්තිකා. තත්ථ පාළිං වත්වා එකෙකපදස්ස අත්ථකථනං **එකනාළිකා** නාම.

පටිපක්ඛං දස්සෙත්වා පටිපක්ඛස්ස උපමං දස්සෙත්වා සපක්ඛං දස්සෙත්වා සපක්ඛස්ස උපමං දස්සෙත්වා කථනං **චතුරස්සා** නාම.

විසභාගධම්මවසෙනෙව පරියොසානං ගන්ත්වා පුන සභාගධම්මවසෙනෙව පරියොසානගමනං **නිසින්නවත්තිකා** නාම.

භෙදකථාය තත්වකථාය පරියායවචනෙහි ච සුත්තං සංවණ්ණෙතබ්බන්ති ච එවමාදයො. තෙසම්පි එත්ථෙව අවරොධො, යස්මා තෙ ඉධ කතිපයහාරසඞ්ගහිතාති.

නයානං පන යස්මා උග්ඝටිතඤ්ඤූආදයො තයො එව වෙනෙය්‍යා සච්චාභිසමයභාගිනො තදත්ථාය ච අත්ථනයදෙසනා, තස්මා සතිපි සංකිලෙසවොදානධම්මානං යථාවුත්තමූලපදභෙදතො වඩ්ඪෙත්වා

විභජිතබ්බප්පකාරෙ තථා මූලපදානි අවඞ්ඪෙත්වා වෙනෙය්‍යත්තයවසෙනෙව එතපරමතා වුත්තා. නවසු නවසු එව හි මූලපදෙසු සබ්බෙසං සංකිලෙසවොදානධම්මානං අන්තොගධභාවතො න තානි වඞ්ඪෙතබ්බානි වෙනෙය්‍යත්තයාධිකාරතො න හාපෙතබ්බානීති නයානං එතපරමතා දට්ඨබ්බා.

කම්මනයානං පන ආලොචනසමානයනතො අඤ්ඤස්ස පකාරන්තරස්ස අසම්භවතො එතපරමතා. **හෙත්වාදීති** එත්ථ ආදිසද්දෙන ඵලභූමිඋපනිසාසභාගවිසභාගලක්ඛණනයාදයො පරිග්ගහිතා. තෙසු **හෙතූති** කාරණං, යො ධම්මොතිපි වුච්චති, සො පන පච්චයභාවෙන එකවිධො. කාරකො සම්පාපකොති දුවිධො. පුන කාරකො ඤාපකො සම්පාපකොති තිවිධො. හෙතුහෙතු පච්චයහෙතු උත්තමහෙතු සාධාරණහෙතූති චතුබ්බිධො. පච්චයධම්මො කුසලො අකුසලො සද්දො අරියමග්ගොති පඤ්චවිධො. තථා සභාගහෙතු අසභාගහෙතු අජ්ඣත්තිකහෙතු බාහිරහෙතු ජනකහෙතු පරිග්ගාහකහෙතු සාධාරණහෙතු අසාධාරණහෙතු සමනන්තරහෙතු පරම්පරහෙතු සහජාතහෙතු අසහජාතහෙතු සාසවහෙතු අනාසවහෙතූතිආදිනා අනෙකවිධො චාති වෙදිතබ්බො.

ඵලම්පි පච්චයුප්පන්නභාවෙන එකවිධං. අධිගන්තබ්බතොපි සම්පාපකහෙතුවසෙන ඵලපරියායො ලබ්භතීති නිබ්බත්තෙතබ්බඅධිගන්තබ්බභාවතො දුවිධං. ඤාපෙතබ්බනිබ්බත්තෙතබ්බපත්තබ්බතො තිවිධං. පච්චයුප්පන්නවිපාකකිරියාවචනත්ථනිබ්බානවසෙන පඤ්චවිධං. සභාගහෙතුනිබ්බත්තං අසභාගහෙතුනිබ්බත්තන්ති එවමාදිවසෙන අනෙකවිධඤ්චාති වෙදිතබ්බං. තථා ලොකියං ලොකුත්තරන්ති. තත්ථ ලොකුත්තරං චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි. ලොකියඵලං දුවිධං කායිකං මානසඤ්ච. තත්ථ කායිකං පඤ්චද්වාරිකං, අවසිට්ඨං මානසං. යඤ්ච තාය තාය සුත්තදෙසනාය සාධෙතබ්බං, තදපි ඵලන්ති.

භූමීති සාසවභූමි අනාසවභූමි සඞ්ඛතභූමි අසඞ්ඛතභූමි දස්සනභූමි භාවනාභූමි පුථුජ්ජනභූමි සෙක්ඛභූමි අසෙක්ඛභූමි සාවකභූමි පච්චෙකබුද්ධභූමි සම්මාසම්බුද්ධභූමි ඣානභූමි අසමාහිතභූමි පටිපජ්ජමානභූමි පටිපන්නභූමි පඨමාභූමි යාව චතුත්ථීභූමි කාමාවචරභූමි යාව ලොකුත්තරභූමීති බහුවිධා. තත්ථ සාසවභූමි පරිත්තමහග්ගතා ධම්මා. අනාසවභූමි අප්පමාණා ධම්මා. සඞ්ඛතභූමි නිබ්බානවජ්ජා සබ්බෙ සභාවධම්මා. අසඞ්ඛතභූමි අප්පච්චයා ධම්මා. දස්සනභූමි පඨමමග්ගඵලධම්මා. භාවනාභූමි අවසිට්ඨමග්ගඵලධම්මා. පුථුජ්ජනභූමි හීනමජ්ඣිමා ධම්මා. සෙක්ඛභූමි චත්තාරො අරියමග්ගධම්මා හෙට්ඨිමා ච තයො ඵලධම්මා. අසෙක්ඛභූමි අග්ගඵලධම්මා. සාවකපච්චෙකබුද්ධබුද්ධධම්මා සාවකාදිභූමියො. ඣානභූමි ඣානධම්මා. අසමාහිතභූමි ඣානවජ්ජිතා ධම්මා. පටිපජ්ජමානභූමි මග්ගධම්මා.

පටිපන්නභූමි ඵලධම්මා. පඨමාදිභූමියො සහ ඵලෙන චත්තාරො මග්ගා අපරියාපන්නා ධම්මා ‘‘පඨමාය භූමියා පත්තියා’’තිආදිවචනතො. කාමාවචරාදිභූමියො කාමාවචරාදිධම්මා. යෙ ච ධම්මා තෙසං තෙසං හාරනයානං පතිට්ඨානභාවෙන සුත්තෙසු නිද්ධාරීයන්ති, තෙපි භූමියොති විඤ්ඤාතබ්බා.

උපනිසාති බලවකාරණං, යො උපනිස්සයපච්චයොති වුච්චති. යඤ්ච සන්ධාය සුත්තෙ ‘‘දුක්ඛූපනිසා සද්ධා සද්ධූපනිසං ‘සීල’න්ති යාව විමුත්තූපනිසං විමුත්තිඤාණදස්සන’’න්ති වුත්තං. අපි ච උපනිසාති තස්මිං තස්මිං සමයෙ සිද්ධන්තෙ හදයභූතං අබ්භන්තරං වුච්චති. ඉධාපි නෙත්තිහදයං, යං සම්මා පරිග්ගණ්හන්තා ධම්මකථිකා තස්මිං තස්මිං සුත්තෙ ආගතධම්මමුඛෙන සබ්බහාරනයයොජනාය සමත්ථා හොන්ති. කිං පනෙතං නෙත්තිහදයං? යදිදං එතස්සෙව නෙත්තිංසවිධස්ස පකරණපදත්ථසොළසස්ස අට්ඨවීසතිවිධපට්ඨානවිභඞ්ගසහිතස්ස විසයො සහ නිමිත්තවිභාගෙන අසඞ්කරතො වවත්ථිතො.

සෙය්‍යථිදං – දෙසනාහාරස්ස අස්සාදාදයො විසයො, තස්ස අස්සාදාදිවිභාවනලක්ඛණත්තා. තස්ස අස්සාදො සුඛං සොමනස්සන්ති එවමාදිවිභාගො, තස්ස නිමිත්තං ඉට්ඨාරම්මණාදි, අයඤ්ච අත්ථො දෙසනාහාරවිචයහාරනිද්දෙසවණ්ණනායං විත්ථාරතො පකාසිතො එව. සුත්තෙ ආගතධම්මස්ස සභාගවිසභාගධම්මාවට්ටනවිසයො ආවට්ටහාරො, තදුභයආවට්ටනලක්ඛණත්තා. සුත්තෙ ආගතධම්මානං පච්චනීකධම්මවිසයො පරිවත්තනහාරො, පටිපක්ඛධම්මපරිවත්තනලක්ඛණත්තා. පදට්ඨානපරික්ඛාරෙසු ආසන්නකාරණං උපනිස්සයකාරණඤ්ච පදට්ඨානං, හෙතු පරික්ඛාරොති අයමෙතෙසං විසෙසො.

සභාගවිසභාගධම්මා ච තෙසං තෙසං ධම්මානං අනුකූලපටිකූලධම්මා යථාක්කමං වෙදිතබ්බා. යථා – සම්මාදිට්ඨියා සම්මාසඞ්කප්පො සභාගො, මිච්ඡාසඞ්කප්පො විසභාගොති ඉමිනා නයෙන සබ්බං සභාගවිසභාගතො වෙදිතබ්බං.

ලක්ඛණන්ති සභාවො. සො හාරනයානං නිද්දෙසෙ විභාවිතො එව.

යං පනෙතං හෙතුආදිවිසෙසවිනිමුත්තං හාරනයානං යොජනානිබන්ධනං, සො නයො. යථාහ – **ලක්ඛණහාරෙ** ‘‘එවං යෙ ධම්මා එකලක්ඛණා කිච්චතො ච ලක්ඛණතො ච සාමඤ්ඤතො චා’’තිආදි. තථා විචයෙන හාරෙන විචිනිත්වා යුත්තිහාරෙන යොජෙතබ්බාති. තථා සොධනහාරාදීසු සුද්ධො ආරම්භො හොති, සො පඤ්හො විස්සජ්ජිතො භවතීති එවමාදි. එකත්තාදයොපි නයා ඉධ නයොති ගහෙතබ්බා.

එවං හෙතුඵලාදීනි උපධාරෙත්වා නෙසං වසෙන තත්ථ තත්ථ සුත්තෙ ලබ්භමානපදත්ථනිද්ධාරණමුඛෙන යථාලක්ඛණං එතෙ හාරා නයා ච යොජෙතබ්බා. විසෙසතො පන පදට්ඨානපරික්ඛාරා හෙතුවසෙන. දෙසනාවිචයචතුබ්‍යූහසමාරොපනා හෙතුඵලවසෙන. තථා වෙවචනපඤ්ඤත්තිඔතරණසොධනා ඵලවසෙනෙවාති කෙචි. විභත්ති හෙතුභූමිවසෙන. පරිවත්තො විසභාගවසෙන. ආවට්ටො සභාගවිසභාගවසෙන. ලක්ඛණයුත්තිඅධිට්ඨානා නයවසෙන යොජෙතබ්බාති. එත්තාවතා ච යං වුත්තං –

‘‘සාමඤ්ඤතො විසෙසෙන, පදත්ථො ලක්ඛණං කමො;
එත්තාවතා ච හෙත්වාදී, වෙදිතබ්බා හි විඤ්ඤුනා’’ති.

අයං ගාථා වුත්තත්ථා හොති.

නිද්දෙසවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. පටිනිද්දෙසවාරවණ්ණනා

1. දෙසනාහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

5. එවං හාරාදයො සුඛග්ගහණත්ථං ගාථාබන්ධවසෙන සරූපතො නිද්දිසිත්වා ඉදානි තෙසු හාරෙ තාව පටිනිද්දෙසවසෙන විභජිතුං **‘‘තත්ථ කතමො දෙසනාහාරො’’**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **කතමොති** කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡා. **දෙසනාහාරොති** පුච්ඡිතබ්බධම්මනිදස්සනං. කිඤ්චාපි දෙසනාහාරො නිද්දෙසවාරෙ සරූපතො දස්සිතො, පටිනිද්දෙසස්ස පන විසයං දස්සෙන්තො **‘‘අස්සාදාදීනවතා’’**ති ගාථං එකදෙසෙන පච්චාමසති. අයං දෙසනාහාරො පුබ්බාපරාපෙක්ඛො. තත්ථ පුබ්බාපෙක්ඛත්තෙ ‘‘කතමො දෙසනාහාරො’’ති පුච්ඡිත්වා ‘‘අස්සාදාදීනවතා’’ති සරූපතො දස්සිතස්ස නිගමනං හොති. පරාපෙක්ඛත්තෙ පන ‘‘අයං දෙසනාහාරො කිං දෙසයතී’’ති දෙසනාකිරියාය කත්තුනිද්දෙසො හොති. තෙන දෙසනාහාරස්ස අන්වත්ථසඤ්ඤතං දස්සෙති. **දෙසයතීති** සංවණ්ණෙති, විත්ථාරෙතීති අත්ථො.

ඉදානි අනෙන දෙසෙතබ්බධම්මෙ සරූපතො දස්සෙන්තො **‘‘අස්සාද’’**න්තිආදිමාහ, තං පුබ්බෙ වුත්තනයත්තා උත්තානමෙව. තස්මා ඉතො පරම්පි අවුත්තමෙව වණ්ණයිස්සාම. ‘‘කත්ථ පන ආගතෙ අස්සාදාදිකෙ අයං හාරො සංවණ්ණෙතී’’ති අනුයොගං මනසිකත්වා දෙසනාහාරෙන සංවණ්ණෙතබ්බධම්මං දස්සෙන්තො **‘‘ධම්මං වො, භික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමී’’**තිආදිකං සබ්බපරියත්තිධම්මසඞ්ගාහකං භගවතො ඡක්කදෙසනං එකදෙසෙන දස්සෙති.

තත්ථ **ධම්මන්ති** අයං **ධම්ම-**සද්දො පරියත්තිසච්චසමාධිපඤ්ඤාපකතිපුඤ්ඤාපත්තිඤෙය්‍යාදීසු බහූසු අත්ථෙසු දිට්ඨප්පයොගො. තථා හි ‘‘ඉධ, භික්ඛු, ධම්මං පරියාපුණාතී’’තිආදීසු (අ. නි. 5.73) පරියත්තිධම්මෙ දිස්සති. ‘‘දිට්ඨධම්මො පත්තධම්මො’’තිආදීසු (දී. නි. 1.299; මහාව. 18) සච්චෙ. ‘‘එවංධම්මා තෙ භගවන්තො අහෙසු’’න්තිආදීසු (දී. නි. 2.13, 145) සමාධිම්හි. ‘‘සච්චං ධම්මො ධිති චාගො’’ති එවමාදීසු (ජා. 1.1.57; 1.2.147-148) පඤ්ඤායං. ‘‘ජාතිධම්මානං, භික්ඛවෙ, සත්තාන’’න්ති එවමාදීසු (දී. නි. 2.398; ම. නි. 1.131) පකතියං. ‘‘ධම්මො හවෙ රක්ඛති ධම්මචාරි’’න්තිආදීසු (ජා. 1.10.102; 1.15.385) පුඤ්ඤෙ. ‘‘චත්තාරො පාරාජිකා ධම්මා’’ති එවමාදීසු (පාරා. 233) ආපත්තියං. ‘‘කුසලා ධම්මා අකුසලාධම්මා’’තිආදීසු (ධ. ස. තිකමාතිකා 1) ඤෙය්‍යෙ. ඉධ පන පරියත්තියං දට්ඨබ්බොති (ම. නි. අට්ඨ. 1.මූලපරියායසුත්තවණ්ණනා; ධ. ස. අට්ඨ. චිත්තුප්පාදකණ්ඩ 1; බු. වං. අට්ඨ. 1.1).

වොති පන අයං **වො-**සද්දො ‘‘හන්ද දානි, භික්ඛවෙ, පවාරෙමි වො’’ති (සං. නි. 1.215) එත්ථ උපයොගත්ථෙ ආගතො. ‘‘සන්නිපතිතානං වො, භික්ඛවෙ, ද්වයං කරණීය’’න්තිආදීසු (ම. නි. 1.273) කරණත්ථෙ. ‘‘යෙ හි

වො අරියා පරිසුද්ධකායකම්මන්තා''තිආදීසු පදපූරණෙ. ''ආරොචයාමි වො, භික්ඛවෙ''තිආදීසු (අ. නි. 7.72) සම්පදානත්ථෙ. ඉධාපි සම්පදානත්ථෙ එවාති දට්ඨබ්බො.

භික්ඛනසීලතාදිගුණයොගෙන භික්ඛූ, භින්නකිලෙසතාදිගුණයොගෙන වා. අථ වා සංසාරෙ භයං ඉක්ඛන්තීති භික්ඛූ. **භික්ඛවෙ**ති තෙසං ආලපනං. තෙන තෙ ධම්මස්සවනෙ නියොජෙන්තො අත්තනො මුඛාභිමුඛං කරොති. **දෙසෙස්සාමී**ති කථෙස්සාමි. තෙන නාහං ධම්මිස්සරතාය තුම්හෙ අඤ්ඤං කිඤ්චි කාරෙයාමි, අනාවරණඤාණෙන සබ්බං ඤෙයධම්මං පච්චක්ඛකාරිතාය පන ධම්මං දෙසෙස්සාමීති ඉදානි පවත්තියමානං ධම්මදෙසනං පටිජානාති. **ආදිකල්‍යාණ**න්තිආදීසු ආදිම්හි කල්‍යාණං **ආදිකල්‍යාණං,** ආදිකල්‍යාණමෙතස්සාති වා **ආදිකල්‍යාණං**. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. තත්ථ සීලෙන ආදිකල්‍යාණං. සමාධිනා මජ්ඣෙකල්‍යාණං. පඤ්ඤාය පරියොසානකල්‍යාණං. බුද්ධසුබුද්ධතාය වා ආදිකල්‍යාණං. ධම්මසුධම්මතාය මජ්ඣෙකල්‍යාණං. සඞ්ඝසුප්පටිපත්තියා පරියොසානකල්‍යාණං. අථ වා උග්ඝටිතඤ්ඤුවිනයනෙන ආදිකල්‍යාණං. විපඤ්චිතඤ්ඤුවිනයනෙන මජ්ඣෙකල්‍යාණං නෙය්‍යපුග්ගලවිනයනෙන පරියොසානකල්‍යාණං. අයමෙවත්ථො ඉධාධිප්පෙතො.

අත්ථසම්පත්තියා **සාත්ථං.** බ්‍යඤ්ජනසම්පත්තියා **සබ්‍යඤ්ජනං.** සඞ්කාසනාදිඡඅත්ථපදසමායොගතො වා **සාත්ථං.** අක්ඛරාදිඡබ්‍යඤ්ජනපදසමායොගතො **සබ්‍යඤ්ජනං**. අයමෙවත්ථො ඉධාධිප්පෙතො. උපනෙතබ්බාභාවතො එකන්තෙන පරිපුණ්ණන්ති **කෙවලපරිපුණ්ණං**. අපනෙතබ්බාභාවතො **පරිසුද්ධං.** සීලාදිපඤ්චධම්මක්ඛන්ධපාරිපූරියා වා **පරිපුණ්ණං**. චතුරොඝනිත්ථරණාය පවත්තියා ලොකාමිසනිරපෙක්ඛතාය ච **පරිසුද්ධං**. බ්‍රහ්මං සෙට්ඨං උත්තමං බ්‍රහ්මූනං වා සෙට්ඨානං අරියානං චරියං සික්ඛත්තයසඞ්ගහං සාසනං **බ්‍රහ්මචරියං පකාසයිස්සාමි** පරිදීපයිස්සාමීති අත්ථො.

එවං භගවතා දෙසිතො පකාසිතො ච සාසනධම්මො යෙසං අස්සාදාදීනං දස්සනවසෙන පවත්තො, තෙ අස්සාදාදයො දෙසනාහාරස්ස විසයභූතා යත්ථ යත්ථ පාළියෙ සවිසෙසං වුත්තා, තතො තතො නිද්ධාරෙත්වා උදාහරණවසෙන ඉධානෙත්වා දස්සෙතුං **''තත්ථ කතමො අස්සාදො''**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **කාම**න්ති මනාපියරූපාදිං තෙභූමකධම්මසඞ්ඛාතං වත්ථුකාමං. **කාමයමානස්සා**ති ඉච්ඡන්තස්ස. **තස්ස චෙතං සමිජ්ඣතී**ති තස්ස කාමයමානස්ස සත්තස්ස තං කාමසඞ්ඛාතං වත්ථු සමිජ්ඣති චෙ, සචෙ සො තං ලභතීති වුත්තං හොති. **අද්ධා පීතිමනො හොතී**ති එකංසෙන තුට්ඨචිත්තො හොති. **ලද්ධා**ති ලභිත්වා. **මච්චො**ති සත්තො. **යදිච්ඡතී**ති යං ඉච්ඡති. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන **නිද්දෙසෙ** (මහානි. 1)

වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො. **අයං අස්සාදොති** යායං අධිප්පායසමිජ්ඣනා ඉච්ඡිතලාභෙ පීතිමනතා සොමනස්සං, අයං අස්සාදෙතබ්බතො අස්සාදො.

තස්ස චෙ කාමයානස්සාති තස්ස පුග්ගලස්ස කාමෙ ඉච්ඡමානස්ස, කාමෙන වා යායමානස්ස. **ඡන්දජාතස්සාති** ජාතතණ්හස්ස. **ජන්තුනොති** සත්තස්ස. **තෙ කාමා පරිහායන්තීති** තෙ වත්ථුකාමා කෙනචි අන්තරායෙන විනස්සන්ති චෙ. **සල්ලවිද්ධොව රුප්පතීති** අථ අයොමයාදිනා සල්ලෙන විද්ධො විය පීළියතීති අත්ථො. **අයං ආදීනවොති** යායං කාමානං විපරිණාමඤ්ඤථාභාවා කාමයානස්ස සත්තස්ස රුප්පනා දොමනස්සුප්පත්ති, අයං ආදීනවො.

යො කාමෙ පරිවජ්ජෙතීති යො භික්ඛු යථාවුත්තෙ කාමෙ තත්ථ ඡන්දරාගස්ස වික්ඛම්භනෙන වා සමුච්ඡින්දනෙන වා සබ්බභාගෙන වජ්ජෙති. යථා කිං? **සප්පස්සෙව පදා සිරොති**, යථා කොචි පුරිසො ජීවිතුකාමො කණ්හසප්පං පටිපථෙ පස්සිත්වා අත්තනො පාදෙන තස්ස සිරං පරිවජ්ජෙති, **සොමං...පෙ.... සමතිවත්තතීති** සො භික්ඛු සබ්බං ලොකං විසරිත්වා ඨිතත්තා ලොකෙ විසත්තිකාසඞ්ඛාතං ඉමං තණ්හං සතිමා හුත්වා සමතික්කමතීති. **ඉදං නිස්සරණන්ති** යදිදං විසත්තිකාසඞ්ඛාතාය තණ්හාය නිබ්බානාරම්මණෙන අරියමග්ගෙන සමතිවත්තනං, ඉදං නිස්සරණං.

ඛෙත්තන්ති කෙදාරාදිඛෙත්තං. **වත්ථුන්ති** ඝරවත්ථුආදිවත්ථුං. **හිරඤ්ඤං වාති** කහාපණසඞ්ඛාතං සුවණ්ණසඞ්ඛාතඤ්ච හිරඤ්ඤං. **වා-සද්දො** විකප්පනත්ථො, සො සබ්බපදෙසු යොජෙතබ්බො. **ගවාස්සන්ති** ගාවො ච අස්සෙ චාති ගවාස්සං. **දාසපොරිසන්ති** දාසෙ ච පොරිසෙ චාති දාසපොරිසං. **ථියොති** ඉත්ථියො. **බන්ධූති** ඤාතිබන්ධවො. **පුථූ කාමෙති** අඤ්ඤෙපි වා මනාපියරූපාදිකෙ බහූ කාමගුණෙ. **යො නරො අනුගිජ්ඣතීති** යො සත්තො අනු අනු අභිකඞ්ඛති පත්ථෙතීති අත්ථො. **අයං අස්සාදොති** යදිදං ඛෙත්තාදීනං අනුගිජ්ඣනං, අයං අස්සාදෙති වත්ථුකාමෙ එතෙනාති අස්සාදො.

අබලා නං බලීයන්තීති ඛෙත්තාදිභෙදෙ කාමෙ අනුගිජ්ඣන්තං තං පුග්ගලං කුසලෙහි පහාතබ්බත්තා අබලසඞ්ඛාතා කිලෙසා බලීයන්ති අභිභවන්ති, සද්ධාබලාදිවිරහෙන වා අබලං තං පුග්ගලං අබලා කිලෙසා බලීයන්ති, අබලත්තා අභිභවන්තීති අත්ථො. **මද්දන්තෙනං පරිස්සයාති** එනං කාමගිද්ධං කාමෙ පරියෙසන්තං රක්ඛන්තඤ්ච සීහාදයො ච පාකටපරිස්සයා කායදුච්චරිතාදයො ච අපාකටපරිස්සයා මද්දන්ති. **තතො නං...පෙ.... දුක්ඛන්ති** තතො තෙහි පාකටාපාකටපරිස්සයෙහි අභිභූතං තං පුග්ගලං ජාතිආදිදුක්ඛං සමුද්දෙ භින්නනාවං උදකං විය අන්වෙති අනුගච්ඡතීති අත්ථො. **අයං ආදීනවොති** ය්වායං තණ්හාදුච්චරිතසංකිලෙසහෙතුකො ජාතිආදිදුක්ඛානුබන්ධො, අයං ආදීනවො.

තස්මාති යස්මා කාමගිද්ධස්ස වුත්තනයෙන දුක්ඛානුබන්ධො විජ්ජති, තස්මා. **ජන්තූති** සත්තො. **සදා සතොති** පුබ්බරත්තාපරරත්තං ජාගරියානුයොගෙන සතො හුත්වා. **කාමානි පරිවජ්ජයෙති** වික්ඛම්භනවසෙන සමුච්ඡෙදවසෙන ච රූපාදීසු වත්ථුකාමෙසු සබ්බප්පකාරං කිලෙසකාමං අනුප්පාදෙන්තො කාමානි පරිවජ්ජයෙ පජහෙය්‍ය. **තෙ පහාය තරෙ ඔඝන්ති** එවං තෙ කාමෙ පහාය තප්පහානකරඅරියමග්ගෙනෙව චතුබ්බිධම්පි ඔඝං තරෙය්‍ය, තරිතුං සක්කුණෙය්‍යාති අත්ථො. **නාවං සිත්වාව පාරගූති** යථා පුරිසො උදකග්ගහණෙන ගරුභාරං නාවං උදකං බහි සිඤ්චිත්වා ලහුකාය නාවාය අප්පකසිරෙනෙව පාරගූ භවෙය්‍ය, පාරං ගච්ඡෙය්‍ය, එවමෙව අත්තභාවනාවං කිලෙසූදකගරුකං සිඤ්චිත්වා ලහුකෙන අත්තභාවෙන පාරගූ භවෙය්‍ය, පාරං නිබ්බානං අරහත්තප්පත්තියා ගච්ඡෙය්‍ය අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බානෙනාති අත්ථො. **ඉදං නිස්සරණන්ති** යං කාමප්පහානමුඛෙන චතුරොඝං තරිත්වා අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා නිබ්බානං, ඉදං සබ්බසඞ්ඛතනිස්සරණතො නිස්සරණන්ති.

ධම්මොති දානාදිපුඤ්ඤධම්මො. **හවෙති** නිපාතමත්තං. **රක්ඛති ධම්මචාරින්ති** යො තං ධම්මං අප්පමත්තො චරති, තං ධම්මචාරිං දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකභෙදෙන දුවිධතොපි අනත්ථතො රක්ඛති පාලෙති. **ඡත්තං මහන්තං යථ වස්සකාලෙති** වස්සකාලෙ දෙවෙ වස්සන්තෙ යථා මහන්තං ඡත්තං කුසලෙන පුරිසෙන ධාරිතං තං වස්සතෙමනතො රක්ඛති. තත්ථ යථා තං ඡත්තං අප්පමත්තො හුත්වා අත්තානං රක්ඛන්තං ඡාදෙන්තඤ්ච වස්සාදිතො රක්ඛති, එවං ධම්මොපි අත්තසම්මාපණිධානෙන අප්පමත්තො හුත්වා ධම්මචරියාය අත්තානං රක්ඛන්තංයෙව රක්ඛතීති අධිප්පායො. **එසා...පෙ.... චාරීති** එතෙන වුත්තමෙවත්ථං පාකටතරං කරොති, තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. **ඉදං ඵලන්ති** දිට්ඨධම්මිකෙහි සම්පරායිකෙහි ච අනත්ථෙහි යදිදං ධම්මස්ස රක්ඛණං වුත්තං රක්ඛාවසානස්ස ච අබ්භුදයස්ස නිප්ඵාදනං, ඉදං නිස්සරණං අනාමසිත්වා දෙසනාය නිබ්බත්තෙතබ්බතාය ඵලන්ති.

සබ්බෙ ධම්මාති සබ්බෙ සඞ්ඛතා ධම්මා. **අනත්තාති** නත්ථි එතෙසං අත්තා කාරකවෙදකසභාවො, සයං වා න අත්තාති අනත්තාති. **ඉතීති** එවං. **යදා පඤ්ඤාය පස්සතීති** යස්මිං කාලෙ විපස්සනං උස්සුක්කාපෙන්තො අනත්තානුපස්සනාසඞ්ඛාතාය පඤ්ඤාය පස්සති. **අථ නිබ්බින්දති දුක්ඛෙති** අථ අනත්තානුපස්සනාය පුබ්බෙ එව අනිච්චතාදුක්ඛතානං සුපරිදිට්ඨත්තා නිබ්බිදානුපස්සනාවසෙන විපස්සනාගොචරභූතෙ පඤ්චක්ඛන්ධදුක්ඛෙ නිබ්බින්දති නිබ්බෙදං ආපජ්ජති. **එස මග්ගො විසුද්ධියාති** යා වුත්තලක්ඛණා නිබ්බිදානුපස්සනා සබ්බකිලෙසවිසුජ්ඣනතො විසුද්ධිසඞ්ඛාතස්ස අරියමග්ගස්ස අච්චන්තවිසුද්ධියා වා අමතධාතුයා මග්ගො උපායො. **අයං උපායොති** යදිදං අනත්තානුපස්සනාමුඛෙන සබ්බස්මිං වට්ටස්මිං නිබ්බින්දනං වුත්තං, තං විසුද්ධියා අධිගමහෙතුභාවතො උපායො.

‘‘චක්ඛුමා...පෙ.... පරිවජ්ජයෙ’’ති ඉමිස්සා ගාථාය අයං සඞ්ඛෙපත්ථො – යථා චක්ඛුමා පුරිසො සරීරෙ වහන්තෙ විසමානි භූමිප්පදෙසානි චණ්ඩතාය වා විසමෙ හත්ථිආදයො පරිවජ්ජෙති, එවං ලොකෙ සප්පඤ්ඤො පුරිසො සප්පඤ්ඤතාය හිතාහිතං ජානන්තො පාපානි ලාමකානි දුච්චරිතානි පරිවජ්ජෙය්‍යාති. **අයං ආණත්තී**ති යා අයං ‘‘පාපානි පරිවජ්ජෙතබ්බානී’’ති ධම්මරාජස්ස භගවතො ආණා, අයං ආණත්තීති.

එවං විසුං විසුං සුත්තෙසු ආගතා ඵලූපායාණත්තියො උදාහරණභාවෙන දස්සෙත්වා ඉදානි තා එකතො ආගතා දස්සෙතුං **‘‘සුඤ්ඤතො’’**ති ගාථමාහ.

තත්ථ **සුඤ්ඤතො ලොකං අවෙක්ඛස්සු, මොඝරාජාති ආණත්තී**ති ‘‘මොඝරාජ, සබ්බම්පි සඞ්ඛාරලොකං අවසවත්තිතාසල්ලක්ඛණවසෙන වා තුච්ඡභාවසමනුපස්සනවසෙන වා සුඤ්ඤොති පස්සා’’ති ඉදං ධම්මරාජස්ස වචනං විධානභාවතො ආණත්ති. සබ්බදා සතිකිරියාය තංසුඤ්ඤතාදස්සනං සම්පජ්ජතීති **‘‘සදා සතොති උපායො’’**ති වුත්තං. **අත්තානුදිට්ඨිං ඌහච්චා**ති වීසතිවත්ථුකං සක්කායදස්සනං උද්ධරිත්වා සමුච්ඡින්දිත්වා. **එවං මච්චුතරො සියාති. ඉදං ඵල**න්ති යං එවං වුත්තෙන විධිනා මච්චුතරණං මච්චුනො විසයාතික්කමනං තස්ස යං පුබ්බභාගපටිපදාපටිපජ්ජනං, ඉදං දෙසනාය ඵලන්ති අත්ථො. යථා පන අස්සාදාදයො සුත්තෙ කත්ථචි සරූපතො කත්ථචි නිද්ධාරෙතබ්බතාය කත්ථචි විසුං විසුං කත්ථචි එකතො දස්සිතා, න එවං ඵලාදයො. ඵලාදයො පන සබ්බත්ථ සුත්තෙ ගාථාසු වා එකතො දස්සෙතබ්බාති ඉමස්ස නයස්ස දස්සනත්ථං විසුං විසුං උදාහරිත්වාපි පුන ‘‘සුඤ්ඤතො ලොක’’න්තිආදිනා එකතො උදාහරණං කතන්ති දට්ඨබ්බං.

6. එවං අස්සාදාදයො උදාහරණවසෙන සරූපතො දස්සෙත්වා ඉදානි තත්ථ පුග්ගලවිභාගෙන දෙසනාවිභාගං දස්සෙතුං **‘‘තත්ථ භගවා’’**තිආදි වුත්තං.

තත්ථ උග්ඝටිතං ඝටිතමත්තං උද්දිට්ඨමත්තං යස්ස නිද්දෙසපටිනිද්දෙසා න කතා, තං ජානාතීති උග්ඝටිතඤ්ඤූ. උද්දෙසමත්තෙන සප්පභෙදං සවිත්ථාරමත්ථං පටිවිජ්ඣතීති අත්ථො, උග්ඝටිතං වා උච්චලිතං උට්ඨපිතන්ති අත්ථො, තං ජානාතීති උග්ඝටිතඤ්ඤූ. ධම්මො හි දෙසියමානො දෙසකතො දෙසනාභාජනං සඞ්කමන්තො විය හොති, තමෙස උච්චලිතමෙව ජානාතීති අත්ථො, චලිතමෙව වා උග්ඝටිතං. සස්සතාදිආකාරස්ස හි වෙනෙය්‍යානං ආසයස්ස බුද්ධාවෙණිකා ධම්මදෙසනා තඞ්ඛණපතිතා එව චලනාය හොති, තතො පරම්පරානුවත්තියා, තත්ථායං උග්ඝටිතෙ චලිතමත්තෙයෙව ආසයෙ ධම්මං ජානාති අවබුජ්ඣතීති උග්ඝටිතඤ්ඤූ, තස්ස **උග්ඝටිතඤ්ඤුස්ස නිස්සරණං දෙසයති,** තත්තකෙනෙව තස්ස අත්ථසිද්ධිතො. විපඤ්චිතං විත්ථාරිතං නිද්දිට්ඨං ජානාතීති විපඤ්චිතඤ්ඤූ, විපඤ්චිතං වා මන්දං සණිකං ධම්මං ජානාතීති

විපඤ්චිතඤ්ඤූ, තස්ස **විපඤ්චිතඤ්ඤුස්ස ආදීනවඤ්ච නිස්සරණඤ්ච දෙසයති,** නාතිසඞ්ඛෙපවිත්ථාරාය දෙසනාය තස්ස අත්ථසිද්ධිතො. නෙතබ්බො ධම්මස්ස පටිනිද්දිසෙන අත්ථං පාපෙතබ්බොති නෙය්‍යො, මුදින්ද්‍රියතාය වා පටිලොමග්ගහණතො නෙතබ්බො අනුනෙතබ්බොති නෙය්‍යො, තස්ස **නෙය්‍යස්ස අස්සාදං ආදීනවං නිස්සරණඤ්ච දෙසයති,** අනවසෙසෙත්වාව දෙසනෙන තස්ස අත්ථසිද්ධිතො. තත්ථායං පාළි –

‘‘කතමො ච පුග්ගලො උග්ඝටිතඤ්ඤූ? යස්ස පුග්ගලස්ස සහ උදාහටවෙලාය ධම්මාභිසමයො හොති. අයං වුච්චති පුග්ගලො උග්ඝටිතඤ්ඤූ.

‘‘කතමො ච පුග්ගලො විපඤ්චිතඤ්ඤූ? යස්ස පුග්ගලස්ස සංඛිත්තෙන භාසිතස්ස විත්ථාරෙන අත්ථෙ විභජියමානෙ ධම්මාභිසමයො හොති. අයං වුච්චති පුග්ගලො විපඤ්චිතඤ්ඤූ.

‘‘කතමො ච පුග්ගලො නෙය්‍යො? යස්ස පුග්ගලස්ස උද්දෙසතො පරිපුච්ඡතො යොනිසොමනසිකරොතො කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවතො භජතො පයිරුපාසතො එවං අනුපුබ්බෙන ධම්මාභිසමයො හොති. අයං වුච්චති පුග්ගලො නෙය්‍යො’’ති (පු. ප. 148-150).

පදපරමො පනෙත්ථ නෙත්තියං පටිවෙධස්ස අභාජනන්ති න ගහිතොති දට්ඨබ්බං. එත්ථ ච අස්සාදො, ආදීනවො, නිස්සරණං, අස්සාදො ච ආදීනවො ච, අස්සාදො ච නිස්සරණඤ්ච, ආදීනවො ච නිස්සරණඤ්ච, අස්සාදො ච ආදීනවො ච නිස්සරණඤ්චාති එතෙ සත්ත පට්ඨානනයා.

තෙසු තතියඡට්ඨසත්තමා වෙනෙය්‍යත්තයවිනයනෙ සමත්ථතාය ගහිතා, ඉතරෙ චත්තාරො න ගහිතා. න හි කෙවලෙන අස්සාදෙන ආදීනවෙන තදුභයෙන වා කථිතෙන වෙනෙය්‍යවිනයනං සම්භවති, කිලෙසානං පහානාවචනතො. පඤ්චමොපි ආදීනවාවචනතො නිස්සරණස්ස අනුපායො එව. න හි විමුත්තිරසා භගවතො දෙසනා විමුත්තිං තදුපායඤ්ච අනාමසන්තී පවත්තති. තස්මා එතෙ චත්තාරො නයා අනුද්ධටා. සචෙ පන පදපරමස්ස පුග්ගලස්ස වසෙන පවත්තං සංකිලෙසභාගියං වාසනාභාගියං තදුභයභාගෙ ඨිතං දෙසනං සුත්තෙකදෙසං ගාථං වා තාදිසං එතෙසං නයානං උදාහරණභාවෙන උද්ධරති, එවං සති සත්තන්නම්පි නයානං ගහණං භවෙය්‍ය. වෙනෙය්‍යවිනයනං පන තෙසං සන්තානෙ අරියමග්ගස්ස උප්පාදනං. තං යථාවුත්තෙහි එව නයෙති, නාවසෙසෙහීති ඉතරෙ ඉධ න වුත්තා. යස්මා පන **පෙටකෙ** (පෙටකො. 23) –

‘‘තත්ථ කතමො අස්සාදො ච ආදීනවො ච?

යානි කරොති පුරිසො, තානි අත්තනි පස්සති;

කල්‍යාණකාරී කල්‍යාණං, පාපකාරී ච පාපක''න්ති.

තත්ථ යං කල්‍යාණකාරී කල්‍යාණං පච්චනුභොති, අයං අස්සාදො. යං පාපකාරී පාපං පච්චනුභොති, අයං ආදීනවො.

අට්ඨිමෙ, භික්ඛවෙ, ලොකධම්මා. කතමෙ අට්ඨ? ලාභොතිආදි (අ. නි. 8.6). තත්ථ ලාභො යසො සුඛං පසංසා, අයං අස්සාදො. අලාභො අයසො දුක්ඛං නින්දා, අයං ආදීනවො.

තත්ථ කතමො අස්සාදො ච නිස්සරණඤ්ච?

''සුඛො විපාකො පුඤ්ඤානං, අධිප්පායො ච ඉජ්ඣති;
ඛිප්පඤ්ච පරමං සන්තිං, නිබ්බානමධිගච්ඡතී''ති. (පෙටකො. 23);

අයං අස්සාදො ච නිස්සරණඤ්ච.

ද්වත්තිංසිමානි, භික්ඛවෙ, මහාපුරිසස්ස මහාපුරිසලක්ඛණානි, යෙහි සමන්නාගතස්ස මහාපුරිසස්ස ද්වෙව ගතියො භවන්ති අනඤ්ඤා...පෙ.... විවටච්ඡදොති සබ්බං **ලක්ඛණසුත්තං,** (දී. නි. 3.199) අයං අස්සාදො ච නිස්සරණඤ්ච.

තත්ථ කතමො ආදීනවො ච නිස්සරණඤ්ච?

''භාරා හවෙ පඤ්චක්ඛන්ධා, භාරහාරො ච පුග්ගලො;
භාරාදානං දුඛං ලොකෙ, භාරනික්ඛෙපනං සුඛං.

''නික්ඛිපිත්වා ගරුං භාරං, අඤ්ඤං භාරං අනාදිය;
සමූලං තණ්හමබ්බුය්හ, නිච්ඡාතො පරිනිබ්බුතො''ති. (සං. නි. 3.22);

අයං ආදීනවො ච නිස්සරණඤ්ච.

තත්ථ කතමො අස්සාදො ච ආදීනවො ච නිස්සරණඤ්ච?

''කාමා හි චිත්‍රා මධුරා මනොරමා, විරූපරූපෙන මථෙන්ති චිත්තං;
තස්මා අහං පබ්බජිතොම්හි රාජ, අපණ්ණකං සාමඤ්ඤමෙව සෙය්‍යොති. (ම. නි. 2.307; ථෙරගා. 787-788; පෙටකො. 23);

අයං අස්සාදො ච ආදීනවො ච නිස්සරණඤ්චා''ති වුත්තං. තස්මා තෙපි නයා ඉධ නිද්ධාරෙත්වා වෙදිතබ්බා. එළාදීසුපි අයං නයො ලබ්භති එව. යස්මා **පෙටකෙ** (පෙටකො. 22) ''තත්ථ කතමං ඵලඤ්ච උපායො ච? සීලෙ

පතිට්ඨාය නරො සපඤ්ඤො''ති ගාථා (සං. නි. 1.23), ඉදං ඵලඤ්ච උපායො ච.

තත්ථ කතමං ඵලඤ්ච ආණත්ති ච?

''සචෙ භායථ දුක්ඛස්ස, සචෙ වො දුක්ඛමප්පියං;
මාකත්ථ පාපකං කම්මං, ආවි වා යදි වා රහොති. (උදා. 44);

ඉදං ඵලඤ්ච ආණත්ති ච.

තත්ථ කතමො උපායො ච ආණත්ති ච?

''කුම්භූපමං කායමිමං විදිත්වා, නගරූපමං චිත්තමිදං ඨපෙත්වා;
යොධෙථ මාරං පඤ්ඤාවුධෙන, ජිතඤ්ච රක්ඛෙ අනිවෙසනො සියා''ති. (ධ. ප. 40);

අයං උපායො ච ආණත්ති ච. එවං ඵලාදීනං දුකවසෙනපි උදාහරණං වෙදිතබ්බං. එත්ථ ච යො නිස්සරණදෙසනාය විනෙතබ්බො, සො උග්ඝටිතඤ්ඤූතිආදිනා යථා දෙසනාවිභාගෙන පුග්ගලවිභාගසිද්ධි හොති, එවං උග්ඝටිතඤ්ඤුස්ස භගවා නිස්සරණං දෙසෙතීතිආදිනා පුග්ගලවිභාගෙන දෙසනාවිභාගො සම්භවතීති සො තථා දස්සිතො.

එවං යෙසං පුග්ගලානං වසෙන දෙසනාවිභාගො දස්සිතො, තෙ පුග්ගලෙ පටිපදාවිභාගෙන විභජිත්වා දස්සෙතුං **''චතස්සො පටිපදා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ පටිපදාභිඤ්ඤාකතො විභාගො පටිපදාකතො හොතීති ආහ – ''චතස්සො පටිපදා''ති. තා පනෙතා ච සමථවිපස්සනාපටිපත්තිවසෙන දුවිධා හොන්ති. කථං? සමථපක්ඛෙ තාව පඨමසමන්නාහාරතො පට්ඨාය යාව තස්ස තස්ස ඣානස්ස උපචාරං උප්පජ්ජති, තාව පවත්තා සමථභාවනා ''පටිපදා''ති වුච්චති. උපචාරතො පන පට්ඨාය යාව අප්පනා තාව පවත්තා පඤ්ඤා ''අභිඤ්ඤා''ති වුච්චති.

සා පනායං පටිපදා එකච්චස්ස දුක්ඛා හොති නීවරණාදිපච්චනීකධම්මසමුදාචාරගහණතාය කිච්ඡා අසුඛසෙවනාති අත්ථො, එකච්චස්ස තදභාවෙන සුඛා. අභිඤ්ඤාපි එකච්චස්ස දන්ධා හොති මන්දා අසීඝප්පවත්ති, එකච්චස්ස ඛිප්පා අමන්දා සීඝප්පවත්ති. තස්මා යො ආදිතො කිලෙසෙ වික්ඛම්භෙන්තො දුක්ඛෙන සසඞ්ඛාරෙන සප්පයොගෙන කිලමන්තො වික්ඛම්භෙති, තස්ස දුක්ඛා පටිපදා හොති. යො පන වික්ඛම්භිතකිලෙසො අප්පනාපරිවාසං වසන්තො චිරෙන අඞ්ගපාතුභාවං පාපුණාති, තස්ස දන්ධාභිඤ්ඤා නාම හොති. යො ඛිප්පං අඞ්ගපාතුභාවං පාපුණාති, තස්ස ඛිප්පාභිඤ්ඤා නාම හොති. යො කිලෙසෙ

වික්ඛම්භෙන්තො සුඛෙන අකිලමන්තො වික්ඛම්භෙති, තස්ස සුඛා පටිපදා නාම හොති.

විපස්සනාපක්ඛෙ පන යො රූපාරූපමුඛෙන විපස්සනං අභිනිවිසන්තො චත්තාරි මහාභූතානි පරිග්ගහෙත්වා උපාදාරූපං පරිග්ගණ්හාති අරූපං පරිග්ගණ්හාති, රූපාරූපං පන පරිග්ගණ්හන්තො දුක්ඛෙන කසිරෙන කිලමන්තො පරිග්ගහෙතුං සක්කොති, තස්ස දුක්ඛා පටිපදා නාම හොති. පරිග්ගහිතරූපාරූපස්ස පන විපස්සනාපරිවාසෙ මග්ගපාතුභාවදන්ධතාය දන්ධාභිඤ්ඤා නාම හොති. යොපි රූපාරූපං පරිග්ගහෙත්වා නාමරූපං වවත්ථපෙන්තො දුක්ඛෙන කසිරෙන කිලමන්තො වවත්ථපෙති, වවත්ථපිතෙ ච නාමරූපෙ විපස්සනාපරිවාසං වසන්තො චිරෙන මග්ගං උප්පාදෙතුං සක්කොති. තස්සාපි දුක්ඛා පටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා නාම හොති.

අපරො නාමරූපම්පි වවත්ථපෙත්වා පච්චයෙ පරිග්ගණ්හන්තො දුක්ඛෙන කසිරෙන කිලමන්තො පරිග්ගණ්හාති, පච්චයෙ ච පරිග්ගහෙත්වා විපස්සනාපරිවාසං වසන්තො චිරෙන මග්ගං උප්පාදෙති. එවම්පි **දුක්ඛා පටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා** නාම හොති.

අපරො පච්චයෙපි පරිග්ගහෙත්වා ලක්ඛණානි පටිවිජ්ඣන්තො දුක්ඛෙන කසිරෙන කිලමන්තො පටිවිජ්ඣති, පටිවිද්ධලක්ඛණො ච විපස්සනාපරිවාසං වසන්තො චිරෙන මග්ගං උප්පාදෙති. එවම්පි **දුක්ඛා පටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා** නාම හොති.

අපරො ලක්ඛණානිපි පටිවිජ්ඣිත්වා විපස්සනාඤාණෙ තික්ඛෙ සූරෙ සුප්පසන්නෙ වහන්තෙ උප්පන්නං විපස්සනානිකන්තිං පරියාදියමානො දුක්ඛෙන කසිරෙන කිලමන්තො පරියාදියති, නිකන්තිඤ්ච පරියාදියිත්වා විපස්සනාපරිවාසං වසන්තො චිරෙන මග්ගං උප්පාදෙති. එවම්පි **දුක්ඛා පටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා** නාම හොති. ඉමිනාවුපායෙන ඉතරාපි තිස්සො පටිපදා වෙදිතබ්බා. විපස්සනාපක්ඛිකා එව පනෙත්ථ චතස්සො පටිපදා දට්ඨබ්බා.

චත්තාරො පුග්ගලාති යථාවුත්තපටිපදාවිභාගෙන චත්තාරො පටිපන්නකපුග්ගලා. තං පන පටිපදාවිභාගං සද්ධිං හෙතුපායඵලෙහි දස්සෙතුං **"තණ්හාචරිතො"**තිආදි වුත්තං.

තත්ථ **චරිතන්ති** චරියා, වුත්තීති අත්ථො. තණ්හාය නිබ්බත්තිතං චරිතං එතස්සාති **තණ්හාචරිතො,** තණ්හාය වා පවත්තිතො චරිතො **තණ්හාචරිතො,** ලොභජ්ඣාසයොති අත්ථො. **දිට්ඨිචරිතොති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **මන්දොති** මන්දියං වුච්චති අවිජ්ජා, තාය සමන්නාගතො මන්දො, මොහාධිකොති අත්ථො.

සතින්ද්‍රියෙනාති සතියා ආධිපච්චං කුරුමානාය. සතින්ද්‍රියමෙව හිස්ස විසදං හොති. යස්මා තණ්හාචරිතතාය පුබ්බභාගෙ කොසජ්ජාභිභවෙන න වීරියං බලවං හොති, මොහාධිකතාය න පඤ්ඤා බලවතී. තදුභයෙනාපි න සමාධි බලවා හොති, තස්මා ‘‘සතින්ද්‍රියමෙව හිස්ස විසදං හොතී’’ති වුත්තං. තෙනෙවාහ – ‘‘සතිපට්ඨානෙහි නිස්සයෙහී’’ති. තණ්හාචරිතතාය චස්ස කිලෙසවික්ඛම්භනං න සුකරන්ති දුක්ඛා පටිපදා, අවිසදඤාණතාය දන්ධාභිඤ්ඤාති පුබ්බෙ වුත්තනයං ආනෙත්වා යොජෙතබ්බං. **නියාතීති** අරියමග්ගෙන වට්ටදුක්ඛතො නිග්ගච්ඡති.

උදත්ථොති උදඅත්ථො, උළාරපඤ්ඤොති අත්ථො. පඤ්ඤාසහායපටිලාභෙන චස්ස සමාධි තික්ඛො හොති සම්පයුත්තෙසු ආධිපච්චං පවත්තෙති. තෙනෙවාහ – ‘‘සමාධින්ද්‍රියෙනා’’ති. විසදඤාණත්තා **‘‘ඛිප්පාභිඤ්ඤායා’’**ති වුත්තං. සමාධිපධානත්තා ඣානානං ඣානෙහි නිස්සයෙහීති අයං විසෙසො. සෙසං පුරිමසදිසමෙව. දිට්ඨිචරිතො අනියානිකමග්ගම්පි නියානිකන්ති මඤ්ඤමානො තත්ථ උස්සාහබහුලත්තා වීරියාධිකො හොති. වීරියාධිකතායෙව චස්ස කිලෙසවික්ඛම්භනං සුකරන්ති සුඛා පටිපදා, අවිසදඤාණතාය පන දන්ධාභිඤ්ඤාති ඉමමත්ථං දස්සෙති **‘‘දිට්ඨිචරිතො මන්දො’’**තිආදිනා. සෙසං වුත්තනයමෙව.

සච්චෙහීති අරියසච්චෙහි. අරියසච්චානි හි ලොකියානි පුබ්බභාගඤාණස්ස සම්මසනට්ඨානතාය ලොකුත්තරානි අධිමුච්චනතාය මග්ගඤාණස්ස අභිසමයට්ඨානතාය ච නිස්සයානි හොන්තීති. සෙසං වුත්තනයමෙව. එත්ථ ච දිට්ඨිචරිතො උදත්ථො උග්ඝටිතඤ්ඤූ. තණ්හාචරිතො මන්දො නෙය්‍යො. ඉතරෙ ද්වෙපි විපඤ්චිතඤ්ඤූති එවං යෙන වෙනෙය්‍යත්තයෙන පුබ්බෙ දෙසනාවිභාගො දස්සිතො, තදෙව වෙනෙය්‍යත්තයං ඉමිනා පටිපදාවිභාගෙන දස්සිතන්ති දට්ඨබ්බං.

ඉදානි තං වෙනෙය්‍යපුග්ගලවිභාගං අත්ථනයයොජනාය විසයං කත්වා දස්සෙතුං **‘‘උභො තණ්හාචරිතා’’**තිආදි වුත්තං. තණ්හාය සමාධිපටිපක්ඛත්තා තණ්හාචරිතො විසුජ්ඣමානො සමාධිමුඛෙන විසුජ්ඣතීති ආහ – **‘‘සමථපුබ්බඞ්ගමායා’’**ති. ‘‘සමථවිපස්සනං යුගනද්ධං භාවෙතී’’ති (අ. නි. 4.170; පටි. ම. 2.1, 3) වචනතො පන සම්මාදිට්ඨිසහිතෙනෙව සම්මාසමාධිනා නියානං, න සම්මාසමාධිනා එවාති ආහ – ‘‘සමථපුබ්බඞ්ගමාය විපස්සනායා’’ති. ‘‘රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්තීති අරහත්තඵලසමාධී’’ති සඞ්ගහෙසු වුත්තං. ඉධ පන අනාගාමිඵලසමාධීති වක්ඛති. සො හි සමාධිස්මිං පරිපූරකාරීති. තත්ථ රඤ්ජනට්ඨෙන රාගො. සො විරජ්ජති එතායාති රාගවිරාගා, තාය **රාගවිරාගාය,** රාගප්පහායිකායාති අත්ථො.

චෙතොවිමුත්තියාති චෙතොති චිත්තං, තදපදෙසෙන චෙත්ථ සමාධි වුච්චති ‘‘යථා චිත්තං පඤ්ඤඤ්ච භාවය’’න්ති (සං. නි. 1.23). පටිප්පස්සද්ධිවසෙන පටිපක්ඛතො විමුච්චතීති විමුත්ති, තෙන වා විමුත්තො, තතො විමුච්චනන්ති වා විමුත්ති, සමාධියෙව. යථා හි ලොකියකථායං සඤ්ඤා චිත්තඤ්ච දෙසනාසීසං. යථාහ – ‘‘නානත්තකායා නානත්තසඤ්ඤිනො’’ති (දී. නි. 3.332, 341, 357; අ. නි. 7.44; 9.24) ‘‘කිං චිත්තො ත්වං, භික්ඛූ’’ති (පාරා. 135) ච, එවං ලොකුත්තරකථායං පඤ්ඤා සමාධි ච. යථාහ – ‘‘පඤ්චඞ්ගිකො සම්මාසමාධී’’ති (විභ. 804) ච ‘‘සමථවිපස්සනං යුගනද්ධං භාවෙතී’’ති ච. තෙසු ඉධ රාගස්ස උජුවිපච්චනීකතො සමථපුබ්බඞ්ගමතාවචනතො ච චෙතොග්ගහණෙන සමාධි වුත්තො. තථා විමුත්තිවචනෙන. තෙන වුත්තං ‘‘සමාධියෙවා’’ති. චෙතො ච තං විමුත්ති චාති චෙතොවිමුත්ති. අථ වා වුත්තප්පකාරස්සෙව චෙතසො පටිපක්ඛතො විමුත්ති විමොක්ඛොති චෙතොවිමුත්ති, චෙතසි වා ඵලවිඤ්ඤාණෙ වුත්තප්පකාරාව විමුත්තීති චෙතොවිමුත්ති, චෙතසො වා ඵලවිඤ්ඤාණස්ස පටිපක්ඛතො විමුත්ති විමොක්ඛො එතස්මින්ති චෙතොවිමුත්ති, සමාධියෙව. **පඤ්ඤාවිමුත්තියාති** එත්ථාපි අයං නයො යථාසම්භවං යොජෙතබ්බො.

දිට්ඨියා සවිසයෙ පඤ්ඤාසදිසී පවත්තීති දිට්ඨිචරිතො විසුජ්ඣමානො පඤ්ඤාමුඛෙන විසුජ්ඣතීති ආහ – **‘‘උභො දිට්ඨිචරිතා විපස්සනා’’**තිආදි. **අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්තීති** අරහත්තඵලපඤ්ඤා. සමථග්ගහණෙන තප්පටිපක්ඛතො තණ්හං විපස්සනාග්ගහණෙන අවිජ්ජඤ්ච නිද්ධාරෙත්වා පඨමනයස්ස භූමිං සක්කා සුඛෙන දස්සෙතුන්ති ආහ – **‘‘යෙ සමථ…පෙ…. භාතබ්බා’’**ති.

තත්ථ **සමථපුබ්බඞ්ගමා පටිපදාති** පුරිමා ද්වෙ පටිපදා, ඉතරා **විපස්සනාපුබ්බඞ්ගමාති** දට්ඨබ්බා. **භාතබ්බාති** ගමෙතබ්බා, නෙතබ්බාති අත්ථො. විපස්සනාය අනිච්චදුක්ඛඅනත්තසඤ්ඤාභාවතො දුක්ඛසඤ්ඤාපරිවාරත්තා ච අසුභසඤ්ඤාය ඉමා චතස්සො සඤ්ඤා දස්සිතා හොන්ති. තප්පටිපක්ඛෙන ච චත්තාරො විපල්ලාසාති සකලස්ස සීහවික්කීළිතනයස්ස භූමිං සුඛෙන සක්කා දස්සෙතුන්ති ආහ – **‘‘යෙ විපස්සනා…පෙ…. භාතබ්බා’’**ති.

7. එවං පටිපදාවිභාගෙන වෙනෙය්‍යපුග්ගලවිභාගං දස්සෙත්වා ඉදානි තං ඤාණවිභාගෙන දස්සෙන්තො යස්මා භගවතො දෙසනා යාවදෙව වෙනෙය්‍යවිනයනත්ථා, විනයනඤ්ච නෙසං සුතමයාදීනං තිස්සන්නං පඤ්ඤානං අනුක්කමෙන නිබ්බත්තනං, යථා භගවතො දෙසනාය පවත්තිභාවවිභාවනඤ්ච හාරනයබ්‍යාපාරො, තස්මා ඉමස්ස හාරස්ස සමුට්ඨිතප්පකාරං තාව පුච්ඡිත්වා යෙන පුග්ගලවිභාගදස්සනෙන

දෙසනාභාජනං විභජිත්වා තත්ථ දෙසනායං දෙසනාහාරං නියොජෙතුකාමො තං දස්සෙතුං **‘‘ස්වායං හාරො කත්ථ සම්භවතී’’**තිආදිමාහ.

තත්ථ **යස්සාති** යො සො අට්ඨහි අක්ඛණෙහි විමුත්තො සොතාවධානපරියොසානාහි ච සම්පත්තීහි සමන්නාගතො යස්ස. **සත්ථාති** දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි යථාරහං අනුසාසනතො සත්ථා. **ධම්ම**න්ති යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානෙ අපායෙසු අපතමානෙ ධාරෙතීති ධම්මො, තං ධම්මං. **දෙසයතීති** සඞ්ඛෙපවිත්ථාරනයෙහි භාසති කථෙති. **අඤ්ඤතරොති** භගවතො සාවකෙසු අඤ්ඤතරො. **ගරුට්ඨානීයොති** සීලසුතාදිගුණවිසෙසයොගෙන ගරුකරණීයො. **සබ්‍රහ්මචාරීති** බ්‍රහ්මං වුච්චති සෙට්ඨට්ඨෙන සකලං සත්ථුසාසනං. සමං සහ වා බ්‍රහ්මං චරති පටිපජ්ජතීති සබ්‍රහ්මචාරී. **සද්ධං පටිලභතීති** ‘‘සම්මාසම්බුද්ධො වත සො භගවා යො එවරූපස්ස ධම්මස්ස දෙසෙතා’’ති තථාගතෙ, ‘‘ස්වාක්ඛාතො වතායං ධම්මො යො එවං එකන්තපරිපුණ්ණො එකන්තපරිසුද්ධො’’තිආදිනා ධම්මෙ ච සද්ධං ලභති උප්පාදෙතීති අත්ථො.

තත්ථාති තස්මිං යථාසුතෙ යථාපරියත්තෙ ධම්මෙ. **වීමංසාති** පාළියා පාළිඅත්ථස්ස ච වීමංසනපඤ්ඤා. සෙසං තස්සා එව වෙවචනං. සා හි යථාවුත්තවීමංසනෙ සඞ්කොචං අනාපජ්ජිත්වා උස්සහනවසෙන **උස්සාහනා,** තුලනවසෙන **තුලනා,** උපපරික්ඛණවසෙන **උපපරික්ඛා**ති ච වුත්තා. අථ වා වීමංසතීති **වීමංසා,** සා පදපදත්ථවිචාරණා පඤ්ඤා. **උස්සාහනාති** වීරියෙන උපත්ථම්භිතා ධම්මස්ස ධාරණපරිචයසාධිකා පඤ්ඤා. **තුලනාති** පදෙන පදන්තරං, දෙසනාය වා දෙසනන්තරං තුලයිත්වා සංසන්දිත්වා ගහණපඤ්ඤා. **උපපරික්ඛාති** මහාපදෙසෙ ඔතාරෙත්වා පාළියා පාළිඅත්ථස්ස ච උපපරික්ඛණපඤ්ඤා. අත්තහිතං පරහිතඤ්ච ආකඞ්ඛන්තෙහි සුය්‍යතීති සුතං, කාලවචනිච්ඡාය අභාවතො, යථා දුද්ධන්ති. කිං පන තන්ති? අධිකාරතො සාමත්ථියතො වා පරියත්තිධම්මොති විඤ්ඤායති. අථ වා සවනං සුතං, සොතද්වාරානුසාරෙන පරියත්තිධම්මස්ස උපධාරණන්ති අත්ථො. සුතෙන හෙතුනා නිබ්බත්තා **සුතමයී.** පකාරෙන ජානාතීති **පඤ්ඤා.** යා වීමංසා, අයං සුතමයී පඤ්ඤාති පච්චෙකම්පි යොජෙතබ්බං. **තථාති** යථා සුතමයී පඤ්ඤා වීමංසාදිපරියායවතී වීමංසාදිවිභාගවතී ච, තථා **චින්තාමයී** චාති අත්ථො. යථා වා සුතමයී ඔරමත්තිකා අනවට්ඨිතා ච, එවං චින්තාමයී චාති දස්සෙති.

සුතෙන නිස්සයෙනාති සුතෙන පරියත්තිධම්මෙන පරියත්තිධම්මස්සවනෙන වා උපනිස්සයෙන ඉත්ථම්භූතලක්ඛණෙ කරණවචනං, යථාවුත්තං සුතං උපනිස්සායාති අත්ථො. **වීමංසාති**ආදීසු ‘‘ඉදං සීලං, අයං සමාධි, ඉමෙ රූපාරූපධම්මා, ඉමෙ පඤ්චක්ඛන්ධා’’ති තෙසං තෙසං ධම්මානං සභාවවීමංසනභූතා පඤ්ඤා **වීමංසා.** තෙසංයෙව ධම්මානං වචනත්ථං මුඤ්චිත්වා සභාවසරසලක්ඛණස්ස තුලයිත්වා විය ගහණපඤ්ඤා

තුලනා. තෙසංයෙව ධම්මානං සලක්ඛණං අවිජහිත්වා අනිච්චතාදිරුප්පනසප්පච්චයාදිආකාරෙ ච තක්කෙත්වා විතක්කෙත්වා ච උපපරික්ඛණපඤ්ඤා **උපපරික්ඛා,** තථා උපපරික්ඛිතෙ ධම්මෙ සවිග්ගහෙ විය උපට්ඨහන්තෙ එවමෙතෙහි නිජ්ඣානක්ඛමෙ කත්වා චිත්තෙන අනු අනු පෙක්ඛණා **මනසානුපෙක්ඛණා.** එත්ථ ච යථා සුතමයී පඤ්ඤා යථාසුතස්ස ධම්මස්ස ධාරණපරිචයවසෙන පවත්තනතො උස්සාහජාතා ''උස්සාහනා''ති වත්තබ්බතං අරහති, න එවං චින්තාමයීති ඉධ ''උස්සාහනා''ති පදං න වුත්තං. චින්තනං චින්තා, නිජ්ඣානන්ති අත්ථො. සෙසං වුත්තනයමෙව.

ඉමාහි ද්වීහි පඤ්ඤාහීති යථාවුත්තාහි ද්වීහි පඤ්ඤාහි කාරණභූතාහි. සුතචින්තාමයඤාණෙසු හි පතිට්ඨිතො විපස්සනං ආරභතීති. ''ඉමාසු ද්වීසු පඤ්ඤාසූ''තිපි පඨන්ති. ''තෙහි ජාතාසු උප්පන්නාසූ''ති වා වචනසෙසො යොජෙතබ්බො. **මනසිකාරසම්පයුත්තස්සාති** රූපාරූපපරිග්ගහාදිමනසිකාරෙ යුත්තප්පයුත්තස්ස. **යං ඤාණං උප්පජ්ජතීති** වුත්තනයෙන මනසිකාරප්පයොගෙන දිට්ඨිවිසුද්ධිකඞ්ඛාවිතරණවිසුද්ධිමග්ගාමග්ගඤාණදස්සනවිසුද්ධිපටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධීනං සම්පාදනෙන විපස්සනං උස්සුක්කන්තස්ස යං ඤාණදස්සනවිසුද්ධිසඞ්ඛාතං අරියමග්ගඤාණං උප්පජ්ජති, අයං **භාවනාමයී පඤ්ඤාති** සම්බන්ධො. තං පන දස්සනං භාවනාති දුවිධන්ති ආහ – **''දස්සනභූමියං වා භාවනාභූමියං වා''**ති. යදි දස්සනන්ති වුච්චති, කථං තත්ථ පඤ්ඤා භාවනාමයීති? භාවනාමයමෙව හි තං ඤාණං, පඨමං නිබ්බානදස්සනතො පන ''දස්සන''න්ති වුත්තන්ති සඵලො පඨමමග්ගො දස්සනභූමි. සෙසා සෙක්ඛාසෙක්ඛධම්මා භාවනාභූමි.

8. ඉදානි ඉමා තිස්සො පඤ්ඤා පරියායන්තරෙන දස්සෙතුං **''පරතොඝොසා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **පරතොති** න අත්තතො, අඤ්ඤතො සත්ථුතො සාවකතො වාති අත්ථො. **ඝොසාති** තෙසං දෙසනාඝොසතො, දෙසනාපච්චයාති අත්ථො. අථ වා පරතො ඝොසො එතිස්සාති **පරතොඝොසා,** යා පඤ්ඤා, සා සුතමයීති යොජෙතබ්බං. **පච්චත්තසමුට්ඨිතාති** පච්චත්තං තස්ස තස්ස අත්තනි සම්භූතා. **යොනිසොමනසිකාරාති** තෙසං තෙසං ධම්මානං සභාවපරිග්ගණ්හනාදිනා යථාවුත්තෙන උපායෙන පවත්තමනසිකාරා. **පරතො ච ඝොසෙනාති** පරතොඝොසෙන හෙතුභූතෙන. සෙසං වුත්තනයමෙව.

ඉදානි යදත්ථං ඉමා පඤ්ඤා උද්ධටා, තමෙව වෙනෙය්‍යපුග්ගලවිභාගං යොජෙත්වා දස්සෙතුං **''යස්සා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **ඉමා ද්වෙති** ගණනවසෙන වත්වා පුන තා **සුතමයී චින්තාමයී චාති** සරූපතො දස්සෙති. **අයං උග්ඝටිතඤ්ඤූති** අයං සුතමයචින්තාමයඤාණෙහි ආසයපයොගපබොධස්ස නිප්ඵාදිතත්තා උද්දෙසමත්තෙනෙව ජානනතො ''උග්ඝටිතඤ්ඤූ''ති වුච්චති. **අයං විපඤ්චිතඤ්ඤූති** චින්තාමයඤාණෙන

ආසයස්ස අපරික්ඛතත්තා උද්දෙසනිද්දෙසෙහි ජානනතො විපඤ්චිතඤ්ඤූ. **අයං නෙය්‍යොති** සුතමයඤාණස්සාපි අභාවතො නිරවසෙසං විත්ථාරදෙසනාය නෙතබ්බතො නෙය්‍යො.

9. එවං දෙසනාපටිපදාඤාණවිභාගෙහි දෙසනාභාජනං වෙනෙය්‍යත්තයං විභජිත්වා ඉදානි තත්ථ පවත්තිතාය භගවතො ධම්මදෙසනාය දෙසනාහාරං නිද්ධාරෙත්වා යොජෙතුං **''සායං ධම්මදෙසනා''**තිආදි ආරද්ධං.

තත්ථ **සායන්ති** සා අයං. යා පුබ්බෙ ''ධම්මං වො, භික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමී''තිආදිනා (නෙත්ති. 5) පටිනිද්දෙසවාරස්ස ආදිතො දෙසනාහාරස්ස විසයභාවෙන නික්ඛිත්තා පාළි, තමෙවෙත්ථ දෙසනාහාරං නියොජෙතුං ''සායං ධම්මදෙසනා''ති පච්චාමසති. **කිං දෙසයතීති** කථෙතුකම්‍යතාවසෙන දෙසනාය පිණ්ඩත්ථං පුච්ඡිත්වා තං ගණනාය පරිච්ඡින්දිත්වා සාමඤ්ඤතො දස්සෙති **''චත්තාරි සච්චානී''**ති. සච්චවිනිමුත්තා හි භගවතො දෙසනා නත්ථීති. තස්සා ච චත්තාරි සච්චානි පිණ්ඩත්ථො. පවත්තිපවත්තකනිවත්තිතදුපායවිමුත්තස්ස නෙය්‍යස්ස අභාවතො චත්තාරි අවිපරීතභාවෙන සච්චානීති දට්ඨබ්බං. තානි **''දුක්ඛං සමුදයං නිරොධං මග්ග''**න්ති සරූපතො දස්සෙති.

තත්ථ අනෙකුපද්දවාධිට්ඨානභාවෙන කුච්ඡිතත්තා බාලජනපරිකප්පිතධුවසුභසුඛත්තභාවවිරහෙන තුච්ඡත්තා ච **දුක්ඛං**. අවසෙසපච්චයසමවායෙ දුක්ඛස්ස උප්පත්තිකාරණත්තා **සමුදයො**. සබ්බගතිසුඤ්ඤත්තා නත්ථි එත්ථ සංසාරචාරකසඞ්ඛාතො දුක්ඛරොධො, එතස්මිං වා අධිගතෙ සංසාරචාරකසඞ්ඛාතස්ස දුක්ඛරොධස්ස අභාවොතිපි **නිරොධො,** අනුප්පාදනිරොධපච්චයත්තා වා. මාරෙන්තො ගච්ඡති, නිබ්බානත්ථිකෙහි මග්ගියතීති වා **මග්ගො**. තත්ථ සමුදයෙන අස්සාදො, දුක්ඛෙන ආදීනවො, මග්ගනිරොධෙහි නිස්සරණං. එවං යස්මිං සුත්තෙ චත්තාරි සච්චානි සරූපතො ආගතානි, තත්ථ යථාරුතවසෙන. යත්ථ පන සුත්තෙ චත්තාරි සච්චානි සරූපතො න ආගතානි, තත්ථ අත්ථතො චත්තාරි සච්චානි උද්ධරිත්වා තෙසං වසෙන අස්සාදාදයො නිද්ධාරෙතබ්බා. යත්ථ ච අස්සාදාදයො සරූපතො ආගතා, තත්ථ වත්තබ්බමෙව නත්ථි. යත්ථ පන න ආගතා, තත්ථ අත්ථතො උද්ධරිත්වා තෙසං වසෙන චත්තාරි සච්චානි නිද්ධාරෙතබ්බානි. ඉධ පන අස්සාදාදයො උදාහරණවසෙන සරූපතො දස්සිතාති තෙහි සච්චානි නිද්ධාරෙතුං **''ආදීනවො චා''**තිආදි වුත්තං.

තත්ථ ''සංඛිත්තෙන පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛා''ති (දී. නි. 2.387; ම. නි. 1.120; 3.373; විභ. 202) වචනතො තණ්හාවජ්ජා තෙභූමකධම්මා දුක්ඛසච්චං, තෙ ච අනිච්චාදිසභාවත්තා ආදීනවො, ඵලඤ්ච දෙසනාය සාධෙතබ්බං. තත්ථ යං ලොකියං, තං සන්ධාය වුත්තං **''ඵලඤ්ච දුක්ඛ''**න්ති. අස්සාදොති තණ්හාවිපල්ලාසානම්පි ඉච්ඡිතත්තා තෙ සන්ධාය **''අස්සාදො**

සමුදයො''ති වුත්තං. සහ විපස්සනාය අරියමග්ගො දෙසනා ච දෙසනාඵලාධිගමස්ස උපායොති කත්වා **''උපායො ආණත්ති ච මග්ගො''**ති වුත්තං. නිස්සරණපදෙ චාපි අරියමග්ගො නිද්ධාරෙතබ්බො, න චායං සච්චවිභාගො ආකුලොති දට්ඨබ්බො. යථා හි **සච්චවිභඞ්ගෙ** (විභ. 208) ''තණ්හා අවසිට්ඨා කිලෙසා අවසිට්ඨා අකුසලා ධම්මා සාසවානි කුසලමූලානි සාසවා ච කුසලා ධම්මා සමුදයසච්චභාවෙන විභත්තා''ති තස්මිං තස්මිං නයෙ තංතංඅවසිට්ඨා තෙභූමකධම්මා දුක්ඛසච්චභාවෙන විභත්තා, එවමිධාපි දට්ඨබ්බන්ති. **ඉමානි චත්තාරි සච්චානී**ති නිගමනං. **ඉදං ධම්මචක්ක**න්ති යායං භගවතො චතුසච්චවසෙන සාමුක්කංසිකා ධම්මදෙසනා, ඉදං ධම්මචක්කං.

ඉදානි තස්සා ධම්මදෙසනාය ධම්මචක්කභාවං **සච්චවිභඞ්ගසුත්තවසෙන** (ම. නි. 3.371 ආදයො) දස්සෙතුං **''යථාහ භගවා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **ඉදං දුක්ඛ**න්ති ඉදං ජාතිආදිවිභාගං සඞ්ඛෙපතො පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධසඞ්ගහං තණ්හාවජ්ජං තෙභූමකධම්මජාතං දුක්ඛස්ස අධිට්ඨානභාවෙන දුක්ඛදුක්ඛාදිභාවෙන ච දුක්ඛං අරියසච්චන්ති අත්ථො. **මෙති** භගවා අත්තානං නිද්දිසති. **බාරාණසිය**න්ති බාරාණසීනාමකස්ස නගරස්ස අවිදූරෙ. පච්චෙකබුද්ධඉසීනං ආකාසතො ඔතරණට්ඨානතාය **ඉසිපතනං**. මිගානං තත්ථ අභයස්ස දින්නත්තා **මිගදාය**න්ති ච ලද්ධනාමෙ අස්සමෙ. උත්තරති අතික්කමති, අභිභවතීති වා උත්තරං, නත්ථි එතස්ස උත්තරන්ති **අනුත්තරං**. අනතිසයං අප්පටිභාගං වා. කිඤ්චාපි භගවතො ධම්මදෙසනා අනෙකාසු දෙවමනුස්සපරිසාසු අනෙකසතක්ඛත්තුං තෙසං අරියසච්චප්පටිවෙධසම්පාදනවසෙන පවත්තිතා, තථාපි සබ්බපඨමං අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤප්පමුඛාය අට්ඨාරසපරිමාණාය බ්‍රහ්මකොටියා චතුසච්චප්පටිවෙධවිභාවනීයා ධම්මදෙසනා, තස්සා සාතිසයා ධම්මචක්කසමඤ්ඤාති **''ධම්මචක්කං පවත්තිත''**න්ති වුත්තං.

තත්ථ සතිපට්ඨානාදිධම්මො එව පවත්තනට්ඨෙන චක්කන්ති **ධම්මචක්කං,** චක්කන්ති වා ආණා. ධම්මතො අනපෙතත්තා ධම්මඤ්ච තං චක්කඤ්චාති **ධම්මචක්කං**. ධම්මෙන ඤායෙන චක්කන්තිපි **ධම්මචක්කං.** යථාහ – ''ධම්මඤ්ච පවත්තෙති චක්කඤ්චාති ධම්මචක්කං, චක්කඤ්ච පවත්තෙති ධම්මඤ්චාති ධම්මචක්කං, ධම්මෙන පවත්තෙතීති ධම්මචක්ක''න්තිආදි (පටි. ම. 2.41-42). **අප්පටිවත්තිය**න්ති ධම්මිස්සරස්ස භගවතො සම්මාසම්බුද්ධභාවතො ධම්මචක්කස්ස ච අනුත්තරභාවතො අප්පටිසෙධනීයං. කෙන පන අප්පටිවත්තියන්ති ආහ **''සමණෙන වා''**තිආදි. තත්ථ **සමණෙනාති** පබ්බජ්ජං උපගතෙන. **බ්‍රාහ්මණෙනාති** ජාතිබ්‍රාහ්මණෙන. පරමත්ථසමණබ්‍රාහ්මණානඤ්හි පටිලොමනචිත්තංයෙව නත්ථි. **දෙවෙනාති** කාමාවචරදෙවෙන. **කෙනචීති** යෙන කෙනචි අවසිට්ඨපාරිසජ්ජෙන. එත්තාවතා අට්ඨන්නම්පි පරිසානං අනවසෙසපරියාදානං දට්ඨබ්බං. **ලොකස්මි**න්ති සත්තලොකෙ.

තත්ථාති තිස්සං චතුසච්චධම්මදෙසනායං. **අපරිමාණා පදා, අපරිමාණා අක්ඛරාති** උප්පටිපාටිවචනං යෙභුය්‍යෙන පදසඞ්ගහිතානි අක්ඛරානීති දස්සනත්ථං. පදා අක්ඛරා බ්‍යඤ්ජනාති ලිඞ්ගවිපල්ලාසො කතොති දට්ඨබ්බං. **අත්ථස්සාති** චතුසච්චසඞ්ඛාතස්ස අත්ථස්ස. **සඞ්කාසනාති** සඞ්කාසිතබ්බාකාරො. එස නයො සෙසෙසුපි. අත්ථස්සාති ච සම්බන්ධෙ සාමිවචනං. **ඉතිපිදන්ති ඉතීති** පකාරත්ථො, **පි**-සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො, ඉමිනාපි ඉමිනාපි පකාරෙන ඉදං දුක්ඛං අරියසච්චං වෙදිතබ්බන්ති අත්ථො. තෙන ජාතිආදිභෙදෙන යථාවුත්තස්ස දුක්ඛසච්චස්ස අනෙකභෙදතං තංදීපකානං අක්ඛරපදාදීනං වුත්තප්පකාරං අපරිමාණතඤ්ච සමත්ථෙති.

අයං දුක්ඛසමුදයොති අයං කාමතණ්හාදිභෙදා තණ්හාවට්ටස්ස මූලභූතා යථාවුත්තස්ස දුක්ඛස්ස නිබ්බත්තිහෙතුභාවතො දුක්ඛසමුදයො. **අයං දුක්ඛනිරොධොති** අයං සබ්බසඞ්ඛතනිස්සටා අසඞ්ඛතධාතු යථාවුත්තස්ස දුක්ඛස්ස අනුප්පාදනිරොධපච්චයත්තා දුක්ඛනිරොධො. **අයං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදාති** අයං සම්මාදිට්ඨිආදිඅට්ඨඞ්ගසමූහො දුක්ඛනිරොධසඞ්ඛාතං නිබ්බානං ගච්ඡති ආරම්මණවසෙන තදභිමුඛීභූතත්තා පටිපදා ච හොති දුක්ඛනිරොධප්පත්තියාති දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා. **ඉතිපිදන්ති** පදස්ස පන සමුදයසච්චෙ අට්ඨසතතණ්හාවිචරිතෙහි, නිරොධසච්චෙ මදනිම්මදනාදිපරියායෙහි, මග්ගසච්චෙ සත්තතිංසබොධිපක්ඛියධම්මෙහි අත්ථො විභජිත්වා වෙදිතබ්බො. සෙසං වුත්තනයමෙව.

එවං ''ද්වාදස පදානි සුත්ත''න්ති ගාථාය සකලස්ස සාසනස්ස ඡන්නං අත්ථපදානං ඡන්නඤ්ච බ්‍යඤ්ජනපදානං වසෙන යා ද්වාදසපදතා වුත්තා, තමෙව ''ධම්මං වො, භික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමී''තිආදිනා දෙසනාහාරස්ස විසයදස්සනවසෙන **ඡඡක්කපරියායං** (ම. නි. 3.420 ආදයො) එකදෙසෙන උද්දිසිත්වා **ධම්මචක්කප්පවත්තනසුත්තෙන** (සං. නි. 5.1081; මහාව. 13; පටි. ම. 2.30) තදත්ථස්ස සඞ්ගහිතභාවදස්සනමුඛෙන සබ්බස්සාපි භගවතො වචනස්ස චතුසච්චදෙසනාභාවං තදත්ථස්ස ච චතුසච්චභාවං විභාවෙන්තො ''ඉදං දුක්ඛන්ති මෙ, භික්ඛවෙ, බාරාණසිය''න්තිආදිනා **සච්චවිභඞ්ගසුත්තං** (ම. නි. 3.371 ආදයො) උද්දෙසතො දස්සෙත්වා ''තත්ථ අපරිමාණා පදා''තිආදිනා බ්‍යඤ්ජනත්ථපදානි විභජන්තො ද්වාදසපදභාවං දීපෙත්වා ඉදානි තෙසං අඤ්ඤමඤ්ඤවිසයිවිසයභාවෙන සම්බන්ධභාවං දස්සෙතුං **''තත්ථ භගවා අක්ඛරෙහි සඞ්කාසෙතී''**තිආදි වුත්තං.

තත්ථ පදාවයවග්ගහණමුඛෙන පදග්ගහණං, ගහිතෙ ච පදෙ පදත්ථාවබොධො ගහිතපුබ්බසඞ්කෙතස්ස හොති. තත්ථ ච පදාවයවග්ගහණෙන විය පදග්ගහණස්ස, පදත්ථාවයවග්ගහණෙනාපි පදත්ථග්ගහණස්ස විසෙසාධානං ජායතීති ආහ – **''අක්ඛරෙහි සඞ්කාසෙතී''**ති. යස්මා පන අක්ඛරෙහි සංඛිත්තෙන දීපියමානො අත්ථො

පදපරියොසානෙ වාක්‍යස්ස අපරියොසිතත්තා පදෙනෙව පකාසිතො දීපිතො හොති, තස්මා **‘‘පදෙහි පකාසෙතී’’**ති වුත්තං. වාක්‍යපරියොසානෙ පන සො අත්ථො විවරිතො විවටො කතො හොතීති වුත්තං **‘‘බ්‍යඤ්ජනෙහි විවරතී’’**ති. යස්මා ච පකාරෙහි වාක්‍යභෙදෙ කතෙ තදත්ථො විභත්තො නාම හොති, තස්මා **‘‘ආකාරෙහි විභජතී’’**ති වුත්තං. තථා වාක්‍යාවයවානං පච්චෙකං නිබ්බචනවිභාගෙ කතෙ සො අත්ථො පාකටො හොතීති වුත්තං **‘‘නිරුත්තීහි උත්තානීකරොතී’’**ති. කතනිබ්බචනෙහි වාක්‍යාවයවෙහි විත්ථාරවසෙන නිරවසෙසතො දෙසිතෙහි වෙනෙය්‍යානං චිත්තපරිතොසනං බුද්ධිනිසානඤ්ච කතං හොතීති ආහ – **‘‘නිද්දෙසෙහි පඤ්ඤපෙතී’’**ති. එත්ථ ච අක්ඛරෙහි එව සඞ්කාසෙතීති අවධාරණං අකත්වා අක්ඛරෙහි සඞ්කාසෙතියෙවාති එවං අවධාරණං දට්ඨබ්බං. එවඤ්හි සති අත්ථපදානං නානාවාක්‍යවිසයතාපි සිද්ධා හොති. තෙන එකානුසන්ධිකෙ සුත්තෙ ඡළෙව අත්ථපදානි, නානානුසන්ධිකෙ පන අනුසන්ධිම්හි අනුසන්ධිම්හි ඡ ඡ අත්ථපදානි නිද්ධාරෙතබ්බානි.

‘‘අක්ඛරෙහි ච පදෙහි ච උග්ඝටෙතී’’තිආදිනා බ්‍යඤ්ජනපදානං කිච්චසාධනං දස්සෙති. වෙනෙය්‍යත්තයවිනයමෙව හි තෙසං බ්‍යාපාරො. අට්ඨානභාවතො පන සච්චප්පටිවෙධස්ස පදපරමො න ඉධ වුත්තො. නෙය්‍යග්ගහණෙනෙව වා තස්සාපි ඉධ ගහණං සෙක්ඛග්ගහණෙන විය කල්‍යාණපුථුජ්ජනස්සාති දට්ඨබ්බං. අක්ඛරෙහීතිආදීසු කරණසාධනෙ කරණවචනං, න හෙතුම්හි. අක්ඛරාදීනි හි උග්ඝටනාදිඅත්ථානි, න උග්ඝටනාදිඅක්ඛරාදිඅත්ථං. යදත්ථා ච කිරියා සො හෙතු, යථා ‘‘අන්නෙනවසතී’’ති. උග්ඝටෙතීති සොතාවධානං කත්වා සමාහිතචිත්තානං වෙනෙය්‍යානං සඞ්කාසනවසෙන අක්ඛරෙහි විසෙසං ආදහන්තො යථා පදපරියොසානෙ ආසයප්පටිබොධො හොති, තථා යථාධිප්පෙතං අත්ථං සඞ්ඛෙපෙන කථෙති උද්දිසතීති අත්ථො. **විපඤ්චයතී**ති යථාඋද්දිට්ඨං අත්ථං නිද්දිසති. **විත්ථාරෙතී**ති විත්ථාරං කරොති, විත්ථාරං කත්වා ආචික්ඛති වා, පටිනිද්දිසතීති අත්ථො. යස්මා චෙත්ථ උග්ඝටෙතීති උද්දිසනං අධිප්පෙතං. උද්දෙසො ච දෙසනාය ආදි, තස්මා වුත්තං – **‘‘උග්ඝටනා ආදී’’**ති. තථා විපඤ්චනං නිද්දිසනං, විත්ථරණං පටිනිද්දිසනං, නිද්දෙසපටිනිද්දෙසා ච දෙසනාය මජ්ඣපරියොසානාති. තෙන වුත්තං – **‘‘විපඤ්චනා මජ්ඣෙ, විත්ථාරණා පරියොසාන’’**න්ති.

එවං ‘‘අක්ඛරෙහි සඞ්කාසෙතී’’තිආදිනා ඡන්නං බ්‍යඤ්ජනපදානං බ්‍යාපාරං දස්සෙත්වා ඉදානි අත්ථපදානං බ්‍යාපාරං දස්සෙතුං **‘‘සොයං ධම්මවිනයො’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ සීලාදිධම්මො එව පරියත්තිඅත්ථභූතො වෙනෙය්‍යවිනයනතො **ධම්මවිනයො. උග්ඝටීයන්තො**ති උද්දිසියමානො. **තෙනා**ති උග්ඝටිතඤ්ඤූවිනයනෙන. **විපඤ්චීයන්තො**ති නිද්දිසියමානො. **විත්ථාරීයන්තො**ති පටිනිද්දිසියමානො.

10. එත්තාවතා ''ධම්මං වො, භික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමී''ති උද්දිට්ඨාය පාළියා තිවිධකල්‍යාණතං දස්සෙත්වා ඉදානි අත්ථබ්‍යඤ්ජනසම්පත්තිං දස්සෙතුං **''ඡ පදානි අත්ථො''**තිආදි වුත්තං. තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යං. **''තෙනාහ භගවා''**තිආදිනා දෙසනාහාරස්ස විසයභාවෙන උද්දිට්ඨං පාළිං නිගමනවසෙන දස්සෙති. **ලොකුත්තරන්**තිආදි ''කෙවලපරිපුණ්ණං පරිසුද්ධ''න්ති පදානං අත්ථවිවරණං. තත්ථ **උපට්ඨිතං සබ්බවිසෙසානන්**ති සබ්බෙසං උත්තරිමනුස්සධම්මසඞ්ඛාතානං විසෙසානං අධිසීලසික්ඛාදිවිසෙසානං වා උපතිට්ඨනට්ඨානං. ''ඉදං නෙසං පදක්කන්ත''න්තිආදීනං විය එතස්ස සද්දසිද්ධි වෙදිතබ්බා. **''ඉදං වුච්චති තථාගතපදං ඉතිපි''**තිආදීසු ඉදං සික්ඛත්තයසඞ්ගහං සාසනබ්‍රහ්මචරියං තථාගතගන්ධහත්ථිනො පටිපත්තිදෙසනාගමනෙහි කිලෙසගහනං ඔත්ථරිත්වා ගතමග්ගොතිපි. තෙන ගොචරභාවනාසෙවනාහි **නිසෙවිතං** භජිතන්තිපි. තස්ස මහාවජිරඤාණසබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණදන්තෙහි **ආරඤ්ජිතං** තෙභූමකධම්මානං ආරඤ්ජනට්ඨානන්තිපි වුච්චතීති අත්ථො. **අතො චෙතන්**ති යතො තථාගතපදාදිභාවෙන වුච්චති, අතො අනෙනෙව කාරණෙන බ්‍රහ්මුනො සබ්බසත්තුත්තමස්ස භගවතො, බ්‍රහ්මං වා සබ්බසෙට්ඨං චරියන්ති **පඤ්ඤායති** යාවදෙව මනුස්සෙහි සුප්පකාසිතත්තා යථාවුත්තප්පකාරෙහි ඤායති. **තෙනාහ භගවා**ති යථාවුත්තත්ථං පාළිං නිගමනවසෙන දස්සෙති.

අනුපාදාපරිනිබ්බානත්ථතාය භගවතො දෙසනාය යාවදෙව අරියමග්ගසම්පාපනත්ථො දෙසනාහාරොති දස්සෙතුං **''කෙසං අයං ධම්මදෙසනා''**ති පුච්ඡිත්වා **''යොගීන''**න්ති ආහ. චතුසච්චකම්මට්ඨානභාවනාය යුත්තප්පයුත්තාති යොගිනො. තෙ හි ඉමං දෙසනාහාරං පයොජෙන්තීති. ඉදං වචනං දෙසනාහාරවිභඞ්ගස්ස යථානුසන්ධිනා සම්මා ඨපිතභාවං දස්සෙතුං පකරණං සඞ්ගායන්තෙහි ඨපිතන්ති දට්ඨබ්බං. තථා හි වුත්තං **''තෙනාහ ආයස්මා මහාකච්චායනො''**ති. **නියුත්තො**ති පාළිතො අස්සාදාදිපදත්ථෙ නිද්ධාරෙත්වා යොජිතොති අත්ථො.

දෙසනාහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. විචයහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

11. **තත්ථ කතමො විචයො හාරො**තිආදි විචයහාරවිභඞ්ගො. තත්ථායං අපුබ්බපදවණ්ණනා – **කිං විචිනතී**ති එත්ථ ''විචිනතී''ති එතෙන විචයසද්දස්ස කත්තුනිද්දෙසතං දස්සෙති. **කින්**ති පනත්ථස්ස හාරස්ස විසයො පුච්ඡිතොති තං තස්ස විසයං දස්සෙතුං **''පදං විචිනතී''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **පදං විචිනතී**ති ආදිතො පට්ඨාය යාව නිගමනා සුත්තස්ස සබ්බං පදං විචිනති. අයඤ්ච විචයො දුවිධො සද්දතො අත්ථතො ච. තෙසු ''ඉදං නාමපදං, ඉදං ආඛ්‍යාතපදං, ඉදං උපසග්ගපදං, ඉදං නිපාතපදං, ඉදං ඉත්ථිලිඞ්ගං, ඉදං පුරිසලිඞ්ගං, ඉදං නපුංසකලිඞ්ගං, ඉදං අතීතකාලං, ඉදං

අනාගතකාලං, ඉදං වත්තමානකාලං, ඉදං කත්තුසාධනං, ඉදං කරණසාධනං, ඉදං කම්මසාධනං, ඉදං අධිකරණසාධනං, ඉදං පච්චත්තවචනං, ඉදං උපයොගවචනං, යාව ඉදං භුම්මවචනං, ඉදං එකවචනං, ඉදං අනෙකවචන''න්ති එවමාදිවිභාගවචනං, අයං සද්දතො පදවිචයො. සො පනායං පදවිචයො අවිපරීතසභාවනිරුත්තිසල්ලක්ඛණෙනෙව සම්පජ්ජතීති දට්ඨබ්බං. අත්ථතො පන විචයො තෙන තෙන පදෙන වත්තබ්බඅත්ථසංවණ්ණනා. සචෙ පන පදං පුච්ඡාදිවසෙන පවත්තං, තස්ස තදත්ථස්ස ච පුච්ඡාදිභාවො විචෙතබ්බොති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො **''පඤ්හං විචිනතී''**තිආදිමාහ.

යස්මා ච සබ්බො දෙසනාහාරො විචයහාරස්ස විසයො සුත්තස්ස විචයොති කත්වා, තස්මා වුත්තං – **''අස්සාදං විචිනතී''**තිආදි. යස්මා පන **අනුගීතීති** එත්ථ අනුරූපා ගීති අනුගීතීති අයම්පි අත්ථො ඉච්ඡිතො, තස්මා විචියමානස්ස සුත්තපදස්ස අනුරූපතො සුත්තන්තරපදානිපි අත්ථුද්ධාරවසෙන වා පදුද්ධාරවසෙන වා ආනෙත්වා විචෙතබ්බානීති දස්සෙන්තො **''සබ්බෙ නව සුත්තන්තෙ විචිනතී''**ති ආහ. **නව සුත්තන්තෙති** සුත්තගෙය්‍යාදිකෙ නව සුත්තෙ, යථාසම්භවතොති අධිප්පායො. අයං විචයහාරස්ස පදත්ථනිද්දෙසො.

එවං නිද්දෙසවාරෙ විචයහාරො සඞ්ඛෙපතො නිද්දිට්ඨොති තං විභාගෙන නිද්දිසිත්වා පටිනිද්දෙසවසෙන විභජන්තො යස්මා පදවිචයො සුත්තස්ස අනුපදං පවත්තෙතබ්බතාය අතිභාරිකො න සුකරො චාති තං අනාමසිත්වා පඤ්හවිස්සජ්ජනවිචයෙ තාව දස්සෙන්තො **''යථා කිං භවෙ''**තිආදිමාහ. තත්ථ **යථා කිං භවෙති** යෙන පකාරෙන සො විචයො පවත්තෙතබ්බො, තං පකාරජාතං කිං භවෙ, කීදිසං භවෙය්‍යාති අත්ථො. ''යථා කිං භවෙය්‍යා''තිපි පාඨො. පුන **යථාති** නිපාතමත්තං. **ආයස්මාති** පියවචනං **අජිතොති** බාවරීබ්‍රාහ්මණස්ස පරිචාරකභූතානං සොළසන්නං අඤ්ඤතරො. **පාරායනෙති** පාරං වුච්චති නිබ්බානං, තස්ස අධිගමූපායදෙසනත්තා කිඤ්චාපි සබ්බං භගවතො වචනං ''පාරායන''න්ති වත්තබ්බතං අරහති, සඞ්ගීතිකාරෙහි පන වත්ථුගාථානුගීතිගාථාදීහි සද්ධිං **අජිතසුත්තාදීනං** (සු. නි. 1038 ආදයො; චූළනි. අජිතමාණවපුච්ඡා 57 ආදයො, අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 1 ආදයො) සොළසන්නං සුත්තානං ඉදං නාමං කතන්ති තෙසඤ්ඤෙව පාරායනසමඤ්ඤාති ආහ ''පාරායනෙ''ති. කෙචි ''පාරායනිකො''ති පඨන්ති. තෙ කිර තාපසපබ්බජ්ජූපගමනතො පුබ්බෙ පාරායනං අධීයන්තා විචරිංසු. තස්මා අයම්පි පාරායනං වත්තෙතීති පාරායනිකොති වුත්තො. **පුච්ඡතීති** කස්මා වුත්තං, නනු පුච්ඡානිබ්බත්තතත්තා අතීතාති? සච්චමෙතං, පුච්ඡනාකාරං පන බුද්ධියං විපරිවත්තමානං කත්වා එවමාහ.

පුච්ඡා ච නාමෙසා අදිට්ඨජොතනාපුච්ඡා දිට්ඨසංසන්දනා විමතිච්ඡෙදනා අනුමතිපුච්ඡා කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡා එකංසබ්‍යාකරණීයා විභජ්ජබ්‍යාකරණීයා පටිපුච්ඡාබ්‍යාකරණීයා ඨපනීයා ධම්මාධිට්ඨානා සත්තාධිට්ඨානාති අනෙකවිධා. තස්මා ‘‘කිමයං පුච්ඡා අදිට්ඨජොතනා’’තිආදිනා යථාසම්භවං පුච්ඡා විචෙතබ්බා. යථා චෙත්ථ පුච්ඡාවිභාගො, එවං විස්සජ්ජනවිභාගොපි විස්සජ්ජනවිචයෙ යථාසම්භවං වත්තබ්බො. පුච්ඡාසභාගෙන හි විස්සජ්ජනන්ති. ඉධ පන විමතිච්ඡෙදනං සත්තාධිට්ඨානං පුච්ඡං උදාහරිත්වා තත්ථ විචයනාකාරං දස්සෙතුං **‘‘කෙනස්සු නිවුතො ලොකො’’**තිආදිමාහ.

තත්ථ **කෙනාති** කත්තරි කරණවචනං. **සූති** නිපාතමත්තං, **සූති** වා සංසයෙ නිපාතො, තෙනස්ස පඤ්හස්ස විමතිච්ඡෙදනපුච්ඡාභාවං දස්සෙති. **නිවුතොති** පටිච්ඡාදිතො. **ලොකොති** සත්තලොකො. **ඉච්චායස්මා අජිතොති** සඞ්ගීතිකාරකවචනං. **නප්පකාසතීති** න පඤ්ඤායති. **කිස්සාභිලෙපනං බ්‍රූසීති** කිං අස්ස ලොකස්ස අභිලෙපනං වදසි. ‘‘කිං ස්වාභිලෙපන’’න්තිපි පාඨො, තස්ස කිං සු අභිලෙපනන්ති පදවිභාගො.

පදානීති පජ්ජති එතෙහි අත්ථොති පදානි, වාක්‍යානි. **පුච්ඡිතානීති** පුච්ඡාභාවෙන වුත්තානීති අත්ථො. **එකො පඤ්හොති** යදිපි චත්තාරි පදානි පුච්ඡනවසෙන වුත්තානි, ඤාතුං ඉච්ඡිතො පන අත්ථො එකො එවාති ‘‘එකො පඤ්හො’’ති වුත්තං. තත්ථ කාරණමාහ **‘‘එකවත්ථුපරිග්ගහා’’**ති. ඉදං වුත්තං – කිඤ්චාපි නිවාරණඅප්පකාසනඅභිලෙපනමහාභයසඞ්ඛාතා පුච්ඡාය ගහිතා චත්තාරො එතෙ අත්ථා, තෙ පනෙකං ලොකං පතිගුණභූතා, ලොකො පධානභාවෙන ගහිතොති තබ්බසෙන එකොවායං පඤ්හොති. තෙනෙවාහ **‘‘ලොකාධිට්ඨාන’’**න්තිආදි. කො පන සො ලොකොති? ආහ **‘‘ලොකො තිවිධො’’**තිආදි.

තත්ථ රාගාදිකිලෙසබහුලතාය කාමාවචරසත්තා **කිලෙසලොකො.** ඣානාභිඤ්ඤාපරිබුද්ධියා රූපාවචරසත්තා **භවලොකො.** ආනෙඤ්ජසමාධිබහුලතාය විසදින්ද්‍රියත්තා අරූපාවචරසත්තා **ඉන්ද්‍රියලොකො.** අථ වා කිලිස්සනං කිලෙසො, විපාකදුක්ඛන්ති අත්ථො. තස්මා දුක්ඛබහුලතාය අපායෙසු සත්තා **කිලෙසලොකො.** තදඤ්ඤෙ සත්තා සම්පත්තිභවභාවතො **භවලොකො.** තත්ථ යෙ විමුත්තිපරිපාචකෙහි ඉන්ද්‍රියෙහි සමන්නාගතා සත්තා, සො **ඉන්ද්‍රියලොකොති** වෙදිතබ්බං. පරියාපන්නධම්මවසෙන ලොකසමඤ්ඤාති අරියපුග්ගලා ඉධ න සඞ්ගය්හන්ති.

අවිජ්ජාය නිවුතො ලොකොති චතුරඞ්ගසමන්නාගතෙන අන්ධකාරෙන විය රූපසභාවාදිධම්මසභාවප්පටිච්ඡාදනලක්ඛණාය අවිජ්ජාය නිවුතො පටිච්ඡාදිතො ලොකො. **විවිච්ඡාති** විචිකිච්ඡාහෙතු. ‘‘විවිච්ඡා මච්ඡරිය’’න්ති

සඞ්ගහෙ වුත්තං. **පමාදාති** පමාදහෙතු. **ජප්පාභිලෙපනන්ති** ජප්පා තණ්හා අස්ස ලොකස්ස මක්කටාලෙපො විය මක්කටස්ස අභිලෙපනං සිලෙසොති බ්‍රූමි. **දුක්ඛන්ති** ජාතිආදිකං වට්ටදුක්ඛන්ති අයං පදත්ථො. සෙසං පාළියා එව විඤ්ඤායති. **ඉමානි චත්තාරි පදානි** පුච්ඡාගාථායං වුත්තානි **''ඉමෙහී''**ති විස්සජ්ජනගාථායං වුත්තෙහි ඉමෙහි චතූහි පදෙහි විස්සජ්ජිතානි. කථන්ති ආහ **''පඨම''**න්තිආදිං. තෙන යථාක්කමං පුච්ඡාවිස්සජ්ජනානි වෙදිතබ්බානීති දස්සෙති.

ඉදානි තං යථාක්කමං පුච්ඡං විස්සජ්ජනඤ්ච සරූපතො දස්සෙතුං ගාථාය ච අත්ථං විවරිතුං **''කෙනස්සූ''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ ''නීවරණෙහී''ති පදෙන වුත්තමෙවත්ථං පාකටං කත්වා දස්සෙතුං **''අවිජ්ජානීවරණා හි සබ්බෙ සත්තා''**තිආදි වුත්තං. එත්ථ ච **''යථාහා''**තිආදිනා සුත්තන්තරදස්සනෙන ඉමස්මිං පඤ්හවිස්සජ්ජනවිචයෙ අනුගීතිවිචයං දස්සෙතීති දට්ඨබ්බං. තත්ථ **පරියායතොති** කාරණතො. නීවරණසඞ්ඛාතානං කාමච්ඡන්දාදීනම්පි කාරණභාවතො පටිච්ඡාදනභාවතො ච එකංයෙව නීවරණං වදාමි, න පන අඤ්ඤෙසං නීවරණසභාවානං අභාවාති අත්ථො. යථා ච අවිජ්ජාය සති නීවරණානං භාවො, එවං අවිජ්ජාය අසති න සන්ති නීවරණානීති දස්සෙතුං **''සබ්බසො''**තිආදි වුත්තං.

තෙනාති ''අවිජ්ජාය නිවුතො ලොකො''ති පදෙන. **පඨමස්ස පදස්සාති** ''කෙනස්සු නිවුතො ලොකො''ති පදස්ස. **යුත්තාති** යොජිතා, අනුරූපාති වා අත්ථො. එතෙන පුච්ඡානුරූපතා විස්සජ්ජනස්ස දස්සිතාති පුබ්බාපරවිචයො වුත්තොති වෙදිතබ්බං. ''යො පුග්ගලො නීවරණෙහි නිවුතො''තිආදිනා විවිච්ඡාපමාදානං අවිජ්ජාය පච්චයභාවං දස්සෙති. නිවුතො එව හි නප්පකාසති. **විවිච්ඡාති** විචිකිච්ඡා. තෙනෙවාහ – **''විවිච්ඡා නාම වුච්චති විචිකිච්ඡා''**ති. තත්‍රායං පදසිද්ධි – යථා මිච්ඡාදිට්ඨිසම්මාදිට්ඨියො ''නිච්චං අනිච්ච''න්තිආදිනා එකංසග්ගාහභාවෙන පවත්තන්ති, න එවමයං. අයං පන අනෙකංසග්ගාහභාවතො ''නිච්චං නු ඛො අනිච්චං නු ඛො''තිආදිනා විවිධං විරුද්ධං වා ඉච්ඡති එසතීති විවිච්ඡාති. **''සො විචිකිච්ඡන්තො''**තිආදිනා අප්පකාසනස්ස විවිච්ඡාපමාදානං කාරණභාවං විවරති. **සුක්කෙ ධම්මෙ න උප්පාදියතීති** න සමාදාය වත්තති. **නප්පකාසන්තීති** තෙ අත්තනො සන්තානෙ අනුප්පාදියමානා කුසලා ධම්මා තං පුග්ගලං පකාසං ලොකෙ අභිඤ්ඤාතං න කරොන්තීති අත්ථො. **අභිලිම්පතීති** මක්කටාලෙපො විය මක්කටං දාරුසිලාදීසු පුරිසං රූපාදිවිසයෙ අල්ලීයාපෙතීති අත්ථො. **ආසත්තිබහුලස්සාති** ආසඞ්ගබහුලස්ස. **එවං අභිජප්පාති කරිත්වාති** එවං පරියුට්ඨානට්ඨායිනීති ඉමිනා කාරණෙන. **තත්ථාති** තාය තණ්හාය. **ලොකො අභිලිත්තො** සිලෙසෙන මක්ඛිතො විය හොතීති අත්ථො.

භායති එතස්මාති භයං. මහන්තං භයං **මහබ්භයං**. තෙනෙවාහ – **''දුක්ඛමස්ස මහබ්භය''**න්ති. දුක්ඛං දොමනස්සන්ති දුක්ඛමෙව විභත්තන්ති

සබ්බං දුක්ඛං විභජිත්වා දස්සෙතුං **“තිස්සො දුක්ඛතා”**තිආදි වුත්තං. **ඔඝසොති** කදාචි අත්තූපක්කමමූලාය කදාචි පරූපක්කමමූලායාතිආදිනා විභාගෙන දුක්ඛදුක්ඛතාය මුච්චනකා විසෙසෙන රූපාවචරා. **තථාති** ඔඝසො කදාචි කරහචීති එවං ආකඩ්ඪති. **විපරිණාමදුක්ඛතාය** මුච්චනකා උපෙක්ඛාසමාපත්තිබහුලා විසෙසෙන අරූපාවචරසත්තා. **අප්පාබාධාති** පදං දුක්ඛදුක්ඛතාය මුච්චනස්ස කාරණවචනං. **දීඝායුකාති** විපරිණාමදුක්ඛතාය. අරූපදෙවා හි ලොකෙ විසෙසතො දීඝායුකාති. ඉදඤ්ච මුච්චනමච්චන්තිකං. යස්මා ච දුක්ඛා වෙදනාපි සඞ්ඛතත්තා අනිච්චතාදිසඞ්ඛාරදුක්ඛසභාවා එව, තස්මා යතො මුච්චනමච්චන්තිකං, තං අනවසෙසපරියාදානවසෙන සඞ්ගණ්හිත්වා දස්සෙතුං **“සඞ්ඛාරදුක්ඛතාය පනා”**තිආදිමාහ.

තත්ථ උපාදියතීති උපාදි, විපාකක්ඛන්ධා කටත්තා ච රූපං. උපාදිස්ස සෙසං උපාදිසෙසං, තං නත්ථි එතිස්සාති අනුපාදිසෙසා, නිබ්බානධාතු, තාය **අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා,** ඉත්ථම්භූතලක්ඛණෙ චායං කරණනිද්දෙසො. නිබ්බානධාතූති ච නිබ්බායනමත්තං. **තස්මාති** යස්මා සකලලොකබ්‍යාපිනී සබ්බසඞ්ගාහිනී ච සඞ්ඛාරදුක්ඛතා, තස්මා. **ලොකස්සාති** සම්බන්ධෙ සාමිවචනං. තෙන “දුක්ඛමස්සා”ති පදස්ස අත්ථං දස්සෙති. එවමෙත්ථ ලොකස්ස නීවරණාදීනි අජානන්තෙන, සමයන්තරපරිචයෙන වා තත්ථ සංසයපක්ඛන්දෙන එකංසෙනෙව බ්‍යාකාතබ්බත්තා සත්තාධිට්ඨානා පුච්ඡා කතා, සා ච අජානනස්ස, සංසයස්ස වා නීවරණාදිවිසයතාය චතුබ්බිධා. පාළියං පන නීවරණාදීනං ලොකො ආධාරභාවෙන ගාථායං වුත්තොති එකො පඤ්හොති දස්සිතන්ති. අයමෙත්ථ පුච්ඡාවිචයො. විස්සජ්ජනවිචයොපි අදිට්ඨජොතිනී විස්සජ්ජනා විමතිච්ඡෙදිනී චාතිආදිනා පුච්ඡාවිචයෙ වුත්තනයානුසාරෙන වෙදිතබ්බො.

එවං එකාධාරං පුච්ඡං දස්සෙත්වා ඉදානි අනෙකාධාරං දස්සෙතුං **“සවන්ති සබ්බධී”**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සවන්තීති** සන්දන්ති. **සබ්බධීති** සබ්බෙසු රූපාදීසු ආයතනෙසු. **සොතාති** තණ්හාදිසොතා. **කිං නිවාරණන්ති** තෙසං කිං ආවරණං කා රක්ඛා. **සංවරං බ්‍රූහීති** තං නෙසං නීවරණසඞ්ඛාතං සංවරං කථෙහි. **කෙන සොතා පිධීයරෙති** කෙන ධම්මෙන තණ්හාදිසොතා පිධිය්‍යන්ති පච්ඡිජ්ජන්තීති අයමෙත්ථ පදත්ථො. සෙසං පාළිවසෙනෙව ආවි භවිස්සති.

තෙ ද්වෙ පඤ්හාති යදිපි ඉමිස්සා ගාථාය පුච්ඡාවසෙන පවත්තාය චත්තාරි පදානි චත්තාරි වාක්‍යානි. ඤාතුං ඉච්ඡිතස්ස පන අත්ථස්ස දුවිධත්තා තෙ ද්වෙ පඤ්හා. කස්මාති චෙ? **“ඉමෙහි බහ්වාධිවචනෙන පුච්ඡිතා”**ති ආහ. තත්ථායං සඞ්ඛෙපත්ථො – ඉමෙ එතාය ගාථාය ගහිතා අත්ථා යස්මා බහූනි අධිකිච්ච පවත්තවචනෙන පුච්ඡිතා, තස්මා තෙ ද්වෙ පඤ්හාති. එකතො උපරි බහූති හි සාසනවොහාරො, තමෙව පුච්ඡාය දුවිධත්ථවිසයතං විවරිතුං **“එව”**න්තිආදි වුත්තං. තස්සත්ථො – යාහි ඤාතිබ්‍යසනාදිසඞ්ඛාතාහි

පාණවධාදීහි එව වා දුග්ගතිහෙතුභූතාහි ආපදාහි **සමං** සහ, සබ්බථා වා අයං ලොකො ආපන්නො අජ්ඣොත්ථටො. තංනිමිත්තෙහි දසහි කිලෙසවත්ථූහි සංකිලිට්ඨො ච, තස්ස තං ආපන්නාකාරං සංකිලිට්ඨාකාරඤ්ච බුද්ධියං කත්වා ආහ – **‘‘එවං සමාපන්නස්ස එවං සංකිලිට්ඨස්සා’’**ති. වොදායති සුජ්ඣති එතෙනාති **වොදානං,** සමථවිපස්සනා. වුට්ඨාති එතෙන නිමිත්තතො පවත්තතො චාති **වුට්ඨානං,** අරියමග්ගො.

අසමාහිතස්සාති නානාරම්මණෙසු වික්ඛිත්තචිත්තස්ස. **සවන්තී**ති පවත්තන්ති. **අභිජ්ඣා**තිආදි අසමාධානහෙතුදස්සනං. තෙනෙවාහ – **‘‘එවං අසමාහිතස්සා’’**ති. **‘‘යථාහ භගවා’’**තිආදිනා ඉධාපි අනුගීතිවචනං දස්සෙති. සොතානං සවනං යෙභුය්‍යෙන අනුරොධවසෙනෙවාති ආහ – **‘‘සවති මනාපිකෙසු රූපෙසූ’’**ති. එත්ථ ච චක්ඛාදයො සොතානං ද්වාරභාවෙන පවත්තමානා උපචාරවසෙන සයං සවන්තා විය වුත්තා. **ඉතීති** එවං. **සබ්බාති** සබ්බස්මා. **සබ්බථාති** සබ්බප්පකාරෙන. **ඉදං වොදානන්ති** ඉදං ‘‘පරියුට්ඨානවිඝාත’’න්ති වුත්තං පරියුට්ඨානප්පහානං වොදානං.

විස්සජ්ජනගාථාය **සති තෙසං නිවාරණන්ති** විපස්සනාසම්පයුත්තා සති කුසලාකුසලානං ධම්මානං ගතියො සමන්වෙසමානා තෙසං සොතානං නිවාරණන්ති. **සොතානං සංවරං බ්‍රූමීති** තමෙව සතිං සොතානං සංවරං බ්‍රූමි. **පඤ්ඤායෙතෙ පිධීයරෙති** රූපාදීසු අනිච්චතාදිපටිවෙධසාධිකාය මග්ගපඤ්ඤාය එතෙ සොතා සබ්බසො පිධියන්ති, උප්පජ්ජිතුං අප්පදානවසෙන සමුච්ඡිජ්ජන්තීති අත්ථො.

නාවිඤ්ඡතීති අභිජ්ඣාදිප්පවත්තිද්වාරභාවෙන චිත්තසන්තානං, පුග්ගලං වා නාකඩ්ඪති. අනුසයප්පහානං ඉධ පිධානං අධිප්පෙතන්ති ආහ – **‘‘පඤ්ඤාය අනුසයා පහීයන්තී’’**ති. යස්මා අනුසයනිමිත්තං පරියුට්ඨානං අනුසයාභාවෙ න හොතීති ආහ **‘‘අනුසයෙසූ’’**තිආදි. ඉදානි තමෙවත්ථං උපමාය විභාවෙන්තො **‘‘තං යථා ඛන්ධවන්තස්සා’’**තිආදිමාහ. එත්ථාපි සොතානං නිවාරණසඞ්ඛාතං සංවරං පිධානඤ්ච අජානන්තෙන තත්ථ වා සංසයිතෙන එකංසිකත්තා ධම්මාධිට්ඨානා පුච්ඡා කතාති ඉධ පුච්ඡාවිචයො වුත්තනයෙනෙව විස්සජ්ජනවිචයො ච වෙදිතබ්බො.

එත්ථ ච යෙන අධිප්පායෙන ‘‘කෙනස්සු නිවුතො ලොකො’’ති ගාථාය (සු. නි. 1038; චූළනි. අජිතමාණවපුච්ඡා 57, අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 1; නෙත්ති. 45) සතිපි නිවාරණාදීනං චතුන්නං පුච්ඡිතබ්බභාවෙ එකො පඤ්හොති වුත්තං. තෙන තාව සොතානංයෙව සංවරො පිධානඤ්ච පුච්ඡිතන්ති සොතෙ එකත්ථවසෙන ගහෙත්වා පුච්ඡාය එකාධිට්ඨානභාවතො එකො පඤ්හොති වත්තබ්බං සියා. සොතානං වා බහුභාවතො බහූති යත්තකා සොතා, තත්තකා පඤ්හාති. යෙන පන අධිප්පායෙන ‘‘සවන්ති සබ්බධි සොතා’’ති ගාථායං (සු. නි. 1040; චූළනි. අජිතමාණවපුච්ඡා 59,

අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 3; නෙත්ති. 45) සොතෙ අනාමසිත්වා සංවරපිධානානං වසෙන ‘‘ද්වෙ පඤ්හා’’ති වුත්තං. තෙන පඨමගාථායං සතිපි නිවාරණාදීනං ලොකාධාරභාවෙ ලොකං අනාමසිත්වා නිවාරණාදීනං විභාගෙන චත්තාරො පඤ්හාතිපි වත්තබ්බන්ති අයං නයො දස්සිතොති දට්ඨබ්බං.

ඉදානි යස්මා පුච්ඡන්තො න කෙවලං පුබ්බෙ අත්තනා රචිතනියාමෙනෙව පුච්ඡති, අථ ඛො දෙසනාකාලෙ වුත්තධම්මස්ස අනුසන්ධිං ගහෙත්වාපි පුච්ඡති, තස්මා තස්ස අනුසන්ධිං පුච්ඡාය විචෙතබ්බාකාරං දස්සෙන්තො ‘‘යානි සොතානී’’ති ගාථාය අනන්තරං **‘‘පඤ්ඤා චෙව සති චා’’**ති ගාථමාහ. තස්සායං සඞ්ඛෙපත්ථො – යායං භගවතා වුත්තා පඤ්ඤා, යා ච සති යඤ්ච තදවසෙසං නාමරූපං, එතං සබ්බම්පි කත්ථ නිරුජ්ඣති, එතං මෙ පුට්ඨො පබ්රූහීති.

විස්සජ්ජනගාථායං පනස්ස යස්මා පඤ්ඤාසතියො නාමෙනෙව සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති, තස්මා තා විසුං න වුත්තා. අයඤ්චෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො – යං මං ත්වං, අජිත, එතං පඤ්හං අපුච්ඡි – ‘‘කත්ථෙතං උපරුජ්ඣතී’’ති අනන්තරගාථායං (සු. නි. 1042; චූළනි. අජිතමාණවපුච්ඡා 61, අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 5; නෙත්ති. 11, 45), යත්ථ තං අසෙසං උපරුජ්ඣති, තං තෙ වදාමි. තස්ස තස්ස හි විඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙන සහෙව අපුබ්බං අචරිමං එත්ථෙතං උපරුජ්ඣති, එත්ථෙව විඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙන නිරුජ්ඣති, එතං විඤ්ඤාණනිරොධං තස්ස නිරොධො නාතිවත්තතීති වුත්තං හොතීති. **අයං පඤ්හෙ අනුසන්ධිං පුච්ඡතීති** අනන්තරගාථායං සොතානං පරියුට්ඨානානුසයප්පහානකිච්චෙන සද්ධිං සති පඤ්ඤා ච වුත්තා, තං සුත්වා තප්පහානෙ පඤ්ඤාසතීසු තිට්ඨන්තීසු තාසං සන්නිස්සයෙන නාමරූපෙන භවිතබ්බං, තථා ච සති වට්ටති එව. කත්ථ නු ඛො ඉමාසං සනිස්සයානං පඤ්ඤාසතීනං අසෙසනිරොධොති ඉමිනා අධිප්පායෙන අයං පුච්ඡා කතාති ආහ – **‘‘අයං පඤ්හෙ…පෙ…. ධාතු’’**න්ති. තත්ථ අනුසන්ධීයති දෙසනා එතායාති අනුසන්ධි.

යාය පටිපදාය අනුපාදිසෙසං නිබ්බානධාතුං අධිගච්ඡන්ති, තං චතුසච්චකම්මට්ඨානභාවනාසඞ්ඛාතං පටිපදං සහ විසයෙන දස්සෙතුං **‘‘තීණි ච සච්චානී’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සඞ්ඛතානීති** සමෙච්ච සම්භූය පච්චයෙහි කතානීති සඞ්ඛතානි. **නිරොධධම්මානීති** නිරුජ්ඣනසභාවානි. **දුක්ඛං සමුදයො මග්ගොති** තෙසං සරූපදස්සනං. නිරොධො පන කථන්ති ආහ **‘‘නිරොධො අසඞ්ඛතො’’**ති. සො හි කෙනචි පච්චයෙන න සඞ්ඛතොති **අසඞ්ඛතො.** සහ විසයෙන පහාතබ්බපහායකසභාවෙසු අරියසච්චෙසු පහායකවිභාගමුඛෙන පහාතබ්බවිභාගං දස්සෙතුං **‘‘තත්ථ සමුදයො’’**තිආදි වුත්තං.

තත්ථ **අවිජ්ජාවසෙසාති** දස්සනමග්ගෙන පහීනාවසෙසා අවිජ්ජාති අත්ථො. අයඤ්ච සෙස-සද්දො කාමච්ඡන්දො බ්‍යාපාදො මානො උද්ධච්චන්ති එත්ථාපි යොජෙතබ්බො. යථා හි අවිජ්ජා, එවං එතෙපි ධම්මා අපායගමනීයසභාවා පඨමමග්ගෙන පහීයන්ති එවාති. ‘‘අවිජ්ජානිරවසෙසා’’තිපි පාඨො, එත්ථාපි යථාවුත්තෙසු කාමච්ඡන්දාදිපදෙසුපි නිරවසෙස-සද්දො යොජෙතබ්බො. සාවසෙසඤ්හි පුරිමමග්ගද්වයෙන කාමච්ඡන්දාදයො පහීයන්ති, ඉතරෙහි පන නිරවසෙසන්ති. **තෙධාතුකෙ ඉමානි දස සංයොජනානීති** එත්ථ **තෙධාතුකෙති** සංයොජනානං විසයදස්සනං. තත්ථ හි තානි සංයොජනවසෙන පවත්තන්ති.

12. **අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං අධිට්ඨායාති** තං පහායකං පත්වා. **යං පනාති** එත්ථ **යන්ති** හෙතුඅත්ථෙ නිපාතො. **ඉදං ඛයෙ ඤාණන්ති** යෙන ඤාණෙන හෙතුභූතෙන ‘‘ඛීණා මෙ ජාතී’’ති අත්තනො ජාතියා ඛීණභාවං ජානාති, ඉදං එවං පච්චවෙක්ඛණස්ස නිමිත්තභූතං අරහත්තඵලඤාණං ඛයෙ ඤාණං නාම. **නාපරං ඉත්ථත්තායාති පජානාතීති** එත්ථාපි **යන්ති** ආනෙතබ්බං ‘‘යං නාපරං ඉත්ථත්තායාති පජානාතී’’ති. **ඉදං අනුප්පාදෙ ඤාණන්ති** ඉධාපි පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව අරහත්තඵලඤාණවසෙන අත්ථො යොජෙතබ්බො. **අට්ඨසාලිනියං** (ධ. ස. අට්ඨ. චිත්තුප්පාදකණ්ඩ 135-142) පන ‘‘ඛයෙ ඤාණං කිලෙසක්ඛයකරෙ අරියමග්ගෙ ඤාණන්ති වුත්තං. අනුප්පාදෙ ඤාණං පටිසන්ධිවසෙන අනුප්පාදභූතෙ තංතංමග්ගවජ්ඣකිලෙසානං අනුප්පාදපරියොසානෙ උප්පන්නෙ අරියඵලෙ ඤාණ’’න්ති වුත්තං. ඉධ පන උභයම්පි අරහත්තඵලඤාණවසෙනෙව විභත්තං. තෙනෙවාහ – **‘‘ඉමානි ද්වෙ ඤාණානි අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රිය’’**න්ති, **‘‘ආරම්මණසඞ්කෙතෙන ද්වෙ නාමානි ලබ්භන්තී’’**ති ච.

අඤ්ඤින්ද්‍රියං හෙට්ඨිමෙසු තීසු ඵලෙසු, උපරිමෙසු ච තීසු මග්ගෙසු උප්පත්තියා පුනප්පුනං උප්පජ්ජමානම්පි අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං විය පඨමඵලුප්පත්තියා අග්ගඵලුප්පත්තියා අනුප්පාදනිරොධෙන නිරුජ්ඣතීති ආහ – **‘‘යඤ්ච අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රිය’’**න්තිආදි. එතෙන පහාතබ්බධම්මා විය දස්සනභාවනාහි අග්ගඵලුප්පත්තියා තදවසෙසඵලධම්මාපි අනුප්පාදනිරොධෙන නිරුජ්ඣන්ති. කො පන වාදො තෙභූමකධම්මානන්ති දස්සෙති, එකා පඤ්ඤා අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියත්තා. යදි එකා, කථං ද්විධා වුත්තාති ආහ **‘‘අපි චා’’**තිආදි. **ආරම්මණසඞ්කෙතෙනාති** ඛයෙ අනුප්පාදෙති ඉමාය ආරම්මණසමඤ්ඤාය. **සා පජානනට්ඨෙන පඤ්ඤාති** යා පුබ්බෙ සොතානං පිධානකිච්චා වුත්තා පඤ්ඤා, සා පජානනසභාවෙන පඤ්ඤා. ඉතරා පන **යථාදිට්ඨං** යථාගහිතං ආරම්මණං **අපිලාපනට්ඨෙන** ඔගාහනට්ඨෙන **සතීති**.

13. එවං ‘‘පඤ්ඤා චෙව සති චා’’ති පදස්ස අත්ථං විවරිත්වා ඉදානි ‘‘නාමරූප’’න්ති පදස්ස අත්ථං විවරන්තො **‘‘තත්ථ** යෙ

පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා, ඉදං නාමරූප''න්ති ආහ. නාමරූපඤ්ච විභාගෙන දස්සෙන්තො සුඛග්ගහණත්ථං පාකටනාමරූපමෙව විභාවෙතුං **''තත්ථ යෙ''**තිආදිමාහ. තග්ගහණෙනෙව හි සහවරණාදිනා තදඤ්ඤෙ චිත්තචෙතසිකා රූපධම්මා ච ගහිතා හොන්තීති. නාමග්ගහණෙන චෙත්ථ ඛන්ධත්තයමෙව ගහිතන්ති **''නාමරූපං විඤ්ඤාණසම්පයුත්ත''**න්ති වුත්තං. තං පන රූපං සම්පයුත්තන්ති? නයිදං සම්පයුත්තපච්චයවසෙන වුත්තං. පචුරජනස්ස පන අවිභාගෙන ගහණීයසභාවං සන්ධාය වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

ගාථාය අනුපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු පුච්ඡිතාති තං චතුරිද්ධිපාදමුඛෙන අරියමග්ගාධිගමෙන පත්තබ්බන්ති දස්සෙන්තො ඉද්ධිපාදභාවනාමූලභූතානි ඉන්ද්‍රියානි සතිපඤ්ඤාහි නිද්ධාරෙතුං **''තත්ථ සති ච පඤ්ඤා ච චත්තාරි ඉන්ද්‍රියානී''**ති ආහ. කුසලාකුසලානං ධම්මානං ගතියො සමන්වෙසමානා සති සිඤ්ඣන්තී එකන්තෙන සමාධිං නිප්ඵාදෙති. සතිග්ගහණෙන චෙත්ථ පරියුට්ඨානප්පහානං ඉධාධිප්පෙතන්ති ආහ – **''සති ද්වෙ ඉන්ද්‍රියානි, සතින්ද්‍රියඤ්ච සමාධින්ද්‍රියඤ්චා''**ති. තථා අනුසයසමුග්ඝාතවිධායිනී පඤ්ඤා සිඤ්ඣමානා න විනා චතුබ්බිධසම්මප්පධානවීරියං සිඤ්ඣතීති වුත්තං – **''පඤ්ඤා ද්වෙ ඉන්ද්‍රියානි පඤ්ඤින්ද්‍රියඤ්ච වීරියින්ද්‍රියඤ්චා''**ති.

යා ඉමෙසු චතූසු ඉන්ද්‍රියෙසූති ඉමෙසු සතිආදීසු චතූසු ඉන්ද්‍රියෙසු නිස්සයපච්චයතාය අධිට්ඨානභූතෙසු තංසහජාතා එව යා සද්දහනා. ''ඉමෙහි චතූහි ඉන්ද්‍රියෙහී''තිපි පාළි, තස්සා ඉමෙහි චතූහි ඉන්ද්‍රියෙහි සම්පයුත්තාති වචනසෙසො, ආරම්මණෙ අභිප්පසාදලක්ඛණා සද්ධා කත්තුකාමතාසභාවස්ස ඡන්දස්ස විසෙසපච්චයො හොතීති ආහ – **''යා සද්ධාධිපතෙය්‍යා චිත්තෙකග්ගතා, අයං ඡන්දසමාධී''ති. සමාහිතෙ චිත්තෙති** විපස්සනාසමාධිනා සමාහිතෙ චිත්තෙ. **ඉදං පහානන්ති** වික්ඛම්භනප්පහානසාධකො සමාධි පහානන්ති වුත්තො පජහති එතෙනාති කත්වා. ''පධාන''න්තිපි පාඨො, අග්ගොති අත්ථො. තථා හි ''සමාධි එකොදී''ති වුච්චති.

''අස්සාසපස්සාසා''තිආදිනා කායවචීචිත්තසඞ්ඛාරසීසෙන තංසමුට්ඨාපකා වීරියසඞ්ඛාරාව ගහිතා. තෙ හි යාව භාවනානිප්ඵත්ති තාව එකරසෙන සරණතො සඞ්කප්පෙතබ්බතො ච **සරසඞ්කප්පා''**ති වුත්තා ''එවං මෙ භාවනා හොතූ''ති යථා ඉච්ඡිතා, තථා පවත්තියා හෙතුභාවතො. **තදුභයන්ති** ඡන්දසමාධිසඞ්ඛාතඤ්ච පධානසඞ්ඛාරසඞ්ඛාතඤ්ච වීරියන්ති තං උභයං. උභයමෙව හි උපචාරවසෙන අඤ්ඤං විය කත්වා **''ඡන්දසමාධිප්පධානසඞ්ඛාරසමන්නාගතං ඉද්ධිපාද''**න්ති වුත්තං. අභින්නම්පි හි උපචාරවසෙන භින්නං විය කත්වා වොහරන්ති, යථා ''සිලාපුත්තකස්ස සරීර''න්ති.

තත්ථ ඉජ්ඣතීති ඉද්ධි, සමිජ්ඣති නිප්ඵජ්ජතීති අත්ථො. ඉජ්ඣන්ති වා තාය සත්තා ඉද්ධා වුද්ධා උක්කංසගතා හොන්තීති ඉද්ධි, පජ්ජති එතෙනාති පාදො, පඨමෙන අත්ථෙන ඉද්ධි එව පාදො **ඉද්ධිපාදො,** ඉද්ධිකොට්ඨාසොති අත්ථො. දුතියෙන අත්ථෙන ඉද්ධියා පාදො පතිට්ඨා අධිගමූපායොති **ඉද්ධිපාදො**. තෙන හි උපරූපරිවිසෙසසඞ්ඛාතං ඉද්ධිං පජ්ජන්ති පාපුණන්ති. **විවෙකනිස්සිත**න්ති තදඞ්ගවිවෙකනිස්සිතං සමුච්ඡෙදවිවෙකනිස්සිතං නිස්සරණවිවෙකනිස්සිතඤ්ච ඉද්ධිපාදං භාවෙතීති අත්ථො. තථා හි අයං ඉද්ධිපාදභාවනානුයුත්තො යොගී විපස්සනාක්ඛණෙ කිච්චතො තදඞ්ගවිවෙකනිස්සිතං අජ්ඣාසයතො නිස්සරණවිවෙකනිස්සිතං. මග්ගක්ඛණෙ පන කිච්චතො සමුච්ඡෙදවිවෙකනිස්සිතං ආරම්මණතො නිස්සරණවිවෙකනිස්සිතං ඉද්ධිපාදං භාවෙතීති. එස නයො **විරාගනිස්සිත**න්තිආදීසු.

විවෙකත්තා එව හි විරාගාදයො, කෙවලඤ්චෙත්ථ වොස්සග්ගො දුවිධො පරිච්චාගවොස්සග්ගො ච පක්ඛන්දනවොස්සග්ගො චාති. තත්ථ පරිච්චාගවොස්සග්ගො විපස්සනාක්ඛණෙ තදඞ්ගවසෙන, මග්ගක්ඛණෙ සමුච්ඡෙදවසෙන කිලෙසප්පහානං. පක්ඛන්දනවොස්සග්ගො විපස්සනාක්ඛණෙ තන්නින්නභාවෙන, මග්ගක්ඛණෙ ආරම්මණකරණවසෙන නිබ්බානපක්ඛන්දනං. තදුභයම්පි ඉමස්මිං ලොකියලොකුත්තරමිස්සකෙ අත්ථසංවණ්ණනානයෙ යුජ්ජති. තථා හි අයං පඨමිද්ධිපාදො යථාවුත්තෙන පකාරෙන කිලෙසෙ පරිච්චජති නිබ්බානඤ්ච පක්ඛන්දති. **වොස්සග්ගපරිණාමි**න්ති ඉමිනා පන වචනෙන වොස්සග්ගත්ථං පරිණමන්තං පරිණතඤ්ච පරිපච්චන්තං පරිපක්කඤ්චාති අත්ථො. අයඤ්හි ඉද්ධිපාදභාවනානුයුත්තො යොගී යථා පඨමො ඉද්ධිපාදො කිලෙසපරිච්චාගවොස්සග්ගත්ථං නිබ්බානපක්ඛන්දනවොස්සග්ගත්ථඤ්ච පරිපච්චති, යථා ච පරිපක්කො හොති, තථා නං භාවෙතීති. සෙසිද්ධිපාදෙසුපි එසෙව නයො. අයං පන විසෙසො – යථා ඡන්දං ජෙට්ඨකං කත්වා පවත්තිතො සමාධි **ඡන්දසමාධි**. එවං වීරියං චිත්තං වීමංසං ජෙට්ඨකං කත්වා පවත්තිතො සමාධි **වීමංසාසමාධී**ති.

14. න කෙවලං චතුත්ථඉද්ධිපාදො එව සමාධිඤාණමූලකො, අථ ඛො සබ්බොපීති දස්සෙතුං **“සබ්බො සමාධි ඤාණමූලකො ඤාණපුබ්බඞ්ගමො ඤාණානුපරිවත්තී”**ති වුත්තං. යදි එවං කස්මා සො එව වීමංසාසමාධීති වුත්තොති? වීමංසං ජෙට්ඨකං කත්වා පවත්තිතත්තාති වුත්තොවායමත්ථො. තත්ථ පුබ්බභාගපඤ්ඤාය **ඤාණමූලකො.** අධිගමපඤ්ඤාය **ඤාණපුබ්බඞ්ගමො**. පච්චවෙක්ඛණපඤ්ඤාය **ඤාණානුපරිවත්ති**. අථ වා පුබ්බභාගපඤ්ඤාය **ඤාණමූලකො**. උපචාරපඤ්ඤාය **ඤාණපුබ්බඞ්ගමො.** අප්පනාපඤ්ඤාය **ඤාණානුපරිවත්ති**. උපචාරපඤ්ඤාය වා **ඤාණමූලකො.** අප්පනාපඤ්ඤාය **ඤාණපුබ්බඞ්ගමො.** අභිඤ්ඤාපඤ්ඤාය **ඤාණානුපරිවත්තී**ති වෙදිතබ්බං.

යථා පුරෙති යථා සමාධිස්ස පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණානුපරිවත්තිභාවෙන පුරෙ පුබ්බෙ අතීතාසු ජාතීසු අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යෙසුපි සංවට්ටවිවට්ටෙසු අත්තනො පරෙසඤ්ච ඛන්ධං ඛන්ධූපනිබද්ධඤ්ච දුප්පටිවිජ්ඣං නාම නත්ථි, තථා පච්ඡා සමාධිස්ස අනාගතංසඤාණානුපරිවත්තිභාවෙන අනාගතාසු ජාතීසු අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යෙසුපි සංවට්ටවිවට්ටෙසු අත්තනො පරෙසඤ්ච ඛන්ධං ඛන්ධූපනිබද්ධඤ්ච දුප්පටිවිජ්ඣං නාම නත්ථීති අත්ථො.

යථා පච්ඡාති යථා සමාධිස්ස චෙතොපරියඤාණානුපරිවත්තිභාවෙන අනාගතෙසු සත්තසු දිවසෙසු පරසත්තානං චිත්තං දුප්පටිවිජ්ඣං නාම නත්ථි, තථා පුරෙ අතීතෙසු සත්තසු දිවසෙසු පරසත්තානං චිත්තං දුප්පටිවිජ්ඣං නාම නත්ථීති අත්ථො. **යථා දිවාති** යථා දිවසභාගෙ සූරියාලොකෙන අන්ධකාරස්ස විධමිතත්තා චක්ඛුමන්තානං සත්තානං ආපාථගතං චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යං රූපං සුවිඤ්ඤෙය්‍යං. **තථා රත්තින්ති** තථා රත්තිභාගෙ චතුරඞ්ගසමන්නාගතෙපි අන්ධකාරෙ වත්තමානෙ සමාධිස්ස දිබ්බචක්ඛුඤාණානුපරිවත්තිතාය දුප්පටිවිජ්ඣං රූපායතනං නත්ථි.

යථා රත්තිං තථා දිවාති යථා ච රත්තියං තථා දිවාපි අතිසුඛුමං කෙනචි තිරොහිතං යඤ්ච අතිදූරෙ, තං සබ්බරූපං දුප්පටිවිජ්ඣං නාම නත්ථි. යථා ච රූපායතනෙ වුත්තං, තථා සමාධිස්ස දිබ්බසොතඤාණානුපරිවත්තිතාය සද්දායතනෙ ච නෙතබ්බං. තෙනෙවාහ **''ඉති විවටෙන චෙතසා''**තිආදි. තත්ථ **අපරියොනද්ධෙනාති** අභිඤ්ඤාඤාණස්ස පාරිබන්ධකකිලෙසෙහි අනජ්ඣොත්ථටෙන, අපරියොනද්ධත්තා එව සප්පභාසං චිත්තං. එතෙනෙව සමාධිස්ස ඉද්ධිවිධඤාණානුපරිවත්තිතාපි වුත්තා එවාති දට්ඨබ්බං. **පඤ්චින්ද්‍රියානීති** ඉද්ධිපාදසම්පයුත්තානි සෙක්ඛස්ස පඤ්චින්ද්‍රියානි අධිප්පෙතානීති ආහ **''කුසලානී''**ති. **චිත්තසහභූනී**තිආදි තෙසං විඤ්ඤාණනිරොධෙන නිරොධදස්සනත්ථං ආරද්ධං. තථා **''නාමරූපඤ්චා''**තිආදි. තෙනෙතං දස්සෙති ''න කෙවලං පඤ්චින්ද්‍රියානි එව, අථ ඛො නාමරූපඤ්ච විඤ්ඤාණහෙතුකං විඤ්ඤාණස්ස නිරොධා නිරුජ්ඣතී''ති.

තස්සාති විඤ්ඤාණස්ස. **හෙතූති** තණ්හාඅවිජ්ජාදිකො. **අනාහාරන්ති** පදස්ස අත්ථවිවරණං. **අනභිනන්දිතන්ති** අභිනන්දනභූතාය තණ්හාය පහීනත්තා එව අපත්ථිතං. තතො එව **අප්පටිසන්ධිකං** විඤ්ඤාණං තං නිරුජ්ඣති. යථා ච විඤ්ඤාණං, එවං නාමරූපම්පි විඤ්ඤාණසඞ්ඛාතස්ස හෙතුනො පච්චයස්ස ච අභාවා තප්පච්චයානං සඞ්ඛාරාදීනං අභාවා **අහෙතු අප්පච්චයං**. සෙසං පාකටමෙව. පුච්ඡාවිස්සජ්ජනවිචයොපි වුත්තනයානුසාරෙන වෙදිතබ්බො.

එවං අනුසන්ධිපුච්ඡම්පි දස්සෙත්වා හෙට්ඨා සත්තාධිට්ඨානා ධම්මාධිට්ඨානා ච පුච්ඡා විසුං විසුං දස්සිතාති ඉදානි තා සහ දස්සෙතුං **“යෙ ච සඞ්ඛාතධම්මාසෙ”**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථායං පදත්ථො – **සඞ්ඛාතධම්මාති** අනිච්චාදිවසෙන පරිවීමංසිතධම්මා, අරහතං එතං අධිවචනං. **සෙක්ඛාති** සීලාදීනි සික්ඛමානා අවසෙසා අරියපුග්ගලා. **පුථූති** බහූ සත්තජනා. **තෙසං මෙ නිපකො ඉරියං, පුට්ඨො පබ්රූහීති** තෙසං සෙඛාසෙඛානං නිපකො පණ්ඩිතො ත්වං භගවා පටිපත්තිං පුට්ඨො මෙ බ්රූහීති. සෙසං පාළිවසෙනෙව විඤ්ඤායති.

15. **කිස්සාති** කිස්ස හෙතු, කෙන කාරණෙනාති අත්ථො. **සෙඛාසෙඛවිපස්සනා පුබ්බඞ්ගමප්පහානයොගෙනාති** සෙඛෙ අසෙඛෙ විපස්සනාපුබ්බඞ්ගමප්පහානෙ ච පුච්ඡනයොගෙන, පුච්ඡාවිධිනාති අත්ථො.

විස්සජ්ජනගාථායං **කාමෙසු නාභිගිජ්ඣෙය්‍යාති** වත්ථුකාමෙසු කිලෙසකාමෙන න අභිගිජ්ඣෙය්‍ය. **මනසානාවිලො සියාති** බ්‍යාපාදවිතක්කාදයො කායදුච්චරිතාදයො ච මනසො ආවිලභාවකරෙ ධම්මෙ පජහන්තො චිත්තෙන අනාවිලො භවෙය්‍ය. යස්මා පන අසෙක්ඛො අනිච්චතාදිවසෙන සබ්බධම්මානං පරිතුලිතත්තා කුසලො සබ්බධම්මෙසු කායානුපස්සනාසතිආදීහි ච සතො සබ්බකිලෙසානං භින්නත්තා උත්තමභික්ඛුභාවං පත්තො ච හුත්වා සබ්බඉරියාපථෙසු පවත්තති, තස්මා **“කුසලො…පෙ…. පරිබ්බජෙ”**ති ආහාති අයං සඞ්ඛෙපත්ථො.

තත්ථ යං පුච්ඡාගාථායං “නිපකො”ති පදං වුත්තං, තං භගවන්තං සන්ධාය වුත්තං, භගවතො ච නෙපක්කං උක්කංසපාරමිප්පත්තං අනාවරණඤාණදස්සනෙන දීපෙතබ්බන්ති අනාවරණඤාණං තාව කම්මද්වාරභෙදෙහි විභජිත්වා සෙඛාසෙඛපටිපදං දස්සෙතුං **“භගවතො සබ්බං කායකම්ම”**න්තිආදි වුත්තං. තෙන සබ්බත්ථ අප්පටිහතඤාණදස්සනෙන තථාගතස්ස සෙඛාසෙඛපටිපත්තිදෙසනාකොසල්ලමෙව විභාවෙති. තත්ථ **කො චාති** ක්ව ච, කස්මිං විසයෙති අත්ථො. තං විසයං දස්සෙති **“යං අනිච්චෙ දුක්ඛෙ අනත්තනි චා”**ති. ඉදං වුත්තං හොති – ඤාණදස්සනං නාම උප්පජ්ජමානං “සබ්බං සඞ්ඛතං අනිච්චං දුක්ඛං සබ්බෙ ධම්මා අනත්තා”ති උප්පජ්ජති, තස්ස පන තස්මිං විසයෙ යෙන අප්පවත්ති, සො පටිඝාතොති, එතෙන ලක්ඛණත්තයප්පටිවෙධස්ස දුරභිසම්භවතං අනඤ්ඤසාධාරණතඤ්ච දස්සෙති. ලක්ඛණත්තයවිභාවනෙන හි භගවතො චතුසච්චප්පටිවෙධං සම්මාසම්බොධිඤ්ච පණ්ඩිතා පටිජානන්ති.

අඤ්ඤාණං අදස්සනන්ති තං පටිඝාතං සරූපතො දස්සෙති. ඡළාරම්මණසභාවප්පටිච්ඡාදකො හි සම්මොහො ඤාණදස්සනස්ස පටිඝාතොති. යස්මිං විසයෙ ඤාණදස්සනං උප්පත්තිරහං, තත්ථෙව තස්ස

පටිඝාතෙන භවිතබ්බන්ති ආහ – ‘‘යං අනිච්චෙ දුක්ඛෙ අනත්තනි චා’’ති. **යථා ඉධ පුරිසොති**ආදි උපමාදස්සනං. තත්‍රිදං ඔපම්මසංසන්දනං – පුරිසො විය සබ්බො ලොකො, තාරකරූපානි විය ඡ ආරම්මණානි, තස්ස පුරිසස්ස තාරකරූපානං දස්සනං විය ලොකස්ස චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීහි යථාරහං ඡළාරම්මණජානනං, තස්ස පුරිසස්ස තාරකරූපානි පස්සන්තස්සාපි ‘‘එත්තකානි සතානි, එත්තකානි සහස්සානී’’තිආදිනා ගණනසඞ්කෙතෙන අජානනං විය ලොකස්ස රූපාදිආරම්මණං කථඤ්චි ජානන්තස්සාපි අනිච්චාදිලක්ඛණත්තයානවබොධොති. සෙසං පාකටමෙව.

ඉදානි යෙහි පදෙහි භගවතා ආයස්මතො අජිතස්ස සෙඛාසෙඛපටිපදා වුත්තා, තෙසං පදානං අත්ථං විභජිතුං **‘‘තත්ථ සෙඛෙනා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **තත්ථාති** නිපාතමත්තං, තස්මිං වා විස්සජ්ජනෙ. **සෙඛෙනාති** සික්ඛා එතස්ස සීලන්ති සෙඛො, තෙන සෙඛෙන. **ද්වීසු ධම්මෙසූති** දුවිධෙසු ධම්මෙසූති අධිප්පායො. **පරියුට්ඨායීනීයෙසූති** දොසෙන පරියුට්ඨීතෙන යත්ථ පරිවත්තිතබ්බං, තෙසු ආඝාතවත්ථූසූති අත්ථො. ‘‘පටිඝට්ඨායීනීයෙසූ’’තිපි පාඨො, සොයෙවත්ථො.

එත්ථ ච ගෙධපටිසෙධචොදනායං ගෙධනිමිත්තො දොසො ගෙධෙ සති හොතීති තතොපි චිත්තස්ස රක්ඛිතබ්බතා නිද්ධාරෙත්වා වුත්තා. යස්මා පන භගවතා ‘‘කාමෙසු නාභිගිජ්ඣෙය්‍යා’’ති (සු. නි. 1045; චූළනි. අජිතමාණවපුච්ඡා 64, අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 8; නෙත්ති. 15-17) වුත්තං, තස්මා ‘‘තත්ථ යා ඉච්ඡා’’තිආදිනා ගෙධවසෙන නිද්දෙසො කතො. අථ වා දොසතො චිත්තස්ස රක්ඛිතබ්බතා ගාථාය දුතියපාදෙන වුත්තායෙවාති දට්ඨබ්බා. දුතියපාදෙන හි සෙසකිලෙසවොදානධම්මා දස්සිතා. තථා හි උප්පන්නානුප්පන්නභෙදතො සම්මාවායාමස්ස විසයභාවෙන සබ්බෙ සංකිලෙසවොදානධම්මෙ චතුධා විභජිත්වා සම්මප්පධානමුඛෙන සෙඛපටිපදං මත්ථකං පාපෙත්වා දස්සෙතුං **‘‘සෙඛො අභිගිජ්ඣන්තො’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **අනාවිලසඞ්කප්පොති** ආවිලානං කාමසඞ්කප්පාදීනං අභාවෙන අනාවිලසඞ්කප්පො. තතො එව ච **අනභිගිජ්ඣන්තො වායමති,** වීරියං පවත්තෙති. කථං වායමතීති ආහ – **‘‘සො අනුප්පන්නාන’’**න්තිආදි.

තත්ථ **සොති** උත්තරිවිසෙසත්ථාය පටිපජ්ජමානො සෙක්ඛො. **අනුප්පන්නානන්ති** අනිබ්බත්තානං. **පාපකානන්ති** ලාමකානං. **අකුසලානං ධම්මානන්ති** අකොසල්ලසම්භූතානං ධම්මානං. **අනුප්පාදායාති** න උප්පාදනත්ථාය. **ඡන්දං ජනෙතීති** කත්තුකම්‍යතාසඞ්ඛාතං කුසලච්ඡන්දං උප්පාදෙති. **වායමතීති** පයොගපරක්කමං කරොති. **වීරියං ආරභතීති** කායිකචෙතසිකවීරියං කරොති. **චිත්තං පග්ගණ්හාතීති** තෙනෙව සහජාතවීරියෙන චිත්තං උක්ඛිපති. **පදහතීති** පධානවීරියං කරොති. වායමතීතිආදීනි පන චත්තාරි පදානි

ආසෙවනාභාවනාබහුලීකම්මසාතච්චකිරියාහි යොජෙතබ්බානි. **උප්පන්නානං පාපකානන්ති** අනුප්පන්නාති අවත්තබ්බතං ආපන්නානං පාපධම්මානං. **පහානායාති** පජහනත්ථාය. **අනුප්පන්නානං කුසලානන්ති** අනිබ්බත්තානං කොසල්ලසම්භූතානං ධම්මානං. **උප්පාදායාති** උප්පාදනත්ථාය. **උප්පන්නානන්ති** නිබ්බත්තානං. **ඨිතියාති** ඨිතත්ථං. **අසම්මොසායාති** අනස්සනත්ථං. **භියොභාවායාති** පුනප්පුනං භාවාය. **වෙපුල්ලායාති** විපුලභාවාය. **භාවනායාති** වඩ්ඪියා. **පාරිපූරියාති** පරිපූරණත්ථායාති අයං තාව පදත්ථො.

16. ‘‘**කතමෙ අනුප්පන්නා**’’තිආදි අකුසලධම්මා කුසලධම්මා ච යාදිසා අනුප්පන්නා යාදිසා ච උප්පන්නා, තෙ දස්සෙතුං ආරද්ධං. තත්ථ **ඉමෙ අනුප්පන්නාති** ඉමෙ කාමවිතක්කාදයො අසමුදාචාරවසෙන වා අනනුභූතාරම්මණවසෙන වා අනුප්පන්නා නාම. අඤ්ඤථා හි අනමතග්ගෙ සංසාරෙ අනුප්පන්නා නාම අකුසලා ධම්මා නත්ථි. විතක්කත්තයග්ගහණඤ්චෙත්ථ නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං. **අකුසලමූලානීති** අනුසයා එව සබ්බෙසං අකුසලානං මූලභාවතො එවං වුත්තා, න ලොභාදයො එව. ඉමෙ උප්පන්නා අනුසයා භූමිලද්ධුප්පන්නා අසමුග්ඝාටිතුප්පන්නාතිආදිඋප්පන්නපරියායසබ්භාවතො නාමවසෙන උප්පන්නා නාම, න වත්තමානභාවෙනාති අත්ථො. **ඉමෙ අනුප්පන්නා කුසලා ධම්මාති** ඉමෙ සොතාපන්නස්ස සද්ධාදයො සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපන්නස්ස අනුප්පන්නා කුසලා ධම්මා නාම, කො පන වාදො පුථුජ්ජනානන්ති දස්සෙති. **කුසලසද්දො** චෙත්ථ **බාහිතිකසුත්තෙ** (ම. නි. 2.358 ආදයො) විය අනවජ්ජපරියායො දට්ඨබ්බො. **ඉමෙ උප්පන්නා කුසලා ධම්මාති** ඉමෙ පඨමමග්ගෙ සද්ධාදයො සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපන්නස්ස උප්පන්නා කුසලා ධම්මා නාම.

සතිපට්ඨානභාවනාය සුනිග්ගහිතො කාමවිතක්කොති ආහ – ‘‘**යෙන කාමවිතක්කං වාරෙති, ඉදං සතින්ද්‍රිය**’’න්ති. අනවජ්ජසුඛපදට්ඨානෙන අවික්ඛෙපෙන චෙතොදුක්ඛසන්නිස්සයො වික්ඛෙපපච්චයො බ්‍යාපාදවිතක්කො සුනිග්ගහිතොති වුත්තං – ‘‘**යෙන බ්‍යාපාදවිතක්කං වාරෙති, ඉදං සමාධින්ද්‍රිය**’’න්ති. කුසලෙසු ධම්මෙසු ආරද්ධවීරියො පරාපරාධං සුඛෙන සහතීති වීරියෙන විහිංසාවිතක්කො සුනිග්ගහිතොති ආහ – ‘‘**යෙන විහිංසාවිතක්කං වාරෙති, ඉදං වීරියින්ද්‍රිය**’’න්ති. සමාධිආදීනම්පි යථාසකංපටිපක්ඛප්පහානං පඤ්ඤවන්තස්සෙව ඉජ්ඣතීති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො ආහ – ‘‘**යෙන උප්පන්නුප්පන්නෙ**’’තිආදි.

එතෙසං යථානිද්ධාරිතානං පඤ්චන්නං ඉන්ද්‍රියානං සවිසයෙ ජෙට්ඨකභාවං දස්සෙතුං ‘‘**සද්ධින්ද්‍රියං කත්ථ දට්ඨබ්බ**’’න්තිආදි වුත්තං. තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. ඉමෙසඤ්ච සද්ධාදීනං සෙඛානං ඉන්ද්‍රියානං

නිබ්බත්තියා සබ්බෙපි සෙඛා ධම්මා මත්ථකප්පත්තා හොන්තීති දස්සෙන්තො **‘‘එවං සෙඛො’’**තිආදිනා සෙඛපටිපදං නිගමෙති.

17. එවං සෙඛපටිපදං විභජිත්වා ඉදානි අසෙඛපටිපදං විභජිතුං **‘‘කුසලො සබ්බධම්මාන’’**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **සබ්බධම්මානන්ති** ඉමිනා පදෙන වුත්තධම්මෙ තාව විභජිත්වා තත්ථ අසෙක්ඛස්ස කොසල්ලං දස්සෙතුං **‘‘ලොකො නාමා’’**තිආදි වුත්තං. තං වුත්තත්ථමෙව. **කිලෙසලොකෙන භවලොකො සමුදාගච්ඡතීති** කාමාවචරධම්මං නිස්සාය රූපාරූපාවචරධම්මෙ සමුදාගමෙතීති අත්ථො. **සොති** සො මහග්ගතධම්මෙසු, පරිත්තමහග්ගතධම්මෙසු වා යීතො. **ඉන්ද්‍රියානි නිබ්බත්තෙතීති** සීලසමාධයො නිබ්බෙධභාගියෙ කත්වා විමුත්තිපරිපාචනීයානි සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි උප්පාදෙති. **ඉන්ද්‍රියෙසු භාවියමානෙසූති** යථාවුත්තඉන්ද්‍රියෙසු වඩ්ඪියමානෙසු රූපාරූපපරිග්ගහාදිවසෙන ඤෙය්‍යස්ස පරිඤ්ඤා භවති.

දස්සනපරිඤ්ඤාති ඤාතපරිඤ්ඤා. **භාවනාපරිඤ්ඤාති** තීරණපරිඤ්ඤා පහානපරිඤ්ඤා ච. **‘‘සා දුවිධෙනා’’**තිආදිනා සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං **‘‘යදා හි සෙඛො’’**තිආදිනා විවරති. තත්ථ **‘‘නිබ්බිදාසහගතෙහි සඤ්ඤාමනසිකාරෙහී’’**ති ඉමිනා බලවවිපස්සනං දස්සෙති. යදා හි සෙඛොති චෙත්ථ සික්ඛනසීලතාය කල්‍යාණපුථුජ්ජනොපි සෙඛපදෙන සඞ්ගහිතොති කත්වා **‘‘ද්වෙ ධම්මා කොසල්ලං ගච්ඡන්ති දස්සනකොසල්ලඤ්චා’’**තිආදි වුත්තං. අයමෙත්ථ අධිප්පායො – යදා කල්‍යාණපුථුජ්ජනො පුබ්බභාගසික්ඛං සික්ඛන්තො නිබ්බිදාසහගතෙහි සඤ්ඤාමනසිකාරෙහි ඤෙය්‍යං පරිජානාති, තදා තස්ස තෙ විපස්සනාධම්මා දස්සනකොසල්ලං පඨමමග්ගඤාණං ගච්ඡන්ති සම්පාපුණන්ති තෙන සද්ධිං ඝටෙන්ති. යදා පන සොතාපන්නාදිසෙඛො වුත්තනයෙන ඤෙය්‍යං පරිජානාති, තදා තස්ස තෙ විපස්සනාධම්මා භාවනාකොසල්ලං ගච්ඡන්තීති.

තං ඤාණන්ති යා පුබ්බෙ ඤෙය්‍යස්ස පරිඤ්ඤා වුත්තා, තං ඤෙය්‍යපරිජානනඤාණං. **පඤ්චවිධෙන වෙදිතබ්බන්ති** විසයභෙදෙන තස්ස භෙදං දස්සෙති. **ධම්මානං සලක්ඛණෙ ඤාණන්ති** රූපාරූපධම්මානං කක්ඛළඵුසනාදිසලක්ඛණෙ ඤාණං. තං පන යස්මා සබ්බං ඤෙය්‍යං හෙතුහෙතුඵලභෙදතො දුවිධමෙව හොති, තස්මා **‘‘ධම්මපටිසම්භිදා ච අත්ථපටිසම්භිදා චා’’**ති නිද්දිට්ඨං.

පරිඤ්ඤාති තීරණපරිඤ්ඤා අධිප්පෙතා. යස්මා පනස්ස රූපාරූපධම්මෙ සලක්ඛණතො පච්චයතො ච අභිජානිත්වා කුසලාදිවිභාගෙහි තෙ පරිග්ගහෙත්වා අනිච්චාදිවසෙන ජානනා හොති, තස්මා **‘‘එවං අභිජානිත්වා යා පරිජානනා, ඉදං කුසල’’**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **එවංගහිතාති** එවං අනිච්චාදිතො කලාපසම්මසනාදිවසෙන ගහිතා සම්මසිතා. **ඉදං ඵලං නිබ්බත්තෙන්තීති** ඉදං උදයබ්බයඤාණාදිකං ඵලං පටිපාටියා උප්පාදෙන්ති,

නිමිත්තස්ස කත්තුභාවෙන උපචරණතො යථා අරියභාවකරානි සච්චානි අරියසච්චානීති. **තෙසන්ති** උදයබ්බයඤාණාදීනං. **එවංගහිතානන්ති** එවංපවත්තිතානං. **අයං අත්ථොති** අයං සච්චානං අනුබොධපටිවෙධො අත්ථො. යථා හි පරිඤ්ඤාපඤ්ඤා සම්මසිතබ්බධම්මෙ සම්මසනධම්මෙ තත්ථ සම්මසනාකාරං පරිජානාති, එවං සම්මසනඵලම්පි පරිජානාතීති කත්වා අයං නයො දස්සිතො.

යෙ අකුසලාති සමුදයසච්චමාහ. සබ්බෙ හි අකුසලා සමුදයපක්ඛියාති. **යෙ කුසලාති** මග්ගධම්මා සම්මාදිට්ඨිආදයො. යදිපි ඵලධම්මාපි සච්ඡිකාතබ්බා, චතුසච්චප්පටිවෙධස්ස පන අධිප්පෙතත්තා **''කතමෙ ධම්මා සච්ඡිකාතබ්බා, යං අසඞ්ඛත''**න්ති වුත්තං. **අත්ථකුසලොති** පච්චයුප්පන්නෙසු අත්ථෙසු කුසලො. **ධම්මකුසලොති** පච්චයධම්මෙසු කුසලො. පාළිඅත්ථපාළිධම්මා වා අත්ථධම්මා. **කල්‍යාණතාකුසලොති** යුත්තතාකුසලො, චතුනයකොවිදොති අත්ථො, දෙසනායුත්තිකුසලො වා. **ඵලතාකුසලොති** ඛීණාසවඵලකුසලො. **''ආයකුසලො''**තිආදීසු **ආයොති** වඩ්ඪි. සා අනත්ථහානිතො අට්ඨුප්පත්තිතො ච දුවිධා. **අපායාති** අවඩ්ඪි. සාපි අත්ථහානිතො අනට්ඨුප්පත්තිතො ච දුවිධා. **උපායොති** සත්තානං අච්චායිකෙ කිච්චෙ වා භයෙ වා උප්පන්නෙ තස්ස තිකිච්ඡනසමත්ථං ඨානුප්පත්තිකාරණං, තත්ථ කුසලොති අත්ථො. **ඛීණාසවො හි සබ්බසො අවිජ්ජාය පහීනත්තා පඤ්ඤාවෙපුල්ලප්පත්තො එතෙසු ආයාදීසු කුසලොති. එවං අසෙඛස්ස කොසල්ලං එකදෙසෙන විභාවෙත්වා පුන අනවසෙසතො දස්සෙන්තො ''මහතා කොසල්ලෙන සමන්නාගතො''**ති ආහ.

පරිනිට්ඨිතසික්ඛස්ස අසෙඛස්ස සතොකාරිතාය අඤ්ඤං පයොජනං නත්ථීති වුත්තං **''දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරත්ථ''**න්ති. ඉදානි යථානිද්දිට්ඨං සෙඛාසෙඛපටිපදං නිගමෙන්තො **''ඉමා ද්වෙ චරියා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **බොජ්ඣන්ති** බුජ්ඣිතබ්බං. **තං චතුබ්බිධන්ති** තං බොජ්ඣං චතුබ්බිධං, චතුසච්චභාවතො. **එවං ජානාතීති** එවං පරිඤ්ඤාභිසමයාදිවසෙන යො ජානාති. **අයං වුච්චතීති** අයං අසෙඛො සතිවෙපුල්ලප්පත්තො නිප්පරියායෙන **''සතො අභික්කමතී''**තිආදිනා වුච්චතීති. සෙසං උත්තානත්ථමෙව. ඉධාපි පුච්ඡාවිස්සජ්ජනවිචයා පුබ්බෙ වුත්තනයානුසාරෙන වෙදිතබ්බා.

එත්තාවතා ච මහාථෙරො විචයහාරං විභජන්තො **අජිතසුත්තවසෙන** (සු. නි. 103 ආදයො; චූළනි. අජිතමාණවපුච්ඡා 57 ආදයො, අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 1 ආදයො) පුච්ඡාවිචයං විස්සජ්ජනවිචයඤ්ච දස්සෙත්වා ඉදානි සුත්තන්තරෙසුපි පුච්ඡාවිස්සජ්ජනවිචයානං නයං දස්සෙන්තො **''එවං පුච්ඡිතබ්බං, එවං විස්සජ්ජිතබ්බ''**න්ති ආහ. තත්ථ **එවන්ති** ඉමිනා නයෙන. **පුච්ඡිතබ්බන්ති** පුච්ඡා කාතබ්බා, ආචික්ඛිතබ්බා වා, විචෙචෙතබ්බාති අත්ථො. **එවං විස්සජ්ජිතන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **සුත්තස්ස** වාතිආදි අනුගීතිවිචයනිදස්සනං. **අනුගීති අත්ථතො** ච

බ්‍යඤ්ජනතො ච සමානෙතබ්බාති සුත්තන්තරදෙසනාසඞ්ඛාතා අනුගීති අත්ථතො බ්‍යඤ්ජනතො ච සංවණ්ණියමානෙන සුත්තෙන සමානා සදිසී කාතබ්බා, තස්මිං වා සුත්තෙ සම්මා ආනෙතබ්බා. **අත්ථාපගතන්ති** අත්ථතො අපෙතං, අසම්බන්ධත්ථං වා දසදාළිමාදිවචනං විය. තෙනෙවාහ **"සම්ඵප්පලාපං භවතී"**ති. එතෙන අත්ථස්ස සමානෙතබ්බතාය කාරණමාහ. **දුන්නික්ඛිත්තස්සාති** අසම්මාවුත්තස්ස. **දුන්නයොති** දුක්ඛෙන නෙතබ්බො, නෙතුං වා අසක්කුණෙය්‍යො. **බ්‍යඤ්ජනුපෙතන්ති** සභාවනිරුත්තිසමුපෙතං.

එවං අනුගීතිවිචයං දස්සෙත්වා නිද්දෙසවාරෙ "සුත්තස්ස යො පවිචයො"ති සංඛිත්තෙන වුත්තමත්ථං විභජිතුං **"සුත්තඤ්ච පවිචිනිතබ්බ"**න්ති වත්වා තස්ස විචිනනාකාරං දස්සෙන්තො **"කිං ඉදං සුත්තං ආහච්චවචන"**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **ආහච්චවචනන්ති** භගවතො ඨානකරණානි ආහච්ච අභිහන්ත්වා පවත්තවචනං, සම්මාසම්බුද්ධෙන සාමං දෙසිතසුත්තන්ති අත්ථො. **අනුසන්ධිවචනන්ති** සාවකභාසිතං. තඤ්හි භගවතො වචනං අනුසන්ධෙත්වා පවත්තනතො "අනුසන්ධිවචන"න්ති වුත්තන්ති. **නීතත්ථන්ති** යථාරුතවසෙන ඤාතබ්බත්ථං. **නෙය්‍යත්ථන්ති** නිද්ධාරෙත්වා ගහෙතබ්බත්ථං. **සංකිලෙසභාගියන්ති**ආදීනං පදානං අත්ථො පට්ඨානවාරවණ්ණනායං ආවි භවිස්සති. යස්මා පන භගවතො දෙසනා සොළසවිධෙ සාසනපට්ඨානෙ එකං භාගං අභජන්තී නාම නත්ථි, තස්මා සොපි නයො විචෙතබ්බභාවෙන ඉධ නික්ඛිත්තො.

කුහිං ඉමස්ස සුත්තස්සාති ඉමස්ස සුත්තස්ස කස්මිං පදෙසෙ ආදිමජ්ඣපරියොසානෙසු. **සබ්බානි සච්චානි පස්සිතබ්බානීති** දුක්ඛසච්චං සුත්තස්ස "කුහිං කස්මිං පදෙසෙ කස්මිං වා පදෙ පස්සිතබ්බං නිද්ධාරෙත්වා විචෙතුං, සමුදයසච්චං නිරොධසච්චං මග්ගසච්චං කුහිං පස්සිතබ්බං දට්ඨබ්බං නිද්ධාරෙත්වා විචෙතු"න්ති එවං සබ්බානි සච්චානි උද්ධරිත්වා විචෙතබ්බානීති අධිප්පායො. **ආදිමජ්ඣපරියොසානෙති** එවං සුත්තං පවිචෙතබ්බන්ති ආදිතො මජ්ඣතො පරියොසානතො ච එවං ඉමිනා පුච්ඡාවිචයාදිනයෙන සුත්තං පවිචිතබ්බන්ති අත්ථො. එත්ථ ච පුච්ඡාවිස්සජ්ජනපුබ්බාපරානුගීතිවිචයා පාළියං සරූපෙනෙව දස්සිතා. අස්සාදාදිවිචයො පන සච්චනිද්ධාරණමුඛෙන නයතො දස්සිතො, සො නිද්දෙසවාරෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. තබ්බිචයෙනෙව ච පදවිචයො සිද්ධොති.

විචයහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. යුත්තිහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

18. **තත්ථ කතමො යුත්තිහාරොති**ආදි යුත්තිහාරවිභඞ්ගො. තත්ථ **කිං යොජයතීති** යුත්තිහාරස්ස විසයං පුච්ඡති. කො පනෙතස්ස විසයො? අතථාකාරෙන ගය්හමානා සුත්තත්ථා විසයො, තෙ හි තෙන සාතිසයං

යාථාවතො යුත්තිනිද්ධාරණෙන යොජෙතබ්බා. ඉතරෙසුපි අයං හාරො ඉච්ඡිතො එව. තං පන භූතකථනමත්තං හොති. යස්මා පනායං යුත්තිගවෙසනා නාම න මහාපදෙසෙන විනා, තස්මා යුත්තිහාරං විභජන්තො තස්ස ලක්ඛණං තාව උපදිසිතුං **''චත්තාරො මහාපදෙසා''**තිආදිමාහ.

තත්ථ **මහාපදෙසාති** මහාඅපදෙසා, බුද්ධාදයො මහන්තෙ අපදිසිත්වා වුත්තානි මහාකාරණානීති අත්ථො. අථ වා **මහාපදෙසාති** මහාඔකාසා, මහන්තානි ධම්මස්ස පතිට්ඨානානීති වුත්තං හොති. තත්‍රායං වචනත්ථො – අපදිස්සතීති අපදෙසො, බුද්ධො අපදෙසො එතස්සාති **බුද්ධාපදෙසො.** එස නයො සෙසෙසුපි. ''සම්මුඛා මෙතං භගවතො සුත''න්තිආදිනා කෙනචි ආභතස්ස ගන්ථස්ස ධම්මොති වා අධම්මොති වා විනිච්ඡයනෙ කාරණං. කිං පන තන්ති? තස්ස තථා ආභතස්ස සුත්තොතරණාදි එව. යදි එවං කථං චත්තාරොති? අපදිසිතප්පභෙදතො. ධම්මස්ස හි ද්වෙ සම්පදායො භගවා සාවකා ච. තෙසු සාවකා සඞ්ඝගණපුග්ගලවසෙන තිවිධා. ''එවමමුම්හා මයායං ධම්මො පටිග්ගහිතො''ති අපදිසිතබ්බානං භෙදෙන චත්තාරො. තෙනාහ – ''බුද්ධාපදෙසො...පෙ.... එකත්ථෙරාපදෙසො''ති. **තානි පදබ්‍යඤ්ජනානීති** කෙනචි ආභතසුත්තස්ස පදානි බ්‍යඤ්ජනානි ච, අත්ථපදානි චෙව බ්‍යඤ්ජනපදානි චාති අත්ථො. සංවණ්ණකෙන වා සංවණ්ණනාවසෙන ආහරියමානානි පදබ්‍යඤ්ජනානි. **සුත්තෙ ඔතාරයිතබ්බානීති** සුත්තෙ අනුප්පවෙසිතබ්බානි. **සන්දස්සයිතබ්බානීති** සංසන්දෙතබ්බානි. **උපනික්ඛිපිතබ්බානීති** පක්ඛිපිතබ්බානි.

සුත්තාදීනි දස්සෙතුං **''කතමස්මි''**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ යස්මා භගවතො වචනං එකගාථාමත්තම්පි සච්චවිනිමුත්තං නත්ථි, තස්මා සුත්තෙති පදස්ස අත්ථං දස්සෙතුං **''චතූසු අරියසච්චෙසූ''**ති වුත්තං. අට්ඨකථායං පන තීණි පිටකානි සුත්තන්ති වුත්තං, තං ඉමිනා නෙත්තිවචනෙන අඤ්ඤදත්ථු සංසන්දති චෙව සමෙති චාති දට්ඨබ්බං. යාවදෙව අනුපාදාපරිනිබ්බානත්ථා භගවතො දෙසනා, සා එකන්තෙන රාගාදිකිලෙසවූපසමං වදතීති **විනයෙති**පදස්ස අත්ථං දස්සෙන්තො **''රාගවිනයෙ''**තිආදිමාහ. විනයොති හි කාරණං රාගාදිවූපසමනිමිත්තං ඉධාධිප්පෙතං. යථාහ –

> ''යෙ බො ත්වං, ගොතමි, ධම්මෙ ජානෙය්‍යාසි, ඉමෙ ධම්මා සරාගාය සංවත්තන්ති නො විරාගාය, සඤ්ඤොගාය සංවත්තන්ති නො විසඤ්ඤොගාය, ආචයාය සංවත්තන්ති නො අපචයාය, මහිච්ඡතාය සංවත්තන්ති නො අප්පිච්ඡතාය, අසන්තුට්ඨියා සංවත්තන්ති නො සන්තුට්ඨියා, සඞ්ගණිකාය සංවත්තන්ති නො පවිවෙකාය, කොසජ්ජාය සංවත්තන්ති නො වීරියාරම්භාය, දුබ්භරතාය සංවත්තන්ති නො සුභරතාය, එකංසෙන ගොතමි ධාරෙය්‍යාසි 'නෙසො ධම්මො, නෙසො විනයො, නෙතං සත්ථුසාසන'න්ති. යෙ ච බො ත්වං, ගොතමි, ධම්මෙ ජානෙය්‍යාසි ඉමෙ ධම්මා විරාගාය සංවත්තන්ති නො සරාගාය,

විසඤ්ඤොගාය සංවත්තන්ති නො සඤ්ඤොගාය, අපචයාය සංවත්තන්ති නො ආචයාය, අප්පිච්ඡතාය සංවත්තන්ති නො මහිච්ඡතාය, සන්තුට්ඨියා සංවත්තන්ති නො අසන්තුට්ඨියා පවිවෙකාය සංවත්තන්ති නො සඞ්ගණිකාය, වීරියාරම්භාය සංවත්තන්ති නො කොසජ්ජාය, සුභරතාය සංවත්තන්ති නො දුබ්භරතාය, එකංසෙන ගොතමි ධාරෙය්‍යාසි ‘එසො ධම්මො, එසො විනයො, එතං සත්ථුසාසන’’’න්ති (චූළව. 406).

ධම්මතායන්තිපදස්ස අත්ථං දස්සෙතුං **‘‘පටිච්චසමුප්පාදෙ’’**ති වුත්තං. පටිච්චසමුප්පාදො හි ඨිතාව සා ධාතු ධම්මට්ඨිතතා ධම්මනියාමතාති (අ. නි. 3.137) වුත්තො. ‘‘ධම්මතායං උපනික්ඛිපිතබ්බානී’’ති ඉදං **පාළියං** නත්ථි, අත්ථදස්සනවසෙන පන ඉධ වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. එත්ථ ච පවත්තිං නිවත්තිං තදුපායඤ්ච බාධකාදිභාවෙ නියතං පරිදීපෙන්තො සුත්තෙ ඔතරති නාම. එකන්තෙන රාගාදිකිලෙසවිනයං වදන්තො විනයෙ සන්දිස්සති නාම. තථා සස්සතං උච්ඡෙදඤ්ච වජ්ජෙත්වා එකත්තනයාදිපරිදීපනෙන සභාවධම්මානං පච්චයපච්චයුප්පන්නභාවං විභාවෙන්තො ධම්මතං න විලොමෙති නාම.

එවංවිධො ච කාමාසවාදිකං ආසවං න උප්පාදෙතීති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො **‘‘යදි චතූසු අරියසච්චෙසූ’’**තිආදිමාහ. නනු ච අනුලොමතො පටිච්චසමුප්පාදො පවත්ති, පටිලොමතො නිවත්තීති සො චත්තාරි අරියසච්චානි අනුපවිට්ඨො කස්මා ඉධ විසුං ගහිතොති? සච්චමෙතං. ඉධ පන විසුං ගහණං ධම්මානං පච්චයායත්තවුත්තිදස්සනෙන අනිච්චපච්චයලක්ඛණං අසමත්ථපච්චයලක්ඛණං නිරීහපච්චයලක්ඛණඤ්ච විභාවෙත්වා තෙසං උදයවන්තතා තතො එව වයවන්තතා තදුභයෙන අනිච්චතා උදයබ්බයපටිපීළනෙන දුක්ඛතා අනත්තතාති තිලක්ඛණසමායොගපරිදීපනී සබ්බදිට්ඨිගතකුමතිවිද්ධංසනී අනඤ්ඤසාධාරණා සාසනසම්පත්ති පකාසිතා හොතීති දස්සනත්ථං.

එත්ථ ච සුත්තං සුත්තානුලොමං ආචරියවාදො අත්තනොමතීති ඉදං චතුක්කං වෙදිතබ්බං – තත්ථ **සුත්තං** නාම තිස්සො සඞ්ගීතියො ආරුළ්හානි තීණි පිටකානි. **සුත්තානුලොමං** නාම මහාපදෙසා, යං ‘‘අනුලොමකප්පිය’’න්ති වුච්චති. **ආචරියවාදො** නාම අට්ඨකථා. **අත්තනොමති** නාම නයග්ගාහෙන අනුබුද්ධියා අත්තනො පටිභානං. තත්ථ සුත්තං අප්පටිබාහියං, තං පටිබාහන්තෙන සත්ථාව පටිබාහිතො හොති. අනුලොමකප්පියං පන සුත්තෙන සමෙන්තමෙව ගහෙතබ්බං, න ඉතරං. ආචරියවාදොපි සුත්තෙන සමෙන්තො එව ගහෙතබ්බො, න ඉතරො. තථා අත්තනොමති, සා පන සබ්බදුබ්බලාති.

ඉදානි යදත්ථං ඉධ චත්තාරො මහාපදෙසා ආහතා, තං දස්සෙතුං **‘‘චතූහි මහාපදෙසෙහී’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **යං යන්ති** යං යං අත්ථජාතඤ්ච

ධම්මජාතඤ්ච. **යුජ්ජතීති** යථාවුත්තෙහි චතූහි මහාපදෙසෙහි යුජ්ජති. **යෙන යෙනාති** යෙන යෙන කාරණෙන. **යථා යථාති** යෙන යෙන පකාරෙන. **තං තං ගහෙතබ්බන්ති** සංවණ්ණියමානෙ සුත්තෙ ආහතෙන කාරණෙන පසඞ්ගෙන පකාරෙන ච සුත්තතො උද්ධරිත්වා සංවණ්ණනාවසෙන ගහෙතබ්බන්ති අත්ථො. තෙන චතුමහාපදෙසාවිරුද්ධාය යුත්තියා සුත්තතො අත්ථෙ නිද්ධාරෙත්වා යුත්තිහාරයොජනා කාතබ්බාති දස්සෙති.

19. ඉදානි තං යුත්තිනිද්ධාරණං දස්සෙතුං **''පඤ්හං පුච්ඡිතෙනා''**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **කති පදානීති** කිත්තකානි පදානි. **පරියොගාහිතබ්බන්ති** පදස්ස අත්ථං දස්සෙතුං **''විචෙතබ්බ''**න්ති වුත්තං. යත්තකානි පදානි යථාධිප්පෙතං අත්ථං අභිවදන්ති, තත්තකානි පදානි තදත්ථස්සෙකස්ස ඤාතුං ඉච්ඡිතත්තා ''එකො පඤ්හො''ති වුච්චති, තානි පන එකගාථායං යදි වා සබ්බානි පදානි යාව යදි වා එකං පදං එකං අත්ථං අභිවදති, එකොයෙව සො පඤ්හොති ඉමමත්ථං දස්සෙති **''යදි සබ්බානී''**තිආදිනා. **තන්ති** තං පඤ්හං. **අඤ්ඤාතබ්බන්ති** ආජානිතබ්බං. **කිං ඉමෙ ධම්මාතිආදි** ආජානනාකාරදස්සනං. තත්ථ **ධම්මාති** පරියත්තිධම්මා. **නානත්ථාති** නානා අත්ථා.

පුච්ඡාගාථායං අයං පදත්ථො – **කෙනස්සුබ්භාහතො ලොකොති** අයං සත්තලොකො චොරො විය චොරඝාතකෙන කෙන අභිහතො වධීයතීති අත්ථො. **කෙනස්සු පරිවාරිතොති** මාලුවලතාය විය නිස්සිතරුක්ඛො කෙන ලොකො අජ්ඣොත්ථටො. **කෙන සල්ලෙන ඔතිණ්ණොති** කෙන විසපීතඛුරප්පෙන විය සරීරබ්භන්තරනිමුග්ගෙන සල්ලෙන අනුපවිට්ඨො. **කිස්ස ධූපායිතොති** කිස්ස කෙන කාරණෙන ධූපායිතො සන්තාපිතො ලොකො. **සදාති** පදං සබ්බත්ථ යොජෙතබ්බං. **තෙති** චත්තාරි පදානි. පඤ්හසද්දාපෙක්ඛාය පුල්ලිඞ්ගනිද්දෙසො. ''විස්සජ්ජෙති''ති එතෙන විස්සජ්ජනතො තයො පඤ්හාති ඤායතීති දස්සෙති.

20. **තත්ථාති** විස්සජ්ජනගාථායං දුතියපාදෙ වුත්තා **ජරා** ච පඨමපාදෙ වුත්තං **මරණඤ්චාති ඉමානි ද්වෙ සඞ්ඛතස්ස** පඤ්චක්ඛන්ධස්ස ''සඞ්ඛතො''ති ලක්ඛීයති එතෙහීති **සඞ්ඛතලක්ඛණානි**. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා – ''තීණිමානි, භික්ඛවෙ, සඞ්ඛතස්ස සඞ්ඛතලක්ඛණානි. කතමානි තීණි? උප්පාදො පඤ්ඤායති, වයො පඤ්ඤායති, ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්තං පඤ්ඤායතී''ති (අ. නි. 3.47; කථා. 214). තෙන වුත්තං – **''ජරායං ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්තං, මරණං වයො''**ති. එත්ථ ච ''ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්ත''න්ති එතෙන බන්ධප්පබන්ධස්ස පුබ්බාපරවිසෙසො ඉධ ජරා, න ඛණට්ඨිතීති දස්සෙති. ''මරණං වයො''ති ඉමිනා ච ''තිස්සො මතො, ඵුස්සො මතො''ති එවං ලොකෙ වුත්තං සම්මුතිමරණං දස්සෙති, න ඛණිකමරණං, සමුච්ඡෙදමරණං වා.

ඉදානි ‘‘තෙ තයො පඤ්හා’’ති වුත්තමත්ථං යුත්තිවසෙන දස්සෙතුං **‘‘ජරාය වා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ යෙභුය්‍යෙන ජිණ්ණස්ස මරණදස්සනතො ජරාමරණානං නානත්තං අසම්පටිච්ඡමානං පති තෙසං නානත්තදස්සනත්ථං **‘‘ගබ්භගතාපි හි මීයන්ති’’**ති වුත්තං. ඉදං වුත්තං හොති – යථාධිප්පෙතජරාවිරහිතස්ස මරණස්ස දස්සනතො අඤ්ඤා ජරා අඤ්ඤං මරණන්ති. තෙනෙවාහ – **‘‘න ච තෙ ජිණ්ණා භවන්ති’’**ති. කිඤ්ච භියො? කෙවලස්ස මරණස්ස දිට්ඨත්තා අඤ්ඤාව ජරා අඤ්ඤං මරණං, යථා තං දෙවානන්ති ඉමමත්ථං දස්සෙති ‘‘අත්ථි ච දෙවාන’’න්තිආදිනා. අනුත්තරිමනුස්සධම්මෙන ච තිකිච්ඡනෙන සක්කා ජරාය පටිකාරං කාතුං, න තථා මරණස්සාති එවම්පි ජරාමරණානං අත්ථතො නානත්තං සම්පටිච්ඡිතබ්බන්ති දස්සෙතුං **‘‘සක්කතෙවා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සක්කතෙති** සක්‍යතෙ, සක්කාති අත්ථො. **පටිකම්මන්ති** පටිකරණං. නනු ච මරණස්සාපි පටිකාරං කාතුං සක්කා ඉද්ධිපාදභාවනාය වසිභාවෙ සතීති චොදනං මනසි කත්වා ආහ – **‘‘අඤ්ඤත්‍රෙව ඉද්ධිමන්තානං ඉද්ධිවිසයා’’**ති. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

> ‘‘යස්ස කස්සචි, ආනන්ද, චත්තාරො ඉද්ධිපාදා භාවිතා බහුලීකතා යානීකතා වත්ථුකතා අනුට්ඨිතා පරිචිතා සුසමාරද්ධා, සො ආකඞ්ඛමානො කප්පං වා තිට්ඨෙය්‍ය කප්පාවසෙසං වා’’ති (දී. නි. 2.166, 182; සං. නි. 5.822; කථා. 623; උදා. 51).

කො පනෙත්ථ කප්පො, කො වා කප්පාවසෙසොති? කප්පොති ආයුකප්පො, යස්මිං තස්මිඤ්හි කාලෙ යං මනුස්සානං ආයුප්පමාණං, තං පරිපුණ්ණං කරොන්තො කප්පං තිට්ඨති නාම. ‘‘අප්පං වා භියො’’ති (දී. නි. 2.7; අ. නි. 7.74) වුත්තං පන වස්සසතාදිතො අතිරෙකං තිට්ඨන්තො කප්පාවසෙසං තිට්ඨති නාම. යදි එවං කස්මා ඉද්ධිමන්තො චෙතොවසිප්පත්තා ඛීණාසවා ලොකහිතත්ථං තථා න තිට්ඨන්තීති? ඛන්ධසඞ්ඛාතස්ස දුක්ඛභාරස්ස පරිඤ්ඤාතත්තා අනුස්සුක්කතාය ච. පටිප්පස්සද්ධසබ්බුස්සුක්කා හි තෙ උත්තමපුරිසාති. වුත්තඤ්හෙතං ධම්මසෙනාපතිනා –

> ‘‘නාභිනන්දාමි මරණං, නාභිකඞ්ඛාමි ජීවිතං;
> කාලඤ්ච පටිකඞ්ඛාමි, වෙතනං භතකො යථා’’ති. (ථෙරගා. 654; මි. ප. 2.2.4);

යථා ජරාමරණානං අඤ්ඤමඤ්ඤං අත්ථතො නානත්තං, එවං තෙහි තණ්හාය ච නානත්තෙ දස්සිතෙ ‘‘තයො පඤ්හා’’ති ඉදං සිජ්ඣතීති තං දස්සෙතුං **‘‘යං පනා’’**තිආදිමාහ.

තත්ථ යස්මා තණ්හාය අභාවෙපි සති ජරාමරණං ලබ්භති ඛීණාසවසන්තානෙ, තස්මා අඤ්ඤං ජරාමරණං අඤ්ඤා තණ්හාති

ඉමමත්ථමාහ **‘‘දිස්සන්ති වීතරාගා ජීරන්තාපි මීයන්තාපී’’**ති. නනු ච තණ්හාපි ජීරණභිජ්ජනසභාවාති? සච්චං, න ඉදං ජරාමරණං ඉධාධිප්පෙතන්ති වුත්තොවායමත්ථො. ‘‘යදි වා’’තිආදිනා ජරාමරණතො තණ්හාය අනඤ්ඤත්තෙ දොසං දස්සෙති. යොබ්බනට්ඨාපි විගතතණ්හා සියුං, න ඉදං යුත්තන්ති අධිප්පායො. ජරාමරණම්පි සියා දුක්ඛස්ස සමුදයො තණ්හාය අනඤ්ඤත්තෙ සතීති අධිප්පායො. න ච සියා තණ්හා දුක්ඛස්ස සමුදයො ජරාමරණතො අනඤ්ඤත්තෙ සතීති භාවො. න හි ජරාමරණං දුක්ඛස්ස සමුදයො, තණ්හා දුක්ඛස්ස සමුදයො, තස්මා වෙදිතබ්බං එතෙසමත්ථතො නානත්තන්ති අධිප්පායො. යථා ච තණ්හා මග්ගවජ්ඣා, එවං ජරාමරණම්පි සියා මග්ගවජ්ඣං තණ්හාය අනඤ්ඤත්තෙ සති. යථා ච ජරාමරණං න මග්ගවජ්ඣං, තථා තණ්හාපි සියාති අයම්පි නයො වුත්තො එවාති දට්ඨබ්බං. **ඉමාය යුත්තියාති** ඉමාය යථාවුත්තාය උපපත්තියා. **අඤ්ඤමඤ්ඤෙහීති** අඤ්ඤාහි අඤ්ඤාහි කාරණූපපත්තීහි අත්ථතො චෙ අඤ්ඤත්තං, තදඤ්ඤම්පි බ්‍යඤ්ජනතො ගවෙසිතබ්බන්ති අත්ථො.

ඉමෙසං ධම්මානං අත්ථතො එකත්තන්ති ඉමමෙවත්ථං **‘‘න හි යුජ්ජතී’’**තිආදිනා විවරති. **තණ්හාය අධිප්පායෙ අපරිපූරමානෙති** ඉච්ඡිතාලාභමාහ. තෙන ඉච්ඡාතණ්හානං අත්ථතො එකත්තං වුත්තං හොතීති. එතෙන න හි යුජ්ජති ඉච්ඡාය ච තණ්හාය ච අත්ථතො අඤ්ඤත්තන්ති. යථා ඉදං වචනං සමත්ථනං හොති, එවං ඉච්ඡාවිපරියායෙ ආඝාතවත්ථූසු කොධො ච උපනාහො ච උප්පජ්ජතීති ඉදම්පි සමත්ථනං හොති, න තථා ජරාමරණවිපරියායෙති ජරාමරණතණ්හානං අත්ථතො අඤ්ඤත්තම්පි සමත්ථිතං හොතීති එතමත්ථං දස්සෙති ‘‘ඉමාය යුත්තියා’’තිආදිනා.

යදි ඉච්ඡාතණ්හානං අත්ථතො අනඤ්ඤත්තං, අථ කස්මා භගවතා ඉමිස්සා ගාථාය ද්විධා වුත්තාති? තත්ථ පරිහාරමාහ **‘‘යං පනිද’’**න්තිආදිනා. තත්ථ **යන්ති** කිරියාපරාමසනං. **අභිලපිතන්ති** වුත්තං යං ඉදං අභිලපනං, ඉදං බාහිරානං රූපාදීනං වත්ථූනං ආරම්මණවසෙන, ආරම්මණකරණවසෙන වා යොජෙතබ්බං. **ද්වීහි ධම්මෙහීති** ද්වීහි පකතීහි. කා පන තා පකතියොති? අප්පත්තස්ස විසයස්ස එසනවසෙන ඉච්ඡා, පත්තස්ස අප්පත්තස්ස වා පාතුකාමතාවසෙන තණ්හා, අයමෙතාසං විසෙසො. යදිපි එවං, තථාපි සබ්බා තණ්හා රූපාදිවිසයං ගිලිත්වා පරිනිට්ඨපෙත්වා ගහණෙන එකසභාවා එවාති දස්සෙන්තො **‘‘සබ්බා හි තණ්හා අජ්ඣොසානලක්ඛණෙන එකලක්ඛණා’’**ති ආහ. ඉදානි තමත්ථං උපමාය පකාසෙන්තො **‘‘සබ්බො අග්ගී’’**තිආදිමාහ, තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

අයං පන න කෙවලං තණ්හා ආරම්මණෙ පවත්තිවිසෙසෙන ද්වීහි එව නාමෙහි වුත්තා, අථ ඛො අනෙකෙහිපි පරියායෙහීති දස්සනත්ථං **‘‘ඉච්ඡාඉතිපී’’**තිආදි වුත්තං.

තත්ථ ඉච්ඡන්ති තාය ආරම්මණානීති **ඉච්ඡා**. තණ්හායනට්ඨෙන **තණ්හා**. පීළාජනනතො දුරුද්ධාරණතො ච විසපීතං සල්ලං වියාති **සල්ලං**. සන්තාපනට්ඨෙන **ධූපායනා**. ආකඩ්ඪනට්ඨෙන සීඝසොතා සරිතා වියාති **සරිතා,** අල්ලට්ඨෙන වා **සරිතා,** ''සරිතානි සිනෙහිතානි ච, සොමනස්සානි භවන්ති ජන්තුනො''ති (ධ. ප. 341) හි වුත්තං. අල්ලානි චෙව සිනිද්ධානි චාති අයමෙත්ථ අත්ථො. **විසත්තිකාති** විසතාති විසත්තිකා. විසටාති විසත්තිකා. විසමාති විසත්තිකා. විසාලාති විසත්තිකා. විසක්කතීති විසත්තිකා. විසංවාදිකාති විසත්තිකා. විසංහරතීති විසත්තිකා. විසමූලාති විසත්තිකා. විසඵලාති විසත්තිකා. විසපරිභොගාති විසත්තිකා. විසතා වා පන සා තණ්හා රූපෙ සද්දෙ ගන්ධෙ රසෙ ඵොට්ඨබ්බෙ ධම්මෙ කුලෙ ගණෙ විසතා විත්ථතාති විසත්තිකා.

සිනෙහනවසෙන **සිනෙහො**. නානාගතීසු කිලමථුප්පාදනෙන **කිලමථො**. පලිවෙඨනට්ඨෙන ලතා වියාති **ලතා**. ''ලතා උප්පජ්ජ තිට්ඨතී''ති (ධ. ප. 340) හි වුත්තං. මමන්ති මඤ්ඤනවසෙන **මඤ්ඤනා**. දූරගතම්පි ආකඩ්ඪිත්වා බන්ධනට්ඨෙන **බන්ධො**. ආසීසනට්ඨෙන **ආසා**. ආරම්මණරසං පාතුකාමතාවසෙන **පිපාසා**. අභිනන්දනට්ඨෙන **අභිනන්දනා**. **ඉතීති** එවං ආරම්මණෙ පවත්තිවිසෙසෙන අනෙකෙහි නාමෙහි ගය්හමානාපි සබ්බා තණ්හා අජ්ඣොසානලක්ඛණෙන එකලක්ඛණාති යථාවුත්තමත්ථං නිගමෙති.

පුන තණ්හාය අනෙකෙහි නාමෙහි ගහිතභාවමෙව **''යථා වා''**තිආදිනා උපචයෙන දස්සෙති. තත්ථ **වෙවචනෙති** වෙවචනහාරවිභඞ්ගෙ. ''ආසා ච පිහා''ති ගාථාය (නෙත්ති. 37; පෙටකො. 11) අත්ථං තත්ථෙව වණ්ණයිස්සාම. **අවිගතරාගස්සාති**ආදීසු රඤ්ජනට්ඨෙන **රාගො,** ඡන්දනට්ඨෙන **ඡන්දො,** පියායනට්ඨෙන **පෙමං,** පරිදහනට්ඨෙන **පරිදාහොති** තණ්හාව වුත්තා. තෙනෙවාහ – **''තණ්හායෙතං වෙවචන''**න්ති. එවං **යුජ්ජතීති** එවං ඉච්ඡාතණ්හානං අත්ථතො අනඤ්ඤත්තා ''තයො පඤ්හා''ති යං වුත්තං, තං යුජ්ජති යුත්තියා සඞ්ගච්ඡතීති අත්ථො.

21. එවං ''කෙනස්සුබ්භාහතො ලොකො''ති (සං. නි. 1.66) ගාථාය ''තයො පඤ්හා''ති පඤ්හත්තයභාවෙ යුත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි අඤ්ඤෙහි පකාරෙහි යුත්තිගවෙසනං දස්සෙන්තො **''සබ්බො දුක්ඛූපචාරො''**තිආදිමාහ. තත්ථ **දුක්ඛූපචාරොති** දුක්ඛප්පවත්ති. **කාමතණ්හාසඞ්ඛාරමූලකොති** කාමතණ්හාපච්චයසඞ්ඛාරහෙතුකොති යුජ්ජතීති අධිප්පායො. **නිබ්බිදූපචාරොති** නිබ්බිදාපවත්ති කාමානං විපරිණාමඤ්ඤථාභාවා උප්පජ්ජමානා අනභිරති ඤාණනිබ්බිදා ච. **කාමතණ්හාපරික්ඛාරමූලකොති** කාමතණ්හාය පරික්ඛාරභූතවත්ථුකාමහෙතුකො. තත්ථ අනභිරතිසඞ්ඛාතා නිබ්බිදා කාමතණ්හාපරික්ඛාරමූලිකා, න ඤාණනිබ්බිදාති සබ්බො නිබ්බිදූපචාරො කාමතණ්හාපරික්ඛාරමූලකොති න පන යුජ්ජතීති වුත්තං.

ඉමාය යුත්තියාති නයං දස්සෙති. ඉදං වුත්තං හොති – යථා පඤ්හත්තයභාවෙ යුත්ති වුත්තා, යථා ච දුක්ඛූපචාරනිබ්බිදූපචාරෙසු, එවං ඉමාය යුත්තියා ඉමිනා යොගෙන නයෙන අඤ්ඤමඤ්ඤෙහි කාරණෙහි තංතංපාළිප්පදෙසෙ අනුරූපෙහි අඤ්ඤථා අඤ්ඤෙහි හෙතූහි යුත්ති ගවෙසිතබ්බාති.

ඉදානි තං නයදස්සනං සංඛිත්තන්ති විත්ථාරතො විභජිත්වා දස්සෙතුං **''යථා හි භගවා''**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථායං සඞ්ඛෙපත්ථො – රාගදොසමොහචරිතානං යථාක්කමං අසුභමෙත්තාපච්චයාකාරකථා රාගාදිවිනයනතො සප්පායාති අයං සාසනයුත්ති. එවමවට්ඨිතෙ යදි රාගචරිතස්ස මෙත්තාචෙතොවිමුත්තිං දෙසෙය්‍ය, සා දෙසනා න යුජ්ජති අසප්පායභාවතො. තථා සුඛාපටිපදාදයොති. නනු ච සුඛාපටිපදාදයො පටිපත්තියා සම්භවන්ති, න දෙසනායාති? සච්චමෙතං, ඉධ පන රාගචරිතොති තිබ්බකිලෙසො රාගචරිතොති අධිප්පෙතො. තස්ස දුක්ඛාය පටිපදාය භාවනා සමිජ්ඣති. යස්ස ච දුක්ඛාය පටිපදාය භාවනා සමිජ්ඣති, තස්ස ගරුතරා අසුභදෙසනා සප්පායා, යස්ස ගරුතරා අසුභදෙසනා සප්පායා, න තස්ස මන්දකිලෙසස්ස විය ලහුකතරාති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො ආහ – **''සුඛං වා පටිපදං...පෙ.... දෙසෙය්‍ය න යුජ්ජති දෙසනා''**ති. ඉමිනා නයෙන සෙසපදෙසුපි යථාසම්භවං අත්ථො වත්තබ්බො. එත්ථ ච අයුත්තපරිහාරෙන යුත්තිසමධිගමොති යුත්තිවිචාරණාය අයුත්තිපි ගවෙසිතබ්බාති වුත්තං – **''යදි හි...පෙ.... න යුජ්ජති දෙසනා''**ති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. **එවං යං කිඤ්චී**තිආදි යුත්තිහාරයොජනාය නයදස්සනමෙව.

තත්ථ **එවන්ති** ඉමිනා නයෙන. **යං කිඤ්චීති** අඤ්ඤම්පි යං කිඤ්චි. **අනුලොමප්පහානන්ති** පහානස්ස අනුරූපං, පහානසමත්ථන්ති අත්ථො. සුත්තෙ අනවසෙසානං පදත්ථානං අනුපදවිචාරණා විචයො හාරො, විචයහාරසංවණ්ණනාය නිද්ධාරිතෙසු අත්ථෙසු යුත්තිගවෙසනං සුකරන්ති ආහ – **''සබ්බං තං විචයෙන හාරෙන විචිනිත්වා යුත්තිහාරෙන යොජෙතබ්බ''**න්ති. **යාවතිකා ඤාණස්ස භූමීති** සංවණ්ණෙන්තස්ස ආචරියස්ස යං ඤාණං යං පටිභානං, තස්ස යත්තකො විසයො, තත්තකො යුත්තිහාරවිචාරොති අත්ථො. තං කිස්ස හෙතු? අනන්තනයො සමන්තභද්දකො විමද්දක්ඛමො විචිත්තදෙසනො ච සද්ධම්මොති.

එවං නයදස්සනවසෙනෙව යුත්තිහාරයොජනා දස්සිතාති තං බ්‍රහ්මවිහාරඵලසමාපත්තිනවානුපුබ්බසමාපත්තිවසිභාවෙහි විභජිත්වා දස්සෙතුං **''මෙත්තාවිහාරිස්ස සතො''**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **මෙත්තාවිහාරිස්සාති** මෙත්තාවිහාරලාභිනො. **සතොති** සමානස්ස, තථාභූතස්සාති අත්ථො. **බ්‍යාපාදොති** පදොසො. **චිත්තං පරියාදාය ඨස්සතීති** චිත්තං අභිභවිස්සති. යස්මා පන කුසලාකුසලානං ධම්මානං අපුබ්බං අචරිමං පවත්ති නාම නත්ථි, තස්මා සමාපත්තිතො වුට්ඨානස්ස අපරභාගෙති දස්සනත්ථං **''ඨස්සතී''**ති වුත්තං. **න යුජ්ජති දෙසනාති** බ්‍යාපාදපටිපක්ඛත්තා

මෙත්තාය තාදිසී කථා න යුත්තාති අත්ථො. **බ්‍යාපාදො පහානං අබ්භත්ථං ගච්ඡතීති යුජ්ජති දෙසනා**ති යථාවුත්තකාරණතො එව අයං කථා යුත්තාති. සෙසවාරෙසුපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. අනුත්තානං එව වණ්ණයිස්සාම.

අනිමිත්තවිහාරිස්සාති අනිච්චානුපස්සනාමුඛෙන පටිලද්ධඵලසමාපත්තිවිහාරස්ස. **නිමිත්තානුසාරී**ති සඞ්ඛාරනිමිත්තානුසාරී. **තෙන තෙනෙවා**ති නිච්චාදීසු යං යං පහීනං, තෙන තෙනෙව නිමිත්තෙන. **අස්මීති විගතන්**ති පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු දිට්ඨිමානවසෙන යං අස්මීති මඤ්ඤිතං, තං විගතං. තමෙවත්ථං විවරති **“අයමහමස්මීති න සමනුපස්සාමී”**ති. **විචිකිච්ඡාකථංකථාසල්ලන්**ති විනයකුක්කුච්චස්සාපි කථං කථන්ති පවත්තිසබ්භාවතො විචිකිච්ඡාපදෙන විසෙසිතං. **න යුජ්ජති දෙසනා**ති විචිකිච්ඡාය පහානෙකට්ඨභාවතො න යුත්තායං කථා.

පඨමං ඣානං සමාපන්නස්සාති පඨමජ්ඣානසමඞ්ගිනො. **කාමරාගබ්‍යාපාදා විසෙසාය සංවත්තන්තීති න යුජ්ජතී**ති යස්මා නීවරණෙසු අප්පහීනෙසු පඨමජ්ඣානස්ස උපචාරම්පි න සම්පජ්ජති, පගෙව ඣානං, තස්මා කාමරාගබ්‍යාපාදා විසෙසාය දුතියජ්ඣානාය සංවත්තන්තීති න යුත්තායං කථා. යථාලද්ධස්ස පන පඨමජ්ඣානස්ස කාමරාගබ්‍යාපාදා පරියුට්ඨානප්පත්තා හානාය සංවත්තන්තීති යුජ්ජති දෙසනා යුත්තා කථාති, එවං සබ්බත්ථ යොජෙතබ්බං. අවිතක්කසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා නාම සහ උපචාරෙන දුතියජ්ඣානධම්මා, ආරම්මණකරණත්ථො හෙත්ථ සහගත-සද්දො. **හානායා**ති පඨමජ්ඣානතො පරිහානාය. **විසෙසායා**ති දුතියජ්ඣානාය. ඉමිනා නයෙන තත්ථ තත්ථ හානන්ති, විසෙසොති ච වුත්තධම්මා වෙදිතබ්බා. **විතක්කවිචාරසහගතා**ති පඨමජ්ඣානධම්මා, කාමාවචරධම්මා එව වා. **උපෙක්ඛාසුඛසහගතා**ති උපචාරෙන සද්ධිං දුතියජ්ඣානධම්මා, තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛා හි ඉධ උපෙක්ඛාති අධිප්පෙතා. **පීතිසුඛසහගතා**ති සහ උපචාරෙන තතියජ්ඣානධම්මා. **උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධිසහගතා**ති චතුත්ථජ්ඣානධම්මා.

සඤ්ඤූපචාරාති පටුසඤ්ඤාකිච්චං කරොන්තා එව යෙ කෙචි චිත්තුප්පාදා, ‘‘ආකිඤ්චඤ්ඤායතනධම්මා’’තිපි වදන්ති. **සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධසහගතා**ති ‘‘සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධං උපසම්පජ්ජ විහරිස්සාමී’’ති තස්ස පරිකම්මවසෙන පවත්තධම්මා. තෙ පන යස්මා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තියං ඨිතෙනෙව සක්කා සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධං උපසම්පජ්ජ විහරිතුං, න තතො පරිහීනෙන, තස්මා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තියා හානාය සංවත්තන්තීති න යුත්තා කථා. විසෙසාය සංවත්තන්තීති පන යුත්තා කථාති ආහ – **“හානාය…පෙ…. දෙසනා”**ති. **කල්ලතාපරිචිතන්**ති සමත්ථභාවෙන පරිචිතං,

යථාවුත්තසමාපත්තීසු වසිභාවෙන පරිචිතන්ති අත්ථො. තෙනෙවාහ – **‘‘අභිනීහාරං ඛමතී’’**ති. සෙසං සබ්බං උත්තානමෙව.

අපි චෙත්ථ අප්පටික්කූලසඤ්ඤාමුඛෙන කාමච්ඡන්දො වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. පටික්කූලසඤ්ඤාපතිරූපතාය බ්‍යාපාදො වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. සමාධිමුඛෙන ථිනමිද්ධං වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. වීරියාරම්භමුඛෙන උද්ධච්චං වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. සික්ඛාකාමතාමුඛෙන කුක්කුච්චං වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. උභයපක්ඛසන්තීරණමුඛෙන විචිකිච්ඡා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. ඉට්ඨානිට්ඨසමුපෙක්ඛනමුඛෙන සම්මොහො වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. අත්තඤ්ඤුතාමුඛෙන අත්තනි අපරිභවනෙ මානො වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. වීමංසාමුඛෙන හෙතුපතිරූපකපරිග්ගහෙන මිච්ඡාදිට්ඨි වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. විරත්තතාපතිරූපකෙන සත්තෙසු අදයාපන්නතා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. අනුඤ්ඤාතපටිසෙවනපතිරූපතාය කාමසුඛල්ලිකානුයොගො වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. ආජීවපාරිසුද්ධිපතිරූපතාය අසංවිභාගසීලතා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. සංවිභාගසීලතාපතිරූපතාය මිච්ඡාජීවො වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. අසංසග්ගවිහාරිතාපතිරූපතාය අසඞ්ගහසීලතා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. සඞ්ගහසීලතාපතිරූපතාය අනනුලොමිකසංසග්ගො වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. සච්චවාදිතාපතිරූපතාය පිසුණවාචා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. අපිසුණවාදිතාපතිරූපතාය අනත්ථකාමතා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. පියවාදිතාපතිරූපතාය චාටුකම්‍යතා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. මිතභාණිතාපතිරූපතාය අසම්මොදනසීලතා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. සම්මොදනසීලතාපතිරූපතාය මායා සාඨෙය්‍යඤ්ච වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. නිග්ගය්හවාදිතාපතිරූපතාය ඵරුසවාචතා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. පාපගරහිතාපතිරූපතාය පරවජ්ජානුපස්සිතා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. කුලානුද්දයතාපතිරූපතාය කුලමච්ඡරියං වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. ආවාසචිරට්ඨිතිකාමතාමුඛෙන ආවාසමච්ඡරියං වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. ධම්මපරිබන්ධපරිහරණමුඛෙන ධම්මමච්ඡරියං වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. ධම්මදෙසනාභිරතිමුඛෙන භස්සාරාමතා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. අඵරුසවාචතාගණානුග්ගහකරණමුඛෙන සඞ්ගණිකාරාමතා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. පුඤ්ඤකාමතාපතිරූපතාය කම්මාරාමතා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. සංවෙගපතිරූපෙන චිත්තසන්තාපො වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. සද්ධාලුතාපතිරූපතාය අපරික්ඛතා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. වීමංසනාපතිරූපෙන අස්සද්ධියං වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. අත්තාධිපතෙය්‍යපතිරූපෙන ගරූනං අනුසාසනියා අප්පදක්ඛිණග්ගාහිතා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. ධම්මාධිපතෙය්‍යපතිරූපෙන සබ්‍රහ්මචාරීසු අගාරවං වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. ලොකාධිපතෙය්‍යපතිරූපෙන අත්තනි ධම්මෙ ච පරිභවො වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. මෙත්තායනාමුඛෙන රාගො වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. කරුණායනාපතිරූපෙන සොකො වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. මුදිතාවිහාරපතිරූපෙන පහාසො වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. උපෙක්ඛාවිහාරපතිරූපෙන කුසලෙසු ධම්මෙසු නික්ඛිත්තඡන්දතා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. එවං ආගමපතිරූපකඅධිගමපතිරූපකාදීනම්පි තථා තථා

වඤ්චනසභාවො යුත්තිතො වෙදිතබ්බො. එවං ආගමානුසාරෙන යුත්තිගවෙසනා කාතබ්බාති.

යුත්තිහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. පදට්ඨානහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

22. තත්ථ කතමො පදට්ඨානො හාරොතිආදි පදට්ඨානහාරවිභඞ්ගො. තත්ථ යස්මා ‘‘ඉදං ඉමස්ස පදට්ඨානං, ඉදං ඉමස්ස පදට්ඨාන’’න්ති තෙසං තෙසං ධම්මානං පදට්ඨානභූතධම්මවිභාවනලක්ඛණො පදට්ඨානො හාරො, තස්මා පවත්තියා මූලභූතං අවිජ්ජං ආදිං කත්වා සභාවධම්මානං පදට්ඨානං ආසන්නකාරණං නිද්ධාරෙන්තො අවිජ්ජාය සභාවං නිද්දිසති **‘‘සබ්බධම්මයාථාවඅසම්පටිවෙධලක්ඛණා අවිජ්ජා’’**ති. තස්සත්ථො – සබ්බෙසං ධම්මානං අවිපරීතසභාවො න සම්පටිවිජ්ඣීයති එතෙනාති සබ්බධම්මයාථාවඅසම්පටිවෙධො. සො ලක්ඛණං එතිස්සාති සා තථා වුත්තා. එතෙන ධම්මසභාවප්පටිච්ඡාදනලක්ඛණා අවිජ්ජාති වුත්තං හොති. අථ වා සම්මා පටිවෙධො සම්පටිවෙධො. තස්ස පටිපක්ඛො අසම්පටිවෙධො. කත්ථ පන සො සම්පටිවෙධස්ස පටිපක්ඛොති ආහ – ‘‘සබ්බ...පෙ.... ලක්ඛණා’’ති. යස්මා පන අසුභෙ සුභන්තිආදිවිපල්ලාසෙ සති තත්ථ සම්මොහො උපරූපරි ජායතියෙව න හායති, තස්මා **‘‘තස්සා විපල්ලාසා පදට්ඨාන’’**න්ති වුත්තං.

පියරූපං සාතරූපන්ති පියායිතබ්බජාතියං ඉට්ඨජාතියඤ්ච පදට්ඨානං. ‘‘යං ලොකෙ පියරූපං සාතරූපං එත්ථෙසා තණ්හා උප්පජ්ජමානා උප්පජ්ජතී’’ති (දී. නි. 2.400; ම. නි. 1.133; විභ. 203) හි වුත්තං. **අදින්නාදාන**න්ති අදින්නාදානචෙතනා. සා හි එකවාරං උප්පන්නාපි අනාදීනවදස්සිතාය ලොභස්ස උප්පත්තිකාරණං හොතීති තස්ස පදට්ඨානං වුත්තං. දොසස්ස පාණාතිපාතො පදට්ඨානං, මොහස්ස මිච්ඡාපටිපදා පදට්ඨානන්ති එත්ථාපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **වණ්ණසණ්ඨානබ්‍යඤ්ජනග්ගහණලක්ඛණා**ති නිමිත්තානුබ්‍යඤ්ජනග්ගහණලක්ඛණා. සුඛසඤ්ඤාය ඵස්සස්ස උපගමනලක්ඛණතා ඵස්සපච්චයතාව වුත්තා. ‘‘ඵුට්ඨො සඤ්ජානාතී’’ති (සං. නි. 4.93) හි වුත්තං. **අස්සාදො**ති තණ්හා. සඞ්ඛතලක්ඛණානි උප්පාදවයඤ්ඤථත්තානි. යෙභුය්‍යෙන නිච්චග්ගහණං විඤ්ඤාණාධීනන්ති නිච්චසඤ්ඤාය විඤ්ඤාණපදට්ඨානතා වුත්තා. තථා හි සො භික්ඛු තංයෙව විඤ්ඤාණං සන්ධාවති සංසරතීති විඤ්ඤාණවිසයමෙව අත්තනො නිච්චග්ගාහං පවෙදෙසි. පඤ්චන්නං ඛන්ධානං යදි අනිච්චතා දුක්ඛතා ච සුදිට්ඨා, අත්තසඤ්ඤා සුඛසඤ්ඤා අනවකාසාති ආහ – **‘‘අනිච්චසඤ්ඤාදුක්ඛසඤ්ඤාඅසමනුපස්සනලක්ඛණා අත්තසඤ්ඤා’’**ති. ‘‘යදනිච්චං තං දුක්ඛං, යං දුක්ඛං තදනත්තා’’ති (සං. නි. 3.15) හි වුත්තං.

යෙභුය්‍යෙන අත්තාභිනිවෙසො අරූපධම්මෙසූති ආහ – **‘‘තස්සා නාමකායො පදට්ඨාන’’**න්ති. **සබ්බං නෙය්‍යන්ති** චත්තාරි සච්චානි චතුසච්චවිනිමුත්තස්ස ඤෙය්‍යස්ස අභාවතො. **චිත්තවික්ඛෙපපටිසංහරණං** උද්ධච්චවික්ඛම්භනං. **අසුභාති** අසුභානුපස්සනා, පටිභාගනිමිත්තභූතා අසුභා එව වා, තණ්හාපටිපක්ඛත්තා සමථස්ස අසුභා පදට්ඨානන්ති වුත්තං. අභිජ්ඣාය තනුකරණතො අදින්නාදානාවෙරමණී අලොභස්ස පදට්ඨානන්ති වුත්තා. තථා බ්‍යාපාදස්ස තනුකරණතො පාණාතිපාතාවෙරමණී අදොසස්ස පදට්ඨානන්ති වුත්තා. **වත්ථුඅවිප්පටිපත්ති** විසයසභාවපටිවෙධො, **සම්මාපටිපත්ති** සීලසමාධිසම්පදානං නිබ්බිදාඤාණෙන අනභිරතිඤාණමෙව වා තථා පවත්තං. සබ්බාපි වෙදනා දුක්ඛදුක්ඛතාදිභාවතො දුක්ඛන්ති කත්වා වුත්තං – ‘‘දුක්ඛසඤ්ඤාය වෙදනා පදට්ඨාන’’න්ති. **ධම්මසඤ්ඤාති** ධම්මමත්තන්ති සඤ්ඤා.

සත්තානං කායෙ අවීතරාගතා පඤ්චන්නං අජ්ඣත්තිකායතනානං වසෙන හොතීති ආහ – **‘‘පඤ්චින්ද්‍රියානි රූපීනි රූපරාගස්ස පදට්ඨාන’’**න්ති. කායො හි ඉධ රූපන්ති අධිප්පෙතො. විසෙසතො ඣානනිස්සයභූතෙ මනායතනෙ ච නිකන්ති හොතීති ආහ – **‘‘ඡට්ඨායතනං භවරාගස්ස පදට්ඨාන’’**න්ති. එදිසං මා රූපං නිබ්බත්තතු, මා එදිසී වෙදනාති එවං පවත්තා රූපාදිඅභිනන්දනා **නිබ්බත්තභවානුපස්සිතා. ඤාණදස්සනස්සාති** කම්මස්සකතඤ්ඤාණදස්සනස්ස. යොනිසොමනසිකාරවතො හි පුබ්බෙනිවාසානුස්සති කම්මස්සකතඤ්ඤාණස්ස කාරණං හොති, න අයොනිසො උම්මුජ්ජන්තස්ස. ඉමස්ස ච අත්ථස්ස විභාවනත්ථං **මහානාරදකස්සපජාතකං** (ජා. 2.22.1153 ආදයො), **බ්‍රහ්මජාලෙ** (දී. නි. 1.38 ආදයො) එකච්චසස්සතවාදො ච උදාහරිතබ්බො. **‘‘ඔකප්පනලක්ඛණා’’**තිආදිනා සද්ධාපසාදානං විසෙසං දස්සෙති. සො පන සද්ධායයෙව අවත්ථාවිසෙසො දට්ඨබ්බො. තත්ථ **ඔකප්පනං** සද්දහනවසෙන ආරම්මණස්ස ඔගාහණං නිච්ඡයො. **අනාවිලතා** අස්සද්ධියාපගමෙන චිත්තස්ස අකාලුස්සියතා. **අභිපත්තියනා** සද්දහනමෙව. **අවෙච්චපසාදො** පඤ්ඤාසහිතො ආයතනගතො අභිප්පසාදො. **අපිලාපනං** අසම්මොසො නිමුජ්ජිත්වා විය ආරම්මණස්ස ඔගාහණං වා, එත්ථ ච සද්ධාදීනං පසාදසද්ධාසම්මප්පධානසතිපට්ඨානඣානඞ්ගානි යථාක්කමං පදට්ඨානන්ති වදන්තෙන අවත්ථාවිසෙසවසෙන පදට්ඨානභාවො වුත්තොති දට්ඨබ්බං. සතිසමාධීනං වා කායාදයො සතිපට්ඨානාති. විතක්කාදයො ච ඣානානීති පදට්ඨානභාවෙන වුත්තා.

අස්සාදමනසිකාරො සංයොජනීයෙසු ධම්මෙසු අස්සාදානුපස්සිතා. **පුනබ්භවවිරොහණාති** පුනබ්භවාය විරොහණා, පුනබ්භවනිබ්බත්තනාරහතා විපාකධම්මතාති අත්ථො. **ඔපපච්චයිකනිබ්බත්තිලක්ඛණන්ති** උපපත්තිභවභාවෙන නිබ්බත්තනසභාවං. **නාමකායරූපකායසඞ්ඝාතලක්ඛණන්ති** අරූපරූපකායානං සමූහියභාවං.

ඉන්ද්‍රියවවත්ථානන්ති චක්ඛාදීනං ඡන්නං ඉන්ද්‍රියානං වවත්ථිතභාවො. **ඔපපච්චයිකන්ති** උපපත්තික්ඛන්ධනිබ්බත්තකං. **උපයීති** අත්තභාවො. අත්තනො පියස්ස මරණං චින්තෙන්තස්ස බාලස්ස යෙභුය්‍යෙන සොකො උප්පජ්ජතීති මරණං සොකස්ස පදට්ඨානන්ති වුත්තං. **උස්සුක්කං** චෙතසො සන්තාපො. **ඔදහනන්ති** අවදහනං. අත්තනො නිස්සයස්ස සන්තපනමෙව භවස්සාති වුත්තං භවං දස්සෙතුං **‘‘ඉමානී’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ භවස්ස අඞ්ගානි භවසඞ්ඛාතානි ච අඞ්ගානි භවඞ්ගානි. තෙසු කිලෙසා භවස්ස අඞ්ගානි. කම්මවිපාකවට්ටං භවසඞ්ඛාතානි අඞ්ගානි. **සමග්ගානීති** සබ්බානි. ඛන්ධායතනාදීනං අපරාපරුප්පත්තිසංසරණං සංසාරො. තස්ස පුරිමපුරිමජාතිනිප්ඵන්නං කිලෙසාදිවට්ටං කාරණන්ති ආහ – **‘‘භවො සංසාරස්ස පදට්ඨාන’’**න්ති. සම්පාපකහෙතුභාවං සන්ධාය ‘‘මග්ගො නිරොධස්ස පදට්ඨාන’’න්ති වුත්තං.

කම්මට්ඨානොග්ගාහකස්ස ඔතරණට්ඨානතාය බහුස්සුතො තිත්ථං නාම, තස්ස සම්මාපයිරුපාසනා **තිත්ථඤ්ඤුතා.** ධම්මූපසඤ්හිතං පාමොජ්ජං පීතං නාම, සප්පායධම්මස්සවනෙන තං උප්පාදෙත්වා කම්මට්ඨානස්ස බ්‍රූහනා **පීතඤ්ඤුතා,** භාවනාය ථොකම්පි ලයාපත්තියා උද්ධංපත්තියා ච ජානනා **පත්තඤ්ඤුතා.** අත්තනො පඤ්චහි පධානියඞ්ගෙහි සමන්නාගතස්ස ජානනා **අත්තඤ්ඤුතා,** තෙසු පුරිමානං පුරිමානං පච්ඡිමස්ස පච්ඡිමස්ස පදට්ඨානභාවො සුවිඤ්ඤෙය්‍යො එව. කතපුඤ්ඤස්සෙව පතිරූපදෙසවාසො සම්භවති, න ඉතරස්සාති **‘‘පුබ්බෙකතපුඤ්ඤතා පතිරූපදෙසවාසස්ස පදට්ඨාන’’**න්ති වුත්තං. **යථාභූතඤාණදස්සනං** සහ අධිට්ඨානෙන තරුණවිපස්සනා. **නිබ්බිදාති** බලවවිපස්සනා. **විරාගොති** මග්ගො. **විමුත්තීති** ඵලං. **එවන්ති** යදිදං ‘‘තස්සා විපල්ලාසා පදට්ඨාන’’න්තිආදිනා අවිජ්ජාදීනං පදට්ඨානං දස්සිතං, ඉමිනා නයෙන අඤ්ඤොපි යො කොචි උපනිස්සයො බලවපච්චයොති යො කොචි අවසෙසපච්චයො, **සබ්බො සො පදට්ඨානං** කාරණන්ති වෙදිතබ්බං. ‘‘එවං යා කාචි උපනිසා යොගතො ච පච්චයතො වා’’තිපි පඨන්ති. තත්ථ **උපනිසාති** කාරණං, **යොගතොති** යුත්තිතො, **පච්චයතොති** පච්චයභාවමත්තතොති අත්ථො වෙදිතබ්බො. යං පනෙත්ථ අත්ථතො න විභත්තං, තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

පදට්ඨානහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ලක්ඛණහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

23. **තත්ථ කතමො ලක්ඛණො හාරොති**ආදි ලක්ඛණහාරවිභඞ්ගො. තත්ථ **කිං ලක්ඛයතීති** ලක්ඛණහාරස්ස විසයං පුච්ඡති. **‘‘යෙ ධම්මා’’**තිආදිනා ලක්ඛණහාරං සඞ්ඛෙපතො දස්සෙත්වා තං උදාහරණෙහි විභජිතුං **‘‘චක්ඛු’’**න්තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **‘‘වධකට්ඨෙන එකලක්ඛණානී’’**ති ඉමිනා අනවට්ඨිතභාවාදිනාපි එකලක්ඛණතා වුත්තා එවාති දට්ඨබ්බං.

එවං ආයතනවසෙන එකලක්ඛණතං දස්සෙත්වා ඉදානි ඛන්ධාදිවසෙන දස්සෙතුං **‘‘අතීතෙ, රාධ, රූපෙ අනපෙක්ඛො හොතී’’**තිආදි සුත්තං ආහතං. **යමකොවාදසුත්තෙ** (සං. නි. 3.85) **වධකට්ඨෙන එකලක්ඛණා වුත්තා**ති තස්මිං සුත්තෙ ‘‘වධකං රූපං වධකං රූපන්ති යථාභූතං නප්පජානාතී’’තිආදිනා ආගතත්තා වුත්තං. **ඉතී**ති එවං, ඉමිස්සං ගාථායං කායගතාය සතියා වුත්තාය සති වෙදනාගතා සති චිත්තගතා සති ධම්මගතා ච සති වුත්තා භවති සතිපට්ඨානභාවෙන එකලක්ඛණත්තාති අධිප්පායො. **දිට්ඨ**න්තිආදීනං අත්ථං පරතො වණ්ණයිස්සාම.

කායෙ කායානුපස්සී විහරාහීති එත්ථ **කායෙ**ති රූපකායෙ. රූපකායො හි ඉධ අඞ්ගපච්චඞ්ගානං කෙසාදීනඤ්ච සමූහට්ඨෙන කායොති අධිප්පෙතො. යථා ච සමූහට්ඨෙන, එවං කුච්ඡිතානං ආයට්ඨෙන. කුච්ඡිතානඤ්හි පරමජෙගුච්ඡානං සො ආයොතිපි **කායො, ආයො**ති උප්පත්තිදෙසො. තත්‍රායං වචනත්ථො – ආයන්ති තතොති ආයො. කෙ ආයන්ති? කුච්ඡිතා කෙසාදයො, ඉති කුච්ඡිතානං ආයොති කායො.

කායානුපස්සීති කායං අනුපස්සනසීලො, කායං වා අනුපස්සමානො. ‘‘කායෙ’’ති ච වත්වා පුන ‘‘කායානුපස්සී’’ති දුතියං කායග්ගහණං අසම්මිස්සතො වවත්ථානඝනවිනිබ්භොගාදිදස්සනත්ථං. තෙන න කායෙ වෙදනානුපස්සී චිත්තධම්මානුපස්සී වා, අථ ඛො කායානුපස්සී එවාති කායසඞ්ඛාතෙ වත්ථුස්මිං කායානුපස්සනාකාරස්සෙව දස්සනෙන අසම්මිස්සතො වවත්ථානං දස්සිතං හොති. තථා න කායෙ අඞ්ගපච්චඞ්ගවිනිමුත්තඑකධම්මානුපස්සී, නාපි කෙසලොමාදිවිනිමුත්තඉත්ථිපුරිසානුපස්සී.

යොපි චෙත්ථ කෙසලොමාදිකො භූතුපාදායසමූහසඞ්ඛාතො කායො, තත්ථපි න භූතුපාදායවිනිමුත්තඑකධම්මානුපස්සී, අථ ඛො රථසම්භාරානුපස්සකො විය අඞ්ගපච්චඞ්ගසමූහානුපස්සී, නගරාවයවානුපස්සකො විය කෙසලොමාදිසමූහානුපස්සී, කදලික්ඛන්ධපත්තවට්ටිවිනිබ්භුජ්ජකො විය රිත්තමුට්ඨිවිනිවෙඨකො විය ච භූතුපාදායසමූහානුපස්සී එවාති නානප්පකාරතො සමූහවසෙනෙව කායසඞ්ඛාතස්ස වත්ථුනො දස්සනෙන ඝනවිනිබ්භොගො දස්සිතො හොති. න හෙත්ථ යථාවුත්තසමූහවිනිමුත්තො කායො වා අඤ්ඤො වා කොචි ධම්මො දිස්සති, යථාවුත්තධම්මසමූහමත්තෙ එව පන තථා තථා සත්තා මිච්ඡාභිනිවෙසං කරොන්ති. තෙනාහු පොරාණා –

> ‘‘යං පස්සති න තං දිට්ඨං, යං දිට්ඨං තං න පස්සති;
> අපස්සං බජ්ඣතෙ මූළ්හො, බජ්ඣමානො න මුච්චතී’’ති. (දී. නි. අට්ඨ. 2.373; ම. නි. අට්ඨ. 1.106; පටි. ම. අට්ඨ. 1.1.36; මහානි. අට්ඨ. 3);

ඝනවිනිබ්භොගාදිදස්සනත්ථන්ති ආදිසද්දෙන අයමත්ථො වෙදිතබ්බො. අයඤ්හි එතස්මිං කායෙ කායානුපස්සීයෙව, න අඤ්ඤධම්මානුපස්සී.

ඉදං වුත්තං හොති – යථා අනුදකභූතායපි මරීචියා උදකානුපස්සිනො හොන්ති, න එවං අනිච්චදුක්ඛානත්තඅසුභභූතෙ එව ඉමස්මිං කායෙ නිච්චසුඛඅත්තසුභභාවානුපස්සී, අථ ඛො කායානුපස්සී අනිච්චදුක්ඛඅනත්තඅසුභාකාරසමූහානුපස්සීති අත්ථො. අථ වා ය්වායං **මහාසතිපට්ඨානෙ** (දී. නි. 2.374 ආදයො) අස්සාසපස්සාසාදිචුණ්ණිකජාතඅට්ඨිකපරියොසානො කායො වුත්තො, යො ච ''ඉධෙකච්චො පථවීකායං අනිච්චතො අනුපස්සති, ආපොකායං තෙජොකායං වායොකායං කෙසකායං…පෙ…. අට්ඨිමිඤ්ජකාය''න්ති **පටිසම්භිදායං** (පටි. ම. 3.34 ආදයො) කායො වුත්තො, තස්ස සබ්බස්ස ඉමස්මිංයෙව කායෙ අනුපස්සනතො කායෙ කායානුපස්සීති එවම්පෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

අථ වා කායෙ අහන්ති වා මමන්ති වා ගහෙතබ්බස්ස කස්සචි අනනුපස්සනතො, තස්ස පන කෙසලොමාදිකස්ස නානාධම්මසමූහස්ස අනුපස්සනතො කායෙ කෙසාදිධම්මසමූහසඞ්ඛාතෙ කායානුපස්සීති අත්ථො දට්ඨබ්බො. අපි ච ''ඉමස්මිං කායෙ අනිච්චතො අනුපස්සති නො නිච්චතො''තිආදිනා අනුක්කමෙන **පටිසම්භිදායං** (පටි. ම. 3.34 ආදයො) ආගතනයස්ස සබ්බස්සෙව අනිච්චලක්ඛණාදිකස්ස ආකාරසමූහසඞ්ඛාතස්ස කායස්ස අනුපස්සනතො කායෙ කායානුපස්සීති අත්ථො.

විහරාහීති වත්තාහි. **ආතාපීති** තීසු භවෙසු කිලෙසෙ ආතාපෙතීති ආතාපො, සො අස්ස අත්ථීති ආතාපී. **සම්පජානොති** සම්පජඤ්ඤසඞ්ඛාතෙන ඤාණෙන සමන්නාගතො. **සතිමාති** කායපරිග්ගාහිකාය සතියා සමන්නාගතො. අයං පන යස්මා සතියා ආරම්මණං පරිග්ගහෙත්වා පඤ්ඤාය අනුපස්සති, න හි සතිවිරහිතා අනුපස්සනා අත්ථි, තෙනෙවාහ – ''සතිඤ්ච ඛ්වාහං, භික්ඛවෙ, සබ්බත්ථිකං වදාමී''ති (සං. නි. 5.234). අනාතාපිනො ච අන්තො සඞ්කොචො අන්තරායකරො හොති, කම්මට්ඨානං න සම්පජ්ජති. තස්මා යෙසං ධම්මානං ආනුභාවෙන තං සම්පජ්ජති, තං දස්සනත්ථං ''ආතාපී''තිආදි වුත්තං.

තත්ථ **විනෙය්‍යාති** තදඞ්ගවිනයෙන වා වික්ඛම්භනවිනයෙන වා විනයිත්වා. **ලොකෙති** තස්මිංයෙව කායෙ. කායො හි ඉධ ලුජ්ජනපලුජ්ජනට්ඨෙන ලොකොති අධිප්පෙතො. අභිජ්ඣාග්ගහණෙන චෙත්ථ කාමච්ඡන්දො, දොමනස්සග්ගහණෙන බ්‍යාපාදො ගහිතොති නීවරණෙසු බලවධම්මද්වයප්පහානදස්සනෙන නීවරණප්පහානං වුත්තන්ති කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානස්ස පහානඞ්ගං දස්සිතං. ''ආතාපී''තිආදිනා පන සම්පයොගඞ්ගං දස්සිතන්ති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං ''ආතාපී''තිආදි වුත්තං.

තත්ථ අභිජ්ඣාදොමනස්සානං සමථො උජුපටිපක්ඛොති අභිජ්ඣාදොමනස්සවිනයො වුච්චමානො සමාධින්ද්‍රියං දීපෙතීති ආහ – **''විනෙය්‍ය ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්සන්ති සමාධින්ද්‍රිය''**න්ති (සං. නි. අට්ඨ. 3.5.367). **එකලක්ඛණත්තා චතුන්නං ඉන්ද්‍රියානන්ති** යථා වීරියපඤ්ඤාසමාධින්ද්‍රියෙහි කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං ඉජ්ඣති, එවං වෙදනාචිත්තධම්මානුපස්සනාසතිපට්ඨානානිපි තෙහි ඉජ්ඣන්තීති චතුසතිපට්ඨානසාධනෙ ඉමෙසං ඉන්ද්‍රියානං සභාවභෙදාභාවතො සමානලක්ඛණත්තා ඉතරානි සතිපට්ඨානානිපි වුත්තානි එව හොන්තීති අත්ථො.

24. ඉදානි සතිපට්ඨානෙසු ගහිතෙසු සබ්බෙසං බොධිපක්ඛියධම්මානං ගහිතභාවං දස්සෙතුං **''චතූසු සතිපට්ඨානෙසූ''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **බොධඞ්ගමාති** බොධං අරියමග්ගඤාණං ගච්ඡන්තීති බොධඞ්ගමා. යථාවුත්තස්ස බොධස්ස පක්ඛෙ භවාති **බොධිපක්ඛියා. නෙය්‍යානිකලක්ඛණෙනාති** එත්ථ නිමිත්තතො පවත්තතො ච වුට්ඨානං නිය්‍යානං, නිය්‍යානෙ නියුත්තාති නෙය්‍යානිකා, යථා දොවාරිකොති. නිය්‍යානසඞ්ඛාතං වා ඵලං අරහන්තීති නෙය්‍යානිකා. නිය්‍යානං පයොජනං එතෙසන්ති වා නෙය්‍යානිකා. ''නිය්‍යානිකා''තිපි පාඨො, තත්ථ නිය්‍යානං එතෙසං අත්ථීති නිය්‍යානිකාති අත්ථො. ''නිය්‍යානියා''තිපි පාඨො, තස්ස නිය්‍යන්තීති නිය්‍යානියාති අත්ථො දට්ඨබ්බො. නිය්‍යානිකලක්ඛණෙනාති නිය්‍යානිකසභාවෙන.

එවං අකුසලාපි ධම්මාති යථා කුසලා ධම්මා එකලක්ඛණභාවෙන නිද්ධාරිතා, එවං අකුසලාපි ධම්මා එකලක්ඛණට්ඨෙන නිද්ධාරෙතබ්බා. කථං? පහානෙකට්ඨතාවසෙනාති දස්සෙන්තො **''පහානං අබ්භත්ථං ගච්ඡන්තී''**ති ආහ. ඉදානි තං පහානං දස්සෙතුං **''චතූසු සතිපට්ඨානෙසූ''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ කායානුපස්සනාදීසු චතූසු සතිපට්ඨානෙසු භාවියමානෙසු අසුභෙ සුභන්තිආදයො චත්තාරො විපල්ලාසා පහීයන්ති, කබළීකාරාහාරාදයො චත්තාරො ආහාරා චස්ස පරිඤ්ඤං ගච්ඡන්ති, තෙසං පරිජානනස්ස පරිබන්ධිනො කාමරාගාදයො බ්‍යන්තීකතා හොන්තීති අත්ථො, කස්මා? තෙහි පහාතබ්බභාවෙන එකලක්ඛණත්තාති. එවං සබ්බත්ථ අත්ථො යොජෙතබ්බො. තෙනෙවාහ – ''එවං අකුසලාපි ධම්මා එකලක්ඛණත්තා පහානං අබ්භත්ථං ගච්ඡන්තී''ති.

ඉදානි අඤ්ඤෙනපි පරියායෙන ලක්ඛණහාරස්ස උදාහරණානි දස්සෙතුං **''යත්ථ වා පනා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **යත්ථාති** යස්සං දෙසනායං. **වා-**සද්දො විකප්පත්ථො. **පනාති** පදපූරණො. **රූපින්ද්‍රියන්ති** රුප්පනසභාවං අට්ඨවිධං ඉන්ද්‍රියං. **තත්ථාති** තස්සං දෙසනායං. **රූපධාතූති** රුප්පනසභාවා දස ධාතුයො. **රූපායතනන්ති** රුප්පනසභාවං දසායතනං, රූපීනි දසායතනානීති අත්ථො. රුප්පනලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා ඉමානි දෙසිතානීති

අධිප්පායො. දෙසිතං තත්ථ සුඛින්ද්‍රියං සොමනස්සින්ද්‍රියං සුඛවෙදනාභාවෙන එකලක්ඛණත්තාති අධිප්පායො.

දුක්ඛසමුදයො ච අරියසච්චන්ති ඉදං අකුසලස්ස සොමනස්සස්ස වසෙන වුත්තං, සාසවකුසලස්සාපි වසෙන යුජ්ජති එව. සබ්බො ච පටිච්චසමුප්පාදො දෙසිතොති සම්බන්ධො. අවිජ්ජානුසයිතත්තා අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය. වුත්තඤ්හෙතං – ''අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය අවිජ්ජානුසයො අනුසෙතී''ති (ම. නි. 1.465). තථා ච වුත්තං **''අදුක්ඛමසුඛාය හි වෙදනාය අවිජ්ජා අනුසෙතී''**ති. එතෙන අදුක්ඛමසුඛාවෙදනාග්ගහණෙන අවිජ්ජා ගහිතාති දස්සෙති. සති ච අවිජ්ජාග්ගහණෙ සබ්බො පටිච්චසමුප්පාදො දෙසිතොති දස්සෙතුං **''අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා''**තිආදි වුත්තං. **සො චා**ති එත්ථ **ච**-සද්දො බ්‍යතිරෙකත්ථො, තෙන සො පටිච්චසමුප්පාදො අනුලොමපටිලොමවසෙන දුවිධොති ඉමං වක්ඛමානවිසෙසං ජොතෙති. තෙසු අනුලොමතො පටිච්චසමුප්පාදො යථාදස්සිතො සරාගසදොසසමොහසංකිලෙසපක්ඛෙන හාතබ්බොති වුත්තො, පටිලොමතො පන පටිච්චසමුප්පාදො යො ''අවිජ්ජායත්වෙව අසෙසවිරාගනිරොධා''තිආදිනා **පාළියං** (ම. නි. 3.126; මහාව. 1) වුත්තො, තං සන්ධාය **''වීතරාගවීතදොසවීතමොහඅරියධම්මෙහි හාතබ්බො''**ති වුත්තං.

ඉදානි එකලක්ඛණතාවිභාවනෙන ලක්ඛණහාරයොජනාය නයං දස්සෙතුං **''එවං යෙ ධම්මා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **කිච්චතොති** පථවීආදීනං ඵස්සාදීනඤ්ච රූපාරූපධම්මානං සන්ධාරණසඞ්ඝට්ටනාදිකිච්චතො, තෙසං තෙසං වා පච්චයධම්මානං තංතංපච්චයුප්පන්නධම්මස්ස පච්චයභාවසඞ්ඛාතකිච්චතො. **ලක්ඛණතොති** කක්ඛළඵුසනාදිසභාවතො. **සාමඤ්ඤතොති** රුප්පනනමනාදිතො අනිච්චතාදිතො ඛන්ධායතනාදිතො ච. **චුතූපපාතතොති** සඞ්ඛතධම්මානං භඞ්ගතො උප්පාදතො ච, සමානනිරොධතො සමානුප්පාදතො චාති අත්ථො. එත්ථ ච සහචරණං සමානහෙතුතා සමානඵලතා සමානභූමිතා සමානවිසයතා සමානාරම්මණතාති එවමාදයොපි **ච**-සද්දෙන සඞ්ගහිතාති දට්ඨබ්බං. සෙසං උත්තානත්ථමෙව.

ලක්ඛණහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. චතුබ්‍යූහහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

25. **තත්ථ කතමො චතුබ්‍යූහො හාරොති** චතුබ්‍යූහහාරවිභඞ්ගො. තත්ථ **බ්‍යඤ්ජනෙන සුත්තස්ස නෙරුත්තඤ්ච අධිප්පායො ච නිදානඤ්ච පුබ්බාපරසන්ධි ච ගවෙසිතබ්බොති** සඞ්ඛෙපෙන තාව චතුබ්‍යූහං දස්සෙති. **''බ්‍යඤ්ජනෙනා''**ති ඉමිනා හාරානං සුත්තස්ස බ්‍යඤ්ජනවිචයභාවතො බ්‍යඤ්ජනමුඛෙනෙව එතෙ චතුබ්‍යූහහාරපදත්ථා නිද්ධාරෙතබ්බාති දස්සෙති.

නෙරුත්තන්ති නිරුත්තං නිබ්බචනන්ති අත්ථො. නිරුත්තමෙව නෙරුත්තං. තෙනෙවාහ – **"යා නිරුත්තිපදසංහිතා"**ති. තස්සත්ථො – යා නිරුත්ති, ඉදං නෙරුත්තං. කා පන සා නිරුත්ති? පදසංහිතාති පදෙසු සංහිතා යුත්තා, ලිඞ්ගවචනකාලසාධනපුරිසාදිවිසෙසයොගෙන යො යො අත්ථො යථා යථා වත්තබ්බො, තථා තථා පවත්තසභාවනිරුත්තීති අත්ථො. තථා හි වුත්තං **"යං ධම්මානං නාමසො ඤාණ"**න්ති.

තත්ථ **යන්ති** හෙතුඅත්ථෙ නිපාතො, යාය කාරණභූතායාති අත්ථො. **ධම්මානන්ති** ඤෙය්‍යධම්මානං. **නාමසොති** පථවී ඵස්සො ඛන්ධා ධාතු තිස්සො ඵුස්සොති එවමාදිනාමවිසෙසෙන ඤාණං පවත්තති, අයං සභාවනිරුත්ති නාම. පථවීති හි එවමාදිකං සද්දං ගහෙත්වා තතො පරං සඞ්කෙතද්වාරෙන තදත්ථපටිපත්ති තංතංඅනියතනාමපඤ්ඤත්තිග්ගහණවසෙනෙව හොතීති. අථ වා පදසංහිතාති පදෙන සංහිතා. පදතො හි පදත්ථාවබොධො. සො පනස්ස අත්ථෙ පවත්තිනිමිත්තභූතාය පඤ්ඤත්තියා ගහිතාය එව හොතීති සා පන පඤ්ඤත්ති නිරුත්තිසඞ්ඛාතපදෙන සංහිතා පදත්ථං බොධෙතීති පදසංහිතාති වුත්තා. **"යදා හි භික්ඛූ"**තිආදිනා "ධම්මානං නාමසො ඤාණ"න්ති පදස්ස අත්ථං විවරති.

තත්ථ **අත්ථස්සාති** සද්දාභිධෙය්‍යස්ස අත්ථස්ස. **නාමං ජානාතීති** නාමපඤ්ඤත්තිවසෙන අයං නාමාති නාමං ජානාති. **ධම්මස්සාති** සභාවධම්මස්ස. **තථා තථා නං අභිනිරොපෙතීති** යො යො අත්ථො ධම්මො ච යථා යථා ච වොහරිතබ්බො, තථා තථා නං නාමං වොහාරං අභිනිරොපෙති දෙසෙතීති අත්ථො. එත්තාවතා ච අයං භික්ඛු අත්ථකුසලො යාව අනෙකාධිවචනකුසලොති වුච්චතීති සම්බන්ධිතබ්බං.

තත්ථ **අත්ථකුසලොති** පාළිඅත්ථෙ කුසලො. **ධම්මකුසලොති** පාළියං කුසලො. **බ්‍යඤ්ජනකුසලොති** අක්ඛරෙසු ච වාක්‍යෙසු ච කුසලො. **නිරුත්තිකුසලොති** නිබ්බචනෙ කුසලො. **පුබ්බාපරකුසලොති** දෙසනාය පුබ්බාපරකුසලො. **දෙසනාකුසලොති** ධම්මස්ස දෙසනාය කුසලො. **අතීතාධිවචනකුසලොති** අතීතපඤ්ඤත්තිකුසලො. එස නයො සෙසෙසුපි. **එවං සබ්බානි කාතබ්බානි, ජනපදනිරුත්තානීති** යත්තකානි සත්තවොහාරපදානි, තානි සබ්බානි යථාසම්භවං සුත්තෙ නිබ්බචනවසෙන කාතබ්බානි වත්තබ්බානීති අත්ථො. **සබ්බා ච ජනපදනිරුත්තියොති** සබ්බා ච ලොකසමඤ්ඤායො යථාරහං කාතබ්බා. "සමඤ්ඤං නාතිධාවෙය්‍යා"ති හි වුත්තං. තථා හි සම්මුතිසච්චමුඛෙනෙව පරමත්ථසච්චාධිගමො හොතීති.

26. අධිප්පායකණ්ඩෙ අනුත්තානං නාම නත්ථි.

27. නිදානකණ්ඩෙ **ඉමිනා වත්ථුනාති** ඉමිනා පුත්තගවාදිකිත්තනසඞ්ඛාතෙන කාරණෙන. කාරණඤ්හෙත්ථ වත්ථු

නිදානන්ති ච වුත්තං. ඉමිනා නයෙන සබ්බත්ථ නිදානනිද්ධාරණං වෙදිතබ්බං.

කාමන්ධාති කිලෙසකාමෙන අන්ධා. **ජාලසඤ්ඡන්නාති** තණ්හාජාලපලිගුණ්ඨිතා. **තණ්හාඡදනඡාදිතාති** තණ්හාසඞ්ඛාතෙන අන්ධකාරෙන පිහිතා. **බන්ධනාබද්ධාති** කාමගුණසඞ්ඛාතෙන බන්ධනෙන බද්ධා. ''පමත්තබන්ධනා''තිපි පාඨො, පමාදෙනාති අත්ථො. **පුබ්බාපරෙනාති** පුබ්බෙන වා අපරෙන වා දෙසනන්තරෙනාති අධිප්පායො. **යුජ්ජතීති** යොගං උපෙති, සමෙතීති අත්ථො. **ඉමෙහි පදෙහි පරියුට්ඨානෙහීති** ඉමෙහි යථාවුත්තෙහි ගාථාපදෙහි තණ්හාපරියුට්ඨානදීපකෙහි. **සායෙව තණ්හාති** යා පුරිමගාථාය වුත්තා, සායෙව තණ්හා. **''යඤ්චාහා''**තිආදිනා ද්වින්නම්පි ගාථානං අත්ථසංසන්දනෙන පුබ්බාපරං විභාවෙති. **පයොගෙනාති** සමුදාචාරෙන. **තස්මාති** යත්ථ සයං උප්පන්නා, තං සන්තානං නිස්සරිතුං අදෙන්තී නානාරම්මණෙහි පලොභයමානා කිලෙසෙහි චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨති. තස්මා කිලෙසවසෙන ච පරියුට්ඨානවසෙන ච තණ්හාබන්ධනං වුත්තා.

පපඤ්චෙන්ති සංසාරෙ චිරං ඨපෙන්තීති **පපඤ්චා**. තිට්ඨන්ති එතාහීති **ඨිතී**. බන්ධනට්ඨෙන සන්දානං වියාති **සන්දානං**. නිබ්බානනගරප්පවෙසස්ස පටිසෙධනතො පලිසං වියාති **පලිසං**. අනවසෙසතණ්හාපහානෙන **නිත්තණ්හො**. අත්තහිතපරහිතානං ඉධලොකපරලොකානඤ්ච මුනනතො **මුනීති** එවං ගාථාය පදත්ථො වෙදිතබ්බො. පපඤ්චාදිඅත්ථා පන **පාළියං** විභත්තා එවාති. තත්ථ යස්සෙතෙ පපඤ්චාදයො අබ්භත්ථං ගතා, තස්ස තණ්හාය ලෙසොපි න භවති. තෙන වුත්තං – **''යො එතං සබ්බං සමතික්කන්තො, අයං වුච්චති නිත්තණ්හො''**ති.

28. **පරියුට්ඨානන්ති** ''තණ්හාය පරියුට්ඨාන''න්ති වුත්තානි තණ්හාවිචරිතානි. **සඞ්ඛාරාති** ''තදභිසඞ්ඛතා සඞ්ඛාරා''ති වුත්තා තණ්හාදිට්ඨිමානහෙතුකා සඞ්ඛාරා. තෙ පන යස්මා සත්තසු ජවනචෙතනාසු පඨමචෙතනා සති පච්චයසමවායෙ ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ ඵලං දෙති. පච්ඡිමචෙතනා අනන්තරෙ අත්තභාවෙ. උභින්නං වෙමජ්ඣචෙතනා යත්ථ කත්ථචි ඵලං දෙති, තස්මා විපච්චනොකාසවසෙන විභජිත්වා දස්සෙතුං **''දිට්ඨධම්මවෙදනීයා වා''**තිආදි වුත්තං. යස්මා පන තංතංචෙතනාසම්පයුත්තා තණ්හාපි චෙතනා විය දිට්ඨධම්මවෙදනීයාදිවසෙන තිධා හොති, තස්මා වුත්තං – **''එවං තණ්හා තිවිධං ඵලං දෙතී''**ති. **පුබ්බාපරෙන යුජ්ජතීති** යං පුබ්බං පුරිමං සඞ්ඛාරානං දිට්ඨධම්මවෙදනීයතාදිවචනං වුත්තං, තං ඉමිනා අපරෙන කම්මස්ස දිට්ඨධම්මවෙදනීයතාදිවචනෙන යුජ්ජති ගඞ්ගොදකං විය යමුනොදකෙන සංසන්දති සමෙතීති අත්ථො.

සඞ්ඛාරා දස්සනබලෙනාති චතූසු දිට්ඨිගතසම්පයුත්තෙසු විචිකිච්ඡාසම්පයුත්තෙ චාති පඤ්චසු චිත්තුප්පාදෙසු සඞ්ඛාරා පඨමමග්ගපඤ්ඤාබලෙන. **ඡත්තිංස තණ්හාවිචරිතානි භාවනාබලෙනාති** පඨමමග්ගෙන පහීනාවසෙසවසෙන වුත්තං, න සබ්බෙසං වසෙන.

අනුබන්ධොති තණ්හාදීනං අනුප්පබන්ධෙන පවත්ති. **යො චාපි පපඤ්චොති**ආදිනා ''පපඤ්චෙති''තිආදිනා වුත්තං **රාධසුත්තඤ්ච**සංසන්දති. තෙනෙවාහ – **''ඉදං එකත්ථ''**න්ති. යදිපි අත්ථතො එකං, දෙසනාය පන විසෙසො විජ්ජතීති දස්සෙතුං **''අපි චා''**තිආදි වුත්තං. **එවන්ති** ඉමිනා වුත්තප්පකාරෙන. **සුත්තෙනාති** සංවණ්ණියමානෙන සුත්තෙන. **සුත්තන්ති** සුත්තන්තරං. **සංසන්දයිත්වාති** විමිස්සිත්වා අත්ථතො අභින්නං කත්වා. **පුබ්බාපරෙන සද්ධිං යොජයිත්වාති** පුබ්බෙන වා අපරෙන වා සුත්තෙන සද්ධිං අත්ථතො සම්බන්ධං යොජෙත්වා. වුත්තමෙවත්ථං පාකටං කරොති තෙන සුත්තස්ස අත්ථො නිද්දිට්ඨො හොති විත්ථාරිතො සුත්තන්තරදස්සනෙන.

න කෙවලං සුත්තන්තරසංසන්දනමෙව පුබ්බාපරසන්ධි, අථ ඛො අඤ්ඤොපි අත්ථීති දස්සෙතුං **''සො චාය''**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **අත්ථසන්ධීති** කිරියාකාරකාදිවසෙන අත්ථස්ස සම්බන්ධො. සො පන යස්මා සඞ්කාසනාදීනං ඡන්නං අත්ථපදානංයෙව හොති, සබ්බස්සාපි පදත්ථස්ස තදවරොධතො.

සම්බන්ධො ච නාම න කොචි අත්ථො. තස්මා **''අත්ථසන්ධි ඡප්පදානී''**තිආදි වුත්තං. **බ්‍යඤ්ජනසන්ධීති** පදස්ස පදන්තරෙන සම්බන්ධො. යස්මා පන සබ්බම්පි නාමාදිපදං ඡහි බ්‍යඤ්ජනපදෙහි අසඞ්ගහිතං නාම නත්ථි, තස්මා **''බ්‍යඤ්ජනසන්ධි ඡප්පදානී''**තිආදි වුත්තං.

දෙසනාසන්ධීති යථාවුත්තදෙසනන්තරෙන දෙසනාය සංසන්දනං. **න ච පථවිං නිස්සායාති** පථවිං විසයසඞ්ඛාතං නිස්සයං කත්වා, පථවිං ආලම්බිත්වාති අත්ථො. **ඣායීති** ඵලසමාපත්තිඣානෙන ඣායී. සො හි සබ්බසඞ්ඛාරනිස්සටං නිබ්බානං ආලම්බිත්වා සමාපජ්ජනවසෙන ඣායති, න පථවිං නිස්සාය ඣායතීති වුත්තො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. එත්ථ ච චතූහි මහාභූතෙහි රූපප්පටිබද්ධවුත්තිතාය සබ්බො කාමභවො රූපභවො ච ගහිතා. අරූපභවො පන සරූපෙනෙව ගහිතොති සබ්බං ලොකං පරියාදියිත්වා පුන අඤ්ඤෙනපි පරියායෙන තං දස්සෙතුං **''න ච ඉමං ලොක''**න්තිආදිමාහ. සබ්බො හි ලොකො ඉධලොකො පරලොකො චාති ද්වෙව කොට්ඨාසා හොන්ති. යස්මා පන **''ඉධලොකො''**ති විසෙසතො දිට්ඨධම්මභූතො සත්තසන්තානො වුච්චති. ''පරලොකො''ති භවන්තරසඞ්ඛෙපගතො සත්තසන්තානො තදුභයවිනිමුත්තො

අනින්ද්‍රියබද්ධො රූපසන්තානො. තස්මා තං සන්ධාය **‘‘යමිදං උභයමන්තරෙනා’’**තිආදි වුත්තං.

යෙ පන ‘‘උභයමන්තරෙනා’’ති වචනං ගහෙත්වා අන්තරාභවං ඉච්ඡන්ති, තෙසං තං මිච්ඡා. අන්තරාභවො හි අභිධම්මෙ පටික්ඛිත්තොති. **දිට්ඨන්ති** රූපායතනං. **සුතන්ති** සද්දායතනං. **මුතන්ති** පත්වා ගහෙතබ්බතො ගන්ධායතනං රසායතනං ඵොට්ඨබ්බායතනඤ්ච. **විඤ්ඤාතන්ති** අවසිට්ඨං ධම්මාරම්මණපරියාපන්නරූපං. **පත්තන්ති** පරියෙසිත්වා වා අපරියෙසිත්වා වා පත්තං. **පරියෙසිතන්ති** පත්තං වා අප්පත්තං වා පරියෙසිතං. **විතක්කිතං විචාරිතන්ති** විතක්කනවසෙන අනුමජ්ජනවසෙන ච ආලම්බිතං. **මනසානුචින්තිතන්ති** චිත්තෙන අනු අනු චින්තිතං. **අයං සදෙවකෙ…පෙ…. අනිස්සිතෙන චිත්තෙන න ඤායති ඣායන්තොති** අයං ඛීණාසවො ඵලසමාපත්තිඣානෙන ඣායන්තො පුබ්බෙව තණ්හාදිට්ඨිනිස්සයානං සුට්ඨු පහීනත්තා සදෙවකෙ ලොකෙ…පෙ…. මනුස්සාය යත්ථ කත්ථචිපි අනිස්සිතෙන චිත්තෙන ඣායති නාම. තතො එව ලොකෙ කෙනචිපි න ඤායති ‘‘අයං ඉදං නාම නිස්සාය ඣායතී’’ති. වුත්තඤ්හෙතං –

> ‘‘නමො තෙ පුරිසාජඤ්ඤ, නමො තෙ පුරිසුත්තම;
> යස්ස තෙ නාභිජානාම, කිං ත්වං නිස්සාය ඣායසී’’ති. (නෙත්ති. 104);

ඉදානි ඛීණාසවචිත්තස්ස කත්ථචිපි අනිස්සිතභාවං **ගොධිකසුත්තෙන** (සං. නි. 1.159) **වක්කලිසුත්තෙන** (සං. නි. 3.87) ච විභාවෙතුං **‘‘යථා මාරො’’**තිආදි වුත්තං. **විඤ්ඤාණං සමන්වෙසන්තොති** පරිනිබ්බානතො උද්ධං විඤ්ඤාණං පරියෙසන්තො. **‘‘පපඤ්චාතීතො’’**තිආදිනා අදස්සනස්ස කාරණමාහ. **අනිස්සිතචිත්තා න ඤායන්ති ඣායමානාති** න කෙවලං අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා ඛීණාසවස්ස චිත්තගතිං මාරාදයො න ජානන්ති, අපි ච ඛො සඋපාදිසෙසායපි නිබ්බානධාතුයා තස්ස තං න ජානන්තීති අත්ථො. **අයං දෙසනාසන්ධීති ගොධිකසුත්තවක්කලිසුත්තානං** විය සුත්තන්තානං අඤ්ඤමඤ්ඤඅත්ථසංසන්දනා දෙසනාසන්ධි නාම.

නිද්දෙසසන්ධීති නිද්දෙසස්ස සන්ධි නිද්දෙසසන්ධි, නිද්දෙසෙන වා සන්ධි නිද්දෙසසන්ධි. පුරිමෙන සුත්තස්ස නිද්දෙසෙන තස්සෙව පච්ඡිමස්ස නිද්දෙසස්ස, පච්ඡිමෙන වා පුරිමස්ස සම්බන්ධනන්ති අත්ථො. තං දස්සෙතුං යස්මා භගවා යෙභුය්‍යෙන පඨමං වට්ටං දස්සෙත්වා පච්ඡා විවට්ටං දස්සෙති, තස්මා **‘‘නිස්සිතචිත්තා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ නිස්සිතං චිත්තං එතෙසන්ති **නිස්සිතචිත්තා,** පුග්ගලා, නිද්දිසිතබ්බා පුග්ගලාධිට්ඨානාය දෙසනායාති අධිප්පායො. ධම්මාධිට්ඨානාය පන නිස්සිතං චිත්තං එත්ථාති **නිස්සිතචිත්තා,** නිස්සිතචිත්තවන්තො තණ්හාදිට්ඨිනිස්සයවසෙන පවත්තා සුත්තපදෙසා. සෙසමෙත්ථ සබ්බං පාකටමෙව.

චතුබ්‍යූහහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ආවට්ටහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

29. **තත්ථ කතමො ආවට්ටො හාරොති** ආවට්ටහාරවිභඞ්ගො. තත්ථ **ආරම්භථාති** ආරම්භධාතුසඞ්ඛාතං වීරියං කරොථ. **නික්කමථාති** කොසජ්ජපක්ඛතො නික්ඛන්තත්තා නික්කමධාතුසඞ්ඛාතං තදුත්තරිවීරියං කරොථ. **යුඤ්ජථ බුද්ධසාසනෙති** යස්මා සීලසංවරො ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා භොජනෙ මත්තඤ්ඤුතා සතිසම්පජඤ්ඤන්ති ඉමෙසු ධම්මෙසු පතිට්ඨිතානං ජාගරියානුයොගවසෙන ආරම්භනික්කමධාතුයො සම්පජ්ජන්ති, තස්මා තථාභූතසමථවිපස්සනාසඞ්ඛාතෙ භගවතො සාසනෙ යුත්තප්පයුත්තා හොථ. **ධුනාථ මච්චුනො සෙනං, නළාගාරංව කුඤ්ජරොති** එවං පටිපජ්ජන්තා ච තෙධාතුඉස්සරස්ස මච්චුරාජස්ස වසං සත්තෙ නෙතීති තස්ස සෙනාසඞ්ඛාතං අබලං දුබ්බලං යථා නාම බලූපපන්නො කුඤ්ජරො නළෙහි කතං අගාරං ඛණෙනෙව විද්ධංසෙති, එවමෙව කිලෙසගණං ධුනාථ විධමථ විද්ධංසෙථාති අත්ථො (සං. නි. අට්ඨ. 1.1.185).

ඉදානි යදත්ථං අයං ගාථා නික්ඛිත්තා, තං යොජෙත්වා දස්සෙතුං **''ආරම්භථ නික්කමථාති වීරියස්ස පදට්ඨාන''**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **ආරම්භථ නික්කමථාති** ඉදං වචනං **වීරියස්ස පදට්ඨානං** වීරියපයොගස්ස කාරණං වීරියාරම්භෙ නියොජනතො, ''යොගා වෙ ජායතී භූරී''ති (ධ. ප. 282) වචනතො යොගො භාවනා. තත්ථ විපස්සනාභාවනාය වක්ඛමානත්තා සමාධිභාවනා ඉධාධිප්පෙතාති වුත්තං – **''යුඤ්ජථ බුද්ධසාසනෙති සමාධිස්ස පදට්ඨාන''**න්ති. ''මච්චුනො සෙන''න්ති වුත්තාය කිලෙසසෙනාය සම්මා ධුනනං ඤාණෙනෙව හොතීති ආහ – **''ධුනාථ...පෙ.... පදට්ඨාන''**න්ති. පුන යථාවුත්තවීරියසමාධිපඤ්ඤාසම්පයුත්තෙසු ආධිපච්චකිච්චතාය පපඤ්චප්පහානසමත්ථා වට්ටමූලං ඡින්දිත්වා විවට්ටං පාපෙන්ති චාති දස්සනත්ථං **''ආරම්භථ නික්කමථාති වීරියින්ද්‍රියස්ස පදට්ඨාන''**න්තිආදි වුත්තං. **ඉමානි පදට්ඨානානි දෙසනාති** ''යානිමානි වීරියස්ස පදට්ඨාන''න්තිආදිනා වීරියාදීනං පදට්ඨානානි වුත්තානි, සා ආරම්භථ නික්කමථාති ආදිදෙසනා, න වීරියාරම්භවත්ථුආදීනීති අත්ථො. තථා චෙව සංවණ්ණිතං.

එවං යථානික්ඛිත්තාය දෙසනාය පදට්ඨානවසෙන අත්ථං නිද්ධාරෙත්වා ඉදානි තං සභාගවිසභාගධම්මවසෙන ආවට්ටෙතුකාමො තස්ස භූමිං දස්සෙතුං **''අයුඤ්ජන්තානං වා සත්තානං යොගෙ යුඤ්ජන්තානං වා ආරම්භො''**තිආදිමාහ. තස්සත්ථො – යොගෙ භාවනායං තං අයුඤ්ජන්තානං වා සත්තානං අපරිපක්කඤාණානං වාසනාභාගෙන ආයතිං විජානනත්ථං අයං දෙසනාරම්භො යුඤ්ජන්තානං වා පරිපක්කඤාණානන්ති.

සො පමාදො දුවිධොති යෙන පමාදෙන භාවනං නානුයුඤ්ජන්ති, සො පමාදො අත්තනො කාරණභෙදෙන දුවිධො. **අඤ්ඤාණෙනාති** පඤ්චන්නං ඛන්ධානං සලක්ඛණසාමඤ්ඤලක්ඛණපටිච්ඡාදකෙන සම්මොහෙන. **නිවුතොති** ඡාදිතො. **ඤෙය්‍යට්ඨානන්ති** ඤෙය්‍යඤ්ච තං ‘‘ඉති රූපං, ඉති රූපස්ස සමුදයො’’තිආදිනා ඤාණස්ස පවත්තනට්ඨානඤ්චාති ඤෙය්‍යට්ඨානං. අනෙකභෙදත්තා පාපධම්මානං තබ්බසෙන අනෙකභෙදොපි පමාදො මූලභූතාය අවිජ්ජාය වසෙන එකො එවාති ආහ – **‘‘එකවිධො අවිජ්ජාය’’**ති. ලාභවිනිච්ඡයපරිග්ගහමච්ඡරියානි පරියෙසනාආරක්ඛාපරිභොගෙසු අන්තොගධානි. ඡන්දරාගජ්ඣොසානා තණ්හා එවාති තණ්හාමූලකෙපි ධම්මෙ එත්ථෙව පක්ඛිපිත්වා **‘‘තිවිධො තණ්හාය’’**ති වුත්තං.

රූපීසු භවෙසූති රූපධම්මෙසු. **අජ්ඣොසානන්ති** තණ්හාභිනිවෙසො. එතෙන **‘‘තණ්හාය රූපකායො පදට්ඨාන’’**න්ති පදස්ස අත්ථං විවරති. අනාදිමති හි සංසාරෙ ඉත්ථිපුරිසා අඤ්ඤමඤ්ඤරූපාභිරාමා, අයඤ්චත්ථො **චිත්තපරියාදානසුත්තෙන** (අ. නි. 1.1-10) දීපෙතබ්බො. **අරූපීසු සම්මොහොති** ඵස්සාදීනං අතිසුඛුමසභාවත්තා සන්තතිසමූහකිච්චාරම්මණඝනවිනිබ්භොගස්ස දුක්කරත්තා ච අරූපධම්මෙසු සම්මොහො, සත්තානං පතිට්ඨිතොති වචනසෙසො. එවං නිද්ධාරිතෙ රූපකායනාමකායසඞ්ඛාතෙ උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකෙ ආරම්මණකරණවසෙන පවත්තං තණ්හඤ්ච අවිජ්ජඤ්ච අවිසෙසෙන වුත්තං චතුපාදානානං වසෙන විභජිත්වා තෙසං ඛන්ධානං උපාදානානඤ්ච දුක්ඛසමුදයභාවෙන සහපරිඤ්ඤෙය්‍යපහාතබ්බභාවං දස්සෙති **‘‘තත්ථ රූපකායො’’**තිආදිනා.

30. එවං පමාදමුඛෙන පුරිමසච්චද්වයං නිද්ධාරෙත්වා පමාදමුඛෙනෙව අපරම්පි සච්චද්වයං නිද්ධාරෙතුං **‘‘තත්ථ යො’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **තස්සාති** තස්ස පමාදස්ස. **සම්පටිවෙධෙනාති** සම්මා පරිජානනෙන අස්සාදාදීනං ජානනෙන. **රක්ඛණා පටිසංහරණාති** අත්තනො චිත්තස්ස රක්ඛණසඞ්ඛාතා පමාදස්ස පටිසංහරණා, තප්පටිපක්ඛෙන සඞ්කොචනා අප්පමාදානුයොගෙන යා ඛෙපනා. **අයං සමථොති** කිච්චෙන සමාධිං දස්සෙති. අයං වොදානපක්ඛවිසභාගධම්මවසෙන ආවට්ටනා. **‘‘යදා ජානාති කාමානං…පෙ…. ආනිසංස’’**න්ති ඉමිනා සමථාධිගමස්ස උපායං දස්සෙති.

තත්ථ **කාමානන්ති** වත්ථුකාමානඤ්ච කිලෙසකාමානඤ්ච. **අස්සාදඤ්ච අස්සාදතොති** කාමෙ පටිච්ච උප්පජ්ජමානං සුඛසොමනස්සසඞ්ඛාතං අස්සාදං අස්සාදතාය අස්සාදමත්තතො. **ආදීනවන්ති** ‘‘අප්පස්සාදා කාමා බහුදුක්ඛා’’තිආදිනා (ම. නි. 1.236) වුත්තං ආදීනවං දොසං. **නිස්සරණන්ති** පඨමජ්ඣානං. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘කාමානමෙතං නිස්සරණං යදිදං නෙක්ඛම්ම’’න්ති (ඉතිවු. 72). **ඔකාරන්ති** ලාමකභාවං. **සංකිලෙසන්ති**

සංකිලිස්සනං. කාමහෙතු හි සත්තා සංකිලිස්සන්ති. **වොදානන්ති** විසුජ්ඣනං. **නෙක්ඛම්මෙ ච ආනිසංසන්ති** නීවරණප්පහානාදිගුණවිසෙසයොගං. **තත්ථාති** තස්මිං යථාවුත්තෙ සමථෙ සති. **යා වීමංසාති** යා පඤ්ඤා. ‘‘සමාහිතො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු යථාභූතං පජානාතී’’ති (සං. නි. 5.1071) හි වුත්තං. යථා තණ්හාසහිතාව අවිජ්ජා සඞ්ඛාරානං පච්චයො, එවං අවිජ්ජාසහිතාව තණ්හා උපාදානානං පච්චයො. තාසු නිරුද්ධාසු උපාදානාදීනං අභාවො එවාති තණ්හාඅවිජ්ජාපහානෙන සකලවට්ටදුක්ඛනිරොධං දස්සෙන්තො **‘‘ඉමෙසු ද්වීසු ධම්මෙසු පහීනෙසූ’’**තිආදිමාහ. ඉමානි චත්තාරි සච්චානි විසභාගසභාගධම්මාවට්ටනවසෙන නිද්ධාරිතානීති අධිප්පායො.

එවං වොදානපක්ඛං නික්ඛිපිත්වා තස්ස විසභාගධම්මවසෙන සභාගධම්මවසෙන ච ආවට්ටනං දස්සෙත්වා ඉදානි සංකිලෙසපක්ඛං නික්ඛිපිත්වා තස්ස විසභාගධම්මවසෙන සභාගධම්මවසෙන ච ආවට්ටනං දස්සෙතුං **‘‘යථාපි මූලෙ’’**ති ගාථමාහ. තස්සත්ථො – යථා නාම පතිට්ඨාහෙතුභාවෙන මූලන්ති ලද්ධවොහාරෙ භූමිගතෙ රුක්ඛස්ස අවයවෙ ඵරසුඡෙදාදිඅන්තරායාභාවෙන අනුපද්දවෙ තතො එව දළ්හෙ ථිරෙ සති ඛන්ධෙ ඡින්නෙපි අස්සත්ථාදිරුක්ඛො රුහති, එවමෙව තණ්හානුසයසඞ්ඛාතෙ අත්තභාවරුක්ඛස්ස මූලෙ මග්ගඤාණඵරසුනා අනුපච්ඡින්නෙ තයිදං දුක්ඛං පුනප්පුනං අපරාපරභාවෙන නිබ්බත්තති න නිරුජ්ඣතීති. කාමතණ්හාදිනිවත්තනත්ථං **‘‘භවතණ්හායා’’**ති වුත්තං. **එතස්ස ධම්මස්ස පච්චයොති** එතස්ස භවතණ්හාසඞ්ඛාතස්ස ධම්මස්ස භවෙසු ආදීනවප්පටිච්ඡාදනාදිවසෙන අස්සාදග්ගහණස්ස පච්චයො. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘සංයොජනීයෙසු, භික්ඛවෙ, ධම්මෙසු අස්සාදානුපස්සිනො තණ්හා පවඩ්ඪතී’’ති (සං. නි. 2.57). තෙනෙවාහ – **‘‘අවිජ්ජාපච්චයා හි භවතණ්හා’’**ති. ඉධ සමථො විපස්සනා ච මග්ගසමාධි මග්ගපඤ්ඤා ච අධිප්පෙතාති ආහ – **‘‘යෙන තණ්හානුසයං සමූහනතී’’**තිආදි. **ඉමානි චත්තාරි සච්චානීති** විසභාගසභාගධම්මාවට්ටනවසෙන නිද්ධාරිතානීති. සෙසං වුත්තනයමෙව.

ඉදානි න කෙවලං නිද්ධාරිතෙහෙව විසභාගසභාගධම්මෙහි ආවට්ටනං, අථ ඛො පාළිආගතෙහිපි තෙහි ආවට්ටනං ආවට්ටහාරොති දස්සනත්ථං **‘‘සබ්බපාපස්ස අකරණ’’**න්ති ගාථමාහ. තත්ථ **සබ්බපාපස්සාති** සබ්බාකුසලස්ස. **අකරණන්ති** අනුප්පාදනං. **කුසලස්සාති** චතුභූමකකුසලස්ස. **උපසම්පදාති** පටිලාභො. **සචිත්තපරියොදාපනන්ති** අත්තනො චිත්තවොදානං, තං පන අරහත්තෙන හොති. ඉති සීලසංවරෙන සබ්බපාපං පහාය සමථවිපස්සනාහි කුසලං සම්පාදෙත්වා අරහත්තඵලෙන චිත්තං පරියොදපෙතබ්බන්ති **එතං බුද්ධාන සාසනං** ඔවාදො අනුසිට්ඨීති අයං සඞ්ඛෙපත්ථො, විත්ථාරතො පන අත්ථො පාළිතො එව විඤ්ඤායති.

තත්ථ **‘‘සබ්බපාපං නාමා’’**තිආදීසු **දොසසමුට්ඨානන්ති** දොසො සමුට්ඨානමෙව එතස්සාති දොසසමුට්ඨානං, න දොසො එව සමුට්ඨානන්ති. ලොභසමුට්ඨානායපි පිසුණවාචාය සම්භවතො. කායදුච්චරිතන්ති පදං අපෙක්ඛිත්වා ‘‘දොසසමුට්ඨාන’’න්ති නපුංසකනිද්දෙසො. **ලොභසමුට්ඨානං මොහසමුට්ඨානන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. සම්ඵප්පලාපො උද්ධච්චචිත්තෙන පවත්තයතීති අධිප්පායෙන තස්ස මොහසමුට්ඨානතා වුත්තා.

එවං දුච්චරිතඅකුසලකම්මපථකම්මවිභාගෙන ‘‘සබ්බපාප’’න්ති එත්ථ වුත්තපාපං විභජිත්වා ඉදානිස්ස අකුසලමූලවසෙන අගතිගමනවිභාගම්පි දස්සෙතුං **‘‘අකුසලමූල’’**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **අකුසලමූලං පයොගං ගච්ඡන්තන්ති** ලොභාදිඅකුසලානි කායවචීපයොගං ගච්ඡන්තානි, කායවචීපයොගං සමුට්ඨාපෙන්තානීති අත්ථො. **ඡන්දාති** ඡන්දහෙතු. **යං ඡන්දා අගතිං ගච්ඡති, ඉදං ලොභසමුට්ඨානන්ති** ඡන්දා අගතිං ගච්ඡතීති යදෙතං අගතිගමනං, ඉදං ලොභසමුට්ඨානන්ති. එවං සෙසෙසුපි අත්ථො දට්ඨබ්බො. එත්තාවතා ‘‘සබ්බපාපස්ස අකරණ’’න්ති එත්ථ පාපං දස්සෙත්වා ඉදානි තස්ස අකරණං දස්සෙන්තො **‘‘ලොභො…පෙ…. පඤ්ඤායා’’**ති තීහි කුසලමූලෙහි තිණ්ණං අකුසලමූලානං පහානවසෙන සබ්බපාපස්ස අකරණං අනුප්පාදනමාහ. තථා **ලොභො උපෙක්ඛායාති**ආදිනා බ්‍රහ්මවිහාරෙහි. තත්ථ අරතිං වූපසමෙන්තී මුදිතා තස්සා මූලභූතං මොහං පජහතීති කත්වා වුත්තං – **‘‘මොහො මුදිතාය පහානං අබ්භත්ථං ගච්ඡතී’’**ති.

31. ඉදානි අඤ්ඤෙනපි පරියායෙන පාපං තස්ස අකරණඤ්ච දස්සෙත්වා සෙසපදානඤ්ච අත්ථවිභාවනමුඛෙන සභාගවිසභාගධම්මාවට්ටනං දස්සෙතුං **‘‘සබ්බපාපං නාම අට්ඨ මිච්ඡත්තානී’’**තිආදි වුත්තං. **අකිරියා අකරණං අනජ්ඣාචාරොති** තීහිපි පදෙහි මිච්ඡත්තානං අනුප්පාදනමෙව වදති. තථා **කිරියා කරණං අජ්ඣාචාරොති** තීහිපි පදෙහි උප්පාදනමෙව වදති. **අජ්ඣාචාරොති** අධිට්ඨහිත්වා ආචරණං. **අතීතස්සාති** චිරකාලප්පවත්තිවසෙන පුරාණස්ස. **මග්ගස්සාති** අරියමග්ගස්ස. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘පුරාණමග්ගං පුරාණං අඤ්ජසන්ති ඛො අරියස්සෙතං අට්ඨඞ්ගිකස්ස මග්ගස්ස අධිවචන’’න්ති (සං. නි. 2.65 අත්ථතො සමානං). අතීතෙන වා විපස්සිනා භගවතා යථාධිගතං දෙසිතභාවං සන්ධාය ‘‘අතීතස්ස මග්ගස්සා’’ති වුත්තං. විපස්සිනො හි අයං භගවතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස පාතිමොක්ඛුද්දෙසගාථාති.

යං පටිවෙධෙනාති යස්ස පරිඤ්ඤාභිසමයෙන. **යං පරියොදාපිතං, අයං නිරොධොති** යදිපි අසඞ්ඛතා ධාතු කෙනචි සංකිලෙසෙන න සංකිලිස්සති, අධිගච්ඡන්තස්ස පන පුග්ගලස්ස වසෙන එවං වුත්තං. තස්ස හි යාව සංකිලෙසා න විගච්ඡන්ති, තාව අසඞ්ඛතා ධාතු අපරියොදපිතාති වුච්චති. යථා නිබ්බානාධිගමෙන යෙ ඛන්ධා වූපසමෙතබ්බා, තෙසං සෙසභාවෙන

අසෙසභාවෙන ච ‘‘සඋපාදිසෙසා’’ති ච, ‘‘අනුපාදිසෙසා’’ති ච වුච්චති, එවංසම්පදමිදං දට්ඨබ්බං.

ඉමානි පාළිආගතධම්මානං සභාගවිසභාගධම්මාවට්ටනවසෙන නිද්ධාරිතානි චත්තාරි සච්චානි පුනපි පාළිආගතධම්මානං සභාගවිසභාගධම්මාවට්ටනෙන ආවට්ටහාරං දස්සෙතුං **‘‘ධම්මො හවෙ රක්ඛතී’’**ති ගාථමාහ. තස්සා පදත්ථො පුබ්බෙ වුත්තො එව. **ධම්මොති** පුඤ්ඤධම්මො ඉධාධිප්පෙතො. තං විභජිත්වා දස්සෙන්තො **‘‘ධම්මො නාම දුවිධො ඉන්ද්‍රියසංවරො මග්ගො වා’’**ති ආහ. ඉන්ද්‍රියසංවරසීසෙන චෙත්ථ සබ්බම්පි සීලං ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. සබ්බා උපපත්තියො **දුග්ගති** දුක්ඛදුක්ඛතාදියොගෙන දුක්ඛා ගතියොති කත්වා. යථාවුත්තෙ දුවිධෙ ධම්මෙ පඨමො ධම්මො යථා සුචිණ්ණො හොති, යතො ච සො රක්ඛති, යත්ථ ච පතිට්ඨාපෙති, තං සබ්බං දස්සෙතුං **‘‘තත්ථ යා සංවරසීලෙ අඛණ්ඩකාරිතා’’**තිආදි වුත්තං. ඉදානි තස්ස ධම්මස්ස අපායතො රක්ඛණෙ එකන්තිකභාවං විභාවෙතුං ගාමණිසංයුත්තෙ (සං. නි. 4.358) **අසිබන්ධකපුත්තසුත්තං** ආහතං.

තත්ථ **එවන්ති** පකාරෙන. **ච**-සද්දො සම්පිණ්ඩනෙ, ඉමිනාපි පකාරෙන අයමත්ථො වෙදිතබ්බොති අධිප්පායො. **අසිබන්ධකපුත්තොති** අසිබන්ධකස්ස නාම පුත්තො. ගාමෙ ජෙට්ඨකතාය **ගාමණී. පච්ඡාභූමකාති** පච්ඡාභූමිවාසිනො. **කාමණ්ඩලුකාති** සකමණ්ඩලුනො. **සෙවාලමාලිකාති** පාතොව උදකතො සෙවාලඤ්චෙව උප්පලාදීනි ච ගහෙත්වා උදකසුද්ධිභාවජානනත්ථං මාලං කත්වා පිළන්ධනකා. **උදකොරොහකාති** සායං පාතං උදකං ඔරොහණකා. **උය්‍යාපෙන්තීති** උපරියාපෙන්ති. **සඤ්ඤාපෙන්තීති** සම්මා යාපෙන්ති. **සග්ගං නාම ඔක්කාමෙන්තීති** පරිවාරෙත්වා ඨිතාව ‘‘ගච්ඡ, භො, බ්‍රහ්මලොකං, ගච්ඡ, භො, බ්‍රහ්මලොක’’න්ති වදන්තා සග්ගං පවෙසෙන්ති.

අනුපරිසක්කෙය්‍යාති අනුපරිගච්ඡෙය්‍ය. **උම්මුජ්ජාති** උට්ඨහ. **උප්ලවාති** ජලස්ස උපරිප්ලව. **ථලමුප්ලවාති** ථලං අභිරුහ. **තත්‍ර යාස්සාති** තත්‍ර යං අස්ස, යං භවෙය්‍ය. **සක්ඛරකඨලන්ති** සක්ඛරා වා කඨලා වා. **සා අධොගාමී අස්සාති** සා අධො ගච්ඡෙය්‍ය, හෙට්ඨාගාමී භවෙය්‍ය. **අධො ගච්ඡෙය්‍යාති** හෙට්ඨා ගච්ඡෙය්‍ය. **මග්ගස්සාති** අරියමග්ගස්ස. **තික්ඛතාති** තිඛිණතා. සා ච ඛො න සත්ථකස්ස විය නිසිතකරණතා, අථ ඛො ඉන්ද්‍රියානං පටුභාවොති දස්සෙතුං **‘‘අධිමත්තතා’’**ති ආහ. නනු ච අරියමග්ගො අත්තනා පහාතබ්බකිලෙසෙ අනවසෙසං සමුච්ඡින්දතීති අතිඛිණො නාම නත්ථීති? සච්චමෙතං, තථාපි නො ච ඛො ‘‘යථා දිට්ඨිප්පත්තස්සා’’ති වචනතො සද්ධාවිමුත්තදිට්ඨිප්පත්තානං කිලෙසප්පහානං පති අත්ථි කාචි විසෙසමත්තාති සක්කා වත්තුං. අයං පන විසෙසො න ඉධාධිප්පෙතො, සබ්බුපපත්තිසමතික්කමනස්ස අධිප්පෙතත්තා. යස්මා පන අරියමග්ගෙන

ඔධිසො කිලෙසා පහීයන්ති, තඤ්ච නෙසං තථාපහානං මග්ගධම්මෙසු ඉන්ද්‍රියානං අපාටවපාටවතරපාටවතමභාවෙන හොතීති යො වජිරූපමධම්මෙසු මත්ථකප්පත්තානං අග්ගමග්ගධම්මානං පටුතමභාවො. අයං ඉධ මග්ගස්ස තික්ඛතාති අධිප්පෙතා. තෙනෙවාහ – **"අයං ධම්මො සුචිණ්ණො සබ්බාහි උපපත්තීහි රක්ඛතී"**ති. **"තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්සා"**තිආදිනා **සුත්තන්තරෙන** (උදා. 32) සුගතිසඤ්ඤිතානම්පි උපපත්තීනං දුග්ගතිභාවං සාධෙති.

32. ඉදානි යථාවුත්තස්ස ධම්මස්ස විසභාගධම්මානං තණ්හාවිජ්ජාදීනං සභාගධම්මානඤ්ච සමථවිපස්සනාදීනං නිද්ධාරණවසෙන ආවට්ටහාරං යොජෙත්වා දස්සෙතුං **"තත්ථ දුග්ගතීනං හෙතු තණ්හා ච අවිජ්ජා චා"**තිආදිමාහ. තං පුබ්බෙ වුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. **ඉදං වුච්චති බ්‍රහ්මචරියන්ති** ඉදං අරියං සමථවිපස්සනාසඞ්ඛාතං මග්ගබ්‍රහ්මචරියන්ති වුච්චති. **යං රක්ඛතීති** සබ්බාහි දුග්ගතීහි රක්ඛන්තස්ස අරියමග්ගස්ස ආරම්මණභූතො නිරොධො රක්ඛන්තො විය වුත්තො, නිමිත්තස්ස කත්තුභාවෙන උපචරිතත්තා. ඉමානි චත්තාරි සච්චානි විසභාගසභාගධම්මාවට්ටනවසෙන නිද්ධාරිතානීති අධිප්පායො.

ආවට්ටහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. විභත්තිහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

33. **තත්ථ කතමො විභත්තිහාරොති** විභත්තිහාරවිභඞ්ගො. තත්ථ ධම්මවිභත්තිභූමිවිභත්තිපදට්ඨානවිභත්තීති තිවිධා විභත්ති. තාසු යස්මා ධම්මෙසු විභාගතො නිද්දිට්ඨෙසු තත්ථ ලබ්භමානො භූමිවිභාගො පදට්ඨානවිභාගො ච නිද්දිසියමානො සුවිඤ්ඤෙය්‍යො හොති, තස්මා ධම්මවිභත්තිං තාව නිද්දිසන්තො සොළසවිධෙ පට්ඨානෙ යෙසං සුත්තානං වසෙන විසෙසතො විභජිතබ්බා, තානි සුත්තානි දස්සෙතුං **"ද්වෙ සුත්තානි වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්චා"**ති වුත්තං. තත්ථ වාසනා පුඤ්ඤභාවනා, තස්සා භාගො කොට්ඨාසො වාසනාභාගො, තස්ස හිතන්ති **වාසනාභාගියං,** සුත්තං. නිබ්බිජ්ඣනං ලොභක්ඛන්ධාදීනං පදාලනං නිබ්බෙධො, තස්ස භාගොති සෙසං පුරිමසදිසමෙව. යස්මිං සුත්තෙ තීණි පුඤ්ඤකිරියවත්ථූනි දෙසිතානි, තං සුත්තං වාසනාභාගියං. යස්මිං පන සෙක්ඛාසෙක්ඛා දෙසිතා, තං නිබ්බෙධභාගියං. අයඤ්ච අත්ථො **පාළියං**යෙව ආගමිස්සති.

පුඤ්ඤභාගියාති පුඤ්ඤභාගෙ භවා. තථා **ඵලභාගියා** වෙදිතබ්බා. **ඵලන්ති** පන සාමඤ්ඤඵලං. **සංවරසීලන්ති** පාතිමොක්ඛසංවරො, සතිසංවරො, ඤාණසංවරො, ඛන්තිසංවරො, වීරියසංවරොති පඤ්ච සංවරා සංවරසීලං. **පහානසීලන්ති** තදඞ්ගප්පහානං, වික්ඛම්භනප්පහානං, සමුච්ඡෙදප්පහානං, පටිප්පස්සද්ධිප්පහානං, නිස්සරණප්පහානන්ති පඤ්චප්පහානානි. තෙසු

නිස්සරණප්පහානවජ්ජානං පහානානං වසෙන පහානසීලං වෙදිතබ්බං. **සොති** යො වාසනාභාගියසුත්තසම්පටිග්ගාහකො, සො. **තෙන බ්‍රහ්මචරියෙනාති** තෙන සංවරසීලසඞ්ඛාතෙන සෙට්ඨචරියෙන කාරණභූතෙන බ්‍රහ්මචාරී භවති. එත්ථ ච අට්ඨසමාපත්තිබ්‍රහ්මචරියස්ස න පටික්ඛෙපො, කෙචි පන ‘‘තෙනෙව බ්‍රහ්මචරියෙනා’’ති පඨන්ති, තෙසං මතෙන සියා තස්ස පටික්ඛෙපො.

පහානසීලෙ ඨිතොති සමුච්ඡෙදපටිප්පස්සද්ධිප්පහානානං වසෙන පහානසීලෙ ඨිතො. **තෙන බ්‍රහ්මචරියෙනාති** තෙන පහානසීලෙන විසෙසභූතෙන මග්ගබ්‍රහ්මචරියෙන. යෙ පන ‘‘තෙනෙව බ්‍රහ්මචරියෙනා’’ති පඨන්ති, තෙසං අයං පාඨො ‘‘වාසනාභාගියං නාම සුත්තං දානකථා, සීලකථා, සග්ගකථා, පුඤ්ඤවිපාකකථා’’ති. යෙ පන ‘‘තෙන බ්‍රහ්මචරියෙනා’’ති පඨන්ති, තෙසං අයං පාඨො – ‘‘වාසනාභාගියං නාම සුත්තං දානකථා, සීලකථා, සග්ගකථා කාමානං ආදීනවො නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසො’’ති. තත්ථ කතමො පාඨො යුත්තතරොති? පච්ඡිමො පාඨොති නිට්ඨං ගන්තබ්බං. යස්මා ‘‘නිබ්බෙධභාගියං නාම සුත්තං යා චතුසච්චප්පකාසනා’’ති වක්ඛති, න හි මහාථෙරො සාවසෙසං කත්වා ධම්මං දෙසෙසීති.

‘‘නත්ථි පජානනා’’තිආදිනා උභින්නං සුත්තානං සාතිසයං අසඞ්කරකාරණං දස්සෙති. තත්ථ **පජානනාති** අරියමග්ගස්ස පදට්ඨානභූතා වුට්ඨානගාමිනී විපස්සනාපඤ්ඤා. **ඉමානි චත්තාරි සුත්තානීති** ඉමෙසං සුත්තානං වාසනාභාගියනිබ්බෙධභාගියානං වක්ඛමානානඤ්ච සංකිලෙසභාගියඅසෙක්ඛභාගියානං වසෙන චත්තාරි සුත්තානි. **දෙසනායාති** දෙසනානයෙන. **සබ්බතො විචයෙන හාරෙන විචිනිත්වාති** සබ්බතොභාගෙන එකාදසසු ඨානෙසු පක්ඛිපිත්වා විචයෙන හාරෙන විචිනිත්වා. **‘‘යුත්තිහාරෙන යොජෙතබ්බානී’’**ති එතෙන විචයහාරයුත්තිහාරා විභත්තිහාරස්ස පරිකම්මට්ඨානන්ති දස්සෙති. **‘‘යාවතිකා ඤාණස්ස භූමී’’**ති ඉමිනා විභත්තිහාරස්ස මහාවිසයතං දස්සෙති.

34. එවං වාසනාභාගියනිබ්බෙධභාගියභාවෙහි ධම්මෙ එකදෙසෙන විභජිත්වා ඉදානි තෙසං කිලෙසභාගියඅසෙක්ඛභාගියභාවෙහි සාධාරණාසාධාරණභාවෙහි විභජිතුං **‘‘තත්ථ කතමෙ ධම්මා සාධාරණා’’**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **කතමෙ ධම්මාති** කතමෙ සභාවධම්මා. **සාධාරණාති** අවිසිට්ඨා, සමානාති අත්ථො. **ද්වෙ ධම්මාති** ද්වෙ පකතියො. පකතිඅත්ථො හි අයං ධම්ම-සද්දො ‘‘ජාතිධම්මානං සත්තාන’’න්තිආදීසු (පටි. ම. 1.33) විය. **නාමසාධාරණාති** නාමෙන සාධාරණා, කුසලාකුසලාති සමානනාමාති අත්ථො. **වත්ථුසාධාරණාති** වත්ථුනා නිස්සයෙන සාධාරණා, එකසන්තතිපතිතතාය සමානවත්ථුකාති අත්ථො. විසෙසතො සංකිලෙසපක්ඛෙ පහානෙකට්ඨා නාමසාධාරණා, සහජෙකට්ඨා

වත්ථුසාධාරණා. **අඤ්ඤම්පි එවං ජාතියන්ති** කිච්චපච්චයපටිපක්ඛාදීහි සමානං සඞ්ගණ්හාති. **මිච්ඡත්තනියතානං අනියතානන්ති** ඉදං පුථුජ්ජනානං උපලක්ඛණං. තස්මා සස්සතවාදා උච්ඡෙදවාදාති ආදිකො සබ්බො පුථුජ්ජනභෙදො ආහරිත්වා වත්තබ්බො. දසනප්පහාතබ්බා කිලෙසා සාධාරණා මිච්ඡත්තනියතානං අනියතානං එව ච සම්භවතො සම්මත්තනියතානං අසම්භවතො ච. ඉමිනා නයෙන සෙසපදෙසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අරියසාවකොති සෙක්ඛං සන්ධාය වදති. **සබ්බා සා අවීතරාගෙහි සාධාරණාති** ලොකියසමාපත්ති රූපාවචරා අරූපාවචරා දිබ්බවිහාරො බ්‍රහ්මවිහාරො පඨමජ්ඣානසමාපත්තීති එවමාදීහි පරියායෙහි සාධාරණා. කුසලසමාපත්ති පන ඉමිනා පරියායෙන සියා අසාධාරණා, ඉමං පන දොසං පස්සන්තා කෙචි ‘‘යං කිඤ්චි…පෙ…. සබ්බා සා අවීතරාගෙහි සාධාරණා’’ති පඨන්ති. කථං තෙ ඔධිසො ගහිතා, අථ ඔධිසො ගහෙතබ්බා, කථං සාධාරණාති? අනුයොගං මනසිකත්වා තං විසොධෙන්තො ආහ – **‘‘සාධාරණා හි ධම්මා එවං අඤ්ඤමඤ්ඤ’’**න්තිආදි. තස්සත්ථො – යථා මිච්ඡත්තනියතානං අනියතානඤ්ච සාධාරණාති වුත්තං, එවං සාධාරණා ධම්මා න සබ්බසත්තානං සාධාරණතාය සාධාරණා, කස්මා? යස්මා **අඤ්ඤමඤ්ඤං පරං පරං සකං සකං විසයං නාතිවත්තන්ති**. පටිනියතඤ්හි තෙසං පවත්තිට්ඨානං, ඉතරථා තථා වොහාරො එව න සියාති අධිප්පායො. යස්මා ච එතෙ එව ධම්මා එවං නියතා විසයා, තස්මා **‘‘යොපි ඉමෙහි ධම්මෙහි සමන්නාගතො න සො තං ධම්මං උපාතිවත්තතී’’**ති ආහ. න හි මිච්ඡත්තනියතානං අනියතානඤ්ච දස්සනෙන පහාතබ්බා කිලෙසා න සන්ති, අඤ්ඤෙසං වා සන්තීති එවං සෙසෙපි වත්තබ්බං.

අසාධාරණො නාම ධම්මො තස්ස තස්ස පුග්ගලස්ස පච්චත්තනියතො අරියෙසු සෙක්ඛාසෙක්ඛධම්මවසෙන අනරියෙසු සබ්බාභබ්බපහාතබ්බවසෙන ගවෙසිතබ්බො, ඉතරස්ස තථා නිද්දිසිතබ්බභාවාභාවතො. සො ච ඛො සාධාරණාවිධුරතාය තං තං උපාදාය තථාවුත්තදෙසනානුසාරෙනාති ඉමමත්ථං දස්සෙති **‘‘කතමෙ ධම්මා අසාධාරණා යාව දෙසනං උපාදාය ගවෙසිතබ්බා සෙක්ඛාසෙක්ඛා භබ්බාභබ්බා’’**ති ඉමිනා. **අට්ඨමකස්සාති** සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපන්නස්ස. **ධම්මතාති** ධම්මසභාවො පඨමස්ස මග්ගට්ඨතා දුතියස්ස ඵලට්ඨතා. පඨමස්ස වා පහීයමානකිලෙසතා. දුතියස්ස පහීනකිලෙසතා. පුන **අට්ඨමකස්සාති** අනාගාමිමග්ගට්ඨස්ස. **නාමන්ති** සෙක්ඛාති නාමං. **ධම්මතාති** තංතංමග්ගට්ඨතා හෙට්ඨිමඵලට්ඨතා ච. **පටිපන්නකානන්ති** මග්ගසමඞ්ගීනං. **නාමන්ති** පටිපන්නකාති නාමං. එවං ‘‘අට්ඨමකස්සා’’තිආදිනා අරියපුග්ගලෙසු අසාධාරණධම්මං දස්සෙත්වා ඉතරෙසු නයදස්සනත්ථං **‘‘එවං විසෙසානුපස්සිනා’’**තිආදි වුත්තං. ලොකියධම්මෙසු එව හි හීනාදිභාවො. තත්ථ **විසෙසානුපස්සිනාති** අසාධාරණධම්මානුපස්සිනා.

මිච්ඡත්තනියතානං අනියතා ධම්මා සාධාරණා මිච්ඡත්තනියතා ධම්මා අසාධාරණා. මිච්ඡත්තනියතෙසුපි නියතමිච්ඡාදිට්ඨිකානං අනියතා ධම්මා සාධාරණා. නියතමිච්ඡාදිට්ඨි අසාධාරණාති ඉමිනා නයෙන විසෙසානුපස්සිනා වෙදිතබ්බා.

එවං නානානයෙහි ධම්මවිභත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි භූමිවිභත්තිං පදට්ඨානවිභත්තිඤ්ච විභජිත්වා දස්සෙතුං **‘‘දස්සනභූමී’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **දස්සනභූමී**ති පඨමමග්ගො. යස්මා පන පඨමමග්ගක්ඛණෙ අරියසාවකො සම්මත්තනියාමං ඔක්කමන්තො නාම හොති, තතො පරං ඔක්කන්තො, තස්මා ‘‘දස්සනභූමි නියාමාවක්කන්තියා පදට්ඨාන’’න්ති වුත්තං. කිඤ්චාපි හෙට්ඨිමො හෙට්ඨිමො මග්ගො උපරිඋපරිමග්ගාධිගමස්ස කාරණං හොති, සක්කායදිට්ඨිආදීනි අප්පහාය කාමරාගබ්‍යාපාදාදිප්පහානස්ස අසක්කුණෙය්‍යත්තා. තථාපි අරියමග්ගො අත්තනො ඵලස්ස විසෙසකාරණං ආසන්නකාරණඤ්චාති දස්සෙතුං **‘‘භාවනාභූමි උත්තරිකානං ඵලානං පත්තියා පදට්ඨාන’’**න්ති වුත්තං. සුඛා පටිපදා ඛිප්පාභිඤ්ඤා ඤාණුත්තරස්ස තථාවිධපච්චයසමායොගෙ ච හොතීති සා විපස්සනාය පදට්ඨානන්ති වුත්තා. ඉතරා පන තිස්සොපි පටිපදා සමථං ආවහන්ති එව. තාසු සබ්බමුදුකාය දස්සිතාය සෙසාපි දස්සිතා එවාති ආහ – **‘‘දුක්ඛා පටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා සමථස්ස පදට්ඨාන’’**න්ති.

දානමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථූති දානමෙව දානමයං, පුජ්ජඵලනිබ්බත්තනට්ඨෙන පුඤ්ඤං, තදෙව කත්තබ්බතො කිරියා, පයොගසම්පත්තියාදීනං අධිට්ඨානභාවතො වත්ථු චාති දානමයපුඤ්ඤකිරියවත්ථු. **පරතොඝොසස්සා**ති ධම්මස්සවනස්ස. **සාධාරණ**න්ති න බීජං විය අඞ්කුරස්ස, දස්සනභූමිආදයො විය වා නියාමාවක්කන්තිආදීනං ආවෙණිකං, අථ ඛො සාධාරණං, තදඤ්ඤකාරණෙහිපි පරතොඝොසස්ස පවත්තනතොති අධිප්පායො. තත්ථ කෙචි දායකස්ස දානානුමොදනං ආචිණ්ණන්ති දානං පරතොඝොසස්ස කාරණන්ති වදන්ති. දායකො පන දක්ඛිණාවිසුද්ධිං ආකඞ්ඛන්තො දානසීලාදිගුණවිසෙසානං සවනෙ යුත්තප්පයුත්තො හොතීති දානං ධම්මස්සවනස්ස කාරණං වුත්තං.

සීලසම්පන්නො විප්පටිසාරාභාවෙන සමාහිතො ධම්මචින්තාසමත්ථො හොතීති සීලං චින්තාමයඤාණස්ස කාරණන්ති ආහ **‘‘සීලමය’’**න්තිආදි. **භාවනාමයන්ති** සමථසඞ්ඛාතං භාවනාමයං. **භාවනාමයියාති** උපරිඣානසඞ්ඛාතාය විපස්සනාසඞ්ඛාතාය ච භාවනාමයියා. පුරිමං පුරිමඤ්හි පච්ඡිමස්ස පච්ඡිමස්ස පදට්ඨානං. ඉදානි යස්මා දානං සීලං ලොකියභාවනා ච න කෙවලං යථාවුත්තපරතොඝොසාදීනංයෙව, අථ ඛො යථාක්කමං පරියත්තිබාහුසච්චකම්මට්ඨානානුයොගමග්ගසම්මාදිට්ඨීනම්පි පච්චයා හොන්ති, තස්මා තම්පි නයං දස්සෙතුං පුන **‘‘දානමය’’**න්තිආදිනා

දෙසනං වඩ්ඪෙසි. තථා පතිරූපදෙසවාසාදයො කායවිවෙකචිත්තවිවෙකාදීනං කාරණං හොතීති ඉමං නයං දස්සෙතුං **‘‘පතිරූපදෙසවාසො’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **කුසලවීමංසායාති** පටිසඞ්ඛානුපස්සනාය. **අකුසලපරිච්චාගොති** ඉමිනා පහානපරිඤ්ඤා වුත්තාති. **සමාධින්ද්‍රියස්සාති** මග්ගසමාධින්ද්‍රියස්ස. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

විභත්තිහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පරිවත්තනහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

35. **තත්ථ කතමො පරිවත්තනො හාරොති** පරිවත්තනහාරවිභඞ්ගො. තත්ථ යස්මා සංවණ්ණියමානෙ සුත්තෙ යථානිද්දිට්ඨානං කුසලාකුසලධම්මානං පටිපක්ඛභූතෙ අකුසලකුසලධම්මෙ පහාතබ්බභාවාදිවසෙන නිද්ධාරණං පටිපක්ඛතො පරිවත්තනං, තස්මා **‘‘සම්මාදිට්ඨිස්ස පුරිසපුග්ගලස්ස මිච්ඡාදිට්ඨි නිජ්ජිණ්ණා භවතී’’**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ සම්මා පසත්ථා, සුන්දරා දිට්ඨි එතස්සාති සම්මාදිට්ඨි, තස්ස. සා පනස්ස සම්මාදිට්ඨිතා පුබ්බභාගසම්මාදිට්ඨියා වා ලොකුත්තරසම්මාදිට්ඨියා වා වෙදිතබ්බා. **මිච්ඡාදිට්ඨි නිජ්ජිණ්ණා භවතීති** පුරිමනයෙ විපස්සනාසම්මාදිට්ඨියා පහීනා හොති, වික්ඛම්භිතාති අත්ථො. පච්ඡිමනයෙ පඨමමග්ගසම්මාදිට්ඨියා පහීනා සමුච්ඡින්නාති අත්ථො.

යෙ ච’ස්ස මිච්ඡාදිට්ඨිපච්චයාති මිච්ඡාභිනිවෙසහෙතු යෙ අරියානං අදස්සනකාමතාදයො ලොභාදයො පාණාතිපාතාදයො ච **අනෙකෙ** ලාමකට්ඨෙන **පාපකා** අකොසල්ලසම්භූතට්ඨෙන **අකුසලා** ධම්මා උප්පජ්ජෙය්‍යුං. ඉමස්ස ආරද්ධවිපස්සකස්ස අරියස්ස ච. **ධම්මාති** සමථවිපස්සනාධම්මා, සත්තත්තිංසබොධිපක්ඛියධම්මා වා අනුප්පන්නා වා සම්භවන්ති උප්පන්නා, භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති. **සම්මාසඞ්කප්පස්සා**තිආදීනම්පි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. අයං පන විසෙසො – සම්මාවිමුත්තිආදීනං මිච්ඡාවිමුත්ති අවිමුත්තාව සමානා ‘‘විමුත්තා මය’’න්ති එවංසඤ්ඤිනො අවිමුත්තියං වා විමුත්තිසඤ්ඤිනො. තත්‍රායං වචනත්ථො – මිච්ඡා පාපිකා විමුත්ති විමොක්ඛො එතස්සාති **මිච්ඡාවිමුත්ති.** අට්ඨඞ්ගා ච මිච්ඡාවිමුත්ති යථාවුත්තෙනාකාරෙන මිච්ඡාභිනිවෙසවසෙන ච පවත්තා අන්තද්වයලක්ඛණා. **සම්මාවිමුත්ති** පන ඵලධම්මා, මිච්ඡාදිට්ඨිකෙ සමාසෙවතො මිච්ඡාවිමොක්ඛො වා මිච්ඡාවිමුත්ති. **මිච්ඡාවිමුත්තිඤාණදස්සනං** පන මිච්ඡාවිමොක්ඛෙ මිච්ඡාදිට්ඨියා ච සාරන්ති ගහණවසෙන පවත්තො අකුසලචිත්තුප්පාදො අන්තමසො පාපං කත්වා ‘‘සුකතං මයා’’ති පච්චවෙක්ඛතො උප්පන්නමොහො ච. **සම්මාවිමුත්තිඤාණදස්සනස්සාති** එත්ථ සෙක්ඛානං පච්චවෙක්ඛණඤාණං සම්මාවිමුත්තිඤාණදස්සනන්ති අධිප්පෙතං. තඤ්හි උත්තරිභාවනාපාරිපූරියා සංවත්තති.

36. එවං සම්මාදිට්ඨිආදිමුඛෙන මිච්ඡාදිට්ඨිආදිං දස්සෙත්වා පුන පාණාතිපාතඅදින්නාදානකාමෙසුමිච්ඡාචාරාදිතො වෙරමණියාදීහි පාණාතිපාතාදීනං පරිවත්තනං දස්සෙතුං **"යස්සා"**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **කාලවාදිස්සාති** ලක්ඛණවචනං. කාලෙන සාපදෙසං පරියන්තවතිං අත්ථසඤ්හිතන්ති සො සම්ඵප්පලාපස්ස පහානාය පටිපන්නො හොතීති වුත්තං.

පුන **"යෙ ච ඛො කෙචී"**තිආදිනා සම්මාදිට්ඨිආදිමුඛෙනෙව මිච්ඡාදිට්ඨිආදීහි එව පරිවත්තනං පකාරන්තරෙන දස්සෙති. තත්ථ **සන්දිට්ඨිකාති** පච්චක්ඛා. **සහධම්මිකාති** සකාරණා. **ගාරය්හාති** ගරහිතබ්බයුත්තා. **වාදානුවාදාති** වාදා චෙව අනුවාදා ච. ''වාදානුපාතා''තිපි පාඨො, වාදානුපවත්තියොති අත්ථො. **පුජ්ජාති** පූජනීයා. **පාසංසාති** පසංසිතබ්බා.

පුන **"යෙ ච ඛො කෙචී"**තිආදිනා මජ්ඣිමාය පටිපත්තියා අන්තද්වයපරිවත්තනං දස්සෙති. තත්ථ **භුඤ්ජිතබ්බාතිආදීනි** චත්තාරි පදානි වත්ථුකාමවසෙන යොජෙතබ්බානි. **භාවයිතබ්බා බහුලීකාතබ්බාති** පදද්වයං කිලෙසකාමවසෙන. **තෙසං අධම්මොති** භාවෙතබ්බො නාම ධම්මො සියා, කාමා ච තෙසං භාවෙතබ්බා ඉච්ඡිතා, කාමෙහි ච වෙරමණී කාමානං පටිපක්ඛො, ඉති සා තෙසං අධම්මො ආපජ්ජතීති අධිප්පායො.

නියානිකො ධම්මොති සහ විපස්සනාය අරියමග්ගො. **දුක්ඛොති** පාපං නිජ්ජරාපෙස්සාමාති පවත්තිතං සරීරතාපනං වදති. **සුඛොති** අනවජ්ජපච්චයපරිභොගසුඛං. එතෙසුපි වාරෙසු වුත්තනයෙනෙව අධම්මභාවාපත්ති වත්තබ්බා. ඉදානි අසුභසඤ්ඤාදිමුඛෙන සුභසඤ්ඤාදිපරිවත්තනං දස්සෙතුං **"යථා වා පනා"**තිආදි වුත්තං. ආරද්ධවිපස්සකස්ස කිලෙසාසුචිපග්ඝරණවසෙන තෙභූමකසඞ්ඛාරා අසුභතො උපට්ඨහන්තීති කත්වා වුත්තං **"සබ්බසඞ්ඛාරෙසු අසුභානුපස්සිනො විහරතො"**ති. **"යං යං වා පනා"**තිආදිනා පටිපක්ඛස්ස ලක්ඛණං විභාවෙති. තත්ථ **අජ්ඣාපන්නොති** අධිආපන්නො, අභිඋපගතො පරිඤ්ඤාතොති අත්ථො.

පරිවත්තනහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. වෙවචනහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

37. **තත්ථ කතමො වෙවචනො හාරොති** වෙවචනහාරවිභඞ්ගො. තත්ථ යථා වෙවචනනිද්දෙසො හොති, තං දස්සෙතුං **"එකං භගවා ධම්මං අඤ්ඤමඤ්ඤෙහි වෙවචනෙහි නිද්දිසතී"**ති වුත්තං. **වෙවචනෙහීති** පරියායසද්දෙහීති අත්ථො. පදත්ථො පුබ්බෙ වුත්තො එව. කස්මා පන භගවා එකං ධම්මං අනෙකපරියායෙහි නිද්දිසතීති? වුච්චතෙ – දෙසනාකාලෙ

ආයතිඤ්ච කස්සචි කථඤ්චි තදත්ථපටිබොධො සියාති පරියායවචනං, තස්මිං ඛණෙ වික්ඛිත්තචිත්තානං අඤ්ඤවිහිතානං අඤ්ඤෙන පරියායෙන තදත්ථාවබොධනත්ථං පරියායවචනං. තෙනෙව පදෙන පුන වචනෙ තදඤ්ඤෙසං තත්ථ අධිගතතා සියාති මන්දබුද්ධීනං පුනප්පුනං තදත්ථසල්ලක්ඛණෙ අසම්මොසනත්ථං පරියායවචනං. අනෙකෙපි අත්ථා සමානබ්‍යඤ්ජනා හොන්තීති යා අත්ථන්තරපරිකප්පනා සියා, තස්සා පරිවජ්ජනත්ථම්පි පරියායවචනං අනඤ්ඤස්ස වචනෙ අනෙකාහි තාහි තාහි සඤ්ඤාහි තෙසං තෙසං අත්ථානං ඤාපනත්ථම්පි පරියායවචනං සෙය්‍යථාපි නිඝණ්ටුසත්ථෙ. ධම්මකථිකානං තන්තිඅත්ථුපනිබන්ධනපරාවබොධනානං සුඛසිද්ධියාපි පරියායවචනං. අත්තනො ධම්මනිරුත්තිපටිසම්භිදාප්පත්තියා විභාවනත්ථං, වෙනෙය්‍යානං තත්ථ බීජාවාපනත්ථං වා පරියායවචනං භගවා නිද්දිසති.

කිං බහුනා යස්සා ධම්මධාතුයා සුප්පටිවිද්ධත්තා සම්මාසම්බුද්ධා යථා සබ්බස්මිං අත්ථෙ අප්පටිහතඤාණචාරා, තථා සබ්බස්මිං සද්දවොහාරෙති එකම්පි අත්ථං අනෙකෙහි පරියායෙහි බොධෙති, න තත්ථ දන්ධායිතත්තං විත්ථායිතත්තං අත්ථස්ස. නාපි ධම්මදෙසනාහානි, ආවෙණිකොවායං බුද්ධධම්මොති පරියායදෙසනං දස්සෙන්තො ‘‘**ආසා**’’තිආදිමාහ. තත්ථ අත්ථං දස්සෙන්තො ‘‘**ආසා නාම වුච්චති යා භවිස්සස්ස අත්ථස්සා**’’තිආදිමාහ. තත්ථ **භවිස්සස්ස අත්ථස්සාති** අනාගතස්ස ඉච්ඡිතබ්බස්ස අත්ථස්ස. ‘‘**අවස්සං ආගමිස්සතී**’’තිආදිනා තස්සා පවත්තියාකාරං දස්සෙති. අනාගතත්ථවිසයා තණ්හා **ආසා.** අනාගතපච්චුප්පන්නත්ථවිසයා තණ්හා **පිහාති** අයමෙතාසං විසෙසො.

අත්ථනිප්ඵත්තිපටිපාලනාති යාය ඉච්ඡිතස්ස අත්ථස්ස නිප්ඵත්තිං පටිපාලෙති ආගමෙති, යාය වා නිප්ඵන්නං අත්ථං පටිපාලෙති රක්ඛති. අයං **අභිනන්දනා** නාම, යථාලද්ධස්ස අත්ථස්ස කෙලායනා නාමාති අත්ථො. තං අත්ථනිප්ඵත්තිං සත්තසඞ්ඛාරවසෙන විභජිත්වා දස්සෙන්තො ‘‘**පියං වා ඤාති**’’න්තිආදිමාහ. තත්ථ **ධම්මන්ති** රූපාදිආරම්මණධම්මං, අතිඉට්ඨාරම්මණං අභිනන්දති, අනිට්ඨාරම්මණෙහිපි තං දස්සෙතුං ‘‘**අප්පටික්කූලතො වා අභිනන්දතී**’’ති වුත්තං. පටික්කූලෙපි හි විපල්ලාසවසෙන සත්තං, සඞ්ඛාරං වා අප්පටික්කූලතො අභිනන්දති.

යාසු අනෙකධාතූසු පවත්තියා තණ්හා ‘‘අනෙකධාතූසු සරා’’ති වුත්තා, තා ධාතුයො විභාගෙන දස්සෙතුං ‘‘**චක්ඛුධාතූ**’’තිආදි වුත්තං. කිඤ්චාපි **ධාතුවිභඞ්ගාදීසු** (විභ. 172 ආදයො) කාමධාතුආදයො අඤ්ඤාපි අනෙකධාතුයො ආගතා, තාසම්පි එත්ථෙව සමවරොධොති දස්සනත්ථං අට්ඨාරසෙවෙත්ථ දස්සිතා. **කෙචි රූපාධිමුත්තාති**ආදි තාසු ධාතූසු තණ්හාය පවත්තිදස්සනං. තත්ථ යස්මා පඤ්ච අජ්ඣත්තිකා ධාතුයො සත්ත ච විඤ්ඤාණධාතුයො ධම්මධාතු ච ධම්මාරම්මණෙනෙව සඞ්ගහිතා, තස්මා

අට්ඨාරස ධාතුයො උද්දිසිත්වා ඡළෙව තණ්හාය පවත්තිට්ඨානානි විභත්තානීති දට්ඨබ්බං. තණ්හාපක්ඛා නෙක්ඛම්මස්සිතාපි දොමනස්සුපවිචාරා තස්ස අනුත්තරෙසු විමොක්ඛෙසු පිහං උපට්ඨාපයතො උප්පජ්ජති ''පිහපච්චයා දොමනස්ස''න්ති වචනතො, කො පන වාදො ගෙහස්සිතෙසු දොමනස්සුපවිචාරෙසූති ඉමානි චතුවීසති පදානි **''තණ්හාපක්ඛො''**ති වුත්තං. ගෙහස්සිතා පන උපෙක්ඛා අඤ්ඤාණුපෙක්ඛතාය යථාභිනිවෙසස්ස පච්චයො හොතීති **''යා ච උපෙක්ඛා ගෙහස්සිතා, අයං දිට්ඨිපක්ඛො''**ති වුත්තං.

38. ඉදානි තෙසං උපවිචාරානං තණ්හාපරියායං දස්සෙන්තො **''සායෙව පත්ථනාකාරෙන ධම්මනන්දී''**තිආදිමාහ. පුන චිත්තං පඤ්ඤා භගවා ධම්මො සඞ්ඝො සීලං චාගොති ඉමෙසං පරියායවචනනිද්ධාරණෙන වෙවචනහාරං විභජිත්වා දස්සෙතුං **''චිත්තං මනො විඤ්ඤාණ''**න්තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **''අඤ්ඤම්පි එවං ජාතිය''**න්ති ඉමිනා පඤ්ඤා පජානනා විචයො පවිචයො ධම්මවිචයො සල්ලක්ඛණා උපලක්ඛණා පච්චුපලක්ඛණා පණ්ඩිච්චං කොසල්ලං නෙපුඤ්ඤං වෙභබ්‍යා චින්තා උපපරික්ඛා භූරී මෙධා පරිණායිකා විපස්සනා සම්පජඤ්ඤං පතොදො පඤ්ඤා පඤ්ඤින්ද්‍රියං පඤ්ඤාබලං පඤ්ඤාසත්ථං පඤ්ඤාපාසාදො පඤ්ඤාආලොකො පඤ්ඤාඔභාසො පඤ්ඤාපජ්ජොතො පඤ්ඤාරතනං අමොහොති (මහානි. 149) එවමාදීනම්පි පඤ්ඤාය පරියායසද්දානං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො.

පඤ්චින්ද්‍රියානි ලොකුත්තරානීති ඛයෙ ඤාණන්තිආදීනි පඤ්චින්ද්‍රියානි ලොකුත්තරානි, ලොකුත්තරපඤ්ඤාය වෙවචනානීති අත්ථො. **සබ්බා පඤ්ඤා**ති ඉතරෙහි වෙවචනෙහි වුත්තා සබ්බා පඤ්ඤා ලොකියලොකුත්තරමිස්සිකාති අත්ථො. **''අපි චා''**තිආදිනා ඉමිනාපි පරියායෙන වෙවචනං වත්තබ්බන්ති දස්සෙති. **ආධිපතෙය්‍යට්ඨෙනා**ති අධිමොක්ඛලක්ඛණෙ ආධිපතෙය්‍යට්ඨෙන. **යථා ච බුද්ධානුස්සතියං වුත්තන්**ති යථා **බුද්ධානුස්සතිනිද්දෙසෙ** (විසුද්ධි. 1.123) ''ඉතිපි සො භගවා''තිආදිනා පාළියා සො භගවා ඉතිපි අරහං…පෙ…. ඉතිපි භගවාති අනෙකෙහි වෙවචනෙහි භගවා අනුස්සරිතබ්බොති වුත්තං. ඉමිනාව නයෙන බලනිප්ඵත්තිගතො වෙසාරජ්ජප්පත්තො යාව ධම්මොභාසපජ්ජොතකරොති, එතෙහි පරියායෙහි බුද්ධස්ස භගවතො වෙවචනං බුද්ධානුස්සතියං වත්තබ්බන්ති පදං ආහරිත්වා සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. එතානිපි කතිපයානි එව භගවතො වෙවචනානි. අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යා හි බුද්ධගුණා ගුණනෙමිත්තකානි ච භගවතො නාමානි. වුත්තඤ්හෙතං ධම්මසෙනාපතිනා –

> ''අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි නාමානි, සගුණෙන මහෙසිනො;
> ගුණෙන නාමමුද්ධෙය්‍යං, අපි නාම සහස්සතො''ති. (උදා. අට්ඨ. 53);

ධම්මානුස්සතියං **‘‘අසඞ්ඛත’’**න්තිආදීසු න කෙනචි පච්චයෙන සඞ්ඛතන්ති **අසඞ්ඛතං**. නත්ථි එතස්ස අන්තො විනාසොති **අනන්තං**. ආසවානං අනාරම්මණතො **අනාසවං**. අවිපරීතසභාවත්තා **සච්චං**. සංසාරස්ස පරතීරභාවතො **පාරං**. නිපුණඤාණවිසයත්තා **සුඛුමසභාවත්තා ච නිපුණං**. අනුපචිතඤාණසම්භාරෙහි දට්ඨුං න සක්කාති **සුදුද්දසං**. උප්පාදජරාහි අනභිභාහතත්තා **අජජ්ජරං**. ථිරභාවෙන **ධුවං**. ජරාමරණෙහි අපලුජ්ජනතො **අපලොකිතං**. මංසචක්ඛුනා දිබ්බචක්ඛුනා ච අපස්සිතබ්බත්තා **අනිදස්සනං**. රාගාදිපපඤ්චාභාවෙන **නිප්පපඤ්චං**. කිලෙසාභිසඞ්ඛාරානං වූපසමහෙතුතාය **සන්තං**.

අමතහෙතුතාය භඞ්ගාභාවතො ච **අමතං**. උත්තමට්ඨෙන අතප්පකට්ඨෙන ච **පණීතං**. අසිවානං කම්මකිලෙසවිපාකවට්ටානං අභාවෙන **සිවං**. චතූහි යොගෙහි අනුපද්දවභාවෙන **ඛෙමං**. තණ්හා ඛීයති එත්ථාති **තණ්හක්ඛයො**. කතපුඤ්ඤෙහිපි කදාචිදෙව පස්සිතබ්බත්තා **අච්ඡරියං**. අභූතපුබ්බත්තා **අබ්භුතං**. අනන්තරායත්තා **අනීතිකං**. අනන්තරායභාවහෙතුතො **අනීතිකධම්මං** (සං. නි. අට්ඨ. 3.5.377-409).

අනිබ්බත්තිසභාවත්තා **අජාතං**. තතො එව **අභූතං**. උභයෙනාපි උප්පාදරහිතන්ති වුත්තං හොති. කෙනචි අනුපද්දුතත්තා **අනුපද්දවං**. න කෙනචි පච්චයෙන කතන්ති **අකතං**. නත්ථි එත්ථ සොකොති **අසොකං**. සොකහෙතුවිගමෙන **විසොකං**. කෙනචි අනුපසජ්ජිතබ්බත්තා **අනුපසග්ගං**. අනුපසග්ගභාවහෙතුතො **අනුපසග්ගධම්මං**.

ගම්භීරඤාණගොචරතො **ගම්භීරං**. සම්මාපටිපත්තිං විනා පස්සිතුං පත්තුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා **දුප්පස්සං**. සබ්බලොකං උත්තරිත්වා ඨිතන්ති **උත්තරං**. නත්ථි එතස්ස උත්තරන්ති **අනුත්තරං**. සමස්ස සදිසස්ස අභාවෙන **අසමං**. පටිභාගාභාවෙන **අප්පටිසමං**. උත්තමට්ඨෙන **ජෙට්ඨං,** පාසංසතමත්තා වා **ජෙට්ඨං**. සංසාරදුක්ඛට්ටිතෙහි ලෙතබ්බතො **ලෙණං**. තතො රක්ඛණතො **තාණං**. රණාභාවෙන **අරණං**. අඞ්ගණාභාවෙන **අනඞ්ගණං**. නිද්දොසතාය **අකාචං**. රාගාදිමලාපගමෙන **විමලං**. චතූහි ඔඝෙහි අනජ්ඣොත්ථරණීයතො **දීපො**. සංසාරවූපසමසුඛතාය **සුඛං**. පමාණකරධම්මාභාවතො **අප්පමාණං,** ගණෙතුං එතස්ස න සක්කාති ච **අප්පමාණං**. සංසාරසමුද්දෙ අනොසීදනට්ඨානතාය **පතිට්ඨා**. රාගාදිකිඤ්චනාභාවෙන පරිග්ගහාභාවෙන ච **අකිඤ්චන**න්ති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො.

සඞ්ඝානුස්සතියං **සත්තානං සාරොති** සීලසාරාදිසාරගුණයොගතො සත්තෙසු සාරභූතො. **සත්තානං මණ්ඩොති** ගොරසෙසු සප්පිමණ්ඩො විය සත්තෙසු මණ්ඩභූතො. සාරගුණවසෙනෙව සත්තෙසු උද්ධරිතබ්බතො **සත්තානං උද්ධාරො**. නිච්චලගුණතාය **සත්තානං එසිකා**. ගුණසොභාසුරභිභාවෙන **සත්තානං පසූනං සුරභි** කුසුමන්ති අත්ථො.

ගුණෙසු උත්තමඞ්ගං පඤ්ඤා තස්සා උපසොභාහෙතුතාය සීලං **උත්තමඞ්ගොපසොභනං** වුත්තං. සීලෙසු පරිපූරකාරිනො අනිජ්ඣන්තා නාම ගුණා නත්ථීති **"නිධානඤ්ච සීලං සබ්බදොභග්ගසමතික්කමනට්ඨෙනා"**ති වුත්තං. අයඤ්ච අත්ථො **ආකඞ්ඛෙය්‍යසුත්තෙන** (ම. නි. 1.64 ආදයො) දීපෙතබ්බො. අපරම්පි වුත්තං – "ඉජ්ඣති, භික්ඛවෙ, සීලවතො චෙතොපණිධි විසුද්ධත්තා"ති (දී. නි. 3.337; සං. නි. 4.352; අ. නි. 8.35). **සිප්පන්ති** ධනුසිප්පං. **ධඤ්ඤන්ති** ධනායිතබ්බං. **ධම්මවොලොකනතායාති** සමථවිපස්සනාදිධම්මස්ස වොලොකනභාවෙන. **වොලොකනට්ඨෙනාති** සත්තභූමකාදිපාසාදෙ විය සීලෙ ඨත්වා අභිඤ්ඤාචක්ඛුනා ලොකස්ස වොලොකෙතුං සක්කාති වුත්තං. **සබ්බභූමානුපරිවත්ති** ච සීලං චතුභූමකකුසලස්සාපි තදනුවත්තනතො. සෙසං උත්තානමෙවාති.

වෙවචනහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. පඤ්ඤත්තිහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

39. **තත්ථ කතමො පඤ්ඤත්තිහාරොති** පඤ්ඤත්තිහාරවිභඞ්ගො. තත්ථ කා පනායං පඤ්ඤත්තීති? ආහ **"යා පකතිකථාය දෙසනා"**ති. ඉදං වුත්තං හොති – යා දෙසනාහාරාදයො විය අස්සාදාදිපදත්ථවිසෙසනිද්ධාරණං අකත්වා භගවතො සාභාවිකධම්මකථාය දෙසනා. යා තස්සා පඤ්ඤාපනා, අයං පඤ්ඤත්තිහාරො. යස්මා පන සා භගවතො තථා තථා වෙනෙය්‍යසන්තානෙ යථාධිප්පෙතමත්ථං නික්ඛිපතීති නික්ඛෙපො. තස්ස චායං හාරො දුක්ඛාදිසඞ්ඛාතෙ භාගෙ පකාරෙහි ඤාපෙති, අසඞ්කරතො වා ඨපෙති, තස්මා **"නික්ඛෙපපඤ්ඤත්තී"**ති වුත්තො. ඉති පකතිකථාය දෙසනාති සඞ්ඛෙපෙන වුත්තමත්ථං විත්ථාරෙන විභජිතුං **"කා ච පකතිකථාය දෙසනා"**ති පුච්ඡිත්වා **"චත්තාරි සච්චානී"**තිආදිමාහ.

තත්ථ **ඉදං දුක්ඛන්ති අයං පඤ්ඤත්තීති** කක්ඛළඵුසනාදිසභාවෙ රූපාරූපධම්මෙ අතීතාදිවසෙන අනෙකභෙදභින්නෙ අභින්දිත්වා පීළනසඞ්ඛතසන්තාපවිපරිණාමට්ඨතාසාමඤ්ඤෙන යා කුච්ඡිතභාවාදිමුඛෙන එකජ්ඣං ගහණස්ස කාරණභූතා පඤ්ඤත්ති, කා පන සාති? නාමපඤ්ඤත්තිනිබන්ධනා තජ්ජාපඤ්ඤත්ති. "විඤ්ඤත්තිවිකාරසහිතො සද්දො එවා"ති අපරෙ. ඉමිනා නයෙන තත්ථ තත්ථ පඤ්ඤත්තිඅත්ථො වෙදිතබ්බො. **"පඤ්චන්නං ඛන්ධාන"**න්තිආදිනා තස්සා පඤ්ඤත්තියා උපාදානං දස්සෙති. **දසන්නං ඉන්ද්‍රියානන්ති** අට්ඨ රූපින්ද්‍රියානි මනින්ද්‍රියං වෙදනින්ද්‍රියන්ති එවං දසන්නං. අනුභවනසාමඤ්ඤෙන හි වෙදනා එකමින්ද්‍රියං කතා, තථා සද්ධාදයො ච මග්ගපක්ඛියාති.

කබළං කරීයතීති **කබළීකාරොති** වත්ථුවසෙන අයං නිද්දෙසො. යාය ඔජාය සත්තා යාපෙන්ති, තස්සායෙතං අධිවචනං. සා හි ඔජට්ඨමකස්ස රූපස්ස ආහරණතො **ආහාරො. අත්ථීති** මග්ගෙන අසමුච්ඡින්නතාය විජ්ජති.

රාගොති රඤ්ජනට්ඨෙන රාගො. නන්දනට්ඨෙන **නන්දී.** තණ්හායනට්ඨෙන **තණ්හා.** සබ්බානෙතානි ලොභස්සෙව නාමානි. **පතිට්ඨිතං තත්ථ විඤ්ඤාණං විරූළ්හන්ති** කම්මං ජවාපෙත්වා පටිසන්ධිආකඩ්ඪනසමත්ථතාය පතිට්ඨිතඤ්චෙව විඤ්ඤාණං විරූළ්හඤ්ච. **යත්ථාති** තෙභූමකවට්ටෙ භුම්මං, සබ්බත්ථ වා පුරිමපුරිමපදෙ එතං භුම්මං. **අත්ථි තත්ථ සඞ්ඛාරානං වුද්ධීති** යෙ ඉමස්මිං විපාකවට්ටෙ ඨිතස්ස ආයතිං වඩ්ඪනහෙතුකා සඞ්ඛාරා, තෙ සන්ධාය වුත්තං – **''යත්ථ අත්ථි ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්තී''**ති යස්මිං ඨානෙ ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්ති අත්ථි. **අත්ථි තත්ථ ආයතිං ජාතිජරාමරණන්ති** යත්ථ පටිසන්ධිග්ගහණං, තත්ථ ඛන්ධානං අභිනිබ්බත්තිලක්ඛණා ජාති, පරිපාකලක්ඛණා ජරා, භෙදනලක්ඛණං මරණඤ්ච අත්ථි. **අයං පභාවපඤ්ඤත්ති දුක්ඛස්ස ච සමුදයස්ස චාති** අයං යථාවුත්තා දෙසනා දුක්ඛසච්චස්ස සමුදයසච්චස්ස ච සමුට්ඨානපඤ්ඤත්ති, විපාකවට්ටස්ස සඞ්ඛාරානඤ්ච තණ්හාපච්චයනිද්දෙසතොති අධිප්පායො.

නත්ථි රාගොති අග්ගමග්ගභාවනාය සමුච්ඡින්නත්තා නත්ථි වෙ රාගො. **අප්පතිට්ඨිතං තත්ථ විඤ්ඤාණං අවිරූළ්හන්ති** කම්මං ජවාපෙත්වා පටිසන්ධිආකඩ්ඪනසමත්ථතායාභාවෙන අප්පතිට්ඨිතඤ්චෙව අවිරූළ්හඤ්චාති වුත්තපටිපක්ඛනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

''අයං පරිඤ්ඤාපඤ්ඤත්ති''තිආදිනා එකාභිසමයවසෙනෙව මග්ගසම්මාදිට්ඨි චතූසු අරියසච්චෙසු පවත්තතීති දස්සෙති. **අයං භාවනාපඤ්ඤත්තීති** අයං ද්වාරාරම්මණෙහි ඡද්වාරප්පවත්තනධම්මානං අනිච්චානුපස්සනා මග්ගස්ස භාවනාපඤ්ඤත්ති. **නිරොධපඤ්ඤත්ති නිරොධස්සාති** රොධසඞ්ඛාතාය තණ්හාය මග්ගෙන අනවසෙසනිරොධපඤ්ඤත්ති. **උප්පාදපඤ්ඤත්තීති** උප්පන්නස්ස පඤ්ඤාපනා. **ඔකාසපඤ්ඤත්තීති** ඨානස්ස පඤ්ඤාපනා. **ආහටනාපඤ්ඤත්තීති** නීහරණපඤ්ඤත්ති. **ආසාටිකානන්ති** ගුන්නං වණෙසු නීලමක්ඛිකාහි ඨපිතඅණ්ඩකා ආසාටිකා නාම. එත්ථ යස්ස උප්පන්නා, තස්ස සත්තස්ස අනයබ්‍යසනහෙතුතාය ආසාටිකා වියාති ආසාටිකා, කිලෙසා, තෙසං ආසාටිකානං. **අභිනිඝාතපඤ්ඤත්තීති** සමුග්ඝාතපඤ්ඤත්ති.

41. එවං වට්ටවිවට්ටමුඛෙන සම්මසනඋපාදානක්ඛන්ධමුඛෙනෙව සච්චෙසු පඤ්ඤත්තිවිභාගං දස්සෙත්වා ඉදානි තෙපරිවට්ටවසෙන දස්සෙතුං **''ඉදං 'දුක්ඛ'න්ති මෙ, භික්ඛවෙ''**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ දස්සනට්ඨෙන **චක්ඛු.** යථාසභාවතො ජානනට්ඨෙන **ඤාණං.** පටිවිජ්ඣනට්ඨෙන **පඤ්ඤා.** විදිතකරණට්ඨෙන **විජ්ජා.** ඔභාසනට්ඨෙන **ආලොකො.** සබ්බං පඤ්ඤාවෙවචනමෙව. අයං වෙවචනපඤ්ඤත්ති. **සච්ඡිකිරියාපඤ්ඤත්තීති** පච්චක්ඛකරණපඤ්ඤත්ති.

තුලමතුලඤ්චාති ගාථාය පචුරජනානං පච්චක්ඛභාවතො තුලිතං පරිච්ඡින්නන්ති **තුලං,** කාමාවචරං. න තුලන්ති **අතුලං,** තුලං වා සදිසමස්ස අඤ්ඤං ලොකියකම්මං නත්ථීති **අතුලං,** මහග්ගතකම්මං. කාමාවචරරූපාවචරකම්මං වා **තුලං,** අරූපාවචරං **අතුලං,** අප්පවිපාකං වා **තුලං.** බහුවිපාකං **අතුලං.** සම්භවති එතෙනාති **සම්භවං,** සම්භවහෙතුභූතං. **භවසඞ්ඛාරං** පුනබ්භවසඞ්ඛරණකං. **අවස්සජීති** විස්සජ්ජෙසි. **මුනීති** බුද්ධමුනි. **අජ්ඣත්තරතොති** නියකජ්ඣත්තරතො. **සමාහිතොති** උපචාරප්පනාසමාධිවසෙන සමාහිතො. **අභින්දි කවචමිවාති** කවචං විය භින්දි. **අත්තසම්භවන්ති** අත්තනි සඤ්ජාතං කිලෙසං. ඉදං වුත්තං හොති – සවිපාකට්ඨෙන සම්භවං භවාභිසඞ්ඛරණට්ඨෙන භවසඞ්ඛාරන්ති ච ලද්ධනාමං තුලාතුලසඞ්ඛාතං ලොකියකම්මඤ්ච ඔස්සජි, සඞ්ගාමසීසෙ මහායොධො කවචං විය අත්තසම්භවං කිලෙසඤ්ච අජ්ඣත්තරතො සමාහිතො හුත්වා අභින්දීති.

අථ වා **තුලන්ති** තුලයන්තො තීරෙන්තො. **අතුලඤ්ච සම්භවන්ති** නිබ්බානඤ්චෙව සම්භවඤ්ච. **භවසඞ්ඛාරන්ති** භවගාමිකම්මං. **අවස්සජි මුනීති** ''පඤ්චක්ඛන්ධා අනිච්චා, තෙසං නිරොධො නිබ්බානං නිච්ච''න්තිආදිනා (පටි. ම. 3.38 අත්ථතො සමානං) නයෙන තුලයන්තො බුද්ධමුනි භවෙ ආදීනවං නිබ්බානෙ ආනිසංසඤ්ච දිස්වා තං ඛන්ධානං මූලභූතං භවසඞ්ඛාරං කම්මක්ඛයකරෙන අරියමග්ගෙන අවස්සජි. කථං? අජ්ඣත්තරතො. සො හි විපස්සනාවසෙන **අජ්ඣත්තරතො** සමථවසෙන **සමාහිතො කවචමිව** අත්තභාවං පරියොනන්ධිත්වා ඨිතං අත්තනි සම්භවත්තා **''අත්තසම්භව''**න්ති ලද්ධනාමං සබ්බං කිලෙසජාතං **අභින්දි,** කිලෙසාභාවෙ කම්මං අප්පටිසන්ධිකත්තා අවස්සට්ඨං නාම හොති, කිලෙසාභාවෙන කම්මං ජහීති අත්ථො (දී. නි. අට්ඨ. 2.169; උදා. අට්ඨ. 51).

සඞ්ඛතාසඞ්ඛතධාතුවිනිමුත්තස්ස අභිඤ්ඤෙය්‍යස්ස අභාවතො වුත්තං **''තුල...පෙ.... ධම්මාන''**න්ති. තෙන ධම්මපටිසම්භිදා වුත්තා හොතීති ආහ – **''නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති ධම්මපටිසම්භිදායා''**ති. භවසඞ්ඛාරෙ සමුදයපක්ඛියං සන්ධායාහ **''පරිච්චාගපඤ්ඤත්ති''**ති. දුක්ඛසච්චපක්ඛියවසෙන **''පරිඤ්ඤාපඤ්ඤත්ති''**ති. සමාධානවිසිට්ඨස්ස අජ්ඣත්තරතභාවස්ස වසෙන **''භාවනාපඤ්ඤත්ති කායගතාය සතියා''**ති වුත්තං. අජ්ඣත්තරතතාවිසිට්ඨස්ස පන සමාධානස්ස වසෙන **''ඨිතිපඤ්ඤත්ති චිත්තෙකග්ගතාය''**ති වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. **අභිනිබ්බිදාපඤ්ඤත්ති චිත්තස්සාති** ආයුසඞ්ඛාරොස්සජ්ජනවසෙන චිත්තස්ස අභිනීහරණපඤ්ඤත්ති. **උපාදානපඤ්ඤත්තීති** ගහණපඤ්ඤත්ති. **සබ්බඤ්ඤුතායාති** සම්මාසම්බුද්ධභාවස්ස. එතෙන අසම්මාසම්බුද්ධස්ස ආයුසඞ්ඛාරොස්සජ්ජනං නත්ථීති දස්සෙති. කිලෙසාභාවෙන භගවා කම්මං ජහතීති දස්සෙන්තො **''පදාලනාපඤ්ඤත්ති අවිජ්ජණ්ඩකොසාන''**න්ති ආහ.

යො දුක්ඛමද්දක්ඛි යතොනිදානන්ති යො ආරද්ධවිපස්සකො සබ්බං තෙභූමකං දුක්ඛං අදක්ඛි පස්සි, තඤ්ච **යතොනිදානං** යං හෙතුකං, තම්පිස්ස කාරණභාවෙන තණ්හං පස්සි. **කාමෙසු සො ජන්තු කථං නමෙය්‍යාති** සො එවං පටිපන්නො පුරිසො සවත්ථුකාමෙසු කිලෙසකාමෙසු යෙන පකාරෙන නමෙය්‍ය අභිනමෙය්‍ය, සො පකාරො නත්ථි. කස්මා? **කාමා හි ලොකෙ සඞ්ගොති ඤත්වා.** යස්මා ඉමස්මිං ලොකෙ කාමසදිසං බන්ධනං නත්ථි. වුත්තඤ්චෙතං භගවතා ''න තං දළ්හං බන්ධනමාහු ධීරා''තිආදි (ධ. ප. 345; සං. නි. 1.121; නෙත්ති. 106; පෙටකො 15), තස්මා සඞ්ඛාරෙ ආසජ්ජනට්ඨෙන සඞ්ගොති විදිත්වා. **තෙසං සතීමා විනයාය සික්ඛෙති** කායගතාසතියොගෙන සතිමා තෙසං කාමානං වූපසමාය තීසුපි සික්ඛාසු අප්පමත්තො සික්ඛෙය්‍යාති අත්ථො.

වෙවචනපඤ්ඤත්තීති බන්ධාදීනං වෙවචනපඤ්ඤත්ති. අදක්ඛීති පන පදෙන සම්බන්ධත්තා වුත්තං – **''දුක්ඛස්ස පරිඤ්ඤාපඤ්ඤත්ති චා''**ති. **පච්චත්ථිකතො දස්සනපඤ්ඤත්තීති** අනත්ථජනනතො පච්චත්ථිකතො දස්සනපඤ්ඤත්ති. **පාවකකප්පාති** ජලිතඅග්ගික්ඛන්ධසදිසා. **පපාතඋරගොපමාති** පපාතූපමාඋරගොපමා ච.

මොහසම්බන්ධනො ලොකොති අයං ලොකො අවිජ්ජාහෙතුකෙහි සංයොජනෙහි බන්ධො. **භබ්බරූපොව දිස්සතීති** විපන්නජ්ඣාසයොපි මායාය සාඨෙය්‍යෙන ච පටිච්ඡාදිතසභාවො භබ්බජාතිකං විය අත්තානං දස්සෙති. **උපධිබන්ධනො බාලො, තමසා පරිවාරිතොති** තස්ස පන බාලස්ස තථා දස්සනෙ සම්මොහතමසා පරිවාරිතත්තා කාමගුණෙසු අනාදීනවදස්සිතාය කිලෙසාභිසඞ්ඛාරෙහි බන්ධත්තා. තථා භූතො චායං බාලො පණ්ඩිතානං **අස්සිරී විය ඛායති** අලක්ඛිකො එව හුත්වා උපට්ඨාති. තයිදං සබ්බං බාලස්ස සතො රාගාදිකිඤ්චනතො. පණ්ඩිතස්ස පන පඤ්ඤාචක්ඛුනා පස්සතො නත්ථි කිඤ්චනන්ති අයං සඞ්ඛෙපත්ථො. මොහසීසෙන විපල්ලාසා ගහිතාති ආහ – **''දෙසනාපඤ්ඤත්ති විපල්ලාසාන''**න්ති. **විපරීතපඤ්ඤත්තීති** විපරීතාකාරෙන උපට්ඨහමානස්ස පඤ්ඤාපනා.

අත්ථි නිබ්බානන්ති සමණබ්‍රාහ්මණානං වාචාවත්ථුමත්තමෙව. නත්ථි නිබ්බානන්ති පරමත්ථතො අලබ්භමානසභාවත්තාති විප්පටිපන්නානං මිච්ඡාවාදං භඤ්ජිතුං භගවතා වුත්තං – **''අත්ථි, භික්ඛවෙ, අජාතං අභූතං අකතං අසඞ්ඛත''**න්ති. තත්ථ හෙතුං දස්සෙතුං **''නො චෙතං, භික්ඛවෙ''**තිආදි වුත්තං. තස්සත්ථො – භික්ඛවෙ, යදි අසඞ්ඛතා ධාතු න අභවිස්ස, න ඉධ සබ්බස්ස සඞ්ඛතස්ස නිස්සරණං සියා. නිබ්බානඤ්හි ආරම්මණං කත්වා පවත්තමානා සම්මාදිට්ඨිආදයො මග්ගධම්මා අනවසෙසකිලෙසෙ සමුච්ඡින්දන්ති, තතො තිවිධස්සපි වට්ටස්ස අප්පවත්තීති.

තත්ථායමධිප්පායො – යථා පරිඤ්ඤෙය්‍යතාය සඋත්තරානං කාමානං රූපානඤ්ච පටිපක්ඛභූතං තබ්බිධුරසභාවං නිස්සරණං පඤ්ඤායති, එවං තංසභාවානං සඞ්ඛතධම්මානං පටිපක්ඛභූතෙන තබ්බිධුරතාසභාවෙන නිස්සරණෙන භවිතබ්බං, යඤ්ච තං නිස්සරණං. සා අසඞ්ඛතා ධාතු. කිඤ්ච භියො? සඞ්ඛතධම්මාරම්මණං විපස්සනාඤාණං. අපි ච අනුලොමඤාණං කිලෙසෙ න සමුච්ඡෙදවසෙන පජහිතුං සක්කොති. සම්මුතිසච්චාරම්මණම්පි පඨමජ්ඣානාදීසු ඤාණං වික්ඛම්භනමත්තමෙව කරොති, කිලෙසානං න සමුච්ඡෙදං, සමුච්ඡෙදප්පහානකරඤ්ච අරියමග්ගඤාණං, තස්ස සඞ්ඛතධම්මසම්මුතිසච්චවිපරීතෙන ආරම්මණෙන භවිතබ්බං, සා අසඞ්ඛතා ධාතු. තථා නිබ්බාන-සද්දො කත්ථචි විසයෙ අවිපරීතත්ථො වෙදිතබ්බො, උපචාරවුත්තිසබ්භාවතො, යථා තං ‘‘සීහසද්දො’’ති.

අථ වා ‘‘අත්ථි, භික්ඛවෙ, අජාතං අභූතං අකතං අසඞ්ඛත’’න්ති (උදා. 73) වචනං අවිපරීතත්ථං, භගවතා භාසිතත්තා. යඤ්හි භගවතා භාසිතං, තං අවිපරීතත්ථං. යථා තං ‘‘සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චා, සබ්බෙ සඞ්ඛාරා දුක්ඛා, සබ්බෙ ධම්මා අනත්තා’’ති (ම. නි. 1.353, 356; කථා. 753; චූළනි. අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 4; පටි. ම. 1.31; නෙත්ති. 5; ධ. ප. 277-279), එවම්පි යුත්තිවසෙන අසඞ්ඛතාය ධාතුයා පරමත්ථතො සබ්භාවො වෙදිතබ්බො. කිං වා එතාය යුත්තිචින්තාය? යස්මා භගවතා ‘‘අත්ථි, භික්ඛවෙ, අජාතං අභූතං අකතං අසඞ්ඛතන්ති (උදා. 73), අප්පච්චයා ධම්මා අසඞ්ඛතා ධම්මාති (ධ. ස. දුකමාතිකා 7-8) ච, අසඞ්ඛතඤ්ච වො, භික්ඛවෙ, ධම්මං දෙසෙස්සාමි අසඞ්ඛතගාමිනිඤ්ච පටිපද’’න්තිආදිනා (සං. නි. 4.366-367, 377) ච අනෙකෙහි **සුත්තපදෙහි** නිබ්බානධාතුයා පරමත්ථතො සබ්භාවො දෙසිතොති. තත්ථ **උපනයනපඤ්ඤත්තීති** පටිපක්ඛතො හෙතුඋපනයනස්ස පඤ්ඤාපනා. **ජොතනාපඤ්ඤත්තීති** පටිඤ්ඤාතස්ස අත්ථස්ස සිද්ධියා පකාසනාපඤ්ඤත්ති. සෙසං සබ්බං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

පඤ්ඤත්තිහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. ඔතරණහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

42. **තත්ථ කතමො ඔතරණො හාරොති** ඔතරණහාරවිභඞ්ගො. තත්ථ **අසෙක්ඛා විමුත්තීති** අයං තෙධාතුකෙ වීතරාගතා අසෙක්ඛා ඵලවිමුත්ති. **තානියෙවාති** තානි අසෙක්ඛායං විමුත්තියං සද්ධාදීනි. **අයං ඉන්ද්‍රියෙහි ඔතරණාති** අසෙක්ඛාය විමුත්තියා නිද්ධාරිතෙහි සද්ධාදීහි ඉන්ද්‍රියෙහි සංවණ්ණනාය ඔතරණා.

පඤ්චින්ද්‍රියානි විජ්ජාති සම්මාසඞ්කප්පො විය සම්මාදිට්ඨියා උපකාරකත්තා පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙ සද්ධාදීනි චත්තාරි ඉන්ද්‍රියානි විජ්ජාය උපකාරකත්තා සඞ්ගණ්හනවසෙන වුත්තානි. **සඞ්ඛාරපරියාපන්නානීති** පඤ්චසු ඛන්ධෙසු සඞ්ඛාරක්ඛන්ධෙ අන්තොගධානි. **යෙ සඞ්ඛාරා**

අනාසවාති තං සඞ්ඛාරක්ඛන්ධං විසෙසෙති, අග්ගඵලස්ස අධිප්පෙතත්තා. තතො එව ච **නො භවඞ්ගා. ධම්මධාතුසඞ්ගහිතාති** අට්ඨාරසධාතූසු ධම්මධාතුසඞ්ගහිතා. යදිපි පුබ්බෙ වීතරාගතා අසෙක්ඛා විමුත්ති දස්සිතා, තස්සා පන පටිපත්තිදස්සනත්ථං ''අයං අහමස්මීති අනානුපස්සී''ති දස්සනමග්ගො ඉධ වුත්තොති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං **''අයං අහමස්මීති අනානුපස්සී''**තිආදි වුත්තං. සබ්බං වුත්තනයමෙව.

43. **නිස්සිතස්ස චලිතන්ති** තණ්හාදිට්ඨිවසෙන කම්මං අනවට්ඨානං. **චුතූපපාතොති** අපරාපරං චවනං උපපතනඤ්ච. නිස්සිතපදෙ ලබ්භමානං නිස්සයනං උද්ධරන්තො ආහ – **''නිස්සයො නාමා''**ති. **තණ්හානිස්සයොති** තණ්හාභිනිවෙසො. සො හි තණ්හාචරිතස්ස පතිට්ඨාභාවෙන තථා වුත්තො. එවං **දිට්ඨිනිස්සයොපි** දට්ඨබ්බො. **රත්තස්ස චෙතනාති** චෙතනාපධානත්තා සඞ්ඛාරක්ඛන්ධධම්මානං චෙතනාසීසෙන තණ්හං එව වදති. තෙනෙවාහ – **''අයං තණ්හානිස්සයො''**ති. යස්මා පන විපරීතාභිනිවෙසො මොහස්ස බලවභාවෙ එව හොති, තස්මා **''යා මූළ්හස්ස චෙතනා, අයං දිට්ඨිනිස්සයො''**ති වුත්තං.

එවං චෙතනාසීසෙන තණ්හාදිට්ඨියො වත්වා ඉදානි තත්ථ නිප්පරියායෙන චෙතනංයෙව ගණ්හන්තො **''චෙතනා පන සඞ්ඛාරා''**ති ආහ. **යා රත්තස්ස වෙදනා, අයං සුඛා වෙදනාති** සුඛාය වෙදනාය රාගො අනුසෙතීති කත්වා වුත්තං. තථා අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය අවිජ්ජා අනුසෙතීති ආහ – **''යා සම්මූළ්හස්ස වෙදනා, අයං අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා''**ති. ඉධ වෙදනාසීසෙන චෙතනා වුත්තා. **තණ්හායාති** තණ්හං. **දිට්ඨියාති** දිට්ඨිං. යථා වා සෙසධම්මානං තණ්හාය නිස්සයභාවෙ පුග්ගලො තණ්හාය නිස්සිතොති වුච්චති. එවං තණ්හාය සෙසධම්මානං පච්චයභාවෙ පුග්ගලො තණ්හාය නිස්සිතොති වුච්චතීති ආහ – **''තණ්හාය අනිස්සිතො''**ති.

පස්සද්ධීති දරථපටිප්පස්සම්භනා. **කායිකාති** කරජකායසන්නිස්සිතා. **චෙතසිකාති** චිත්තසන්නිස්සිතා. යස්මා පන සා දරථපටිප්පස්සද්ධි කායචිත්තානං සුඛෙ සති පාකටා හොති, තස්මා **''යං කායිකං සුඛ''**න්තිආදිනා ඵලූපචාරෙන වුත්තාය පස්සද්ධියා නතිඅභාවස්ස කාරණභාවං දස්සෙතුං **''පස්සද්ධකායො''**තිආදි වුත්තං. **සොති** එවං විමුත්තචිත්තො ඛීණාසවො. **රූපසඞ්ඛයෙ විමුත්තොති** රූපානං සඞ්ඛයසඞ්ඛාතෙ නිබ්බානෙ විමුත්තො. **අත්ථීතිපි න උපෙතීති** සස්සතො අත්තා ච ලොකො චාතිපි තණ්හාදිට්ඨිඋපයෙන න උපෙති න ගණ්හාති. **නත්ථීති** අසස්සතොති. **අත්ථි නත්ථීති** එකච්චං සස්සතං එකච්චං අසස්සතන්ති. **නෙවත්ථි නො නත්ථීති** අමරාවික්ඛෙපවසෙන. **ගම්භීරොති** උත්තානභාවහෙතූනං කිලෙසානං අභාවෙන ගම්භීරො. **නිබ්බුතොති** අත්ථීතිආදිනා උපගමනකිලෙසානං වූපසමෙන පරිනිබ්බුතො සීතිභූතො.

ඉධාගතීති පරලොකතො ඉධ ආගති. **ගතීති** ඉධලොකතො පරලොකගමනං. තං පන පුනබ්භවොති ආහ **“පෙච්චභවො”**ති. ඉධ **හුරන්ති** ද්වාරාරම්මණධම්මා දස්සිතාති **“උභයමන්තරෙනා”**ති පදෙන ද්වාරප්පවත්තධම්මෙ දස්සෙන්තො **“ඵස්සසමුදිතෙසු ධම්මෙසූ”**ති ආහ. තස්සත්ථො – ඵස්සෙන සද්ධිං ඵස්සෙන කාරණභූතෙන ච සමුදිතෙසු සම්භූතෙසු විඤ්ඤාණවෙදනාසඤ්ඤාචෙතනාවිතක්කවිචාරාදිධම්මෙසු. **අත්තානං න පස්සතීති** තෙසං ධම්මානං අනත්තභාවෙනෙව තත්ථ අත්තානං න පස්සති. විරජ්ජති විරාගා විමුච්චතීති පදෙහි ලොකුත්තරධම්මානං පටිච්චසමුප්පාදභාවං දස්සෙන්තො තදත්ථතාය සීලාදීනම්පි පරියායෙන තබ්භාවමාහ **“ලොකුත්තරො”**තිආදිනා.

44. **නාමසම්පයුත්තොති** නාමෙන මිස්සිතො. **සඋපාදිසෙසා නිබ්බානධාතූති** අරහත්තඵලං අධිප්පෙතං. තඤ්ච පඤ්ඤාපධානන්ති ආහ – **“සඋපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු විජ්ජා**ති. සෙසං සබ්බං උත්තානමෙව.

ඔතරණහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

13. සොධනහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

45. **තත්ථ කතමො සොධනො හාරොති** සොධනහාරවිභඞ්ගො. තත්ථ **භගවා පදං සොධෙතීති** ‘‘අවිජ්ජාය නිවුතො ලොකො’’ති (සු. නි. 1039; චූළනි. අජිතමාණවපුච්ඡා 58, අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 2) වදන්තො භගවා – ‘‘කෙනස්සු නිවුතො ලොකො’’ති (සු. නි. 1038; චූළනි. අජිතමාණවපුච්ඡා 57, අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 1) ආයස්මතා අජිතෙන පුච්ඡාවසෙන වුත්තං පදං සොධෙති නාම, තදත්ථස්ස විස්සජ්ජනතො. **නො ච ආරම්භන්ති** න තාව ආරම්භං සොධෙති, ඤාතුං ඉච්ඡිතස්ස අත්ථස්ස අපරියොසිතත්තා. **සුද්ධො ආරම්භොති** ඤාතුං ඉච්ඡිතස්ස අත්ථස්ස පබොධිතත්තා සොධිතො ආරම්භොති අත්ථො. අඤ්ඤාණපක්ඛන්දානං ද්වෙළ්හකජාතානං වා පුච්ඡනකාලෙ පුච්ඡිතානං පුච්ඡාවිසයො අවිජටං මහාගහනං විය මහාදුග්ගං විය ච අන්ධකාරං අවිභූතං හොති. යදා ච භගවතා පණ්ඩිතෙහි වා භගවතො සාවකෙහි අපදෙ පදං දස්සෙන්තෙහි නිජ්ජටං නිගුම්බං කත්වා පඤ්හෙ විස්සජ්ජිතෙ මහතා ගන්ධහත්ථිනා අභිභවිත්වා ඔභග්ගපදාලිතො ගහනප්පදෙසො විය විගතන්ධකාරො විභූතො උපට්ඨහමානො විසොධිතො නාම හොති.

සොධනහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

14. අධිට්ඨානහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

46. **තත්ථ කතමො අධිට්ඨානො හාරොති** අධිට්ඨානහාරවිභඞ්ගො. තත්ථ **තථා ධාරයිතබ්බාති** එකත්තවෙමත්තතාසඞ්ඛාතසාමඤ්ඤවිසෙසමත්තතො ධාරයිතබ්බා, න පන තත්ථ කිඤ්චි විකප්පෙතබ්බාති අධිප්පායො.

අවිකප්පෙතබ්බතාය කාරණං **නිද්දෙසවාරවණ්ණනායං** වුත්තමෙව. තං තං ඵලං මග්ගති ගවෙසතීති **මග්ගො,** තදත්ථිකෙහි මග්ගීයති ගවෙසීයතීති වා **මග්ගො**. නිරතියට්ඨෙන නිරස්සාදට්ඨෙන ච **නිරයො**. උද්ධං අනුගන්ත්වා තිරියං අඤ්චිතාති තිරච්ඡානා. තිරච්ඡානාව **තිරච්ඡානයොනි**. පෙතතාය පෙත්ති, ඉතො පෙච්ච ගතභාවොති අත්ථො. පෙත්ති එව **පෙත්තිවිසයො.** න සුරන්ති න භාසන්ති න දිබ්බන්තීති අසුරා. අසුරා එව **අසුරයොනි**. දිබ්බෙහි රූපාදීහි සුට්ඨු අග්ගාති **සග්ගා**. මනස්ස උස්සන්නතාය **මනුස්සා**. වානං වුච්චති තණ්හා, තං තත්ථ නත්ථීති **නිබ්බානං**. නිරයං ගච්ඡතීති **නිරයගාමී**. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. **අසුරයොනියො**ති අසුරයොනියා හිතො, අසුරජාතිනිබ්බත්තනකොති අත්ථො. සග්ගං ගමෙතීති **සග්ගගාමියො. මනුස්සගාමී**ති මනුස්සලොකගාමී. **පටිසඞ්ඛානිරොධො**ති පටිසඞ්ඛාය පටිපක්ඛභාවනාය නිරොධො, පටිපක්ඛෙ වා තථා අප්පවත්තෙ උප්පජ්ජනාරහස්ස පටිපක්ඛවුත්තියා අනුප්පාදො. **අප්පටිසඞ්ඛානිරොධො**ති සඞ්ඛතධම්මානං සරසනිරොධො, ඛණිකනිරොධොති අත්ථො.

47. රූපන්ති එකත්තතා. භූතානං උපාදායාති වෙමත්තතා. උපාදාරූපන්ති එකත්තතා. චක්ඛායතනං…පෙ…. කබළීකාරො ආහාරොති වෙමත්තතා. තථා භූතරූපන්ති එකත්තතා. පථවීධාතු …පෙ…. වායොධාතූති වෙමත්තතා. පථවීධාතූති එකත්තතා. වීසති ආකාරා වෙමත්තතා. ආපොධාතූති එකත්තතා. ද්වාදස ආකාරා වෙමත්තතා. තෙජොධාතූති එකත්තතා. චත්තාරො ආකාරා වෙමත්තතා. වායොධාතූති එකත්තතා. ඡ ආකාරා වෙමත්තතාති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො **''ද්වීහි ආකාරෙහි ධාතුයො පරිග්ගණ්හාතී''**තිආදිමාහ.

තත්ථ **කෙසා**ති කෙසා නාම උපාදින්නකසරීරට්ඨකා කක්ඛළලක්ඛණා ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙක්කො පථවීධාතුකොට්ඨාසො. **ලොමා** නාම…පෙ…. **මත්ථලුඞ්ගං** නාම සරීරට්ඨකං කක්ඛළලක්ඛණං ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසොති අයං වෙමත්තතා. **ආපොධාතූ**තිආදිකොට්ඨාසෙසු පිත්තාදීසු එසෙව නයො. අයං පන විසෙසො – **යෙන චා**ති යෙන තෙජොධාතුනා කුපිතෙන. **සන්තප්පතී**ති අයං කායො සන්තප්පති එකාහිකජරාදිභාවෙන උසුමජාතො හොති. **යෙන ච ජීරීයතී**ති යෙන අයං කායො ජරීයති. ඉන්ද්‍රියවෙකල්ලතං බලක්ඛයං වලිත්තචපලිතාදිඤ්ච පාපුණාති. **යෙන ච පරිඩය්හතී**ති යෙන කුපිතෙන අයං කායො ඩය්හති, සො ච පුග්ගලො ''ඩය්හාමි ඩය්හාමී''ති කන්දන්තො සතධොතසප්පිගොසීතචන්දනාදිලෙපනං තාලවණ්ටවාතඤ්ච පච්චාසීසති. **යෙන ච අසිතපීතඛායිතසායිතං සම්මා පරිණාමං ගච්ඡතී**ති අසිතං වා ඔදනාදි, පීතං වා පානකාදි, ඛායිතං වා පිට්ඨඛජ්ජකාදි, සායිතං වා අම්බපක්කමධුඵාණිතාදි සම්මා පරිපාකං ගච්ඡති, රසාදිභාවෙන විවෙකං ගච්ඡතීති අත්ථො. එත්ථ ච පුරිමා තයො තෙජොධාතූ චතුසමුට්ඨානා. පච්ඡිමො කම්මසමුට්ඨානොව.

උද්ධඞ්ගමා වාතාති උග්ගාරහික්කාරාදිපවත්තකා උද්ධං ආරොහනවාතා. **අධොගමා වාතාති** උච්චාරපස්සාවාදිනීහරණකා අධො ඔරොහනවාතා. **කුච්ඡිසයා වාතාති** අන්තානං බහිවාතා. **කොට්ඨාසයා වාතාති** අන්තානං අන්තොවාතා. **අඞ්ගමඞ්ගානුසාරිනො වාතාති** ධමනිජාලානුසාරෙන සකලසරීරෙ අඞ්ගමඞ්ගානි අනුසටා සමිඤ්ජනපසාරණාදිනිබ්බත්තකා වාතා. **අස්සාසොති** අන්තොපවිසනනාසිකවාතො. **පස්සාසොති** බහිනික්ඛමනනාසිකවාතො. එත්ථ ච පුරිමා සබ්බෙ චතුසමුට්ඨානා. අස්සාසපස්සාසා චිත්තසමුට්ඨානා එව. එවං වෙමත්තතාදස්සනවසෙන විභාගෙන උදාහටා චතස්සො ධාතුයො පටික්කූලමනසිකාරවසෙන උපසංහරන්තො **‘‘ඉමෙහි ද්වාචත්තාලීසාය ආකාරෙහී’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **න ගය්හූපගන්ති** න ගහණයොග්ගං. **සභාවභාවතොති** සභාවලක්ඛණතො.

එවං පටික්කූලමනසිකාරං දස්සෙත්වා පුන තත්ථ සම්මසනචාරං පාළිවසෙනෙව දස්සෙතුං **‘‘තෙනාහ භගවා යා චෙව ඛො පනා’’**තිආදිමාහ. තං සබ්බං සුවිඤ්ඤෙය්‍යං.

48. එවං සච්චමග්ගරූපධම්මවසෙන අධිට්ඨානහාරං දස්සෙත්වා ඉදානි අවිජ්ජාවිජ්ජාදීනම්පි වසෙන තං දස්සෙතුං **‘‘අවිජ්ජාති එකත්තතා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **‘‘දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණ’’**න්තිආදීසු යස්මා අවිජ්ජා දුක්ඛසච්චස්ස යාථාවසරසලක්ඛණං ජානිතුං පටිවිජ්ඣිතුං න දෙති ඡාදෙත්වා පරියොනන්ධිත්වා තිට්ඨති, තස්මා ‘‘දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණ’’න්ති වුච්චති. තථා යස්මා දුක්ඛසමුදයස්ස දුක්ඛනිරොධස්ස දුක්ඛනිරොධගාමිනියා පටිපදාය යාථාවසරසලක්ඛණං ජානිතුං පටිවිජ්ඣිතුං න දෙති ඡාදෙත්වා පරියොනන්ධිත්වා තිට්ඨති, තස්මා **‘‘දුක්ඛනිරොධගාමිනියා පටිපදාය අඤ්ඤාණ’’**න්ති වුච්චති. **පුබ්බන්තො** අතීතද්ධභූතා ඛන්ධායතනධාතුයො. **අපරන්තො** අනාගතද්ධභූතා. **පුබ්බන්තාපරන්තො** තදුභයං. **ඉදප්පච්චයතා** සඞ්ඛාරාදීනං කාරණානි අවිජ්ජාදීනි. **පටිච්චසමුප්පන්නා ධම්මා** අවිජ්ජාදීහි නිබ්බත්තා සඞ්ඛාරාදිධම්මා.

තත්ථායං අවිජ්ජා යස්මා අතීතානං ඛන්ධාදීනං යාව පටිච්චසමුප්පන්නානං ධම්මානං යාථාවසරසලක්ඛණං ජානිතුං පටිවිජ්ඣිතුං න දෙති ඡාදෙත්වා පරියොනන්ධිත්වා තිට්ඨති, තස්මා ‘‘පුබ්බන්තෙ අඤ්ඤාණං යාව පටිච්චසමුප්පන්නෙසු ධම්මෙසු අඤ්ඤාණ’’න්ති වුච්චති, එවායං අවිජ්ජා කිච්චතො ජාතිතොපි කථිතා. අයඤ්හි ඉමානි අට්ඨ ඨානානි ජානිතුං පටිවිජ්ඣිතුං න දෙතීති කිච්චතො කථිතා. උප්පජ්ජමානාපි ඉමෙසු අට්ඨසු ඨානෙසු උප්පජ්ජතීති ජාතිතො කථිතා. එවං කිච්චතො ජාතිතො ච කථිතාපි ලක්ඛණතො කථිතෙ එව සුකථිතා හොතීති ලක්ඛණතො දස්සෙතුං **‘‘අඤ්ඤාණ’’**න්තිආදි වුත්තං.

තත්ථ ඤාණං අත්ථානත්ථං කාරණාකාරණං චතුසච්චධම්මං විදිතං පාකටං කරොති. අයං පන අවිජ්ජා උප්පජ්ජිත්වා තං විදිතං පාකටං කාතුං න

දෙතීති ඤාණපච්චනීකතො අඤ්ඤාණං. දස්සනන්තිපි පඤ්ඤා, සා හි තං ආකාරං පස්සති. අවිජ්ජා පන උප්පජ්ජිත්වා පස්සිතුං න දෙතීති **අදස්සනං.** අභිසමයොතිපි පඤ්ඤා, සා තං ආකාරං අභිසමෙති. අවිජ්ජා පන උප්පජ්ජිත්වා තං අභිසමෙතුං න දෙතීති **අනභිසමයො.** අනුබොධො සම්බොධො පටිවෙධොතිපි පඤ්ඤා, සා තං ආකාරං අනුබුජ්ඣති සම්බුජ්ඣති පටිවිජ්ඣති. අවිජ්ජා පන උප්පජ්ජිත්වා තං අනුබුජ්ඣිතුං සම්බුජ්ඣිතුං පටිවිජ්ඣිතුං න දෙතීති **අනනුබොධො අසම්බොධො අප්පටිවෙධො.** තථා සල්ලක්ඛණං උපලක්ඛණං පච්චුපලක්ඛණං සමපෙක්ඛණන්තිපි පඤ්ඤා, සා තං ආකාරං සල්ලක්ඛති උපලක්ඛති පච්චුපලක්ඛති සමං සම්මා ච අපෙක්ඛති. අවිජ්ජා පන උප්පජ්ජිත්වා තස්ස තථා කාතුං න දෙතීති **අසල්ලක්ඛණං අනුපලක්ඛණං අපච්චුපලක්ඛණං අසමපෙක්ඛණ**න්ති ච වුච්චති.

නාස්ස කිඤ්චි පච්චක්ඛකම්මං අත්ථි, සයඤ්ච අප්පච්චවෙක්ඛිත්වා කතකම්මන්ති **අප්පච්චක්ඛකම්මං.** දුම්මෙධානං භාවො **දුම්මෙජ්ඣං.** බාලානං භාවො **බාල්‍යං.** සම්පජඤ්ඤන්ති පඤ්ඤා, සා අත්ථානත්ථං කාරණාකාරණං චතුසච්චධම්මං සම්පජානාති. අවිජ්ජා පන උප්පජ්ජිත්වා තං කාරණං පජානිතුං න දෙතීති **අසම්පජඤ්ඤං.** මොහනවසෙන **මොහො.** පමොහනවසෙන **පමොහො.** සම්මොහනවසෙන **සම්මොහො.** අවින්දියං වින්දති, වින්දියං න වින්දතීති **අවිජ්ජා.** වට්ටස්මිං ඔහනති ඔතරතීති **අවිජ්ජොසො.** වට්ටස්මිං යොජෙතීති **අවිජ්ජායොගො.** අප්පහීනට්ඨෙන චෙව පුනප්පුනං උප්පජ්ජනතො ච **අවිජ්ජානුසයො.** මග්ගෙ පරියුට්ඨිතචොරා විය අද්ධිකෙ කුසලචිත්තං පරියුට්ඨාති විලුප්පතීති **අවිජ්ජාපරියුට්ඨානං.** යථා නගරද්වාරෙ පලිඝසඞ්ඛාතාය ලඞ්ගියා පතිතාය මනුස්සානං නගරප්පවෙසො පච්ඡිජ්ජති, එවමෙව යස්ස සක්කායනගරෙ අයං පතිතා, තස්ස නිබ්බානසම්පාපකං ඤාණගමනං පච්ඡිජ්ජතීති **අවිජ්ජාලඞ්ගී** නාම හොති. අකුසලඤ්ච තං මූලඤ්ච, අකුසලානං වා මූලන්ති අකුසලමූලං. තං පන න අඤ්ඤං, ඉධාධිප්පෙතො මොහොති **මොහො අකුසලමූලන්ති** අයං එකපදිකො අවිජ්ජාය අත්ථුද්ධාරො. **අයං වෙමත්තතාති** අයං අවිජ්ජාය වෙමත්තතා.

විජ්ජාති වින්දියං වින්දතීති විජ්ජා, විජ්ඣනට්ඨෙන විජ්ජා, විදිතකරණට්ඨෙන විජ්ජා. ''**දුක්ඛෙ ඤාණ**''න්තිආදීසු දුක්ඛසච්චස්ස යාථාවසරසලක්ඛණං ජානාති පස්සති පටිවිජ්ඣතීති දුක්ඛෙ අරියසච්චෙ විසයභූතෙ ඤාණං ''දුක්ඛෙ ඤාණ''න්ති වුත්තං. එස නයො සෙසෙසුපි. **පඤ්ඤාති** තස්ස තස්ස අත්ථස්ස පාකටකරණසඞ්ඛාතෙන පඤ්ඤාපනට්ඨෙන පඤ්ඤා, තෙන තෙන වා අනිච්චාදිනා පකාරෙන ධම්මෙ ජානාතීති පඤ්ඤා. පජානනාකාරො **පජානනා.** අනිච්චාදීනි විචිනතීති **විචයො.** පකාරෙහි විචිනතීති **පවිචයො.** චතුසච්චධම්මෙ විචිනතීති **ධම්මවිචයො.** අනිච්චාදීනං සල්ලක්ඛණවසෙන **සල්ලක්ඛණා.** තෙසංයෙව

පති පති උපලක්ඛණවසෙන **පච්චුපලක්ඛණා**. පණ්ඩිතභාවො **පණ්ඩිච්චං**. කුසලභාවො **කොසල්ලං**. නිපුණභාවො **නෙපුඤ්ඤං**. අනිච්චාදීනං විභාවනවසෙන **වෙභබ්‍යා**. තෙසංයෙව චින්තනවසෙන **චින්තා**. අනිච්චාදීනි උපපරික්ඛතීති **උපපරික්ඛා. භූරීති** පථවියා නාමං, අයම්පි සණ්හට්ඨෙන විත්ථතට්ඨෙන ච භූරී වියාති භූරී. තෙන වුත්තං – ‘‘භූරී වුච්චති පථවී, තාය පථවිසමාය විත්ථතාය පඤ්ඤාය සමන්නාගතොති භූරිපඤ්ඤො’’ති (මහානි. 27). අපි ච භූරීති පඤ්ඤායෙවෙතං අධිවචනං. භූතෙ අත්ථෙ රමතීති **භූරී**.

කිලෙසෙ මෙධති හිංසතීති **මෙධා,** ඛිප්පං ගහණධාරණට්ඨෙන වා **මෙධා**. යස්සුප්පජ්ජති, තං සත්තං හිතපටිපත්තියං සම්පයුත්තං වා යාථාවලක්ඛණපටිවෙධෙ පරිණෙතීති **පරිණායිකා**. අනිච්චාදිවසෙන ධම්මෙ විපස්සතීති **විපස්සනා**. සම්මා පකාරෙහි අනිච්චාදීනි ජානාතීති **සම්පජඤ්ඤං**. උප්පථපටිපන්නෙ සින්ධවෙ වීථිආරොපනත්ථං පතොදො විය උප්පථෙ ධාවනකූටචිත්තං වීථිආරොපනත්ථං විජ්ඣතීති පතොදො වියාති **පතොදො**. දස්සනලක්ඛණෙ ඉන්දට්ඨං කාරෙතීති ඉන්ද්‍රියං, පඤ්ඤාසඞ්ඛාතං ඉන්ද්‍රියං **පඤ්ඤින්ද්‍රියං**. අවිජ්ජාය න කම්පතීති **පඤ්ඤාබලං**. කිලෙසච්ඡෙදනට්ඨෙන පඤ්ඤාව සත්ථං **පඤ්ඤාසත්ථං**. අච්චුග්ගතට්ඨෙන පඤ්ඤාව පාසාදො **පඤ්ඤාපාසාදො**. ආලොකනට්ඨෙන පඤ්ඤාව ආලොකො **පඤ්ඤාආලොකො**.

ඔභාසනට්ඨෙන පඤ්ඤාව ඔභාසො **පඤ්ඤාඔභාසො**. පජ්ජොතනට්ඨෙන පඤ්ඤාව පජ්ජොතො **පඤ්ඤාපජ්ජොතො**. රතිකරණට්ඨෙන රතිදායකට්ඨෙන රතිජනකට්ඨෙන චිත්තීකතට්ඨෙන දුල්ලභපාතුභාවට්ඨෙන අතුලට්ඨෙන අනොමසත්තපරිභොගට්ඨෙන ච පඤ්ඤාව රතනං **පඤ්ඤාරතනං**. න තෙන සත්තා මුය්හන්ති, සයං වා ආරම්මණෙ න මුය්හතීති **අමොහො**. ධම්මවිචයපදං වුත්තත්ථමෙව. කස්මා පනෙතං පුන වුත්තන්ති? අමොහස්ස මොහපටිපක්ඛභාවදීපනත්ථං. තෙනෙතං දීපෙති – ය්වායං අමොහො, සො න කෙවලං මොහතො අඤ්ඤො ධම්මො, මොහස්ස පටිපක්ඛො ධම්මවිචයසඞ්ඛාතො අමොහොව ඉධාධිප්පෙතොති. **සම්මාදිට්ඨීති** යාථාවනියානිකකුසලදිට්ඨි. ධම්මවිචයසඞ්ඛාතො පසත්ථො සුන්දරො වා බොජ්ඣඞ්ගොති **ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගො. මග්ගඞ්ගන්ති** අරියමග්ගස්ස අඞ්ගං කාරණන්ති මග්ගඞ්ගං. අරියමග්ගස්ස අන්තොගධත්තා **මග්ගපරියාපන්නන්**ති.

අසඤ්ඤාසමාපත්තීති සඤ්ඤාවිරාගභාවනාවසෙන පවත්තිතා අසඤ්ඤභවූපපත්තිනිබ්බත්තනසමාපත්ති. අනුප්පන්නෙ හි බුද්ධෙ එකච්චෙ තිත්ථායතනෙ පබ්බජිත්වා වායොකසිණෙ පරිකම්මං කත්වා චතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා ඣානා වුට්ඨාය සඤ්ඤාය දොසං පස්සන්ති, සඤ්ඤාය සති හත්ථච්ඡෙදාදිදුක්ඛඤ්චෙව සබ්බභයානි ච හොන්ති, ‘‘අලං ඉමාය සඤ්ඤාය, සඤ්ඤාභාවො සන්තො’’ති එවං

සඤ්ඤාය දොසං පස්සිත්වා සඤ්ඤාවිරාගවසෙන චතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා අපරිහීනජ්ඣානා කාලං කත්වා අසඤ්ඤීසු නිබ්බත්තන්ති. චිත්තං නෙසං චුතිචිත්තනිරොධෙනෙව ඉධ නිවත්තති, රූපක්ඛන්ධමත්තමෙව තත්ථ නිබ්බත්තති.

තෙ යථා නාම ජියාවෙගුක්ඛිත්තො සරො යත්තකො ජියාවෙගො, තත්තකමෙව ආකාසෙ ගච්ඡති, එවමෙවං ඣානවෙගුක්ඛිත්තා උපපජ්ජිත්වා යත්තකො ඣානවෙගො, තත්තකමෙව කාලං තිට්ඨන්ති. ඣානවෙගෙ පන පරික්ඛීණෙ තත්ථ රූපක්ඛන්ධො අන්තරධායති, ඉධ පටිසන්ධිසඤ්ඤා උප්පජ්ජති, තං සන්ධාය වුත්තං – ‘‘අසඤ්ඤභවූපපත්තිනිබ්බත්තනසමාපත්තී’’ති. **විභූතසඤ්ඤාසමාපත්තී**ති විඤ්ඤාණඤ්චායතනසමාපත්ති. සා හි පඨමාරුප්පවිඤ්ඤාණස්ස පඨමාරුප්පසඤ්ඤායපි විභාවනතො ‘‘විභූතසඤ්ඤා’’ති වුච්චති. කෙචි ‘‘විභූතරූපසඤ්ඤා’’ති පඨන්ති, තෙසං මතෙන විභූතරූපසමාපත්ති නාම සෙසාරුප්පසමාපත්තියො. සෙසා සමාපත්තියො සුවිඤ්ඤෙය්‍යාව.

නෙවසෙක්ඛනාසෙක්ඛො ඣායීති ඣානලාභී පුථුජ්ජනො. **ආජානියො ඣායී**ති අරහා, සබ්බෙපි වා අරියපුග්ගලා. **අස්සඛළුඞ්කො ඣායී**ති ඛළුඞ්කස්සසදිසො ඣායී. තථා හි ඛළුඞ්කො අස්සො දමථං න උපෙති ඉතො චිතො ච යථාරුචි ධාවති, එවමෙවං යො පුථුජ්ජනො අභිඤ්ඤාලාභී, සො අභිඤ්ඤා අස්සාදෙත්වා ‘‘අලමෙත්තාවතා, කතමෙත්තාවතා’’ති උත්තරිදමථාය අපරිසක්කන්තො අභිඤ්ඤාචිත්තවසෙන ඉතො චිතො ච ධාවති පවත්තති, සො ‘‘අස්සඛළුඞ්කො ඣායී’’ති වුත්තො. **දිට්ඨුත්තරො ඣායී**ති ඣානලාභී දිට්ඨිගතිකො. **පඤ්ඤුත්තරො ඣායී**ති ලක්ඛණූපනිජ්ඣානෙන ඣායී, සබ්බො එව වා පඤ්ඤාධිකො ඣායී.

සරණො සමාධීති අකුසලචිත්තෙකග්ගතා, සබ්බොපි වා සාසවො සමාධි. **අරණො සමාධී**ති සබ්බො කුසලාබ්‍යාකතො සමාධි, ලොකුත්තරො එව වා. **සවෙරො සමාධී**ති පටිඝචිත්තෙසු එකග්ගතා. **අවෙරො සමාධී**ති මෙත්තාචෙතොවිමුත්ති. අනන්තරදුකෙපි එසෙව නයො. **සාමිසො සමාධී**ති ලොකියසමාධි. සො හි අනතික්කන්තවට්ටාමිසලොකාමිසතාය සාමිසො. **නිරාමිසො සමාධී**ති ලොකුත්තරො සමාධි. **සසඞ්ඛාරො සමාධී**ති දුක්ඛාපටිපදො දන්ධාභිඤ්ඤො සුඛාපටිපදො ච දන්ධාභිඤ්ඤො. සො හි සසඞ්ඛාරෙන සප්පයොගෙන චිත්තෙන පච්චනීකධම්මෙ කිච්ඡෙන කසිරෙන නිග්ගහෙත්වා අධිගන්තබ්බො. ඉතරො **අසඞ්ඛාරො සමාධි. එකංසභාවිතො සමාධී**ති සුක්ඛවිපස්සකස්ස සමාධි. **උභයංසභාවිතො සමාධී**ති සමථයානිකස්ස සමාධි. **උභයතො භාවිතභාවනො සමාධී**ති කායසක්ඛිනො උභතොභාගවිමුත්තස්ස ච සමාධි. සො හි උභයතො භාගෙහි උභයතො භාවිතභාවනො.

ආගාළ්හපටිපදාති කාමානං ඔරොහනපටිපත්ති, කාමසුඛානුයොගොති අත්ථො. **නිජ්ඣාමපටිපදාති** කාමස්ස නිජ්ඣාපනවසෙන ඛෙදනවසෙන පවත්තා පටිපත්ති, අත්තකිලමථානුයොගොති අත්ථො. **අක්ඛමා පටිපදාති**ආදීසු පධානකරණකාලෙ සීතාදීනි අසහන්තස්ස පටිපදා, තානි නක්ඛමතීති අක්ඛමා. සහන්තස්ස පන තානි ඛමතීති **ඛමා**. ‘‘උප්පන්නං කාමවිතක්කං නාධිවාසෙතී’’තිආදිනා (ම. නි. 1.26; අ. නි. 4.14; 6.58) නයෙන මිච්ඡාවිතක්කෙ සමෙතීති **සමා**. මනච්ඡට්ඨානි ඉන්ද්‍රියානි දමෙතීති **දමා පටිපදා**.

එවන්ති ඉමිනා වුත්තනයෙන. **යො ධම්මොති** යො කොචි ජාතිආදිධම්මො. **යස්ස ධම්මස්සාති** තතො අඤ්ඤස්ස ජරාදිධම්මස්ස. **සමානභාවොති** දුක්ඛාදිභාවෙන සමානභාවො. **එකත්තතායාති** සමානතාය දුක්ඛාදිභාවානං එකීභාවෙන. **එකී භවතීති** අනෙකොපි ‘‘දුක්ඛ’’න්තිආදිනා එකසද්දාභිධෙය්‍යතාය එකී භවති. එතෙන එකත්තතාය ලක්ඛණමාහ. **යෙන යෙන වා පන විලක්ඛණොති** යො ධම්මො යස්ස ධම්මස්ස යෙන යෙන භාවෙන විසදිසො. **තෙන තෙන වෙමත්තං ගච්ඡතීති** තෙන තෙන භාවෙන සො ධම්මො තස්ස ධම්මස්ස වෙමත්තතං විසදිසත්තං ගච්ඡති, දුක්ඛභාවෙන සමානොපි ජාතිආදිකො අභිනිබ්බත්තිආදිභාවෙන ජරාදිකස්ස විසිට්ඨතං ගච්ඡතීති අත්ථො. ඉමිනා වෙමත්තතාය ලක්ඛණමාහ.

ඉදානි තාව එකත්තවෙමත්තතාවිසයෙ නියොජෙත්වා දස්සෙතුං **‘‘සුත්තෙ වා වෙය්‍යාකරණෙ වා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **පුච්ඡිතන්ති** පුච්ඡාවසෙන දෙසිතසුත්තවසෙන වුත්තං, න පන අධිට්ඨානහාරස්ස පුච්ඡාවිසයතාය. සෙසං උත්තානමෙව.

අධිට්ඨානහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

15. පරික්ඛාරහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

49. **තත්ථ කතමො පරික්ඛාරො හාරොති** පරික්ඛාරහාරවිභඞ්ගො. තත්ථ **යො ධම්මො යං ධම්මං ජනයති, තස්ස සො පරික්ඛාරොති** සඞ්ඛෙපතො පරික්ඛාරලක්ඛණං වත්වා තං විභාගෙන දස්සෙතුං **‘‘කිංලක්ඛණො’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ හිනොති අත්තනො ඵලං පටිකාරණභාවං ගච්ඡතීති **හෙතු**. පටිච්ච එතස්මා ඵලං එතීති **පච්චයො**. කිඤ්චාපි හෙතුපච්චයසද්දෙහි කාරණමෙව වුච්චති, තථාපි තත්ථ විසෙසං විභාගෙන දස්සෙතුං **‘‘අසාධාරණලක්ඛණො’’**තිආදි වුත්තං. **සභාවො හෙතූති** සමානභාවො බීජං හෙතු. නනු ච බීජං අඞ්කුරාදිසදිසං න හොතීති? නො න හොති, අඤ්ඤතො හි තාදිසස්ස අනුප්පජ්ජනතො.

‘‘යථා වා පනා’’තිආදිනාපි උදාහරණන්තරදස්සනෙන හෙතුපච්චයානං විසෙසමෙව විභාවෙති. තත්ථ **දුද්ධන්ති** ඛීරං. **දධි භවතීති** එකත්තනයෙන

අභෙදොපචාරෙන වා වුත්තං, න අඤ්ඤථා. න හි ඛීරං දධි හොති. තෙනෙවාහ – **‘‘න චත්ථි එකකාලසමවධානං දුද්ධස්ස ච දධිස්ස චා’’**ති. අථ වා සටෙ දුද්ධං පක්ඛිත්තං දධි භවති, දධි තත්ථ කාලන්තරෙ ජායති පච්චයන්තරසමායොගෙන, තස්මා න චත්ථි එකකාලසමවධානං දුද්ධස්ස ච දධිස්ස ච රසඛීරවිපාකාදීහි භින්නසභාවත්තා. **එවමෙවන්ති** යථා හෙතුභූතස්ස ඛීරස්ස ඵලභූතෙන දධිනා න එකකාලසමවධානං, එවමඤ්ඤස්සාපි හෙතුස්ස ඵලෙන න එකකාලසමවධානං, න තථා පච්චයස්ස, න හි පච්චයො එකන්තෙන ඵලෙන භින්නකාලො එවාති. එවම්පි හෙතුපච්චයානං විසෙසො වෙදිතබ්බොති අධිප්පායො.

එවං බාහිරං හෙතුපච්චයවිභාගං දස්සෙත්වා ඉදානි අජ්ඣත්තිකං දස්සෙතුං **‘‘අයඤ්හි සංසාරො’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ ‘‘අවිජ්ජා අවිජ්ජාය හෙතූ’’ති වුත්තෙ කිං එකස්මිං චිත්තුප්පාදෙ අනෙකා අවිජ්ජා විජ්ජන්තීති? ආහ **‘‘පුරිමිකා අවිජ්ජා පච්ඡිමිකාය අවිජ්ජාය හෙතූ’’**ති. තෙන එකස්මිං කාලෙ හෙතුඵලානං සමවධානං නත්ථීති එතමෙවත්ථං සමත්ථෙති. තත්ථ **‘‘පුරිමිකා අවිජ්ජා’’**තිආදිනා හෙතුඵලභූතානං අවිජ්ජානං විභාගං දස්සෙති. **‘‘බීජඞ්කුරො විය’’**තිආදිනා ඉමමත්ථං දස්සෙති – යථා බීජං අඞ්කුරස්ස හෙතු හොන්තං සමනන්තරහෙතුතාය හෙතු හොති. යං පන බීජතො ඵලං නිබ්බත්තති, තස්ස බීජං පරම්පරහෙතුතාය හෙතු හොති. එවං අවිජ්ජායපි හෙතුභාවෙ දට්ඨබ්බන්ති.

පුන **‘‘යථා වා පනා’’**තිආදිනාපි හෙතුපච්චයවිභාගමෙව දස්සෙති. තත්ථ **ථාලකන්ති** දීපකපල්ලිකා. **අනග්ගිකන්ති** අග්ගිං විනා. **දීපෙතුන්ති** ජාලෙතුං. **ඉති සභාවො හෙතූති** එවං පදීපුජ්ජාලනාදීසු අග්ගිආදිපදීපසදිසං කාරණං සභාවො හෙතු. **පරභාවො පච්චයොති** තත්ථෙව කපල්ලිකාවට්ටිතෙලාදිසදිසො අග්ගිතො අඤ්ඤො සභාවො පච්චයො. **අජ්ඣත්තිකොති** නියකජ්ඣත්තිකො නියකජ්ඣත්තෙ භවො. **බාහිරොති** තතො බහිභූතො. **ජනකොති** නිබ්බත්තකො. **පරිග්ගාහකොති** උපත්ථම්භකො. **අසාධාරණොති** ආවෙණිකො. **සාධාරණොති** අඤ්ඤෙසම්පි පච්චයුප්පන්නානං සමානො.

ඉදානි යස්මා කාරණං ‘‘පරික්ඛාරො’’ති වුත්තං, කාරණභාවො ච ඵලාපෙක්ඛාය, තස්මා කාරණස්ස යො කාරණභාවො යථා ච සො හොති, යඤ්ච ඵලං යො ච තස්ස විසෙසො, යො ච කාරණඵලානං සම්බන්ධො, තං සබ්බං විභාවෙතුං **‘‘අවුපච්ඡෙදත්ථො’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ කාරණඵලභාවෙන සම්බන්ධතා **සන්තති**. කො ච තත්ථ සම්බන්ධො, කො කාරණඵලභාවො ච? සො එව අවුපච්ඡෙදත්ථො. යො ඵලභූතො අඤ්ඤස්ස අකාරණං හුත්වා නිරුජ්ඣති, සො වුපච්ඡින්නො නාම හොති, යථා තං අරහතො චුතිචිත්තං. යො පන අත්තනො අනුරූපස්ස ඵලස්ස හෙතු හුත්වා

නිරුජ්ඣති, සො අනුපච්ඡින්නො එව නාම හොති, හෙතුඵලසම්බන්ධස්ස විජ්ජමානත්තාති ආහ – ‘‘අවුපච්ඡෙදත්ථො සන්තතිඅත්ථො’’ති.

යස්මා ච කාරණතො නිබ්බත්තං ඵලං නාම, න අනිබ්බත්තං, තස්මා **‘‘නිබ්බත්තිඅත්ථො ඵලත්ථො’’**ති වුත්තං. යස්මා පන පුරිමභවෙන අනන්තරභවපටිසන්ධානවසෙන පවත්තා උපපත්තික්ඛන්ධා පුනබ්භවො, තස්මා වුත්තං – **‘‘පටිසන්ධිඅත්ථො පුනබ්භවත්ථො’’**ති. තථා යස්ස පුග්ගලස්ස කිලෙසා උප්පජ්ජන්ති, තං පලිබුන්ධෙන්ති සම්මා පටිපජ්ජිතුං න දෙන්ති. යාව ච මග්ගෙන අසමුග්ඝාතිතා, තාව අනුසෙන්ති නාම, තෙන වුත්තං – **‘‘පලිබොධත්ථො පරියුට්ඨානත්ථො, අසමුග්ඝාතත්ථො අනුසයත්ථො’’**ති. පරිඤ්ඤාභිසමයවසෙන පරිඤ්ඤාතෙ න කදාචි තං නාමරූපඞ්කුරස්ස කාරණං හෙස්සතීති ආහ – **‘‘අපරිඤ්ඤාතත්ථො විඤ්ඤාණස්ස බීජත්ථො’’**ති. **යත්ථ අවුපච්ඡෙදො තත්ථ සන්තතීති** යත්ථ රූපාරූපප්පවත්තියං යථාවුත්තො අවුපච්ඡෙදො, තත්ථ සන්තතිවොහාරො. **යත්ථ සන්තති තත්ථ නිබ්බත්තීති**ආදි පච්චයපරම්පරදස්සනං හෙතුඵලසම්බන්ධවිභාවනමෙව.

‘‘යථා වා පන චක්ඛුඤ්ච පටිච්චා’’තිආදිනා ‘‘සභාවො හෙතූ’’ති වුත්තමෙවත්ථං විභාගෙන දස්සෙති. තත්ථ **සන්නිස්සයතායාති** උපනිස්සයපච්චයතාය. **මනසිකාරොති** කිරියාමනොධාතු. සා හි චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස විඤ්ඤාණභාවෙන සමානජාතිතාය සභාවො හෙතු. **සඞ්ඛාරා විඤ්ඤාණස්ස පච්චයො සභාවො හෙතූති** පුඤ්ඤාදිඅභිසඞ්ඛාරා පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස පච්චයො, තත්ථ යො සභාවො, සො හෙතූති. **සඞ්ඛාරාති** චෙත්ථ සබ්බො ලොකියො කුසලාකුසලචිත්තුප්පාදො අධිප්පෙතො. ඉමිනා නයෙන සෙසපදෙසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. **එවං යො කොචි උපනිස්සයො සබ්බො සො පරික්ඛාරොති** යථාවුත්තප්පභෙදො යො කොචි පච්චයො, සො සබ්බො අත්තනො ඵලස්ස පරික්ඛරණතො අභිසඞ්ඛරණතො පරික්ඛාරො. තස්ස නිද්ධාරෙත්වා කථනං පරික්ඛාරො හාරොති.

පරික්ඛාරහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

16. සමාරොපනහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

50. **තත්ථ කතමො සමාරොපනො හාරොති** සමාරොපනහාරවිභඞ්ගො. තත්ථ **එකස්මිං පදට්ඨානෙති** යස්මිං කිස්මිඤ්චි එකස්මිං කාරණභූතෙ ධම්මෙ සුත්තෙන ගහිතෙ. **යත්තකානි පදට්ඨානානි ඔතරන්තීති** යත්තකානි අඤ්ඤෙසං කාරණභූතානි තස්මිං ධම්මෙ සමොසරන්ති. **සබ්බානි තානි සමාරොපයිතබ්බානීති** සබ්බානි තානි පදට්ඨානානි පදට්ඨානභූතා ධම්මා සම්මා නිද්ධාරණවසෙන ආනෙත්වා දෙසනාය ආරොපෙතබ්බා, දෙසනාරුළ්හෙ විය කත්වා කථෙතබ්බාති අත්ථො. යථා ආවට්ටෙ හාරෙ

‘‘එකම්හි පදට්ඨානෙ, පරියෙසති සෙසකං පදට්ඨාන’’න්ති (නෙත්ති. 4 නිද්දෙසවාර) වචනතො අනෙකෙසං පදට්ඨානානං පරියෙසනා වුත්තා, එවම්ධාපි බහූනං පදට්ඨානානං සමාරොපනා කාතබ්බාති දස්සෙන්තො **‘‘යථා ආවට්ටෙ හාරෙ’’**ති ආහ. න කෙවලං පදට්ඨානවසෙනෙව සමාරොපනා, අථ ඛො වෙවචනභාවනාපහානවසෙනපි සමාරොපනා කාතබ්බාති දස්සෙන්තො **‘‘තත්ථ සමාරොපනා චතුබ්බිධා’’**තිආදිමාහ.

කස්මා පනෙත්ථ පදට්ඨානවෙවචනානි ගහිතානි, නනු පදට්ඨානවෙවචනහාරෙ එව අයමත්ථො විභාවිතොති? සච්චමෙතං, ඉධ පන පදට්ඨානවෙවචනග්ගහණං භාවනාපහානානං අධිට්ඨානවිසයදස්සනත්ථඤ්චෙව තෙසං අධිවචනවිභාගදස්සනත්ථඤ්ච. එවඤ්හි භාවනාපහානානි සුවිඤ්ඤෙය්‍යානි හොන්ති සුකරානි ච පඤ්ඤාපෙතුං. **ඉදං පදට්ඨානන්ති** ඉදං තිවිධං සුචරිතං බුද්ධානං සාසනස්ස ඔවාදස්ස විසයාධිට්ඨානභාවතො පදට්ඨානං. තත්ථ **‘‘කායික’’**න්තිආදිනා තීහි සුචරිතෙහි සීලාදයො තයො ඛන්ධෙ සමථවිපස්සනා තතියචතුත්ථඵලානි ච නිද්ධාරෙත්වා දස්සෙති, තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. වනීයතීති **වනං,** වනති, වනුතෙ ඉති වා **වනං**. තත්ථ යස්මා පඤ්ච කාමගුණා කාමතණ්හාය, නිමිත්තග්ගාහො අනුබ්‍යඤ්ජනග්ගාහස්ස, අජ්ඣත්තිකබාහිරානි ආයතනානි තප්පටිබන්ධඡන්දරාගාදීනං, අනුසයා ච පරියුට්ඨානානං කාරණානි හොන්ති, තස්මා තමත්ථං දස්සෙතුං **‘‘පඤ්ච කාමගුණා’’**තිආදි වුත්තං.

51. **අයං වෙවචනෙන සමාරොපනාති** යො ‘‘රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති සෙක්ඛඵලං, අනාගාමිඵලං, කාමධාතුසමතික්කමන’’න්ති එතෙහි පරියායවචනෙහි තතියඵලස්ස නිද්දෙසො, තථා යො ‘‘අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති අසෙක්ඛඵලං, අග්ගඵලං අරහත්තං, තෙධාතුකසමතික්කමන’’න්ති එතෙහි පරියායවචනෙහි චතුත්ථඵලස්ස නිද්දෙසො, යො ච ‘‘පඤ්ඤින්ද්‍රිය’’න්තිආදීහි පරියායවචනෙහි පඤ්ඤාය නිද්දෙසො, අයං වෙවචනෙහි ච සමාරොපනා.

තස්මාතිහ ත්වං, භික්ඛු, කායෙ කායානුපස්සී විහරාහීතිආදි ලක්ඛණහාරවිභඞ්ගවණ්ණනායං වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං. කෙවලං තත්ථ එකලක්ඛණත්තා අවුත්තානම්පි වුත්තභාවදස්සනවසෙනෙව ආගතං, ඉධ භාවනාසමාරොපනවසෙනාති අයමෙව විසෙසො. කායානුපස්සනා විසෙසතො අසුභානුපස්සනා එව කාමරාගතදෙකට්ඨකිලෙසානං එකන්තපටිපක්ඛාති අසුභසඤ්ඤා කබළීකාරාහාරපරිඤ්ඤාය පරිබන්ධකිලෙසා කාමුපාදානං කාමයොගො අභිජ්ඣාකායගන්ථො කාමාසවො කාමොඝො රාගසල්ලං රූපධම්මපරිඤ්ඤාය පටිපක්ඛකිලෙසා රූපධම්මෙසු රාගො ඡන්දාගතිගමනන්ති එතෙසං පාපධම්මානං පහානාය සංවත්තතීති ඉමමත්ථං දස්සෙති **‘‘කායෙ කායානුපස්සී විහරන්තො’’**තිආදිනා.

තථා වෙදනානුපස්සනා විසෙසතො දුක්ඛානුපස්සනාති, සා –

> ‘‘යො සුඛං දුක්ඛතො අද්ද, දුක්ඛමද්දක්ඛි සල්ලතො;
> අදුක්ඛමසුඛං සන්තං, අදක්ඛි නං අනිච්චතො’’ති. (සං. නි. 4.253; ඉතිවු. 53) –

ආදිවචනතො සබ්බං වෙදනං ‘‘දුක්ඛ’’න්ති පස්සන්තී සුඛසඤ්ඤාය වෙදනාහෙතුපරිඤ්ඤාය පරිබන්ධකිලෙසානං ගොසීලාදීහි භවසුද්ධි හොතීති වෙදනාස්සාදෙන පවත්තස්ස භවුපාදානසඞ්ඛාතස්ස සීලබ්බතුපාදානස්ස වෙදනාවසෙන ‘‘අනත්ථං මෙ අචරී’’තිආදිනයප්පවත්තස්ස (දී. නි. 3.340; අ. නි. 9.29; 10.79; ධ. ස. 1237; විභ. 909, 960) බ්‍යාපාදකායගන්ථස්ස දොසසල්ලස්ස වෙදනාස්සාදවසෙනෙව පවත්තස්ස භවයොගභවාභවභවොඝසඞ්ඛාතස්ස භවරාගස්ස භවපරිඤ්ඤාය පරිබන්ධකකිලෙසානං වෙදනාවිසයස්ස රාගස්ස දොසාගතිගමනස්ස ච පහානාය සංවත්තතීති එතමත්ථං දස්සෙති **‘‘වෙදනාසු වෙදනානුපස්සී’’**තිආදිනා.

තථා චිත්තානුපස්සනා විසෙසතො අනිච්චානුපස්සනාති, සා චිත්තං ‘‘අනිච්ච’’න්ති පස්සන්තී තත්ථ යෙභුය්‍යෙන සත්තා නිච්චසඤ්ඤිනොති නිච්චසඤ්ඤාය විඤ්ඤාණාහාරපරිඤ්ඤාය පරිබන්ධකිලෙසානං නිච්චාභිනිවෙසපටිපක්ඛතො එව දිට්ඨුපාදානං දිට්ඨියොගසීලබ්බතපරාමාසකායගන්ථදිට්ඨාසවදිට්ඨොඝසඞ්ඛාතාය දිට්ඨියා නිච්චසඤ්ඤානිමිත්තස්ස ‘‘සෙය්‍යොහමස්මී’’තිආදිනයප්පවත්තස්ස (ධ. ස. 1239; විභ. 832, 866, 962) මානසල්ලස්ස සඤ්ඤාපරිඤ්ඤාය පටිපක්ඛකිලෙසානං සඤ්ඤාය රාගස්ස දිට්ඨාභිනිවෙසස්ස අප්පහීනත්තා උප්පජ්ජනකස්ස භයාගතිගමනස්ස ච පහානාය සංවත්තතීති ඉමමත්ථං දස්සෙති **‘‘චිත්තෙ චිත්තානුපස්සී’’**තිආදිනා.

තථා ධම්මානුපස්සනා විසෙසතො අනත්තසඤ්ඤාති, සා සඞ්ඛාරෙසු අත්තසඤ්ඤාය මනොසඤ්චෙතනාහාරපරිඤ්ඤාය පටිපක්ඛකිලෙසානං සක්කායදිට්ඨියා ‘‘ඉදමෙව සච්ච’’න්ති (ම. නි. 2.187, 202-203; 3.27) පවත්තස්ස මිච්ඡාභිනිවෙසස්ස මිච්ඡාභිනිවෙසහෙතුකාය අවිජ්ජායොගඅවිජ්ජාසවඅවිජ්ජොඝමොහසල්ලසඞ්ඛාතාය අවිජ්ජාය සඞ්ඛාරපරිඤ්ඤාය පරිබන්ධකිලෙසානං සඞ්ඛාරෙසු රාගස්ස මොහාගතිගමනස්ස ච පහානාය සංවත්තතීති ඉමමත්ථං දස්සෙති **‘‘ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සී විහරන්තො’’**තිආදිනා. සෙසං උත්තානමෙව.

සමාරොපනහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතා ච හාරවිභඞ්ගවණ්ණනා.

1. දෙසනාහාරසම්පාතවණ්ණනා

එවං සුපරිකම්මකතාය භූමියා නානාවණ්ණානි මුත්තපුප්ඵානි පකිරන්තො විය සුසික්ඛිතසිප්පාචරියවිචාරිතෙසු සුරත්තසුවණ්ණාලඞ්කාරෙසු නානාවිධරංසිජාලසමුජ්ජලානි විවිධානි මණිරතනානි බන්ධන්තො විය මහාපථවිං පරිවත්තෙත්වා පප්පටකොජං ඛාදාපෙන්තො විය යොජනිකමධුගණ්ඩං පීළෙත්වා සුමධුරසං පායෙන්තො විය ච ආයස්මා මහාකච්චානො නානාසුත්තපදෙසෙ උදාහරන්තො සොළස හාරෙ විභජිත්වා ඉදානි තෙ එකස්මිංයෙව සුත්තෙ යොජෙත්වා දස්සෙන්තො හාරසම්පාතවාරං ආරභි. ආරභන්තො ච යායං නිද්දෙසවාරෙ –

52.

‘‘සොළස හාරා පඨමං, දිසලොචනතො දිසා විලොකෙත්වා;
සඞ්ඛිපිය අඞ්කුසෙන හි, නයෙහි තීහි නිද්දිසෙ සුත්ත’’න්ති. –

ගාථා වුත්තා. යස්මා තං හාරවිභඞ්ගවාරො නප්පයොජෙති, විප්පකිණ්ණවිසයත්තා, නයවිචාරස්ස ච අන්තරිතත්තා. අනෙකෙහි සුත්තපදෙසෙහි හාරානං විභාගදස්සනමෙව හි හාරවිභඞ්ගවාරො. හාරසම්පාතවාරො පන තං පයොජෙති, එකස්මිංයෙව සුත්තපදෙසෙ සොළස හාරෙ යොජෙත්වාව තදනන්තරං නයසමුට්ඨානස්ස කථිතත්තා. තස්මා ‘‘සොළස හාරා පඨම’’න්ති ගාථං පච්චාමසිත්වා **‘‘තස්සා නිද්දෙසො කුහිං දට්ඨබ්බො, හාරසම්පාතෙ’’**ති ආහ. තස්සත්ථො – ‘‘තස්සා ගාථාය නිද්දෙසො කත්ථ දට්ඨබ්බො’’ති. එතෙන සුත්තෙසු හාරානං යොජනානයදස්සනං හාරසම්පාතවාරොති දස්සෙති. හාරසම්පාතපදස්ස අත්ථො වුත්තො එව.

අරක්ඛිතෙන චිත්තෙනාති චක්ඛුද්වාරාදීසු සතිආරක්ඛාභාවෙන අගුත්තෙන චිත්තෙන. **මිච්ඡාදිට්ඨිහතෙනාති** සස්සතාදිමිච්ඡාභිනිවෙසදූසිතෙන. **ථිනමිද්ධාභිභූතෙනාති** චිත්තස්ස කායස්ස ච අකල්‍යතාලක්ඛණෙහි ථිනමිද්ධෙහි අජ්ඣොත්ථටෙන. **වසං මාරස්ස ගච්ඡතීති** කිලෙසමාරාදීනං යථාකාමං කරණීයො හොතීති අයං තාව ගාථාය පදත්ථො.

පමාදන්ති ‘‘අරක්ඛිතෙන චිත්තෙනා’’ති ඉදං පදං ඡසු ද්වාරෙසු සතිවොසග්ගලක්ඛණං පමාදං කථෙති. **තං මච්චුනො පදන්ති** තං පමජ්ජනං ගුණමාරණතො මච්චුසඞ්ඛාතස්ස මාරස්ස වසවත්තනට්ඨානං, තෙන ‘‘අරක්ඛිතෙන චිත්තෙන, වසං මාරස්ස ගච්ඡතී’’ති පඨමපාදං චතුත්ථපාදෙන සම්බන්ධිත්වා දස්සෙති. **සො විපල්ලාසොති** යං අනිච්චස්ස ඛන්ධපඤ්චකස්ස ‘‘නිච්ච’’න්ති දස්සනං, සො විපල්ලාසො විපරියෙසග්ගාහො. තෙනෙවාහ – **‘‘විපරීතග්ගාහලක්ඛණො විපල්ලාසො’’**ති. සබ්බං විපල්ලාසසාමඤ්ඤෙන ගහෙත්වා තස්ස අධිට්ඨානං පුච්ඡති **‘‘කිං විපල්ලාසයතී’’**ති. සාමඤ්ඤස්ස ච

විසෙසො අධිට්ඨානභාවෙන වොහරීයතීති ආහ – **‘‘සඤ්ඤං චිත්තං දිට්ඨිමිති’’**ති. තං ‘‘විපල්ලාසයතී’’ති පදෙන සම්බන්ධිතබ්බං. තෙසු සඤ්ඤාවිපල්ලාසො සබ්බමුදුකො, අනිච්චාදිකස්ස විසයස්ස මිච්ඡාවසෙන උපට්ඨිතාකාරග්ගහණමත්තං මිගපොතකානං තිණපුරිසකෙසු පුරිසොති උප්පන්නසඤ්ඤා විය. චිත්තවිපල්ලාසො තතො බලවතරො, අමණිආදිකෙ විසයෙ මණිආදිආකාරෙන උපට්ඨහන්තෙ තථා සන්නිට්ඨානං විය නිච්චාදිතො සන්නිට්ඨානමත්තං. දිට්ඨිවිපල්ලාසො පන සබ්බබලවතරො යං යං ආරම්මණං යථා යථා උපට්ඨාති, තථා තථා නං සස්සතාදිවසෙන ‘‘ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤ’’න්ති අභිනිවිසන්තො පවත්තති. තත්ථ සඤ්ඤාවිපල්ලාසො චිත්තවිපල්ලාසස්ස කාරණං, චිත්තවිපල්ලාසො දිට්ඨිවිපල්ලාසස්ස කාරණං හොති.

ඉදානි විපල්ලාසානං පවත්තිට්ඨානං විසයං දස්සෙතුං **‘‘සො කුහිං විපල්ලාසයති, චතූසු අත්තභාවවත්ථූසූ’’**ති ආහ. තත්ථ **අත්තභාවවත්ථූසූති** පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු. තෙ හි ආහිතො අහං මානො එත්ථාති අත්තා, ‘‘අත්තා’’ති භවති එත්ථ බුද්ධි වොහාරො චාති අත්තභාවො, සො එව සුභාදීනං විපල්ලාසස්ස ච අධිට්ඨානභාවතො වත්ථු චාති ‘‘අත්තභාවවත්ථූ’’ති වුච්චති. **‘‘රූපං අත්තතො සමනුපස්සතී’’**තිආදිනා තෙසං සබ්බවිපල්ලාසමූලභූතාය සක්කායදිට්ඨියා පවත්තිට්ඨානභාවෙන අත්තභාවවත්ථුතං දස්සෙත්වා පුන විපල්ලාසානං පවත්තිආකාරෙන සද්ධිං විසයං විභජිත්වා දස්සෙතුං **‘‘රූපං පඨමං විපල්ලාසවත්ථු අසුභෙ සුභ’’**න්ති වුත්තං. තං සබ්බං සුවිඤ්ඤෙය්‍යං. පුන මූලකාරණවසෙන විපල්ලාසෙ විභජිත්වා දස්සෙතුං **‘‘ද්වෙ ධම්මා චිත්තස්ස සංකිලෙසා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ කිඤ්චාපි අවිජ්ජාරහිතා තණ්හා නත්ථි, අවිජ්ජා ච සුභසුඛසඤ්ඤානම්පි පච්චයො එව, තථාපි තණ්හා එතාසං සාතිසයං පච්චයොති දස්සෙතුං **‘‘තණ්හානිවුතං…පෙ…. දුක්ඛෙ සුඛ’’**න්ති වුත්තං. **දිට්ඨිනිවුතන්ති** දිට්ඨිසීසෙන අවිජ්ජා වුත්තාති අවිජ්ජානිවුතන්ති අත්ථො. කාමඤ්චෙත්ථ තණ්හාරහිතා දිට්ඨි නත්ථි, තණ්හාපි දිට්ඨියා පච්චයො එව. තණ්හාපි ‘‘නිච්චං අත්තා’’ති අයොනිසො උම්මුජ්ජන්තානං තථාපවත්තමිච්ඡාභිනිවෙසස්ස මොහො විසෙසපච්චයොති දස්සෙතුං **‘‘දිට්ඨිනිවුතං…පෙ…. අත්තා’’**ති වුත්තං.

යො දිට්ඨිවිපල්ලාසොති ‘‘අනිච්චෙ නිච්චං, අනත්තනි අත්තා’’ති පවත්තම්පි විපල්ලාසද්වයං සන්ධායාහ – **‘‘සො අතීතං රූපං…පෙ…. අතීතං විඤ්ඤාණං අත්තතො සමනුපස්සතී’’**ති. එතෙන අට්ඨාරසවිධොපි පුබ්බන්තානුකප්පිකවාදො පච්ඡිමානං ද්වින්නං විපල්ලාසානං වසෙන හොතීති දස්සෙති. **තණ්හාවිපල්ලාසොති** තණ්හාමූලකො විපල්ලාසො. ‘‘අසුභෙ සුභං, දුක්ඛෙ සුඛ’’න්ති එතං විපල්ලාසද්වයං සන්ධාය වදති. **අනාගතං රූපං අභිනන්දතීති** අනාගතං රූපං දිට්ඨාභිනන්දනවසෙන අභිනන්දති. **අනාගතං වෙදනං, සඤ්ඤං, සඞ්ඛාරෙ, විඤ්ඤාණං අභිනන්දතීති**

එත්ථාපි එසෙව නයො. එතෙන චතුචත්තාලීසවිධොපි අපරන්තානුකප්පිකවාදො යෙභුය්‍යෙන පුරිමානං ද්වින්නං විපල්ලාසානං වසෙන හොතීති දස්සෙති. **ද්වෙ ධම්මා චිත්තස්ස උපක්කිලෙසාති** එවං පරමසාවජ්ජස්ස විපල්ලාසස්ස මූලකාරණන්ති විසෙසතො ද්වෙ ධම්මා චිත්තස්ස උපක්කිලෙසා **තණ්හා ච අවිජ්ජා චාති** තෙ සරූපතො දස්සෙති. තාහි විසුජ්ඣන්තං චිත්තං විසුජ්ඣතීති පටිපක්ඛවසෙනපි තාසං උපක්කිලෙසභාවංයෙව විභාවෙති, න හි තණ්හාඅවිජ්ජාසු පහීනාසු කොචි සංකිලෙසධම්මො න පහීයතීති. යථා ච විපල්ලාසානං මූලකාරණං තණ්හාවිජ්ජා, එවං සකලස්සාපි වට්ටස්ස මූලකාරණන්ති යථානුසන්ධිනාව ගාථං නිට්ඨපෙතුං **"තෙස"**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **තෙසන්ති** යෙසං අරක්ඛිතං චිත්තං මිච්ඡාදිට්ඨිහතඤ්ච, තෙසං. **"අවිජ්ජානීවරණාන"**න්තිආදිනා මාරස්ස වසගමනෙන අනාදිමතිසංසාරෙ සංසරණන්ති දස්සෙති.

ථිනමිද්ධාභිභූතෙනාති එත්ථ **"ථිනං නාමා"**තිආදිනා ථිනමිද්ධානං සරූපං දස්සෙති. තෙහි චිත්තස්ස අභිභූතතා සුවිඤ්ඤෙය්‍යාවාති තං අනාමසිත්වා කිලෙසමාරග්ගහණෙනෙව තංනිමිත්තා අභිසඞ්ඛාරමාරඛන්ධමාරමච්චුමාරා ගහිතා එවාති **"කිලෙසමාරස්ස ච සත්තමාරස්ස වා"**ති ච-සද්දෙන වා තෙසම්පි ගහණං කතන්ති දට්ඨබ්බං. **සො හි නිවුතො සංසාරාභිමුඛොති** සො මාරවසං ගතො, තතො එව නිවුතො කිලෙසෙහි යාව න මාරබන්ධනං ඡිජ්ජති, තාව සංසාරාභිමුඛොව හොති, න විසඞ්ඛාරාභිමුඛොති අධිප්පායො. ඉමානි භගවතා ද්වෙ සච්චානි දෙසිතානි. කථං දෙසිතානි?

තත්ථ දුවිධා කථා අභිධම්මනිස්සිතා ච සුත්තන්තනිස්සිතා ච. තාසු අභිධම්මනිස්සිතා නාම **අරක්ඛිතෙන චිත්තෙනාති** රත්තම්පි චිත්තං අරක්ඛිතං, දුට්ඨම්පි චිත්තං අරක්ඛිතං, මූළ්හම්පි චිත්තං අරක්ඛිතං. තත්ථ රත්තං චිත්තං අට්ඨන්නං ලොභසහගතචිත්තුප්පාදානං වසෙන වෙදිතබ්බං, දුට්ඨං චිත්තං ද්වින්නං පටිඝචිත්තුප්පාදානං වසෙන වෙදිතබ්බං, මූළ්හං චිත්තං ද්වින්නං මොමූහචිත්තුප්පාදානං වසෙන වෙදිතබ්බං. යාව ඉමෙසං චිත්තුප්පාදානං වසෙන ඉන්ද්‍රියානං අගුත්ති අගොපායනා අපාලනා අනාරක්ඛා සතිවොසග්ගො පමාදො චිත්තස්ස අසංවරො, එවං අරක්ඛිතං චිත්තං හොති. මිච්ඡාදිට්ඨිහතං නාම චිත්තං චතුන්නං දිට්ඨිසම්පයුත්තචිත්තුප්පාදානං වසෙන වෙදිතබ්බං, ථිනමිද්ධාභිභූතං නාම චිත්තං පඤ්චන්නං සසඞ්ඛාරිකාකුසලචිත්තුප්පාදානං වසෙන වෙදිතබ්බං. එවං සබ්බෙපි අග්ගහිතග්ගහණෙන ද්වාදස අකුසලචිත්තුප්පාදා හොන්ති. තෙ "කතමෙ ධම්මා අකුසලා? යස්මිං සමයෙ අකුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොතී"තිආදිනා **චිත්තුප්පාදකණ්ඩෙ** (ධ. ස. 365) අකුසලචිත්තුප්පාදදෙසනාවසෙන විත්ථාරතො වත්තබ්බා. **මාරස්සාති** එත්ථ පඤ්ච මාරා. තෙසු කිලෙසමාරස්ස චතුන්නං ආසවානං චතුන්නං ඔඝානං

චතුන්නං යොගානං චතුන්නං ගන්ථානං චතුන්නං උපාදානානං අට්ඨන්නං නීවරණානං දසන්නං කිලෙසවත්ථූනං වසෙන **ආසවගොච්ඡකාදීසු** (ධ. ස. දුකමාතිකා 14-19, 1102) වුත්තනයෙන, තථා ''ජාතිමදො ගොත්තමදො ආරොග්‍යමදො''තිආදිනා **ඛුද්දකවත්ථුවිභඞ්ගෙ** (විභ. 832) ආගතානං සත්තන්නං කිලෙසානඤ්ච වසෙන විභාගො වත්තබ්බො. අයං තාවෙත්ථ අභිධම්මනිස්සිතා කථා.

සුත්තන්තනිස්සිතා (ම. නි. 1.347; අ. නි. 11.17) පන **අරක්ඛිතෙන චිත්තෙනාති** චක්ඛුනා රූපං දිස්වා නිමිත්තග්ගාහී හොති අනුබ්‍යඤ්ජනග්ගාහී, යත්වාධිකරණමෙනං චක්ඛුන්ද්‍රියං අසංවුතං විහරන්තං අභිජ්ඣාදොමනස්සා පාපකා අකුසලා ධම්මා අන්වාස්සවෙය්‍යුං, තස්ස සංවරාය න පටිපජ්ජති, න රක්ඛති චක්ඛුන්ද්‍රියං, චක්ඛුන්ද්‍රියෙ න සංවරං ආපජ්ජති. සොතෙන ...පෙ.... ඝානෙන... ජිව්හාය... කායෙන... මනසා...පෙ.... මනින්ද්‍රියෙන සංවරං ආපජ්ජති (ම. නි. 1.347, 411, 421; 2.419; 3.15, 75). එවං අරක්ඛිතං චිත්තං හොති. **මිච්ඡාදිට්ඨිහතෙන චාති** මිච්ඡාදිට්ඨිහතං නාම චිත්තං පුබ්බන්තකප්පනවසෙන වා අපරන්තකප්පනවසෙන වා පුබ්බන්තාපරන්තකප්පනවසෙන වා මිච්ඡාභිනිවිසන්තස්ස අයොනිසො උම්මුජ්ජන්තස්ස ''සස්සතො ලොකොති වා...පෙ.... නෙව හොති න න හොති තථාගතො පරං මරණා''ති (විභ. 937; පටි. ම. 1.140) වා යා දිට්ඨි, තාය හතං උපහතං. යා ච ඛො ''ඉමා චත්තාරො සස්සතවාදා...පෙ.... පඤ්ච පරමදිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදා''ති බ්‍රහ්මජාලෙ (දී. නි. 1.30 ආදයො) පඤ්චත්තයෙ (ම. නි. 3.21 ආදයො) ච ආගතා ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො, තාසං වසෙන චිත්තස්ස මිච්ඡාදිට්ඨිහතභාවො කථෙතබ්බො.

ථිනමිද්ධාභිභූතෙනාති ථිනං නාම චිත්තස්ස අකම්මඤ්ඤතා. **මිද්ධං** නාම වෙදනාදික්ඛන්ධත්තයස්ස අකම්මඤ්ඤතා. තථා **ථිනං** අනුස්සාහසංහනනං. **මිද්ධං** අසත්තිවිඝාතො. ඉති ථිනෙන මිද්ධෙන ච චිත්තං අභිභූතං අජ්ඣොත්ථටං උපද්දුතං සඞ්කොචනප්පත්තං ලයාපන්නං. **වසං මාරස්ස ගච්ඡතීති වසො** නාම ඉච්ඡා ලොභො අධිප්පායො රුචි ආකඞ්ඛා ආණා ආණත්ති. **මාරොති** පඤ්ච මාරා – ඛන්ධමාරො අභිසඞ්ඛාරමාරො මච්චුමාරො දෙවපුත්තමාරො කිලෙසමාරොති. **ගච්ඡතීති** තෙසං වසං ඉච්ඡං...පෙ.... ආණත්තිං ගච්ඡති උපගච්ඡති උපෙති වත්තති අනුවත්තති නාතික්කමතීති. තෙන වුච්චති – ''වසං මාරස්ස ගච්ඡතී''ති.

තත්ථ යථාවුත්තා අකුසලා ධම්මා, තණ්හාවිජ්ජා එව වා සමුදයසච්චං. යො සො ''වසං මාරස්ස ගච්ඡතී''ති වුත්තො, සො යෙ පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධෙ උපාදාය පඤ්ඤත්තො, තෙ පඤ්චක්ඛන්ධා දුක්ඛසච්චං. එවං භගවතා ඉධ ද්වෙ සච්චානි දෙසිතානි. තෙනෙවාහ – **''දුක්ඛං සමුදයො චා''**ති. තෙසං භගවා පරිඤ්ඤාය ච පහානාය ච ධම්මං

දෙසෙතීති වුත්තමෙවත්ථං පාකටතරං කාතුං **‘‘දුක්ඛස්ස පරිඤ්ඤාය සමුදයස්ස පහානායා’’**ති වුත්තං. කථං දෙසෙතීති චෙ –

‘‘තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස, සම්මාසඞ්කප්පගොචරො;
සම්මාදිට්ඨිං පුරක්ඛත්වා, ඤත්වාන උදයබ්බයං;
ථිනමිද්ධාභිභූ භික්ඛු, සබ්බා දුග්ගතියො ජහෙ’’ති. (උදා. 32) –

ගාථාය. තස්සත්ථො – යස්මා අරක්ඛිතෙන චිත්තෙන වසං මාරස්ස ගච්ඡති, තස්මා සතිසංවරෙන මනච්ඡට්ඨානං ඉන්ද්‍රියානං රක්ඛණෙන රක්ඛිතචිත්තො අස්ස. **සම්මාසඞ්කප්පගොචරොති** යස්මා කාමසඞ්කප්පාදිමිච්ඡාසඞ්කප්පගොචරො තථා තථා අයොනිසො විකප්පෙත්වා නානාවිධානි මිච්ඡාදස්සනානි ගණ්හාති. තතො එව ච මිච්ඡාදිට්ඨිහතෙන චිත්තෙන වසං මාරස්ස ගච්ඡති, තස්මා යොනිසොමනසිකාරෙන කම්මං කරොන්තො නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පාදිසම්මාසඞ්කප්පගොචරො අස්ස. **සම්මාදිට්ඨිං පුරක්ඛත්වාති** සම්මාසඞ්කප්පගොචරතාය විධුතමිච්ඡාදස්සනො කම්මස්සකතාලක්ඛණං යථාභූතඤාණලක්ඛණඤ්ච සම්මාදිට්ඨිං පුබ්බඞ්ගමං කත්වා සීලසමාධීසු යුත්තප්පයුත්තො. තතො එව ච **ඤත්වාන උදයබ්බයං** පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු සමපඤ්ඤාසාය ආකාරෙහි උප්පාදං නිරොධඤ්ච ඤත්වා විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අනුක්කමෙන අරියමග්ගෙ ගණ්හන්තො අග්ගමග්ගෙන **ථිනමිද්ධාභිභූ භික්ඛු සබ්බා දුග්ගතියො ජහෙති** එවං සබ්බසො භින්නකිලෙසත්තා භික්ඛු ඛීණාසවො යථාසම්භවං තිවිධදුක්ඛතායොගෙන දුග්ගතිසඞ්ඛාතා සබ්බාපි ගතියො ජහෙය්‍ය, තාසං පරභාගෙ නිබ්බානෙ තිට්ඨෙය්‍යාති අත්ථො.

යං තණ්හාය අවිජ්ජාය ච පහානං, අයං නිරොධොති පහානස්ස නිරොධස්ස පච්චයභාවතො අසඞ්ඛතධාතු පහානං නිරොධොති ච වුත්තා. **ඉමානි චත්තාරි සච්චානීති** පුරිමගාථාය පුරිමානි ද්වෙ, පච්ඡිමගාථාය පච්ඡිමානි ද්වෙති ද්වීහි ගාථාහි භාසිතානි ඉමානි චත්තාරි අරියසච්චානි. තෙසු සමුදයෙන අස්සාදො, දුක්ඛෙන ආදීනවො, මග්ගනිරොධෙහි නිස්සරණං, සබ්බගතිජහනං ඵලං, රක්ඛිතචිත්තතාදිකො උපායො, අරක්ඛිතචිත්තතාදිනිසෙධනමුඛෙන රක්ඛිතචිත්තතාදීසු නියොජනං භගවතො ආණත්තීති. එවං දෙසනාහාරපදත්ථා අස්සාදාදයො නිද්ධාරෙතබ්බා. තෙනෙවාහ – **‘‘නියුත්තො දෙසනාහාරසම්පාතො’’**ති.

දෙසනාහාරසම්පාතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. විචයහාරසම්පාතවණ්ණනා

53. එවං දෙසනාහාරසම්පාතං දස්සෙත්වා ඉදානි විචයහාරසම්පාතං දස්සෙන්තො යස්මා දෙසනාහාරපදත්ථවිචයො විචයහාරො, තස්මා

දෙසනාහාරෙ විපල්ලාසහෙතුභාවෙන නිද්ධාරිතාය තණ්හාය කුසලාදිවිභාගපවිචයමුඛෙන විචයහාරසම්පාතං දස්සෙතුං **‘‘තත්ථ තණ්හා දුවිධා’’**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **කුසලාති** කුසලධම්මාරම්මණා. **කුසල-**සද්දො චෙත්ථ **බාහිතිකසුත්තෙ** (ම. නි. 2.358 ආදයො) විය අනවජ්ජත්ථෙ දට්ඨබ්බො. කස්මා පනෙත්ථ තණ්හා කුසලපරියායෙන උද්ධටා? හෙට්ඨා දෙසනාහාරෙ විපල්ලාසහෙතුභාවෙන තණ්හං උද්ධරිත්වා තස්සා වසෙන සංකිලෙසපක්ඛො දස්සිතො. විචිත්තපටිභානතාය පන ඉධාපි තණ්හාමුඛෙනෙව වොදානපක්ඛං දස්සෙතුං කුසලපරියායෙන තණ්හා උද්ධටා. තත්ථ සංසාරං ගමෙතීති **සංසාරගාමිනී,** සංසාරනායිකාති අත්ථො. අපචයං නිබ්බානං ගමෙතීති **අපචයගාමිනී.** කථං පන තණ්හා අපචයගාමිනීති? ආහ **‘‘පහානතණ්හා’’**ති. තදඞ්ගාදිප්පහානස්ස හෙතුභූතා තණ්හා. කථං පන එකන්තසාවජ්ජාය තණ්හාය කුසලභාවොති? සෙවිතබ්බභාවතො. යථා තණ්හා, එවං **මානොපි දුවිධො කුසලොපි අකුසලොපි,** න තණ්හා එවාති තණ්හාය නිදස්සනභාවෙන මානො වුත්තො.

තත්ථ මානස්ස යථාධිප්පෙතං කුසලාදිභාවං දස්සෙතුං **‘‘යං මානං නිස්සාය’’**තිආදිමාහ. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා – ‘‘මානමහං, දෙවානමින්ද, දුවිධෙන වදාමි සෙවිතබ්බම්පි අසෙවිතබ්බම්පී’’තිආදි. **යං නෙක්ඛම්මස්සිතං දොමනස්සන්**තිආදි ‘‘කුසලා’’ති වුත්තතණ්හාය සරූපදස්සනත්ථං වුත්තං. තත්ථ නෙක්ඛම්මස්සිතං දොමනස්සං නාම –

> ‘‘තත්ථ කතමානි ඡ නෙක්ඛම්මස්සිතානි දොමනස්සානි? රූපානංත්වෙව අනිච්චතං විදිත්වා විපරිණාමවිරාගනිරොධං ‘පුබ්බෙ චෙව රූපා එතරහි ච, සබ්බෙතෙ රූපා අනිච්චා දුක්ඛා විපරිණාමධම්මා’ති එවමෙතං යථාභූතං සම්මප්පඤ්ඤාය දිස්වා අනුත්තරෙසු විමොක්ඛෙසු පිහං උපට්ඨාපෙති ‘කුදාස්සු නාමාහං තදායතනං උපසම්පජ්ජ විහරිස්සාමි, යදරියා එතරහි ආයතනං උපසම්පජ්ජ විහරන්තී’ති. ඉති අනුත්තරෙසු විමොක්ඛෙසු පිහං උපට්ඨාපයතො උප්පජ්ජති පිහා, පිහාපච්චයා දොමනස්සං. යං එවරූපං දොමනස්සං, ඉදං වුච්චති නෙක්ඛම්මස්සිතං දොමනස්ස’’න්ති (ම. නි. 3.307) –

එවං ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාථගතෙ අනුත්තරවිමොක්ඛසඞ්ඛාතඅරියඵලධම්මෙසු පිහං උපට්ඨාපෙත්වා තදධිගමාය අනිච්චාදිවසෙන විපස්සනං උපට්ඨාපෙත්වා උස්සුක්කාපෙතුං අසක්කොන්තස්ස ‘‘ඉමම්පි පක්ඛං ඉමම්පි මාසං, ඉමම්පි සංවච්ඡරං, විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරියභූමිං සම්පාපුණිතුං නාසක්ඛි’’න්ති අනුසොචතො උප්පන්නං දොමනස්සං නෙක්ඛම්මවසෙන විපස්සනාවසෙන අනුස්සතිවසෙන පඨමජ්ඣානාදිවසෙන පටිපත්තියා හෙතුභාවෙන උප්පජ්ජනතො නෙක්ඛම්මස්සිතං දොමනස්සං නාම. **අයං තණ්හා කුසලාති**

අයං ‘‘පිහා’’ති වුත්තා තණ්හා කුසලා. කථං? **රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති, තදාරම්මණා කුසලා**ති. ඉදං වුත්තං හොති – රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති, න සභාවෙන කුසලා, අනවජ්ජට්ඨෙන කුසලා. තං උද්දිස්ස පවත්තියා තදාරම්මණා පන තණ්හා කුසලාරම්මණතාය කුසලාති. **අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති** අනවජ්ජට්ඨෙන කුසලා. **තස්සා**ති පඤ්ඤාවිමුත්තියා. යාය වසෙන ‘‘තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්සා’’ති ගාථායං ‘‘සබ්බා දුග්ගතියො ජහෙ’’ති වුත්තං.

ඉති චිරතරං විපස්සනාපරිවාසං පරිවසිත්වා දුක්ඛාපටිපදාදන්ධාභිඤ්ඤාය අධිගතාය පඤ්ඤාවිමුත්තියා වසෙන විචයහාරසම්පාතං දස්සෙතුං **‘‘තස්සා කො පච්චයො’’**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ යස්මා පඤ්ඤාවිමුත්ති අරියමග්ගමූලිකා, තස්මා චතුත්ථජ්ඣානපාදකෙ අරියමග්ගධම්මෙ උද්දිසිත්වා තෙසං ආගමනපටිපදං දස්සෙතුං **‘‘තත්ථ දට්ඨබ්බො, චතුත්ථෙ ඣානෙ’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **පාරමිතායා**ති උක්කංසගතාය චතුත්ථජ්ඣානභාවනාය. යෙහි අට්ඨහි අඞ්ගෙහි සමන්නාගතං චතුත්ථජ්ඣානචිත්තං වුත්තං, තානි අඞ්ගානි දස්සෙතුං **‘‘පරිසුද්ධ’’**න්තිආදි වුත්තං.

තත්ථ උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධිභාවෙන **පරිසුද්ධං**. පරිසුද්ධත්තා එව **පරියොදාතං,** පභස්සරන්ති වුත්තං හොති. සුඛාදීනං පච්චයඝාතෙන වීතරාගාදිඅඞ්ගණත්තා **අනඞ්ගණං**. අනඞ්ගණත්තා එව **විගතූපක්කිලෙසං,** අඞ්ගණෙන හි චිත්තං උපක්කිලිස්සති, සුභාවිතත්තා මුදුභූතං වසිභාවප්පත්තන්ති අත්ථො. වසෙ වත්තමානඤ්හි චිත්තං **‘‘මුදූ’’**ති වුච්චති. මුදුත්තා එව ච **කම්මනියං,** කම්මක්ඛමං කම්මයොග්ගන්ති අත්ථො. මුදුඤ්හි චිත්තං කම්මනියං හොති, එවං භාවිතං මුදුඤ්ච හොති කම්මනියඤ්ච, යථයිදං, භික්ඛවෙ, චිත්ත’’න්ති (අ. නි. 1.22). එතෙසු පරිසුද්ධභාවාදීසු ඨිතත්තා ඨිතං. ඨිතත්තායෙව ආනෙඤ්ජප්පත්තං, අචලං නිරිඤ්ජනන්ති අත්ථො. මුදුකම්මඤ්ඤභාවෙන වා අත්තනො වසෙ ඨිතත්තා ඨිතං. සද්ධාදීහි පරිග්ගහිතත්තා ආනෙඤ්ජප්පත්තං. සද්ධාපරිග්ගහිතඤ්හි චිත්තං අස්සද්ධියෙන න ඉඤ්ජති, වීරියපරිග්ගහිතං කොසජ්ජෙන න ඉඤ්ජති, සතිපරිග්ගහිතං පමාදෙන න ඉඤ්ජති, සමාධිපරිග්ගහිතං උද්ධච්චෙන න ඉඤ්ජති, පඤ්ඤාපරිග්ගහිතං අවිජ්ජාය න ඉඤ්ජති, ඔභාසගතං කිලෙසන්ධකාරෙන න ඉඤ්ජති. ඉමෙහි ඡහි ධම්මෙහි පරිග්ගහිතං ආනෙඤ්ජප්පත්තං හොති. එවං අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතං චිත්තං අභිනීහාරක්ඛමං හොති. අභිඤ්ඤාසච්ඡිකරණීයානං ධම්මානං අභිඤ්ඤාසච්ඡිකිරියාය.

අපරො නයො – චතුත්ථජ්ඣානසමාධිනා සමාහිතං චිත්තං නීවරණදූරීභාවෙන **පරිසුද්ධං**. විතක්කාදිසමතික්කමෙන **පරියොදාතං**. ඣානපටිලාභපච්චනීකානං පාපකානං ඉච්ඡාවචරානං අභාවෙන **අනඞ්ගණං**.

ඉච්ඡාවචරානන්ති ඉච්ඡාය අවචරානං ඉච්ඡාවසෙන ඔතිණ්ණානං පවත්තානං නානප්පකාරානං කොපඅපච්චයානන්ති අත්ථො. අභිජ්ඣාදීනං චිත්තුපක්කිලෙසානං විගමෙන **විගතූපක්කිලෙසං.** උභයම්පි චෙතං **අනඞ්ගණසුත්තවත්ථසුත්තානං** (ම. නි. 1.57 ආදයො; 70 ආදයො) වසෙන වෙදිතබ්බං. වසිප්පත්තියා **මුදුභූතං.** ඉද්ධිපාදභාවූපගමෙන **කම්මනියං.** භාවනාපාරිපූරියා පණීතභාවූපගමෙන **ඨිතං ආනෙඤ්ජප්පත්තං.** යථා ආනෙඤ්ජභාවප්පත්තං ආනෙඤ්ජප්පත්තං හොති, එවං ඨිතන්ති අත්ථො. එවම්පි අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතං චිත්තං අභිනීහාරක්ඛමං හොති. අභිඤ්ඤාසච්ඡිකරණීයානං ධම්මානං අභිඤ්ඤාසච්ඡිකිරියාය පාදකං පදට්ඨානභූතං. තෙනෙවාහ – **''සො තත්ථ අට්ඨවිධං අධිගච්ඡති ඡ අභිඤ්ඤා ද්වෙ ච විසෙසෙ''**ති.

තත්ථ **සොති** අධිගතචතුත්ථජ්ඣානො යොගී. **තත්ථාති** තස්මිං චතුත්ථජ්ඣානෙ අධිට්ඨානභූතෙ. **අට්ඨවිධං අධිගච්ඡතීති** අට්ඨවිධං ගුණං අධිගච්ඡති. කො පන සො අට්ඨවිධො ගුණොති? ආහ **''ඡ අභිඤ්ඤා ද්වෙ ච විසෙසෙ''**ති. මනොමයිද්ධි විපස්සනාඤාණඤ්ච. **තං චිත්තන්ති** චතුත්ථජ්ඣානචිත්තං. **''යතො පරිසුද්ධං, තතො පරියොදාත''**න්තිආදිනා පුරිමං පුරිමං පච්ඡිමස්ස පච්ඡිමස්ස කාරණවචනන්ති දස්සෙති. **තදුභයන්ති** යෙසං රාගාදිඅඞ්ගණානං අභිජ්ඣාදිඋපක්කිලෙසානඤ්ච අභාවෙන ''අනඞ්ගණං විගතූපක්කිලෙස''න්ති ච වුත්තං. තානි අඞ්ගණානි උපක්කිලෙසා චාති තං උභයං. තදුභයං තණ්හාසභාවත්තා තණ්හාය අනුලොමනතො ච **තණ්හාපක්ඛො. යා ච ඉඤ්ජනාති** යා ච චිත්තස්ස අසමාදානෙන එන්දනා. **අට්ඨිතීති** අනවට්ඨානං. **අයං දිට්ඨිපක්ඛොති** යා ඉඤ්ජනා අට්ඨිති ච, අයං මිච්ඡාභිනිවෙසහෙතුතාය දිට්ඨිපක්ඛො.

''චත්තාරි ඉන්ද්‍රියානී''තිආදිනා වෙදනාතොපි චතුත්ථජ්ඣානං විභාවෙති. එවං අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතං චතුත්ථජ්ඣානචිත්තං උපරි අභිඤ්ඤාධිගමාය අභිනීහාරක්ඛමං හොති. සා ච අභිනීහාරක්ඛමතා වුද්දසහි ආකාරෙහි චිණ්ණවසිභාවස්සෙව හොති. සො ච වසිභාවො අට්ඨසමාපත්තිලාභිනො, න රූපාවචරජ්ඣානමත්තලාභිනොති ආරුප්පසමාපත්තියා මනසිකාරවිධිං දස්සෙන්තො **''සො උපරිමං සමාපත්තිං සන්තතො මනසිකරොතී''**තිආදිමාහ. තත්ථ **උපරිමං සමාපත්තින්ති** ආකාසානඤ්චායතනසමාපත්තිං. **සන්තතො මනසිකරොතීති** අඞ්ගසන්තතායපි ආරම්මණසන්තතායපි ''සන්තා''ති මනසිකරොති. යතො යතො හි ආරුප්පසමාපත්තිං සන්තතො මනසිකරොති, තතො තතො රූපාවචරජ්ඣානං අවූපසන්තං හුත්වා උපට්ඨාති. තෙනෙවාහ – **''තස්ස උපරිමං...පෙ.... සණ්ඨහතී''**ති. **උක්කණ්ඨා** ච **පටිඝසඤ්ඤාති** පටිඝසඤ්ඤාසඞ්ඛාතාසු පඤ්චවිඤ්ඤාණසඤ්ඤාසු අනභිරති සණ්ඨහති. **''සො සබ්බසො''**තිආදිනා එකදෙසෙන ආරුප්පසමාපත්තිං දස්සෙති. **අභිඤ්ඤාභිනීහාරො රූපසඤ්ඤාති** රූපාවචරසඤ්ඤා නාමෙතා යාවදෙව

අභිඤ්ඤත්ථාභිනීහාරමත්තං, න පන අරූපාවචරසමාපත්තියො විය සන්තාති අධිප්පායො. **වොකාරො නානත්තසඤ්ඤා**ති නානත්තසඤ්ඤා නාමෙතා නානාරම්මණෙසු වොකාරො, තත්ථ චිත්තස්ස ආකුලප්පවත්තීති අත්ථො. **සමතික්කමතී**ති එවං තත්ථ ආදීනවදස්සී හුත්වා තා සමතික්කමති. **පටිසඤ්ඤා වස්ස අබ්භත්ථං ගච්ඡතී**ති අස්ස ආකාසානඤ්චායතනසමාපත්තිං අධිගච්ඡන්තස්ස යොගිනො දසපි පටිඝසඤ්ඤා විගච්ඡන්ති. ඉමිනා පඨමාරුප්පසමාපත්තිමාහ.

එවං සමාහිතස්සාති එවං ඉමිනා වුත්තනයෙන රූපාවචරජ්ඣානෙ චිත්තෙකග්ගතායපි සමතික්කමෙන සමාහිතස්ස. **සමාහිතස්සා**ති ආරුප්පසමාධිනා සන්තවුත්තිනා සමාහිතස්ස. **ඔභාසො**ති යො පුරෙ රූපාවචරජ්ඣානොභාසො. **අන්තරධායතී**ති සො රූපාවචරජ්ඣානොභාසො අරූපාවචරජ්ඣානසමාපජ්ජනකාලෙ විගච්ඡති. **දස්සනඤ්චා**ති රූපාවචරජ්ඣානචක්ඛුනා දස්සනඤ්ච අන්තරධායති. **සො සමාධී**ති සො යථාවුත්තො රූපාරූපසමාධි. **ඡළඞ්ගසමන්නාගතො**ති උපකාරකපරික්ඛාරසභාවභූතෙහි ඡහි අඞ්ගෙහි සමන්නාගතො. **පච්චවෙක්ඛිතබ්බො**ති පති අවෙක්ඛිතබ්බො, පුනප්පුනං චින්තෙතබ්බොති අත්ථො. පච්චවෙක්ඛණාකාරං සහ විසයෙන දස්සෙතුං **''අනභිජ්ඣාසහගත''**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සබ්බලොකෙ**ති සබ්බස්මිං පියරූපෙ සාතරූපෙ සත්තලොකෙ සඞ්ඛාරලොකෙ ච. තෙන කාමච්ඡන්දස්ස පහානමාහ. තථා **''අබ්‍යාපන්න''**න්තිආදිනා බ්‍යාපාදකොසජ්ජසාරම්භසාඨෙය්‍යවික්ඛෙපසම්මොසානං පහානං. පුන තානි ඡ අඞ්ගානි සමථවිපස්සනාවසෙන විභජිත්වා දස්සෙතුං **''යඤ්ච අනභිජ්ඣාසහගත''**න්තිආදි වුත්තං. තං සබ්බං සුවිඤ්ඤෙය්‍යං.

54. එත්තාවතා ''පඤ්ඤාවිමුත්තී''ති වුත්තස්ස අරහත්තඵලස්ස සමාධිමුඛෙන පුබ්බභාගපටිපදං දස්සෙත්වා ඉදානි අරහත්තඵලසමාධිං දස්සෙතුං **''සො සමාධී''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සො සමාධී**ති යො සො සම්මාසමාධි. පුබ්බෙ වුත්තස්ස අරියමග්ගසමාධිස්ස ඵලභූතො සමාධි **පඤ්චවිධෙන වෙදිතබ්බො** ඉදානි වුච්චමානෙහි පඤ්චහි පච්චවෙක්ඛණඤාණෙහි අත්තනො පච්චවෙක්ඛිතබ්බාකාරසඞ්ඛාතෙන පඤ්චවිධෙන වෙදිතබ්බො. **''අයං සමාධි පච්චුප්පන්නසුඛො''**තිආදීසු අරහත්තඵලසමාධි අප්පිතප්පිතක්ඛණෙ සුඛත්තා **පච්චුප්පන්නසුඛො.** පුරිමො පුරිමො පච්ඡිමස්ස පච්ඡිමස්ස සමාධිසුඛස්ස පච්චයත්තා **ආයතිං සුඛවිපාකො.** කිලෙසෙහි ආරකත්තා **අරියො.** කාමාමිසවට්ටාමිසලොකාමිසානං අභාවා **නිරාමිසො.** බුද්ධාදීහි මහාපුරිසෙහි සෙවිතත්තා **අකාපුරිසසෙවිතො.** අඞ්ගසන්තතාය සබ්බකිලෙසදරථසන්තතාය ච **සන්තො.** අතිත්තිකරට්ඨෙන **පණීතො.** කිලෙසපටිප්පස්සද්ධියා ලද්ධත්තා, කිලෙසපටිප්පස්සද්ධිභාවෙන වා ලද්ධත්තා **පටිප්පස්සද්ධිලද්ධො.** පස්සද්ධං පස්සද්ධීති හි ඉදං අත්ථතො

එකං. පටිප්පස්සද්ධිකිලෙසෙන වා අරහතා ලද්ධත්තාපි **පටිප්පස්සද්ධිලද්ධො**. එකොදිභාවෙන අධිගතත්තා, එකොදිභාවමෙව වා අධිගතත්තා **එකොදිභාවාධිගතො**. අප්පගුණසාසවසමාධි විය සසඞ්ඛාරෙන සප්පයොගෙන පච්චනීකධම්මෙ නිග්ගය්හ කිලෙසෙ වාරෙත්වා අනධිගතත්තා **නසසඞ්ඛාරනිග්ගය්හවාරිතගතොති**.

යතො යතො භාගතො තඤ්ච සමාධිං සමාපජ්ජන්තො, තතො වා වුට්ඨහන්තො සතිවෙපුල්ලප්පත්තො සතොව සමාපජ්ජති සතොව වුට්ඨහති, යථාපරිච්ඡින්නකාලවසෙන වා සතො සමාපජ්ජති සතො වුට්ඨහති. තස්මා යදෙත්ථ ''අයං සමාධි පච්චුප්පන්නසුඛො චෙව ආයතිඤ්ච සුඛවිපාකො''ති එවං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස පච්චත්තමෙව අපරප්පච්චයඤාණං උප්පජ්ජති, අයමෙකො ආකාරො. එස නයො සෙසෙසුපි. එවමෙතෙසං පඤ්චන්නං පච්චවෙක්ඛිතබ්බාකාරානං වසෙන සමාධි පඤ්චවිධෙන වෙදිතබ්බො.

පුන **''යො ච සමාධී''**තිආදිනා අරහත්තඵලෙ සමථවිපස්සනාවිභාගං දස්සෙති. තත්ථ සමාධිසුඛස්ස ''සුඛ''න්ති අධිප්පෙතත්තා **''යො ච සමාධි පච්චුප්පන්නසුඛො, යො ච සමාධි ආයතිං සුඛවිපාකො, අයං සමථො''**ති වුත්තං. අරියනිරාමිසාදිභාවො පන පඤ්ඤානුභාවෙන නිප්ඵජ්ජතීති ආහ – **''යො ච සමාධි අරියො...පෙ.... අයං විපස්සනා''**ති.

එවං අරහත්තඵලසමාධිං විභාගෙන දස්සෙත්වා ඉදානි තස්ස පුබ්බභාගපටිපදං සමාධිවිභාගෙන දස්සෙතුං **''සො සමාධී''**ති වුත්තං. තත්ථ **සො සමාධීති** යො සො අරහත්තඵලසමාධිස්ස පුබ්බභාගපටිපදායං වුත්තො රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානසමාධි, සො සමාධි. **පඤ්චවිධෙනාති** වක්ඛමානෙන පඤ්චප්පකාරෙන වෙදිතබ්බො. **''පීතිඵරණතා''**තිආදීසු පීතිං ඵරමානා උප්පජ්ජතීති ද්වීසු ඣානෙසු පඤ්ඤා **පීතිඵරණතා** නාම. සුඛං ඵරමානා උප්පජ්ජතීති තීසු ඣානෙසු පඤ්ඤා **සුඛඵරණතා** නාම. පරෙසං චෙතො ඵරමානා උප්පජ්ජතීති චෙතොපරියපඤ්ඤා **චෙතොඵරණතා** නාම. ආලොකඵරණෙ උප්පජ්ජතීති දිබ්බචක්ඛුපඤ්ඤා **ආලොකඵරණතා** නාම. පච්චවෙක්ඛණඤාණං **පච්චවෙක්ඛණානිමිත්තං** නාම. වුත්තම්පි චෙතං ''ද්වීසු ඣානෙසු පඤ්ඤා පීතිඵරණතා, තීසු ඣානෙසු පඤ්ඤා සුඛඵරණතා, පරචිත්තෙ ඤාණං චෙතොඵරණතා, දිබ්බචක්ඛු ආලොකඵරණතා, තම්හා තම්හා සමාධිම්හා වුට්ඨිතස්ස පච්චවෙක්ඛණඤාණං පච්චවෙක්ඛණනිමිත්ත''න්ති (විභ. 804).

ඉධ සමථවිපස්සනාවිභාගං දස්සෙතුං **''යො ච පීතිඵරණො''**තිආදි වුත්තං. එත්ථ ච පඤ්ඤාසීසෙන දෙසනා කතාති පඤ්ඤාවසෙන සංවණ්ණනා කතා. පඤ්ඤා පීතිඵරණතාතිආදීසු සමාධිසහගතා එවාති තත්ථ සමාධිවසෙන සමථො උද්ධටො. තස්මා පීතිසුඛචෙතොඵරණතා විසෙසතො

සමාධිවිප්ඵාරවසෙන ඉජ්ඣන්තීති තා **‘‘සමථො’’**ති වුත්තා. ඉතරානි ඤාණවිප්ඵාරවසෙනාති තානි **‘‘විපස්සනා’’**ති වුත්තානි.

55. ඉදානි තං සමාධිං ආරම්මණවසෙන විභජිත්වා දස්සෙතුං **‘‘දස කසිණායතනානී’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ කසිණජ්ඣානසඞ්ඛාතානි කසිණානි ච තානි යොගිනො සුඛවිසෙසානං අධිට්ඨානභාවතො, මනායතනධම්මායතනභාවතො ච ආයතනානි චාති **කසිණායතනානි. පථවීකසිණ**න්ති කතපරිකම්මං පථවීමණ්ඩලම්පි, තත්ථ පවත්තං උග්ගහපටිභාගනිමිත්තම්පි, තස්මිං නිමිත්තෙ උප්පන්නජ්ඣානම්පි වුච්චති. තෙසු ඣානං ඉධාධිප්පෙතං. **ආකාසකසිණ**න්ති කසිණුග්ඝාටිමාකාසෙ පවත්තපඨමාරුප්පජ්ඣානං. **විඤ්ඤාණකසිණ**න්ති පඨමාරුප්පවිඤ්ඤාණාරම්මණං දුතියාරුප්පජ්ඣානං. පථවීකසිණාදිකෙ සුද්ධසමථභාවනාවසෙන පවත්තිතෙ සන්ධාය **‘‘ඉමානි අට්ඨ කසිණානි සමථො’’**ති වුත්තං. සෙසකසිණද්වයං විපස්සනාධිට්ඨානභාවෙන පවත්තං **‘‘විපස්සනා’’**ති වුත්තං.

එවන්ති ඉමිනා නයෙන. **සබ්බො අරියමග්ගොති** සම්මාදිට්ඨිආදිභාවෙන අභින්නොපි අරියමග්ගො සතිපට්ඨානාදිපුබ්බභාගපටිපදාභෙදෙන අනෙකභෙදභින්නො නිරවසෙසො අරියමග්ගො. **යෙන යෙන ආකාරෙනාති** අනභිජ්ඣාදීසු, පච්චුප්පන්නසුඛතාදීසු ච ආකාරෙසු යෙන යෙන ආකාරෙන වුත්තො. **තෙන තෙනාති** තෙසු තෙසු ආකාරෙසු යෙ යෙ සමථවසෙන, යෙ ච යෙ ච විපස්සනාවසෙන යොජෙතුං සම්භවන්ති, තෙන තෙන ආකාරෙන සමථවිපස්සනාහි අරියමග්ගො විචිනිත්වා යොජෙතබ්බො. **තෙති** සමථාධිට්ඨානවිපස්සනාධම්මා. **තීහි ධම්මෙහි සඞ්ගහිතාති** තීහි අනුපස්සනාධම්මෙහි සඞ්ගහිතා, ගණනං ගතාති අත්ථො. කතමෙහි තීහීති? ආහ **‘‘අනිච්චතාය දුක්ඛතාය අනත්තතායා’’**ති. අනිච්චතාය සහචරණතො විපස්සනා ‘‘අනිච්චතා’’ති වුත්තා. එස නයො සෙසෙසුපි.

සො සමථවිපස්සනං භාවයමානො තීණි විමොක්ඛමුඛානි භාවයතීති සො අරියමග්ගාධිගමාය යුත්තප්පයුත්තො යොගී කාලෙන සමථං සමාපජ්ජනවසෙන කාලෙන විපස්සනං සම්මසනවසෙන වඩ්ඪයමානො අනිමිත්තවිමොක්ඛමුඛාදිසඞ්ඛාතා තිස්සො අනුපස්සනා බ්‍රූහෙති. **තයො ඛන්ධෙ භාවයතීති** තිස්සො අනුපස්සනා උපරූපරිවිසෙසං පාපෙන්තො සීලක්ඛන්ධො සමාධික්ඛන්ධො පඤ්ඤාක්ඛන්ධොති එතෙ තයො ඛන්ධෙ වඩ්ඪෙති. යස්මා පන තීහි ඛන්ධෙහි අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො සඞ්ගහිතො, තස්මා **‘‘තයො ඛන්ධෙ භාවයන්තො අරියං අට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං භාවයතී’’**ති වුත්තං.

ඉදානි යෙසං පුග්ගලානං යත්ථ සික්ඛන්තානං විසෙසතො නියානමුඛානි යෙසඤ්ච කිලෙසානං පටිපක්ඛභූතානි තීණි

විමොක්ඛමුඛානි, තෙහි සද්ධිං තානි දස්සෙතුං **‘‘රාගචරිතො’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **අනිමිත්තෙන විමොක්ඛමුඛෙනාති** අනිච්චානුපස්සනාය. සා හි නිච්චනිමිත්තාදිසමුග්ඝාටනෙන අනිමිත්තො, රාගාදීනං සමුච්ඡෙදවිමුත්තියා විමොක්ඛොති ලද්ධනාමස්ස අරියමග්ගස්ස මුඛභාවතො ද්වාරභාවතො ‘‘අනිමිත්තවිමොක්ඛමුඛ’’න්ති වුච්චති. **අධිචිත්තසික්ඛායාති** සමාධිස්මිං. **සුඛවෙදනියං ඵස්සං අනුපගච්ඡන්තොති** සුඛවෙදනාය හිතං සුඛවෙදනාකාරණතො ඵස්සං තණ්හාය අනුපගච්ඡන්තො. **සුඛං වෙදනං පරිජානන්තොති** ‘‘අයං සුඛා වෙදනා විපරිණාමාදිනා දුක්ඛා’’ති පරිජානන්තො, සවිසයං රාගං සමතික්කන්තො. **‘‘රාගමලං පවාහෙන්තො’’**තිආදිනා තෙහි පරියායෙහි රාගස්සෙව පහානමාහ. **‘‘දොසචරිතො පුග්ගලො’’**තිආදීසුපි වුත්තනයානුසාරෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

පඤ්ඤාධිකස්ස සන්තතිසමූහකිච්චාරම්මණාදිඝනවිනිබ්භොගෙන සඞ්ඛාරෙසු අත්තසුඤ්ඤතා පාකටා හොතීති විසෙසතො අනත්තානුපස්සනා පඤ්ඤාපධානාති ආහ – **‘‘සුඤ්ඤතවිමොක්ඛමුඛං පඤ්ඤාක්ඛන්ධො’’**ති. තථා සඞ්ඛාරානං සරසපභඞ්ගුතාය ඉත්තරඛණත්තා උප්පන්නානං තත්ථ තත්ථෙව භිජ්ජනං සම්මා සමාහිතස්සෙව පාකටං හොතීති විසෙසතො අනිච්චානුපස්සනා සමාධිප්පධානාති ආහ – **‘‘අනිමිත්තවිමොක්ඛමුඛං සමාධික්ඛන්ධො’’**ති. තථා සීලෙසු පරිපූරකාරිනො ඛන්තිබහුලස්ස උප්පන්නං දුක්ඛං අරතිඤ්ච අභිභුය්‍ය විහරතො සඞ්ඛාරානං දුක්ඛතා විභූතා හොතීති දුක්ඛානුපස්සනා සීලප්පධානාති ආහ – **‘‘අප්පණිහිතවිමොක්ඛමුඛං සීලක්ඛන්ධො’’**ති. ඉති තීහි විමොක්ඛමුඛෙහි තිණ්ණං ඛන්ධානං සඞ්ගහිතත්තා වුත්තං – **‘‘සො තීණි විමොක්ඛමුඛානි භාවයන්තො තයො ඛන්ධෙ භාවයතී’’**ති. යස්මා ච තීහි ච ඛන්ධෙහි අරියස්ස අට්ඨඞ්ගිකස්ස මග්ගස්ස සඞ්ගහිතත්තා තයො ඛන්ධෙ භාවයන්තො **‘‘අරියං අට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං භාවයතී’’**ති වුත්තං. තස්මා තෙහි තස්ස සඞ්ගහං දස්සෙන්තො **‘‘යා ච සම්මාවාචා’’**තිආදිමාහ.

පුන තිණ්ණං ඛන්ධානං සමථවිපස්සනාභාවං දස්සෙතුං **‘‘සීලක්ඛන්ධො’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ සීලක්ඛන්ධස්ස ඛන්තිපධානත්තා, සමාධිස්ස බහූපකාරත්තා ච සමථපක්ඛභජනං දට්ඨබ්බං. **භවඞ්ගානීති** උපපත්තිභවස්ස අඞ්ගානි. **ද්වෙ පදානීති** ද්වෙ පාදා. යෙහුය්‍යෙන හි පඤ්චදස චරණධම්මා සීලසමාධිසඞ්ගහිතාති. **භාවිතකායොති** ආභිසමාචාරිකසීලස්ස පාරිපූරියා භාවිතකායො. ආදිබ්‍රහ්මචරියකසීලස්ස පාරිපූරියා **භාවිතසීලො.** අථ වා **භාවිතකායොති** ඉන්ද්‍රියසංවරෙන භාවිතපඤ්චද්වාරකායො. **භාවිතසීලොති** අවසිට්ඨසීලවසෙන භාවිතසීලො. සම්මා කායභාවනාය සති අච්චන්තං කායදුච්චරිතප්පහානං අනවජ්ජඤ්ච උට්ඨානං සම්පජ්ජති. තථා අනුත්තරෙ සීලෙ සික්ඛමානෙ අනවසෙසතො මිච්ඡාවාචාය මිච්ඡාජීවස්ස ච පහානං සම්පජ්ජති. චිත්තපඤ්ඤාසු ච භාවිතාසු

සම්මාසතිසම්මාසමාධිසම්මාදිට්ඨිසම්මාසඞ්කප්පා භාවනාපාරිපූරිං ගතා එව හොන්ති තංසභාවත්තා තදුභයකාරණත්තා චාති ඉමමත්ථං දස්සෙති **''කායෙ භාවියමානෙ''**තිආදිනා.

පඤ්චවිධං අධිගමං ගච්ඡතීති අරියමග්ගාධිගමමෙව අවත්ථාවිසෙසවසෙන පඤ්චධා විභජිත්වා දස්සෙති. අරියමග්ගො හි ඛිප්පං සකිං එකචිත්තක්ඛණෙනෙව චතූසු සච්චෙසු අත්තනා අධිගන්තබ්බං අධිගච්ඡතීති න තස්ස ලොකියසමාපත්තියා විය වසිභාවනාකිච්චං අත්ථීති **ඛිප්පාධිගමො ච** හොති. පජහිතබ්බානං අච්චන්තවිමුත්තිවසෙන පජහනතො **විමුත්තාධිගමො ච**. ලොකියෙහි මහන්තානං සීලක්ඛන්ධාදීනං අධිගමනභාවතො **මහාධිගමො ච**. තෙසංයෙව විපුලඵලානං අධිගමනතො **විපුලාධිගමො ච**. අත්තනා කත්තබ්බස්ස කස්සචි අනවසෙසතො **අනවසෙසාධිගමො ච හොතීති**. කෙ පනෙතෙ අධිගමා? කෙචි සමථානුභාවෙන, කෙචි විපස්සනානුභාවෙනාති ඉමං විභාගං දස්සෙතුං **''තත්ථ සමථෙනා''**තිආදි වුත්තං.

56. ඉති මහාථෙරො ''තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්සා''ති ගාථාය වසෙන අරහත්තඵලවිමුත්තිමුඛෙන විචයහාරසම්පාතං නිද්දිසන්තො දෙසනාකුසලතාය අනෙකෙහි සුත්තප්පදෙසෙහි තස්සා පුබ්බභාගපටිපදාය භාවනාවිසෙසානං භාවනානිසංසානඤ්ච විභජනවසෙන නානප්පකාරතො විචයහාරං දස්සෙත්වා ඉදානි දසන්නං තථාගතබලානම්පි වසෙන තං දස්සෙතුං **''තත්ථ යො දෙසයතී''**තිආදිමාහ. **ඔවාදෙන සාවකෙ න විසංවාදයතීති** අත්තනො අනුසිට්ඨියා ධම්මස්ස සවනතො ''සාවකා''ති ලද්ධනාමෙ වෙනෙය්‍යෙ න විප්පලම්භෙති න වඤ්චෙති, විසංවාදනහෙතූනං පාපධම්මානං අරියමග්ගෙන බොධිමූලෙ එව සුප්පහීනත්තා. **තිවිධන්ති** තිප්පකාරං, තීහි ආකාරෙහීති අත්ථො. **ඉදං කරොථාති** ඉමං සරණගමනං සීලාදිඤ්ච උපසම්පජ්ජ විහරථ. **ඉමිනා උපායෙන කරොථාති** අනෙනපි විධිනා සරණානි සොධෙන්තා සීලාදීනි පරිපූරෙන්තා සම්පාදෙථ. **ඉදං වො කුරුමානානන්ති** ඉදං සරණගමනං සීලාදිඤ්ච තුම්හාකං අනුතිට්ඨන්තානං දිට්ඨධම්මසම්පරායනිබ්බානානං වසෙන හිතාය සුඛාය ච භවිස්සති, තානි සම්පාදෙථාති අත්ථො.

එවං ඔවදනාකාරං දස්සෙත්වා යං වුත්තං – ''ඔවාදෙන සාවකෙ න විසංවාදයතී''ති, තං තථාගතබලෙහි විභජිත්වා දස්සෙතුං **''සො තථා ඔවදිතො''**තිආදිමාහ. තත්ථ **තථාති** තෙන පකාරෙන ''ඉදං කරොථ, ඉමිනා උපායෙන කරොථා''තිආදිනා වුත්තප්පකාරෙන. **ඔවදිතොති** ධම්මදෙසනාය සාසිතො. **අනුසිට්ඨොති** තස්සෙව වෙවචනං. **තථා කරොන්තොති** යථානුසිට්ඨං තථා කරොන්තො. **තං භූමින්ති** යස්සා භූමියා අධිගමත්ථාය ඔවදිතො, තං දස්සනභූමිඤ්ච භාවනාභූමිඤ්ච. **නෙතං ඨානං විජ්ජතීති** එතං කාරණං න විජ්ජති. කාරණඤ්හි තිට්ඨති එත්ථ ඵලං තදායත්තවුත්තිතායාති

‘‘ඨාන’’න්ති වුච්චති. දුතියවාරෙ **භූමින්ති** සීලක්ඛන්ධෙන පත්තබ්බං සම්පත්තිභවසඞ්ඛාතං භූමිං.

ඉදානි යස්මා භගවතො චතුවෙසාරජ්ජානිපි අවිපරීතසභාවතාය පඨමඵලඤාණස්ස විසයවිසෙසො හොති, තස්මා තානිපි තස්ස විසයභාවෙන දස්සෙතුං **‘‘සම්මාසම්බුද්ධස්ස තෙ සතො’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සම්මාසම්බුද්ධස්ස තෙ සතොති** අහං සම්මාසම්බුද්ධො, මයා සබ්බෙ ධම්මා අභිසම්බුද්ධාති පටිජානනෙන සම්මාසම්බුද්ධස්ස තෙ සතො. **ඉමෙ ධම්මා අනභිසම්බුද්ධාති නෙතං ඨානං විජ්ජතීති** ‘‘ඉමෙ නාම තයා ධම්මා අනභිසම්බුද්ධා’’ති කොචි සහධම්මෙන සහෙතුනා සකාරණෙන වචනෙන, **සුනක්ඛත්තො** (දී. නි. 3.1 ආදයො; ම. නි. 1.146 ආදයො) විය විප්පලපන්තා පන අප්පමාණං. තස්මා සහධම්මෙන පටිචොදෙස්සතීති එතං කාරණං න විජ්ජති. එස නයො සෙසපදෙසුපි. **යස්ස තෙ අත්ථාය ධම්මො දෙසිතොති** රාගාදීසු යස්ස යස්ස පහානත්ථාය අසුභභාවනාදිධම්මො කථිතො. **තක්කරස්සාති** තථා පටිපන්නස්ස. **විසෙසාධිගමන්ති** අභිඤ්ඤාපටිසම්භිදාදිවිසෙසාධිගමං.

අන්තරායිකාති අන්තරායකරණං අන්තරායො, සො සීලං එතෙසන්ති අන්තරායිකා. අන්තරායෙ නියුත්තා, අන්තරායං වා ඵලං අරහන්ති, අන්තරායප්පයොජනාති වා අන්තරායිකා. තෙ පන කම්මකිලෙසාදිභෙදෙන පඤ්චවිධා. **අනියානිකාති** අරියමග්ගවජ්ජා සබ්බෙ ධම්මා.

දිට්ඨිසම්පන්නොති මග්ගදිට්ඨියා සම්පන්නො සොතාපන්නො අරියසාවකො. **සුහතන්ති** අතිවධිතං. ඉදම්පි එකදෙසකථනමෙව. මතකපෙතාදිදානම්පි සො න කරොති එව. **පුථුජ්ජනොති** පුථූනං කිලෙසාභිසඞ්ඛාරාදීනං ජනනාදීහි කාරණෙහි පුථුජ්ජනො. වුත්තඤ්හෙතං –

> ‘‘පුථූනං ජනනාදීහි, කාරණෙහි පුථුජ්ජනො;
> පුථුජ්ජනන්තොගධත්තා, පුථුවායං ජනො ඉතී’’ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.7; ම. නි. අට්ඨ. 1.2; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.51; ධ. ස. අට්ඨ. 1007; පටි. ම. අට්ඨ. 2.1.130);

‘‘මාතර’’න්තිආදීසු ජනිකා **මාතා.** ජනකො ච **පිතා.** මනුස්සභූතො ඛීණාසවො **අරහාති** අධිප්පෙතො. කිං පන අරියසාවකො අඤ්ඤං ජීවිතා වොරොපෙය්‍යාති? එතම්පි අට්ඨානං. සචෙපි භවන්තරගතං අරියසාවකං අත්තනො අරියසාවකභාවං අජානන්තම්පි කොචි එවං වදෙය්‍ය ‘‘ඉදං කුන්ථකිපිල්ලිකං ජීවිතා වොරොපෙත්වා සකලචක්කවාළගබ්භෙ චක්කවත්තිරජ්ජං පටිපජ්ජාහී’’ති, නෙව සො නං ජීවිතා වොරොපෙය්‍ය. අථාපි එවං වදෙය්‍යුං – ‘‘සචෙ ඉමං න ඝාතෙස්සසි, සීසං තෙ ඡින්දිස්සාමා’’ති, සීසමෙවස්ස ඡින්දෙය්‍යුං, නෙව සො තං ඝාතෙය්‍ය.

පුථුජ්ජනභාවස්ස පන මහාසාවජ්ජභාවදස්සනත්ථං අරියභාවස්ස ච බලදීපනත්ථං එවං වුත්තං. අයඤ්හෙත්ථ අධිප්පායො – සාවජ්ජො වත පුථුජ්ජනභාවො. යත්‍ර හි නාම මාතුඝාතාදීනිපි ආනන්තරියානි කරිස්සති, මහාබලොව ච අරියභාවො, යො එතානි කම්මානි න කරොතීති.

සඞ්ඝං භින්දෙය්‍යාති සමානසංවාසකං සමානසීමායං ඨිතං පඤ්චහි කාරණෙහි සඞ්ඝං භින්දෙය්‍ය. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘පඤ්චහුපාලි, ආකාරෙහි සඞ්ඝො භිජ්ජති කම්මෙන උද්දෙසෙන වොහරන්තො අනුස්සාවනෙන සලාකග්ගාහෙනා’’ති (පරි. 458).

තත්ථ **කම්මෙනාති** අපලොකනාදීසු චතූසු කම්මෙසු අඤ්ඤතරකම්මෙන. **උද්දෙසෙනාති** පඤ්චසු පාතිමොක්ඛුද්දෙසෙසු අඤ්ඤතරෙන උද්දෙසෙන. **වොහරන්තොති** කථයන්තො, තාහි තාහි උපපත්තීහි ‘‘අධම්මං ධම්මො’’තිආදීනි අට්ඨාරසභෙදකරවත්ථූනි දීපයන්තො. **අනුස්සාවනෙනාති** ‘‘නනු තුම්හෙ ජානාථ මය්හං උච්චකුලා පබ්බජිතභාවං බහුස්සුතභාවඤ්ච, මාදිසො නාම උද්ධම්මං උබ්බිනයං සත්ථුසාසනං ගාහෙය්‍යාති කිං තුම්හාකං චිත්තම්පි උප්පාදෙතුං යුත්තං, කිමහං අපායතො න භායාමී’’තිආදිනා නයෙන කණ්ණමූලෙ වචීභෙදං කත්වා අනුස්සාවනෙන. **සලාකග්ගාහෙනාති** එවං අනුස්සාවෙත්වා තෙසං චිත්තං උපත්ථම්භෙත්වා අනිවත්තිධම්මං කත්වා ‘‘ගණ්හථ ඉමං සලාක’’න්ති සලාකග්ගාහෙන.

එත්ථ ච කම්මමෙව උද්දෙසො වා පමාණං, වොහාරානුස්සාවනසලාකග්ගාහාපනං පන පුබ්බභාගො. අට්ඨාරසවත්ථුදීපනවසෙන හි වොහරන්තෙන තත්ථ රුචිජනනත්ථං අනුස්සාවෙත්වා සලාකාය ගාහිතායපි අභින්නො එව හොති සඞ්ඝො. යදා පන එවං චත්තාරො වා අතිරෙකා වා සලාකං ගාහෙත්වා ආවෙණිකං කම්මං වා උද්දෙසං වා කරොන්ති, තදා සඞ්ඝො භින්නො නාම හොති. එවං දිට්ඨිසම්පන්නො පුග්ගලො සඞ්ඝං භින්දෙය්‍ය සඞ්ඝරාජිං වා ජනෙය්‍යාති නෙතං ඨානං විජ්ජතීති.

දුට්ඨචිත්තොති වධකචිත්තෙන පදුට්ඨචිත්තො. **ලොහිතං උප්පාදෙය්‍යාති** ජීවමානකසරීරෙ ඛුද්දකමක්ඛිකාය පිවනමත්තම්පි ලොහිතං උප්පාදෙය්‍ය. එත්තාවතා හි මාතුඝාතාදීනි පඤ්චානන්තරියකම්මානි දස්සිතානි හොන්ති. යානි පුථුජ්ජනො කරොති, න අරියසාවකො. **දුට්ඨචිත්තොති** විනාසචිත්තෙන පදුට්ඨචිත්තො. **ථූපන්ති** චෙතියං. **භින්දෙය්‍යාති** නාසෙය්‍ය.

අඤ්ඤං සත්ථාරන්ති ‘‘අයං මෙ සත්ථා සත්ථු කිච්චං කාතුං සමත්ථො’’ති භවන්තරෙපි අඤ්ඤං තිත්ථකරං. **අපදිසෙය්‍යාති** ‘‘අයං මෙ සත්ථා’’ති එවං ගණ්හෙය්‍යාති නෙතං ඨානං විජ්ජති. **ඉතො බහිද්ධා අඤ්ඤං දක්ඛිණෙය්‍යං පරියෙසෙය්‍යාති** සාසනතො බහිද්ධා අඤ්ඤං බාහිරකං සමණං

වා බ්‍රාහ්මණං වා ‘‘අයං දක්ඛිණාරහො, ඉමස්මිං කතා කාරා මහප්ඵලා හවිස්සන්තී’’ති අධිප්පායෙන තස්මිං පටිපජ්ජෙය්‍යාති අත්ථො. **කුතූහලමඞ්ගලෙන සුද්ධිං පච්චෙය්‍යාති** ‘‘ඉමිනා ඉදං හවිස්සතී’’ති එවං පවත්තත්තා කුතූහලසඞ්ඛාතෙන දිට්ඨසුතමුතමඞ්ගලෙන අත්තනො සුද්ධිං වොදානං සද්දහෙය්‍ය.

57. ඉත්ථී රාජා චක්කවත්තී සියාති නෙතං ඨානං විජ්ජතීති යස්මා ඉත්ථියා කොසොහිතවත්ථගුය්හාදීනං අභාවෙන ලක්ඛණානි න පරිපූරන්ති, ඉත්ථිරතනාභාවෙන ච සත්තරතනසමඞ්ගිතා න සම්පජ්ජති. සබ්බමනුස්සානම්පි ච න අධිකො අත්තභාවො හොති, තස්මා ‘‘ඉත්ථී…පෙ…. විජ්ජතී’’ති වුත්තං. යස්මා සක්කත්තාදීනි තීණි ඨානානි උත්තමානි, ඉත්ථිලිඞ්ගඤ්ච හීනං, තස්මා තස්සා සක්කත්තාදීනිපි පටිසිද්ධානීති. නනු ච යථා ඉත්ථිලිඞ්ගං, එවං පුරිසලිඞ්ගම්පි බ්‍රහ්මලොකෙ නත්ථි, තස්මා පුරිසො මහාබ්‍රහ්මා සියාති න වත්තබ්බන්ති? නො න වත්තබ්බං. කස්මා? ඉධ පුරිසස්ස තත්ථ නිබ්බත්තනතො. ඉත්ථියො හි ඉධ ඣානං භාවෙත්වා කාලං කත්වා බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජානං සහබ්‍යතං උපපජ්ජන්ති, න මහාබ්‍රහ්මානං. පුරිසො පන කත්ථචි න උප්පජ්ජතීති න වත්තබ්බො. සමානෙපි තත්ථ උභයලිඞ්ගාභාවෙ පුරිසසණ්ඨානාව තත්ථ බ්‍රහ්මානො, න ඉත්ථිසණ්ඨානා, තස්මා සුවුත්තමෙතං. **ඉත්ථී තථාගතොති** එත්ථ තිට්ඨතු තාව සබ්බඤ්ඤුගුණෙ නිබ්බත්තෙත්වා ලොකානං තාරණසමත්ථො බුද්ධභාවො, පණිධානමත්තම්පි ඉත්ථියා න සම්පජ්ජති.

> ‘‘මනුස්සත්තං ලිඞ්ගසම්පත්ති, හෙතු සත්ථාරදස්සනං;
> පබ්බජ්ජා ගුණසම්පත්ති, අධිකාරො ච ඡන්දතා;
> අට්ඨධම්මසමොධානා, අභිනීහාරො සමිජ්ඣතී’’ති. (බු. වං. 2.59) –

ඉමානි හි පණිධානසම්පත්තිකාරණානි. ඉති පණිධානමත්තම්පි සම්පාදෙතුං අසමත්ථාය ඉත්ථියා කුතො බුද්ධභාවොති **‘‘ඉත්ථී තථාගතො අරහං සම්මාසම්බුද්ධො සියාති නෙතං ඨානං විජ්ජතී’’**ති වුත්තං. සබ්බාකාරපරිපූරො පුඤ්ඤුස්සයො සබ්බාකාරපරිපූරමෙව අත්තභාවං නිබ්බත්තෙතීති පුරිසොව අරහං හොති සම්මාසම්බුද්ධො.

එකිස්සා ලොකධාතුයාති දසසහස්සිලොකධාතුයා, යා **ජාතිඛෙත්තන්ති** වුච්චති. සා හි තථාගතස්ස ගබ්භොක්කන්තිකාලාදීසු කම්පති. **ආණාඛෙත්තං** පන කොටිසතසහස්සචක්කවාළං. යා එකතො සංවට්ටති ච විවට්ටති ච, යත්ථ ච **ආටානාටියපරිත්තාදීනං** (දී. නි. 3.277 ආදයො) ආණා පවත්තති. **විසයඛෙත්තස්ස** පරිමාණං නත්ථි. බුද්ධානඤ්හි ‘‘යාවතකං ඤාණං තාවතකං නෙය්‍යං, යාවතකං නෙය්‍යං තාවතකං ඤාණං, නෙය්‍යපරියන්තිකං ඤාණං, ඤාණපරියන්තිකං නෙය්‍ය’’න්ති (මහානි. 69; චූළනි. මොඝරාජමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 85; පටි. ම. 3.5) වචනතො අවිසයො නාම

නත්ථි. ඉති ඉමෙසු තීසු ඛෙත්තෙසු තිස්සො සඞ්ගීතියො ආරුළ්හෙ තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ ‘‘ඨපෙත්වා ඉමං චක්කවාළං අඤ්ඤස්මිං චක්කවාළෙ බුද්ධා උප්පජ්ජන්ති’’ති සුත්තං නත්ථි, න උප්පජ්ජන්තීති පන අත්ථි.

අපුබ්බං අචරිමන්ති අපුරෙ අපච්ඡා එකතො න උප්පජ්ජන්ති, පුරෙ වා පච්ඡා වා උප්පජ්ජන්තීති වුත්තං හොති. තත්ථ ගබ්භොක්කන්තිතො පුබ්බෙ පුරෙති වෙදිතබ්බං. තතො පට්ඨාය හි දසසහස්සිචක්කවාළකම්පනෙන ඛෙත්තපරිග්ගහො කතො නාම හොති, අඤ්ඤස්ස බුද්ධස්ස උප්පත්ති නත්ථි. ධාතුපරිනිබ්බානතො පරං පන පච්ඡා, තතො හෙට්ඨාපි අඤ්ඤස්ස බුද්ධස්ස උප්පත්ති නත්ථි, උද්ධං න වාරිතා.

කස්මා පන අපුබ්බං අචරිමං න උප්පජ්ජන්තීති? අනච්ඡරියත්තා. අච්ඡරියමනුස්සා හි බුද්ධා භගවන්තො. යථාහ – ‘‘එකපුග්ගලො, භික්ඛවෙ, ලොකෙ උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජති අච්ඡරියමනුස්සො’’තිආදි (අ. නි. 1.171). යදි ච අනෙකෙ බුද්ධා එකතො උප්පජ්ජෙය්‍යුං, අනච්ඡරියා භවෙය්‍යුං. දෙසනාය ච විසෙසාභාවතො. යඤ්හි සතිපට්ඨානාදිභෙදං ධම්මං එකො දෙසෙති, අඤ්ඤෙනපි සො එව දෙසෙතබ්බො සියා, විවාදභාවතො ච. බහූසු හි බුද්ධෙසු එකතො උප්පන්නෙසු බහූනං ආචරියානං අන්තෙවාසිකා විය ‘‘අම්හාකං බුද්ධො පාසාදිකො’’තිආදිනා තෙසං සාවකා විවදෙය්‍යුං. කිං වා එතෙන කාරණගවෙසනෙන, ධම්මතාවෙසා යං එකිස්සා ලොකධාතුයා ද්වෙ තථාගතා එකතො න උප්පජ්ජන්තීති (මි. ප. 5.1.1).

යථා නිම්බබීජකොසාතකිබීජාදීනි මධුරං ඵලං න නිබ්බත්තෙන්ති, අසාතං අමධුරමෙව ඵලං නිබ්බත්තෙන්ති, එවං කායදුච්චරිතාදීනි මධුරවිපාකං න නිබ්බත්තෙන්ති අමධුරමෙව නිබ්බත්තෙන්ති. යථා ච උච්ඡුබීජසාලිබීජාදීනි මධුරං සාදුරසමෙව ඵලං නිබ්බත්තෙන්ති න අසාතං කටුකං. එවං කායසුචරිතාදීනි මධුරමෙව විපාකං නිබ්බත්තෙන්ති න අමධුරං. වුත්තම්පි චෙතං –

> ‘‘යාදිසං වපතෙ බීජං, තාදිසං හරතෙ ඵලං;
> කල්‍යාණකාරී කල්‍යාණං, පාපකාරී ච පාපක’’න්ති. (සං. නි. 1.256; නෙත්ති. 122);

තස්මා **‘‘තිණ්ණං දුච්චරිතාන’’**න්තිආදි වුත්තං.

අඤ්ඤතරො සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වාති යො කොචි පබ්බජ්ජාමත්තෙන සමණො වා ජාතිමත්තෙන බ්‍රාහ්මණො වා. පාපිච්ඡො සම්භාවනාධිප්පායෙන විම්හාපනතො **කුහකො.** පච්චයසන්නිස්සිතාය පයුත්තවාචාය වසෙන **ලපකො.** පච්චයනිබ්බත්තකනිමිත්තාවචරතො **නෙමිත්තකො. කුහනලපනනෙමිත්තකත්තං පුබ්බඞ්ගමං කත්වා**ති

කුහනාදිභාවමෙව පුරක්ඛත්වා සන්තින්ද්‍රියො සන්තමානසො විය චරන්තො. **පඤ්ච නීවරණෙති** කාමච්ඡන්දාදිකෙ පඤ්ච නීවරණෙ. **අප්පහාය** අසමුච්ඡින්දිත්වා, **චෙතසො උපක්කිලෙසෙති** නීවරණෙ. නීවරණා හි චිත්තං උපක්කිලෙසෙන්ති කිලිට්ඨං කරොන්ති විබාධෙන්ති උපතාපෙන්ති ච. තස්මා ''චෙතසො උපක්කිලෙසා''ති වුච්චන්ති. **පඤ්ඤාය දුබ්බලීකරණෙති** නීවරණෙ. නීවරණා හි උප්පජ්ජමානා අනුප්පන්නාය පඤ්ඤාය උප්පජ්ජිතුං න දෙන්ති. තස්මා ''පඤ්ඤාය දුබ්බලීකරණා''ති වුච්චන්ති. **අනුපට්ඨිතස්සතීති** චතූසු සතිපට්ඨානෙසු න උපට්ඨිතස්සති. **අභාවයිත්වාති** අවඩ්ඪයිත්වා. **අනුත්තරං සම්මාසම්බොධින්ති** අරහත්තපදට්ඨානං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං.

පච්ඡිමවාරෙ **අඤ්ඤතරො සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වාති** සබ්බඤ්ඤුබොධිසත්තං සන්ධාය වදති. තත්ථ **සබ්බදොසාපගතොති** සබ්බෙහි පාරමිතාපටිපක්ඛභූතෙහි දොසෙහි අපගතො. එතෙන පරිපූරිතපාරමිභාවං දස්සෙති. සතිපට්ඨානානි විපස්සනා, බොජ්ඣඞ්ගො මග්ගො, අනුත්තරා සම්මාසම්බොධි අරහත්තං. සතිපට්ඨානානි වා විපස්සනා, බොජ්ඣඞ්ගා මිස්සකා, සම්මාසම්බොධි අරහත්තමෙව. සෙසං අනන්තරවාරෙ වුත්තපටිපක්ඛතො වෙදිතබ්බං. **යං එත්ථ ඤාණන්ති** යං එතස්මිං යථාවුත්තෙ ඨානෙ ච ඨානං, අට්ඨානෙ ච අට්ඨානන්ති පවත්තං ඤාණං. **හෙතුසොති** තස්ස ඨානස්ස අට්ඨානස්ස ච හෙතුතො. **ඨානසොති** තඞ්ඛණෙ එව ආවජ්ජනසමනන්තරං. **අනොධිසොති** ඔධිඅභාවෙන, කිඤ්චි අනවසෙසෙත්වාති අත්ථො.

ඉති ඨානාට්ඨානගතාතිආදීසු එවං ඨානාට්ඨානභාවං ගතා. **සබ්බෙති** ඛයවයවිරජ්ජනනිරුජ්ඣනසභාවා සඞ්ඛතධම්මා, තෙ එව ච සත්තපඤ්ඤත්තියා උපාදානභූතා **කෙචි සග්ගූපගා** යෙ ධම්මචාරිනො, **කෙචි අපායූපගා** යෙ අධම්මචාරිනො, **කෙචි නිබ්බානූපගා** යෙ කම්මක්ඛයකරං අරියමග්ගං පටිපන්නා.

58. ඉදානි යථාවුත්තමත්ථං විවරන්තො **''සබ්බෙ සත්තා මරිස්සන්ති''**ති ගාථාද්වයමාහ. තස්ස අත්ථං **''සබ්බෙ සත්තාති අරියා ච අනරියා චා''**තිආදිනා සයමෙව නිද්දිසති. තත්ථ **ජීවිතපරියන්තො මරණපරියන්තොති** ජීවිතස්ස පරියන්තො නාම මරණසඞ්ඛාතො අන්තො. **යථාකම්මං ගමිස්සන්තීති** එත්ථ යදෙතං සත්තානං යථාකම්මං ගමනං, අයං කම්මස්සකතාති අත්ථො. **කම්මානං ඵලදස්සාවිතා ච අවිප්පවාසො චාති** ''පුඤ්ඤපාපඵලූපගා''ති ඉමිනා වචනෙන කම්මානං ඵලස්ස පච්චක්ඛකාරිතා, කතූපචිතානං කම්මානං අත්තනො ඵලස්ස අප්පදානාභාවො ච දස්සිතොති අත්ථො.

කම්මමෙව කම්මන්තං, පාපං කම්මන්තං එතෙසන්ති **පාපකම්මන්තා,** තස්ස අත්ථං දස්සෙතුං **''අපුඤ්ඤසඞ්ඛාරා''**ති වුත්තං. අපුඤ්ඤො සඞ්ඛාරො එතෙසන්ති **අපුඤ්ඤසඞ්ඛාරා. පාපකම්මන්තා**ති වා නිස්සක්කවචනං, පාපකම්මන්තහෙතූති අත්ථො. තථා **පුඤ්ඤසඞ්ඛාරා**තිආදීසුපි. පුන **''නිරයං පාපකම්මන්තා''**තිආදිනා අන්තද්වයෙන සද්ධිං මජ්ඣිමපටිපදං දස්සෙති. තථා **''අයං සංකිලෙසො''**තිආදිනා වට්ටවිවට්ටවසෙන ආදීනවස්සාදනිස්සරණවසෙන හෙතුඵලවසෙන ච ගාථායං තයො අත්ථවිකප්පා දස්සිතා. පුන **''නිරයං පාපකම්මන්තාති අයං සංකිලෙසො''**තිආදිනා වොදානවසෙන ගාථාය අත්ථං දස්සෙති.

59. **තෙන තෙනා**ති තෙන තෙන අජ්ඣොසිතවත්ථුනා රූපභවඅරූපභවාදිනා. **ඡත්තිංසා**ති කාමතණ්හා තාව රූපාදිවිසයභෙදෙන ඡ, තථා භවතණ්හා විභවතණ්හා චාති අට්ඨාරස. තා එව අජ්ඣත්තිකෙසු රූපාදීසු අට්ඨාරස, බාහිරෙසු රූපාදීසු අට්ඨාරසාති එවං ඡත්තිංස. **යෙන යෙනා**ති ''සුභං සුඛ''න්තිආදිනා.

වොදානං තිවිධං ඛන්ධත්තයවසෙනාති තං දස්සෙතුං **''තණ්හාසංකිලෙසො''**තිආදි වුත්තං. පුන **''සබ්බෙ සත්තා මරිස්සන්ති''**තිආදි පටිපදාවිභාගෙන ගාථානමත්ථං දස්සෙතුං වුත්තං. **තත්ථ තත්ථ ගාමිනී**ති තත්ථ තත්ථෙව නිබ්බානෙ ගාමිනී, නිබ්බානස්ස ගමනසීලාති අත්ථො.

පුන තත්ථතත්ථගාමිනීසබ්බත්ථගාමිනීනං පටිපදානං විභාගං දස්සෙතුං **''තයො රාසී''**තිආදි වුත්තං. **යන්ති** යං නිරයාදිං. තං තං ඨානං යථාරහං ගමෙතීති **සබ්බත්ථගාමිනී**. පටිපදාසඞ්ඛාතෙ අපුඤ්ඤකම්මෙ පුඤ්ඤකම්මෙ ච කම්මක්ඛයකරණකම්මෙ ච විභාගසො භගවතො පවත්තනඤාණං. ඉදං සබ්බත්ථගාමිනී පටිපදාඤාණං නාම තථාගතබලං. ඉමිනා හි ඤාණෙන භගවා සබ්බම්පි පටිපදං යථාභූතං පජානාති.

කථං? සකලගාමවාසිකෙසුපි එකං සූකරං වා මිගං වා මාරෙන්තෙසු සබ්බෙසං චෙතනා පරස්ස ජීවිතින්ද්‍රියාරම්මණාව හොති, තං පන කම්මං තෙසං ආයූහනක්ඛණෙයෙව නානා හොති. තෙසු හි එකො ආදරෙන කරොති, එකො ''ත්වම්පි කරොහී''ති පරෙහි නිප්පීළිතො කරොති, එකො සමානච්ඡන්දො විය හුත්වා අප්පටිබාහමානො විචරති. තෙසු එකො තෙනෙව කම්මෙන නිරයෙ නිබ්බත්තති, එකො තිරච්ඡානයොනියං, එකො පෙත්තිවිසයෙ, තං තථාගතො ආයූහනක්ඛණෙ එව ''ඉමිනා නීහාරෙන ආයූහිතත්තා එස නිරයෙ නිබ්බත්තිස්සති, එස තිරච්ඡානයොනියං, එස පෙත්තිවිසයෙ''ති ජානාති. නිරයෙ නිබ්බත්තනකම්පි ''එස අට්ඨසු මහානිරයෙසු නිබ්බත්තිස්සති, එස සොළසසු උස්සදෙසූ''ති ජානාති. තිරච්ඡානයොනියං නිබ්බත්තනකම්පි ''එස අපාදකො භවිස්සති, එස

ද්විපාදකො, එස චතුප්පාදකො, එස බහුප්පාදකො''ති ජානාති. පෙත්තිවිසයෙ නිබ්බත්තනකම්පි ''එස නිජ්ඣාමතණ්හිකො භවිස්සති, එස ඛුප්පිපාසිකො, එස පරදත්තූපජීවී''ති ජානාති.

''තෙසු ච කම්මෙසු ඉදං කම්මං පටිසන්ධිං ආකඩ්ඪිස්සති, ඉදං නාකඩ්ඪිස්සති දුබ්බලං දින්නාය පටිසන්ධියා උපධිවෙපක්කමත්තං භවිස්සතී''ති ජානාති. තථා සකලගාමවාසිකෙසු එකතො දානං දදමානෙසු සබ්බෙසම්පි චෙතනා දෙය්‍යධම්මාරම්මණාව හොති, තං පන කම්මං තෙසං ආයූහනක්ඛණෙ එව නානං හොති. තෙසු හි කෙචි දෙවලොකෙ නිබ්බත්තන්ති, කෙචි මනුස්සලොකෙ, තං තථාගතො ආයූහනක්ඛණෙ එව ''ඉමිනා නීහාරෙන ආයූහිතත්තා එස මනුස්සලොකෙ නිබ්බත්තිස්සති, එස දෙවලොකෙ''ති ජානාති. තත්ථපි ''එස පරනිම්මිතවසවත්තීසු නිබ්බත්තිස්සති, එස භුම්මදෙවෙසු නිබ්බත්තිස්සති, එස ජෙට්ඨකදෙවරාජා හුත්වා, එස තස්ස දුතියං තතියං වා ඨානන්තරං කරොන්තො පරිචාරකො හුත්වා නිබ්බත්තිස්සතී''ති ජානාති.

''තෙසු ච කම්මෙසු ඉදං පටිසන්ධිං ආකඩ්ඪිතුං සක්ඛිස්සති, ඉදං න සක්ඛිස්සති දුබ්බලං දින්නාය පටිසන්ධියා උපධිවෙපක්කමත්තං භවිස්සතී''ති ජානාති. තථා ''විපස්සනං පට්ඨපෙන්තෙසු ච එස ඉමිනා නීහාරෙන විපස්සනාය ආරද්ධත්තා අරහා භවිස්සති, එස අනාගාමී, එස සකදාගාමී, එස සොතාපන්නො, එකබීජී කොලංකොලො සත්තක්ඛත්තුපරමො, එස මග්ගං පත්තුං න සක්ඛිස්සති ලක්ඛණාරම්මණිකවිපස්සනායමෙව ඨස්සති, එස පච්චයපරිග්ගහෙ, එස නාමරූපපරිග්ගහෙ, අරූපපරිග්ගහෙ ච ඨස්සති, එස මහාභූතමත්තමෙව වවත්ථපෙස්සති, එස කිඤ්චි සල්ලක්ඛෙතුං න සක්ඛිස්සතී''ති ජානාති. ''කසිණපරිකම්මං කරොන්තෙසුපි එස පරිකම්මමත්තෙ එව ඨස්සති, එස නිමිත්තං උප්පාදෙතුං සක්ඛිස්සති, න අප්පනං. එස අප්පනම්පි උප්පාදෙස්සති, එස ඣානං අධිගමිස්සති, න උපරිවිසෙසං. එස උපරිවිසෙසම්පි අධිගමිස්සතී''ති ජානාති.

අනෙකධාතූති අනෙකා චක්ඛාදයො පථවාදයො ච ධාතුයො එතස්සාති අනෙකධාතු, බහුධාතූති අත්ථො. **ලොකොති** ඛන්ධායතනාදිලොකො. **චක්ඛුධාතූති**ආදි යාහි ධාතූහි ''අනෙකධාතු''ති ලොකො වුත්තො, තාසං සරූපතො දස්සනං. තත්ථ සභාවට්ඨෙන නිස්සත්තට්ඨෙන ච ධාතු. චක්ඛු එව ධාතු **චක්ඛුධාතු**. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. **කාමධාතූති** එත්ථ ද්වෙ කාමා කිලෙසකාමො ච වත්ථුකාමො ච. කිලෙසකාමපක්ඛෙ කාමපටිසංයුත්තො ධාතු කාමධාතු, කාමවිතක්කස්සෙතං නාමං. වත්ථුකාමපක්ඛෙ පන කාමාවචරධම්මා කාමො උත්තරපදලොපෙන, කාමො ච සො ධාතු චාති කාමධාතු. බ්‍යාපාදපටිසංයුත්තො ධාතු **බ්‍යාපාදධාතු,** බ්‍යාපාදවිතක්කස්සෙතං නාමං. බ්‍යාපාදොව ධාතු බ්‍යාපාදධාතු, දසආඝාතවත්ථුවිසයස්ස පටිඝස්සෙතං නාමං. විහිංසාපටිසංයුත්තො ධාතු **විහිංසාධාතු,** විහිංසාවිතක්කො. විහිංසා එව

වා ධාතු විහිංසාධාතු, පරසත්තවිහෙසනස්සෙතං නාමං. **නෙක්ඛම්මඅබ්‍යාපාදඅවිහිංසාධාතුයො** නෙක්ඛම්මවිතක්කාදයො සබ්බකුසලධම්මා මෙත්තාකරුණා වාති වෙදිතබ්බං. **රූපධාතූති** රූපභවො, සබ්බෙ වා රූපධම්මා. **අරූපධාතූති** අරූපභවො, අරූපධම්මා වා. **නිරොධධාතූති** නිරොධතණ්හා. **සඞ්ඛාරධාතූති** සබ්බෙ සඞ්ඛතධම්මා. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යං.

අඤ්ඤමඤ්ඤවිලක්ඛණත්තා නානප්පකාරා ධාතුයො එතස්මින්ති **නානාධාතු,** ලොකො. තෙනෙවාහ – **‘‘අඤ්ඤා චක්ඛුධාතු** යාව **අඤ්ඤා නිබ්බානධාතූ’’**ති, යථා ච ඉදං ඤාණං චක්ඛුධාතුආදිභෙදෙන උපාදින්නකසඞ්ඛාරලොකස්ස වසෙන අනෙකධාතුනානාධාතුලොකං පජානාති, එවං අනුපාදින්නකසඞ්ඛාරලොකස්සපි වසෙන තං පජානාති. පච්චෙකබුද්ධා හි ද්වෙ ච අග්ගසාවකා උපාදින්නකසඞ්ඛාරලොකස්සෙව නානත්තං ජානන්ති, තම්පි එකදෙසෙනෙව, න නිප්පදෙසතො. අනුපාදින්නකසඞ්ඛාරලොකස්ස පන නානත්තං න ජානන්ති. භගවා පන ‘‘ඉමාය නාම ධාතුයා උස්සන්නාය ඉමස්ස රුක්ඛස්ස ඛන්ධො සෙතො හොති, ඉමස්ස කාළො, ඉමස්ස මට්ඨො, ඉමස්ස ඵරුසො, ඉමස්ස බහලො, ඉමස්ස තනුත්තචො. ඉමාය නාම ධාතුයා උස්සන්නාය ඉමස්ස රුක්ඛස්ස පත්තං වණ්ණසණ්ඨානාදිවසෙන එවරූපං නාම හොති, ඉමාය නාම ධාතුයා උස්සන්නත්තා ඉමස්ස රුක්ඛස්ස පුප්ඵං නීලං හොති පීතකං ලොහිතකං ඔදාතං සුගන්ධං දුග්ගන්ධං, ඉමාය නාම ධාතුයා උස්සන්නාය ඵලං ඛුද්දකං මහන්තං දීඝං වට්ටං සුසණ්ඨානං දුස්සණ්ඨානං මට්ඨං ඵරුසං සුගන්ධං දුග්ගන්ධං තිත්තං මධුරං කටුකං අම්බිලං කසාවං හොති, ඉමාය නාම ධාතුයා උස්සන්නාය ඉමස්ස රුක්ඛස්ස කණ්ටකො තිඛිණො හොති, අතිඛිණො උජුකො කුටිලො කණ්හො නීලො ඔදාතො හොතී’’ති එවං අනුපාදින්නසඞ්ඛාරලොකස්සාපි වසෙන අනෙකධාතුනානාධාතුභාවං ජානාති. සබ්බඤ්ඤුබුද්ධානං එව හි එතං බලං, න අඤ්ඤෙසං.

60. **යං යදෙව ධාතුන්ති** යං කිඤ්චි හීනාදිසභාවං. යස්මා අධිමුත්ති නාම අජ්ඣාසයධාතු, තස්මා අධිමුච්චනං අජ්ඣාසයස්ස හීනාදිසභාවෙන පවත්තනං. තං පන තස්ස තං තං අධිට්ඨහනං අභිනිවිසනඤ්ච හොතීති ආහ – **‘‘අධිමුච්චන්ති,** **තං තදෙව අධිට්ඨහන්ති අභිනිවිසන්තී’’**ති. අධිමුච්චනස්ස විසයං විභාගෙන දස්සෙතුං **‘‘කෙචි රූපාධිමුත්තා’’**තිආදි වුත්තං. තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. **නානාධිමුත්තිකතාඤාණන්ති** හීනාදිවසෙන නානාධිමුත්තිකතාය ඤාණං.

තෙ යථාධිමුත්තා ච භවන්තීති තෙ හීනාධිමුත්තිකා පණීතාධිමුත්තිකා සත්තා යථා යථා අධිමුත්තා හොන්ති. **තං තං කම්මසමාදානං සමාදියන්තීති** අධිමුත්තිඅනුරූපං තං තං අත්තනා සමාදියිතබ්බං කත්තබ්බං කම්මං කරොන්ති, තානි කම්මසමාදානානි සමුට්ඨානවසෙන විභජන්තො **‘‘තෙ**

ඡබ්බිධං කම්ම''න්තිආදිමාහ. තත්ථ කෙචි ලොභවසෙන කම්මං සමාදියන්තීති සම්බන්ධිතබ්බං. එස නයො සෙසෙසුපි. **තං විභජ්ජමානන්ති** තං සමුට්ඨානවසෙන ඡබ්බිධං පුන පවත්තිනිවත්තිවසෙන විභජ්ජමානං දුවිධං.

යං ලොභවසෙන දොසවසෙන මොහවසෙන ච කම්මං කරොතීති දසඅකුසලකම්මපථකම්මං සන්ධාය වදති. තඤ්හි සංකිලිට්ඨතාය කාළකන්ති **කණ්හං**. අපායෙසු නිබ්බත්තාපනතො කාළකවිපාකන්ති **කණ්හවිපාකං. යං සද්ධාවසෙන කම්මං කරොතීති** දසකුසලකම්මපථකම්මං. තඤ්හි අසංකිලිට්ඨත්තා පණ්ඩරන්ති **සුක්කං.** සග්ගෙ නිබ්බත්තාපනතො පණ්ඩරවිපාකත්තා **සුක්කවිපාකං. යං ලොභවසෙන දොසවසෙන මොහවසෙන සද්ධාවසෙන ච කම්මං කරොති, ඉදං කණ්හසුක්කන්ති** වොමිස්සකකම්මං. **කණ්හසුක්කවිපාකන්ති** සුඛදුක්ඛවිපාකං. මිස්සකකම්මඤ්හි කත්වා අකුසලවලෙන තිරච්ඡානයොනියං මඞ්ගලහත්ථිභාවං උපපන්නො කුසලෙන පවත්තෙ සුඛං අනුභවති, කුසලෙන රාජකුලෙ නිබ්බත්තොපි අකුසලෙන දුක්ඛං වෙදයති. **යං වීරියවසෙන පඤ්ඤාවසෙන ච කම්මං කරොති, ඉදං කම්මං අකණ්හං අසුක්කං අකණ්හඅසුක්කවිපාකන්ති** කම්මක්ඛයකරා චතුමග්ගචෙතනා. තඤ්හි යදි කණ්හං භවෙය්‍ය, කණ්හවිපාකං දදෙය්‍ය. යදි සුක්කං භවෙය්‍ය, සුක්කඋපපත්තිපරියාපන්නං විපාකං දදෙය්‍ය. උභයවිපාකස්ස පන අප්පදානතො අකණ්හඅසුක්කවිපාකන්ති අයමෙත්ථ අත්ථො.

කම්මසමාදානෙ පඨමං අචෙලකපටිපදා කාමෙසු පාතබ්‍යතා, දුතියං තිබ්බකිලෙසස්ස අස්සුමුඛස්සාපි රුදතො පරිසුද්ධබ්‍රහ්මචරියචරණං, තතියං කාමෙසු අපාතබ්‍යතා අචෙලකපටිපදා, චතුත්ථං පච්චයෙ අලභමානස්සාපි ඣානවිපස්සනාසුඛසමඞ්ගිනො සාසනබ්‍රහ්මචරියචරණං. **යං එවං ජාතියං කම්මසමාදානන්ති** යං අඤ්ඤම්පි එවංපකාරං කම්මං. **ඉමිනා පුග්ගලෙනාතිආදි** තස්මිං කම්මවිපාකෙ භගවතො ඤාණස්ස පවත්තනාකාරදස්සනං. තත්ථ **උපචිතන්ති** යථා කතං කම්මං ඵලදානසමත්ථං හොති, තථා කතං උපචිතං. **අවිපක්කන්ති** න විපක්කවිපාකං. **විපාකාය පච්චුපට්ඨිතන්ති** විපාකදානාය කතොකාසං. **න ච භබ්බො අභිනිබ්බිධා ගන්තුන්ති** කිලෙසාභිසඞ්ඛාරානං අභිනිබ්බිජ්ඣනතො අභිනිබ්බිධාසඞ්ඛාතං අරියමග්ගං අධිගන්තුං න ච භබ්බො. **තං භගවා න ඔවදතීති** තං විපාකාවරණෙන නිවුතං පුග්ගලං භගවා සච්චපටිවෙධං පුරක්ඛත්වා න ඔවදති, වාසනත්ථං පන තාදිසානම්පි ධම්මං දෙසෙති එව, අජාතසත්තුආදීනං විය.

උපචිතන්ති කාතුං ආරද්ධං. තෙනෙවාහ – **''න ච තාව පාරිපූරිං ගත**''න්ති. තෙන මිච්ඡත්තනියාමස්ස අසමත්ථතං දස්සෙති. **පුරා පාරිපූරිං ගච්ඡතීති** පාරිපූරිං ඵලනිප්ඵාදනසමත්ථතං ගච්ඡති පුරා අධිගච්ඡෙය්‍ය.

මිච්ඡත්තනියතතාය සජ්ජුකං ඵලධම්මස්ස අභාජනභාවං නිබ්බත්තයති පුරා. තෙනෙවාහ – **‘‘පුරා වෙනෙය්‍යත්තං සමතික්කමතී’’**ති. ‘‘පුරා අනියතං සමතික්කමතී’’තිපි පාඨො, සො එවත්ථො. **අසමත්තෙති** කම්මෙ අසම්පුණ්ණෙ, තෙ අසම්පුණ්ණෙ වා.

61. එවං කිලෙසන්තරායමිස්සකං කම්මන්තරායං දස්සෙත්වා ඉදානි අමිස්සකං කම්මන්තරායං දස්සෙතුං **‘‘ඉමස්ස ච පුග්ගලස්සා’’**තිආදි වුත්තං. තං වුත්තනයමෙව.

සබ්බෙසන්ති ඉමස්මිං බලනිද්දෙසෙ වුත්තානං සබ්බෙසං කම්මානං. **මුදුමජ්ඣාධිමත්තතාති** මුදුමජ්ඣතිබ්බභාවො. කම්මානඤ්හි මුදුආදිභාවෙන තංවිපාකානං මුදුමජ්ඣතික්ඛභාවො විඤ්ඤායතීති අධිප්පායො. **දිට්ඨධම්මවෙදනීය**න්තිආදීසු දිට්ඨධම්මෙ ඉමස්මිං අත්තභාවෙ වෙදිතබ්බං ඵලං **දිට්ඨධම්මවෙදනීයං**. උපපජ්ජෙ අනන්තරෙ අත්තභාවෙ වෙදිතබ්බං ඵලං **උපපජ්ජවෙදනීයං**. අපරස්මිං අත්තභාවෙ ඉතො අඤ්ඤස්මිං යස්මිං කස්මිඤ්චි අත්තභාවෙ වෙදිතබ්බං ඵලං **අපරාපරියවෙදනීයං.** එකජවනවාරස්මිඤ්හි සත්තසු චෙතනාසු පඨමචෙතනා දිට්ඨධම්මවෙදනීයං නාම. පරියොසානචෙතනා උපපජ්ජවෙදනීයං නාම. මජ්ඣෙ පඤ්ච චෙතනා අපරාපරියවෙදනීයං නාම. **විපාකවෙමත්තතාඤාණ**න්ති විපාකවෙමත්තතාය විපාකවිසෙසෙ ඤාණං. ඉමස්ස පන කම්මවිපාකස්ස ගතිසම්පත්ති ගතිවිපත්ති, උපධිසම්පත්ති උපධිවිපත්ති, කාලසම්පත්ති කාලවිපත්ති, පයොගසම්පත්ති පයොගවිපත්තියො කාරණං. සො ච නෙසං කාරණභාවො ‘‘අත්ථෙකච්චානි පාපකානි කම්මසමාදානානි ගතිසම්පත්තිපටිබාළ්හානි න විපච්චන්ති’’තිආදිපාළිවසෙන (විභ. 810) වෙදිතබ්බො.

62. අනන්තරබලනිද්දෙසෙ වුත්තකම්මසමාදානපදෙනෙව ඣානාදීනි සඞ්ගහෙත්වා දස්සෙතුං **‘‘තථා සමාදින්නානං කම්මාන’’**න්තිආදි වුත්තං. සෙක්ඛපුථුජ්ජනසන්තානෙසු පවත්තානි ඣානාදීනි කම්මං හොන්ති. තත්ථ **තථා සමාදින්නානන්ති** ‘‘සුක්කං සුක්කවිපාකං පච්චුප්පන්නසුඛං, ආයතිං සුඛවිපාක’’න්ති එවමාදිප්පකාරෙහි සමාදින්නෙසු කම්මෙසු. **සංකිලෙසොති** පටිපක්ඛධම්මවසෙන කිලිට්ඨභාවො. **වොදානං** පටිපක්ඛධම්මෙහි විසුජ්ඣනං. **වුට්ඨානං** පගුණවොදානං භවඞ්ගවුට්ඨානඤ්ච. **එවං සංකිලිස්සතී**තිආදීසු අයමෙවත්ථො – ඉමිනා ආකාරෙන ඣානාදි සංකිලිස්සති වොදායති වුට්ඨහතීති ජානනඤාණං භගවතො අනාවරණඤාණං, න තස්ස ආවරණං අත්ථීති.

කති ඣානානීතිආදි ඣානාදයො විභාගෙන දස්සෙතුං ආරද්ධං. **චත්තාරි ඣානානී**ති චතුක්කනයවසෙන රූපාවචරජ්ඣානානි සන්ධායාහ. **එකාදසාති** ‘‘රූපී රූපානි පස්සතී’’තිආදිනා (දී. නි. 2.129, 174; 3.339, 358; ම. නි. 2.248; 3.312) අට්ඨන්නං තිණ්ණඤ්ච සුඤ්ඤතවිමොක්ඛාදීනං වසෙන

වුත්තං. **අට්ඨාති** තෙසු ඨපෙත්වා ලොකුත්තරෙ විමොක්ඛෙ අට්ඨ. **සත්තාති** තෙසු එව නිරොධසමාපත්තිං ඨපෙත්වා සත්ත. **තයොති** සුත්තන්තපරියායෙන සුඤ්ඤතවිමොක්ඛාදයො තයො. **ද්වෙති** අභිධම්මපරියායෙන අනිමිත්තවිමොක්ඛස්සාසම්භවතො අවසෙසා ද්වෙ. එත්ථ ච පටිපාටියා සත්ත අප්පිතප්පිතක්ඛණෙ වික්ඛම්භනවසෙන පච්චනීකධම්මෙහි විමුච්චනතො, ආරම්මණෙ අධිමුච්චනතො ච විමොක්ඛා. නිරොධසමාපත්ති පන සබ්බසො සඤ්ඤාවෙදයිතෙහි විමුත්තත්තා අපගමවිමොක්ඛො නාම. ලොකුත්තරා ච තංතංමග්ගවජ්ඣකිලෙසෙහි සමුච්ඡෙදවසෙන විමුත්තත්තා විමොක්ඛොති අයං විසෙසො වෙදිතබ්බො.

සමාධීසු චතුක්කනයපඤ්චකනයෙසු පඨමජ්ඣානසමාධි **සවිතක්කො සවිචාරො සමාධි** නාම. පඤ්චකනයෙ දුතියජ්ඣානසමාධි **අවිතක්කො විචාරමත්තො සමාධි** නාම. චතුක්කනයෙ පඤ්චකනයෙපි සෙසඣානෙසු සමාධි **අවිතක්කො අවිචාරො සමාධි** නාම.

සමාපත්තීසු පටිපාටියා අට්ඨන්නං සමාපත්තීනං ''සමාධී''තිපි නාමං ''සමාපත්තී''තිපි. කස්මා? චිත්තෙකග්ගතාසබ්භාවතො. නිරොධසමාපත්තියා තදභාවතො න ''සමාධී''ති නාමං. **සඤ්ඤාසමාපත්ති**ආදි හෙට්ඨා වුත්තමෙව.

හානභාගියො සමාධීති අප්පගුණෙහි පඨමජ්ඣානාදීහි වුට්ඨිතස්ස සඤ්ඤාමනසිකාරානං කාමාදිඅනුපක්ඛන්දනං පඨමජ්ඣානාදිසමාධිස්ස හානභාගියතා. ''පඨමජ්ඣානස්ස කාමරාගබ්‍යාපාදා සංකිලෙසො''ති වුත්තත්තා දුතියජ්ඣානාදිවසෙන යොජෙතබ්බං. කුක්කුටං වුච්චති අජඤ්ඤාජිගුච්ඡනමුඛෙන තප්පරමතා. **කුක්කුටඣායීති** පුග්ගලාධිට්ඨානෙන ඣානානි වුත්තානි, ද්වෙ පඨමදුතියජ්ඣානානීති වුත්තං හොති. යො පඨමං දුතියං වා ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා ''අලමෙත්තාවතා''ති සඞ්කොචං ආපජ්ජති, උත්තරි න වායමති, තස්ස තානි ඣානානි චත්තාරිපි ''කුක්කුටඣානානී''ති වුච්චන්ති, තංසමඞ්ගිනො ච කුක්කුටඣායී. තෙසු පුරිමානි ද්වෙ ආසන්නබලවපච්චත්ථිකත්තා විසෙසභාගියතාභාවතො ච සංකිලෙසභාවෙන වුත්තානි. ඉතරානි පන විසෙසභාගියතාභාවෙපි මන්දපච්චත්ථිකත්තා වොදානභාවෙන වුත්තානීති දට්ඨබ්බං.

විසෙසභාගියො සමාධීති පගුණෙහි පඨමජ්ඣානාදීහි වුට්ඨිතස්ස සඤ්ඤාමනසිකාරානං දුතියජ්ඣානාදිපක්ඛන්දනං, පගුණවොදානං භවඞ්ගවුට්ඨානඤ්ච ''වුට්ඨාන''න්ති වුත්තං. හෙට්ඨිමං හෙට්ඨිමඤ්හි පගුණජ්ඣානං උපරිමස්ස උපරිමස්ස පදට්ඨානං හොති. තස්මා වොදානම්පි ''වුට්ඨාන''න්ති වුත්තං. භවඞ්ගවසෙන සබ්බඣානෙහි වුට්ඨානං හොතීති භවඞ්ගඤ්ච වොදානං වුට්ඨානං. යස්මා පන වුට්ඨානවසීභාවෙන යථාපරිච්ඡින්නකාලං සමාපත්තිතො වුට්ඨානං හොති, තස්මා සමාපත්තිවුට්ඨානකොසල්ලං ඉධ ''වුට්ඨාන''න්ති වුත්තං.

63. **තස්සෙව සමාධිස්සාති** තස්ස අනන්තරබලනිද්දෙසෙ ඣානාදිපරියායෙහි වුත්තසමාධිස්ස. **පරිවාරාති** පරික්ඛාරා. **ඉන්ද්‍රියානීති** සද්ධාසතිපඤ්ඤින්ද්‍රියානි. **බලානීති** හිරොත්තප්පෙහි සද්ධිං තානියෙව. වීරියස්ස විසුං ගහණං බලානං බහුපකාරදස්සනත්ථං. වීරියුපත්ථම්භෙන හි සද්ධාදයො පටිපක්ඛෙන අකම්පනීයා හොන්ති. තෙනෙවාහ – **‘‘වීරියවසෙන බලානි භවන්තී’’**ති. **තෙසන්ති** ඉන්ද්‍රියානං. **මුදුමජ්ඣාධිමත්තතාති** අවිසදං මුදු. නාතිවිසදං **මජ්ඣං**. අතිවිසදං **අධිමත්තං** බලවං **‘‘තික්ඛ’’**න්ති වුච්චති.

වෙනෙය්‍යානං ඉන්ද්‍රියානුරූපං භගවතො දෙසනාපවත්තීති දස්සෙතුං **‘‘තත්ථ භගවා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සංඛිත්තවිත්ථාරෙනාති** සංඛිත්තස්ස විත්ථාරෙන. අථ වා **සංඛිත්තෙනාති** උද්දිට්ඨමත්තෙන. **සංඛිත්තවිත්ථාරෙනාති** උද්දෙසෙන නිද්දෙසෙන ච. **විත්ථාරෙනාති** උද්දෙසනිද්දෙසපටිනිද්දෙසෙහි. **මුදුකන්ති** ලහුකං අපායභයවට්ටභයාදීහි සන්තජ්ජනවසෙන භාරියං අකත්වා. **මුදුතික්ඛන්ති** නාතිතික්ඛං. සංවෙගවත්ථූහි සංවෙගජනනාදිවසෙන භාරියං කත්වා. **සමථං උපදිසතීති** සමථං අධිකං කත්වා උපදිසති, න තථා විපස්සනන්ති අධිප්පායො. න හි කෙවලෙන සමථෙන සච්චප්පටිවෙධො සම්භවති. **සමථවිපස්සනන්ති** සමධුරං සමථවිපස්සනං. **විපස්සනන්ති** සාතිසයං විපස්සනං උපදිසති. යස්මා චෙත්ථ තික්ඛින්ද්‍රියාදයො උග්ඝටිතඤ්ඤුආදයොව, තස්මා **‘‘තික්ඛින්ද්‍රියස්ස නිස්සරණං උපදිසතී’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **අධිපඤ්ඤාසික්ඛායාති** අධිපඤ්ඤාසික්ඛං.

යං එත්ථ ඤාණන්ති එත්ථ ඉන්ද්‍රියානං මුදුමජ්ඣාධිමත්තතාය යං ඤාණං, ඉදං වුච්චති පරසත්තානං පරපුග්ගලානං ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තවෙමත්තතාඤාණන්ති සම්බන්ධිතබ්බං. තස්ස ඤාණස්ස පවත්තනාකාරං දස්සෙතුං **‘‘අයං ඉමං භූමි’’**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **අයං ඉමං භූමිං භාවනඤ්ච ගතොති** අයං පුග්ගලො එවම්මං සංකිලෙසවාසනං වොදානං භවඞ්ගඤ්ච ගතො ගච්ඡති ගමිස්සති ච, කාලවවත්ථිච්ඡාය අභාවතො, යථා දූද්ධන්ති. ඉමාය වෙලාය ඉමස්මිං සමයෙ ඉමාය මුදුමජ්ඣතික්ඛභෙදාය අනුසාසනියා. **එවංධාතුකොති** හීනාදිවසෙන එවංඅජ්ඣාසයො එවංඅධිමුත්තිකො. **අයඤ්චස්ස ආසයොති** ඉමස්ස පුග්ගලස්ස අයං සස්සතුච්ඡෙදප්පකාරො, යථාභූතඤාණානුලොමඛන්තිප්පකාරො වා ආසයො. ඉදඤ්හි චතුබ්බිධං ආසයන්ති එත්ථ සත්තා වසන්තීති ආසයොති වුච්චති. ඉමං පන භගවා සත්තානං ආසයං ජානන්තො තෙසං දිට්ඨිගතානං විපස්සනාඤාණකම්මස්සකතඤ්ඤාණානඤ්ච අප්පවත්තික්ඛණෙපි ජානාති එව. වුත්තම්පි චෙතං – ‘‘කාමං සෙවන්තඤ්ඤෙව ජානාති ‘අයං පුග්ගලො කාමගරුකො කාමාසයො කාමාධිමුත්තො’ති. කාමං සෙවන්තඤ්ඤෙව ජානාති ‘අයං පුග්ගලො නෙක්ඛම්මගරුකො නෙක්ඛම්මාසයො නෙක්ඛම්මාධිමුත්තො’ති. නෙක්ඛම්මං සෙවන්තඤ්ඤෙව ජානාති…

බ්‍යාපාදං... අබ්‍යාපාදං... ථිනමිද්ධං... ආලොකසඤ්ඤං සෙවන්තඤ්ඤෙව ජානාති 'අයං පුග්ගලො ථිනමිද්ධගරුකො ථිනමිද්ධාසයො ථිනමිද්ධාධිමුත්තො'''ති (පටි. ම. 1.113).

අයං අනුසයොති අයං ඉමස්ස පුග්ගලස්ස කාමරාගාදිකො අප්පහීනොයෙව අනුසයිතකිලෙසො. අප්පහීනොයෙව හි ථාමගතො කිලෙසො අනුසයො. **පරසත්තානන්ති** පධානසත්තානං. **පරපුග්ගලානන්ති** තතො පරෙසං සත්තානං, හීනසත්තානන්ති අත්ථො. එකත්ථමෙව වා එතං පදද්වයං වෙනෙය්‍යවසෙන ද්විධා වුත්තං. **ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තවෙමත්තතාඤාණන්ති** පරභාවො ච අපරභාවො ච පරොපරියත්තං අ-කාරස්ස ඔකාරං කත්වා, තස්ස වෙමත්තතා පරොපරියත්තවෙමත්තතා. සද්ධාදීනං ඉන්ද්‍රියානං පරොපරියත්තවෙමත්තතාය ඤාණං ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තවෙමත්තතාඤාණන්ති පදවිභාගො වෙදිතබ්බො.

තත්ථ **යන්ති** යං අනෙකවිහිතස්ස පුබ්බෙනිවාසස්ස අනුස්සරණවසෙන භගවතො ඤාණං, ඉදං අට්ඨමං තථාගතබලන්ති සම්බන්ධො. **අනෙකවිහිතන්ති** අනෙකවිධං, අනෙකෙහි වා පකාරෙහි පවත්තිතං. **පුබ්බෙනිවාසන්ති** අනුස්සරිතුං ඉච්ඡිතං අත්තනො පරෙසඤ්ච සමනන්තරාතීතං භවං ආදිං කත්වා තත්ථ තත්ථ නිවුත්ථසන්තානං. **අනුස්සරතීති** ''එකම්පි ජාතිං ද්වෙපි ජාතියො''ති එවං ජාතිපටිපාටියා අනුගන්ත්වා සරති, අනුදෙව වා සරති, චිත්තෙ අභිනින්නාමිතමත්තෙ එව සරතීති අත්ථො. භගවතො හි පරිකම්මකිච්චං නත්ථි, ආවජ්ජනමත්තෙනෙව සරති. **සෙය්‍යථීදන්ති** ආරද්ධප්පකාරනිදස්සනත්ථෙ නිපාතො. **එකම්පි ජාතින්ති** එකම්පි පටිසන්ධිමූලං චුතිපරියොසානං එකභවපරියාපන්නං ඛන්ධසන්තානං. එස නයො **ද්වෙපි ජාතියොති**ආදීසුපි.

අනෙකෙපි සංවට්ටකප්පෙතිආදීසු පන පරිහායමානො කප්පො **සංවට්ටකප්පො,** වඩ්ඪමානො **විවට්ටකප්පොති** වෙදිතබ්බො. තත්ථ සංවට්ටෙන සංවට්ටට්ඨායී ගහිතො තංමූලත්තා, විවට්ටෙන ච විවට්ටට්ඨායී. එවඤ්හි සති යානි ''චත්තාරිමානි, භික්ඛවෙ, කප්පස්ස අසඞ්ඛෙය්‍යානි. කතමානි චත්තාරි? සංවට්ටො සංවට්ටට්ඨායී විවට්ටො විවට්ටට්ඨායී''ති (අ. නි. 4.156) වුත්තානි, තානි සබ්බානි පරිග්ගහිතානි හොන්ති. **අමුත්‍රාසින්ති**ආදි සරණාකාරදස්සනං. තත්ථ **අමුත්‍රාසින්ති** අමුම්හි සංවට්ටකප්පෙ, අමුම්හි භවෙ වා යොනියං වා ගතියං වා විඤ්ඤාණට්ඨිතියං වා සත්තාවාසෙ වා සත්තනිකායෙ වා. **එවංනාමොති** තිස්සො වා ඵුස්සො වා. **එවංගොත්තොති** භග්ගවො වා ගොතමො වා. **එවංවණ්ණොති** ඔදාතො වා සාමො වා. **එවමාහාරොති** සාලිමංසොදනාහාරො වා පවත්තඵලභොජනො වා. **එවංසුඛදුක්ඛප්පටිසංවෙදීති** අනෙකප්පකාරෙන කායිකචෙතසිකානං සාමිසනිරාමිසප්පභෙදානං වා සුඛදුක්ඛානං පටිසංවෙදී. **එවමායුපරියන්තොති**

එවං වස්සසතපරමායුපරියන්තො වා චතුරාසීතිකප්පසහස්සපරමායුපරියන්තො වා. **සො තතො චුතො අමුත්‍ර උදපාදින්ති** සො තතො භවතො, සත්තනිකායතො වා චුතො පුන අමුකස්මිං නාම සත්තනිකායෙ උදපාදිං. අථ වා තත්‍රාපි භවෙ වා සත්තනිකායෙ වා අහොසිං. **එවංනාමොති**ආදි වුත්තත්ථමෙව.

64. **දිබ්බෙනාති**ආදීසු දිබ්බසදිසත්තා **දිබ්බං**. දෙවතානඤ්හි සුචරිතකම්මනිබ්බත්තම්පි පිත්තසෙම්හරුහිරාදීහි අපලිබුද්ධං උපක්කිලෙසවිමුත්තතත්තා දූරෙපි ආරම්මණග්ගහණසමත්ථං දිබ්බං පසාදචක්ඛු හොති. ඉදම්පි වීරියභාවනාබලනිබ්බත්තං ඤාණචක්ඛු තාදිසමෙවාති දිබ්බසදිසත්තා දිබ්බං, දිබ්බවිහාරවසෙන වා පටිලද්ධත්තා, අත්තනා ච දිබ්බවිහාරසන්නිස්සිතත්තාපි දිබ්බං, ආලොකපරිග්ගහෙන මහාජුතිකත්තාපි දිබ්බං, තිරොකුට්ටාදිගතරූපදස්සනෙන මහාගතිකත්තාපි දිබ්බං. තං සබ්බං සද්දසත්ථානුසාරෙන වෙදිතබ්බං. දස්සනට්ඨෙන **චක්ඛු**. චක්ඛුකිච්චකරණෙන චක්ඛුමිවාතිපි චක්ඛු. චුතූපපාතදස්සනෙන දිට්ඨිවිසුද්ධිහෙතුත්තා **විසුද්ධං**. යො හි චුතිමත්තමෙව පස්සති, න උපපාතං, සො උච්ඡෙදදිට්ඨිං ගණ්හාති. යො උපපාතමත්තමෙව පස්සති න චුතිං, සො නවසත්තපාතුභාවදිට්ඨිං ගණ්හාති. යො පන තදුභයං පස්සති, සො යස්මා දුවිධම්පි තං දිට්ඨිගතං අතිවත්තති. තස්මාස්ස තං දස්සනං දිට්ඨිවිසුද්ධිහෙතු හොති. තදුභයඤ්ච භගවා පස්සති. තෙන වුත්තං – ‘‘චුතූපපාතදස්සනෙන දිට්ඨිවිසුද්ධිහෙතුත්තා විසුද්ධ’’න්ති.

එකාදසඋපක්කිලෙසවිරහතො වා විසුද්ධං. යථාහ –

> ‘‘සො ඛො අහං අනුරුද්ධා ‘විචිකිච්ඡා චිත්තස්ස උපක්කිලෙසො’ති ඉති විදිත්වා විචිකිච්ඡං චිත්තස්ස උපක්කිලෙසං පජහිං. ‘අමනසිකාරො චිත්තස්ස උපක්කිලෙසො… ථිනමිද්ධං… ඡම්භිතත්තං… උප්පිලං… දුට්ඨුල්ලං… අච්චාරද්ධවීරියං… අතිලීනවීරියං… අභිජප්පා… නානත්තසඤ්ඤා… අතිනිජ්ඣායිතත්තං රූපානං චිත්තස්ස උපක්කිලෙසො’ති ඉති විදිත්වා අතිනිජ්ඣායිතත්තං රූපානං චිත්තස්ස උපක්කිලෙසං පජහි’’න්ති (ම. නි. 3.242) එවමාදි.

තදෙවං එකාදසඋපක්කිලෙසවිරහතො වා විසුද්ධං. මනුස්සූපචාරං අතික්කමිත්වා රූපදස්සනෙන **අතික්කන්තමානුසකං,** මංසචක්ඛුං අතික්කන්තත්තා වා අතික්කන්තමානුසකං. තෙන දිබ්බෙන චක්ඛුනා විසුද්ධෙන අතික්කන්තමානුසකෙන.

සත්තෙ පස්සතීති මනුස්සො මනුස්සං මංසචක්ඛුනා විය සත්තෙ පස්සති ඔලොකෙති. **චවමානෙ උපපජ්ජමානෙති** එත්ථ චුතික්ඛණෙ උපපත්තික්ඛණෙ වා දිබ්බචක්ඛුනාපි දට්ඨුං න සක්කා. යෙ පන ආසන්නචුතිකා ඉදානි චවිස්සන්ති, යෙ ච ගහිතපටිසන්ධිකා සම්පති

නිබ්බත්තා, තෙ ''චවමානා උපපජ්ජමානා''ති අධිප්පෙතා. තෙ එවරූපෙ චවමානෙ උපපජ්ජමානෙ. **හීනෙති** මොහනිස්සන්දයුත්තත්තා හීනජාතිකුලභොගාදිවසෙන හීළිතෙ පරිභූතෙ. **පණීතෙති** අමොහනිස්සන්දයුත්තත්තා තබ්බිපරීතෙ. **සුවණ්ණෙති** අදොසනිස්සන්දයුත්තත්තා ඉට්ඨකන්තමනාපවණ්ණයුත්තෙ. **දුබ්බණ්ණෙති** දොසනිස්සන්දයුත්තත්තා අනිට්ඨාකන්තාමනාපවණ්ණයුත්තෙ අභිරූපෙ විරූපෙ වාති අත්ථො. **සුගතෙති** සුගතිගතෙ, අලොභනිස්සන්දයුත්තත්තා වා අඩ්ඪෙ මහද්ධනෙ. **දුග්ගතෙති** දුග්ගතිගතෙ, ලොභනිස්සන්දයුත්තත්තා වා දලිද්දෙ අප්පන්නපානභොජනෙ. **යථාකම්මූපගෙති** යං යං කම්මං උපචිතං, තෙන තෙන උපගතෙ. තත්ථ පුරිමෙහි ''චවමානෙ''තිආදීහි දිබ්බචක්ඛුකිච්චං වුත්තං. ඉමිනා පන පදෙන යථාකම්මූපගඤාණකිච්චං. යථාකම්මූපගඤාණඅනාගතංසඤාණානි ච දිබ්බචක්ඛුපාදකානෙව දිබ්බචක්ඛුනා සහෙව ඉජ්ඣන්ති.

කායදුච්චරිතෙනාතිආදීසු දුට්ඨු චරිතං, දුට්ඨං වා චරිතං කිලෙසපූතිකත්තා දුච්චරිතං. කායෙන දුච්චරිතං, කායතො වා පවත්තං දුච්චරිතං **කායදුච්චරිතං.** එවං **වචීමනොදුච්චරිතානිපි** දට්ඨබ්බානි. **සමන්නාගතාති** සමඞ්ගීභූතා. **අරියානං උපවාදකාති** බුද්ධාදීනං අරියානං, අන්තමසො ගිහිසොතාපන්නානම්පි අන්තිමවත්ථුනා වා ගුණපරිධංසනෙන වා උපවාදකා අක්කොසකා ගරහකා. **මිච්ඡාදිට්ඨිකාති** විපරීතදස්සනා. **මිච්ඡාදිට්ඨිකම්මසමාදානාති** මිච්ඡාදිට්ඨිහෙතුභූතසමාදින්නනානාවිධකම්මා. යෙ ච මිච්ඡාදිට්ඨිමූලකෙසු කායකම්මාදීසු අඤ්ඤෙපි සමාදපෙන්ති. තත්ථ වචීමනොදුච්චරිතග්ගහණෙන අරියූපවාදමිච්ඡාදිට්ඨීසු ගහිතාසුපි තෙසං පුන වචනං මහාසාවජ්ජභාවදස්සනත්ථං. මහාසාවජ්ජො හි අරියූපවාදො ආනන්තරියසදිසො. යථාහ –

> ''සෙය්‍යථාපි, සාරිපුත්ත, භික්ඛු සීලසම්පන්නො සමාධිසම්පන්නො පඤ්ඤාසම්පන්නො දිට්ඨෙව ධම්මෙ අඤ්ඤං ආරාධෙය්‍ය, එවංසම්පදමිදං, සාරිපුත්ත, වදාමි තං වාචං අප්පහාය තං චිත්තං අප්පහාය තං දිට්ඨිං අප්පටිනිස්සජ්ජිත්වා යථාභතං නික්ඛිත්තො එවං නිරයෙ''ති (ම. නි. 1.149).

මිච්ඡාදිට්ඨිතො ච මහාසාවජ්ජතරං නාම අඤ්ඤං නත්ථි. යථාහ –

> ''නාහං, භික්ඛවෙ, අඤ්ඤං එකධම්මම්පි සමනුපස්සාමි එවං මහාසාවජ්ජතරං, යථයිදං, භික්ඛවෙ, මිච්ඡාදිට්ඨි. මිච්ඡාදිට්ඨිපරමානි, භික්ඛවෙ, වජ්ජානී''ති (අ. නි. 1.310).

කායස්ස භෙදාති උපාදින්නක්ඛන්ධපරිච්චාගා. **පරං මරණාති** තදනන්තරං අභිනිබ්බත්තක්ඛන්ධග්ගහණෙ. අථ වා **කායස්ස භෙදාති** ජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපච්ඡෙදා. **පරං මරණාති** චුතිතො උද්ධං. **අපායන්තිආදි**

සබ්බං නිරයවෙවචනං. නිරයො හි සග්ගමොක්ඛහෙතුභූතා පුඤ්ඤසම්මතා අයා අපෙතත්තා, සුඛානං වා ආයස්ස අභාවා අපායො. දුක්ඛස්ස ගති පටිසරණන්ති **දුග්ගති,** දොසබහුලතාය වා දුට්ඨෙන කම්මුනා නිබ්බත්තා ගති දුග්ගති. විවසා නිපතන්ති තත්ථ දුක්කටකාරිනොති **විනිපාතො.** නත්ථි එත්ථ අස්සාදසඤ්ඤිතො අයොති **නිරයො.**

අථ වා අපායග්ගහණෙන තිරච්ඡානයොනිං දීපෙති, තිරච්ඡානයොනි හි අපායො, සුගතිතො අපෙතත්තා. න දුග්ගති, මහෙසක්ඛානං නාගරාජාදීනං සම්භවතො. දුග්ගතිග්ගහණෙන පෙත්තිවිසයං දීපෙති, සො හි අපායො චෙව දුග්ගති ච සුගතිතො අපෙතත්තා, දුක්ඛස්ස ච ගතිභූතත්තා. න තු විනිපාතො අසුරසදිසං අවිනිපතිතත්තා. පෙතමහිද්ධිකානඤ්හි විමානානිපි නිබ්බත්තන්ති. විනිපාතග්ගහණෙන අසුරකායං දීපෙති, සො හි යථාවුත්තෙනත්ථෙන අපායො චෙව දුග්ගති ච සුඛසමුස්සයෙහි විනිපාතත්තා විනිපාතොති වුච්චති. නිරයග්ගහණෙන අවීචිආදිඅනෙකප්පකාරං නිරයමෙව දීපෙති. **උපපන්නාති** උපගතා, තත්ථ අභිනිබ්බත්තාති අධිප්පායො. වුත්තවිපරියායෙන සුක්කපක්ඛො වෙදිතබ්බො.

අයං පන විසෙසො – එත්ථ සුගතිග්ගහණෙන මනුස්සගතිම්පි සඞ්ගණ්හාති. සග්ගග්ගහණෙන දෙවගතිං එව. තත්ථ සුන්දරා ගතීති **සුගති.** රූපාදීහි විසයෙහි සුට්ඨු අග්ගොති **සග්ගො.** සො සබ්බොපි ලුජ්ජනපලුජ්ජනට්ඨෙන **ලොකොති** අයං වචනත්ථො. **අමුකාය කප්පකොටියං උපචිතං** තෙනායං එතරහි, අනාගතෙ වා සග්ගූපගො අපායූපගො වාති අට්ඨමනවමබලඤාණකිච්චං එකජ්ඣං කත්වා දස්සිතං. තථා **කප්පසතසහස්සෙවාති**ආදීසුපි. තෙනෙවාහ – **"ඉමානි භගවතො ද්වෙ ඤාණානී"**ති.

නිහතො මාරො බොධිමූලෙති නිහතො සමුච්ඡින්නො කිලෙසමාරො බොධිරුක්ඛමූලෙ. **ඉදං භගවතො දසමං බලන්ති** ඉදං කිලෙසමාරස්ස හනනං සමුච්ඡින්දනං භගවතො දසමං බලං. තෙනෙවාහ – **"සබ්බාසවපරික්ඛයං ඤාණ"**න්ති. යස්මා පන යදා අරහත්තමග්ගෙන සවාසනා සබ්බෙ ආසවා ඛෙපිතා, තදා භගවතා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං අධිගතං නාම, තස්මා **"යං සබ්බඤ්ඤුතා පත්තා"**තිආදි වුත්තං.

අයං තාවෙත්ථ ආචරියානං සමානත්ථකථා. පරවාදී පනාහ – "දසබලඤාණං නාම පාටිඑක්කං නත්ථි, යස්මා 'සබ්බඤ්ඤුතා පත්තා විදිතා සබ්බධම්මා'ති වුත්තං, තස්මා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්සෙවායං පභෙදො"ති, තං න තථා දට්ඨබ්බං. අඤ්ඤමෙව හි දසබලඤාණං, අඤ්ඤං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං. දසබලඤාණඤ්හි සකසකකිච්චමෙව ජානාති, සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං තම්පි තතො අවසෙසම්පි ජානාති. දසබලඤාණෙසු හි පඨමං කාරණාකාරණමෙව ජානාති. දුතියං කම්මපරිච්ඡෙදමෙව, තතියං

ධාතුනානත්තකාරණමෙව, චතුත්ථං අජ්ඣාසයාධිමුත්තිමෙව, පඤ්චමං කම්මවිපාකන්තරමෙව, ඡට්ඨං ඣානාදීහි සද්ධිං තෙසං සංකිලෙසාදිමෙව, සත්තමං ඉන්ද්‍රියානං තික්ඛමුදුභාවමෙව, අට්ඨමං පුබ්බෙනිවුත්ථක්ඛන්ධසන්තතිමෙව, නවමං සත්තානං චුතූපපාතමෙව, දසමං සච්චපරිච්ඡෙදමෙව. සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං පන එතෙහි ජානිතබ්බඤ්ච තතො උත්තරිඤ්ච පජානාති. එතෙසං පන කිච්චං සබ්බං න කරොති. තඤ්හි ඣානං හුත්වා අප්පෙතුං න සක්කොති, ඉද්ධි හුත්වා විකුබ්බිතුං න සක්කොති, මග්ගො හුත්වා කිලෙසෙ ඛෙපෙතුං න සක්කොති.

අපිච පරවාදී එවං පුච්ඡිතබ්බො ‘‘දසබලඤාණං නාමෙතං සවිතක්කසවිචාරං අවිතක්කවිචාරමත්තං අවිතක්කඅවිචාරං කාමාවචරං රූපාවචරං අරූපාවචරං ලොකියං ලොකුත්තර’’න්ති. ජානන්තො ‘‘පටිපාටියා සත්ත සවිතක්කසවිචාරානී’’ති වක්ඛති, තතො පරානි ද්වෙ අවිතක්කඅවිචාරානීති, ආසවක්ඛයඤාණං සියා සවිතක්කසවිචාරං, සියා අවිතක්කවිචාරමත්තං, සියා අවිතක්කඅවිචාරන්ති. තථා පටිපාටියා සත්ත කාමාවචරානි, තතො ද්වෙ රූපාවචරානි, අවසානෙ එකං ලොකුත්තරන්ති වක්ඛති. සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං පන සවිතක්කසවිචාරමෙව කාමාවචරමෙව ලොකියමෙවාති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං.

විචයහාරසම්පාතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. යුත්තිහාරසම්පාතවණ්ණනා

65. එවං නානානයෙහි විචයහාරසම්පාතං විත්ථාරෙත්වා ඉදානි යුත්තිහාරසම්පාතාදීනි දස්සෙතුං **‘‘තත්ථ කතමො යුත්තිහාරසම්පාතො’’**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ ‘‘තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්සා’’ති ගාථාය පදත්ථො විත්ථාරිතොයෙව. **රක්ඛිතචිත්තස්ස සම්මාසඞ්කප්පගොචරො භවිස්සතීති යුජ්ජතීති** මනච්ඡට්ඨානි ද්වාරානි සතිකවාටෙන පිදහිත්වා විහරන්තස්ස කාමවිතක්කාදීනං මිච්ඡාසඞ්කප්පානං අවසරො එව නත්ථීති නෙක්ඛම්මවිතක්කාදිකො සම්මාසඞ්කප්පො එව තස්ස ගොචරො පවත්තිට්ඨානං භවිස්සතීති අයමත්ථො යුජ්ජති. යුත්තියා ඝටෙති සංසන්දති සමෙතීති අත්ථො. **සම්මාසඞ්කප්පගොචරො සම්මාදිට්ඨී භවිස්සතීති** වුත්තනයෙන සම්මාසඞ්කප්පගොචරො පුග්ගලො අවිපරීතමෙව විතක්කතො සම්මාදිට්ඨී භවිස්සති. සම්මාදිට්ඨීසඞ්ඛාතං විපස්සනාඤාණං පුරක්ඛත්වා විහරන්තො මග්ගඤාණෙන පඤ්චන්නං ඛන්ධානං උදයබ්බයං අසම්මොහතො පටිවිජ්ඣිස්සති. තථා පටිවිජ්ඣන්තො ච දුක්ඛසභාවත්තා දුග්ගතිසඞ්ඛාතා සබ්බා භවගතියො ජහිස්සති, තතො එව සබ්බං විනිපාතභයං සංසාරභයඤ්ච සමතික්කමිස්සතීති සබ්බොපි චායමත්ථො යුත්තො එවාති.

යුත්තිහාරසම්පාතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. පදට්ඨානහාරසම්පාතවණ්ණනා

66. සකසම්පත්තියා විය සුසංවිහිතසඞ්කප්පො හවති. ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා සුචරිතපාරිපූරියා ආසන්නකාරණන්ති ආහ – **‘‘රක්ඛිතචිත්තස්සාති තිණ්ණං සුචරිතානං පදට්ඨාන’’**න්ති. තස්සත්ථො – ‘‘රක්ඛිතචිත්තස්සා’’ති ඉදං තිණ්ණං සුචරිතානං පදට්ඨානවචනන්ති. නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පාදිබහුලස්ස කාමච්ඡන්දාදිනීවරණප්පහානං සුකරන්ති නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පාදයො සමථස්ස ආසන්නකාරණන්ති ආහ – **‘‘සම්මාසඞ්කප්පගොචරොති සමථස්ස පදට්ඨාන’’**න්ති. කම්මස්සකතාසම්මාදිට්ඨියං සප්පච්චයනාමරූපදස්සනසම්මාදිට්ඨියඤ්ච ඨිතො අත්තාධීනං සංසාරදුක්ඛං පස්සන්තො තදතික්කමනුපායං විපස්සනං ආරභතීති සම්මාදිට්ඨිවිපස්සනාය විසෙසකාරණන්ති ආහ – **‘‘සම්මාදිට්ඨිපුරෙක්ඛාරොති විපස්සනාය පදට්ඨාන’’**න්ති. උදයබ්බයදස්සනං උස්සුක්කාපෙන්තො සම්මත්තනියාමං ඔක්කමතීති තං පඨමමග්ගාධිගමස්ස කාරණන්ති ආහ – **‘‘ඤත්වාන උදයබ්බයන්ති දස්සනභූමියා පදට්ඨාන’’**න්ති. ආලොකසඤ්ඤාමනසිකාරාදීහි ථිනමිද්ධස්ස අභිභවනං වීරියස්ස ආසන්නකාරණන්ති ආහ – **‘‘ථිනමිද්ධාභිභූ භික්ඛූති වීරියස්ස පදට්ඨාන’’**න්ති. යදිපි අරියමග්ගක්ඛණෙ පහානභාවනා සමානකාලා එකාභිසමයස්ස ඉච්ඡිතත්තා, තථාපි පහාතබ්බස්ස පහානාභාවෙ භාවනාපාරිපූරී නත්ථීති පහානනිමිත්තා විය කත්වා භාවනා වුත්තා **‘‘සබ්බා දුග්ගතියො ජහෙති භාවනාය පදට්ඨාන’’**න්ති. අථ වා ‘‘සබ්බා දුග්ගතියො ජහෙ’’ති ඉදං භගවතො වචනං යොගීනං උස්සාහජනනත්ථං ආනිසංසකිත්තනං හොතීති භාවනාය විසෙසකාරණන්ති වුත්තං ‘‘සබ්බා…පෙ…. පදට්ඨාන’’න්ති.

පදට්ඨානහාරසම්පාතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ලක්ඛණහාරසම්පාතවණ්ණනා

67. ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා සතිසංවරො, සතිබලෙන ච නෙක්ඛම්මවිතක්කාදිබහුලො හොතීති වුත්තං – **‘‘තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස සම්මාසඞ්කප්පගොචරොති ඉදං සතින්ද්‍රිය’’**න්ති. තස්සත්ථො – ‘‘තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස සම්මාසඞ්කප්පගොචරො’’ති එත්ථ රක්ඛිතචිත්තතාය ච සම්මාසඞ්කප්පගොචරතා කාරණූපචාරෙන ඉදං සතින්ද්‍රියං, **ගහිතානි භවන්ති පඤ්චින්ද්‍රියානි** ඉන්ද්‍රියලක්ඛණෙන විමුත්තිපරිපාචනභාවෙන වා එකලක්ඛණත්තාති අධිප්පායො. **ගහිතො භවතීති** එත්ථ මග්ගලක්ඛණෙන ගහණං සුවිඤ්ඤෙය්‍යන්ති තං ඨපෙත්වා කාරණතො ගහණං දස්සෙතුං **‘‘සම්මාදිට්ඨිතො හි සම්මාසඞ්කප්පො පභවතී’’**තිආදි වුත්තං. තතො එව ගහිතො භවති අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගොති වත්වා විමුත්තිවිමුත්තිඤාණදස්සනානිපි වුත්තානි.

ලක්ඛණහාරසම්පාතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. චතුබ්‍යූහහාරසම්පාතවණ්ණනා

68. රක්ඛීයතීති **රක්ඛිතං**. ඉදං පදවසෙන නිබ්බචනං. යස්මා පන අත්ථවසෙන නිබ්බචනෙ වුත්තෙ පදවසෙන නිබ්බචනං වුත්තමෙව හොති, තස්මා **‘‘රක්ඛිතං පරිපාලීයතීති එසා නිරුත්ති’’**ති වුත්තං. තත්ථ **ඉති**-සද්දො ආද්‍යත්ථො, පකාරෙ වා. තෙන එවමාදිකා එවංපකාරා වා එසා නිරුත්තීති වුත්තං හොති. තස්මා චින්තෙතීති **චිත්තං**. අත්තනො සන්තානං චිනොතීති චිත්තං, පච්චයෙහි චිතන්ති චිත්තං, චිත්තවිචිත්තට්ඨෙන චිත්තං, චිත්තකරණට්ඨෙන චිත්තං. සම්මා සඞ්කප්පෙතීති **සම්මාසඞ්කප්පො**තිආදිනා නිරුත්ති වෙදිතබ්බා.

අයං එත්ථ භගවතො අධිප්පායොති ‘‘රක්ඛිතචිත්තො අස්සා’’තිආදිනා ඉන්ද්‍රියසංවරාදයො දුග්ගතිපහානඤ්ච වදතො භගවතො එත්ථ ගාථායං අධිප්පායො. **කොකාලිකො හී**තිආදි නිදානනිද්දෙසො. තත්ථ **හි**-සද්දො කාරණෙ. ඉදං වුත්තං හොති – යස්මා **කොකාලිකො** (සං. නි. 1.181; අ. නි. 10.89; සු. නි. කොකාලිකසුත්ත) අරක්ඛිතචිත්තතාය අග්ගසාවකෙසු චිත්තං පදොසෙත්වා පදුමනිරයං උපපන්නො, තස්මා දුග්ගතියො ජහිතුකාමො රක්ඛිතචිත්තො අස්සාති භගවා සතිආරක්ඛෙන චෙතසා සමන්නාගතො සබ්බා දුග්ගතියො ජහතීති අත්ථො. **සුත්තම්හි වුත්තං ‘‘සතියා චිත්තං රක්ඛිතබ්බ’’**න්ති දෙසනානුසන්ධිදස්සනං.

චතුබ්‍යූහහාරසම්පාතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ආවට්ටහාරසම්පාතවණ්ණනා

69. නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පබහුලො කසිණවසෙන මෙත්තාදිවසෙන වා ලද්ධාය චිත්තෙකග්ගතාසඞ්ඛාතාය චිත්තමඤ්ජූසාය චිත්තං ඨපෙත්වා සමාධිංයෙව වා යථාලද්ධං සංකිලෙසතො රක්ඛිතචිත්තො නාම හොතීති වුත්තං – **‘‘තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස සම්මාසඞ්කප්පගොචරොති අයං සමථො’’**ති. පඤ්ඤාපධානා විපස්සනාති ආහ – **‘‘සම්මාදිට්ඨිපුරෙක්ඛාරොති අයං විපස්සනා’’**ති. අරියමග්ගෙන දුක්ඛසච්චෙ පරිඤ්ඤාතෙ උදයබ්බයදස්සනං මත්ථකප්පත්තං නාම හොතීති වුත්තං – **‘‘ඤත්වාන උදයබ්බයන්ති දුක්ඛපරිඤ්ඤා’’**ති. ‘‘යං කිඤ්චි සමුදයධම්මං, සබ්බං තං නිරොධධම්ම’’න්ති හි මග්ගඤාණස්ස පවත්තිදස්සනාති. **ඉමානි චත්තාරි සච්චානී**ති චතුසච්චධම්මවසෙන ආවට්ටනං නිට්ඨපෙති. තත්ථ පුරිමෙන සච්චද්වයට්ඨපනෙන විසභාගධම්මවසෙන, පච්ඡිමෙන සභාගධම්මවසෙන ආවට්ටනන්ති දට්ඨබ්බං.

ආවට්ටහාරසම්පාතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. විභත්තිහාරසම්පාතවණ්ණනා

70. කුසලපක්ඛො කුසලපක්ඛෙන නිද්දිසිතබ්බොති රක්ඛිතචිත්තස්සාති සතිසංවරො, සො ඡබ්බිධො ද්වාරවසෙන චක්ඛුද්වාරසංවරො යාව මනොද්වාරසංවරොති. සම්මාසඞ්කප්පො තිවිධො – නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පො, අබ්‍යාපාදසඞ්කප්පො, අවිහිංසාසඞ්කප්පොති. සම්මාදිට්ඨි අට්ඨවිධා දුක්ඛෙ ඤාණං…පෙ…. ඉදප්පච්චයතාපටිච්චසමුප්පන්නෙසු ධම්මෙසු ඤාණන්ති. උදයබ්බයඤාණං පඤ්ඤාසවිධං අවිජ්ජාසමුදයා රූපසමුදයො…පෙ…. විපරිණාමලක්ඛණං පස්සන්තොපි විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස වයං පස්සති. ථිනමිද්ධාභිභවනං චතුබ්බිධං චතුමග්ගවසෙන. තත්ථ සතිසංවරො ලොකියලොකුත්තරවසෙන දුවිධො. තෙසු ලොකියො කාමාවචරොව, ලොකුත්තරො දස්සනභාවනාභෙදතො දුවිධො. එකමෙකො චෙත්ථ චතුසතිපට්ඨානභෙදතො චතුබ්බිධො. එස නයො සම්මාසඞ්කප්පාදීසුපි.

අයං පන විසෙසො – සම්මාසඞ්කප්පො පඨමජ්ඣානවසෙන රූපාවචරොතිපි නීහරිතබ්බො. පදට්ඨානවිභාගො පදට්ඨානහාරසම්පාතෙ වුත්තනයෙන වත්තබ්බො. අකුසලපක්ඛෙ අසංවරො චක්ඛුඅසංවරො…පෙ…. කායඅසංවරො, චොපනකායඅසංවරො, වාචාඅසංවරො, මනොඅසංවරොති අට්ඨවිධො. මිච්ඡාසඞ්කප්පො කාමවිතක්කාදිවසෙන තිවිධො. අඤ්ඤාණං ‘‘දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණ’’න්තිආදිනා අට්ඨවිධා විභත්තං. සම්මාදිට්ඨිපටිපක්ඛතො මිච්ඡාදිට්ඨි ද්වාසට්ඨිවිධෙන වෙදිතබ්බා. ථිනමිද්ධං උප්පත්තිභූමිතො පඤ්චවිධන්ති එවං අකුසලපක්ඛෙ විභත්ති වෙදිතබ්බා.

විභත්තිහාරසම්පාතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පරිවත්තනහාරසම්පාතවණ්ණනා

71. පරිවත්තනහාරෙ ආවට්ටහාරෙ වුත්තනයෙන සමථවිපස්සනානිද්ධාරණං අකත්වා **‘‘සමථවිපස්සනාය භාවිතායා’’**ති ආහ. ලොකියා චෙත්ථ සමථවිපස්සනා දට්ඨබ්බා. **පටිපක්ඛෙනාති** ‘‘අරක්ඛිතෙන චිත්තෙනා’’ති ගාථාය පටිපක්ඛෙනාති අධිප්පායො. අථ වා විභත්තිහාරෙ නිද්දිට්ඨස්ස අකුසලපක්ඛස්ස පටිපක්ඛෙනාති අත්ථො.

පරිවත්තනහාරසම්පාතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. වෙවචනහාරසම්පාතවණ්ණනා

72. ‘‘මානසං හදයං පණ්ඩරං විඤ්ඤාණං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො මනොවිඤ්ඤාණධාතූ’’ති (ධ. ස. 6) ච චිත්තස්ස වෙවචනං. ‘‘තක්කො විතක්කො සඞ්කප්පො අප්පනා බ්‍යප්පනා චෙතසො අභිනිරොපනා’’ති ච සම්මාසඞ්කප්පස්ස. ‘‘පඤ්ඤා පජානනා විචයො පවිචයො’’තිආදිනා (ධ. ස. 16) සම්මාදිට්ඨියා. ‘‘ථිනං ථියනා ථියිතත්තං චිත්තස්ස අකල්ලතා

අකම්මඤ්ඤතා ඔනාහො පරිනාහො අන්තොසඞ්කොචො''ති ථිනස්ස. ''අකල්ලතා අකම්මඤ්ඤතා කායාලසියං සුපනං සුපායනා සුපිතත්ත''න්ති (ධ. ස. 1163) මිද්ධස්ස. ''භික්ඛකො භික්ඛූ''තිආදිනා (පාරා. 45) භික්ඛුපදස්ස. ''දුග්ගති අපායො විනිපාතො වට්ටදුක්ඛං සංසාරො''තිආදිනා දුග්ගතියා වෙවචනං වෙදිතබ්බං.

වෙවචනහාරසම්පාතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. පඤ්ඤත්තිහාරසම්පාතවණ්ණනා

73. අධිට්ඨහිත්වා රක්ඛන්තියා සතියා රක්ඛියමානං චිත්තං තස්සා අධිට්ඨානං විය හොතීති කත්වා වුත්තං – **''රක්ඛිතචිත්තස්සාති පදට්ඨානපඤ්ඤත්ති සතියා''**ති. සෙසං ඉමස්මිං පඤ්ඤත්තිහාරසම්පාතෙ ඉතො පරෙසු ඔතරණසොධනහාරසම්පාතෙසුපි අපුබ්බං නත්ථි. හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව.

පඤ්ඤත්තිහාරසම්පාතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

14. අධිට්ඨානහාරසම්පාතවණ්ණනා

76. අධිට්ඨානහාරසම්පාතෙ **සම්මාදිට්ඨී නාම යං දුක්ඛෙ ඤාණ**න්තිආදිනා චතුසච්චහෙතුහෙතුසමුප්පන්නපච්චයපච්චයුප්පන්නසඞ්ඛාතස්ස විසයස්ස වසෙන වෙමත්තතං දස්සෙත්වා පුන **යං තත්ථ තත්ථ යථාභූතං ඤාණදස්සන**න්ති පාළිපාළිඅත්ථානං අවසිට්ඨවිසයවසෙනෙව වෙමත්තතං දීපෙති. තත්ථ **යං සච්චාගමන**න්ති යං සච්චතො අවිපරීතතො විසයස්ස ආගමනං, අධිගමොති අත්ථො. ''යං පච්චාගමන''න්තිපි පාඨො, තස්ස යං පටිපාටිවිසයස්ස ආගමනං, තංතංවිසයාධිගමොති අත්ථො. සෙසමෙත්ථ පරික්ඛාරසමාරොපනහාරසම්පාතෙසු යං වත්තබ්බං, තං පුබ්බෙ වුත්තනයත්තා උත්තානමෙව.

අධිට්ඨානහාරසම්පාතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මිස්සකහාරසම්පාතවණ්ණනා

අපි චෙත්ථ හාරසම්පාතනිද්දෙසො ඉමිනාපි නයෙන වෙදිතබ්බො –

''මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා, මනොසෙට්ඨා මනොමයා;
මනසා චෙ පසන්නෙන, භාසති වා කරොති වා;
තතො නං සුඛමන්වෙති, ඡායාව අනපායිනී''ති. (ධ. ප. 2);

තත්ථ කතමො **දෙසනාහාරසම්පාතො? මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මාති මනොති** ඛන්ධවවත්ථානෙන විඤ්ඤාණක්ඛන්ධං දෙසෙති. ආයතනවවත්ථානෙන මනායතනං, ධාතුවවත්ථානෙන විඤ්ඤාණධාතුං,

ඉන්ද්‍රියවවත්ථානෙන මනින්ද්‍රියං. කතමෙ ධම්මා පුබ්බඞ්ගමා? ඡ ධම්මා පුබ්බඞ්ගමා, කුසලානං කුසලමූලානි, අකුසලානං අකුසලමූලානි, සාධිපතිකානං අධිපති, සබ්බචිත්තුප්පාදානං ඉන්ද්‍රියානි. අපි ච ඉමස්මිං සුත්තෙ මනො අධිප්පෙතො. යථා බලග්ගස්ස රාජා පුබ්බඞ්ගමො, එවමෙවං ධම්මානං මනො පුබ්බඞ්ගමො. තත්ථ තිවිධෙන මනො පුබ්බඞ්ගමො නෙක්ඛම්මඡන්දෙන අබ්‍යාපාදඡන්දෙන අවිහිංසාඡන්දෙන. තත්ථ අලොභස්ස නෙක්ඛම්මඡන්දෙන මනොපුබ්බඞ්ගමං, අදොසස්ස අබ්‍යාපාදඡන්දෙන මනොපුබ්බඞ්ගමං, අමොහස්ස අවිහිංසාඡන්දෙන මනොපුබ්බඞ්ගමං.

මනොසෙට්ඨාති මනො තෙසං ධම්මානං සෙට්ඨං විසිට්ඨං උත්තමං පවරං මූලං පමුඛං පාමොක්ඛං, තෙන වුච්චති ''මනොසෙට්ඨා''ති. **මනොමයාති** මනෙන කතා, මනෙන නිම්මිතා, මනෙන නිබ්බත්තා, මනො තෙසං පච්චයො, තෙන වුච්චති ''මනොමයා''ති. තෙ පන ධම්මා ඡන්දසමුදානිතා අනාවිලසඞ්කප්පසමුට්ඨානා ඵස්සසමොධානා වෙදනාක්ඛන්ධො සඤ්ඤාක්ඛන්ධො සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො. **මනසා චෙ පසන්නෙනාති** යා සද්ධා සද්දහනා ඔකප්පනා අභිප්පසාදො. ඉති ඉමිනා පසාදෙන උපෙතො සමුපෙතො උපගතො සමුපගතො සම්පන්නො සමන්නාගතො, තෙන වුච්චති ''පසන්නෙනා''ති ඉදං මනොකම්මං. **භාසති වාති** වචීකම්මං. **කරොති වාති** කායකම්මං. ඉති දසකුසලකම්මපථා දස්සිතා.

තතොති දසවිධස්ස කුසලකම්මස්ස කතත්තා උපචිතත්තා. **නන්ති** යො සො කතපුඤ්ඤො කතකුසලො කතභීරුත්තාණො, තං පුග්ගලං. **සුඛන්ති** දුවිධං සුඛං කායිකං චෙතසිකඤ්ච. **අන්වෙතීති** අනුගච්ඡති.

ඉධස්සු පුරිසො අප්පහීනානුසයො සංයොජනියෙසු ධම්මෙසු අස්සාදං අනුපස්සති, සො සංයොජනියෙසු ධම්මෙසු අස්සාදං අනුපස්සන්තො යථාදිට්ඨං යථාසුතං සම්පත්තිභවං පත්ථෙති. ඉච්චස්ස අවිජ්ජා ච භවතණ්හා ච අනුබද්ධා හොන්ති, සො යථාදිට්ඨං යථාසුතං සම්පත්තිභවං පත්ථෙන්තො පසාදනීයවත්ථුස්මිං චිත්තං පසාදෙති සද්දහති ඔකප්පෙති. සො පසන්නචිත්තො තිවිධං පුඤ්ඤකිරියවත්ථුං අනුතිට්ඨති දානමයං සීලමයං භාවනාමයං කායෙන වාචාය මනසා. සො තස්ස විපාකං පච්චනුභොති දිට්ඨෙව ධම්මෙ උපපජ්ජෙ වා අපරාපරෙ වා පරියායෙ. ඉති ඛො පනස්ස අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා, සඞ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං, විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපං, නාමරූපපච්චයා සළායතනං, සළායතනපච්චයා සුඛවෙදනීයො ඵස්සො, ඵස්සපච්චයා වෙදනාති එවං සන්තං තං සුඛමන්වෙති. තස්සෙවං වෙදනාය අපරාපරං පරිවත්තමානාය උප්පජ්ජති තණ්හා. තණ්හාපච්චයා උපාදානං...පෙ.... සමුදයො හොතීති.

තත්ථ යං මනො, යෙ ච මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා, යඤ්ච සුඛං, ඉමෙ වුච්චන්ති පඤ්චක්ඛන්ධා, තෙ **දුක්ඛසච්චං**. තෙසං පුරිමකාරණභූතා අවිජ්ජා භවතණ්හා ච **සමුදයසච්චං**. තෙසං පරිඤ්ඤාය පහානාය භගවා ධම්මං දෙසෙති, දුක්ඛස්ස පරිඤ්ඤාය සමුදයස්ස පහානාය. යෙන පරිජානාති, යෙන පජහති, අයං **මග්ගො**. යත්ථ ච මග්ගො පවත්තති, අයං **නිරොධො**. ඉමානි චත්තාරි සච්චානි එවං ආයතනධාතුඉන්ද්‍රියමුඛෙනාපි නිද්ධාරෙතබ්බානි. තත්ථ සමුදයෙන අස්සාදො, දුක්ඛෙන ආදීනවො, මග්ගනිරොධෙහි නිස්සරණං, සුඛස්ස අන්වයො ඵලං, මනසා පසන්නෙන කායවචීසමීහා උපායො, මනොපුබ්බඞ්ගමත්තා ධම්මානං අත්තනො සුඛකාමෙන පසන්නෙන මනසා වචීකම්මං කායකම්මඤ්ච පවත්තෙතබ්බන්ති අයං භගවතො ආණත්ති. අයං දෙසනාහාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො **විචයහාරසම්පාතො**? මනනතො ආරම්මණවිජානනතො **මනො**. මනනලක්ඛණෙ සම්පයුත්තෙසු ආධිපච්චකරණතො පුබ්බඞ්ගමො ඊහාභාවතො නිස්සත්තනිජ්ජීවට්ඨෙන **ධම්මා**. ගාමෙසු ගාමණි විය පධානට්ඨෙන මනො සෙට්ඨො එතෙසන්ති **මනොසෙට්ඨා**. සහජාතාදිපච්චයභූතෙන මනසා නිබ්බත්තාති **මනොමයා**. අකාලුස්සියතො, ආරම්මණස්ස ඔකප්පනතො ච පසන්නෙන වචීවිඤ්ඤත්තිවිප්ඵාරතො තථා සාදියනතො ච **භාසති**. චොපනකායවිප්ඵාරතො තථා සාදියනතො ච **කරොති**. තථා පසුතත්තා අනඤ්ඤත්තා ච ''තතො''ති වුත්තං. සුඛනතො සාතභාවතො ඉට්ඨභාවතො ච ''සුඛ''න්ති වුත්තං. කතූපචිතත්තා අවිපක්කවිපාකත්තා ච ''අන්වෙතී''ති වුත්තං. කාරණායත්තවුත්තිතො අසඞ්කන්තිතො ච ''ඡායාව අනපායිනී''ති වුත්තං. අයං අනුපදවිචයතො විචයහාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො **යුත්තිහාරසම්පාතො**? මනස්ස ධම්මානං ආධිපච්චයොගතො පුබ්බඞ්ගමතා යුජ්ජති. තතො එව තෙසං මනස්ස අනුවත්තනතො ධම්මානං මනොසෙට්ඨතා යුජ්ජති. සහජාතාදිපච්චයවසෙන මනසා නිබ්බත්තත්තා ධම්මානං මනොමයතා යුජ්ජති. මනසා පසන්නෙන සමුට්ඨානානං කායවචීකම්මානං කුසලභාවො යුජ්ජති. යෙන කුසලකම්මං උපචිතං, තං ඡායා විය සුඛං අන්වෙතීති යුජ්ජති. අයං යුත්තිහාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො **පදට්ඨානො හාරසම්පාතො**? මනො මනොපවිචාරානං පදට්ඨානං. මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා සබ්බස්ස කුසලපක්ඛස්ස පදට්ඨානං. **''භාසතී''**ති සම්මාවාචා, ''කරොතී''ති සම්මාකම්මන්තො, තෙ සම්මාආජීවස්ස පදට්ඨානං. සම්මාආජීවො සම්මාවායාමස්ස පදට්ඨානං. සම්මාවායාමො සම්මාසතියා පදට්ඨානං. සම්මාසති සම්මාසමාධිස්ස පදට්ඨානං. ''මනසා පසන්නෙනා''ති එත්ථ පසාදො සද්ධින්ද්‍රියං, තං සීලස්ස පදට්ඨානං. සීලං සමාධිස්ස පදට්ඨානං. සමාධි පඤ්ඤායාති යාව විමුත්තිඤාණදස්සනා යොජෙතබ්බං. අයං පදට්ඨානහාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො **ලක්ඛණො හාරසම්පාතො**? ‘‘මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා’’ති මනොපුබ්බඞ්ගමතාවචනෙන ධම්මානං ඡන්දපුබ්බඞ්ගමතාපි වීරියපුබ්බඞ්ගමතාපි වීමංසාපුබ්බඞ්ගමතාපි වුත්තා හොති ආධිපතෙය්‍යලක්ඛණෙන ඡන්දාදීනං මනසා එකලක්ඛණත්තා. තථා තෙසං සද්ධාදිපුබ්බඞ්ගමතාපි වුත්තා හොති ඉන්ද්‍රියලක්ඛණෙන සද්ධාදීනං මනසා එකලක්ඛණත්තා. ‘‘මනසා චෙ පසන්නෙනා’’ති යථා මනස්ස පසාදසමන්නාගමො තංසමුට්ඨානානං කායවචීකම්මානං අනවජ්ජභාවලක්ඛණං. එවං චිත්තස්ස සතිආදිසමන්නාගමොපි තෙසං අනවජ්ජභාවලක්ඛණං යොනිසොමනසිකාරසමුට්ඨානභාවෙන එකලක්ඛණත්තා. ‘‘සුඛමන්වෙතී’’ති සුඛානුගමනවචනෙන සුඛස්ස පච්චයභූතානං මනාපියරූපාදීනං අනුගමො වුත්තො හොති තෙසම්පි කම්මපච්චයතාය එකලක්ඛණත්තාති. අයං ලක්ඛණහාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො **චතුබ්‍යූහො හාරසම්පාතො**? ‘‘මනොපුබ්බඞ්ගමා’’තිආදීසු ‘‘මනො’’තිආදීනං පදානං නිබ්බචනං නිරුත්තං, තං පදත්ථනිද්දෙසවසෙන වෙදිතබ්බං. පදත්ථො ච වුත්තනයෙන සුවිඤ්ඤෙය්‍යොව. යෙ සුඛෙන අත්ථිකා, තෙහි පසන්නෙන මනසා කායවචීමනොකම්මානි පවත්තෙතබ්බානීති අයමෙත්ථ භගවතො අධිප්පායො. පුඤ්ඤකිරියාය අඤ්ඤෙසම්පි පුබ්බඞ්ගමා හුත්වා තත්ථ තෙසං සම්මා උපනෙතාරො ඉමිස්සා දෙසනාය නිදානං. ‘‘ඡද්වාරාධිපතී රාජා (ධ. ප. අට්ඨ. 2.181 එරකපත්තනාගරාජවත්ථු), චිත්තානුපරිවත්තිනො ධම්මා (ධ. ස. දුකමාතිකා 62; 1205-1206), චිත්තස්ස එකධම්මස්ස, සබ්බෙව වසමන්වගූ’’ති (සං. නි. 1.62) එවමාදිසමානයනෙන ඉමිස්සා දෙසනාය සංසන්දනා දෙසනානුසන්ධි. පදානුසන්ධියො පන සුවිඤ්ඤෙය්‍යාවාති. අයං චතුබ්‍යූහො හාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො **ආවට්ටො හාරසම්පාතො**? ‘‘මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා’’ති තත්ථ යානි තීණි කුසලමූලානි, තානි අට්ඨන්නං සම්මත්තානං හෙතු. යෙ සම්මත්තා, අයං අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො. යං මනොසහජනාමරූපං, ඉදං දුක්ඛං. අසමුච්ඡින්නා පුරිමනිප්ඵන්නා අවිජ්ජා භවතණ්හා, අයං සමුදයො. යත්ථ තෙසං පහානං, අයං නිරොධොති ඉමානි චත්තාරි සච්චානි. අයං ආවට්ටො හාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො **විභත්තිහාරසම්පාතො**? ‘‘මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා, මනසා චෙ පසන්නෙන, තතො නං සුඛමන්වෙතී’’ති නයිදං යථාරුතවසෙන ගහෙතබ්බං. යො හි සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා පාණාතිපාතිම්හි මිච්ඡාදිට්ඨිකෙ මිච්ඡාපටිපන්නෙ සකං චිත්තං පසාදෙති, පසන්නෙන ච චිත්තෙන අභූතගුණාභිත්ථවනවසෙන භාසති වා නිපච්චකාරං වාස්ස යං කරොති, න තතො නං සුඛමන්වෙති. දුක්ඛමෙව පන තං තතො චක්කංව වහතො පදමන්වෙති. ඉති හි ඉදං විභජ්ජබ්‍යාකරණීයං. යං මනසා චෙ

පසන්නෙන භාසති වා කරොති වා, තඤ්චෙ වචීකම්මං කායකම්මඤ්ච සුඛවෙදනීයන්ති. තං කිස්ස හෙතු? සම්මත්තගතෙහි සුඛවෙදනීයං මිච්ඡාගතෙහි දුක්ඛවෙදනීයන්ති. කථං පනායං පසාදො දට්ඨබ්බො? නායං පසාදො, පසාදපතිරූපකො පන මිච්ඡාධිමොක්ඛොති වදාමි. අයං විභත්තිහාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො **පරිවත්තනො හාරසම්පාතො**? මනොපුබ්බඞ්ගමාතිආදි. යං මනසා පදුට්ඨෙන භාසති වා කරොති වා දුක්ඛස්සානුගාමී. ඉදඤ්හි සුත්තං එතස්ස උජුපටිපක්ඛො. අයං පරිවත්තනො හාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො **වෙවචනො හාරසම්පාතො**? ''මනොපුබ්බඞ්ගමා''ති මනො චිත්තං මනායතනං මනින්ද්‍රියං මනොවිඤ්ඤාණං මනොවිඤ්ඤාණධාතූති පරියායවචනං. පුබ්බඞ්ගමා පුරෙචාරිනො පුරෙගාමිනොති පරියායවචනං. ධම්මා අත්තා සභාවාති පරියායවචනං. සෙට්ඨං පධානං පවරන්ති පරියායවචනං. මනොමයා මනොනිබ්බත්තා මනොසම්භූතාති පරියායවචනං. පසන්නෙන සද්දහන්තෙන ඔකප්පෙන්තෙනාති පරියායවචනං. සුඛං සාතං වෙදයිතන්ති පරියායවචනං. අන්වෙති අනුගච්ඡති අනුබන්ධතීති පරියායවචනං. අයං වෙවචනො හාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො **පඤ්ඤත්තිහාරසම්පාතො**? මනොපුබ්බඞ්ගමාති අයං මනසො කිච්චපඤ්ඤත්ති. ධම්මාති සභාවපඤ්ඤත්ති, කුසලකම්මපථපඤ්ඤත්ති. මනොසෙට්ඨාති පධානපඤ්ඤත්ති. මනොමයාති සහජාතපඤ්ඤත්ති. පසන්නෙනාති සද්ධින්ද්‍රියෙන සමන්නාගතපඤ්ඤත්ති, අස්සද්ධියස්ස පටික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති. භාසති වා කරොති වාති සම්මාවාචාසම්මාකම්මන්තානං නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති. තතො නං සුඛමන්වෙතීති කම්මස්ස ඵලානුබන්ධපඤ්ඤත්ති, කම්මස්ස අවිනාසපඤ්ඤත්තීති. අයං පඤ්ඤත්තිහාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො **ඔතරණො හාරසම්පාතො**? මනොති විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො. ධම්මාති වෙදනාසඤ්ඤාසඞ්ඛාරක්ඛන්ධා. භාසති වා කරොති වාති කායවචීවිඤ්ඤත්තියො. තාසං නිස්සයා චත්තාරො මහාභූතාති රූපක්ඛන්ධොති අයං ඛන්ධෙහි ඔතරණො. මනොති අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණන්ති මනොග්ගහණෙන අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා ගහිතාති. සඞ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං...පෙ.... සමුදයො හොතීති අයං පටිච්චසමුප්පාදෙන ඔතරණොති. අයං ඔතරණො හාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො **සොධනො හාරසම්පාතො**? මනොති ආරම්භො නෙව පදසුද්ධි, න ආරම්භසුද්ධි. මනොපුබ්බඞ්ගමාති පදසුද්ධි, න ආරම්භසුද්ධි. තථා ධම්මාති යාව සුඛන්ති පදසුද්ධි, න ආරම්භසුද්ධි. සුඛමන්වෙතීති පන පදසුද්ධි චෙව ආරම්භසුද්ධි චාති. අයං සොධනො හාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො **අධිට්ඨානො හාරසම්පාතො**? මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා, මනොසෙට්ඨා මනොමයාති එකත්තතා. මනසා චෙ පසන්නෙනාති වෙමත්තතා, තථා මනසා චෙ පසන්නෙනාති එකත්තතා. භාසති වා කරොති වාති වෙමත්තතා, තථා මනසා චෙ පසන්නෙනාති එකත්තතා. සො පසාදො දුවිධො අජ්ඣත්තඤ්ච බ්‍යාපාදවික්ඛම්භනතො, බහිද්ධා ච ඔකප්පනතො. තථා සම්පත්තිභවහෙතුභූතොපි වඩ්ඪිහෙතුභූතොවාති අයං වෙමත්තතා. තයිදං සුත්තං ද්වීහි ආකාරෙහි අධිට්ඨාතබ්බං හෙතුනා ච යො පසන්නමානසො, විපාකෙන ච යො සුඛවෙදනීයොති. අයං අධිට්ඨානො හාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො **පරික්ඛාරො හාරසම්පාතො**? මනොපුබ්බඞ්ගමාති එත්ථ මනොති කුසලවිඤ්ඤාණං. තස්ස ච ඤාණසම්පයුත්තස්ස අලොභො අදොසො අමොහොති තයො සම්පයුත්තා හෙතූ, ඤාණවිප්පයුත්තස්ස අලොභො අදොසොති ද්වෙ සම්පයුත්තා හෙතූ. සබ්බෙසං අවිසෙසෙන යොනිසොමනසිකාරො හෙතු, චත්තාරි සම්පත්තිචක්කානි පච්චයො. තථා සද්ධම්මස්සවනං, තස්ස ච දානාදිවසෙන පවත්තමානස්ස දෙය්‍යධම්මාදයො පච්චයො. ධම්මාති චෙත්ථ වෙදනාදීනං ඉට්ඨාරම්මණාදයො. තථා තයො විඤ්ඤාණස්ස, වෙදනාදයො පසාදස්ස, සද්ධෙය්‍යවත්ථුකුසලාභිසඞ්ඛාරො විපාකසුඛස්ස පච්චයොති. අයං පරික්ඛාරො හාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො **සමාරොපනො හාරසම්පාතො**? මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මාති මනොති පුඤ්ඤචිත්තං, තං තිවිධං – දානමයං, සීලමයං, භාවනාමයන්ති. තත්ථ දානමයස්ස අලොභො පදට්ඨානං, සීලමයස්ස අදොසො පදට්ඨානං, භාවනාමයස්ස අමොහො පදට්ඨානං. සබ්බෙසං අභිප්පසාදො පදට්ඨානං, ‘‘සද්ධාජාතො උපසඞ්කමති, උපසඞ්කමන්තො පයිරුපාසතී’’ති (ම. නි. 2.183) **සුත්තං** විත්ථාරෙතබ්බං. කුසලචිත්තං සුඛස්ස ඉට්ඨවිපාකස්ස පදට්ඨානං. යොනිසොමනසිකාරො කුසලචිත්තස්ස පදට්ඨානං. යොනිසො හි මනසි කරොන්තො කුසලචිත්තං අධිට්ඨාති කුසලචිත්තං භාවෙති, සො අනුප්පන්නානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං අනුප්පාදාය ඡන්දං ජනෙති, උප්පන්නානං කුසලානං ධම්මානං…පෙ…. පදහති. තස්සෙවං චතූසු සම්මප්පධානෙසු භාවියමානෙසු චත්තාරො සතිපට්ඨානා යාව අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡතීති අයං භාවනාය සමාරොපනා. සති ච භාවනාය පහානඤ්ච සිද්ධමෙවාති. අයං සමාරොපනො හාරසම්පාතො.

තථා –

‘‘දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති, සංයමතො වෙරං න චීයති;
කුසලො ච ජහාති පාපකං, රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතො’’ති. (දී. නි. 2.197; උදා. 75; පෙටකො. 16);

තත්ථ **දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති** දානමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු වුත්තං. **සංයමතො වෙරං න චීයතීති** සීලමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු වුත්තං. **කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති** ලොභස්ස ච දොසස්ස ච මොහස්ස ච පහානමාහ. තෙන භාවනාමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු වුත්තං. **රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති** අනුපාදාපරිනිබ්බානමාහ.

දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති අලොභො කුසලමූලං. සංයමතො වෙරං න චීයතීති අදොසො කුසලමූලං. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති අමොහො කුසලමූලං. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති තෙසං නිස්සරණං වුත්තං.

දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති සීලක්ඛන්ධස්ස පදට්ඨානං. සංයමතො වෙරං න චීයතීති සමාධික්ඛන්ධස්ස පදට්ඨානං. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති පඤ්ඤාක්ඛන්ධස්ස විමුත්තික්ඛන්ධස්ස පදට්ඨානං. දානෙන ඔළාරිකානං කිලෙසානං පහානං, සීලෙන මජ්ඣිමානං, පඤ්ඤාය සුඛුමානං. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති කතාවීභූමිං දස්සෙති.

දදතො පුඤ්ඤං...පෙ.... ජහාති පාපකන්ති සෙක්ඛභූමි දස්සිතා. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති අග්ගඵලං වුත්තං.

තථා දදතො පුඤ්ඤං...පෙ.... න චීයතීති ලොකියකුසලමූලං වුත්තං. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති ලොකුත්තරකුසලමූලං වුත්තං. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති ලොකුත්තරස්ස කුසලමූලස්ස ඵලං වුත්තං.

දදතො...පෙ.... න චීයතීති පුථුජ්ජනභූමි දස්සිතා. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති සෙක්ඛභූමි දස්සිතා. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති අසෙක්ඛභූමි දස්සිතා.

දදතො ...පෙ.... න චීයතීති සග්ගගාමිනී පටිපදා වුත්තා. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති සෙක්ඛවිමුත්ති. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති අසෙක්ඛවිමුත්ති වුත්තා.

දදතො...පෙ.... න චීයතීති දානකථං සීලකථං සග්ගකථං ලොකියානං ධම්මානං දෙසනමාහ. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති ලොකෙ ආදීනවානුපස්සනාය සද්ධිං සාමුක්කංසිකං ධම්මදෙසනමාහ. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති තස්සා දෙසනාය ඵලමාහ.

දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති ධම්මදානං ආමිසදානඤ්ච වදති. සංයමතො වෙරං න චීයතීති පාණාතිපාතා වෙරමණියා සත්තානං අභයදානං වදති. එවං සබ්බානිපි සික්ඛාපදානි විත්ථාරෙතබ්බානි. තෙන ච සීලසංයමෙන සීලෙ පතිට්ඨිතො චිත්තං සංයමෙති, තස්ස සමථො පාරිපූරිං ගච්ඡති. එවං සො සමථෙ ඨිතො විපස්සනාකොසල්ලයොගතො කුසලො ච ජහාති පාපකං

රාගං ජහාති, දොසං ජහාති, මොහං ජහාති, අරියමග්ගෙන සබ්බෙපි පාපකෙ අකුසලෙ ධම්මෙ ජහාති. එවං පටිපන්නො ච රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති රාගාදීනං පරික්ඛයා ද්වෙපි විමුත්තියො අධිගච්ඡතීති අයං සුත්තනිද්දෙසො.

තත්ථ කතමො **දෙසනාහාරසම්පාතො**? ඉමස්මිං සුත්තෙ කිං දෙසිතං? ද්වෙ සුගතියො දෙවා ච මනුස්සා ච, දිබ්බා ච පඤ්ච කාමගුණා, මානුසකා ච පඤ්ච කාමගුණා, දිබ්බා ච පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා, මානුසකා ච පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා. ඉදං වුච්චති දුක්ඛං අරියසච්චං. තස්ස කාරණභාවෙන පුරිමපුරිමනිප්ඵන්නා තණ්හා සමුදයො අරියසච්චං. තයිදං වුච්චති අස්සාදො ච ආදීනවො ච. සබ්බස්ස පුරිමෙහි ද්වීහි පදෙහි නිද්දෙසො ''දදතො...පෙ.... න චීයතී''ති. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති මග්ගො වුත්තො. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති ද්වෙ නිබ්බානධාතුයො සඋපාදිසෙසා ච අනුපාදිසෙසා ච. ඉදං නිස්සරණං. ඵලාදීනි පන යථාරහං වෙදිතබ්බානීති. අයං දෙසනාහාරසම්පාතො.

විචයොති ''දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතී''ති ඉමිනා පඨමෙන පදෙන තිවිධම්පි දානමයං සීලමයං භාවනාමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු වුත්තං. දසවිධස්සපි දෙය්‍යධම්මස්ස පරිච්චාගො වුත්තො. තථා ඡබ්බිධස්සපි රූපාදිආරම්මණස්ස. ''සංයමතො වෙරං න චීයතී''ති දුතියෙන පදෙන අවෙරා අසපත්තා අබ්‍යාපාදා ච පටිපදා වුත්තා. ''කුසලො ච ජහාති පාපක''න්ති තතියෙන පදෙන ඤාණුප්පාදො අඤ්ඤාණනිරොධො සබ්බොපි අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො සබ්බෙපි බොධිපක්ඛියා ධම්මා වුත්තා. ''රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතො''ති රාගක්ඛයෙන රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති, මොහක්ඛයෙන අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති වුත්තාති. අයං විචයො හාරසම්පාතො.

යුත්තීති දානෙ ඨිතො උභයං පරිපූරෙති මච්ඡරියප්පහානඤ්ච පුඤ්ඤාභිසන්දඤ්චාති අත්ථෙසා යුත්ති. සීලසංයමෙ ඨිතො උභයං පරිපූරෙති උපචාරසමාධිං අප්පනාසමාධිඤ්චාති අත්ථෙසා යුත්ති. පාපකෙ ධම්මෙ පජහන්තො දුක්ඛං පරිජානාති, නිරොධං සච්ඡිකරොති, මග්ගං භාවෙතීති අත්ථෙසා යුත්ති. රාගදොසමොහෙසු සබ්බසො පරික්ඛීණෙසු අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායතීති අත්ථෙසා යුත්තීති. අයං යුත්තිහාරසම්පාතො.

පදට්ඨානන්ති දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති චාගාධිට්ඨානස්ස පදට්ඨානං. සංයමතො වෙරං න චීයතීති සච්චාධිට්ඨානස්ස පදට්ඨානං. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති පඤ්ඤාධිට්ඨානස්ස පදට්ඨානං. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති උපසමාධිට්ඨානස්ස පදට්ඨානන්ති. අයං පදට්ඨානො හාරසම්පාතො.

ලක්ඛණොති ‘‘දදතො’’ති එතෙන පෙයාවජ්ජං අත්ථචරියං සමානත්තතා ච දස්සිතාති වෙදිතබ්බා සඞ්ගහවත්ථුභාවෙන එකලක්ඛණත්තා. ‘‘සංයමතො’’ති එතෙන ඛන්තිමෙත්තාඅවිහිංසාඅනුද්දයාදයො දස්සිතාති වෙදිතබ්බා වෙරානුප්පාදනලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා. ‘‘වෙරං න චීයතී’’ති එතෙන හිරිඔත්තප්පඅප්පිච්ඡතාසන්තුට්ඨිතාදයො දස්සිතා වෙරාවඩ්ඪනෙන එකලක්ඛණත්තා. තථා අහිරිකානොත්තප්පාදයො අචෙතබ්බභාවෙන එකලක්ඛණත්තා. ‘‘කුසලො’’ති එතෙන කොසල්ලදීපනෙන සම්මාසඞ්කප්පාදයො දස්සිතා මග්ගඞ්ගාදිභාවෙන එකලක්ඛණත්තා. ‘‘ජහාති පාපක’’න්ති එතෙන පරිඤ්ඤාභිසමයාදයොපි දස්සිතා අභිසමයලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා. ‘‘රාගදොසමොහක්ඛයා’’ති එතෙන අවසිට්ඨකිලෙසාදීනම්පි ඛයා දස්සිතා ඛෙපෙතබ්බභාවෙන එකලක්ඛණත්තාති අයං ලක්ඛණො.

චතුබ්‍යූහොති දදතොති ගාථායං භගවතො කො අධිප්පායො? යෙ මහාභොගතං පත්ථයිස්සන්ති, තෙ දානං දස්සන්ති දාලිද්දියප්පහානාය. යෙ අවෙරතං ඉච්ඡන්ති, තෙ පඤ්ච වෙරානි පජහිස්සන්ති. යෙ කුසලධම්මෙහි ඡන්දකාමා, තෙ අට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං භාවෙස්සන්ති. යෙ නිබ්බායිතුකාමා, තෙ රාගදොසමොහං පජහිස්සන්තීති අයමෙත්ථ භගවතො අධිප්පායො. එවං නිබ්බචනනිදානසන්ධයො වත්තබ්බාති. අයං චතුබ්‍යූහො.

ආවට්ටොති යඤ්ච අදදතො මච්ඡරියං, යඤ්ච අසංයමතො වෙරං, යඤ්ච අකුසලස්ස පාපස්ස අප්පහානං, අයං පටිපක්ඛනිද්දෙසෙන සමුදයො. තස්ස අලොභෙන ච අදොසෙන ච අමොහෙන ච දානාදීහි පහානං, ඉමානි තීණි කුසලමූලානි. තෙසං පච්චයො අට්ඨ සම්මත්තානි, අයං මග්ගො. යො රාගදොසමොහානං ඛයො, අයං නිරොධොති. අයං ආවට්ටො.

විභත්තීති දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති එකංසෙන යො භයහෙතු දෙති, රාගහෙතු දෙති, ආමිසකිඤ්චික්ඛහෙතු දෙති, න තස්ස පුඤ්ඤං වඩ්ඪති. යඤ්ච දණ්ඩදානං සත්ථදානං පරවිහෙඨනත්ථං අපුඤ්ඤං අස්ස පවඩ්ඪති. යං පන කුසලෙන චිත්තෙන අනුකම්පන්තො වා අපචායමානො වා අන්නං දෙති, පානං වත්ථං යානං මාලාගන්ධවිලෙපනං සෙය්‍යාවසථං පදීපෙය්‍යං දෙති, සබ්බසත්තානං වා අභයදානං දෙති, මෙත්තචිත්තො හිතජ්ඣාසයො නිස්සරණසඤ්ඤී ධම්මං දෙසෙති. සංයමතො වෙරං න චීයතීති එකංසෙන අභයූපරතස්ස චීයති, කිංකාරණං? යං අසමත්ථො, භයූපරතො දිට්ඨධම්මිකස්ස භායති ‘‘මා මං රාජානො ගහෙත්වා හත්ථං වා ඡින්දෙය්‍යුං…පෙ.… ජීවන්තම්පි සූලෙ උත්තාසෙය්‍යු’’න්ති, තෙන සංයමෙන අවෙරං චීයති. යො පන එවං සමානො වෙරං න චීයති. යො පන එවං සමාදියති, පාණාතිපාතස්ස පාපකො විපාකො දිට්ඨෙ චෙව ධම්මෙ අභිසම්පරායෙ ච, එවං සබ්බස්ස අකුසලස්ස, සො තතො ආරමති, ඉමිනා

සංයමෙන වෙරං න චීයති. සංයමො නාම සීලං. තං චතුබ්බිධං චෙතනා සීලං, චෙතසිකං සීලං, සංවරො සීලං, අවීතික්කමො සීලන්ති. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති පාපපහායකා සත්තතිංස බොධිපක්ඛියා ධම්මා වත්තබ්බාති. අයං විභත්ති.

පරිවත්තනොති දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති, අදදතොපි පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති, න දානමයිකං. සංයමතො වෙරං න චීයති අසංයමතොපි වෙරං න චීයති, යං දානෙන පටිසඞ්ඛානබලෙන භාවනාබලෙන. කුසලො ච ජහාති පාපකං, අකුසලො පන න ජහාති. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතො, තෙසං අපරික්ඛයා නත්ථි නිබ්බුතීති. අයං පරිවත්තනො.

වෙවචනොති දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති. පරිච්චාගතො කුසලං උපචීයති. අනුමොදතොපි පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති චිත්තප්පසාදතොපි වෙයාවච්චකිරියායපි. සංයමතොති සීලසංවරතො සොරච්චතො. වෙරං න චීයතීති පාපං න වඩ්ඪති, අකුසලං න වඩ්ඪති. කුසලොති පණ්ඩිතො නිපුණො මෙධාවී පරික්ඛකො. ජහාතීති සමුච්ඡින්දති සමුග්ඝාටෙති. අයං වෙවචනො.

පඤ්ඤත්තීති දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති ලොභස්ස පටිනිස්සග්ගපඤ්ඤත්ති, අලොභස්ස නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති. සංයමතො වෙරං න චීයතීති දොසස්ස වික්ඛම්භනපඤ්ඤත්ති, අදොසස්ස නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති මොහස්ස සමුග්ඝාතපඤ්ඤත්ති, අමොහස්ස භාවනාපඤ්ඤත්ති. රාගදොසමොහස්ස පහානපඤ්ඤත්ති, අලොභාදොසාමොහස්ස භාවනාපඤ්ඤත්ති. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති කිලෙසානං පටිප්පස්සද්ධිපඤ්ඤත්ති, නිබ්බානස්ස සච්ඡිකිරියපඤ්ඤත්තීති. අයං පඤ්ඤත්ති.

ඔතරණොති දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති දානං නාම සද්ධාදීහි ඉන්ද්‍රියෙහි හොතීති අයං ඉන්ද්‍රියෙහි ඔතරණො. සංයමතො වෙරං න චීයතීති සංයමො නාම සීලක්ඛන්ධොති අයං ඛන්ධෙහි ඔතරණො. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති පාපප්පහානං නාම තීහි විමොක්ඛෙහි හොති. තෙසං උපායභූතානි තීණි විමොක්ඛමුඛානීති අයං විමොක්ඛමුඛෙහි ඔතරණො. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති විමුත්තික්ඛන්ධො. සො ච ධම්මධාතු ධම්මායතනඤ්චාති අයං ධාතූහි ච ආයතනෙහි ච ඔතරණොති. අයං ඔතරණො.

සොධනොති දදතොතිආදිකා පදසුද්ධි, නො ආරම්භසුද්ධි. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති අයං පදසුද්ධි ච ආරම්භසුද්ධි චාති. අයං සොධනො.

අධිට්ඨානොති දදතොති අයං එකත්තතා, චාගො පරිච්චාගො ධම්මදානං ආමිසදානං අභයදානං, අට්ඨ දානානි විත්ථාරෙතබ්බානි. අයං වෙමත්තතා.

සංයමොති අයං එකත්තතා. පාතිමොක්ඛසංවරො සතිසංවරොති අයං වෙමත්තතා. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති අයං එකත්තතා. සක්කායදිට්ඨිං පජහති විචිකිච්ඡං පජහතීතිආදිකා අයං වෙමත්තතා. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති අයං එකත්තතා. සඋපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු අනුපාදිසෙසා නිබ්බානධාතූති අයං වෙමත්තතාති. අයං අධිට්ඨානො.

පරික්ඛාරොති දානස්ස පාමොජ්ජං පච්චයො. අලොභො හෙතු, සංයමස්ස හිරොත්තප්පාදයො පච්චයො. යොනිසොමනසිකාරො අදොසො ච හෙතු, පාපප්පහානස්ස සමාධි යථාභූතඤාණදස්සනඤ්ච පච්චයො. තිස්සො අනුපස්සනා හෙතු, නිබ්බුතියා මග්ගසම්මාදිට්ඨි හෙතු, සම්මාසඞ්කප්පාදයො පච්චයොති. අයං පරික්ඛාරො.

සමාරොපනො හාරසම්පාතොති දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති දානමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු, තං සීලස්ස පදට්ඨානං. සංයමතො වෙරං න චීයතීති සීලමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු, තං සමාධිස්ස පදට්ඨානං. සීලෙන හි ඣානෙනපි රාගාදිකිලෙසා න චීයන්ති. යෙපිස්ස තප්පච්චයා උප්පජ්ජෙය්‍යුං ආසවා විඝාතපරිළාහා, තෙපිස්ස න හොන්ති. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති පහානපරිඤ්ඤා, තං භාවනාමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති රාගස්සපි ඛයා දොසස්සපි ඛයා මොහස්සපි ඛයා. තත්ථ රාගොති යො රාගො සාරාගො චෙතසො සාරජ්ජනා ලොභො ලුබ්භනා ලුබ්භිතත්තං අභිජ්ඣා ලොභො අකුසලමූලං. දොසොති යො දොසො දුස්සනා දුස්සිතත්තං බ්‍යාපාදො චෙතසො බ්‍යාපජ්ජනා දොසො අකුසලමූලං. මොහොති යං අඤ්ඤාණං අදස්සනං අනභිසමයො අසම්බොධො අප්පටිවෙධො දුම්මෙජ්ඣං බාල්‍යං අසම්පජඤ්ඤං මොහො අකුසලමූලං. ඉති ඉමෙසං රාගාදීනං ඛයො නිරොධො පටිනිස්සග්ගො නිබ්බුති නිබ්බායනා පරිනිබ්බානං සඋපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු අනුපාදිසෙසා නිබ්බානධාතූති. අයං සමාරොපනො හාරසම්පාතො.

මිස්සකහාරසම්පාතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නයසමුට්ඨානවාරවණ්ණනා

79. එවං නානාසුත්තවසෙන එකසුත්තවසෙන ච හාරවිචාරං දස්සෙත්වා ඉදානි නයවිචාරං දස්සෙතුං **‘‘තත්ථ කතමං නයසමුට්ඨාන’’**න්තිආදි ආරද්ධං. කස්මා පනෙත්ථ යථා ‘‘තත්ථ කතමො දෙසනාහාරො, අස්සාදාදීනවතාති ගාථා. අයං දෙසනාහාරො කිං දෙසයතී’’තිආදිනා හාරනිද්දෙසො ආරද්ධො, එවං ‘‘තත්ථ කතමො නන්දියාවට්ටො, තණ්හඤ්ච අවිජ්ජම්පි චාති ගාථා, අයං නන්දියාවට්ටො කිං නයතී’’තිආදිනා අනාරභිත්වා සමුට්ඨානමුඛෙන ආරද්ධන්ති? වුච්චතෙ – හාරනයානං විසයභෙදතො. යථා හි හාරා බ්‍යඤ්ජනමුඛෙන සුත්තස්ස අත්ථසංවණ්ණනා, න එවං නයා. නයා පන නානාසුත්තතො නිද්ධාරිතෙහි තණ්හාවිජ්ජාදීහි මූලපදෙහි චතුසච්චයොජනාය නයතො අනුබුජ්ඣියමානො දුක්ඛාදිඅත්ථො. සො හි

මග්ගඞ්ගාණං නයති සම්පාපෙතීති **නයො.** පටිවිජ්ඣන්තානං පන උග්ඝටිතඤ්ඤුආදීනං තිණ්ණං වෙනෙය්‍යානං වසෙන මූලපදවිභාගතො තිධා විභත්තා. එකමෙකො චෙත්ථ යතො නෙති, යඤ්ච නෙති, තෙසං සංකිලෙසවොදානානං විභාගතො ද්විසඞ්ගහො චතුඅට්ඨදිසො චාති භින්නො හාරනයානං විසයො. තථා හි වුත්තං – ‘‘හාරා බ්‍යඤ්ජනවිචයො, සුත්තස්ස නයා තයො ච සුත්තත්ථො’’ති (නෙත්ති. සඞ්ගහවාර). එවං විසිට්ඨවිසයත්තා හාරනයානං හාරෙහි අඤ්ඤථා නයෙ නිද්දිසන්තො ‘‘තත්ථ කතමං නයසමුට්ඨාන’’න්තිආදිමාහ.

තත්ථායං වචනත්ථො – සමුට්ඨහන්ති එතෙනාති **සමුට්ඨානං.** කෙ සමුට්ඨහන්ති? නයා. නයානං සමුට්ඨානං **නයසමුට්ඨානං.** කිං පන තං? තංතංමූලපදෙහි චතුසච්චයොජනා. සා හි නන්දියාවට්ටාදීනං නයානං උප්පත්තිට්ඨානතාය සමුට්ඨානං භූමීති ච වුච්චති. තථා ච වක්ඛති – ‘‘අයං වුච්චති නන්දියාවට්ටස්ස නයස්ස භූමී’’ති (නෙත්ති. 81). **පුබ්බා කොටි න පඤ්ඤායති අවිජ්ජාය ච භවතණ්හාය චා**තිආදි නන්දියාවට්ටස්ස නයස්ස භූමිදස්සනං. තත්ථ **පුබ්බා කොටි න පඤ්ඤායතී**ති අසුකස්ස නාම බුද්ධස්ස භගවතො, අසුකස්ස වා චක්කවත්තිනො කාලෙ අවිජ්ජා භවතණ්හා ච උප්පන්නා. තතො පුබ්බෙ නාහොසීති එවං අවිජ්ජාභවතණ්හානං න කාචි පුරිමා මරියාදා උපලබ්භති. කස්මා? අනමතග්ගත්තා සංසාරස්ස. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘අනමතග්ගොයං, භික්ඛවෙ, සංසාරො, පුබ්බා කොටි න පඤ්ඤායතී’’ති (සං. නි. 2.124; කථා. 75) විත්ථාරො. **තත්ථා**ති අවිජ්ජාභවතණ්හාසු. යදිපි අවිජ්ජාය සංයොජනභාවො, තණ්හාය ච නීවරණභාවො **පාළියං** වුත්තො, තථාපි අවිජ්ජාය පටිච්ඡාදිතාදීනවෙහි භවෙහි තණ්හා සංයොජෙතීති ඉමස්ස අත්ථස්ස දස්සනත්ථං **‘‘අවිජ්ජානීවරණං තණ්හාසංයොජන’’**න්ති වුත්තං.

අවිජ්ජාසංයුත්තාති අවිජ්ජාය මිස්සිතා, අවිජ්ජාය වා අභිනිවෙසවත්ථුසු බද්ධා. **අවිජ්ජාපක්ඛෙන විචරන්තී**ති අවිජ්ජාපක්ඛෙන අවිජ්ජාසභාගෙන ද්වාදසවිධෙන විපල්ලාසෙන අභිනිවෙසවත්ථුභූතෙ ආරම්මණෙ පවත්තන්ති. **තෙ වුච්චන්ති දිට්ඨිචරිතා**ති තෙ අවිජ්ජාභිභූතා රූපාදීනි නිච්චාදිතො අභිනිවිසන්තා දිට්ඨිචරිතාති වුච්චන්ති, දිට්ඨිචරිතා නාමාති අත්ථො. **තණ්හාපක්ඛෙනා**ති අට්ඨසතතණ්හාවිචරිතෙන. දිට්ඨිවිචරිතෙ තණ්හාවිචරිතෙ ච පටිපත්තියා විභජිත්වා දස්සෙතුං ‘‘දිට්ඨිචරිතා’’තිආදි වුත්තං. තත්ථ **අත්තකිලමථානුයොග**න්ති අත්තනො කායස්ස කිලිස්සනපයොගං අත්තපරිතාපනපටිපත්තිං. **කාමසුඛල්ලිකානුයොග**න්ති කාමසුඛස්ස අල්ලීයනපයොගං කාමෙසු පාතබ්‍යතං.

යදිපි බාහිරකා ‘‘දුක්ඛං තණ්හා’’ති ච ජානන්ති ‘‘ඉදං දුක්ඛං, එත්තකං දුක්ඛ’’න්ති, ‘‘අයං තණ්හා, අයං තස්සා විරාගො’’ති පරිඤ්ඤෙය්‍යපහාතබ්බභාවෙන පන න ජානන්ති, ඉති

පවත්තිපවත්තිහෙතුමත්තම්පි න ජානන්ති. කා පන කථා නිවත්තිනිවත්තිහෙතූසූති ආහ – **‘‘ඉතො බහිද්ධා නත්ථි සච්චවවත්ථාන’’**න්තිආදි. තත්ථ **සච්චප්පකාසනාති** සච්චදෙසනා. **සමථවිපස්සනාකොසල්ලන්ති** සමථවිපස්සනාසු භාවනාකොසල්ලං, තාසු උග්ගහපරිපුච්ඡාසවනමනසිකාරකොසල්ලං වා. විපස්සනාධිට්ඨානඤ්චෙත්ථ සමථං අධිප්පෙතං. **උපසමසුඛප්පත්තීති** කිලෙසානං වූපසමසුඛාධිගමො. **විපරීතචෙතාති** මිච්ඡාභිනිවිට්ඨචෙතා. **නත්ථි සුඛෙන සුඛන්ති** යං අනවජ්ජපච්චයපරිභොගසුඛෙන කායං චිත්තඤ්ච පටිප්පස්සද්ධදරථං කත්වා අරියෙහි පත්තබ්බං උපසමසුඛං, තං පටික්ඛිපති. **දුක්ඛෙනාති** කායබෙදනදුක්ඛෙන.

සො ලොකං වඩ්ඪයතීති සො කාමෙ පටිසෙවෙන්තො අත්තභාවසඞ්ඛාතං ලොකං වඩ්ඪෙති පීනෙති. පුත්තනත්තුපරම්පරාය වා සංසාරස්ස අනුපච්ඡෙදනතො සත්තලොකං වඩ්ඪෙති. **බහුං පුඤ්ඤං පසවතීති** අත්තනො පඤ්චහි කාමගුණෙහි සන්තප්පනෙන පුත්තමුඛදස්සනෙන ච බහුං පුඤ්ඤං උප්පාදෙති. අභිනිවෙසස්ස නාතිදළ්හතාය **එවංසඤ්ඤී**. දළ්හතාය **එවංදිට්ඨී දුක්ඛෙන සුඛං පත්ථයමානා අත්තකිලමථානුයොගමනුයුත්තා කාමෙසු පුඤ්ඤසඤ්ඤී කාමසුඛල්ලිකානුයොගමනුයුත්තා ච විහරන්තීති** යොජෙතබ්බං.

තදභිඤ්ඤා සන්තාති තථාසඤ්ඤිනො සමානා. **රොගමෙව වඩ්ඪයන්තීති** අත්තභාවරොගමෙව කිලෙසරොගමෙව වා අපරාපරං වඩ්ඪෙන්ති. **ගණ්ඩසල්ලෙසුපි** එසෙව නයො. **රොගාභිතුන්නාති** යථාවුත්තරොගබ්‍යාධිතා. **ගණ්ඩපටිපීළිතාති** යථාවුත්තගණ්ඩබාධිතා. **සල්ලානුවිද්ධාති** යථාවුත්තසල්ලෙන අනුපවිට්ඨා. **උම්මුජ්ජනිමුජ්ජානීති** උපපජ්ජනචවනානි. **උග්ඝාතනිග්ඝාතන්ති** උච්චාවචභාවං. **රොගගණ්ඩසල්ලභෙසජ්ජන්ති** යථාවුත්තරොගාදිතිකිච්ඡනං, සමථවිපස්සනං සන්ධාය වදති. තෙනෙවාහ – **‘‘සමථවිපස්සනා රොගනිග්ඝාතකභෙසජ්ජ’’**න්ති. තත්ථ **රොගනිග්ඝාතකන්ති** රොගවූපසමනං. **‘‘සංකිලෙසො දුක්ඛ’’**න්තිආදිනා සච්චානි තෙසං පරිඤ්ඤෙය්‍යාදිභාවෙන කථෙති.

තත්ථ සංකිලෙසො දුක්ඛන්ති අත්තකිලමථානුයොගකාමසුඛල්ලිකානුයොගසංකිලෙසවන්තො, තෙහි වා සංකිලිස්සමානො රූපාරූපකායො දුක්ඛං අරියසච්චං. **තදභිසඞ්ගො තණ්හාති** තත්ථ අභිසඞ්ගො ආසඞ්ගොති ලද්ධනාමා තණ්හා.

80. ඉදානි දිට්ඨිචරිතතණ්හාචරිතානං සක්කායදිට්ඨිදස්සනෙ පවත්තිභෙදං දස්සෙතුං **‘‘දිට්ඨිචරිතා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ දිට්ඨිචරිතා රූපං අත්තතො උපගච්ඡන්තීති **දිට්ඨිචරිතා** දිට්ඨාභිනිවෙසස්ස බලවභාවතො රූපං ‘‘අත්තා’’ති ගණ්හන්ති. තෙසඤ්හි අත්තාභිනිවෙසො බලවා, න තථා

අත්තනියාභිනිවෙසො. එස නයො **වෙදනන්ති**ආදීසුපි. **තණ්හාචරිතා රූපවන්තං අත්තානන්ති** තණ්හාචරිතා තණ්හාභිනිවෙසස්ස බලවභාවතො රූපං අත්තනො කිඤ්චනපලිබොධභාවෙ ඨපෙත්වා අවසෙසං වෙදනාදිං ''අත්තා''ති ගණ්හන්ති. **අත්තනි වා රූපන්ති** අත්තාධාරං වා රූපං. **රූපස්මිං වා අත්තානන්ති** රූපාධාරං වා අත්තානං. **වෙදනාවන්තන්ති**ආදීසුපි එසෙව නයො. එතෙසඤ්හි අත්තනියාභිනිවෙසො බලවා, න තථා අත්තාභිනිවෙසො. තස්මා යථාලද්ධං අත්තනියන්ති කප්පෙත්වා තදඤ්ඤං ''අත්තා''ති ගණ්හන්ති. **අයං වුච්චති වීසතිවත්ථුකා සක්කායදිට්ඨීති** අයං පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු එකෙකස්මිං චතුන්නං චතුන්නං ගාහානං වසෙන වීසතිවත්ථුකා සති විජ්ජමානෙ ඛන්ධපඤ්චකසඞ්ඛාතෙ කායෙ, සතී වා විජ්ජමානා තත්ථ දිට්ඨීති සක්කායදිට්ඨි.

ලොකුත්තරා සම්මාදිට්ඨීති පඨමමග්ගසම්මාදිට්ඨි. **අන්වායිකාති** සම්මාදිට්ඨියා අනුගාමිනො. යදා සම්මාදිට්ඨි සක්කායදිට්ඨියා පජහනවසෙන පවත්තා, තදා තස්සා අනුගුණභාවෙන පවත්තමානකාති අත්ථො. කෙ පන තෙති? ආහ **''සම්මාසඞ්කප්පො''**තිආදි. **''තෙ තයො ඛන්ධා''**තිආදිනා අරියමග්ගතො ඛන්ධමුඛෙන සමථවිපස්සනා නිද්ධාරෙති. **''තත්ථ සක්කායො''**තිආදි චතුසච්චනිද්ධාරණං. තං සබ්බං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

පුන **''තත්ථ යෙ රූපං අත්තතො උපගච්ඡන්ති''**තිආදිනා සක්කායදස්සනමුඛෙන උච්ඡෙදාදිඅන්තද්වයං, මජ්ඣිමඤ්ච පටිපදං නිද්ධාරෙති. තත්ථ **ඉමෙ වුච්චන්ති උච්ඡෙදවාදිනොති** ඉමෙ රූපාදිකෙ පඤ්චක්ඛන්ධෙ අත්තතො උපගච්ඡන්තා රූපාදීනං අනිච්චභාවතො උච්ඡිජ්ජති අත්තා විනස්සති න හොති පරං මරණාති එවං අභිනිවිසනතො ''උච්ඡෙදවාදිනො''ති වුච්චන්ති. **ඉමෙ වුච්චන්ති සස්සතවාදිනොති** ඉමෙ ''රූපවන්තං වා අත්තාන''න්තිආදිනා රූපාදිවිනිමුත්තො අඤ්ඤො කොචි අත්තාති උපගච්ඡන්තා ''සො නිච්චො ධුවො සස්සතො''ති අභිනිවිසනතො ''සස්සතවාදිනො''ති වුච්චන්ති. **''උච්ඡෙදසස්සතවාදා උභො අන්තා, අයං සංසාරපවත්ති''**තිආදි සච්චනිද්ධාරණං, තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යං.

උච්ඡෙදසස්සතං සමාසතො වීසතිවත්ථුකා සක්කායදිට්ඨීති අත්තා උච්ඡිජ්ජති අත්තා නිච්චොති ච ආදිප්පවත්තනතො උච්ඡෙදසස්සතදස්සනං සඞ්ඛෙපතො වීසතිවත්ථුකා සක්කායදිට්ඨි එව හොති. සබ්බොපි හි අත්තවාදො සක්කායදිට්ඨිඅන්තොගධො එවාති. **විත්ථාරතො ද්වාසට්ඨි දිට්ඨිගතානීති** උච්ඡෙදසස්සතදස්සනං විත්ථාරෙන **බ්‍රහ්මජාලෙ** (දී. නි. 1.28 ආදයො) ආගතානි ද්වාසට්ඨි දිට්ඨිගතානි. **තෙසන්ති** එවං සඞ්ඛෙපවිත්ථාරවන්තානං උච්ඡෙදසස්සතදස්සනානං. **පටිපක්ඛොති** පහායකපටිපක්ඛො. **තෙචත්තාලීසං බොධිපක්ඛියා ධම්මාති** අනිච්චසඤ්ඤා දුක්ඛසඤ්ඤා අනත්තසඤ්ඤා පහානසඤ්ඤා විරාගසඤ්ඤා නිරොධසඤ්ඤා

චත්තාරො සතිපට්ඨානා...පෙ.... අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගොති එතෙ තෙචත්තාලීසං බොධිපක්ඛියා ධම්මා.

එවං විපස්සනාවසෙන පටිපක්ඛං දස්සෙත්වා පුන සමථවසෙන දස්සෙතුං **''අට්ඨ විමොක්ඛා දස ච කසිණායතනානී''**ති වුත්තං. **ද්වාසට්ඨී දිට්ඨිගතානි මොහජාලන්**ති ද්වාසට්ඨි දිට්ඨිගතානි මොහජාලහෙතුකත්තා මොහජාලඤ්ච. **අනාදිඅනිධනප්පවත්තන්**ති පුරිමාය කොටියා අභාවතො අනාදි. අසති පටිපක්ඛාධිගමෙ සන්තානවසෙන අනුපච්ඡෙදෙන පවත්තනතො අනිධනප්පවත්තං. යස්මා පන මොහජාලහෙතුකානි දිට්ඨිගතානි මොහජාලෙ පදාලිතෙ පදාලිතානි හොන්ති, තස්මා වුත්තං – **''තෙචත්තාලීසං බොධිපක්ඛියා ධම්මා ඤාණවජිරං මොහජාලප්පදාලන''**න්ති.

තත්ථ **ඤාණවජිරන්**ති වජිරූපමඤාණං. අට්ඨ සමාපත්තියො සමාපජ්ජිත්වා තෙජෙත්වා තික්ඛසභාවං ආපාදිතං විපස්සනාඤාණං මග්ගඤාණඤ්ච ඤාණවජිරං. ඉදමෙව හි ඤාණං භගවතො පවත්තං ''මහාවජිරඤාණ''න්ති වුච්චති. තං පන සසම්භාරං කත්වා දස්සෙන්තො ''තෙචත්තාලීසං බොධිපක්ඛියා ධම්මා''ති ආහ. **මොහජාලප්පදාලනන්**ති පුබ්බභාගෙ වික්ඛම්භනවසෙන මග්ගක්ඛණෙ සමුච්ඡෙදවසෙන අවිජ්ජාභවතණ්හානං පදාලනං. අතීතාදිභෙදභින්නෙසු රූපාදීසු සකඅත්තභාවාදීසු ච සංසිබ්බනවසෙන පවත්තනතො ජාලං භවතණ්හා. තස්සා හි තණ්හා ජාලිනී සිබ්බිනී ජාලන්ති ච අධිවචනන්ති. එවං අත්තකිලමථානුයොගකාමසුඛල්ලිකානුයොගදිට්ඨිතණ්හාභිනිවෙසසස්සතුච්ඡෙදානං නිද්ධාරණවසෙන මොහජාලපරියායවිසෙසතො අවිජ්ජාතණ්හා විභජිත්වා යථානුසන්ධිනා සංකිලෙසපක්ඛං නිගමෙන්තො **''තෙන වුච්චති පුබ්බා කොටි න පඤ්ඤායති අවිජ්ජාය ච භවතණ්හාය චා''**ති ආහ.

81. **''තත්ථ දිට්ඨිචරිතො''**තිආදිනා වොදානපක්ඛං දස්සෙති. තත්ථ **සල්ලෙඛානුසන්තතවුත්තීති** අනුපද්දුතසල්ලෙඛවුත්ති. කස්මා? යස්මා **සල්ලෙඛෙ තිබ්බගාරවො**. දිට්ඨිචරිතො හි තපොජිගුච්ඡාදිනා අනුපායෙනපි යෙභුය්‍යෙන කිලෙසානං සල්ලෙඛනාධිප්පායෙන චරති, තස්මා සො සාසනෙ පබ්බජිතො ධුතධම්මවසෙන සල්ලෙඛපටිපදං පූරෙති. **සික්ඛානුසන්තතවුත්තීති** අච්ඡිද්දචතුපාරිසුද්ධිසීලවුත්ති. දිට්ඨියා සවිසයෙ පඤ්ඤාසදිසී පවත්තීති සො විසුජ්ඣමානො පඤ්ඤාධිකො හොතීති ආහ – **''දිට්ඨිචරිතො සම්මත්තනියාමං ඔක්කමන්තො ධම්මානුසාරී භවතී''**ති. තණ්හාවසෙන මිච්ඡාවිමොක්ඛො හොතීති තණ්හාචරිතො විසුජ්ඣමානො සද්ධාධිකොව හොති, තස්මා වුත්තං – **''තණ්හාචරිතො සම්මත්තනියාමං ඔක්කමන්තො සද්ධානුසාරී භවතී''**ති. **දිට්ඨිචරිතො සුඛාය පටිපදායා**තිආදි පටිපදානිද්දෙසො හෙට්ඨා **දෙසනාහාරවිභඞ්ගෙ** (නෙත්ති. 5 ආදයො) ආගතො එව, අත්ථොපි තත්ථ සබ්බප්පකාරතො වුත්තො එව.

අපුබ්බපදෙසු පන **විවෙචියමානොති** විමොචියමානො. **පටිනිස්සරතීති** නියාති විමුච්චතීති අත්ථො. **දන්ධඤ්ච ධම්මං ආජානාතීති** තණ්හාචරිතස්ස මන්දපඤ්ඤස්ස වසෙන වුත්තං. තික්ඛපඤ්ඤො පන ඛිප්පං ධම්මං ආජානාතීති. **"සත්තාපි දුවිධා"**තිආදිනා ඉන්ද්‍රියවිභාගෙන පුන පටිපදාවිභාගං දස්සෙති, තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යං.

"යෙ හි කෙචී"තිආදිනා තාසං පටිපදානං නියානෙ තීසුපි කාලෙසු එකන්තිකභාවං දස්සෙති. තත්ථ **ඉමාහි එව චතූහි පටිපදාහීති** ඉමාහි එව චතූහි පටිපදාහි, තබ්බිනිමුත්තාය අඤ්ඤාය පටිපදාය අභාවතො. **චතුක්කමග්ගන්ති** පටිපදාචතුක්කං, පටිපදා හි මග්ගොති. අථ වා **චතුක්කමග්ගන්ති** නන්දියාවට්ටස්ස චතුද්දිසාසඞ්ඛාතං මග්ගං. තා පන චතස්සො දිසා දිසාලොචනනයෙ ආගමිස්සන්ති. කිමත්ථං පන චතුක්කමග්ගං පඤ්ඤපෙන්තීති ආහ **"අබුධජනසෙවිතාය"**තිආදි. තත්ථ **අබුධජනසෙවිතායාති** අපණ්ඩිතජනසෙවිතාය. **බාලකන්තායාති** බාලජනකාමිතාය. **රත්තවාසිනියාති** රත්තෙසු රාගාභිභූතෙසු වසතීති රත්තවාසිනී, තස්සා. **නන්දියාති** තත්‍ර තත්‍රාභිනන්දනට්ඨෙන නන්දීසඞ්ඛාතාය. **අවට්ටනත්ථන්ති** සමුච්ඡින්දනත්ථං. **අයං වුච්චති නන්දියාවට්ටස්ස නයස්ස භූමීති** අයං තණ්හාවිජ්ජානං වසෙන සංකිලෙසපක්ඛෙ ද්වෙ දිසා සමථවිපස්සනානං වසෙන වොදානපක්ඛෙපි ද්වෙ දිසා චතුසච්චයොජනා නන්දියාවට්ටස්ස නයස්ස සමුට්ඨානතාය භූමීති.

82. එවං නන්දියාවට්ටස්ස නයස්ස භූමිං නිද්දිසිත්වා ඉදානි තස්ස දිසාභූතධම්මෙ නිද්දිසන්තෙන යස්මා එස්ස දිසාභූතධම්මෙසු වුත්තෙසු දිසාලොචනනයො වුත්තොයෙව හොති, තස්මා **"වෙය්‍යාකරණෙසු හි යෙ කුසලාකුසලා"**ති දිසාලොචනලක්ඛණං එකදෙසෙන පච්චාමසිත්වා **"තෙ දුවිධා උපපරික්ඛිතබ්බා"**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **තෙති** දිසාභූතධම්මා. **දුවිධාති** "ඉමෙ සංකිලෙසධම්මා, ඉමෙ වොදානධම්මා"ති එවං දුවිධෙන. **උපපරික්ඛිතබ්බාති** උපපත්තිතො පරිතො ඉක්ඛිතබ්බා, ධම්මයුත්තිතො තංතංදිසාභාවෙන පෙක්ඛිතබ්බා ආලොචිතබ්බාති අත්ථො.

යං පකාරං සන්ධාය "දුවිධා උපපරික්ඛිතබ්බා"ති වුත්තං, තං දස්සෙති **"ලොකවට්ටානුසාරී ච ලොකවිවට්ටානුසාරී චා"**ති. තස්සත්ථො – ලොකො එව වට්ටං ලොකවට්ටං. ලොකවට්ටභාවෙන අනුසරති පවත්තතීති ලොකවට්ටානුසාරී, සංකිලෙසධම්මොති අත්ථො. ලොකස්ස, ලොකතො වා විවට්ටං ලොකවිවට්ටං, නිබ්බානං. තං අනුසරති අනුලොමනවසෙන ගච්ඡතීති ලොකවිවට්ටානුසාරී, වොදානධම්මොති අත්ථො. තෙනෙවාහ – **"වට්ටං නාම සංසාරො, විවට්ටං නිබ්බාන"**න්ති.

තං කථං දට්ඨබ්බන්ති තං කථං කෙන පකාරෙන දට්ඨබ්බන්ති චෙ? **උපචයෙන**. යථා කතං කම්මං ඵලදානසමත්ථං හොති, තථා කතං

උපචිතන්ති වුච්චති. එවං උපචිතභාවෙ කම්මං නාම හොති, විපාකවට්ටස්ස කාරණං හොතීති අත්ථො. සබ්බෙපි කිලෙසා චතූහි විපල්ලාසෙහි නිද්දිසිතබ්බා, දසන්නම්පි කිලෙසානං විපල්ලාසහෙතුභාවතො. **තෙ කත්ථ දට්ඨබ්බාති** තෙ පන විපල්ලාසා කත්ථ පස්සිතබ්බාති ආහ – **''දස වත්ථුකෙ කිලෙසපුඤ්ජෙ''**ති. දසවිධකාරණෙ කිලෙසසමූහෙති අත්ථො. තත්ථ කිලෙසාපි කිලෙසවත්ථු, කිලෙසානං පච්චයධම්මාපි කිලෙසවත්ථු. තෙසු කාරණභාවෙන පුරිමසිද්ධා කිලෙසා පරතො පරෙසං කිලෙසානං පච්චයභාවතො කිලෙසාපි කිලෙසවත්ථු. අයොනිසොමනසිකාරො, අයොනිසොමනසිකාරපරික්ඛතා ච ධම්මා කිලෙසුප්පත්තිහෙතුභාවතො කිලෙසප්පච්චයාපි කිලෙසවත්ථූති දට්ඨබ්බං.

චත්තාරො ආහාරාති එත්ථ ආහාරසීසෙන තබ්බිසයා කිලෙසාපි අධිප්පෙතා. **චතස්සො විඤ්ඤාණට්ඨිතියොති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **''පඨමෙ ආහාරෙ''**තිආදිනා දසවත්ථුකෙ කිලෙසපුඤ්ජෙ පුරිමං පුරිමං පච්ඡිමස්ස පච්ඡිමස්ස කාරණන්ති දස්සෙති. තත්ථ **පඨමෙ ආහාරෙති** විසයභූතෙ පඨමෙ ආහාරෙ පඨමො විපල්ලාසො පවත්තතීති අත්ථො. සෙසාහාරෙසුපි එසෙව නයො. **පඨමෙ විපල්ලාසෙති** පඨමෙ විපල්ලාසෙ අප්පහීනෙ සති **පඨමං උපාදානං** පවත්තතීති අත්ථො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං නිද්දෙසෙයෙව කථයිස්සාම.

83. ඉදානි දසවත්ථුකං කිලෙසපුඤ්ජං තණ්හාවිජ්ජාවසෙන ද්වෙ කොට්ඨාසෙ කරොන්තො **''යො ච කබළීකාරො ආහාරො''**තිආදිමාහ. තත්ථ කබළීකාරාහාරං ඵස්සාහාරඤ්ච අපරිජානන්තස්ස තණ්හාචරිතස්ස යථාක්කමං කායවෙදනාසු තිබ්බො ඡන්දරාගො හොති, ඉති උපක්කිලෙසස්ස ඡන්දරාගස්ස හෙතුභාවතො යො ච කබළීකාරො ආහාරො, යො ච ඵස්සො ආහාරො, **ඉමෙ තණ්හාචරිතස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසාති** වුත්තා. තථා මනොසඤ්චෙතනාහාරං විඤ්ඤාණාහාරඤ්ච අපරිජානන්තො දිට්ඨිචරිතො තෙසු අත්තසඤ්ඤී නිච්චසඤ්ඤී ච හොතීති වුත්තනයෙනෙව තෙ දිට්ඨිචරිතස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසාති වුත්තා. තථා පුරිමකා ද්වෙ විපල්ලාසා පුරිමකානි එව ච ද්වෙ ද්වෙඋපාදානයොගගන්ථාසවඔඝසල්ලවිඤ්ඤාණට්ඨිතිඅගතිගමනානි තණ්හාපධානත්තා තණ්හාසභාවත්තා තණ්හාවිසයත්තා ච තණ්හාචරිතස්ස උපක්කිලෙසාති වුත්තා. පච්ඡිමකානි පන තානි දිට්ඨිපධානත්තා දිට්ඨිසභාවත්තා දිට්ඨිවිසයත්තා ච දිට්ඨිචරිතස්ස උපක්කිලෙසාති වුත්තාති දට්ඨබ්බා.

84. **කබළීකාරෙ ආහාරෙ ''අසුභෙ සුභ''න්ති විපල්ලාසොති** චතූසු ආහාරෙසු කබළීකාරෙ ආහාරෙ චතූසු ච විපල්ලාසෙසු ''අසුභෙ සුභ''න්ති විපල්ලාසො දට්ඨබ්බො කබළීකාරාහාරස්ස අසුභසභාවත්තා අසුභසමුට්ඨානත්තා ච. තථා ඵස්සාහාරස්ස දුක්ඛසභාවත්තා දුක්ඛපච්චයත්තා

ච විසෙසතො තත්ථ ‘‘දුක්ඛෙ සුඛ’’න්ති විපල්ලාසො. තථා යෙභුය්‍යෙන සත්තා විඤ්ඤාණෙ නිච්චසඤ්ඤිනො, සඞ්ඛාරෙසු ච අත්තසඤ්ඤිනො, චෙතනාපධානා ච සඞ්ඛාරාති වුත්තං – **‘‘විඤ්ඤාණෙ ආහාරෙ…පෙ…. අත්තාති විපල්ලාසො’’**ති. **පඨමෙ විපල්ලාසෙ ඨිතො කාමෙ උපාදියතී**ති ‘‘අසුභෙ සුභ’’න්ති විපරියෙසග්ගාහී කිලෙසකාමෙන වත්ථුකාමෙ දළ්හං ගණ්හාති. **ඉදං වුච්චති කාමුපාදාන**න්ති යං තථා කාමානං ගහණං, ඉදං වුච්චති කාමුපාදානං. ‘‘දුක්ඛෙ සුඛ’’න්ති විපරියෙසග්ගාහී ‘‘සීලබ්බතෙහි අනාගතෙ භවවිසුද්ධීති තං නිබ්බුතිසුඛ’’න්ති දළ්හං ගණ්හාති. ‘‘අනිච්චෙ නිච්ච’’න්ති විපරියෙසග්ගාහී ‘‘සබ්බෙ භවා නිච්චා ධුවා සස්සතා අවිපරිණාමධම්මා’’ති සංසාරාභිනන්දිනිං භවදිට්ඨිං දළ්හං ගණ්හාති. ‘‘අනත්තනි අත්තා’’ති විපරියෙසග්ගාහී ‘‘අසති අත්තනි කස්සිදං කම්මඵලං, තස්මා සො කරොති, සො පටිසංවෙදෙතී’’ති අත්තදිට්ඨිං දළ්හං ගණ්හාතීති ඉමමත්ථං දස්සෙති **‘‘දුතියෙ විපල්ලාසෙ ඨිතො’’**තිආදිනා.

අයං වුච්චති කාමයොගොති යෙන කාමරාගසඞ්ඛාතෙන කාමුපාදානෙන වත්ථුකාමෙහි සහ සත්තො සංයොජීයති, අයං කාමරාගො ‘‘කාමයොගො’’ති වුච්චති. **අයං වුච්චති භවයොගොති** යතො සීලබ්බතුපාදානසඞ්ඛාතෙන භවුපාදානෙන භවෙන සහ සත්තො සංයොජීයති, අයං භවරාගො ‘‘භවයොගො’’ති වුච්චති. **අයං වුච්චති දිට්ඨියොගොති** යාය අහෙතුකදිට්ඨිආදිසඞ්ඛාතාය පාපිකාය දිට්ඨියා, සක්කායදිට්ඨිආදිඅවසිට්ඨදිට්ඨියා ච සත්තො දුක්ඛෙන සහ සංයොජීයති, අයං පාපිකා දිට්ඨි ‘‘දිට්ඨියොගො’’ති වුච්චති. **අයං වුච්චති අවිජ්ජායොගොති** යාය අත්තවාදුපාදානෙන සකලවට්ටදුක්ඛෙන ච සහ සත්තො සංයොජීයති, අයං අවිජ්ජා ‘‘අවිජ්ජායොගො’’ති වුච්චති.

යස්මා පන කාමයොගාදයො අභිජ්ඣාකායගන්ථාදීනං පච්චයා හොන්ති, තස්මා **‘‘පඨමෙ යොගෙ ඨිතො අභිජ්ඣාය කායං ගන්ථතී’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **අභිජ්ඣාය කායං ගන්ථතීති** පරාභිජ්ඣායනලක්ඛණාය අභිජ්ඣාය නාමකායං ගන්ථති ඝට්ටෙතීති අත්ථො. තථා භවපත්ථනාය අප්පහීනත්තා භවදිට්ඨිභවරාගවසෙන ආඝාතවත්ථූසු සත්තා චිත්තානි පදූසෙන්තීති ආහ – **‘‘දුතියෙ යොගෙ ඨිතො බ්‍යාපාදෙන කායං ගන්ථතී’’**ති. තථා දිට්ඨිවසෙන අවිජ්ජාවසෙන ච සීලබ්බතෙහි සුජ්ඣති, ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤන්ති ච අභිනිවිසතීති ආහ – **‘‘තතියෙ…පෙ…. ඉදංසච්චාභිනිවෙසෙන කායං ගන්ථතී’’**ති.

තස්සාති තස්ස අභිජ්ඣාදීහි සමන්නාගතස්ස පුග්ගලස්ස. **එවං ගන්ථිතාති** එවං අභිජ්ඣායනාදිවසෙන නාමකායං ගන්ථිත්වා ඨිතා. **ආසවන්තීති** ආසවභාවෙන පවත්තන්ති. **කුතො ච වුච්චති ආසවන්තීති** කුතො පන හෙතුතො තෙ කිලෙසා ආසවන්තීති ආසවහෙතුං පුච්ඡති. යස්මා පන කිලෙසා කුසලප්පවත්තිං නිවාරෙත්වා චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨන්තා,

මග්ගෙන අසමුච්ඡින්නා එව වා ආසවානං උප්පත්තිහෙතු හොන්ති, තස්මා **‘‘අනුසයතො වා පරියුට්ඨානතො වා’’**ති වුත්තං. **අභිජ්ඣාකායගන්ථෙන කාමාසවොති** අභිජ්ඣාකායගන්ථෙන සිද්ධෙන කාමරාගසභාවත්තා කාමාසවො සිද්ධො හොති. කත්ථචිදෙව විසයෙ දොමනස්සිතො තප්පටිපක්ඛෙ විසයෙ තබ්බිසයබහුලෙ ච භවෙ පත්ථෙතීති ආහ – **‘‘බ්‍යාපාදකායගන්ථෙන භවාසවො’’**ති. **පරාමාසකායගන්ථෙන දිට්ඨාසවොති** සීලබ්බතපරාමාසකායගන්ථෙන සිද්ධෙන තංසභාවත්තා අපරාපරං වා දිට්ඨියො ගන්ථෙන්තස්ස දිට්ඨාසවො සිද්ධො හොති. **ඉදංසච්චාභිනිවෙසකායගන්ථෙන අවිජ්ජාසවොති** ‘‘ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤ’’න්ති අභිනිවිසන්තස්ස අයොනිසොමනසිකාරතො අනෙකෙහි අකුසලෙහි ධම්මෙහි සද්ධිං අවිජ්ජාසවො උප්පජ්ජති, සබ්බෙසං වා අකුසලධම්මානං අවිජ්ජාපුබ්බඞ්ගමත්තා ඉදංසච්චාභිනිවෙසකායගන්ථෙන සිද්ධෙන තස්ස හෙතුභූතො අවිජ්ජාසවො සිද්ධො හොති.

යස්මා පන ආසවා එව පරිබුද්ධා වට්ටස්මිං ඔහනන්ති ඔසාදෙන්තීති ‘‘ඔඝා’’ති වුච්චන්ති, තස්මා වුත්තං – **‘‘තස්ස ඉමෙ චත්තාරො ආසවා’’**තිආදි.

අනුසයසහගතාති අනුසයභාවං අප්පටික්ඛිපිත්වා ගතා පවත්තා, අනුසයභූතා වා. **අජ්ඣාසයන්ති** චිත්තං. **අනුපවිට්ඨාති** ඔගාළ්හා. **හදයං ආහච්ච තිට්ඨන්තීති** චිත්තස්ස අබ්භන්තරසඞ්ඛාතං හදයං ආහන්ත්වා තිට්ඨන්ති. තථා හි වුත්තං **අට්ඨසාලිනියං** (ධ. ස. අට්ඨ. 5) ‘‘අබ්භන්තරට්ඨෙන හදය’’න්ති. **තෙන වුච්චන්ති සල්ලාති** යස්මා අජ්ඣාසයං අනුපවිට්ඨා හදයං ආහච්ච තිට්ඨන්ති, තෙන වුච්චන්ති ‘‘සල්ලා’’ති. පීළාජනනං දුරුද්ධරණතා ච සල්ලට්ඨො. ‘‘එසො මෙ අත්තා’’ති ගහණමුඛෙන ‘‘එසොහමස්මී’’ති ගහණං හොතීති දිට්ඨිං නිස්සායපි මානං ජප්පෙන්තීති ආහ **‘‘දිට්ඨියොසෙන මානසල්ලො’’**ති.

පරියාදින්නන්ති අඤ්ඤස්ස ඔකාසං අදත්වා සමන්තතො ගහිතං. **චතූසු ධම්මෙසු සණ්ඨහතීති** ආරම්මණපච්චයතාය ආරම්මණභූතෙසු චතූසු ධම්මෙසු පතිට්ඨහති. තානි සරූපතො දස්සෙති **‘‘රූපෙ වෙදනාය සඤ්ඤාය සඞ්ඛාරෙසූ’’**ති. **නන්දූපසෙවනෙනාති** ලොභසහගතස්ස සම්පයුත්තා නන්දී සහජාතකොටියා, ඉතරස්ස උපනිස්සයකොටියා උපසෙවනන්ති නන්දූපසෙවනං, තෙන නන්දූපසෙවනෙන. කෙන පන තං නන්දූපසෙවනන්ති ආහ – **‘‘රාගසල්ලෙන නන්දූපසෙවනෙන විඤ්ඤාණෙනා’’**ති.

තත්ථ **රාගසල්ලෙනාති** රාගසල්ලෙන හෙතුභූතෙන නන්දූපසෙවනෙන විඤ්ඤාණෙනාති ඉත්ථම්භූතලක්ඛණෙ කරණවචනං. **රූපූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිතීති** රූපමෙව ආරම්මණකරණවසෙන උපගන්තබ්බතො,

විඤ්ඤාණස්ස පතිට්ඨාභාවතො ච රූපූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිතී. තිට්ඨති එත්ථාති ඨිති. පඤ්චවොකාරභවස්මිඤ්හි අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණං රූපක්ඛන්ධං නිස්සාය තිට්ඨති. **දොසසල්ලෙනාති** සහජාතෙන දොසසල්ලෙන. යදා වෙදනූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිතී වුච්චති, තදා උපනිස්සයකොටියාව නන්දියා උපසිත්තං විඤ්ඤාණං දට්ඨබ්බං. වෙදනාපි දොමනස්සවෙදනාව. යදා ච උපනිස්සයපච්චයභූතෙන දොසසල්ලෙන වෙදනූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිතී වුච්චති, තදා සහජාතකොටියා, උපනිස්සයකොටියා වා නන්දියා උපසිත්තං විඤ්ඤාණං දට්ඨබ්බං. වෙදනා පන තිස්සොපි තිස්සන්නං වෙදනානං ආරම්මණූපනිස්සයභාවතො. තත්ථ පඨමනයො දොමනස්සාරම්මණස්ස අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණස්ස වසෙන වුත්තො. දුතියො සබ්බවෙදනාරම්මණස්ස වසෙනාපි දට්ඨබ්බං.

මානසල්ලෙනාති මානසල්ලෙන සහජාතෙන, උපනිස්සයභූතෙන වා. **මොහසල්ලෙනාති** එත්ථාපි එසෙව නයො. එත්ථ ච අනාදිමතිසංසාරෙ ඉත්ථිපුරිසා රූපාභිරාමාති රාගසල්ලවසෙන පඨමා විඤ්ඤාණට්ඨිති යොජිතා. සබ්බායපි වෙදනාය දුක්ඛපරියායසබ්භාවතො දුක්ඛාය ච දොසො අනුසෙතීති දොසසල්ලවසෙන දුතියා, සඤ්ඤාවසෙන ''සෙය්‍යොහමස්මී''ති මඤ්ඤනා හොතීති මානසල්ලවසෙන තතියා, සඞ්ඛාරෙසු සමූහඝනං දුබ්බිනිබ්භොගන්ති මොහසල්ලවසෙන චතුත්ථී විඤ්ඤාණට්ඨිතී යොජිතාති දට්ඨබ්බා.

උපත්ථද්ධන්ති ඔලුබ්භාරම්මණභූතාහි විඤ්ඤාණට්ඨිතීහි උපත්ථම්භිතං. **තඤ්ච කම්මන්ති** යං ''චෙතනා චෙතසික''න්ති පුබ්බෙ (නෙත්ති. 82) වුත්තං. **ඉමෙ ච කිලෙසාති** ඉමෙ ච දසවත්ථුකා කිලෙසා. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

85. ඉදානි ආහාරාදයො නයානං සංකිලෙසපක්ඛෙ දිසාභාවෙන වවත්ථපෙතුං **''ඉමා චතස්සො දිසා''**තිආදි ආරද්ධං, තං උත්තානමෙව. පුන **කබළීකාරො ආහාරොති**ආදි ආහාරාදීසුයෙව යස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා, තං විභජිත්වා දස්සෙතුං ආරද්ධං. තත්ථ **දසන්නං සුත්තානන්ති** එකදෙසෙසු සමුදායවොහාරෙන වුත්තං. සමුදායෙසු හි පවත්තා සමඤ්ඤා අවයවෙසුපි දිස්සති, ''යථා පටො දඩ්ඪො, සමුද්දො දිට්ඨො''ති ච. **එකො අත්ථොති** එකස්ස අත්ථස්ස නිප්ඵාදනතො වුත්තං. **බ්‍යඤ්ජනමෙව නානන්ති** එත්ථ බ්‍යඤ්ජනග්ගහණෙන බ්‍යඤ්ජනත්ථොපි ගහිතොති දට්ඨබ්බං. දසහිපි සුත්තපදෙහි සවත්ථුකා තණ්හා වුත්තා. තණ්හා ච රාගචරිතං පුග්ගලං ඛිප්පං දූසෙතීති ආහ – **''ඉමෙ රාගචරිතස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා''**ති. යථා ච පඨමදිසාභාවෙන වුත්තධම්මා රාගචරිතස්ස උපක්කිලෙසා, එවං දුතියදිසාභාවෙන වුත්තධම්මා දොසචරිතස්ස. තතියචතුත්ථදිසාභාවෙන වුත්තධම්මා යථාක්කමං දිට්ඨිචරිතස්ස මන්දස්ස

තික්ඛස්ස ච උපක්කිලෙසා වුත්තා. තෙසං උපක්කිලෙසභාවො වුත්තනයානුසාරෙන වෙදිතබ්බො.

ආහාරවිපල්ලාසාදයො යදිපි සබ්බෙහි තීහි විමොක්ඛමුඛෙහි පුබ්බභාගෙ යථාරහං පරිඤ්ඤෙය්‍යා පහාතබ්බා ච. යස්ස පන දුක්ඛානුපස්සනා පුරිමෙ ආහාරද්වයෙ දුක්ඛාකාරෙන බහුලං පවත්තති, තස්ස වසෙන යො ච කබළීකාරො ආහාරො, යො ච ඵස්සො ආහාරො, ඉමෙ අප්පණිහිතෙන විමොක්ඛමුඛෙන පරිඤ්ඤං ගච්ඡන්තීති වුත්තං. එස නයො සෙසෙසු. එවඤ්චෙතං, න අඤ්ඤථා. න හි අරියමග්ගානං විය පහාතබ්බෙසු විමොක්ඛමුඛානං පරිඤ්ඤෙය්‍යපහාතබ්බෙසු කොචි නියමො සම්භවති. **ඉති සබ්බෙ ලොකවට්ටානුසාරිනො ධම්මා නිය්‍යන්ති, තෙ ලොකා තීහි විමොක්ඛමුඛෙහීති** නිගමනං. තස්සත්ථො – ඉති එවං වුත්තප්පකාරා සබ්බෙ ආහාරාදයො ලොකසඞ්ඛාතවට්ටානුසාරිනො ධම්මා තෙ ලොකභූතා වට්ටතො නිය්‍යන්ති අනිච්චානුපස්සනාදීහි තීහි විමොක්ඛමුඛෙහීති.

86. එවං සංකිලෙසපක්ඛෙ දිසාභූතධම්මෙ නිද්දිසිත්වා ඉදානි වොදානපක්ඛෙ දිසාභූතධම්මෙ දස්සෙතුං **''චතස්සො පටිපදා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ දිබ්බබ්‍රහ්මඅරියආනෙඤ්ජවිහාරොති **චත්තාරො විහාරා**. මානප්පහානආලයසමුග්ඝාතඅවිජ්ජාපහානභවූපසමා **චත්තාරො අච්ඡරියා අබ්භුතා ධම්මා**. සච්චාධිට්ඨානාදීනි **චත්තාරි අධිට්ඨානානි**. ඡන්දසමාධිභාවනාදයො **චතස්සො සමාධිභාවනා**. ඉන්ද්‍රියසංවරො තපසඞ්ඛාතො පුඤ්ඤධම්මො බොජ්ඣඞ්ගභාවනා සබ්බූපධිපටිනිස්සග්ගසඞ්ඛාතං නිබ්බානඤ්චාති **චත්තාරො සුඛභාගියා ධම්මා** වෙදිතබ්බාති.

පඨමා පටිපදාතිආදි පටිපදාසතිපට්ඨානාදීනං අභෙදසන්දස්සනං. යදි එවං කස්මා විසුං ගහණං කතන්ති? දසවත්ථුකස්ස කිලෙසපුඤ්ජස්ස පටිපක්ඛභාවදස්සනත්ථං පටිපදාදිදසකනිද්දෙසො. තථා හි වක්ඛති – ''චත්තාරො ආහාරා තෙසං පටිපක්ඛො චතස්සො පටිපදා''තිආදි (නෙත්ති. 87). කිඤ්චාපි චතූසු සතිපට්ඨානෙසු ''ඉදං නාම සතිපට්ඨානං ඉමාය එව පටිපදාය ඉජ්ඣතී''ති නියමො නත්ථි, තථාපි පඨමාය පටිපදාය පඨමං සතිපට්ඨානං සම්භවතීති සම්භවවසෙන එවං වුත්තං – **''පඨමා පටිපදා, පඨමං සතිපට්ඨාන''**න්ති. යස්මා පන ආහාරවිපල්ලාසාදීනං විය පටිපදාසතිපට්ඨානාදීනං අත්ථතො නානත්තං නත්ථි. සතිපට්ඨානානියෙව හි තථා තථා පටිපජ්ජමානානි දුක්ඛාපටිපදාදන්ධාභිඤ්ඤාදිනාමකානි හොන්ති, තස්මා යථා සංකිලෙසපක්ඛෙ ''පඨමෙ ආහාරෙ පඨමො විපල්ලාසො''තිආදිනා අධිකරණභෙදෙන වුත්තං, එවං අධිකරණභෙදං අකත්වා ''පඨමා පටිපදා, පඨමං සතිපට්ඨාන''න්තිආදි වුත්තං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

අන්ධස්ස පබ්බතාරොහනං විය කදාචිදෙව උප්පජ්ජනකං **අච්ඡරියං,** අච්ඡරායොග්ගං අච්ඡරියන්ති පොරාණා. අභූතපුබ්බං භූතන්ති **අබ්භූතං.** උභයම්පෙතං විම්හයාවහස්ස අධිවචනං. න හි මානප්පහානාදිතො අඤ්ඤං දුරභිසම්භවතරං විම්හනීයඤ්ච උපලබ්භතීති අධිතිට්ඨති එතෙන, එත්ථ වා අධිට්ඨානමත්තමෙව වා තන්ති **අධිට්ඨානං.** සච්චඤ්ච තං අධිට්ඨානඤ්ච, සච්චස්ස වා අධිට්ඨානං, සච්චං අධිට්ඨානං එතස්සාති වා **සච්චාධිට්ඨානං.** සෙසෙසුපි එසෙව නයො. සමාධි එව භාවෙතබ්බතාය **සමාධිභාවනා.** සුඛං භජතීති **සුඛභාගියො,** සුඛභාගස්ස වා සුඛකොට්ඨාසස්ස හිතොති සුඛභාගියො. එකස්සපි සත්තස්ස අසුභභාවනාදයො විය එකදෙසෙ අවත්තිත්වා අනවසෙසපරියාදානතො නත්ථි එතිස්සා පමාණන්ති **අප්පමඤ්ඤා.**

පඨමා පටිපදා භාවිතා බහුලීකතා පඨමං සතිපට්ඨානං පරිපූරෙතීති පඨමාය පටිපදාය භාවනාබහුලීකාරො පඨමස්ස සතිපට්ඨානස්ස භාවනාපාරිපූරීති අත්ථො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. යථා හි අරියමග්ගෙ භාවිතෙ සතිපට්ඨානාදයො බොධිපක්ඛියධම්මා සබ්බෙපි භාවිතා එව හොන්ති, එවංසම්පදමිදං දට්ඨබ්බං.

කායානුපස්සනාය කාමරාගස්ස උජුවිපච්චනීකභාවතො **''පඨමො සතිපට්ඨානො භාවිතො බහුලීකතො කාමපටිපක්ඛං පඨමං ඣානං පරිපූරෙතී''**ති වුත්තං. තථා පීතිපටිසංවෙදනාදිවසෙන පවත්තමානං දුතියං සතිපට්ඨානං, සප්පීතිකස්ස දුතියජ්ඣානස්ස චිත්තස්ස අභිප්පමොදනවසෙන පවත්තමානං තතියං සතිපට්ඨානං උක්කංසගතසුඛස්ස තතියජ්ඣානස්ස අනිච්චවිරාගාදිවසෙන පවත්තියා සඞ්ඛාරෙසු උපෙක්ඛකං චතුත්ථං සතිපට්ඨානං උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධිභාවතො චතුත්ථජ්ඣානස්ස පාරිපූරියා සංවත්තති.

යස්මා පන රූපාවචරපඨමජ්ඣානං රූපාවචරසමාපත්තීනං, දුතියජ්ඣානං බ්‍යාපාදවිතක්කාදිදූරීභාවෙන බ්‍රහ්මවිහාරානං, තතියජ්ඣානං පීතිවිරාගෙන සුඛෙන විපස්සනාය අධිට්ඨානභූතං අරියවිහාරානං, චතුත්ථජ්ඣානං උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධිආනෙඤ්ජප්පත්තං ආනෙඤ්ජවිහාරානං විසෙසතො පච්චයො හොති, තස්මා **''පඨමං ඣානං භාවිතං බහුලීකතං පඨමං විහාරං පරිපූරෙතී''**තිආදි වුත්තං. ඉති යො යස්ස විසෙසපච්චයො, සො තං පරිපූරෙතීති වුත්තොති දට්ඨබ්බං.

87. ඉදානි පටිපදාදයො වොදානපක්ඛෙ දිසාභාවෙන වවත්ථපෙතුං **''තත්ථ ඉමා චතස්සො දිසා''**තිආදි වුත්තං. තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. පුන **''පඨමා පටිපදා''**තිආදි පටිපදාචතුක්කාදීසු යෙන යස්ස පුග්ගලස්ස වොදානං, තං විභජිත්වා දස්සෙතුං ආරද්ධං. තං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව. යදිපි තීසු විමොක්ඛමුඛෙසු ''ඉදං නාම විමොක්ඛමුඛං ඉමාය එව පටිපදාය ඉජ්ඣතී''ති

නියමො නත්ථි. යෙසං පන පුග්ගලානං පුරිමාහි ද්වීහි පටිපදාහි අප්පණිහිතෙන විමොක්ඛමුඛෙන අරියමග්ගාධිගමො. තථා යස්ස තතියාය පටිපදාය සුඤ්ඤතවිමොක්ඛමුඛෙන, යස්ස ච චතුත්ථාය පටිපදාය අනිමිත්තවිමොක්ඛමුඛෙන අරියමග්ගාධිගමො, තෙසං පුග්ගලානං වසෙන අයං පටිපදාවිමොක්ඛමුඛසංසන්දනා. සතිපට්ඨානාදීහි විමොක්ඛමුඛසංසන්දනායපි එසෙව නයො.

තෙසං වික්කීළිතන්ති තෙසං අසන්තාසනජවපරක්කමාදිවිසෙසයොගෙන සීහානං බුද්ධානං පච්චෙකබුද්ධානං බුද්ධසාවකානඤ්ච වික්කීළිතං විහරණං. යදිදං ආහාරාදිකිලෙසවත්ථුසමතික්කමනමුඛෙන සපරසන්තානෙ පටිපදාදිසම්පාදනා. ඉදානි ආහාරාදීනං පටිපදාදීහි යෙන සමතික්කමනං, තං නෙසං පටිපක්ඛභාවං දස්සෙන්තො **‘‘චත්තාරො ආහාරා තෙසං පටිපක්ඛො චතස්සො පටිපදා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ තෙසං පටිපක්ඛභාවො පහාතබ්බභාවො පහායකභාවො ච ආහාරවිඤ්ඤාණට්ඨිතීනඤ්චෙත්ථ පහාතබ්බභාවො තප්පටිබන්ධඡන්දරාගවසෙන දට්ඨබ්බො. තත්ථ **‘‘වික්කීළිතං භාවනා සච්ඡිකිරියා ච’’**තිආදි තස්සායං සඞ්ඛෙපත්ථො – **තෙසං වික්කීළිතන්ති** එත්ථ යදෙතං වික්කීළිතං නාම භාවෙතබ්බානං බොධිපක්ඛියධම්මානං භාවනා, සච්ඡිකාතබ්බානං ඵලනිබ්බානානං සච්ඡිකිරියා ච. තථා පහාතබ්බස්ස දසවත්ථුකස්ස කිලෙසපුඤ්ජස්ස තදඞ්ගාදිවසෙන පහානං බ්‍යන්තීකිරියා අනවසෙසනන්ති. ඉදානි තං සඞ්ඛෙපෙන දස්සෙන්තො **‘‘ඉන්ද්‍රියාධිට්ඨානං වික්කීළිතං විපරියාසානධිට්ඨාන’’**න්ති ආහ.

ඉන්ද්‍රියාධිට්ඨානන්ති ඉන්ද්‍රියානං පවත්තනං භාවනා සච්ඡිකිරියා ච. **විපරියාසානධිට්ඨානන්ති** විපල්ලාසානං අපවත්තනං පහානං අනුප්පාදනං. **ඉන්ද්‍රියානි සද්ධම්මගොචරොති** ඉන්ද්‍රියානි චෙත්ථ සද්ධම්මස්ස ගොචරභූතානි පවත්තිහෙතූති අධිප්පෙතානි සද්ධින්ද්‍රියාදීනීති අත්ථො. **විපරියාසා කිලෙසගොචරොති** විපල්ලාසා සංකිලෙසපක්ඛස්ස පවත්තිට්ඨානං පවත්තිහෙතූති. **අයං වුච්චති සීහවික්කීළිතස්ස නයස්ස භූමීති** යායං ‘‘චත්තාරො ආහාරා’’තිආදිනා සංකිලෙසපක්ඛෙ දසන්නං චතුක්කානං, ‘‘චතස්සො පටිපදා’’තිආදිනා වොදානපක්ඛෙපි දසන්නං චතුක්කානං තණ්හාචරිතාදීනං උපක්කිලෙසවොදානවිභාවනාමුඛෙන නිද්ධාරණා, අයං සීහවික්කීළිතස්ස නයස්ස භූමි නාම.

88. ඉදානි උග්ඝටිතඤ්ඤූආදිපුග්ගලත්තයවසෙන තිපුක්ඛලනයස්ස භූමිං විභාවෙතුකාමො යස්මා පන නයානං අඤ්ඤමඤ්ඤානුප්පවෙසස්ස ඉච්ඡිතත්තා සීහවික්කීළිතනයතො තිපුක්ඛලනයො නිග්ගච්ඡති, තස්මා පටිපදාවිභාගතො චත්තාරො පුග්ගලෙ සීහවික්කීළිතනයස්ස භූමිං නිද්දිසිත්වා තතො එව උග්ඝටිතඤ්ඤූආදිපුග්ගලත්තයෙ නිද්ධාරෙතුං **‘‘තත්ථ යෙ දුක්ඛාය පටිපදායා’’**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **ඉමෙ ද්වෙ පුග්ගලාති**

ඉමෙ පුරිමානං ද්වින්නං පටිපදානං වසෙන ද්වෙ පුග්ගලා. එස නයො ඉතරත්ථාපි. පුන **‘‘තත්ථ යෙ දුක්ඛාය පටිපදායා’’**තිආදි යථාවුත්තපුග්ගලචතුක්කතො උග්ඝටිතඤ්ඤූආදිපුග්ගලත්තයං නිද්ධාරෙතුං වුත්තං. තත්ථ **යො සාධාරණායාති** දුක්ඛාපටිපදාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය, සුඛාපටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය ච නියාතීති සම්බන්ධො. කථං පන පටිපදාද්වයං එකස්ස සම්භවතීති? නයිදමෙවං දට්ඨබ්බං. එකස්ස පුග්ගලස්ස එකස්මිං ද්වෙ පටිපදා සම්භවන්තීති. යථාවුත්තාසු පන ද්වීසු පටිපදාසු යො යාය කායචි නියාති, අයං විපඤ්චිතඤ්ඤූති අයමෙත්ථ අධිප්පායො. යස්මා පන **අට්ඨසාලිනියං** (ධ. ස. අට්ඨ. 350) පටිපදා චලති න චලතීති විචාරණායං ‘‘චලතී’’ති වුත්තං, තස්මා එකස්සපි පුග්ගලස්ස ඛානන්තරමග්ගන්තරෙසු පටිපදාභෙදො ඉච්ඡිතොවාති.

‘‘තත්ථ භගවා’’තිආදිනා දෙසනාවිභාගෙහිපි තමෙව පුග්ගලවිභාගං විභාවෙති. තං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව. තත්ථ **අධිචිත්තන්ති** අධිචිත්තසික්ඛඤ්චාති **ච**-සද්දො ලුත්තනිද්දිට්ඨො. තෙන අධිචිත්තසික්ඛඤ්ච අධිපඤ්ඤාසික්ඛඤ්ච විපඤ්චිතඤ්ඤුස්ස පඤ්ඤපෙතීති අත්ථො. **අධිසීලන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. අධිසීලසික්ඛං අධිචිත්තසික්ඛං අධිපඤ්ඤාසික්ඛඤ්චාති යොජෙතබ්බං.

චත්තාරි හුත්වා තීණි භවන්තීති ලිඞ්ගවිපල්ලාසෙන වුත්තං, චත්තාරො පුග්ගලා හුත්වා තයො පුග්ගලා හොන්තීති අත්ථො.

අයං සංකිලෙසොති අයං අකුසලමූලාදිද්වාදසත්තිකසඞ්ගහො සංකිලිස්සති එතෙනාති සංකිලෙසොති කත්වා. **ඉදං වොදානන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො.

තීණි හුත්වා ද්වෙ භවන්තීති නන්දියාවට්ටනයස්ස දිසාභූතධම්මදස්සනත්ථං වුත්තං. තෙනෙවාහ – **‘‘තණ්හා ච අවිජ්ජා චා’’**තිආදි, තං සබ්බං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

කස්මා පනෙත්ථ නයානං උද්දෙසානුක්කමෙන නිද්දෙසො න කතොති? නයානං නයෙහි සම්භවදස්සනත්ථං. පඨමනයතො හි පුග්ගලාධිට්ඨානවසෙන තතියනයස්ස, තතියනයතො ච දුතියනයස්ස සම්භවොති ඉමස්ස විසෙසස්ස දස්සනත්ථං පඨමනයානන්තරං තතියනයො, තතියනයානන්තරඤ්ච දුතියනයො නිද්දිට්ඨො. ධම්මාධිට්ඨානවසෙන පන තතියනයතො දුතියනයො, දුතියනයතො පඨමනයොපි සම්භවතීති ඉමස්ස විසෙසස්ස දස්සනත්ථං අන්තෙ ‘‘තණ්හා ච අවිජ්ජා චා’’තිආදිනා පඨමනයස්ස භූමි දස්සිතා. තෙනෙව හි ‘‘චත්තාරි හුත්වා තීණි භවන්ති, තීණි හුත්වා ද්වෙ භවන්ති’’ති වුත්තං. යදි එවං ‘‘ද්වෙ හුත්වා චත්තාරි භවන්ති, ද්වෙ හුත්වා තීණි භවන්ති, තීණි හුත්වා චත්තාරි භවන්ති’’ති අයම්පි නයො වත්තබ්බො සියාති? සච්චමෙතං, අයං පන නයො අත්ථතො දස්සිතො එවාති

කත්වා න වුත්තො. යස්මා තිණ්ණං අත්ථනයානං අඤ්ඤමඤ්ඤං අනුප්පවෙසො ඉච්ඡිතො, සති ච අනුප්පවෙසෙ තතො විනිග්ගමොපි සම්භවති එවාති. අයඤ්ච අත්ථො **පෙටකොපදෙසෙන** විභාවෙතබ්බො.

තත්ථායං ආදිතො පට්ඨාය විභාවනා – චත්තාරො පුග්ගලා තණ්හාචරිතො දුවිධො මුදින්ද්‍රියො තික්ඛින්ද්‍රියො ච. තථා දිට්ඨිචරිතොති. තත්ථ තණ්හාචරිතො මුදින්ද්‍රියො දුක්ඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය නියාති, තික්ඛින්ද්‍රියො දුක්ඛාය පටිපදාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය නියාති, දිට්ඨිචරිතො පන මුදින්ද්‍රියො සුඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය නියාති, තික්ඛින්ද්‍රියො සුඛාය පටිපදාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය නියාති. ඉති ඉමාසු පටිපදාසු යථාරහං යීතෙහි තණ්හාචරිතදිට්ඨිචරිතෙහි චත්තාරො ආහාරා තප්පටිබන්ධඡන්දරාගප්පහානෙන පහාතබ්බා. චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ භාවෙත්වා චත්තාරො විපල්ලාසා දට්ඨබ්බාති සබ්බො යථාවුත්තනයො අනුගන්තබ්බො.

තත්ථායං පාළි – තත්ථ යෙ දිට්ඨිචරිතා සත්තා, තෙ කාමෙසු දොසදිට්ඨී, න ච යෙ කාමෙසු අනුසයා සමූහතා, තෙ අත්තකිලමථානුයොගමනුයුත්තා විහරන්ති. තෙසං සත්ථා වා ධම්මං දෙසෙති අඤ්ඤතරො වා ගරුට්ඨානියො සබ්‍රහ්මචාරී ‘‘කාමෙහි නත්ථි අත්ථො’’ති, තෙ ච පුබ්බෙයෙව කාමෙහි අනත්ථිකා, ඉති කාමෙ අප්පකසිරෙන පටිනිස්සජ්ජන්ති, තෙ චෙතසිකෙන දුක්ඛෙන අනජ්ඣොසිතා. තෙන වුච්චති ‘‘සුඛා පටිපදා’’ති. යෙ පන තණ්හාචරිතා සත්තා, තෙ කාමෙසු අජ්ඣොසිතා, තෙසං සත්ථා වා ධම්මං දෙසෙති අඤ්ඤතරො වා භික්ඛු ‘‘කාමෙහි නත්ථි අත්ථො’’ති, තෙ පියරූපං දුක්ඛෙන පටිනිස්සජ්ජන්ති. තෙන වුච්චති ‘‘දුක්ඛා පටිපදා’’ති. ඉති ඉමෙ සබ්බෙ සත්තා ද්වීසු පටිපදාසු සමොසරණං ගච්ඡන්ති දුක්ඛායඤ්ච සුඛායඤ්ච.

තත්ථ යෙ දිට්ඨිචරිතා සත්තා, තෙ ද්විධා තික්ඛින්ද්‍රියා ච මුදින්ද්‍රියා ච. තත්ථ යෙ දිට්ඨිචරිතා සත්තා තික්ඛින්ද්‍රියා, තෙ සුඛෙන පටිනිස්සජ්ජන්ති, ඛිප්පඤ්ච අභිසමෙන්ති. තෙන වුච්චති – ‘‘සුඛා පටිපදා ඛිප්පාභිඤ්ඤා’’ති. තත්ථ යෙ දිට්ඨිචරිතා සත්තා මුදින්ද්‍රියා පඨමං තික්ඛින්ද්‍රියං උපාදාය දන්ධතරං අභිසමෙන්ති, තෙ සුඛෙන පටිනිස්සජ්ජන්ති, දන්ධඤ්ච අභිසමෙන්ති. තෙන වුච්චති – ‘‘සුඛා පටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා’’ති. තත්ථ තණ්හාචරිතා සත්තා දුවිධා තික්ඛින්ද්‍රියා ච මුදින්ද්‍රියා ච. තත්ථ යෙ තණ්හාචරිතා සත්තා තික්ඛින්ද්‍රියා, තෙ දුක්ඛෙන පටිනිස්සජ්ජන්ති, ඛිප්පඤ්ච අභිසමෙන්ති. තෙන වුච්චති – ‘‘දුක්ඛා පටිපදා ඛිප්පාභිඤ්ඤා’’ති. තත්ථ යෙ තණ්හාචරිතා සත්තා මුදින්ද්‍රියා පඨමං තික්ඛින්ද්‍රියං උපාදාය දන්ධතරං අභිසමෙන්ති, තෙ දුක්ඛෙන පටිනිස්සජ්ජන්ති, දන්ධඤ්ච අභිසමෙන්ති. තෙන වුච්චති – ‘‘දුක්ඛා පටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා’’ති. ඉමා චතස්සො පටිපදායො අපඤ්චමා අඡට්ඨා. යෙ හි කෙචි නිබ්බුතා නිබ්බායන්ති නිබ්බායිස්සන්ති වා

ඉමාහි චතූහි පටිපදාහි අනඤ්ඤාහි, අයං පටිපදා චතුක්කමග්ගෙන කිලෙසෙ නිද්දිසති. යා චතුක්කමග්ගෙන අරියධම්මෙසු නිද්දිසිතබ්බා, අයං වුච්චති සීහවික්කීළිතො නාම නයො.

තත්‍රිමෙ චත්තාරො ආහාරා, චත්තාරො විපල්ලාසා උපාදානා යොගා ගන්ථා ආසවා ඔඝා සල්ලා විඤ්ඤාණට්ඨිතියො අගතිගමනානීති එවං ඉමානි සබ්බානි දස පදානි. අයං සුත්තස්ස සංසන්දනා.

චත්තාරො ආහාරා, තත්ථ යො ච කබළීකාරො ආහාරො, යො ච ඵස්සො ආහාරො, ඉමෙ තණ්හාචරිතෙන පහාතබ්බා. තත්ථ යො ච මනොසඤ්චෙතනාහාරො, යො ච විඤ්ඤාණාහාරො, ඉමෙ දිට්ඨිචරිතෙන පහාතබ්බා.

තත්ථ පඨමො ආහාරො පඨමො විපල්ලාසො, දුතියො ආහාරො දුතියො විපල්ලාසො, තතියො ආහාරො තතියො විපල්ලාසො, චතුත්ථො ආහාරො චතුත්ථො විපල්ලාසො, ඉමෙ චත්තාරො විපල්ලාසා අපඤ්චමා අඡට්ඨා. ඉදඤ්ච පමාණා චත්තාරො ආහාරා.

තත්ථ පඨමෙ විපල්ලාසෙ ඨිතො කාමෙ උපාදියති, ඉදං කාමුපාදානං. දුතියෙ විපල්ලාසෙ ඨිතො අනාගතං භවං උපාදියති, ඉදං සීලබ්බතුපාදානං. තතියෙ විපල්ලාසෙ ඨිතො විපරීතදිට්ඨිං උපාදියති, ඉදං දිට්ඨුපාදානං. චතුත්ථෙ විපල්ලාසෙ ඨිතො ඛන්ධෙ අත්තතො උපාදියති, ඉදං අත්තවාදුපාදානං.

තත්ථ කාමුපාදානෙ ඨිතො කාමෙ අභිජ්ඣාය ගන්ථති, අයං අභිජ්ඣාකායගන්ථො. සීලබ්බතුපාදානෙ ඨිතො බ්‍යාපාදං ගන්ථති, අයං බ්‍යාපාදකායගන්ථො. දිට්ඨුපාදානෙ ඨිතො පරාමාසං ගන්ථති, අයං පරාමාසකායගන්ථො. අත්තවාදුපාදානෙ ඨිතො පපඤ්චෙන්තො ගන්ථති, අයං ඉදංසච්චාභිනිවෙසකායගන්ථො.

තස්ස ගන්ථගන්ථිතා කිලෙසා ආසවන්ති. කිං පන වුච්චති ආසවන්තීති? විප්පටිසාරා. යෙ විප්පටිසාරා, තෙ අනුසයා. තත්ථ අභිජ්ඣාකායගන්ථෙන කාමාසවො, බ්‍යාපාදකායගන්ථෙන භවාසවො, පරාමාසකායගන්ථෙන දිට්ඨාසවො, ඉදංසච්චාභිනිවෙසකායගන්ථෙන අවිජ්ජාසවො.

තෙ චත්තාරො ආසවා වෙපුල්ලං ගතා ඔඝා හොන්ති, තෙන වුච්චන්ති ''ඔඝා''ති. තත්ථ කාමාසවො කාමොඝො, භවාසවො භවොඝො, අවිජ්ජාසවො අවිජ්ජොඝො, දිට්ඨාසවො දිට්ඨොඝො.

තෙ චත්තාරො ඔඝා ආසයමනුපවිට්ඨා අනුසයසහගතා වුච්චන්ති සල්ලාති හදයමාහච්ච තිට්ඨන්ති. තත්ථ කාමොඝො රාගසල්ලං, භවොඝො දොසසල්ලං, අවිජ්ජොඝො මොහසල්ලං, දිට්ඨොඝො දිට්ඨිසල්ලං.

ඉමෙහි චතූහි සල්ලෙහි පරියාදින්නං විඤ්ඤාණං චතූසු ධම්මෙසු තිට්ඨති රූපෙ වෙදනාය සඤ්ඤාය සඞ්ඛාරෙසු. ඉමා චතස්සො විඤ්ඤාණට්ඨිතියො. තත්ථ රාගසල්ලෙන නන්දූපසෙචනං රූපූපගං විඤ්ඤාණං තිට්ඨති. දොසසල්ලෙන වෙදනූපගං. මොහසල්ලෙන සඤ්ඤූපගං. දිට්ඨිසල්ලෙන නන්දූපසෙචනං සඞ්ඛාරූපගං විඤ්ඤාණං තිට්ඨති.

චතූහි විඤ්ඤාණට්ඨිතීහි චතුබ්බිධං අගතිං ගච්ඡන්ති ඡන්දා දොසා භයා මොහා. රාගෙන ඡන්දා අගතිං ගච්ඡති, දොසෙන දොසා අගතිං ගච්ඡති, මොහෙන මොහා අගතිං ගච්ඡති, දිට්ඨියා භයා අගතිං ගච්ඡති, ඉති ඉමානි ච කම්මානි ඉමෙ ච කිලෙසා අයං සංසාරහෙතු.

තත්ථිමා චතස්සො දිසා කබළීකාරො ආහාරො ''අසුභෙ සුභ''න්ති විපල්ලාසො කාමුපාදානං කාමයොගො අභිජ්ඣාකායගන්ථො කාමාසවො කාමොඝො රාගසල්ලං රූපූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති ඡන්දා අගතිගමනං, අයං පඨමා දිසා.

ඵස්සො ආහාරො ''දුක්ඛෙ සුඛ''න්ති විපල්ලාසො සීලබ්බතුපාදානං භවයොගො බ්‍යාපාදකායගන්ථො භවාසවො භවොඝො දොසසල්ලං වෙදනූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති දොසා අගතිගමනං, අයං දුතියා දිසා.

මනොසඤ්චෙතනාහාරො ''අනත්තනි අත්තා''ති විපල්ලාසො දිට්ඨුපාදානං දිට්ඨියොගො පරාමාසකායගන්ථො දිට්ඨාසවො දිට්ඨොඝො දිට්ඨිසල්ලං සඤ්ඤූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති භයා අගතිගමනං, අයං තතියා දිසා.

විඤ්ඤාණාහාරො ''අනිච්චෙ නිච්ච''න්ති විපල්ලාසො අත්තවාදුපාදානං අවිජ්ජායොගො ඉදංසච්චාභිනිවෙසොකායගන්ථො අවිජ්ජාසවො අවිජ්ජොඝො මොහසල්ලං සඞ්ඛාරූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති මොහා අගතිගමනං, අයං චතුත්ථී දිසා. ඉති ඉමෙසං දසන්නං සුත්තානං පඨමෙන පදෙන පඨමාය දිසාය ආලොකනං, දුතියෙන පදෙන දුතියාය දිසාය, තතියෙන පදෙන තතියාය දිසාය, චතුත්ථෙන පදෙන චතුත්ථියා දිසාය ආලොකනං, අයං වුච්චති දිසා ආලොකනා. ඉමිනා නයෙන සබ්බෙ කිලෙසා චතූසු පදෙසු පක්ඛිපිතබ්බා. අයං අකුසලපක්ඛො.

චතස්සො පටිපදා, චත්තාරි ඣානානි, චත්තාරො සතිපට්ඨානා, චත්තාරො විහාරා දිබ්බො බ්‍රහ්මා අරියො ආනෙඤ්ජො, චත්තාරො සම්මප්පධානා, චත්තාරො අච්ඡරියා අබ්භුතා ධම්මා, චත්තාරො අධිට්ඨානා, චත්තාරො සමාධයො ඡන්දසමාධි වීරියසමාධි චිත්තසමාධි වීමංසාසමාධි,

චත්තාරො ධම්මා සුඛභාගියා නාඤ්ඤත්‍ර බොජ්ඣඞ්ගා නාඤ්ඤත්‍ර තපසා නාඤ්ඤත්‍ර ඉන්ද්‍රියසංවරා නාඤ්ඤත්‍ර සබ්බනිස්සග්ගා, චත්තාරි අප්පමාණානි.

තත්ථ දුක්ඛා පටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා භාවියමානා බහුලීකරියමානා පඨමං ඣානං පරිපූරෙති, පඨමං ඣානං පරිපුණ්ණං පඨමං සතිපට්ඨානං පරිපූරෙති, පඨමං සතිපට්ඨානං පරිපුණ්ණං පඨමං විහාරං පරිපූරෙති, පඨමො විහාරො පරිපුණ්ණො පඨමං සම්මප්පධානං පරිපූරෙති, පඨමං සම්මප්පධානං පරිපුණ්ණං පඨමං අච්ඡරියං අබ්භුතං ධම්මං පරිපූරෙති, පඨමො අච්ඡරියො අබ්භුතො ධම්මො පරිපුණ්ණො පඨමං අධිට්ඨානං පරිපූරෙති, පඨමං අධිට්ඨානං පරිපුණ්ණං ඡන්දසමාධිං පරිපූරෙති, ඡන්දසමාධි පරිපුණ්ණො ඉන්ද්‍රියසංවරං පරිපූරෙති, ඉන්ද්‍රියසංවරො පරිපුණ්ණො පඨමං අප්පමාණං පරිපූරෙති. එවං යාව සබ්බනිස්සග්ගා චතුත්ථං අප්පමාණං පරිපූරෙති.

තත්ථ පඨමා ච පටිපදා පඨමඤ්ච ඣානං පඨමඤ්ච සතිපට්ඨානං දිබ්බො ච විහාරො පඨමඤ්ච සම්මප්පධානං පඨමො ච අච්ඡරියො අබ්භුතො ධම්මො සච්චාධිට්ඨානඤ්ච ඡන්දසමාධි ච ඉන්ද්‍රියසංවරො ච මෙත්තා ච අප්පමාණං. අයං පඨමා දිසා.

දුතියා ච පටිපදා ඛිප්පාභිඤ්ඤා දුතියඤ්ච ඣානං දුතියඤ්ච සතිපට්ඨානං බ්‍රහ්මා ච විහාරො දුතියඤ්ච සම්මප්පධානං දුතියො ච අච්ඡරියො අබ්භුතො ධම්මො චාගාධිට්ඨානඤ්ච චිත්තසමාධි ච තපො ච කරුණා ච අප්පමාණං. අයං දුතියා දිසා.

තතියා ච පටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා තතියඤ්ච ඣානං තතියඤ්ච සතිපට්ඨානං අරියො ච විහාරො තතියඤ්ච සම්මප්පධානං තතියො ච අච්ඡරියො අබ්භුතො ධම්මො සච්චාධිට්ඨානඤ්ච වීරියසමාධි ච බොජ්ඣඞ්ගා ච මුදිතා ච අප්පමාණං. අයං තතියා දිසා.

චතුත්ථී ච පටිපදා ඛිප්පාභිඤ්ඤා චතුත්ථඤ්ච ඣානං චතුත්ථඤ්ච සතිපට්ඨානං ආනෙඤ්ජො ච විහාරො චතුත්ථඤ්ච සම්මප්පධානං චතුත්ථො ච අච්ඡරියො අබ්භුතො ධම්මො උපසමාධිට්ඨානඤ්ච වීමංසාසමාධි ච සබ්බනිස්සග්ගො ච උපෙක්ඛා ච අප්පමාණං. අයං චතුත්ථී දිසා. ඉමාසං චතුන්නං දිසානං යා ආලොකනා, අයං වුච්චති දිසාලොචනො නාම නයො.

තත්ථායං යොජනා – චත්තාරො ච ආහාරා, චතස්සො ච පටිපදා, චත්තාරො ච විපල්ලාසා, චත්තාරො ච සතිපට්ඨානා, චත්තාරි ච උපාදානානි, චත්තාරි ච ඣානානි, චත්තාරො ච යොගා, චත්තාරො ච විහාරා, චත්තාරො ච ගන්ථා, චත්තාරො ච සම්මප්පධානා, චත්තාරො ච ආසවා, චත්තාරො ච අච්ඡරියා අබ්භුතා ධම්මා, චත්තාරො ච ඔඝා, චත්තාරි ච අධිට්ඨානානි, චත්තාරි ච සල්ලානි, චත්තාරො ච සමාධයො, චතස්සො ච විඤ්ඤාණට්ඨිතියො, චත්තාරො ච සුඛභාගියා ධම්මා, චත්තාරි ච

අගතිගමනානි චත්තාරි ච අප්පමාණානි. ඉති කුසලාකුසලානං පක්ඛපටිපක්ඛවසෙන යොජනා. අයං සීහවික්කීළිතෙ දිසාලොචනො නයො.

තස්ස චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි පරියොසානං, තත්ථ පඨමාය දිසාය සොතාපත්තිඵලං පරියොසානං, දුතියාය සකදාගාමිඵලං, තතියාය අනාගාමිඵලං, චතුත්ථියා අරහත්තඵලං පරියොසානන්ති.

තත්ථ කතමො **තිපුක්ඛලනයො?** පටිපදාවිභාගෙන චතූසු පුග්ගලෙසු යො සුඛාය පටිපදාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය නියාති, අයං **උග්ඝටිතඤ්ඤූ**. යො සුඛාය වා පටිපදාය, දන්ධාභිඤ්ඤාය, දුක්ඛාය වා පටිපදාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය නියාති, අයං **විපඤ්චිතඤ්ඤූ**. යො දුක්ඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය නියාති, අයං **නෙය්‍යො**. ඉති චත්තාරො හුත්වා තයො හොන්ති. තත්ථ උග්ඝටිතඤ්ඤුස්ස සමථපුබ්බඞ්ගමා විපස්සනා සප්පායා. නෙය්‍යස්ස විපස්සනාපුබ්බඞ්ගමො සමථො, විපඤ්චිතඤ්ඤුස්ස සමථවිපස්සනා යුගනද්ධා. උග්ඝටිතඤ්ඤුස්ස මුදුකා දෙසනා, නෙය්‍යස්ස තික්ඛා දෙසනා, විපඤ්චිතඤ්ඤුස්ස තික්ඛමුදුකා දෙසනා.

උග්ඝටිතඤ්ඤුස්ස අධිපඤ්ඤාසික්ඛා, විපඤ්චිතඤ්ඤුස්ස අධිචිත්තසික්ඛා ච අධිපඤ්ඤාසික්ඛා ච, නෙය්‍යස්ස අධිසීලසික්ඛා ච අධිචිත්තසික්ඛා ච අධිපඤ්ඤාසික්ඛා ච. ඉති ඉමෙසං පුග්ගලානං චතූහි පටිපදාහි නියානං.

තත්ථායං සංකිලෙසපක්ඛො, තීණි අකුසලමූලානි, තයො ඵස්සා, තිස්සො වෙදනා, තයො උපවිචාරා, තයො කිලෙසා, තයො විතක්කා, තයො පරිළාහා, තීණි සඞ්ඛතලක්ඛණානි, තිස්සො දුක්ඛතා.

තීණි අකුසලමූලානීති ලොභො අකුසලමූලං, දොසො අකුසලමූලං, මොහො අකුසලමූලං. **තයො ඵස්සාති** සුඛවෙදනීයො ඵස්සො, දුක්ඛවෙදනීයො ඵස්සො, අදුක්ඛමසුඛවෙදනීයො ඵස්සො. **තිස්සො වෙදනාති** සුඛා වෙදනා, දුක්ඛා වෙදනා, අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා. **තයො උපවිචාරාති** සොමනස්සූපවිචාරො, දොමනස්සූපවිචාරො, උපෙක්ඛූපවිචාරො. **තයො කිලෙසාති** ලොභො, දොසො, මොහො. **තයො විතක්කාති** කාමවිතක්කො, බ්‍යාපාදවිතක්කො, විහිංසාවිතක්කො. **තයො පරිළාහාති** රාගජො, දොසජො, මොහජො. **තීණි සඞ්ඛතලක්ඛණානීති** උප්පාදො, ඨිති, වයො. **තිස්සො දුක්ඛතාති** දුක්ඛදුක්ඛතා, විපරිණාමදුක්ඛතා, සඞ්ඛාරදුක්ඛතා.

තත්ථ ලොභො අකුසලමූලං මනාපිකෙන ආරම්මණෙන සමුට්ඨහති. තදෙව මනාපිකාරම්මණං පටිච්ච උප්පජ්ජති සුඛවෙදනීයො ඵස්සො, සුඛවෙදනීයං ඵස්සං පටිච්ච උප්පජ්ජති සුඛා වෙදනා, සුඛං වෙදනං පටිච්ච උප්පජ්ජති සොමනස්සූපවිචාරො, සොමනස්සූපවිචාරං පටිච්ච උප්පජ්ජති රාගො, රාගං පටිච්ච උප්පජ්ජති කාමවිතක්කො, කාමවිතක්කං පටිච්ච උප්පජ්ජති රාගජො පරිළාහො, රාගජං පරිළාහං පටිච්ච උප්පජ්ජති උප්පාදො

සඞ්ඛතලක්ඛණං, උප්පාදං සඞ්ඛතලක්ඛණං පටිච්ච උප්පජ්ජති විපරිණාමදුක්ඛතා.

දොසො අකුසලමූලං අමනාපිකෙන ආරම්මණෙන සමුට්ඨහති. තදෙව අමනාපිකාරම්මණං පටිච්ච උප්පජ්ජති දුක්ඛවෙදනීයො ඵස්සො, දුක්ඛවෙදනීයං ඵස්සං පටිච්ච උප්පජ්ජති දුක්ඛා වෙදනා, දුක්ඛං වෙදනං පටිච්ච උප්පජ්ජති දොමනස්සූපවිචාරො, දොමනස්සූපවිචාරං පටිච්ච උප්පජ්ජති දොසො, දොසං පටිච්ච උප්පජ්ජති බ්‍යාපාදවිතක්කො, බ්‍යාපාදවිතක්කං පටිච්ච උප්පජ්ජති දොසජො පරිළාහො, දොසජං පරිළාහං පටිච්ච උප්පජ්ජති ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්තං සඞ්ඛතලක්ඛණං, ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්තං සඞ්ඛතලක්ඛණං පටිච්ච උප්පජ්ජති දුක්ඛදුක්ඛතා.

මොහො අකුසලමූලං උපෙක්ඛාඨානියං ආරම්මණෙන සමුට්ඨහති. තදෙව උපෙක්ඛාඨානියං ආරම්මණං පටිච්ච උප්පජ්ජති අදුක්ඛමසුඛවෙදනීයො ඵස්සො, අදුක්ඛමසුඛවෙදනීයං ඵස්සං පටිච්ච උප්පජ්ජති අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා, අදුක්ඛමසුඛං වෙදනං පටිච්ච උප්පජ්ජති උපෙක්ඛූපවිචාරො, උපෙක්ඛූපවිචාරං පටිච්ච උප්පජ්ජති මොහො, මොහං පටිච්ච උප්පජ්ජති විහිංසාවිතක්කො, විහිංසාවිතක්කං පටිච්ච උප්පජ්ජති මොහජො පරිළාහො, මොහජං පරිළාහං පටිච්ච උප්පජ්ජති වයො සඞ්ඛතලක්ඛණං, වයං සඞ්ඛතලක්ඛණං පටිච්ච උප්පජ්ජති සඞ්ඛාරදුක්ඛතා. ඉති අයං තීහි ආකාරෙහි කිලෙසානං නිද්දෙසො. යො කොචි අකුසලපක්ඛො, සබ්බො සො තීසු අකුසලමූලෙසු සමොසරතීති.

තත්ථ කතමො කුසලපක්ඛො? **තීණි කුසලමූලානි** අලොභො, අදොසො, අමොහො. **තිස්සො පඤ්ඤා** සුතමයී, චින්තාමයී, භාවනාමයී. **තයො සමාධී** සවිතක්කසවිචාරො, අවිතක්කවිචාරමත්තො, අවිතක්කඅවිචාරො. **තිස්සො සික්ඛා** අධිසීලසික්ඛා, අධිචිත්තසික්ඛා, අධිපඤ්ඤාසික්ඛා. **තීණි නිමිත්තානි** සමථනිමිත්තං, පග්ගහනිමිත්තං, උපෙක්ඛානිමිත්තං. **තයො විතක්කා** නෙක්ඛම්මවිතක්කො, අබ්‍යාපාදවිතක්කො, අවිහිංසාවිතක්කො. **තීණි ඉන්ද්‍රියානි** අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං, අඤ්ඤින්ද්‍රියං, අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියං. **තයො උපවිචාරා** නෙක්ඛම්මූපවිචාරො, අබ්‍යාපාදූපවිචාරො, අවිහිංසූපවිචාරො **තිස්සො එසනා** කාමෙසනා, භවෙසනා, බ්‍රහ්මචරියෙසනා. **තයො ඛන්ධා** සීලක්ඛන්ධො, සමාධික්ඛන්ධො, පඤ්ඤාක්ඛන්ධො.

තත්ථ අලොභො කුසලමූලං සුතමයිපඤ්ඤං පරිපූරෙති. සුතමයි පඤ්ඤා පරිපුණ්ණා සවිතක්කසවිචාරං සමාධිං පරිපූරෙති, සවිතක්කසවිචාරො සමාධි පරිපුණ්ණො අධිසීලසික්ඛං පරිපූරෙති, අධිසීලසික්ඛා පරිපුණ්ණා සමථනිමිත්තං පරිපූරෙති, සමථනිමිත්තං පරිපුණ්ණං නෙක්ඛම්මවිතක්කං පරිපූරෙති, නෙක්ඛම්මවිතක්කො පරිපුණ්ණො

අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං පරිපූරෙති, අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං පරිපුණ්ණං නෙක්ඛම්මසිතූපවිචාරං පරිපූරෙති, නෙක්ඛම්මූපවිචාරං පරිපුණ්ණො කාමෙසනං පජහති. කාමෙසනප්පහානං සීලක්ඛන්ධං පරිපූරෙති.

අදොසො කුසලමූලං චින්තාමයිපඤ්ඤං පරිපූරෙති, චින්තාමයිපඤ්ඤා පරිපුණ්ණා අවිතක්කවිචාරමත්තං සමාධිං පරිපූරෙති, අවිතක්කවිචාරමත්තො සමාධි පරිපුණ්ණො අධිචිත්තසික්ඛං පරිපූරෙති, අධිචිත්තසික්ඛා පරිපුණ්ණා උපෙක්ඛානිමිත්තං පරිපූරෙති, උපෙක්ඛානිමිත්තං පරිපුණ්ණං අබ්‍යාපාදවිතක්කං පරිපූරෙති, අබ්‍යාපාදවිතක්කො පරිපුණ්ණො අඤ්ඤින්ද්‍රියං පරිපූරෙති, අඤ්ඤින්ද්‍රියං පරිපුණ්ණං අබ්‍යාපාදූපවිචාරං පරිපූරෙති, අබ්‍යාපාදූපවිචාරො පරිපුණ්ණො භවෙසනං පජහති, භවෙසනප්පහානං සමාධික්ඛන්ධං පරිපූරෙති.

අමොහො කුසලමූලං භාවනාමයිපඤ්ඤං පරිපූරෙති, භාවනාමයිපඤ්ඤා පරිපුණ්ණා අවිතක්කඅවිචාරං සමාධිං පරිපූරෙති, අවිතක්කඅවිචාරො සමාධි පරිපුණ්ණො අධිපඤ්ඤාසික්ඛං පරිපූරෙති, අධිපඤ්ඤාසික්ඛා පරිපුණ්ණා පග්ගහනිමිත්තං පරිපූරෙති, පග්ගහනිමිත්තං පරිපුණ්ණං අවිහිංසාවිතක්කං පරිපූරෙති, අවිහිංසාවිතක්කො පරිපුණ්ණො අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියං පරිපූරෙති, අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියං පරිපුණ්ණං අවිහිංසූපවිචාරං පරිපූරෙති, අවිහිංසූපවිචාරො පරිපුණ්ණො බ්‍රහ්මචරියෙසනං පරිපූරෙති, බ්‍රහ්මචරියෙසනා පරිපුණ්ණා පඤ්ඤාක්ඛන්ධං පරිපූරෙති.

ඉති ඉමෙ තයො ධම්මා අකුසලපක්ඛිකා කුසලපක්ඛිකා ච තිකනිද්දෙසෙහි නිද්දිට්ඨා තිපුක්ඛලනයස්ස දිසා නාම. තස්ස පරියොසානං **තයො විමොක්ඛා** අප්පණිහිතො සුඤ්ඤතො අනිමිත්තො, අයං තිපුක්ඛලො නාම දුතියො නයො.

තත්ථ යෙ ඉමෙ තයො පුග්ගලා උග්ඝටිතඤ්ඤූ විපඤ්චිතඤ්ඤූ නෙය්‍යොති ඉමෙසං තිණ්ණං පුග්ගලානං ද්වෙ පුග්ගලා සුඛාය පටිපදාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය, සුඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය ච නිය්‍යන්ති, ද්වෙයෙව පුග්ගලා දුක්ඛාය පටිපදාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය, දුක්ඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය ච නිය්‍යන්ති, ඉමෙ චත්තාරො. තෙ විසෙසෙන ද්වෙ හොන්ති දිට්ඨිචරිතො ච තණ්හාචරිතො ච. ඉමෙ චත්තාරො හුත්වා තයො හොන්ති, තයො හුත්වා ද්වෙ හොන්ති. ඉමෙසං ද්වින්නං පුග්ගලානං අයං සංකිලෙසො – අවිජ්ජා ච තණ්හා ච අහිරිකඤ්ච අනොත්තප්පඤ්ච අසති ච අසම්පජඤ්ඤඤ්ච නීවරණානි ච සංයොජනානි ච අජ්ඣොසානඤ්ච අභිනිවෙසො ච අහංකාරො ච මමංකාරො ච අස්සද්ධියඤ්ච දොවචස්සතා ච කොසජ්ජඤ්ච අයොනිසොමනසිකාරො ච විචිකිච්ඡා ච අවිජ්ජා ච අසද්ධම්මස්සවනඤ්ච අසමාපත්ති ච.

තත්ථ අවිජ්ජා ච අහිරිකඤ්ච අසති ච නීවරණානි ච අජ්ඣොසානඤ්ච අහංකාරො ච අස්සද්ධියඤ්ච කොසජ්ජඤ්ච විචිකිච්ඡා ච අසද්ධම්මස්සවනඤ්ච, අයං එකා දිසා.

තණ්හා ච අනොත්තප්පඤ්ච අසම්පජඤ්ඤඤ්ච සංයොජනානි ච අභිනිවෙසො ච මමංකාරො ච දොවචස්සතා ච අයොනිසොමනසිකාරො ච අවිජ්ජා ච අසමාපත්ති ච, අයං දුතියා දිසා. දසන්නං දුකානං දස පදානි පඨමා දිසාති කාතබ්බානි. සංඛිත්තෙන අත්ථං ඤාපෙන්ති පටිපක්ඛෙ කණ්හපක්ඛස්ස දසන්නං දුකානං දස පදානි දුතියකානි, අයං දුතියා දිසා.

තත්ථ කතමො කුසලපක්ඛො? සමථො ච විපස්සනා ච විජ්ජා ච චරණඤ්ච සති ච සම්පජඤ්ඤඤ්ච හිරී ච ඔත්තප්පඤ්ච අහංකාරප්පහානඤ්ච මමංකාරප්පහානඤ්ච සම්මාවායාමො ච යොනිසොමනසිකාරො ච සම්මාසති ච සම්මාසමාධි ච පඤ්ඤා ච නිබ්බිදා ච සමාපත්ති ච සද්ධම්මස්සවනඤ්ච සොමනස්සඤ්ච ධම්මානුධම්මපටිපත්ති ච.

දසන්නං දුකානං සමථාදීනි සොමනස්සපරියොසානානි පඨමානි දස පදානි පඨමා දිසා, විපස්සනාදීනි ධම්මානුධම්මපටිපත්තිපරියොසානානි දුතියානි දස පදානි දුතියා දිසා. ඉති අකුසලපක්ඛෙ කුසලපක්ඛෙ ච නන්දියාවට්ටස්ස නයස්ස චතස්සො දිසා.

තාසු කුසලපක්ඛෙ සමථාදීහි අකුසලපක්ඛෙ තණ්හාදයො පහානං ගච්ඡන්ති, තෙසං පහානා රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති, කුසලපක්ඛෙ විපස්සනාදීහි අකුසලපක්ඛෙ අවිජ්ජාදයො පහානං ගච්ඡන්ති, තෙසං පහානා අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති. ඉති ඉමා ද්වෙ විමුත්තියො නන්දියාවට්ටනයෙ පරියොසානං.

තත්ථ තණ්හා අවිජ්ජා සමථො විපස්සනාති චත්තාරි පදානි, තෙසු අට්ඨාරස මූලපදානි සමොසරන්ති. කථං? සමථො ච අලොභො ච අදොසො ච අසුභසඤ්ඤා ච දුක්ඛසඤ්ඤා චාති ඉමානි පඤ්ච පදානි සමථං භජන්ති, විපස්සනා ච අමොහො ච අනිච්චසඤ්ඤා ච අනත්තසඤ්ඤා චාති ඉමානි චත්තාරි පදානි විපස්සනං භජන්ති. එවං නව පදානි කුසලානි ද්වීසු පදෙසු සමොසරන්ති. තණ්හා ච ලොභො ච දොසො ච සුභසඤ්ඤා ච සුඛසඤ්ඤා චාති ඉමානි පඤ්ච පදානි තණ්හං භජන්ති, අවිජ්ජා ච මොහො ච නිච්චසඤ්ඤා ච අත්තසඤ්ඤා චාති ඉමානි චත්තාරි පදානි අවිජ්ජං භජන්ති. එවං නව පදානි අකුසලානි ද්වීසු පදෙසු සමොසරන්ති. ඉති තිපුක්ඛලො ච සීහවික්කීළිතො ච නන්දියාවට්ටනයං අනුප්පවිසන්ති.

කථං තිපුක්ඛලෙ නයෙ ඉතරෙ ද්වෙ නයා අනුප්පවිසන්ති? විපස්සනා ච අමොහො ච අනිච්චසඤ්ඤා ච අනත්තසඤ්ඤා චාති ඉමානි චත්තාරි පදානි අමොහො, සමථො ච අලොභො ච අසුභසඤ්ඤා ච දුක්ඛසඤ්ඤා චාති

ඉමානි චත්තාරි පදානි අලොභො, අදොසො අදොසො එව. එවං නව පදානි කුසලානි තීසු පදෙසු සමොසරන්ති. තණ්හා ච ලොභො ච සුභසඤ්ඤා ච සුඛසඤ්ඤා චාති ඉමානි චත්තාරි පදානි ලොභො, අවිජ්ජා ච මොහො ච නිච්චසඤ්ඤා ච අත්තසඤ්ඤා චාති ඉමානි චත්තාරි පදානි මොහො, දොසො දොසො එව. එවං නව පදානි අකුසලානි තීසු පදෙසු සමොසරන්ති. ඉති තිපුක්ඛලෙ නයෙ ඉතරෙ ද්වෙ නයා අනුප්පවිසන්ති.

කථං චතූසු පදෙසු අට්ඨාරස මූලපදානි සමොසරන්ති? තණ්හා ච සුභසඤ්ඤා ච, අයං පඨමො විපල්ලාසො. ලොභො ච සුඛසඤ්ඤා ච, අයං දුතියො විපල්ලාසො. අවිජ්ජා ච නිච්චසඤ්ඤා ච, අයං තතියො විපල්ලාසො. මොහො ච අත්තසඤ්ඤා ච, අයං චතුත්ථො විපල්ලාසො. ඉති නව පදානි අකුසලානි චතූසු පදෙසු සමොසරන්ති. සමථො ච අසුභසඤ්ඤා ච පඨමං සතිපට්ඨානං, අලොභො ච දුක්ඛසඤ්ඤා ච දුතියං සතිපට්ඨානං, විපස්සනා ච අනිච්චසඤ්ඤා ච තතියං සතිපට්ඨානං, අමොහො ච අනත්තසඤ්ඤා ච චතුත්ථං සතිපට්ඨානං. ඉති නව පදානි කුසලානි චතූසු පදෙසු සමොසරන්ති. එවං සීහවික්කීළිතනයෙ ඉතරෙ ද්වෙ නයා අනුප්පවිසන්ති. තිණ්ණඤ්හි නයානං යා භූමියො ගොචරො, සො එකෙකං නයං අනුප්පවිසති. තස්මා එකෙකස්ස නයස්ස අකුසලෙ වා ධම්මෙ විඤ්ඤාතෙ කුසලෙ වා පටිපක්ඛො අන්වෙසිතබ්බො. පටිපක්ඛං අන්වෙසිත්වා සො නයො නිද්දිසිතබ්බො. තම්හි නයෙ නිද්දිට්ඨෙ යථා එකම්හි නයෙ ඉතරෙසං නයානං මූලපදානි අනුප්පවිට්ඨානි, තතො තතො නීහරිත්වා නිද්දිසිතබ්බානි. එකෙකස්මිඤ්හි නයෙ අට්ඨාරස මූලපදානි අනුප්පවිට්ඨානි.

තත්ථ එකෙකස්මිං ධම්මෙ විඤ්ඤාතෙ සබ්බෙ ධම්මා විඤ්ඤාතා හොන්ති. ඉමෙසං තිණ්ණං නයානං සීහවික්කීළිතස්ස නයස්ස චත්තාරි ඵලානි පරියොසානං පඨමාය දිසාය පඨමං ඵලං, දුතියාය දිසාය දුතියං ඵලං, තතියාය දිසාය තතියං ඵලං, චතුත්ථාය දිසාය චතුත්ථං ඵලං පරියොසානං.

තිපුක්ඛලස්ස නයස්ස තයො විමොක්ඛා පරියොසානං පඨමාය දිසාය අප්පණිහිතො, දුතියාය සුඤ්ඤතො, තතියාය අනිමිත්තො විමොක්ඛො පරියොසානං.

නන්දියාවට්ටස්ස නයස්ස ද්වෙ විමුත්තියො පරියොසානං පඨමාය දිසාය තණ්හාවිරාගා චෙතොවිමුත්ති, දුතියාය දිසාය අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති පරියොසානං. ඉමෙසු තීසු නයෙසු යා අට්ඨාරසන්නං පදානං ආලොචනා, අයං දිසාලොචනො නයො. යා ආලොකෙත්වා කුසලපක්ඛෙ අකුසලපක්ඛෙ ච ‘‘අයං ධම්මො ඉමං ධම්මං භජතී’’ති ජානන්තෙන සම්මා යොජනා, අයං **අඞ්කුසො නයොති** ඉමෙ පඤ්ච නයා.

නයසමුට්ඨානවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාසනපට්ඨානවාරවණ්ණනා

89. එවං සබ්බථා නයසමුට්ඨානං විභජිත්වා ඉදානි සාසනපට්ඨානං විභජන්තො යස්මා සඞ්ගහවාරාදීසු මූලපදෙහෙව පට්ඨානං සඞ්ගහෙත්වා සරූපතො න දස්සිතං, තස්මා යථා මූලපදෙහි පට්ඨානං නිද්ධාරෙතබ්බං, එවං පට්ඨානතොපි මූලපදානි නිද්ධාරෙතබ්බානීති දස්සනත්ථං **"අට්ඨාරස මූලපදා කුහිං දට්ඨබ්බා? සාසනපට්ඨානෙ"**ති ආහ. මූලපදසාසනපට්ඨානානඤ්හි අඤ්ඤමඤ්ඤසඞ්ගහො පුබ්බෙ දස්සිතො එවාති. අථ **සාසනපට්ඨානන්**ති කො වචනත්ථො? සාසනස්ස පට්ඨානන්ති සාසනපට්ඨානං, සාසනං දෙසනා, තස්සා වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයානුරූපං තෙසං හිතසුඛනිප්ඵාදනත්ථං පකාරෙහි ඨානං පවත්ති සාසනපට්ඨානං. ඉධ පන තස්ස තථාභාවදීපනං ''සාසනපට්ඨාන''න්ති වෙදිතබ්බං. අථ වා සාසනං අධිසීලසික්ඛාදයො. තෙසං පවත්තනුපායභාවතො පතිට්ඨහන්ති එතෙහීති පට්ඨානානි, සංකිලෙසාදිධම්මා. තෙසං පවෙදනතො තදුපචාරෙන සුත්තානි පට්ඨානානි. තෙසං පන සමූහභාවතො අයං පකරණප්පදෙසො පට්ඨානං නාම.

අපරො නයො – කෙනට්ඨෙන පට්ඨානං? පට්ඨිතට්ඨෙන ගමනට්ඨෙනාති අත්ථො. ''යෙ තෙ ගොට්ඨා පට්ඨිතගාවො''ති (ම. නි. 1.156) ආගතට්ඨානස්මිඤ්හි යෙන පට්ඨානෙන තෙ ''ගොට්ඨා පට්ඨිතගාවො''ති වුත්තා, තං අත්ථතො ගමනං හොති. ඉති නාතිවිත්ථාරිතනයෙසු භාරනයෙසු අනිස්සඞ්ගගමනස්ස දෙසනාඤාණස්ස සංකිලෙසභාගියාදිලොකියාදිභෙදෙසු තදුභයවොමිස්සකභෙදෙසු ච විත්ථාරිතනයලාභතො නිස්සඞ්ගවසෙන පවත්තගමනත්තා තෙ සංකිලෙසභාගියාදයො ලොකියාදයො ච විසුං විසුං වොමිස්සා ච අධිකරණවසෙන පට්ඨානං නාම. තෙසං පකාසනතො අයං පකරණප්පදෙසො පට්ඨානන්ති වෙදිතබ්බං.

''සංකිලෙසභාගිය''න්තිආදීසු සංකිලිස්සති එතෙනාති සංකිලෙසො. සංකිලෙසභාගෙ සංකිලෙසකොට්ඨාසෙ පවත්තං **සංකිලෙසභාගියං**. වාසනා පුඤ්ඤභාවනා, වාසනාභාගෙ පවත්තං **වාසනාභාගියං,** වාසනං භජාපෙතීති වා වාසනාභාගියං. නිබ්බිජ්ඣනං ලොභක්ඛන්ධාදීනං පදාලනං නිබ්බෙධො. නිබ්බෙධභාගෙ පවත්තං, නිබ්බෙධං භජාපෙතීති වා **නිබ්බෙධභාගියං**. පරිනිට්ඨිතසික්ඛාධම්මා අසෙක්ඛා, අසෙක්ඛභාවෙ පවත්තං, අසෙක්ඛෙ භජාපෙතීති වා **අසෙක්ඛභාගියං**. තෙසු යත්ථ තණ්හාදිසංකිලෙසො විභත්තො, ඉදං සංකිලෙසභාගියං. යත්ථ දානාදිපුඤ්ඤකිරියවත්ථු විභත්තං, ඉදං වාසනාභාගියං. යත්ථ සෙක්ඛා සීලක්ඛන්ධාදයො විභත්තා, ඉදං නිබ්බෙධභාගියං. යත්ථ පන අසෙක්ඛා සීලක්ඛන්ධාදයො විභත්තා, ඉදං අසෙක්ඛභාගියං. ඉතරානි තෙසං වොමිස්සකනයවසෙන වුත්තානි.

තානි පන ඡ දුකා චත්තාරො තිකා එකං චතුක්කං අපරම්පි එකං චතුක්කන්ති ද්වාදස හොන්ති. තෙසු චත්තාරො දුකා ද්වෙ ච තිකා උද්ධටා, ඉතරෙ න උද්ධටා, අනුද්ධරණෙ කාරණං නත්ථි. ඉමිනා නයෙන තෙපි ගහෙතුං සක්කාති පාළියං සංඛිත්තාති දට්ඨබ්බං. තථා හි වක්ඛති – ‘‘ඉමානි චත්තාරි සුත්තානි, සාධාරණානි කතානි අට්ඨ භවන්තී’’තිආදි. තත්ථ යස්මා කත්ථචි සුත්තෙ තණ්හාසංකිලෙසොව නිද්දිසීයති, කත්ථචි දිට්ඨිසංකිලෙසොව, කත්ථචි දුච්චරිතසංකිලෙසොව නිද්දිසීයති, තස්මා සංකිලෙසභාගියං සුත්තං තිධා විභජිත්වා උද්දිට්ඨං **‘‘තණ්හාසංකිලෙසභාගියං සුත්ත’’**න්තිආදිනා. තථා වොදානං නාම සංකිලෙසෙ සති හොතීති වොදානභාගියං සුත්තං සංකිලෙසවිභාගෙන තිධාව උද්දිට්ඨං **‘‘තණ්හාවොදානභාගියං සුත්ත’’**න්තිආදිනා. තං පන අත්ථතො වාසනාභාගියාදි එව හොති. අයඤ්ච නයො කෙසුචි පොත්ථකෙසු නත්ථි.

‘‘තත්ථ සංකිලෙසො තිවිධො’’තිආදි සංකිලෙසපටිපක්ඛතො සමථාදිනිද්ධාරණවසෙන වාසනාභාගියාදිසුත්තානං විසයදස්සනත්ථං ආරද්ධං. තත්ථ **යදි ආසත්ති උප්පජ්ජති භවෙසූ**ති භවෙසු ඡන්දරාගං පජහිතුං අසක්කොන්තස්ස යදි භවපත්ථනා උප්පජ්ජති. **එවං සායන්**ති එවමස්ස පුග්ගලස්ස අයං සමථවිපස්සනාභාවනාමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු භවති පුඤ්ඤභවඵලනිබ්බත්තනතො. **තත්‍රූපපත්තියා සංවත්තතී**ති තත්‍ර තත්‍ර භවෙ උපපත්තියා සංවත්තති. **ඉමානි චත්තාරි සුත්තානී**ති ඉමානි සංකිලෙසභාගියාදීනි චත්තාරි සුත්තානි. **සාධාරණානි කතානී**ති සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච, සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච, සංකිලෙසභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච, වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්චාති එවං පදන්තරසංයොජනවසෙන මිස්සිතානි කතානි. **අට්ඨ භවන්තී**ති පුරිමානි චත්තාරි ඉමානි චත්තාරීති එවං අට්ඨ භවන්ති.

තානියෙව අට්ඨ සුත්තානි සාධාරණානි කතානි සොළස භවන්තීති තානියෙව යථාවුත්තානි අට්ඨ සුත්තානි වාසනාභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච, අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච, නිබ්බෙධභාගියඤ්ච සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච, අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච, අසෙක්ඛභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච, අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච, නිබ්බෙධභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච නෙවසංකිලෙසභාගියඤ්ච, නවාසනාභාගියඤ්ච නනිබ්බෙධභාගියඤ්ච න අසෙක්ඛභාගියඤ්චාති එවං සාධාරණානි කතානි පුරිමානි අට්ඨ ඉමානි අට්ඨාති සොළස භවන්ති. තෙසු චත්තාරො එකකා, ඡ දුකා, චත්තාරො තිකා, එකො චතුක්කො, අපරොපි එකො චතුක්කොති

අයම්පි විභාගො වෙදිතබ්බො. තත්ථාපි ද්වෙ දුකා, ද්වෙ තිකා, ද්වෙ චතුක්කා ච පාළියං අනාගතාති වෙදිතබ්බා.

ඉදානි ඉමස්ස පට්ඨානස්ස සකලසාසනසඞ්ගහිතභාවං විභාවෙතුං **''ඉමෙහි සොළසහි සුත්තෙහි භින්නෙහි නවවිධං සුත්තං භින්නං භවතී''**ති වුත්තං. තස්සත්ථො – ඉමෙහි සංකිලෙසභාගියාදීහි සොළසහි සුත්තෙහි පට්ඨානනයෙන විභත්තෙහි සුත්තගෙය්‍යාදිනවවිධං පරියත්තිසාසනසඞ්ඛාතං සුත්තං භින්නං සොළසධා විභත්තං හොති. ඉමිනා සොළසවිධෙන පට්ඨානෙන අසඞ්ගහිතො පරියත්තිසාසනස්ස පදෙසො නත්ථීති අධිප්පායො. කථං පන සංකිලෙසභාගියාදිභාවො ගහෙතබ්බොති? ආහ **''ගාථාය ගාථා අනුමිනිතබ්බා''**තිආදි. තත්ථ **ගාථාය ගාථා අනුමිනිතබ්බා**ති අයං ගාථා විය ගාථා සංකිලෙසභාගියාති වා වාසනාභාගියාති වා නිබ්බෙධභාගියාති වා අසෙක්ඛභාගියාති වා අනුමිනිතබ්බා, අනු අනු මිනිත්වා තක්කෙත්වා ජානිතබ්බාති අත්ථො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. එත්ථ ච ගාථාවෙය්‍යාකරණවිනිමුත්තා සබ්බා පරියත්ති ''සුත්තෙනා''තිපදෙන සඞ්ගහිතාති දට්ඨබ්බා.

90. ඉදානි සංකිලෙසභාගියාදීනි සුත්තානි යථානිද්දිට්ඨානි උදාහරණවසෙන විභාවෙතුං **''තත්ථ කතමං සංකිලෙසභාගියං සුත්ත''**න්තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **''කාමන්ධා ජාලසඤ්ඡන්නා''**ති ගාථාය අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. යථා ඉමස්ස, එවං ඉතො පරානම්පි හෙට්ඨා වුත්තත්ථානං උත්තානපදානඤ්ච අත්ථං න වණ්ණයිස්සාම.

අගතිගමනානීති කායාදීහි අයුත්තගමනානි, අකත්තබ්බකරණානීති අත්ථො. **ඡන්දා**ති ඡන්දහෙතු ඉච්ඡාපච්චයා. **අගතිං ගච්ඡතී**ති අගන්තබ්බං ගතිං ගච්ඡති, අකත්තබ්බං කරොතීති අත්ථො. **ධම්මන්**ති සාධූනං අරියානං ධම්මං. **අතිවත්තතී**ති අතිමද්දිත්වා වීතික්කමති. **නිහීයතී**ති හායති. **යසො**ති කිත්ති ච පරිවාරො ච.

''මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා''ති ගාථායං **මනො**ති යදිපි කාමාවචරකුසලාදිභෙදං සබ්බම්පි චතුභූමකචිත්තං මනො, ඉමස්මිං පන ඨානෙ **චක්ඛුපාලත්ථෙරස්ස** (ධ. ප. 1-2; ථෙරගා. 95) පුරිමජාතියං වෙජ්ජභූතස්ස උප්පන්නවසෙන නියමියමානං පටිඝසම්පයුත්තචිත්තමෙව ලබ්භති. සො මනො පුබ්බඞ්ගමො එතෙසන්ති **මනොපුබ්බඞ්ගමා,** මනසා පඨමගාමිනා සමන්නාගතාති අත්ථො. **ධම්මා**ති නිස්සත්තනිජ්ජීවට්ඨෙන ධම්මා, තෙ පන වෙදනාදයො තයො අරූපිනො ඛන්ධා. එතෙ හි මනොපුබ්බඞ්ගමා. කථං පනෙතෙහි සද්ධිං එකස්මිං වත්ථුස්මිං එකස්මිඤ්ච ආරම්මණෙ එකක්ඛණෙ උප්පජ්ජමානො මනො පුබ්බඞ්ගමො නාම හොතීති? උප්පාදපච්චයට්ඨෙන. යථා හි බහූසු එකතො ගාමඝාතාදිකම්මානි කරොන්තෙසු ''කො එතෙසං පුබ්බඞ්ගමො''ති වුත්තෙ යො තෙසං

පච්චයො හොති, යං යං නිස්සාය තෙ තං කම්මං කරොන්ති, සො දත්තො වා මිත්තො වා තෙසං පුබ්බඞ්ගමොති වුච්චති, එවංසම්පදමිදං දට්ඨබ්බං. ඉති උප්පාදපච්චයට්ඨෙන මනො පුබ්බඞ්ගමො එතෙසන්ති මනොපුබ්බඞ්ගමා. න හි තෙ මනෙ අනුප්පජ්ජන්තෙ උප්පජ්ජිතුං සක්කුණන්ති, මනො පන එකච්චෙසු චෙතසිකෙසු අනුප්පජ්ජන්තෙසුපි උප්පජ්ජති එව.

අධිපතිවසෙන මනො සෙට්ඨො එතෙසන්ති **මනොසෙට්ඨා.** යථා හි චොරාදීනං චොරජෙට්ඨකාදයො අධිපතිනො සෙට්ඨා, තථා තෙසම්පි මනො සෙට්ඨො. යථා පන දාරුආදීහි නිප්ඵන්නානි භණ්ඩානි දාරුමයාදීනි නාම හොන්ති, තථා එතෙපි මනතො නිප්ඵන්නත්තා **මනොමයා** නාම. **පදුට්ඨෙනාති** අභිජ්ඣාදීහි දොසෙහි පදුට්ඨෙන දූසිතෙන භාසති වා කරොති වා. සො හි භාසන්තො චතුබ්බිධං වචීදුච්චරිතමෙව භාසති, කරොන්තොපි තිවිධං කායදුච්චරිතමෙව කරොති, අභාසන්තො අකරොන්තො තෙහි අභිජ්ඣාදීහි පදුට්ඨමනතාය තිවිධං මනොදුච්චරිතං පූරෙති. එවමස්ස දස අකුසලකම්මපථා පාරිපූරිං ගච්ඡන්ති. **තතො නං දුක්ඛමන්වෙතීති** තතො තිවිධදුච්චරිතතො තං පුග්ගලං දුක්ඛං අන්වෙති දුච්චරිතානුභාවෙන චතූසු අපායෙසු දුක්ඛං අනුගච්ඡති. යථා කිං? **චක්කංව වහතො පදන්ති,** යථා නාම සකටං වහතො බලිබද්දස්ස පදං පහරන්තං චක්කං අනුගච්ඡති, එවං නං පුග්ගලං දුක්ඛමනුගච්ඡතීති.

‘‘මිද්ධී යදා හොතී’’ති ගාථායං **මිද්ධීති** ථිනමිද්ධාභිභූතො. **මහග්ඝසොති** මහාභොජනො ආහරහත්ථකඅලංසාටකතත්‍රවට්ටකකාකමාසකභුත්තවමිතකානං අඤ්ඤතරො විය. **නිද්දායිතාති** සුපනසීලො. **සම්පරිවත්තසායීති** සෙය්‍යාසුඛපස්සසුඛානං අනුයුඤ්ජනවසෙන සම්පරිවත්තකසයනසීලො. **නිවාපපුට්ඨොති** කුණ්ඩකාදිනා සූකරභත්තෙන පුට්ඨො. ඝරසූකරො හි බාලකාලතො පට්ඨාය පොසියමානො ථූලසරීරකාලෙ ගෙහතො බහි නික්ඛමිතුං අලභන්තො හෙට්ඨාමඤ්චාදීසු සම්පරිවත්තිත්වා සම්පරිවත්තිත්වා අස්සසන්තො පස්සසන්තො සයතෙව. ඉදං වුත්තං හොති – යදා පුරිසො මිද්ධී ච හොති මහග්ඝසො ච, නිවාපපුට්ඨො මහාවරාහො විය අඤ්ඤෙන ඉරියාපථෙන යාපෙතුං අසක්කොන්තො නිද්දාසීලො සංපරිවත්තසායී, තදා සො ‘‘අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා’’ති තීණි ලක්ඛණානි මනසි කාතුං න සක්කොති. තෙසං අමනසිකාරා මන්දපඤ්ඤො පුනප්පුනං ගබ්භං උපෙති, ගබ්භවාසතො න පරිමුච්චතීති.

‘‘අයසාව මල’’න්ති ගාථායං **අයසාති** අයතො. **සමුට්ඨිතන්ති** ජාතං. **තතුට්ඨායාති** තතො උට්ඨහිත්වා. **අතිධොනචාරිනන්ති** ධොනා වුච්චති චත්තාරො පච්චයෙ ඉදමත්ථිතාය අලමෙතෙනාති පච්චවෙක්ඛිත්වා පරිභුඤ්ජනපඤ්ඤා, තං අතික්කමිත්වා චරන්තො අතිධොනචාරී නාම. ඉදං වුත්තං හොති – යථා අයතො මලං සමුට්ඨාය යතො තං සමුට්ඨිතං, තමෙව

බාධති විනාසෙති, එවමෙවං චත්තාරො පච්චයෙ අප්පච්චවෙක්ඛිත්වා පරිභුඤ්ජන්තං අතිධොනචාරිනං සානි කම්මානි අත්තනො සන්තානෙ උට්ඨිතත්තා අත්තනො සන්තකානෙව තානි කම්මානි දුග්ගතිං නයන්තීති.

‘‘චොරො යථා’’ති ගාථායං **චොරො යථා සන්ධිමුඛෙ ගහීතොති** යථා චොරො සරසන්ධිං ඡින්දිත්වා ගෙහං පවිසන්තො සරසන්ධිමුඛෙ එව රාජපුරිසෙහි ගහිතො. **සකම්මුනා හඤ්ඤති බජ්ඣතෙ චාති** තෙන අත්තනා කතකම්මෙන කසාහිතාළනාදිනා හඤ්ඤති චෙව අද්දුබන්ධනාදිනා බජ්ඣති ච. **එවං අයං පෙච්ච පජා පරත්ථාති** එවම්පි අයං පාපකාරිනී පජා ඉතො චවිත්වා පරලොකෙ. **සකම්මුනා හඤ්ඤති බජ්ඣතෙ චාති** අත්තනාව කතෙන පාපකම්මෙන නිරයාදීසු නානප්පකාරෙහි කම්මකාරණාදීහි හඤ්ඤති චෙව පරිබජ්ඣති චාති.

‘‘සුඛකාමානී’’ති ගාථායං **යො දණ්ඩෙන විහිංසතීති** යො පුග්ගලො දණ්ඩෙන වා លෙඩ්ඩුආදීහි වා විබාධති. **පෙච්ච සො න ලභෙ සුඛ**න්ති සො පුග්ගලො පරලොකෙ මනුස්සසුඛං වා දිබ්බසුඛං වා න ලභති, නිබ්බානසුඛෙ පන වත්තබ්බමෙව නත්ථි.

ගුන්නං චෙ තරමානානන්ති ගාවීසු මහොඝං තරන්තීසු. **ජිම්හං ගච්ඡති පුඞ්ගවොති** යදි යූථපති උසභො කුටිලං ගච්ඡති. **සබ්බා තා ජිම්හං ගච්ඡන්තීති** සබ්බාපි තා ගාවියො කුටිලමෙව ගච්ඡන්ති. කස්මා? **නෙත්තෙ ජිම්හං ගතෙ සතීති** නෙත්තරි කුටිලං ගතෙ සති, නෙත්තස්ස කුටිලං ගතත්තාති අත්ථො. සො හි තාසං පච්චයිකො උපද්දවහරො ච.

‘‘එවමෙව’’න්ති ගාථායං යථා චෙතං, එවමෙවං යො මනුස්සෙසු පධානසම්මතො, යදි සො අධම්මචාරී සියා. යෙ තස්ස අනුජීවිනො, සබ්බෙපි අධම්මිකාව හොන්ති. සාමිසම්පදා හි පකතිසම්පදං සම්පාදෙති. යස්මා ච එතදෙව, තස්මා **සබ්බං රට්ඨං දුක්ඛං සෙති, රාජා චෙ හොති අධම්මිකො. සුකිච්ඡරූපා වතාති** සුට්ඨු කිච්ඡාපන්නරූපා වත. **උපධීසූති** කාමගුණූපධීසු. **රත්තාති** රාගාභිභූතා. **කටුකන්ති** දුක්ඛං.

කුක්කුච්චජනකෙනෙව පත්තවට්ටිප්පභවස්ස උපච්ඡින්නත්තා ඵලුප්පත්ති කදලියා පරාභවාය හොතීති ආහ – **‘‘ඵලං වෙ කදලිං හන්තී’’**ති. තථා ඵලපරියොසානත්තා ඔසධීනං ‘‘ඵලං වෙළුං ඵලං නළ’’න්ති වුත්තං. වළවාය කුච්ඡිස්මිං ගද්‍රභස්ස ජාතා අස්සතරී නාම, සා ගබ්භං ගණ්හිත්වා කාලෙ සම්පත්තෙ විජායිතුං න සක්කොති. පාදෙහි භූමිං පහරන්තී තිට්ඨති, අථස්ස චත්තාරො පාදෙ චතූසු ඛාණුකෙසු බන්ධිත්වා කුච්ඡිං ඵාලෙත්වා පොතකං නීහරන්ති, සා තත්ථෙව මරති. තෙන වුත්තං – **‘‘ගබ්භො අස්සතරිං යථා’’**ති. ඉදං වුත්තං හොති – යථා අත්තනො ඵලං කදලිවෙළුනළෙපි විනාසෙති, ගබ්භො ච අස්සතරිං, එවං අත්තනො කම්මඵලභූතො සක්කාරො අසප්පුරිසං විනාසෙතීති.

කොධමක්ඛගරූති කුජ්ඣනලක්ඛණං කොධං, පරගුණමක්ඛනලක්ඛණං මක්ඛඤ්ච ගරුං කත්වා උද්ධං කත්වා උක්ඛිපිත්වා චරන්තො. **සුඛෙත්තෙ**ති සුඛෙත්තෙපි. **පූතිබීජංවා**ති පූතිභාවං ගතං බීජං විය. ඣකණරසාදිපරිභාවනසුක්ඛාපනසුඛසයාදීනි අකරණෙන බීජදොසදුට්ඨන්ති අත්ථො.

91. **චෙතසා**ති අත්තනො චිත්තෙන. **චෙතො**ති තස්ස පුග්ගලස්ස චිත්තං. **පරිච්චා**ති පරිච්ඡින්දිත්වා. **ඉරියතී**ති පවත්තති. **යථාභත**න්ති යථා කිඤ්චි ආහරිත්වා ඨපිතං.

මාකත්ථාති මා අකත්ථ. **න පමුත්‍යත්ථී**ති පමොක්ඛො නත්ථි. **උපෙච්චාපී**ති සඤ්චිච්චාපි, බුද්ධිපුබ්බෙනාපීති අත්ථො.

''අධම්මෙනා''ති වත්වාපි **''මුසාවාදෙනා''**ති වචනං මුසාවාදස්ස මහාසාවජ්ජභාවදස්සනත්ථං. තෙනෙවාහ – ''එකං ධම්මං අතීතස්සා''තිආදි (ධ. ප. 176), තථා ''එවං පරිත්තං ඛො, රාහුල, තෙසං සාමඤ්ඤං, යෙසං නත්ථි සම්පජානමුසාවාදෙ ලජ්ජා''තිආදි (ම. නි. 2.108). **තං කථං නු භවිස්සතී**ති තං ධනං කෙන නු පකාරෙන තෙසං භවිස්සති. අධම්මෙන තෙසං සම්භතත්තා තෙසු නචිරට්ඨිතිකං හොතීති අත්ථො. **අන්තරායා සු භවිස්සන්තී**ති අධම්මියවොහාරාදිතො රාජන්තරායාදයො භවිස්සන්ති. **සූ**ති නිපාතමත්තං. **සම්භතස්ස විනස්සතී**ති ඉමස්ස සම්භතං සඤ්චිතං විනස්සති. **සග්ග**න්ති සුගතිං. සා හි රූපාදීහි සොභනෙහි අග්ගොති සග්ගොති අධිප්පෙතා. **එත්තාවතා**ති දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකානං අත්ථානං හානියා. **හතා**ති විනට්ඨා.

විවට්ටතෙති නිවට්ටති. **ලොභා ඛණති අත්තාන**න්ති ලොභහෙතු අපුඤ්ඤානි කරොන්තො කායවිසමාදියොගෙන අත්තානං ඛණති නාම. **මිත්තෙහි ජීරතී**ති මිත්තභාවෙහි හායති.

චරන්තීති චතූහි ඉරියාපථෙහි අකුසලමෙව කරොන්තා විචරන්ති. **බාලා**ති ඉධලොකත්ථං පරලොකත්ථඤ්ච අජානන්තා ඉධ බාලා නාම. **දුම්මෙධා**ති නිප්පඤ්ඤා. න හි පඤ්ඤාය දුට්ඨත්තං නාම අත්ථි. **අමිත්තෙනෙවා**ති අමිත්තභූතෙන විය වෙරිනා විය හුත්වා. **කටුකප්ඵල**න්ති තිඛිණඵලං, දුක්ඛඵලන්ති අත්ථො. **න තං කම්මං කතං සාධු, යං කත්වා අනුතප්පතී**ති යං කම්මං නිරයාදීසු නිබ්බත්තනසමත්ථං දුක්ඛුද්‍රයං කත්වා අනුස්සරිතානුස්සරිතක්ඛණෙ අනුතප්පති අනුසොචති, තං කතං න සාධු න සුන්දරං න භද්දකං. **යස්ස අස්සුමුඛො**ති යස්ස අස්සූහි තින්තමුඛො රොදන්තො විපාකං පටිසෙවති අනුභොති.

දුක්කරන්ති වත්තපටිවත්තපූරණාදිවසෙන ආභිසමාචාරිකසීලස්ස කාතුං අසක්කුණෙය්‍යතාය දුක්කරං. සමාදානතො පට්ඨාය ඛණ්ඩං අකත්වා

විසෙසතො ආදිබ්‍රහ්මචරියකස්ස චරිමකචිත්තං පාපෙතබ්බතාය **දුත්තිතික්ඛං,** සීලසංවරාදයො වා අපරික්ඛතෙ කත්වා සම්පාදෙතුං අසක්කුණෙය්‍යතාය දුක්කරං. අධිවාසෙතබ්බානං පන දුස්සහනතො ඛන්තිසංවරංවසෙන දුත්තිතික්ඛං. **අබ්‍යත්තෙනාති** මන්දපඤ්ඤෙන. **සාමඤ්ඤන්ති** සමණභාවො. **තත්ථාති** තස්ස සාමඤ්ඤස්ස. **සම්බාධාති** දුන්නිවත්ථදුප්පාරුතමාතුගාමාදිසම්මද්දා. **යත්ථාති** සීලසංවරාදීනං පරිබන්ධභූතෙසු සම්බාධසඞ්ඛාතෙසු විසභාගාරම්මණාදීසු. අථ වා දුක්කරන්තිපදස්ස අත්ථං දස්සෙතුං දුත්තිතික්ඛන්ති වුත්තං. **දුත්තිතික්ඛන්ති** දුක්ඛමං දුරධිවාසියං. **අබ්‍යත්තෙනාති** බාලෙන. **සාමඤ්ඤන්ති** සමණධම්මො. ඉදං වුත්තං හොති – යං පණ්ඩිතා කුලපුත්තා දසපි වස්සානි වීසතිපි…පෙ…. සට්ඨිපි වස්සානි දන්තෙහි දන්තමාධාය ජිව්හාය තාලුං ආහච්ච චෙතසා චිත්තං අභිනිග්ගණ්හිත්වා එකාසනං එකභත්තං පටිසෙවමානා ආපාණකොටිකං බ්‍රහ්මචරියං චරන්තා සාමඤ්ඤං කරොන්ති, තං බාලා අබ්‍යත්තා කාතුං න සක්කොන්තීති. **බහූහි තත්ථ සම්බාධාති** තස්මිං සාමඤ්ඤසඞ්ඛාතෙ අරියමග්ගෙ බහූ සම්බාධා, මග්ගාධිගමාය පටිපන්නස්ස බහූ පරිස්සයාති අත්ථො.

අප්පමෙය්‍යං පමිනන්තොති අප්පමෙය්‍යං ඛීණාසවපුග්ගලං ‘‘එත්තකසීලො අයං එත්තකසමාධි එත්තකපඤ්ඤො’’ති එවං මිනන්තො. **කොධ විද්වා විකප්පයෙති** කො ඉධ විද්වා මෙධාවී විකප්පෙය්‍ය, ඛීණාසවොව ඛීණාසවං මිනන්තො විකප්පෙය්‍යාති දීපෙති. **නිවුතං මඤ්ඤෙති** යො පන පුථුජ්ජනො මිනෙතුං ආරභති, තං නිවුතං අවකුජ්ජපඤ්ඤං මඤ්ඤාමි. **අකිස්සවන්ති** කිස්සවා වුච්චති පඤ්ඤා, නිප්පඤ්ඤන්ති අත්ථො.

කුඨාරීති අත්තච්ඡෙදකට්ඨෙන කුඨාරිසදිසී ඵරුසවාචා. **ඡින්දතීති** කුසලමූලසඞ්ඛාතෙ මූලෙයෙව නිකන්තති. **විසං හලාහලං ඉවාති** හලාහලසඞ්ඛාතං විසං ඉව. **එවං විරද්ධං පාතෙතීති** විරද්ධං අපරද්ධං ඛලිතපුග්ගලං එවං අපායෙසු විනිපාතෙති. **වාචා දුබ්භාසිතා යථාති** යථා වාචා අරියූපවාදනවසෙන දුබ්භාසිතා.

92. **නින්දියන්ති** නින්දනීයං. **තං වා නින්දති යො පසංසියොති** යො ගුණවිසිට්ඨතාය පසංසාරහො පුග්ගලො, තං වා සො පාපිච්ඡතාදීනි ආරොපෙත්වා ගරහති. **විචිනාතීති** උපචිනාති. **කලින්ති** අපරාධං. **අයං කලීති** අයං අපරාධො. **අක්ඛෙසූති** ජූතකීළනක්ඛෙසු. **සබ්බස්සාපි සහාපි අත්තනාති** සබ්බෙන අත්තනො ධනෙනාපි අත්තනාපි සද්ධිං. **සුගතෙසූති** සොභනගමනත්තා, සුන්දරං ඨානං ගතත්තා, සම්මා ගතත්තා, සම්මා ච ගදත්තා සුගතසඞ්ඛාතෙසු බුද්ධාදීසු. **මනං පදොසයෙති** යො මනං පදොසෙය්‍ය, තස්ස අයං මනොපදොසො එව මහත්තරො කලීති වුත්තං හොති. කස්මා? යස්මා **සතං සහස්සානං…පෙ…. පාපකන්ති**. තත්ථ **සතං**

සහස්සානන්ති නිරබ්බුදගණනාය සතසහස්සං. **ඡත්තිංසතීති** අපරානි ඡත්තිංසති නිරබ්බුදානි. **පඤ්ච චාති** අබ්බුදගණනාය පඤ්ච ච අබ්බුදානි. තස්මා වස්සගණනාය එත්තකො සො කාලො, යං කාලං අරියගරහිවාචං මනඤ්ච පණිධාය පාපකං නිරයං උපෙති, තත්ථ පච්චතීති වුත්තං හොති. ඉදඤ්ච සඞ්ඛෙපෙන පදුමනිරයෙ ආයුප්පමාණං, විත්ථාරෙන පන පරතො ආගමිස්සති.

ලොහගුණෙති ''ගුණො''ති ඛාලෙහි දිට්ඨත්තා, අනෙකක්ඛත්තුං පවත්තිතත්තා ච ලොහොයෙව ලොහගුණො, තස්මිං ලොහගුණෙ, තණ්හායාති අත්ථො. **අනුයුත්තොති** අනු අනු යුත්තො. **අවදඤ්ඤූති** අවචනඤ්ඤූ, බුද්ධානම්පි ඔවාදස්ස අග්ගහණතො. **මච්ඡරීති** පඤ්චවිධමච්ඡරියෙන මච්ඡරී. **පෙසුණියං අනුයුත්තොති** පෙසුණියස්මිං අනුයුත්තො අග්ගසාවකානං භෙදනෙන. කොකාලිකඤ්හි මීයමානං ඔවදන්තෙන ආයස්මතා මහාමොග්ගල්ලානෙන භාසිතා ඉමා ගාථාති. **මුඛදුග්ගාති** මුඛවිසම. **විභූතාති** විගතභූත අලිකවාදි. **අනරියාති** අසප්පුරිස. **භූනහූති** භූතිහනක අත්තනො බුද්ධිවිනාසක. **පුරිසන්තාති** පුරිසාධම. **කලීති** අලක්ඛිපුරිස. **අවජාතකපුත්තාති** බුද්ධස්ස භගවතො අවජාතපුත්ත. **මා බහුභාණිධ නෙරයිකොසීති** ඉදානි බහුභාණී මා හොහි, නෙරයිකො අසි ජාතො. **රජමාකිරසීති** කිලෙසරජං අත්තනි පක්ඛිපසි. **සන්තෙති** සමිතකිලෙසෙ ඛීණාසවෙ. **කිබ්බිසකාරීති** පාපකාරි. **පපතන්ති** නරකං.

ඉදං සංකිලෙසභාගියන්ති ඉදං තණ්හාදීනං සභාවභෙදතො අවත්ථාභෙදතො ච අනෙකභෙදකං දස්සෙතුං අනෙකෙහි සුත්තපදෙහි උදාහරණවසෙන දස්සිතං සංකිලෙසභාගියං සුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

පසන්නෙනාති කම්මකම්මඵලාදීනි සද්දහන්තෙන.

93. **ඉද්ධන්ති** හත්ථූපගසීසූපගාදිඅලඞ්කාරෙහි මණිකනකාදීහි ච සමිද්ධං. **ඵීතන්ති** තෙලමධුඵාණිතාදීහි ච ධනධඤ්ඤාදීහි ච විපුලං. **ආකිණ්ණමනුස්සන්ති** නිරන්තරමනුස්සං. **සම්බාධබ්‍යූහන්ති** බ්‍යූහා වුච්චන්ති අනිබ්බිද්ධරච්ඡායො. යෙසු පවිට්ඨමග්ගෙනෙව නිග්ගච්ඡන්ති, තෙ සම්බාධා බ්‍යූහකා එත්ථාති සම්බාධබ්‍යූහං. ඉමිනාපි තස්ස නගරස්ස ඝනවාසමෙව දීපෙති. **භන්තෙනාති** දමථං අනුපගතෙන, ඉතො චිතො ච පරිබ්භමන්තෙන වා. **අපාපකන්ති** අලාමකං. **අවෙච්චප්පසාදෙනාති** අචලප්පසාදෙන, සච්චප්පටිවෙධතො ආගතෙන පසාදෙන.

පෙච්ච සො ලභතෙති යො භූතෙ දණ්ඩෙන න හිංසති, සො පුග්ගලො පරලොකෙ මනුස්සභූතො මනුස්සසුඛං දෙවභූතො දිබ්බසුඛං උභයං අතික්කන්තො නිබ්බානසුඛං ලභතීති අත්ථො.

94. **චාරිකං පක්කමිස්සතීති** ජනපදචාරිකං ගමිස්සති. කස්මා පන භගවා ජනපදචාරිකං චරතීති? සත්තහි කාරණෙහි බුද්ධා භගවන්තො ජනපදචාරිකං චරන්ති – දෙසන්තරගතානං වෙනෙය්‍යානං විනයනත්thං, තත්‍ර ඨිතානං උස්සුක්කසමුප්පාදනං, භාවකානං එකස්මිං ඨානෙ නිබද්ධවාසපරිහරණං අත්තනො ච තත්ථ අනාසඞ්ගදස්සනං, සම්බුද්ධවසිතට්ඨානතාය දෙසානං චෙතියභාවසම්පාදනං, බහූනං සත්තානං දස්සනූපසඞ්කමනාදීහි පුඤ්ඤොඝපසවනං, අවුට්ඨිආදිඋපද්දවූපසමනඤ්චාති ඉමෙහි සත්තහි කාරණෙහි බුද්ධා භගවන්තො ජනපදචාරිකං චරන්තීති වෙදිතබ්බං.

ඉසිදත්තපුරාණාති ඉසිදත්තො ච පුරාණො ච, තෙසු ඉසිදත්තො සකදාගාමී. **පුරාණො සොතාපන්නො. සාකෙතෙති** ‘‘සාකෙතො’’ති ලද්ධනාමෙ අත්තනො භොගගාමකෙ. **මග්ගෙ පුරිසං ඨපෙසුන්ති** තෙසං කිර ගාමද්වාරෙන භගවතො ගමනමග්ගො, තස්මා ‘‘සචෙ භගවා අම්හාකං සුත්තානං වා පමත්තානං වා ගච්ඡෙය්‍ය, අථ පස්සිතුං න ලභෙය්‍යාමා’’ති මග්ගමජ්ඣෙ පුරිසං ඨපෙසුං. **අනුබන්ධිංසූති** න දූරතොව, පිට්ඨිතො පිට්ඨිතො අනුබන්ධිංසු. භගවා හි සකටමග්ගස්ස මජ්ඣෙ ජඞ්ඝමග්ගෙන අගමාසි, ඉතරෙ උභොසු පස්සෙසු අනුගච්ඡන්තා අගමංසු. **මග්ගා ඔක්කම්මාති** බුද්ධා හි කෙනචි සද්ධිං ගච්ඡන්තාව පටිසන්ථාරං කරොන්ති කෙනචි සද්ධිං ඨිතා කෙනචි සද්ධිං දිවසභාගම්පි නිසින්නා, තස්මා භගවා චින්තෙසි – ‘‘ඉමෙ මය්හං සාසනෙ වල්ලභා ආගතඵලා, ඉමෙහි සද්ධිං නිසීදිත්වා දිවසභාගං පටිසන්ථාරං කරිස්සාමී’’ති. මග්ගතො ඔක්කමිත්වා යෙනඤ්ඤතරං රුක්ඛමූලං තෙනුපසඞ්කමි. **පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙ නිසීදීති** තෙ කිර ඡත්තුපාහනකත්තරදණ්ඩපාදබ්භඤ්ජනතෙලානි චෙව අට්ඨවිධඤ්ච පානකං සරභපාදපල්ලඞ්කඤ්ච ගාහාපෙත්වා ආගමංසු. අථ නං පල්ලඞ්කං පඤ්ඤපෙත්වා අදංසු. සත්ථා තත්ථ නිසීදි. **එකමන්තං නිසීදිංසූති** ‘‘ඡත්තුපාහනාදීනි භික්ඛුසඞ්ඝස්ස දෙථා’’ති වත්වා භගවන්තං වන්දිත්වා එකමන්තං නිසීදිංසු.

සාවත්ථියා කොසලෙසු චාරිකං පක්කමිස්සතීතිආදි සබ්බං මජ්ඣිමදෙසවසෙනෙව වුත්තං. කස්මා? නියතාචිණ්ණත්තා. භගවතො හි චාරිකචරණං මජ්ඣිමදෙසෙයෙව. සචෙපි පච්චන්තදෙසෙ ගච්ඡති, මජ්ඣිමදෙසෙයෙව අරුණං උට්ඨාපෙතීති නියතාචිණ්ණං, තස්මා මජ්ඣිමදෙසවසෙනෙව වුත්තං. **කාසීසූති** කාසිරට්ඨතො. තථා **මගධෙසූති** මගධරට්ඨතො. **ආසන්නෙ නො භගවා භවිස්සතීති** එත්ථ න කෙවලං ආසන්නත්තා එව තෙසං සොමනස්සං හොති, අථ ඛො ‘‘ඉදානි දානං දාතුං ගන්ධමාලාදිපූජං කාතුං ධම්මං සොතුං පඤ්හං පුච්ඡිතුං ලභිස්සාමා’’ති තෙසං සොමනස්සං හොති.

තස්මාතිහ ථපතයො සම්බාධො ඝරාවාසොති ථපතයො යස්මා තුම්හාකං මයි දූරීභූතෙ අනප්පකං දොමනස්සං ආසන්නෙ අනප්පකං සොමනස්සං

හොති, තස්මාපි වෙදිතබ්බමෙතං ‘‘සම්බාධො ඝරාවාසො’’ති. ඝරාවාසස්ස හි දොසෙන තුම්හාකං එවං හොති. සචෙ පන ඝරාවාසං පහාය පබ්බජිතා අස්සථ, එවං වො මයා සද්ධිංයෙව ගච්ඡන්තානඤ්ච ආගච්ඡන්තානඤ්ච තං න භවෙය්‍යාති ඉමමත්ථං දීපෙන්තො එවමාහ. තත්ථ සකිඤ්චනසපලිබොධට්ඨෙන සම්බාධතා වෙදිතබ්බා. මහාඝරෙ වසන්තස්සාපි හි සකිඤ්චනසපලිබොධට්ඨෙන ඝරාවාසො සම්බාධොව. **රජොපථොති** රාගාදිරජානං ආගමනපථො, ආගමනට්ඨානන්ති අත්ථො. **අබ්භොකාසො පබ්බජ්ජාති** පබ්බජ්ජා පන අකිඤ්චනඅපලිබොධට්ඨෙන අබ්භොකාසො. චතුරතනිකෙපි හි ගබ්භෙ ද්වින්නං භික්ඛූනං පල්ලඞ්කෙන පල්ලඞ්කං ඝට්ටෙත්වා නිසින්නානම්පි අකිඤ්චනාපලිබොධට්ඨෙන පබ්බජ්ජා අබ්භොකාසො නාම හොති. **අලඤ්ච පන වො ථපතයො අප්පමාදායාති** එවං සම්බාධඝරාවාසෙ වසන්තානං තුම්හාකං අප්පමාදමෙව කාතුං යුත්තන්ති අත්ථො.

නාගාති හත්ථිනො. **ඔපවය්හාති** රඤ්ඤො ආරොහනයොග්ගා. **එකං පුරතො එකං පච්ඡතො නිසීදාපෙමාති** තෙ කිර ද්වෙපි ජනා සබ්බාලඞ්කාරපටිමණ්ඩිතා ද්වීසු නාගෙසු තා ඉත්ථියො එවං නිසීදාපෙත්වා රඤ්ඤො නාගං මජ්ඣෙ කත්වා උභොසු පස්සෙසු ගච්ඡන්ති, තස්මා එවමාහංසු. **නාගොපි රක්ඛිතබ්බොති** යථා කිඤ්චි විසෙසිතං න කරොති, එවං රක්ඛිතබ්බො හොති. **තාපි භගිනියොති** යථා පමාදං නාපජ්ජන්ති, එවං රක්ඛිතබ්බා හොන්ති. **අත්තාපීති** සිතකථිතවික්ඛෙපිතාදීනි අකරොන්තෙහි අත්තාපි රක්ඛිතබ්බො හොති. එවං කරොන්තො හි ‘‘සාමිදුබ්භකො එසො’’ති නිග්ගහෙතබ්බො හොති.

තස්මාතිහ ථපතයොති යස්මා තුම්හෙ රාජා නිච්චං රාජභණ්ඩං පටිච්ඡාපෙති, තස්මාපි සම්බාධො ඝරාවාසො රජොපථො. යස්මා පන පංසුකූලිකං භික්ඛුං එවං පටිච්ඡාපෙන්තො නත්ථි, තස්මා අබ්භොකාසො පබ්බජ්ජා, එවං සබ්බත්ථාපි. අලඤ්ච ඛො ථපතයො අප්පමාදාය, අප්පමාදමෙව කරොථාති දස්සෙති.

මුත්තචාගොති විස්සට්ඨචාගො. **පයතපාණීති** ආගතාගතානං දානත්ථාය ධොතහත්ථො. **වොසග්ගරතොති** වොසග්ගසඞ්ඛාතෙ චාගෙ රතො. **යාචයොගොති** යාචිතබ්බයුත්තො. ‘‘යාජයොගො’’තිපි පාඨො, දානයුත්තොති අත්ථො. **දානසංවිභාගරතොති** එතෙන අප්පමත්තකම්පි කිඤ්චි ලභිත්වා තතොපි සංවිභාගෙ රතො. **අප්පටිවිභත්තන්ති** ‘‘ඉදං අම්හාකං භවිස්සති, ඉදං අය්‍යාන’’න්ති එවං අකතවිභාගං, සබ්බං දාතබ්බමෙව හුත්වා ඨිතන්ති අත්ථො. **ඉමෙහි ඛො ථපතයො චතූහි ධම්මෙහි සමන්නාගතො අරියසාවකො සොතාපන්නො හොතීති** සොතාපන්නො ඉමෙහි ධම්මෙහි සමන්නාගතො හොතීති අත්ථො. එතෙන සොතාපන්නෙන ඉමෙසං චතුන්නං ධම්මානං එකන්තතො ලබ්භමානතං දස්සෙති.

එවං තෙසං ථපතීනං ඉමෙහි චතූහි ධම්මෙහි සමන්නාගතං පරියායෙන දස්සෙත්වා ඉදානි නිප්පරියායෙන තං දස්සෙතුං **“තුම්හෙ ඛො ථපතයො”**තිආදි වුත්තං.

95. **සහස්සං කප්පකොටියොති** සහස්සං අත්තභාවා අහෙසුන්ති අත්ථො. ‘‘අසීති කප්පකොටියො’’තිපි පාඨො, අසීතිආයුකප්පකොටියො අහෙසුන්ති අත්ථො. කත්ථ පන තෙ අහෙසුන්ති? ආහ **“දෙවෙ චෙව මනුස්සෙ චා”**ති, දෙවෙසු චෙව මනුස්සෙසු චාති අත්ථො. **සංවිරූළ්හමිහීති** සමන්තතො පල්ලවග්ගහණෙන විරූළ්හෙ. **අලභිංහන්ති** අලභිං අහං. **අජ්ජ තිංසං තතො කප්පාති** තතො කප්පතො අජ්ජ සම්පති අයං කප්පො තිංසතිමො. **තස්සා සඤ්ඤාය වාසනාති** තස්ස බුද්ධගතාය සඤ්ඤාය වාසනතො.

තණ්හානිසාතකොති තණ්හාය සමුච්ඡෙදකො. **වටංසකොති** පුප්ඵමයකණ්ණිකො. **සබ්බපුප්ඵෙහිලඞ්කතොති** නානාපුප්ඵෙහි අලඞ්කතො. **ලපනන්තරාති** උත්තරාධරොට්ඨානං අන්තරතො. **ඔක්කාති** පභා. **මුද්ධනන්තරධායථාති** මුද්ධනි අන්තරධායථ. **කඞ්ඛං විතරාති** විමතිං විනොදෙහි. **යස්ස තං සබ්බධම්මෙසු, සදා ඤාණං පවත්තතීති** තන්ති නිපාතමත්තං. යස්ස සබ්බධම්මෙසු ආකඞ්ඛප්පටිබද්ධත්තා සදා ඤාණං පවත්තති. සො සබ්බඤ්ඤූ භගවා **ථෙරං ආනන්දං එතදබ්‍රවීති** සම්බන්ධො. **රාජා රට්ඨෙ භවිස්සතීති** සබ්බස්මිං රට්ඨෙ රාජා භවිස්සති. **චරිමන්ති** චරිමභවං. **සච්ඡිකත්වාති** පච්චක්ඛං කත්වා. **ධම්මතන්ති** චතුසච්චධම්මං, පච්චෙකබොධිං වා.

96. **සුවණ්ණච්ඡදනං නාවන්ති** උභොසු පස්සෙසු සුවණ්ණාලඞ්කාරෙහි පටිමණ්ඩිතවසෙන ඡාදිතං සුවණ්ණනාවං. **පඤ්හං පුට්ඨා වියාකාසි, සක්කස්ස ඉති මෙ සුතන්ති** යථා සා දෙවතා පඤ්හං පුට්ඨා සක්කස්ස බ්‍යාකාසි, එවං මයාපි සුතන්ති ආයස්මා මහාමොග්ගල්ලානො අත්තනා යථාසුතං තං භගවතො වදති.

පංසුථූපෙසූති සරීරධාතුං අබ්භන්තරෙ ඨපෙත්වා පංසූහි කතථූපෙසු. එවඤ්හි තෙ භගවන්තං උද්දිස්සකතා නාම හොන්ති, තෙනෙවාහ – **“උද්දිස්සකතෙසු දසබලධරාන”**න්ති.

97. **දෙවපුත්තසරීරවණ්ණාති** දෙවපුත්තසරීරසදිසවණ්ණා. **සුභගසණ්ඨිතීති** සොභග්ගයුත්තසණ්ඨානා. **උළාරං වත තං ආසීති** තං මයා කතං පුඤ්ඤං උළාරං වත අහොසි. **යාහන්ති** යා අහං. **සතසහස්සං කප්පෙ, මුදිතො ථූපං අපූජෙසීති** ථූපං පූජෙත්වා සතසහස්සං ආයුකප්පෙ අහං මුදිතොති අත්ථො. **අනාගන්තුන විනිපාතන්ති** අපායුපපත්තිං අනුපගන්ත්වා. **යං චක්ඛුන්ති** යං පඤ්ඤාචක්ඛුං. **පණිහිතන්ති** ඨපිතං. **විමුත්තචිත්තම්හීති**

විමුත්තචිත්තො අම්හි. **විධූතලතොති** විධූතතණ්හාලතො, සමුච්ඡින්නතණ්හොති අත්ථො.

98. **සාමාකපත්ථොදනමත්තන්ති** සාමාකතිණානං නාළිකොදනමත්තං. **අඛිලෙති** පඤ්චන්නං චෙතොඛිලානං අභාවෙන අඛිලෙ. **තස්මිඤ්ච ඔකප්පයි ධම්මමුත්තමන්ති** තස්මිං පච්චෙකබුද්ධෙ උත්තමධම්මං පච්චෙකබොධිං ''උත්තමධම්මෙන නාම ඉමස්මිං භවිතබ්බ''න්ති සද්දහිං. **''තස්මිඤ්ච ධම්මෙ පණිධෙසිං මානස''න්ති** ඉමිනා පටිලද්ධධම්මං අහම්පි සච්ඡිකරෙය්‍යන්ති චිත්තං පණිදහිං. **භවෙ කුදාසුපි ච මා අපෙක්ඛවාති** කත්ථචි භවෙ අපෙක්ඛවා මා භවෙය්‍යන්ති ච පණිධෙසිං මානසන්ති සම්බන්ධො.

කුරූසූති උත්තරකුරූසු. **දීඝායුකෙසූති** තෙසං වස්සසහස්සායුකතාය වුත්තං. **අමමෙසූති** අපරිග්ගහෙසු. **පාණීසූති** සත්තෙසු. **අහීනගාමීසූති** යථාලද්ධසම්පත්තීහි යාවතායුකං අපරිහීනසභාවෙසු. **තිදසොපපජ්ජථාති** තාවතිංසො හුත්වා උපපජ්ජිං, තිදසෙ වා තාවතිංසභවනෙ උපපජ්ජිං. **විසිට්ඨකායූපගතොති** විසිට්ඨකායෙසු නානාවණ්ණකායෙසු උපගතො. **යසස්සිසූති** පරිවාරවන්තෙසු. **හිතාහිතාසිහීති** කුසලාකුසලෙ වීතිවත්තීහි. **පච්චක්ඛං ඛ්විමන්ති** පච්චක්ඛං ඛො ඉමං වචනන්ති අධිප්පායො.

සකාසීති සො අකාසි. **බලිමාභිහාරීති** පූජාබලිං අභිහරි. **පතිතස්ස එකන්ති** තස්ස හත්ථතො එකපුප්ඵං පතිතං.

උපරිට්ඨන්ති උපරි වෙහාසෙ ඨිතං. **අරිට්ඨන්ති** අරිට්ඨං නාම පච්චෙකසම්බුද්ධං. **අජ්ඣත්තඤ්ච බහිද්ධා චාති** අජ්ඣත්තවිසයා ච බහිද්ධවිසයා ච. **යෙ මෙ විජ්ජිංසූති** යෙ මෙ පුබ්බෙ විජ්ජමානා අහෙසුං. **ජාතිමරණසංසාරො, නත්ථි දානි පුනබ්භවොති** පුනප්පුනං ජායනමීයනභූතො සංසාරො පුනබ්භවොති ච වුච්චති, සො ච දානි නත්ථීති අත්ථො.

ඉදං වාසනාභාගියං සුත්තන්ති ඉදං වාසනාභාගපුඤ්ඤවිභාවනානං නානාසුත්තපදානං උදාහරණවසෙන දස්සිතං වාසනාභාගියං සුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

99. **''උද්ධං අධො...පෙ.... අපුනබ්භවායා''ති** ඉදං නිබ්බෙධභාගියං සුත්තන්ති වුත්තං ඔඝතරණස්ස අරියමග්ගකිච්චත්තා. **න චෙතනා කරණීයාති** න චිත්තං උප්පාදෙතබ්බං. **ධම්මතාති** ධම්මසභාවො.

100. **යදා හවෙති** යස්මිං භවෙ කාලෙ. **පාතුභවන්තීති** උප්පජ්ජන්ති. **ධම්මාති** අනුලොමපච්චයාකාරපටිවෙධසාධකා බොධිපක්ඛියධම්මා. **පාතුභවන්තීති** වා පකාසෙන්ති, අභිසමයවසෙන පාකටා හොන්ති. **ධම්මාති** චතුඅරියසච්චධම්මා. ආතාපො වුච්චති කිලෙසසන්තාපනට්ඨෙන වීරියං.

ආතාපිනොති සම්මප්පධානවීරියවතො. **ඣායතොති** ආරම්මණූපනිජ්ඣානලක්ඛණෙන ලක්ඛණූපනිජ්ඣානලක්ඛණෙන ච ඣානෙන ඣායන්තස්ස. **බ්‍රාහ්මණස්සාති** බාහිතපාපස්ස ඛීණාසවස්ස. **අථස්ස කඞ්ඛා වපයන්ති සබ්බාති** අථස්ස එවං පාතුභූතධම්මස්ස යා තා ‘‘කො නු ඛො, භන්තෙ, ඵුසතීති? නො කල්ලො පඤ්හොති භගවා අවොචා’’තිආදිනා (සං. නි. 2.12) නයෙන ‘‘කතමං නු ඛො, භන්තෙ, ජරාමරණං, කස්ස පනිදං ජරාමරණන්ති? නො කල්ලො පඤ්හොති භගවා අවොචා’’තිආදිනා (සං. නි. 2.35) ච නයෙන පච්චයාකාරකඞ්ඛා වුත්තා. යා ච පච්චයාකාරස්සෙව අප්පටිවිද්ධත්තා ‘‘අභොසිං නු ඛො අහමතීතමද්ධාන’’න්තිආදිකා (ම. නි. 1.18; සං. නි. 2.20) සොළසකඞ්ඛා ‘‘බුද්ධෙ කඞ්ඛති ධම්මෙ කඞ්ඛතී’’තිආදිකා (ධ. ස. 1008) අට්ඨ ච කඞ්ඛා ආගතා, තා සබ්බා වපයන්ති අපගච්ඡන්ති නිරුජ්ඣන්ති, කස්මා? **යතො පජානාති සහෙතුධම්මං,** යස්මා අවිජ්ජාදිකෙන හෙතුනා සහෙතුකං ඉමං සඞ්ඛාරාදිං කෙවලං දුක්ඛක්ඛන්ධධම්මං පජානාති අඤ්ඤාසි පටිවිජ්ඣති.

යතො ඛයං පච්චයානං අවෙදීති යස්මා පච්චයානං ඛයසඞ්ඛාතං නිබ්බානං අවෙදි අඤ්ඤාසි පටිවිජ්ඣි, තස්මා යදාස්ස ආතාපිනො ඣායතො බ්‍රාහ්මණස්ස වුත්තප්පකාරා ධම්මා පාතුභවන්ති. අථස්ස යා නිබ්බානස්ස අවිදිතත්තා කඞ්ඛා උප්පජ්ජෙය්‍යුං, සබ්බාපි තා කඞ්ඛා වපයන්තීති.

ආරඤ්ඤන්ති ආරඤ්ඤකං. **අඤ්ඤාතුඤ්ඡෙන යාපෙන්තන්ති** කුලෙසු අඤ්ඤාතො නිච්චනවොයෙව හුත්වා උඤ්ඡෙන පිණ්ඩචරියාය යාපෙන්තං. අථ වා අභිලක්ඛිතෙසු ඉස්සරජනගෙහෙසු කටුකභණ්ඩසම්භාරං සුගන්ධභොජනං පරියෙසන්තස්ස උඤ්ඡනං ඤාතුඤ්ඡනං නාම, සපදානචාරෙන පන ද්වාරෙ ඨිතෙන ලද්ධමිස්සකභොජනං අඤ්ඤාතුඤ්ඡනං නාම. ඉදං ඉධ අධිප්පෙතං. තෙන යාපෙන්තං. **කාමෙසු අනපෙක්ඛිනන්ති** වත්ථුකාමකිලෙසකාමෙසු නිරපෙක්ඛං.

ඡෙත්වාති වධිත්වා. **සුඛං සෙතීති** කොධපරිළාහෙන අපරිදය්හමානත්තා සුඛං සයති. **න සොචතීති** කොධවිනාසෙන විනට්ඨදොමනස්සත්තා න සොචති. **විසමූලස්සාති** දුක්ඛවිපාකස්ස. **මධුරග්ගස්සාති** යං අක්කුට්ඨස්ස පච්චක්කොසිත්වා පහටස්ස පටිප්පහරිත්වා සුඛං උප්පජ්ජති, තං සන්ධාය සො ‘‘මධුරග්ගො’’ති වුත්තො. ඉමස්මිඤ්හි ඨානෙ පරියොසානං ‘‘අග්ග’’න්ති වුත්තං. **අරියාති** බුද්ධාදයො.

හනෙති හනෙය්‍ය. **උප්පතිතන්ති** අසමුග්ඝාටිතං අවික්ඛම්භිතුප්පන්නවසෙන සමුදාචාරුප්පන්නවසෙන සමුදාචරන්තං. **විනොදයෙති** අත්තනො සන්තානතො නීහරෙය්‍ය.

101. **සත්තියාති** දෙසනාසීසමෙතං, එකතොධාරාදිනා සත්ථෙනාති අත්ථො. **ඔමට්ඨොති** පහටො. චත්තාරො හි පහාරා ඔමට්ඨො උම්මට්ඨො මට්ඨො විමට්ඨොති. තත්ථ උපරි ඨත්වා අධොමුඛං දින්නප්පහාරො **ඔමට්ඨො** නාම, අධො ඨත්වා උද්ධං මුඛං දින්නප්පහාරො **උම්මට්ඨො** නාම, අග්ගළසූචි විය විනිවිජ්ඣිත්වා කතො **මට්ඨො** නාම, සෙසො සබ්බොපි **විමට්ඨො** නාම. ඉමස්මිං පන ඨානෙ ඔමට්ඨො ගහිතො. සො හි සබ්බදාරුණො දුරුද්ධරණසල්ලො දුත්තිකිච්ඡො අන්තොදොසො අන්තොපුබ්බලොහිතො ච හොති. පුබ්බලොහිතං අනික්ඛමිත්වා වණමුඛං පරියොනන්ධිත්වා තිට්ඨති. පුබ්බලොහිතං නීහරිතුකාමෙහි මඤ්චෙන සද්ධිං බන්ධිත්වා අධොසිරො කාතබ්බො හොති, මරණං වා මරණමත්තං වා දුක්ඛං පාපුණාති. **පරිබ්බජෙති** විහරෙය්‍ය.

ඉමාය ගාථාය කිං කථිතං? යථා සත්තියා ඔමට්ඨපුරිසො සල්ලුබ්බාහනවණතිකිච්ඡනානං අත්ථාය වීරියං ආරභති පයොගං කරොති පරක්කමති. යථා ච දය්හමානෙ මත්ථකෙ ආදිත්තසිරො තස්ස නිබ්බාපනත්ථාය වීරියං ආරභති පයොගං කරොති පරක්කමති, එවමෙවං භික්ඛු කාමරාගප්පහානාය සතො අප්පමත්තො හුත්වා විහරෙය්‍ය භගවාති කථෙසි.

එවං දෙවතාය කථිතෙ අථ භගවා චින්තෙසි – ‘‘ඉමාය දෙවතාය උපමා දළ්හං කත්වා ආනීතා, අත්ථං පන පරිත්තකං ගහෙත්වා ඨිතා. පුනප්පුනං කථෙන්තීපි හි එසා කාමරාගස්ස වික්ඛම්භනප්පහානමෙව කථෙය්‍ය, යාව ච කාමරාගො මග්ගෙන න සමුග්ඝාටිය්‍යති, තාව අනුබන්ධොව හොතී’’ති තමෙව උපමං ගහෙත්වා පඨමමග්ගවසෙන දෙවතාය විනිවට්ටෙත්වා දස්සෙන්තො **‘‘සත්තියා විය ඔමට්ඨො’’**ති දුතියගාථමාහ. තස්සත්ථො පුරිමනයානුසාරෙන වෙදිතබ්බො.

ලොකාමිසන්ති කාමගුණො. **සන්තිපෙක්ඛොති** සබ්බසඞ්ඛාරූපසමං නිබ්බානං අපෙක්ඛමානො. **පඤ්ඤවාති** පඤ්ඤවන්තො. **පහිතත්තොති** නිබ්බානං පතිපෙසිතචිත්තො. **විරතො කාමසඤ්ඤායාති** යාය කායචි සබ්බතො කාමසඤ්ඤාය චතුත්ථමග්ගසම්පයුත්තාය සමුච්ඡෙදවිරතියා විරතො. ‘‘විරත්තො’’තිපි පාඨො. කාමසඤ්ඤායාති පන භුම්මවචනං හොති. **සගාථාවග්ගෙ** (සං. නි. 1.96) ‘‘කාමසඤ්ඤාසූ’’ති පාඨො. චතූහි මග්ගෙහි දසන්නම්පි සංයොජනානං අතීතත්තා **සබ්බසංයොජනාතීතො.** චතුත්ථමග්ගෙනෙව වා උද්ධම්භාගියසංයොජනාතීතො තත්‍ර තත්‍රාභිනන්දනතො නන්දිසඞ්ඛාතාය තණ්හාය තිණ්ණඤ්ච භවානං පරික්ඛීණත්තා **නන්දිභවපරික්ඛීණො.** සො තාදිසො ඛීණාසවො භික්ඛු **ගම්භීරෙ** සංසාරණ්ණවෙ **න සීදති.**

සද්දහානොති යෙන පුබ්බභාගෙ කායසුචරිතාදිභෙදෙන, අපරභාගෙ ච සත්තත්තිංසබොධිපක්ඛියභෙදෙන ධම්මෙන අරහන්තො බුද්ධපච්චෙකබුද්ධබුද්ධසාවකා නිබ්බානං පත්තා. තං සද්දහානො අරහතං ධම්මං නිබ්බානප්පත්තියා ලොකියලොකුත්තරපඤ්ඤං ලභති, තඤ්ච ඛො න සද්ධාමත්තකෙනෙව. යස්මා පන සද්ධාජාතො උපසඞ්කමති, උපසඞ්කමන්තො පයිරුපාසති, පයිරුපාසන්තො සොතං ඔදහති, ඔදහිතසොතො ධම්මං සුණාති, තස්මා උපසඞ්කමනතො පට්ඨාය යාව ධම්මස්සවනෙන **සුස්සූසං ලභතෙ පඤ්ඤං**.

කිං වුත්තං හොති? තං ධම්මං සද්දහිත්වාපි ආචරියුපජ්ඣායෙ කාලෙන කාලං උපසඞ්කමිත්වාපි වත්තකරණෙන පයිරුපාසිත්වා යදා පයිරුපාසනාය ආරාධිතචිත්තා කිඤ්චි වත්තුකාමා හොන්ති. අථ අධිගතාය සොතුකාමතාය සොතං ඔදහිත්වා සුණන්තො ලභතීති එවං සුස්සූසම්පි ච සතිඅවිප්පවාසෙන අප්පමත්තො සුභාසිතදුබ්භාසිතඤ්ඤුතාය විචක්ඛණො එව ලභති, න ඉතරො. තෙනාහ – **‘‘අප්පමත්තො විචක්ඛණො’’**ති.

පතිරූපකාරීති දෙසකාලාදීනි අහාපෙත්වා ලොකියස්ස ලොකුත්තරස්ස ධම්මස්ස පතිරූපං අධිගමූපායං කරොතීති පතිරූපකාරී. **ධුරවාති** චෙතසිකවීරියවසෙන අනික්ඛිත්තධුරො. **උට්ඨාතාති** කායිකවීරියවසෙන උට්ඨානසම්පන්නො අසිථිලපරක්කමො. **වින්දතෙ ධනන්ති** ලොකියලොකුත්තරධනං අධිගච්ඡති. **සච්චෙනාති** වචීසච්චෙන පරමත්ථසච්චෙන ච. බුද්ධපච්චෙකබුද්ධඅරියසාවකා නිබ්බුතිං පාපුණන්තා කිත්තිම්පි පාපුණන්තියෙව. **දදන්ති** පරෙසං යං කිඤ්චි ඉච්ඡිතං පත්ථිතං දෙන්තො **මිත්තානි ගන්ථති** සම්පාදෙති කරොතීති අත්ථො. දුද්දදං වා දදන්තො ගන්ථති, දානමුඛෙන චත්තාරිපි සඞ්ගහවත්ථූනි ගහිතානීති වෙදිතබ්බානි. තෙහි මිත්තානි කරොන්ති. **අස්මා ලොකා පරං ලොකං, ස වෙ පෙච්ච න සොචතීති** යස්ස පුග්ගලස්ස ඉමෙ සද්ධාදයො ධම්මා විජ්ජන්ති, සො ඉමස්මා ලොකා පරං ලොකං ගන්ත්වා න සොචති, සොකකාරණං තස්ස නත්ථීති අත්ථො.

> ‘‘යස්සෙතෙ චතුරො ධම්මා, සද්ධස්ස ඝරමෙසිනො;
> සච්චං ධම්මො ධිති චාගො, ස වෙ පෙච්ච න සොචතී’’ති. (සං. නි. 1.246; සු. නි. 190) –

ගාථං අවසෙසං කත්වා උදාහටං. **ආළවකසුත්තෙ** හි ඉමා ගාථා ආළවකෙන ‘‘කථං සු ලභතෙ පඤ්ඤ’’න්තිආදිනා (සං. නි. 1.246; සු. නි. 187) පුට්ඨෙන භගවතා භාසිතාති.

යෙන කෙනචි වණ්ණෙනාති යෙන කෙනචි කාරණෙන, පකාරෙන වා. **සංවාසොති** එකස්මිං ඨානෙ සහවාසො සමාගමො. **තන්ති** තථා සමාගතං

අනුකම්පිතබ්බං පුරිසං. **මනසා චෙ පසන්නෙනාති** කරුණාසමුස්සාහිතෙන පසාදෙන පසන්නෙන මනසා. **න තෙන හොති සංයුත්තොති** තෙන යථාවුත්තෙන අනුසාසනෙන කාමච්ඡන්දාදීනං සංයොජනවසෙන සංයුත්තො නාම න හොති. **යානුකම්පා අනුද්දයාති** යා අරියමග්ගසම්පාපනවසෙන කරුණායනා, මෙත්තායනා චාති අත්ථො.

102. **රාගො ච දොසො චාති** රාගදොසා හෙට්ඨා වුත්තනයාව. **කුතොනිදානාති** කිංනිදානා කිංහෙතුකා. පච්චත්තවචනස්ස හි අයං තො-ආදෙසො, සමාසෙ චස්ස ලොපාභාවො වෙදිතබ්බො. **අරතී රතී ලොමහංසො කුතොජාති** යායං පන්තෙසු සෙනාසනෙසු, අධිකුසලෙසු ච ධම්මෙසු අරති උක්කණ්ඨිතා, යා ච පඤ්චසු කාමගුණෙසු රති අභිරති ආසත්ති කීළනාදි, යො ච ලොමහංසසමුට්ඨානතො ලොමහංසසඞ්ඛාතො චිත්තුත්‍රාසො, ඉමෙ තයො ධම්මා කුතො ජාතා කුතො නිබ්බත්තාති පුච්ඡා. **කුතො සමුට්ඨායාති** කුතො උප්පජ්ජිත්වා. **මනොති** කුසලචිත්තං. **විතක්කාති** කාමවිතක්කාදයො. **කුමාරකා ධඞ්කමිවොසජන්තීති** යථා කුමාරකා කීළන්තා කාකං සුත්තෙන පාදෙ බන්ධිත්වා ඔසජන්ති ඛිපන්ති, එවං කුසලමනං අකුසලවිතක්කා කුතො සමුට්ඨාය ඔසජන්තීති පුච්ඡා.

රාගො චාති දුතියගාථා තස්සා විස්සජ්ජනං. තත්ථ **ඉතොති** අත්තභාවං සන්ධායාහ. අත්තභාවනිදානා හි රාගදොසා, අරති රති ලොමහංසා ච අත්තභාවතො ජාතා. කාමවිතක්කාදයො අත්තභාවතො එව සමුට්ඨාය කුසලමනං ඔසජන්ති. තෙන තදඤ්ඤං පකතිආදිකාරණං පටික්ඛිපන්තො ආහ – **''ඉතොනිදානා ඉතො සමුට්ඨායා''**ති. පුරිමගාථාය වුත්තනයෙනෙත්ථ සද්දසිද්ධි වෙදිතබ්බා.

ඉදානි ය්වායං ''ඉතොනිදානා''තිආදීසු අත්තභාවනිදානා අත්තභාවතො ජාතා අත්තභාවතො සමුට්ඨායාති අත්ථො වුත්තො, තං සාධෙන්තො ආහ – **''ස්නෙහජා අත්තසම්භූතා''**ති. එතෙ හි රාගාදයො විතක්කපරියොසානා තණ්හාස්නෙහෙන ජාතා. තථා ජායන්තා ච පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධභෙදෙ අත්තභාවසඞ්ඛාතෙ අත්තනි සම්භූතා. තෙනාහ – ''ස්නෙහජා අත්තසම්භූතා''ති. ඉදානි තදත්ථජොතිකං උපමං දස්සෙති **''නිග්‍රොධස්සෙව ඛන්ධජා''**ති. තත්ථ **ඛන්ධජාති** ඛන්ධෙසු ජාතා පාරොහා. ඉදං වුත්තං හොති – යථා නිග්‍රොධස්ස ඛන්ධජසඞ්ඛාතා පාරොහා ආපොරසසඞ්ඛාතෙ ස්නෙහෙ සති ජායන්ති, ජායන්තා ච තස්මිංයෙව නිග්‍රොධෙ තෙසු තෙසු සාඛප්පදෙසෙසු සම්භවන්ති, එවං එතෙ රාගාදයො අජ්ඣත්තං තණ්හාස්නෙහෙ සති ජායන්ති, ජායන්තා ච තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ තෙසු තෙසු චක්ඛාදිප්පදෙසෙසු ඉට්ඨාරම්මණෙසු සම්භවන්ති. තෙන වුත්තං – ''ස්නෙහජා අත්තසම්භූතා''ති. **පුථූ විසත්තා කාමෙසූති** යස්මා රාගොපි පඤ්චකාමගුණිකාදිවසෙන, දොසොපි ආඝාතවත්ථුආදිවසෙන අරතිආදයොපි තස්ස තස්ස භෙදස්ස වසෙනාති සබ්බථා සබ්බෙපිමෙ

කිලෙසා පුථු අනෙකප්පකාරා හුත්වා වත්ථුද්වාරාරම්මණාදිවසෙන තෙසු තෙසු කාමෙසු තථා තථා විසත්තා ලග්ගා සංසිබ්බිත්වා ඨිතා. කිම්ව? **මාලුවාව විතතා වනෙ** යථා වනෙ විතතා මාලුවා තෙසු තෙසු රුක්ඛසාඛප්පසාඛාදිභෙදෙසු විසත්තා හොති ලග්ගා සංසිබ්බිත්වා ඨිතා, එවං එතෙ කිලෙසා ධම්මා, තස්මා එත්ථ පුථුපභෙදෙසු වත්ථුකාමෙසු විසත්තං කිලෙසගහනං.

යෙ නං පජානන්ති යතොනිදානං, තෙ නං විනොදෙන්ති සුණොහි යක්ඛ. තස්සත්ථො – යෙ සත්තා නං කිලෙසගහනං ''ඉතොනිදානං එස උප්පජ්ජතී''ති ජානන්ති, තෙ නං තණ්හාසිනෙහසිනෙහිතෙ අත්තභාවෙ උප්පජ්ජතීති ඤත්වා තං තණ්හාසිනෙහං ආදීනවානුපස්සනාදිභාවනාඤාණග්ගිනා විසොසෙන්තා විනොදෙන්ති පජහන්ති, එවං අම්හාකං භාසිතං සුණොහි යක්ඛාති. **තෙ දුත්තරං ඔඝමිමං තරන්ති, අතිණ්ණපුබ්බං අපුනබ්භවායාති** යෙ හි සංකිලෙසගහනං විනොදෙන්ති, තෙ එකන්තෙන මග්ගං භාවෙන්ති. න හි මග්ගභාවනං විනා කිලෙසවිනොදනං අත්ථි. එවං මග්ගං භාවෙන්තා තෙ පකතිඤාණෙන දුත්තරං කාමොඝාදිං චතුබ්බිධං ඔඝං ඉමිනා දීඝෙන අද්ධුනා සුපිනන්තෙනපි අතිණ්ණපුබ්බං අනතික්කන්තපුබ්බං අපුනබ්භවාය නිබ්බානාය තරන්ති.

දුක්කරං භගවාති එකො කිර දෙවපුත්තො පුබ්බයොගාවචරො බහලකිලෙසතාය සප්පයොගෙන කිලෙසෙ වික්ඛම්භෙන්තො සමණධම්මං කත්වා පුබ්බහෙතුමන්දතාය අරියභූමිං අප්පත්වාව කාලං කත්වා දෙවලොකෙ නිබ්බත්තො, සො තථාගතං උපසඞ්කමිත්වා දුක්කරභාවං ආරොචෙන්තො එවමාහ. තත්ථ **දුක්කර**න්ති දසපි වස්සානි...පෙ.... සට්ඨිපි වස්සානි එකන්තපරිසුද්ධස්ස සමණධම්මස්ස කරණං නාමෙතං දුක්කරං. **සෙක්ඛාති** සත්ත සෙක්ඛා. **සීලසමාහිතාති** සීලෙන සමාහිතා සමුපෙතා. **ඨිතත්තාති** පතිට්ඨිතසභාවා. එවං පුච්ඡිතපඤ්හං විස්සජ්ජිත්වා උපරිපඤ්හං සමුට්ඨාපනත්ථං **''අනගාරියුපෙතස්සා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **අනගාරියුපෙතස්සාති** අනගාරියං නිග්ගෙහභාවං උපගතස්ස, පබ්බජිතස්සාති අත්ථො. **තුට්ඨීති** චතුපච්චයසන්තොසො.

භාවනායාති චිත්තවූපසමභාවනාය. **තෙ ඡෙත්වා මච්චුනො ජාලන්ති** යෙ රත්තින්දිවං ඉන්ද්‍රියූපසමෙ රතා, තෙ දුස්සමාදහං චිත්තං සමාදහන්ති. යෙ සමාහිතචිත්තා, තෙ චතුපච්චයසන්තොසං පූරෙන්තා න කිලමන්ති. යෙ සන්තුට්ඨා, තෙ සීලං පූරෙන්තා න කිලමන්ති. යෙ සීලෙ පතිට්ඨිතා සත්ත සෙක්ඛා, තෙ අරියා මච්චුනො ජාලසඞ්ඛාතං කිලෙසජාලං ඡින්දිත්වා ගච්ඡන්ති.

දුග්ගමොති සච්චමෙතං, භන්තෙ, යෙ ඉන්ද්‍රියූපසමෙ රතා, තෙ දුස්සමාදහං චිත්තං සමාදහන්ති. යෙ සමාහිතචිත්තා, තෙ

චතුපච්චයසන්තොසං පූරෙන්තා න කිලමන්ති. යෙ සන්තුට්ඨා, තෙ සීලං පූරෙන්තා න කිලමන්ති. යෙ සීලෙ පරමග්ගාහිනො සත්ත සෙක්ඛා, තෙ **අරියා** මච්චුනො ජාලසඞ්ඛාතං කිලෙසජාලං ඡින්දිත්වා **ගච්ඡන්ති**. කිං න ගමිස්සන්ති, අයං පන දුග්ගමො **''භගවා විසමො මග්ගො''**ති ආහ. තත්ථ කිඤ්චාපි අරියමග්ගො නෙව දුග්ගමො න විසමො, පුබ්බභාගපටිපදාය පනස්ස බහූ පරිස්සයා හොන්ති, තස්මා එවං වුත්තො. **අවංසිරා**ති ඤාණසිරෙන අධොසිරා හුත්වා **පපතන්ති**. අරියමග්ගං ආරොහිතුං අසමත්ථතාය එව තෙ **මග්ගෙ** පපතන්තීති වුච්චන්ති. **අරියානං සමො මග්ගො**ති ස්වෙව මග්ගො අරියානං සමො හොති. **විසමෙ සමා**ති විසමෙපි සත්තකායෙ සමා එව.

103. **ඉදඤ්හි තං ජෙතවනන්ති** අනාථපිණ්ඩිකො දෙවපුත්තො ජෙතවනස්ස චෙව බුද්ධාදීනඤ්ච වණ්ණභණනත්ථං ආගන්ත්වා එවමාහ. **ඉසිසඞ්ඝනිසෙවිතන්ති** භික්ඛුසඞ්ඝනිවෙසිතං. එවං පඨමගාථාය ජෙතවනස්ස වණ්ණං කථෙත්වා ඉදානි අරියමග්ගස්ස වණ්ණං කථෙන්තො **''කම්මං විජ්ජා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **කම්මන්ති** මග්ගචෙතනා. **විජ්ජාති** මග්ගපඤ්ඤා. **ධම්මොති** සමාධි, සමාධිපක්ඛිකා වා ධම්මා. **සීලං ජීවිතමුත්තමන්ති** සීලෙ පතිට්ඨිතස්ස ජීවිතඤ්ච උත්තමන්ති දස්සෙති. අථ වා **විජ්ජාති** දිට්ඨිසඞ්කප්පා. **ධම්මොති** වායාමසතිසමාධයො. **සීලන්ති** වාචාකම්මන්තාජීවා. **ජීවිතමුත්තමන්ති** එතස්මිං සීලෙ පතිට්ඨිතස්ස ජීවිතං නාම උත්තමන්ති. **''එතෙන මච්චා සුජ්ඣන්ති''**ති එතෙන අට්ඨඞ්ගිකෙන මග්ගෙන සත්තා විසුජ්ඣන්ති.

තස්මාති යස්මා මග්ගෙන සුජ්ඣන්ති, න ගොත්තධනෙහි, තස්මා. **යොනිසො විචිනෙ ධම්මන්ති** උපායෙන බොධිපක්ඛියධම්මං විචිනෙය්‍ය. **එවං තත්ථ විසුජ්ඣතීති** එවං තස්මිං අරියමග්ගෙ විසුජ්ඣති. අථ වා **යොනිසො විචිනෙ ධම්මන්ති** උපායෙන අරියසච්චධම්මං විචිනෙය්‍ය. **එවං තත්ථ විසුජ්ඣතීති** එවං තෙසු චතූසු අරියසච්චෙසු විසුජ්ඣති. ඉදානි සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස වණ්ණං කථෙන්තො **''සාරිපුත්තොවා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **සාරිපුත්තොවාති** අවධාරණවචනං, එතෙහි පඤ්ඤාදීහි සාරිපුත්තොව සෙය්‍යොති වදති. **උපසමෙනාති** කිලෙසවූපසමෙන. **පාරඞ්ගතොති** නිබ්බානං ගතො, යො කොචි නිබ්බානපත්තො භික්ඛු, න තාදිසො. **එතාවපරමො සියා,** න ථෙරා උත්තරිතරො නාම සාවකො අත්ථීති වදති.

අතීතන්ති අතීතෙ පඤ්චක්ඛන්ධෙ. **නාන්වාගමෙය්‍යාති** තණ්හාදිට්ඨීහි නානුගච්ඡෙය්‍ය. **නප්පටිකඞ්ඛෙති** තණ්හාදිට්ඨීහි න පත්ථෙය්‍ය. **යදතීතන්ති** ඉදමෙත්ථ කාරණවචනං. යස්මා යං අතීතං, **තං පහීනං** නිරුද්ධං අත්ථඞ්ගතං, තස්මා තං නානුගච්ඡෙය්‍ය. යස්මා ච යං තත්ථ **අනාගතං,** තං **අප්පත්තං** අජාතං අනිබ්බත්තං, තස්මා තම්පි න පත්ථෙය්‍ය. **තත්ථ තත්ථාති** පච්චුප්පන්නම්පි ධම්මං යත්ථ යත්ථෙව සො උප්පන්නො, තත්ථ තත්ථෙව

නං අනිච්චානුපස්සනාදීහි සත්තහි අනුපස්සනාහි **විපස්සති,** අරඤ්ඤාදීසු වා තත්ථ තත්ථ විපස්සති. **අසංහීරං අසංකුප්පන්ති** ඉදං විපස්සනාපටිවිපස්සනාදස්සනත්ථං වුත්තං. විපස්සනා හි රාගාදීහි න සංහිරති න කුප්පතීති අසංහීරා අසංකුප්පා, තං **අනුබ්‍රූහයෙ** වඩ්ඪෙය්‍ය පටිවිපස්සෙය්‍යාති වුත්තං හොති. අථ වා නිබ්බානං රාගාදීහි න සංහිරති න කුප්පතීති **අසංහීරං අසංකුප්පං,** තං **විද්වා** පණ්ඩිතො භික්ඛු **අනුබ්‍රූහයෙ,** පුනප්පුනං තදාරම්මණං ඵලසමාපත්තිං අප්පෙන්තො වඩ්ඪෙය්‍යාති අත්ථො.

තස්ස පන අනුබ්‍රූහනස්ස අත්ථාය **අජ්ජෙව කිච්චමාතප්පන්ති** කිලෙසානං ආතාපනපරිතාපනෙන ''ආතප්ප''න්ති ලද්ධනාමං වීරියං අජ්ජෙව කාතබ්බං. **කො ජඤ්ඤා මරණං සුවෙති** ස්වෙ ජීවිතං වා මරණං වා කො ජානාති. අජ්ජෙව දානං දස්සාමි, සීලං වා රක්ඛිස්සාමි, අඤ්ඤතරං වා පන කුසලං කරිස්සාමි, ''අජ්ජ තාව පපඤ්චො අත්ථි, ස්වෙ වා පුනදිවසෙ වා ජානිස්සාමී''ති චිත්තං අනුප්පාදෙත්වා ''අජ්ජෙව කරිස්සාමී''ති එවං වීරියං කාතබ්බන්ති දස්සෙති. **මහාසෙනෙනාති** අග්ගිවිසසත්ථාදීනි හි අනෙකානි මරණකාරණානි තස්ස සෙනාති තාය මහතියා සෙනාය වසෙන මහාසෙනෙන එවරූපෙන මච්චුනා සද්ධිං ''කතිපාහං තාව ආගමෙහි, යාවාහං බුද්ධපූජාදිං අත්තනො අවස්සයං කම්මං කරොමී''ති එවං මිත්තසන්ථවාකාරසඞ්ඛාතො වා ''ඉදං සතං වා සහස්සං වා ගහෙත්වා කතිපාහං ආගමෙහී''ති එවං ලඤ්ජානුප්පදානසඞ්ඛාතො වා ''ඉමිනා බලරාසිනා පටිබාහිස්සාමී''ති එවං බලරාසිසඞ්ඛාතො වා **සඞ්ගරො** නත්ථි. සඞ්ගරොති හි මිත්තකරණලඤ්ජදානබලරාසිසඞ්ඛාතානං නාමං, තස්මා අයමත්ථො වුත්තො. **අතන්දිතන්ති** අනලසං උට්ඨාහකං. එවං පටිපන්නත්තා භද්දො එකරත්තො අස්සාති **භද්දෙකරත්තො. ඉතීති** එවං පටිපන්නං පුග්ගලං ''භද්දෙකරත්තො අය''න්ති රාගාදිසන්තතාය **සන්තො බුද්ධමුනි ආචික්ඛති**.

චක්ඛුනා පඤ්ඤාය චාති චක්ඛුනා ච පඤ්ඤාය ච. චක්ඛුභූතාය වා පඤ්ඤාය. **සතියා පඤ්ඤාය චාති** සතියා ච පඤ්ඤාය ච, සතිවිසිට්ඨාය වා පඤ්ඤාය. **කායෙනාති** නාමකායෙන.

දිබ්බචක්ඛු සුවිසුද්ධන්ති දිබ්බං චක්ඛු සුවිසුද්ධං, යං සච්ඡිකරොතීති අධිප්පායො. **පුබ්බෙනිවාසාති** පුරිමාසු ජාතීසු නිවුත්ථක්ඛන්ධා. **ඉද්ධිවිධාති** ඉද්ධිකොට්ඨාසා. **නිරොධොති** නිබ්බානං. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

104. **යස්ස සෙලූපමං චිත්තන්ති** එකඝනං සෙලං විය පකතිවාතෙහි ලොකධම්මවාතෙහි අකම්පනීයතො යස්ස චිත්තං සෙලූපමං. තෙනාහ – **''ඨිතං නානුපකම්පතී''**ති. **රජනීයෙසූති** ලාභාදීසු. **කොපනෙය්‍යෙති** අලාභාදිකෙ. **කුතො නං දුක්ඛමෙස්සතීති** තං එවං භාවිතචිත්තං

වීතික්කන්තලොකධම්මං උත්තමපුරිසං ලොකධම්මහෙතුකං දුක්ඛං නානුගමිස්සති.

යො බ්‍රාහ්මණොති බාහිතපාපධම්මතාය බ්‍රාහ්මණො, න දිට්ඨමඞ්ගලිකතාය හුංහුඞ්කාරකසාවාදිපාපධම්මයුත්තො හුත්වා කෙවලං ජාතිමත්තෙන බ්‍රාහ්මණොති පටිජානාති. සො බ්‍රාහ්මණො බාහිතපාපධම්මත්තා හුංහුඞ්කාරප්පහානෙන **නිහුංහුඞ්කො.** රාගාදිකසාවාභාවෙන **නික්කසාවො.** සීලසංවරෙන සංයතචිත්තතාය **යතත්තො.** චතුමග්ගඤාණසඞ්ඛාතෙහි වෙදෙහි අන්තං නිබ්බානං, වෙදානං වා අන්තං ගතත්තා **වෙදන්තගූ.** මග්ගබ්‍රහ්මචරියස්ස වුසිතත්තා **වුසිතබ්‍රහ්මචරියො. ධම්මෙන සො බ්‍රහ්මවාදං වදෙය්‍යාති** සො ‘‘බ්‍රාහ්මණො අහ’’න්ති එතං වාදං වදෙය්‍ය. **යස්ස** සකලලොකසන්නිවාසෙ **කුහිඤ්චි** එකාරම්මණෙපි රාගුස්සදො දොසුස්සදො මොහුස්සදො මානුස්සදො දිට්ඨුස්සදොති ඉමෙ **උස්සදා නත්ථීති** අත්ථො.

න ගාධතීති න පතිට්ඨහති. **සුක්කාති** සුක්කසඞ්ඛාතා ගහා. යදි චන්දිමසූරියාදීනං පභා තත්ථ නත්ථි, තමො එව ච සියාති ආසඞ්කමානෙ සන්ධායාහ **‘‘තමො තත්ථ න විජ්ජතී’’**ති. **යදා ච අත්තනාවෙදීති**ආදීසු එවංවිධං නිබ්බානං අත්තපච්චක්ඛෙන ඤාණෙන යදා වින්දති, **අථ** රූපාරූපධම්මතො සුඛදුක්ඛතො ච විප්පමුත්තො හොතීති.

සකෙසු ධම්මෙසූති සකඅත්තභාවසඞ්ඛාතෙසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු. යෙභුය්‍යෙන හි අජ්ඣත්තං විපස්සනාභිනිවෙසො හොතීති. **එතං පිසාචන්ති** අජකලාපක, එතං තයා වුත්තං පිසාචං කිලෙසපිසාචඤ්ච. **පක්කුලන්ති** තයා කතං අක්කුලං පක්කුලකරණඤ්ච. **අතිවත්තතීති** අතික්කමති.

නාභිනන්දති ආයන්තින්ති පුරාණදුතියිකං ආගච්ඡන්තිං අඤ්ඤං වා න අභිනන්දති චිත්තෙන න සම්පටිච්ඡති. තමෙව **පක්කමන්තිං න සොචති. සඞ්ගා සඞ්ගාමජිං මුත්තන්ති** පඤ්චවිධාපි සඞ්ගතො මුත්තං සඞ්ගාමජිං භික්ඛුං.

බහ්වෙත්ථාති බහු එත්ථ **න්හායති ජනො,** න තෙන සො සුද්ධො නාම හොතීති අධිප්පායො.

ජාතිබලං නිසෙධන්ති ජාතිබලස්ස නිසෙධකං. **සහායා වතාති** සමථවිපස්සනාභාවනාය සහ අයනවසෙන සහායා වත. කාලෙන කාලං සප්පායධම්මස්ස සවනවසෙන චිරරත්තං සමෙති සමාගමො එතෙසන්ති **චිරරත්තසමෙතිකා. සිථිලමාරබ්භාති** සිථිලං වීරියං කත්වා.

105. **තත්‍ර ඛො, භික්ඛවෙ, කො විසෙසොති** සත්ථු සාවකස්ස ච පඤ්චස්වෙව උපාදානක්ඛන්ධෙසු නිබ්බිදාදයොති පුබ්බභාගපටිපත්තියං

අනුපාදාවිමුත්තියඤ්ච හෙට්ඨා උපරි ච විසෙසාභාවං දස්සෙති. වුත්තඤ්හෙතං – ''නත්ථි විමුත්තියා නානත්ත''න්ති (අ. නි. 5.31; කථා. 355 අත්ථතො සමානං). තත්ථ විසෙසාභාවං පච්චාමසති ''තත්‍ර කො විසෙසො''ති. **අධිප්පයාසොති** අධිකපයොගො. **නානාකරණ**න්ති ච විසෙසොයෙව වුත්තො.

අයං ඛො, භික්ඛවෙ, විසෙසොති භික්ඛවෙ, යදිපි සාවකස්ස සත්ථු ච විමුත්තියං විසෙසො නත්ථි, සයම්භුඤාණෙන පන සවාසනසබ්බකිලෙසෙ බෙපෙත්වා සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුජ්ඣිත්වා අනුප්පන්නස්ස අරියමග්ගස්ස පරසන්තානෙ උප්පාදනාදිසකලසබ්බඤ්ඤුගුණසමායොගො. අයං සම්මාසම්බුද්ධස්ස පඤ්ඤාවිමුත්තතො විසෙසොති. තත්ථ **අනුප්පන්නස්සාති** අවත්තමානස්ස. අරියමග්ගඤ්හි කස්සපසම්මාසම්බුද්ධො උප්පාදෙසි. අන්තරා අඤ්ඤො සත්ථා උප්පාදෙතා නාම නාහොසි, තස්මා අයං භගවා අනුප්පන්නස්ස **මග්ගස්ස උප්පාදෙතා** නාම. **අසඤ්ජාතස්සාති** තස්සෙව වෙවචනං. **අනක්ඛාතස්සාති** අකථිතස්ස. මග්ගං ජානාතීති **මග්ගඤ්ඤූ**. මග්ගං විදිතං පාකටං අකාසීති **මග්ගවිදූ**. මග්ගෙ ච අමග්ගෙ ච කොවිදොති **මග්ගකොවිදො. මග්ගානුගාති** මග්ගං අනුගච්ඡන්තා. **පච්ඡාසමන්නාගතාති** අහං පඨමං සමන්නාගතො, සාවකා පච්ඡා සමන්නාගතා.

106. ''නීචෙ කුලෙ පච්චාජාතො''තිආදිනා (අ. නි. 4.85; පු. ප. 168) තමෙන යුත්තොති **තමො**. කායදුච්චරිතාදීහි පුන නිරයතමුපගමනතො **තමපරායණො**. ඉති උභයෙනපි ඛන්ධතමොව කථිතො හොති. ''අඩ්ඪෙ කුලෙ පච්චාජාතො''තිආදිනා (අ. නි. 4.85; පු. ප. 168) ජොතිනා යුත්තොති **ජොති,** ආලොකභූතොති වුත්තං හොති. කායසුචරිතාදීහි පුන සග්ගූපපත්තිභවූපගමනතො **ජොතිපරායණො**. ඉමිනා නයෙන ඉතරෙපි ද්වෙ වෙදිතබ්බා.

න තං දළ්හං බන්ධනමාහු ධීරාති එත්ථ **ධීරාති** බුද්ධාදයො පණ්ඩිතපුරිසා. යං සඞ්ඛලිකසඞ්ඛාතං අයෙන නිබ්බත්තං **ආයසං** අද්දුබන්ධනසඞ්ඛාතං දාරුමයඤ්ච පබ්බජතිණෙහි රජ්ජුං කත්වා කතරජ්ජුබන්ධනඤ්ච, තං අසිආදීහි ඡින්දිතුං සක්කුණෙය්‍යතාය ''ථිර''න්ති න වදන්තීති අත්ථො. **සාරත්තරත්තාති** රත්තා හුත්වා රත්තා. බලවරාගරත්තාති අත්ථො. **මණිකුණ්ඩලෙසූති** මණීසු ච කුණ්ඩලෙසු ච, මණිචිත්තෙසු වා කුණ්ඩලෙසු. **එතං දළ්හන්ති** යෙ මණිකුණ්ඩලෙසු සාරත්තරත්තා, තෙසු යො රාගො, යා ච පුත්තදාරෙසු අපෙක්ඛා තණ්හා, එතං කිලෙසමයං බන්ධනං පණ්ඩිතපුරිසා ''දළ්හ''න්ති වදන්ති.

ඔහාරිනන්ති ආකඩ්ඪිත්වා චතූසු අපායෙසු පාතනතො අවහරති හෙට්ඨා හරතීති ඔහාරිනං. **සිථිලන්ති** බන්ධනට්ඨානෙ ඡවිආදීනි අකොපෙත්වා

බන්ධනභාවම්පි අජානාපෙත්වා ජලපථථලපථාදීසු කම්මං කාතුං දෙතීති සිථිලං. **දුප්පමුඤ්ච**න්ති ලොභවසෙන හි එකවාරම්පි උප්පන්නං කිලෙසබන්ධනං දට්ඨට්ඨානතො කච්ඡපො විය දුම්මොචයං හොතීති දුප්පමුඤ්චං. **එතම්පි ඡෙත්වානාති** එතං දළ්හම්පි කිලෙසබන්ධනං ඤාණඛග්ගෙන ඡින්දිත්වා **අනපෙක්ඛිනො** හුත්වා **කාමසුඛං පහාය පරිබ්බජන්ති** පක්කමන්ති පබ්බජන්ති වාති අත්ථො.

107. **චෙතෙතීති** අකුසලචෙතනාවසෙන චෙතෙති. **පකප්පෙතීති** තමෙව අකුසලචෙතනං කායවචීකම්මභාවං පාපනවසෙන කප්පෙති. **අනුසෙතීති** රාගාදිඅනුසයොව සන්තානෙ අප්පහීනභාවෙන අනුසෙති. **ආරම්මණමෙතං හොති විඤ්ඤාණස්ස ඨිතියාති** යදෙතං චෙතනං පකප්පනං අනුසයනඤ්ච, එතං අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණස්ස ඨිතියා පවත්තියා පච්චයො හොතීති අත්ථො. **ආරම්මණෙ සති පතිට්ඨා විඤ්ඤාණස්ස හොතීති** යථාවුත්තපච්චයෙ සති අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණස්ස කම්මං ජවාපෙත්වා පටිසන්ධිආකඩ්ඪනසමත්ථතාසම්පාදනතො පතිට්ඨා හොති. **ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්ති හොතීති** ආයතිං පුනබ්භවසඞ්ඛාතා විඤ්ඤාණාදීනං අභිනිබ්බත්ති හොති.

‘‘නො චෙ, භික්ඛවෙ, චෙතෙතී’’තිආදිනා අකුසලකම්මමෙව පටික්ඛිපති. අයඤ්හෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො, යදිපි කදාචි යොනිසොමනසිකාරා අකුසලචෙතනා නප්පවත්තති, අනුසයා පන අප්පහීනාති, තෙ කුසලස්ස අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණස්ස පතිට්ඨා හොන්ති යෙවාති. සති ච අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණෙ ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්ති හොතීති වත්තුං වට්ටතියෙව. තතියවාරො වුත්තපටිපක්ඛනයෙන වෙදිතබ්බො.

108. **‘‘නෙසො, භික්ඛවෙ, අරියස්ස විනයෙ සමුද්දො’’**තිආදි යදි දුප්පූරණට්ඨෙන සංසීදනට්ඨෙන දුරතික්කමනට්ඨෙන සාගරො ‘‘සමුද්දො’’ති වුච්චෙය්‍ය, තතො සතභාගෙනපි සහස්සභාගෙනපි චක්ඛුආදීස්වෙව අයං නයො ලබ්භතීති දස්සෙතුං වුත්තං. තෙනාහ – **‘‘චක්ඛු, භික්ඛවෙ, පුරිසස්ස සමුද්දො, තස්ස රූපමයො වෙගො’’**ති, රූපෙසු සත්තානං ආවිඤ්ඡනතො රූපායතනමෙව වෙගො චක්ඛුස්ස වෙගොති අත්ථො.

යො තං රූපමයං වෙගං සහතීති යො භික්ඛු සහ විසයෙන චක්ඛුං අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො සම්මසන්තො තත්ථ ච නිබ්බින්දන්තො විරජ්ජන්තො තප්පටිබද්ධතො කිලෙසජාලතො විමුච්චන්තො අභිභවති. **අයං වුච්චති, භික්ඛවෙ, අතරි චක්ඛුසමුද්ද**න්ති අයං භික්ඛු චක්ඛුසඞ්ඛාතං සමුද්දං තිණ්ණොති වුච්චති.

අපරො නයො – චක්ඛු, භික්ඛවෙ, අරියස්ස විනයෙ සමුද්දොති යදිපි දුප්පූරණට්ඨෙන යදි වා සමුදනට්ඨෙන සමුද්දො, චක්ඛුමෙව සමුද්දො. තස්ස

හි පථවිතො යාව අකනිට්ඨබ්‍රහ්මලොකා නීලාදිආරම්මණං සමොසරන්තං පරිපුණ්ණභාවං කාතුං න සක්කොති. එවං දුප්පූරණට්ඨෙනපි සමුද්දො. චක්ඛු ච තෙසු තෙසු නීලාදිආරම්මණෙසු සමුදෙති අසංවුතං හුත්වා ඔසරමානං කිලෙසුප්පත්තියා කාරණභාවෙන සදොසභාවෙන ගච්ඡතීති සමුදනට්ඨෙනපි සමුද්දො. තථා චක්ඛුං තණ්හාසොතාදීනං උප්පත්තිද්වාරතාය තෙහි සන්තානස්ස සමුදනට්ඨෙන තෙමනට්ඨෙන සමුද්දො. **තස්ස රූපමයො වෙගොති** සමුද්දස්ස අප්පමාණො ඌමිමයො වෙගො විය තස්සාපි චක්ඛුසමුද්දස්ස සමොසරන්තස්ස නීලාදිභෙදස්ස ආරම්මණස්ස වසෙන අප්පමෙය්‍යො රූපමයො වෙගො වෙදිතබ්බො. **යො තං රූපමයං වෙගං සහතීති** යො තං චක්ඛුසමුද්දෙ සමොසරන්තං රූපමයං වෙගං මනාපෙ රූපෙ රාගං, අමනාපෙ දොසං, අසමපෙක්ඛනෙ මොහන්ති එවං රාගාදිකිලෙසෙ අනුප්පාදෙන්තො උපෙක්ඛකභාවෙන සහති.

සඌමින්තිආදීසු කිලෙසඌමීහි **සඌමිං**. කිලෙසවට්ටෙහි **සාවට්ටං**. කිලෙසගහෙහි **සගහං**. කිලෙසරක්ඛසෙහි **සරක්ඛසං**. කොධුපායාසස්ස වා වසෙන **සඌමිං**. කාමගුණවසෙන **සාවට්ටං**. මාතුගාමවසෙන **සගහං සරක්ඛසං**. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘ඌමිභයන්ති ඛො, භික්ඛවෙ, කොධුපායාසස්සෙතං අධිවචනං (ඉතිවු. 109; ම. නි. 2.162; අ. නි. 4.122). තථා ආවට්ටන්ති ඛො, භික්ඛවෙ, පඤ්චන්නෙතං කාමගුණානං අධිවචනං (ඉතිවු. 109; ම. නි. 2.164; අ. නි. 4.122). ගහරක්ඛසොති ඛො, භික්ඛවෙ, මාතුගාමස්සෙතං අධිවචන’’න්ති (ඉතිවු. 109). සෙසද්වාරෙසුපි එසෙව නයො.

සඌමිභයං දුත්තරං අච්චතරීති අනිච්චතාදිඌමිභයෙන සභයං දුරතික්කමං අතික්කමි. **ලොකන්තගූති** සංසාරලොකස්ස අන්තං ගතො. **පාරගතොති වුච්චතීති** නිබ්බානං ගතොති කථීයති.

බළිසාති සත්තානං අනත්ථහෙතුතාය බළිසා විය බළිසා. **අනයායාති** අනත්ථාය. **බ්‍යාබාධායාති** දුක්ඛාය. **ඉට්ඨාති** පරියිට්ඨා වා අපරියිට්ඨා වා සුඛාරම්මණතාය ඉට්ඨා. කාමනීයට්ඨෙන **කන්තා**. මනස්ස වඩ්ඪනට්ඨෙන **මනාපා**. පියසභාවතාය **පියරූපා**. කිලෙසකාමසහිතත්තා **කාමූපසංහිතා**. රාගජනනට්ඨෙන චිත්තස්ස රඤ්ජනතො **රජනීයා. තඤ්චෙති** තං රූපාරම්මණං, නීලාදිවසෙන අනෙකභෙදභින්නම්පි හි රූපායතනං රූපාරම්මණභාවෙන චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යභාවෙන ච එකවිධතං නාතිවත්තතීති තංසභාවසාමඤ්ඤං ගහෙත්වා ‘‘තඤ්චෙ’’ති වුත්තං. **අභිනන්දතීති** අභිනන්දනභූතාය සප්පීතිකතණ්හාය අභිමුඛො නන්දති. **අභිවදතීති** ‘‘අහො සුඛං, අහො සුඛ’’න්ති වදාපෙන්තියා තණ්හායනවසෙන අභිවදති. **අජ්ඣොසාය තිට්ඨතීති** ගිලිත්වා පරිනිට්ඨපෙත්වා තිට්ඨති. **අයං වුච්චති, භික්ඛවෙ, භික්ඛු ගිලිතබළිසො මාරස්සාති** අයං, භික්ඛු, කිලෙසමාරස්ස බළිසභූතං රූපතණ්හං ගිලිත්වා ඨිතොති වුච්චති. සෙසවාරෙසුපි ඉමිනා

නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **අභෙදීති** භින්දි. **පරිභෙදීති** සබ්බභාගෙන භින්දි. සෙසං උත්තානමෙව.

109. **අයං ලොකො සන්තාපජාතොති** අයං සත්තලොකො ජාතසන්තාපො ඤාතිබ්‍යසනාදිවසෙන උප්පන්නසොකසන්තාපො ච රාගාදිවසෙන උප්පන්නපරිළාහසන්තාපො චාති අත්ථො. **ඵස්සපරෙතොති** අනෙකෙහි දුක්ඛඵස්සෙහි අභිභූතො. **රොගං වදති අත්තතොති** තං තං අත්තනා ඵුට්ඨං දුක්ඛං අභාවිතකායතාය අධිවාසෙතුං අසක්කොන්තො ‘‘අහො දුක්ඛං, ඊදිසං දුක්ඛං මය්හං සත්තුනොපි මා හොතූ’’තිආදිනා විලපන්තො වදති. කස්මා? **යෙන යෙන හි මඤ්ඤන්ති, තතො තං හොති අඤ්ඤථා,** යස්මා එතෙ සත්තා යෙන යෙන පකාරෙන අත්තනො දුක්ඛස්ස පටිකාරං මඤ්ඤන්ති ආසීසන්ති, තං දුක්ඛං තතො අඤ්ඤෙන පකාරෙන තිකිච්ඡිතබ්බං හොති. යෙන වා පකාරෙන අත්තනො වඩ්ඪිං මඤ්ඤන්ති, තතො අඤ්ඤථා අවඩ්ඪි එව පන හොති. එවං අඤ්ඤථාභාවිතං ඉච්ඡාවිඝාතං එව පාපුණාති. අයං **භවසත්තො** කාමාදිභවෙසු සත්තො **සත්තලොකො,** තථාපි **භවමෙවාභිනන්දති,** න තත්ථ නිබ්බින්දති. **යදභිනන්දති තං භයන්ති** යං කාමාදිභවං අභිනන්දති, තං ජරාමරණාදිඅනෙකබ්‍යසනානුබන්ධත්තා අතිවිය භයානකට්ඨෙන **භයං. යස්ස භායතීති** යතො ජරාමරණාදිතො භායති, **තං** දුක්ඛස්ස අධිට්ඨානභාවතො දුක්ඛදුක්ඛතාය ච **දුක්ඛ**න්ති.

භවවිප්පහානායාති භවස්ස පජහනත්ථාය. **ඛොති** අවධාරණත්ථෙ නිපාතො. ඉදං වුත්තං හොති – එකන්තෙනෙව කාමාදිභවස්ස සමුදයප්පහානෙන පහානත්ථං ඉදං මයා අධිගතං මග්ග**බ්‍රහ්මචරියං වුස්සතීති**.

එවං අරියස්ස මග්ගස්ස එකංසෙනෙව නියྻානිකභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි අඤ්ඤමග්ගස්ස නියྻානිකභාවං පටික්ඛිපන්තො **‘‘යෙ හි කෙචී’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **භවෙනාති** රූපභවෙන වා අරූපභවෙන වා. **භවස්සාති** සංසාරස්ස. **විප්පමොක්ඛ**න්ති භවතො විමුත්තිං, සංසාරසුද්ධින්ති අත්ථො. කිඤ්චාපි තෙ සමණබ්‍රාහ්මණා තත්ථ නිබ්බානසඤ්ඤිනො, භවගාමිකම්මෙන පන රූපාරූපජ්ඣානෙන, තංනිබ්බත්තෙන ච උපපත්තිභවෙන භවවිසුද්ධිං වදන්තා භවෙන භවවිප්පමොක්ඛං වදන්ති නාම. තෙනාහ – **‘‘සබ්බෙ තෙ අවිප්පමුත්තා භවස්මාති වදාමී’’**ති. අථ වා **භවෙනාති** භවදිට්ඨියා, භවති තිට්ඨති සස්සතන්ති හි පවත්තනතො සස්සතදිට්ඨි ‘‘භවදිට්ඨී’’ති වුච්චති. භවදිට්ඨි එව උත්තරපදලොපෙන ‘‘භවො’’ති වුත්තා භවතණ්හාතිආදීසු විය. භවදිට්ඨිවසෙන හි ඉධෙකච්චෙ භවවිසෙසංයෙව භවවිප්පමොක්ඛං මඤ්ඤන්ති. යථා තං **බකො බ්‍රහ්මා** ආහ – ‘‘ඉදං නිච්චං, ඉදං ධුවං, ඉදං සස්සතං, ඉදං අවිපරිණාමධම්ම’’න්ති (ම. නි. 1.501; සං. නි. 1.175). **විභවෙනාති** උච්ඡෙදදිට්ඨියා. විභවති විනස්සති උච්ඡිජ්ජතීති හි පවත්තනතො උච්ඡෙදදිට්ඨි වුත්තනයෙන ‘‘විභවො’’ති වුච්චති. **භවස්ස නිස්සරණමාහංසූති**

සංසාරසුද්ධිං වදිංසු. උච්ඡෙදදිට්ඨිවසෙන හි ඉධෙකච්චෙ සංසාරසුද්ධිං වදන්ති. තථා හි වුත්තං –

> ‘‘යතො ඛො, භො, අයං අත්තා රූපී චාතුමහාභූතිකො…පෙ…. නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං උපසම්පජ්ජ විහරති. එත්තාවතා ඛො, භො, අයං අත්තා සම්මා සමුච්ඡින්නො හොතී’’ති (දී. නි. 1.91).

අනිස්සටාති අනික්ඛන්තා. තත්ථ කාරණමාහ – **‘‘උපධිඤ්හි පටිච්ච දුක්ඛමිදං සම්භොතී’’**ති. තත්ථ **උපධින්ති** ඛන්ධාදිඋපධිං. කිං වුත්තං හොති? යත්ථ ඉමෙ දිට්ඨිගතිකා නිබ්බානසඤ්ඤිනො, තත්ථ ඛන්ධූපධිකිලෙසූපධිඅභිසඞ්ඛාරූපධයො අධිගතා ඤාතා. කුතො තස්ස දුක්ඛනිස්සරණතාති. යං පන පරමත්ථතො දුක්ඛනිස්සරණං, තං දස්සෙතුං **‘‘සබ්බුපාදානක්ඛයා නත්ථි දුක්ඛස්ස සම්භවො’’**ති වුත්තං.

ලොකමිමං පස්සාති භගවා අත්තනො චිත්තං ආලපති. **පුථූති** විසුං විසුං. **අවිජ්ජාය පරෙතන්ති** මොහෙන අභිභූතං. **භූතන්ති** ඛන්ධපඤ්චකං. **භූතරතන්ති** ඉත්ථී පුරිසෙ, පුරිසො ඉත්ථියාති එවං අඤ්ඤමඤ්ඤං සත්තෙසු රතං, තතො එව **භවා අපරිමුත්තා. යෙ හි කෙචි භවාති** ඉත්තරඛණා වා දීඝායුකා වා සාතවන්තො වා අසාතවන්තො වා භවා. **සබ්බධීති** උද්ධං අධො තිරියන්ති සබ්බත්ථ. **සබ්බත්ථතායාති** සබ්බභාවෙන. **සබ්බෙ තෙ භවාති**ආදීසු ‘‘සබ්බෙපි භවා අනිච්චා’’තිආදිනා විපස්සනාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය අවිපරීතං **පස්සතො භවතණ්හාපි පහීයති** නිරුජ්ඣති, **විභවං** උච්ඡෙදම්පි **නාභිනන්දති** න පත්ථෙති, තස්ස සබ්බ **තණ්හානං** අනවසෙසතො මග්ගෙන නිරුජ්ඣනතො **නිබ්බානං** නිබ්බුති හොති. **තස්ස** එවං **නිබ්බුතස්ස භික්ඛුනො අනුපාදා** කිලෙසාභිසඞ්ඛාරානං අනුපාදානතො අග්ගහණතො **පුනබ්භවො න හොති.** එවංභූතෙන ච **අභිභූතො** පඤ්චවිධොපි **මාරො** විජිතො අස්ස අනෙන මාරෙන සඞ්ගාමො, සබ්බෙපි භවෙ සමතික්කන්තො ඉට්ඨානිට්ඨාදීසු තාදිලක්ඛණප්පත්තොති.

අනුසොතගාමී අන්ධපුථුජ්ජනො **පටිසොතගාමී** කල්යාණපුථුජ්ජනො. **ඨිතත්තො** සෙක්ඛො. ඉතරො අසෙක්ඛො.

110. **අභිජාතිකොති** ජාතියො. **කණ්හාභිජාතිකොති** කණ්හෙ නීචෙ කුලෙ ජාතො. **කණ්හං ධම්මං අභිජායතීති** කාළකං දසවිධං දුස්සීලධම්මං පසවති කරොති, සො තං අභිජායිත්වා නිරයෙ නිබ්බත්තති. **සුක්කං ධම්මන්ති** ‘‘අහං පුබ්බෙපි පුඤ්ඤානං අකතත්තා නීචෙ කුලෙ නිබ්බත්තො, ඉදානි පුඤ්ඤං කරිස්සාමී’’ති පුඤ්ඤසඞ්ඛාතං සුක්කං පණ්ඩරං ධම්මං අභිජායති, සො තෙන සග්ගෙ නිබ්බත්තති. **අකණ්හං අසුක්කං නිබ්බානන්ති** නිබ්බානඤ්හි සචෙ කණ්හං භවෙය්‍ය, කණ්හවිපාකං දදෙය්‍ය. සුක්කං, සුක්කවිපාකං දදෙය්‍ය. ද්වින්නම්පි අප්පදානතො පන ‘‘අකණ්හං

අසුක්ක''න්ති වුත්තං. **නිබ්බානන්ති** චෙත්ථ අරහත්තං අධිප්පෙතං. තඤ්හි කිලෙසනිබ්බානන්තෙ ජාතත්තා නිබ්බානං නාම. තං එස අභිජායති පසවති කරොති. **සුක්කාභිජාතිකොති** සුක්කෙ උච්චෙ කුලෙ ජාතො. සෙසං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. **''කණ්හං කණ්හවිපාක''**න්තිආදිකස්ස කම්මචතුක්කස්ස අත්ථො හෙට්ඨා හාරසම්පාතවාරෙ විභත්තො එව.

111. **මානුසත්තන්ති** මනුස්සභාවං, මනුස්සයොනින්ති අත්ථො. **ද්වෙති** කිච්චං අකිච්චමෙව චාති ද්වෙ. කිච්චානි ත්වෙව කත්තබ්බානි, න චාකිච්චං කිඤ්චි කත්තබ්බන්ති දස්සෙති. **සුකිච්චන්තිආදි** ''කිච්ච''න්ති වුත්තානං තෙසං සරූපදස්සනං.

පධානානීති උත්තමානි විසිට්ඨානි. පුරිමස්මිං **පබ්බජිතෙසූති** විසයෙ භුම්මං. දුතියෙ අධිකරණෙ. තත්ථ **නිබ්බානන්ති** අරහත්තං අධිප්පෙතං. කස්මා පනෙත්ථ ආමිසපරිච්චාගො අරහත්තෙන සමධුරො නිද්දිට්ඨොති? දක්ඛිණෙය්‍යෙසු දක්ඛිණාය මහප්ඵලභාවදස්සනත්ථං. **යෙන යෙන වා පන වත්ථුනාති** උච්ඡෙදාදිවත්ථුනා. **අජ්ඣොසිතාති** භවතණ්හාදිවසෙන අජ්ඣොසිතා. දුතියෙ **යෙන යෙන වා පන වත්ථුනාති** අමරාවික්ඛෙපවත්ථුආදිනා.

ඉමිනා අසුභෙන කම්මවිපාකෙනාති අසුභස්ස කායදුච්චරිතාදිකම්මස්ස විපාකත්තා අසුභෙන අසිවෙන කම්මවිපාකෙන. **ඉදං බාලලක්ඛණං නිබ්බත්තතීති** පුරිමස්මිං භවෙ දුච්චරිතසමඞ්ගිතාය බාලො අයං භවතීති උපලක්ඛණං ජායති. **ඉදං සංකිලෙසභාගියං සුත්තන්ති** ඉදං එවං පවත්තං සංකිලෙසභාගියං නාම සුත්තං.

ඉමිනා සුභෙනාති එත්ථ වුත්තනයානුසාරෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. තත්ථ **මහාපුරිසලක්ඛණන්ති** පණ්ඩිතලක්ඛණං. **කිලෙසභූමීහීති** කිලෙසට්ඨානෙහි කිලෙසාවත්ථාහි වා. **සානුසයස්ස පරියුට්ඨානං ජායතීති** අප්පහීනානුසයස්ස පච්චයසමායොගෙ රාගාදයො පරියුට්ඨානවසෙන පවත්තන්ති. **පරියුට්ඨිතො සංයුජ්ජතීති** යො රාගාදීහි පරියුට්ඨිතචිත්තො, සො කාමරාගාදීහි සංයුජ්ජති නාම. **සංයුජ්ජන්තො උපාදියතීති** යො කාමරාගසංයොජනාදීහි සංයුත්තො, සො කාමුපාදානාදීනි අකුසලකම්මානි ච උපාදියති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙව.

112. එවං සොළසවිධෙන සාසනපට්ඨානං නානාසුත්තෙහි උදාහරණවසෙන විභජිත්වා ඉදානි අට්ඨවීසතිවිධෙන සාසනපට්ඨානං දස්සෙන්තෙන යස්මා අයම්පි පට්ඨානවිභාගො මූලපදෙහි සඞ්ගහිතො, න ඉමස්සාපි තෙහි අසඞ්ගහිතො පදෙසො අත්ථි, තස්මා මූලපදං විභජිතබ්බතඤ්ච දස්සෙතුං **''තත්ථ කතමෙ අට්ඨාරස මූලපදා''**ති පුච්ඡාය වසෙන මූලපදානි උද්ධරිත්වා **''ලොකියං ලොකුත්තර''**න්තිආදිනා

නවතිකා, ථවො චාති අට්ඨවීසතිවිධං සාසනපට්ඨානං උද්දිට්ඨං. තත්ථ **ලොකිය**න්ති ලොකෙ නියුත්තො, ලොකෙ වා විදිතො ලොකියො. ඉධ පන ලොකියො අත්ථො යස්මිං සුත්තෙ වුත්තො, තං සුත්තං ලොකියං. තථා **ලොකුත්තරං**. යස්මිං පන සුත්තෙ පදෙසෙන ලොකියො, පදෙසෙන ලොකුත්තරො වුත්තො, තං **ලොකියඤ්ච ලොකුත්තරඤ්ච**. යඤ්ච සත්තෙ අධිට්ඨාය සත්තපඤ්ඤත්තිමුඛෙන දෙසිතං, තං **සත්තාධිට්ඨානං**. ධම්මවසෙනෙව දෙසිතං **ධම්මාධිට්ඨානං**. උභයවසෙන දෙසිතං **සත්තාධිට්ඨානඤ්ච ධම්මාධිට්ඨානඤ්ච**. ඉමිනා නයෙන සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. බුද්ධාදීනං පන ගුණාභිත්ථවනවසෙන පවත්තං සුත්තං **ථවො** නාම.

තත්ථ **සජ්ජුඛීර**න්ති තඞ්ඛණංයෙව ධෙනුයා ථනෙහි නික්ඛන්තං අබ්භුණ්හඛීරං. **මුච්චතී**ති පරිණමති. ඉදං වුත්තං හොති – යථා ධෙනුයා ථනතො නික්ඛන්තං ඛීරං තඞ්ඛණංයෙව **න මුච්චති** න පරිණමති න දධිභාවං ගච්ඡති, තක්කාදිඅම්බිලසමායොගතො පන පරතො කාලන්තරෙන පකතිං ජහති දධිභාවං පාපුණාති, එවමෙවං පාපකම්මම්පි කිරියක්ඛණෙයෙව න විපච්චති. යදි විපච්චෙය්‍ය, නානාගතීනං සභාවට්ඨානං සියා, න කොචි පාපකම්මං කාතුං විසහෙය්‍ය. යාව පන කුසලාභිනිබ්බත්තක්ඛන්ධා ධරන්ති, තාව තං තෙ රක්ඛන්ති, තෙසං භෙදා අපායෙසු නිබ්බත්තාපනවසෙන විපච්චති. විපච්චමානඤ්ච **ඩහන්තං බාලමන්වෙති,** කිං විය? **භස්මච්ඡන්නොව පාවකො**. යථා හි ඡාරිකාය පටිච්ඡන්නො වීතච්චිතඞ්ගාරො අක්කන්තොපි ඡාරිකාය පටිච්ඡන්නත්තා න තාව ඩහති, ඡාරිකං පන තාපෙත්වා චම්මාදීනි ඩහනවසෙන යාව මත්ථලුඞ්ගා ඩහන්තො ගච්ඡති, එවමෙවං පාපකම්මම්පි යෙන කතං, තං බාලං දුතියෙ වා තතියෙ වා අත්තභාවෙ නිරයාදීසු නිබ්බත්තං ඩහන්තං අනුගච්ඡතීති.

යස්සින්ද්‍රියානීති තත්ථායං සඞ්ඛෙපත්ථො – යස්ස භික්ඛුනො ඡෙකෙන සාරථිනා සුදන්තා අස්සා විය ඡ **ඉන්ද්‍රියානි සමථං** දන්තභාවං නිබ්බිසෙවනභාවං **ගතානි,** තස්ස නවවිධං මානං පහාය ඨිතත්තා **පහීනමානස්ස** චතුන්නං ආසවානං අභාවෙන **අනාසවස්ස** තාදිභාවෙ ඨිතස්ස තථාරූපස්ස **දෙවාපි පිහයන්ති,** මනුස්සාපි දස්සනඤ්ච ආගමනඤ්ච පත්ථෙන්තියෙවාති. **ආහාරෙ සතී**ති ආහාරපටිබද්ධෙ ඡන්දරාගෙ අප්පහීනෙ සති.

113. **සබ්බා දිසා අනුපරිගම්ම චෙතසාති** පරිතො දසපි දිසා චිත්තෙන අනුගන්ත්වා. **නෙවජ්ඣගාති** නෙව අධිගච්ඡෙය්‍ය. **පියතර**න්ති අතිසයෙන පියං. **අත්තනාති** අත්තතො. **එවං පියො පුථු අත්තා පරෙස**න්ති එවං කස්සචිපි අත්තනා පියතරස්ස අනුපලබ්භනවසෙන විසුං විසුං පරෙසං සත්තානං අත්තා පියො. යස්මා ච එතදෙව, තස්මා **න හිංසෙ පරං අත්තකාමො** අත්තනො සුඛකාමොති.

භූතාති ජාතා නිබ්බත්තා. **භවිස්සන්තීති** නිබ්බත්තිස්සන්ති. **භූතාති** වා ඛීණාසවා. තෙ හි පහීනභවත්තා භූතා එව. **ගමිස්සන්තීති** පරලොකං ගමිස්සන්ති. ඛීණාසවා පන අනුපාදිසෙසං නිබ්බානං.

පියො ච හොතීති සුපරිසුද්ධාය සීලසම්පත්තියා, සුපරිසුද්ධාය ච දිට්ඨිසම්පත්තියා සමන්නාගතො පියො පියායිතබ්බො හොති. වුත්තඤ්හෙතං –

> ‘‘සීලදස්සනසම්පන්නං, ධම්මට්ඨං සච්චවාදිනං;
> අත්තනො කම්මකුබ්බානං, තං ජනො කුරුතෙ පිය’’න්ති. (ධ. ප. 217);

පාසාණච්ඡත්තං විය ගරුකාතබ්බතාය **ගරු**. උත්තරිමනුස්සධම්මවසෙන සම්භාවෙතබ්බතාය **භාවනීයො**. සීලගුණෙන වා පියගරුආදිභාවා වෙදිතබ්බා. තථා හි වුත්තං – ‘‘ආකඞ්ඛෙය්‍ය චෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු ‘සබ්‍රහ්මචාරීනං පියො ච අස්සං මනාපො ච ගරු ච භාවනීයො චා’ති, සීලෙස්වෙවස්ස පරිපූරකාරී’’ති (ම. නි. 1.65).

වත්තාති ‘‘කාලෙන වක්ඛාමී’’තිආදිපඤ්චධම්මෙ අත්තනි උපට්ඨාපෙත්වා සබ්‍රහ්මචාරීනං උල්ලුම්පනභාවෙ ඨත්වා වත්තා. **වචනක්ඛමොති** සබ්‍රහ්මචාරීහි යෙන කෙනචි වුච්චමානො සුබ්බචො හුත්වා පදක්ඛිණග්ගාහිතාය තෙසං වචනං ඛමතීති වචනක්ඛමො. **වත්තාති** වා ධම්මකථාවසෙන වචනසීලො. **වචනක්ඛමොති** ධම්මං සංවණ්ණෙන්තො පරෙහි අසංහීරො හුත්වා තෙසං පුච්ඡාවචනක්ඛමතාය වචනක්ඛමො. **ගම්භීරඤ්ච කථං කත්තාති** සච්චපටිච්චසමුප්පාදාදිං, අඤ්ඤං වා ගම්භීරකථං කත්තා. **න චට්ඨානෙ නියොජකොති** ධම්මවිනයාදිං අධම්මාවිනයාදිවසෙන අවත්වා ධම්මවිනයාදිවසෙනෙව දීපනතො න ච අට්ඨානෙ නියොජකො.

මාතරං පිතරං හන්ත්වාති එත්ථ ‘‘තණ්හා ජනෙති පුරිස’’න්ති (සං. නි. 1.55-57) වචනතො තීසු භවෙසු සත්තානං ජනනතො තණ්හා **මාතා** නාම. ‘‘අහං අසුකස්ස නාම රඤ්ඤො, රාජමහාමත්තස්ස වා පුත්තො’’ති පිතරං නිස්සාය අස්මිමානස්ස උප්පජ්ජනතො අස්මිමානො **පිතා** නාම. ලොකො විය රාජානං යස්මා සබ්බදිට්ඨිගතානි ද්වෙ සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨියො භජන්ති, තස්මා සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨියො ද්වෙ ඛත්තියා **රාජානො** නාම. ද්වාදසායතනානි විත්ථතට්ඨෙන රට්ඨසදිසත්තා **රට්ඨං** නාම. ආයසාධකො ආයුත්තකපුරිසො විය තංනිස්සිතො නන්දිරාගො **අනුචරො** නාම.

අනීඝොති නිද්දුක්ඛො. **බ්‍රාහ්මණොති** ඛීණාසවො. එතෙන හි තණ්හාදයො අරහත්තමග්ගඤාණාසිනා හතා බාහිතා. **යාතීති** සො බ්‍රාහ්මණො නිද්දුක්ඛො හුත්වා යාතීති.

කායෙති කරජකායෙ. **චිත්තන්ති** පාදකජ්ඣානචිත්තං. **සමොදහතීති** පක්ඛිපති. යදා දිස්සමානෙන කායෙන ගන්තුකාමො හොති, තදා කායගතිකං පාදකජ්ඣානචිත්තං අධිට්ඨහතීති අත්ථො. **චිත්තෙපි කායං සමොදහතීති** යදා සීඝං ගන්තුකාමො හොති, තදා පාදකජ්ඣානචිත්තෙ කායං පක්ඛිපති, චිත්තගතිකං කායං අධිට්ඨහතීති අත්ථො. **කායෙ සුඛසඤ්ඤඤ්ච ලහුසඤ්ඤඤ්ච ඔක්කමිත්වාති** ''සෙය්‍යථාපි නාම බලවා පුරිසො සමිඤ්ජිතං වා බාහං පසාරෙය්‍ය, පසාරිතං වා බාහං සමිඤ්ජෙය්‍යා''ති වුත්තනයෙන (මහාව. 8, 137; දී. නි. 2.66; ම. නි. 1.282; 2.338; සං. නි. 1.172) ඉද්ධිමා කායෙ සුඛසඤ්ඤඤ්ච ලහුසඤ්ඤඤ්ච ඔක්කමිත්වා පරෙසං දිස්සමානෙන කායෙන ආරාමරාමණෙය්‍යකාදීනි පෙක්ඛමානො චිත්තක්ඛණෙනෙව ඉච්ඡිතට්ඨානං ගච්ඡති.

114. **යං තං ලොකුත්තරං ඤාණන්ති** සබ්බං ලොකං උත්තරිත්වා අභිභවිත්වා ඨිතත්තා වුත්තං, න පන ලොකුත්තරභූමිකත්තා. **සබ්බකාලෙ පවත්තතීති** ආවජ්ජනපටිබද්ධවුත්තිත්තා වුත්තං, න සතතං සමිතං පවත්තතීති. න හි සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං භගවතො සබ්බස්මිංයෙව කාලෙ උප්පජ්ජතීති සක්කා වත්තුන්ති.

කිත්තයිස්සාමි තෙ සන්තින්ති සබ්බකිලෙසවූපසමහෙතුතාය සන්තිං නිබ්බානං දස්සෙස්සාමි. **දිට්ඨෙ ධම්මෙති** දිට්ඨෙ දුක්ඛාදිධම්මෙ, ඉමස්මිං එව වා අත්තභාවෙ. **අනීතිහන්ති** ඉතිහාසාති එවං න ඉතිකිරාය පවත්තං, අත්තපච්චක්ඛන්ති අත්ථො. **යං විදිත්වා සතො චරන්ති** ''සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චා''තිආදිනා (ධ. ප. 277; ථෙරගා. 676; නෙත්ති. 5) නයෙන සතො හුත්වා චරන්තො අරියමග්ගෙන යං සන්තිං විදිත්වා. **තරෙ ලොකෙ විසත්තිකන්ති** සඞ්ඛාරලොකෙ විසප්පනතො විසත්තිකසඞ්ඛාතං තණ්හං තරෙ තරෙය්‍ය සමතික්කමෙය්‍යාති අත්ථො.

තඤ්චාහං අභිනන්දාමීති තං වුත්තප්පකාරං සන්තිජොතකං තුම්හාකං වචනං අහං පත්ථයාමි, තං එව වා **සන්තිං උත්තමං** අභිනන්දාමීති ධොතකො වදති. **උද්ධං අධො තිරියඤ්චාපි මජ්ඣෙති** එත්ථ **උද්ධන්ති** අනාගතං උපරි ච. **අධොති** අතීතං හෙට්ඨා ච. **තිරියඤ්චාපි මජ්ඣෙති** පච්චුප්පන්නං පරිතො ච. **එතං විදිත්වා සඞ්ගොතීති** එතං අනාගතාදිං සඞ්ගජනනට්ඨානන්ති ඤත්වා. **භවාභවායාති** ඛුද්දකානඤ්චෙව මහන්තානඤ්ච භවානං අත්ථාය, සස්සතුච්ඡෙදාය වා.

අරියසච්චානන්ති අරියභාවකරානං සච්චානං. **අනනුබොධාති** අබුජ්ඣනෙන අජානනෙන. **අප්පටිවෙධාති** අප්පටිවිජ්ඣනෙන. **සන්ධාවිතන්ති** භවතො භවස්ස ගමනෙන සන්ධාවිතං. **සංසරිතන්ති** පුනප්පුනං ගමනවසෙන සංසරිතං. **මමඤ්චෙව තුම්හාකඤ්චාති** මයා චෙව තුම්හෙහි ච. අථ වා **සන්ධාවිතං සංසරිතන්ති** සන්ධාවනං සංසරණං

මමඤ්චෙව තුම්හාකඤ්ච අහොසීති අත්ථො. **භවනෙත්තීති** භවාභවං නයනසමත්ථා තණ්හාරජ්ජු. **සංසිතන්ති** සංසරිතං. **සමූහතාති** සුට්ඨු හතා ඡින්නා අප්පවත්තිකතා.

සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චාති පච්චයෙහි සඞ්ඛරීයන්තීති ''සඞ්ඛාරා''ති ලද්ධනාමා පඤ්චක්ඛන්ධා. ආදිඅන්තවන්තතො අනිච්චන්තිකතො තාවකාලිකතො ඛණපරිත්තතො ච න නිච්චාති **අනිච්චා. යදා පඤ්ඤාය පස්සතීති** යදා විපස්සනාපඤ්ඤාය පස්සති. **අථ** ඉමස්මිං වට්ටදුක්ඛෙ **නිබ්බින්දති,** නිබ්බින්දන්තො දුක්ඛපරිජානනාදිවසෙන සච්චානි පටිවිජ්ඣති. **එස මග්ගො විසුද්ධියාති** ය්වායං වුත්තනයෙන සච්චප්පටිවෙධො, එස විසුද්ධත්ථාය මග්ගො. **සබ්බෙ සඞ්ඛාරා දුක්ඛාති** සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අභිණ්හසම්පටිපීළනට්ඨෙන භයට්ඨෙන ච දුක්ඛාති. සෙසං වුත්තනයමෙව. **සබ්බෙ ධම්මා අනත්තාති** සබ්බෙපි තෙභූමකධම්මා පරතො තුච්ඡතො සුඤ්ඤතො අසාරතො අවසවත්තනතො ච අනත්තාති. සෙසං පුරිමසදිසමෙව.

සෙය්‍යොති විසිට්ඨො උත්තමො. **සදිසොති** සමානො. **හීනොති** ලාමකො. ඔමානොපි හි අත්තනො අවඩ්කරණමුඛෙනපි සංපග්ගණ්හනවසෙනෙව පවත්තති. තෙන වුත්තං **''හීනොහමස්මී''**ති. **කිමඤ්ඤත්‍ර යථාභූතස්ස අදස්සනාති** සරසපභඞ්ගුතාය එකන්තෙනෙව අනවට්ඨිතසභාවෙහි රූපධම්මෙහි සෙය්‍යාදිවසෙන අත්තනො උක්ඛිපනස්ස තෙසං යථාභූතං අදස්සනං අඤ්ඤාණං විනා කිං අඤ්ඤං කාරණං සියා, අඤ්ඤං කිඤ්චි කාරණං තස්ස නත්ථීති අත්ථො. **වෙදනාදීසුපි** එසෙව නයො. වුත්තවිපරියායෙන සුක්කපක්ඛො වෙදිතබ්බො.

115. යෙ අරියසච්චානි විභාවයන්තීති දුක්ඛාදීනි අරියසච්චානි පඤ්ඤාඔභාසෙන සච්චප්පටිච්ඡාදකකිලෙසන්ධකාරං විධමෙත්වා අත්තනො පකාසානි පාකටානි කරොන්ති. **ගම්භීරපඤ්ඤෙනාති** අප්පමෙය්‍යපඤ්ඤතාය සදෙවකස්සපි ලොකස්ස ඤාණෙන අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨපඤ්ඤෙන සබ්බඤ්ඤුනාති වුත්තං හොති. **සුදෙසිතානීති** සඞ්ඛෙපවිත්ථාරාදීහි තෙහි තෙහි නයෙහි සුට්ඨු දෙසිතානි. **කිඤ්චාපි තෙ හොන්ති භුසං පමත්තාති** තෙ විභාවිතඅරියසච්චා පුග්ගලා කාමං දෙවරජ්ජචක්කවත්තිරජ්ජාදිපමාදට්ඨානං ආගම්ම භුසං පමත්තා හොන්ති, තථාපි සොතාපත්තිමග්ගඤාණෙන අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙන ඨපෙත්වා සත්ත භවෙ අනමතග්ගෙ සංසාරෙ යෙ උප්පජ්ජෙය්‍යුං නාමඤ්ච රූපඤ්ච, තෙසං නිරුද්ධත්තා **න අට්ඨමං භවං ආදියන්ති,** සත්තමභවෙයෙව පන විපස්සනං ආරභිත්වා අරහත්තං පාපුණන්තීති අත්ථො.

යථින්දඛීලොති එත්ථ **යථාති** උපමාවචනං. **ඉන්දඛීලොති** නගරද්වාරපිධකරණත්ථං උම්මාරබ්භන්තරෙ අට්ඨ වා දස වා හත්ථෙ පථවිං

භණිත්වා ආකොටිතස්ස සාරදාරුමයස්ස ථම්භස්සෙතං අධිවචනං. **පථවිස්සිතො සියා**ති ගම්භීරනෙමිතාය අන්තො පවිසිත්වා භූමිනිස්සිතො සියා භවෙය්‍ය. **චතුබ්භි වාතෙහී**ති චතූහි දිසාහි ආගතවාතෙහි. **අසම්පකම්පියො**ති කම්පෙතුං වා චාලෙතුං වා අසක්කුණෙය්‍යො. **තථූපමං...පෙ.... පස්සතී**ති යො චත්තාරි අරියසච්චානි පඤ්ඤාය අජ්ඣොගාහෙත්වා පස්සති, තං සප්පුරිසං උත්තමපුරිසං තථා දස්සනතො සබ්බතිත්ථියවාදවාතෙහි අසම්පකම්පියතාය තථූපමං යථාවුත්තඉන්දඛීලූපමං වදාමීති අත්ථො.

සොතාපත්තියඞ්ගෙහීති අරියසොතාපජ්ජනස්ස අඞ්ගභූතෙහි. **අරියසාවකො**ති අරියස්ස බුද්ධස්ස භගවතො සද්ධම්මස්සවනන්තෙ ජාතත්තා අරියසාවකො. **ඛීණනිරයොම්හී**ති ඛීණනිරයො අම්හි. **ඛීණාපායදුග්ගතිවිනිපාතො**ති ඉදං නිරයාදීනංයෙව වෙවචනවසෙන වුත්තං. නිරයාදයො හි වඩ්ඪිසඞ්ඛාතතො අයතො අපෙතත්තා අපායා. දුක්ඛස්ස ගති පටිසරණන්ති **දුග්ගතියො.** දුක්කටකාරිනො විවසා එත්ථ නිපතන්තීති **විනිපාතා.** සොතං අරියමග්ගං ආදිතො පත්තො අධිගතොති **සොතාපන්නො.** අකුප්පධම්මතාය මග්ගඵලානං පුථුජ්ජනභාවසඞ්ඛාතෙ විරූපෙ න නිපතනසභාවොති **අවිනිපාතධම්මො.** තතො එව ධම්මනියාමෙන නියතතාය **නියතො.** උපරිමග්ගත්තයසඞ්ඛාතා සම්බොධි අවස්සං පත්තබ්බතාය අස්ස පරං අයනං ගති පටිසරණන්ති **සම්බොධිපරායණො.**

නිට්ඨාතිආදීනි පදානි අඤ්ඤමඤ්ඤවෙවචනානෙව. **සහධම්මියා**ති සබ්‍රහ්මචාරිනො. **අරියකන්තෙහී**ති අරියානං කන්තෙහි පියෙහි මනාපෙහි. පඤ්ච සීලානි හි අරියසාවකානං කන්තානි හොන්ති, භවන්තරෙපි අවිජහනතො. තානි සන්ධායෙතං වුත්තං. සබ්බොපි පනෙත්ථ සංවරො ලබ්භතියෙව. **සොතාපන්නොහමස්මී**ති ඉදං දෙසනාසීසමෙව. සකදාගාමිආදයොපි ‘‘සකදාගාමීහමස්මී’’තිආදිනා නයෙන බ්‍යාකරොන්තියෙව. යතො සබ්බෙසම්පි සික්ඛාපදාවිරොධෙන යුත්තට්ඨානෙ බ්‍යාකරණං අනුඤ්ඤාතමෙවාති.

යස්සින්ද්‍රියානීති යස්ස අරියපුග්ගලස්ස සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි. **සුභාවිතානී**ති අරියමග්ගභාවනාවසෙන සුට්ඨු භාවිතානි. **අජ්ඣත්තං බහිද්ධා චා**ති ඔරම්භාගියානං උද්ධම්භාගියානඤ්ච සංයොජනානං පජහනවසෙන. තෙනාහ **‘‘සබ්බලොකෙ’’**ති. **නිබ්බිජ්ඣා**ති නිබ්බිජ්ඣිත්වා පටිවිජ්ඣිත්වා.

ධම්මපදානීති ධම්මකොට්ඨාසානි. **අනභිජ්ඣා ධම්මපදං** නාම අලොභො වා අලොභසීසෙන අධිගතඣානවිපස්සනාමග්ගඵලනිබ්බානානි වා දසඅසුභවසෙන වා අධිගතඣානාදීනි **අනභිජ්ඣා ධම්මපදං.** චතුබ්‍රහ්මවිහාරවසෙන අධිගතානි **අබ්‍යාපාදො ධම්මපදං.** දසානුස්සතිආහාරෙපටික්කූලසඤ්ඤාවසෙන අධිගතානි **සම්මාසති ධම්මපදං.** දසකසිණආනාපානවසෙන අධිගතානි **සම්මාසමාධි ධම්මපදං.**

පඤ්ච ඡින්දෙති හෙට්ඨා අපායුපපත්තිසංවත්තනිකානි පඤ්ච ඔරම්භාගියසංයොජනානි පාදෙ බද්ධරජ්ජුං විය පුරිසො සත්ථෙන හෙට්ඨා මග්ගත්තයෙන ඡින්දෙය්‍ය. **පඤ්ච ජහෙති** උපරිදෙවලොකසම්පාපකානි පඤ්ච උද්ධම්භාගියසංයොජනානි පුරිසො ගීවාය බද්ධරජ්ජුං විය අරහත්තමග්ගෙන ජහෙය්‍ය ඡින්දෙය්‍යොවාති අත්ථො. **පඤ්ච චුත්තරි භාවයෙති** උද්ධම්භාගියසංයොජනානං පහානත්ථාය සද්ධාදීනි පඤ්චින්ද්‍රියානි උත්තරි භාවෙය්‍ය. පඤ්ච සඞ්ගාතිගොති එවං සන්තෙ පඤ්චන්නං රාගදොසමොහමානදිට්ඨිසඞ්ගානං අතික්කමනෙන පඤ්චසඞ්ගාතිගො හුත්වා **භික්ඛු “ඔඝතිණ්ණො”ති වුච්චති,** නිත්තිණ්ණචතුරොඝොති වුච්චතීති අත්ථො.

අනඤ්ඤාතං අප්පටිවිද්ධං චතුසච්චධම්මං, අමතපදංයෙව වා ඤස්සාමි ජානිස්සාමීති පටිපන්නස්ස පඨමමග්ගට්ඨස්ස ඉන්ද්‍රියන්ති **අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං.** පඨමමග්ගඤාණඤ්හි තංපුබ්බභාගවසෙන එවං වුත්තං. ආජානාති පඨමමග්ගෙන ඤාතමරියාදං අනතික්කමිත්වා ජානාතීති අඤ්ඤො, තස්ස ඉන්ද්‍රියන්ති **අඤ්ඤින්ද්‍රියං,** හෙට්ඨා තීසු ඵලෙසු, උපරි තීසු මග්ගෙසු ච ඤාණස්සෙතං අධිවචනං. අඤ්ඤාතාවිනො චතූසු සච්චෙසු නිට්ඨිතකිච්චස්ස අරහතො ඉන්ද්‍රියන්ති **අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියං,** අග්ගඵලඤාණස්සෙතං අධිවචනං. **අනභිසමෙතස්සාති** අප්පටිවිද්ධස්ස. **අභිසමයායාති** පටිවෙධාය.

116. **බාලලක්ඛණානීති** බාලස්ස උපලක්ඛණකාරණානි. **බාලනිමිත්තානීති** ‘‘බාලො අය’’න්ති ගහෙතුං නිමිත්තානි කාරණානි. **බාලාපදානානීති** බාලස්ස පොරාණානි විරූළ්හානි කම්මානි. **‘‘දුච්චින්තිතචින්තී’’**තිආදීසු දුච්චින්තිතං අභිජ්ඣං බ්‍යාපාදං මිච්ඡාදස්සනඤ්ච චින්තෙතීති **දුච්චින්තිතචින්තී.** දුබ්භාසිතං මුසාවාදාදිං භාසතීති **දුබ්භාසිතභාසී.** දුක්කටං පාණාතිපාතාදිකම්මං කරොතීති **දුක්කටකම්මකාරී.** වුත්තවිපරියායෙන සුක්කපක්ඛො වෙදිතබ්බො.

භියොයාති උපරූපරි. **පකුජ්ඣෙය්‍යුන්ති** විරුජ්ඣෙය්‍යුං. ‘‘පකුප්පෙය්‍යු’’න්තිපි පාඨො. **භුසෙනාති** දළ්හෙන. **දණ්ඩෙනාති** දණ්ඩදානෙන. **ධීරොති** පණ්ඩිතො සප්පඤ්ඤජාතිකො. **නිසෙධයෙති** පටිබාහෙය්‍ය. පුන කිඤ්චි කාතුං වත්තුං වා අසමත්ථං කරෙය්‍යාති අත්ථො.

පරන්ති පච්චත්ථිකං. **යො සතො උපසම්මතීති** යො සතිමා හුත්වා උපසම්මති, තස්ස උපසමංයෙවාහං බාලස්ස පටිසෙධනං මඤ්ඤාමීති අත්ථො.

වජ්ජන්ති දොසං. **යදා නං මඤ්ඤතීති** යස්මා නං මඤ්ඤති. **අජ්ඣාරුහතීති** අජ්ඣොත්ථරති. **ගොව භියො පලායිනන්ති** යථා ගොයූථෙ තාවදෙව ද්වෙ ගාවො යුජ්ඣන්තෙ ගොගණො ඔලොකෙන්තො තිට්ඨති

යාව න එකො පලායති, යදා පන පලායති, අථ තං පලායිනං සබ්බො ගොගණො භියොයා අජ්ඣොත්ථරති, එවං **දුම්මෙධො** ඛමන්තං භියොයා අජ්ඣොත්ථරතීති අත්ථො.

සදත්ථපරමාති සකත්ථපරමා. **ඛන්තයා භියොයා න විජ්ජතීති** තෙසු සකත්ථපරමෙසු අත්ථෙසු ඛන්තිතො උත්තරිතරො අඤ්ඤො අත්ථො න විජ්ජති. **තමාහු පරමං ඛන්තින්**ති යො බලවා තිතික්ඛති, තස්ස තං ඛන්තිං පරමං ආහු. **බාලබලං** නාම අඤ්ඤාණබලං. **තං යස්ස බලං, අබලමෙව** තං, න තං බලන්ති **ආහු** කථෙන්ති දීපෙන්ති. **ධම්මගුත්තස්සාති** ධම්මෙන රක්ඛිතස්ස ධම්මං වා රක්ඛන්තස්ස. **පටිවත්තාති** පටිප්ඵරිත්වා වත්තා, පටිප්පරිත්වා වා යං වා තං වා වදෙය්‍යාසි. ධම්මට්ඨං පන චාලෙතුං සමත්ථො නාම නත්ථි. **තස්සෙව තෙන පාපියොති** තෙන කොධෙන තස්සෙව පුග්ගලස්ස පාපං හොති. කතරස්සාති? **යො කුද්ධං පටිකුජ්ඣති,** තස්ස. තත්ථ **කුද්ධන්ති** සම්පදානෙ උපයොගවචනං, කුද්ධස්සාති අත්ථො. **තිකිච්ඡන්තානන්ති** එකවචනෙ බහුවචනං, තිකිච්ඡන්තන්ති අත්ථො. **ජනා මඤ්ඤන්තීති** එවරූපං **අත්තනො ච පරස්ස චාති උභින්නං** අත්ථං තිකිච්ඡන්තං නිප්ඵාදෙන්තං පුග්ගලං **''බාලො අය''**න්ති අන්ධබාලපුථුජ්ජනා එවං මඤ්ඤන්ති. **යෙ ධම්මස්ස අකොවිදාති** යෙ චතුසච්චධම්මෙ අකොවිදා අච්ඡෙකා, තෙ එවං මඤ්ඤන්තීති අත්ථො.

117. **පත්තන්ති** අධිගතං එතරහි අනුභුය්‍යමානං කාමූපකරණං **පත්තබ්බන්ති** තදෙව අනාගතෙ අධිගන්තබ්බං අනුභවිතබ්බං, **උභයමෙතං රජානුකිණ්ණන්ති** තදුභයම්පි රාගරජාදීහි අවකිණ්ණං. **ආතුරස්සාති** රාගාදිකිලෙසාතුරස්ස. **අනුසික්ඛතොති** කිලෙසබහුලපුග්ගලෙ අනුසික්ඛතො. **යෙ ච සික්ඛාසාරාති** යෙ යථාසමාදින්නං සීලවතාදිසඞ්ඛාතං සික්ඛං සාරතො ගහෙත්වා ඨිතා. තෙනාහ – **''සීලං වතං ජීවිතං බ්‍රහ්මචරිය''**න්ති. තත්ථ යං ''න කරොමී''ති ඔරමති, තං **සීලං**. යං වෙසභොජනකිච්චචරණාදි, තං **වතං. ජීවිතන්ති** ආජීවො. **බ්‍රහ්මචරියන්ති** මෙථුනවිරති. **උපට්ඨානසාරාති** එතෙසං සීලාදීනං අනුට්ඨානසාරා. එතෙහි එව සංසාරසුද්ධීති තානි සාරතො ගහෙත්වා ඨිතාති අත්ථො.

ඉච්චෙතෙ උභො අන්තාති ඉති සීලබ්බතපරාමාසමුඛෙන අත්තකිලමථානුයොගො, කාමෙසු අනවජ්ජසඤ්ඤිතාමුඛෙන කාමසුඛල්ලිකානුයොගො චාති එතෙ උභො අන්තා. තෙ ච ඛො යථාක්කමං ආයතිං පත්තබ්බෙ, එතරහි පත්තෙ ච රාගරජාදිඔකිණ්ණෙ කාමගුණෙ අල්ලීනෙහි කිලෙසාතුරානං අනුසික්ඛන්තෙහි, සයඤ්ච කිලෙසාතුරෙහෙව පටිපජ්ජිතබ්බා, තතො එව ච තෙ **කටසිවඩ්ඪනා** අපරාපරං ජරාමරණෙහි සිවථිකාය වඩ්ඪනසීලා එකන්තෙනෙව කටසිං වඩ්ඪෙන්ති, සයං වඩ්ඪන්තා පරෙ ච අන්තද්වයෙ සමාදපෙන්තා වඩ්ඪාපෙන්ති චාති අත්ථො.

උභො අන්තෙ අනභිඤ්ඤායාති යථාවුත්තෙ උභො අන්තෙ අජානිත්වා. **ඔලීයන්ති එකෙ**ති ''සස්සතො අත්තා ච ලොකො චා''ති ඔලීයනතණ්හාභිනිවෙසවසෙන අවලීයන්ති එකච්චෙ. **අතිධාවන්ති එකෙ**ති එකච්චෙ – ''උච්ඡිජ්ජති විනස්සති අත්තා ච ලොකො චා''ති අතිධාවනාභිනිවෙසවසෙන අතික්කමන්ති.

න අමඤ්ඤිංසු තෙසඤ්ච තණ්හාදිමඤ්ඤනානං පහීනත්තා. තතො එව අනුපාදාපරිනිබ්බානතො තිවිධම්පි **වට්ටං තෙසං පඤ්ඤාපනාය නත්ථී**ති.

ජඤ්ඤාති ජානෙය්‍ය. **සංයුජෙ**ති සංයොජෙය්‍ය. **මානුස**න්ති මනුස්සානං ඉදන්ති මානුසං, මනුස්සභවපරියාපන්නං. **කිඤ්හි තස්ස සකං හොතී**ති තස්ස මච්චුමුඛං පවිසන්තස්ස සත්තස්ස කිං අඤ්ඤං සකං නාම අඤ්ඤත්‍ර කල්‍යාණකම්මතො. කම්මස්සකා හි සත්තා. තෙනාහ – **''තස්මා කරෙය්‍ය කල්‍යාණ''**න්තිආදි. තත්ථ **සම්පරායික**න්ති සම්පරායඵලනිබ්බත්තකං.

118. **ඉමෙ ධම්මා**ති ඉමෙ කුසලා වා අකුසලා වා ධම්මා. **එවංගහිතා**ති එවං සමාදින්නා උප්පාදිතා. **ඉදං ඵල**න්ති ඉදං ඉට්ඨවිපාකං අනිට්ඨවිපාකඤ්ච ඵලං. **අයමත්ථො**ති අයං වුඩ්ඪී, අයං හානීති අත්ථො. **අඤ්ඤම්පි එවංජාතිය**න්ති එකංසබ්‍යාකරණීයං වදති.

ආකඞ්ඛතො න ජානෙය්‍යුන්ති තත්ථ යෙන හෙතුනා භගවතො යා ආකඞ්ඛා, සා අඤ්ඤෙසං අවිසයොති ආහ – **''කින්තං භගවා ආකඞ්ඛතීති. ඉදං අවිසජ්ජනීය''**න්ති.

එත්තකොති එතපරිමාණො. **සීලක්ඛන්ධෙ**ති සීලක්ඛන්ධහෙතු. ''සීලක්ඛන්ධෙනා''තිපි පාඨො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. **ඉරියාය**න්ති කායවචීසමාචාරෙ. **පභාවෙ**ති ආනුභාවෙ. **හිතෙසිතාය**න්ති මෙත්තාය. **ඉද්ධිය**න්ති ඉද්ධිවිධාය. එත්තකා බුද්ධගුණා, තෙ ච පච්චෙකං එවංපභාවා. තථා මග්ගඵලනිබ්බානානි එවමානුභාවානි. අරියසඞ්ඝො එවංවිධගුණෙහි යුත්තොති.

තිණ්ණං රතනානං මහානුභාවතා න සබ්බථා අඤ්ඤෙසං විසයො, භගවතො එව විසයොති ආහ – **''බුද්ධවිසයො අවිසජ්ජනීයො''**ති. තෙන යො අඤ්ඤොපි අත්ථො බුද්ධවිසයො, සො අවිසජ්ජනීයොති දස්සෙති. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා – ''බුද්ධවිසයො අචින්තෙය්‍යො න චින්තෙතබ්බො, යං චින්තෙන්තො උම්මාදස්ස විඝාතස්ස භාගී අස්සා''ති (අ. නි. 4.77). **කතමා පුබ්බා කොටීති අවිසජ්ජනීය**න්ති ''කතමා පුබ්බා කොටී''ති කෙනචි කතං පුච්ඡනං අවිසජ්ජනීයං. කස්මා? සංසාරස්ස පුරිමාය කොටියා අභාවතො. තෙනෙවාහ – ''පුරිමා, භික්ඛවෙ, කොටි න පඤ්ඤායතී''ති (අ. නි. 10.61). තත්ථ **න පඤ්ඤායතී**ති න දිස්සති, න උපලබ්භතීති අත්ථො. න පඤ්ඤායතීති අඤ්ඤස්ස ඤාණවිසයො න හොතීති පන අත්ථං සන්ධාය **''න**

පඤ්ඤායතීති සාවකානං ඤාණවෙකල්ලෙනා''තිආදි වුත්තං. තත්ථ **අත්තූපනායිකා**ති අත්තා උපනෙතබ්බො එතිස්සාති අත්තූපනායිකා. **නත්ථි බුද්ධානං භගවන්තානං අවිජානනා**ති එතෙන පුරිමාය කොටියා අභාවතො එව න පඤ්ඤායති, න තත්ථ ඤාණස්ස පටිඝාතොති දස්සෙති.

යං පන අත්ථි, තං අඤ්ඤෙය්‍යං අප්පමෙය්‍යම්පි භගවතො න අප්පමෙය්‍යන්ති භගවතො සබ්බත්ථ අප්පටිහතඤ්ඤාණතං දස්සෙතුං **''යථා භගවා කොකාලිකං භික්ඛුං ආරබ්භා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **අඤ්ඤතරං භික්ඛු**න්ති නාමගොත්තෙන අපාකටං. ''කීව දීඝං නු ඛො, භන්තෙ, පදුමෙ නිරයෙ ආයුප්පමාණ''න්ති පඤ්හං පුච්ඡිත්වා නිසින්නං එකං භික්ඛුං එවමාහාති. එත්ථායං පාඨසෙසො – දීඝං ඛො, භික්ඛු, පදුමෙ නිරයෙ ආයුප්පමාණං, තං න සුකරං සඞ්ඛාතුං ''එත්තකානි වස්සානී''ති වා ''එත්තකානි වස්සසතානී''ති වා ''එත්තකානි වස්සසහස්සානී''ති වා ''එත්තකානි වස්සසතසහස්සානී''ති වාති. සක්කා පන, භන්තෙ, උපමා කාතුන්ති. ''සක්කා භික්ඛූ''ති භගවා අවොච. සෙය්‍යථාපි, භික්ඛු, වීසතිඛාරිකො කොසලකො තිලවාහො. තතො පුරිසො වස්සසතස්ස වස්සසතස්ස අච්චයෙන එකමෙකං තිලං උද්ධරෙය්‍ය. ඛිප්පතරං ඛො සො, භික්ඛු, වීසතිඛාරිකො කොසලකො තිලවාහො ඉමිනා උපක්කමෙන පරික්ඛයං පරියාදානං ගච්ඡෙය්‍ය, න ත්වෙව එකො අබ්බුදො නිරයො. සෙය්‍යථාපි, භික්ඛු, වීසති අබ්බුදා නිරයා, එවමෙකො නිරබ්බුදො නිරයොතිආදි (සං. නි. 1.181; අ. නි. 10.89; සු. නි. කොකාලිකසුත්ත).

තත්ථ **වීසතිඛාරිකො**ති මාගධකෙන පත්ථෙන චත්තාරො පත්ථා කොසලරට්ඨෙ එකො පත්ථො හොති. තෙන පත්ථෙන චත්තාරො පත්ථා ආළ්හකං, චත්තාරි ආළ්හකානි දොණං, චතුදොණා මානිකා, චතුමානිකා ඛාරී. තාය ඛාරියා වීසතිඛාරිකො තිලවාහො. **තිලවාහො**ති තිලසකටං. **අබ්බුදො නිරයො**ති අබ්බුදො නාම එකො පච්චෙකනිරයො නත්ථි, අවීචිම්හි එව පන අබ්බුදගණනාය පච්චනොකාසො ''අබ්බුදො නිරයො''ති වුත්තො. එස නයො **නිරබ්බුදාදීසු**පි.

තත්ථ වස්සගණනාපි එවං වෙදිතබ්බා – යථා හි සතංසතසහස්සානි **කොටි** හොති. එවං සතංසතසහස්සකොටියො **පකොටි** නාම. සතංසතසහස්සපකොටියො **කොටිපකොටි** නාම. සතංසතසහස්සකොටිපකොටියො **නහුතං**. සතංසතසහස්සනහුතානි **නින්නහුතං**. සතංසතසහස්සානි නින්නහුතානි එකො **අබ්බුදො**. තතො වීසතිගුණො **නිරබ්බුදො**. එස නයො සබ්බත්ථ. අයඤ්ච ගණනා අපරිචිතානං දුක්කරාති වුත්තං – ''තං න සුකරං සඞ්ඛාතු''න්ති. කෙචි පන ''තත්ථ තත්ථ පරිදෙවනානත්තෙන කම්මකාරණනානත්තෙනපි ඉමානි නාමානි ලද්ධානී''ති වදන්ති. අපරෙ ''සීතනරකා එතෙ''ති. **චිත්තං ආඝාතෙත්වා**ති චිත්තං පදූසෙත්වා.

119. **කථං ජිනොති** පකාරපුච්ඡා. **කෙන ජිනොති** කාරණපුච්ඡා. කෙන කාරණෙන කෙන හෙතුනා කාය පටිපත්තියා ජිනොති පුච්ඡති. **කථන්ති** පන කෙන පකාරෙන කිං අතීතානං, උදාහු අනාගතානං පච්චුප්පන්නානං කිලෙසානං පහානෙන ජිනොති පුච්ඡති, තස්මා තං **‘‘විසජ්ජනීය’’**න්ති වුත්තං. **කතමො ජිනොති** කිං රූපං ජිනො, උදාහු වෙදනා සඤ්ඤා සඞ්ඛාරා විඤ්ඤාණං ජිනො. රූපාදිවිනිමුත්තො වා අඤ්ඤො ජිනො, යො ‘‘අත්තා’’ති වුච්චතීති ඉමමත්ථං සන්ධායාහ **‘‘අවිසජ්ජනීය’’**න්ති. **කිත්තකොති** පමාණතො කිංපරිමාණො.

අත්ථි තථාගතොති අත්ථි සත්තො. ය්වායමායස්මා ‘‘එවංනාමො එවංගොත්තො’’ති පඤ්චක්ඛන්ධෙ උපාදාය පඤ්ඤපීයති, තස්ස පුග්ගලස්ස අධිප්පෙතත්තා වුත්තං **‘‘විසජ්ජනීය’’**න්ති. **රූපං තථාගතොති** රූපං අත්තාති සක්කායදිට්ඨිවසෙන පුච්ඡතීති කත්වා වුත්තං **‘‘අවිසජ්ජනීය’’**න්ති. ඉමිනා නයෙන සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො.

120. **බාලං පීඨසමාරූළ්හන්තිආදීනි** සාමිඅත්ථෙ උපයොගවචනානි. **කායෙන දුච්චරිතානීති** කායෙන දුට්ඨු කතානි. **ඔලම්බන්තීති** අවලම්බන්ති අවත්ථරියන්ති. සෙසපදද්වයං තස්සෙව වෙවචනං. ඔලම්බනාදිආකාරෙන හි තානි උපට්ඨහන්ති, තස්මා එවං වුත්තං. **මහතන්ති** මහන්තානං. **පථවියං ඔලම්බන්තීති** පථවිතලෙ පත්ථරන්ති. සෙසපදද්වයං තස්සෙව වෙවචනං. පත්ථරණාකාරොයෙව හෙස. **තත්‍ර, භික්ඛවෙ, බාලස්සාති** තස්මිං උපට්ඨහනාකාරෙ බාලස්ස එවං හොති.

ලාභා වො, භික්ඛවෙති භික්ඛවෙ, යෙ ඉමෙ තුම්හෙහි පටිලද්ධා මනුස්සත්තසද්ධාපටිලාභාදයො, ලාභා වො තුම්හාකං ලාභා එව. **සුලද්ධන්ති** යම්පිදං පබ්බජිත්වා චතුපාරිසුද්ධිසීලාදිසම්පාදනං ලද්ධං, තම්පි සුලද්ධං. **ඛණො වො පටිලද්ධොති** අට්ඨඅක්ඛණවජ්ජිතො නවමොයං ඛණො පටිලද්ධො මග්ග**බ්‍රහ්මචරියවාසාය. ‘‘දිට්ඨා මයා’’**තිආදිනා එකදෙසනිදස්සනෙන අට්ඨ අක්ඛණෙ විභාවෙති.

121. **යහිං යහින්ති** යං යං දුග්ගතිං **යො ගච්ඡති. සො නං අධම්මොති** යො අධම්මො තෙන **චරිතො,** සො නං අධම්මචාරිං පුග්ගලං. **හනාතීති** බාධති.

අප්පෙසක්ඛතාති අප්පානුභාවතා. **දුබ්බණ්ණතාති** විරූපතා බීභච්ඡතා. **දුප්පඤ්ඤතාති** නිප්පඤ්ඤතා අහෙතුකපටිසන්ධිවසෙන එළමූගතා.

122. **වාචානුරක්ඛීති** චතුන්නං වචීදුච්චරිතානං පරිවජ්ජනෙන වාචානුරක්ඛී. අභිජ්ඣාදීනං අනුප්පාදනෙන මනසා සුට්ඨු **සංවුතො.** පාණාතිපාතාදයො පජහන්තො **කායෙන ච අකුසලං න කයිරා, එතෙ තයො කම්මපථෙ විසොධයෙ.** එවං විසොධෙන්තො හි සීලක්ඛන්ධාදීනං එසකෙහි

බුද්ධාදීහි **ඉසීහි පවෙදිතං** අරියං අට්ඨඞ්ගිකං **මග්ගං** ආරාධෙය්‍යාති. **දුක්කටන්ති කායෙන වාචාය මනසා** ච දුක්කටං සාවජ්ජං දුක්ඛුද්‍රයං දුග්ගතිසංවත්තනියං කම්මං **යස්ස නත්ථි. සංවුතං තීහි ඨානෙහීති** එතෙහි තීහි කාරණෙහි කායදුච්චරිතාදීනං පවෙසනිවාරණතො පිහිතං, **තං අහං "බ්‍රාහ්මණ"**න්ති වදාමීති.

අච්චන්තදුස්සීල්‍යන්ති එකන්තදුස්සීලභාවො. ගිහී වාපි ජාතිතො පට්ඨාය දස අකුසලකම්මපථෙ කරොන්තො, පබ්බජිතො වාපි උපසම්පන්නදිවසතො පට්ඨාය ගරුකාපත්තිං ආපජ්ජමානො අච්චන්තදුස්සීලො නාම. ඉධ පන යො ද්වීසු තීසු අත්තභාවෙසු දුස්සීලො, තස්ස ගතියා ආගතං දුස්සීලභාවං සන්ධායෙතං වුත්තං. දුස්සීලභාවොති චෙත්ථ දුස්සීලස්ස ඡ ද්වාරානි නිස්සාය උප්පන්නා තණ්හා වෙදිතබ්බා. **මාලුවා සාලමිවොත්ථතන්ති** යස්ස පුග්ගලස්ස තං තණ්හාසඞ්ඛාතං දුස්සීල්‍යං. යථා නාම මාලුවා සාලං ඔත්ථතං දෙවෙ වස්සන්තෙ පත්තෙහි උදකං පටිච්ඡිත්වා සංභඤ්ජනවසෙන සබ්බත්ථකමෙව පරියොනන්ධති, එවං අත්තභාවං ඔත්ථතං පරියොනන්ධිත්වා ඨිතං **සො** මාලුවාය සංභඤ්ජිත්වා භූමියං පාතියමානො රුක්ඛො විය තාය දුස්සීල්‍යසඞ්ඛාතාය තණ්හාය සංභඤ්ජිත්වා අපායෙසු පාතියමානො, **යථා නං** අනත්ථකාමො **දිසො ඉච්ඡති, තථා අත්තානං කරොති** නාමාති අත්ථො.

"අත්තනා හි කත"න්ති ගාථාය අයං සඞ්ඛෙපත්ථො – යථා පාසාණමයං පාසාණසම්භවං **වජිරං** තමෙව **අස්මමයං මණිං** අත්තනො උට්ඨානට්ඨානසඞ්ඛාතං පාසාණමණිං ඛායිත්වා ඡිද්දාඡිද්දං ඛණ්ඩාඛණ්ඩං කත්වා අපරිභොගං කරොති, එවමෙවං **අත්තනා කතං** අත්තනි ජාතං **අත්තසම්භවං පාපං දුම්මෙධං** නිප්පඤ්ඤං පුග්ගලං චතූසු අපායෙසු **අභිමත්ථති** කන්තති විද්ධංසෙතීති.

නිසෙවියාති කත්වා. **ගරහාති** ගාරය්හා. **බාලමතීති** මන්දබුද්ධිනො. **ඛයා ච කම්මස්සාති** කම්මක්ඛයකරඤාණෙන කම්මස්ස ඛෙපනතො. **විමුත්තචෙතසොති** සමුච්ඡෙදවිමුත්තියා පටිප්පස්සද්ධිවිමුත්තියා ච විමුත්තචිත්තො. **නිබ්බන්ති තෙ ජොතිරිවින්ධනක්ඛයාති** යථා නාම අනුපාදානො ජාතවෙදො නිබ්බායති, එවමෙවං අභිසඞ්ඛාරස්ස විඤ්ඤාණස්ස අනවසෙසක්ඛයා නිබ්බායති.

123. **"යථාපි භමරො"**ති ගාථායං **භමරොති** යා කාචි මධුකරජාති. **පුප්ඵන්ති** පුප්ඵාරාමෙ චරන්තො පුප්ඵඤ්ච තස්ස **වණ්ණඤ්ච ගන්ධඤ්ච අහෙඨයං** අහෙඨයන්තො අවිනාසෙන්තො චරතීති අත්ථො. එවං චරිත්වා ච **පලෙති රසමාදායාති** යාවදත්ථං රසං පිවිත්වා අපරම්පි මධුකරණත්ථාය රසං ගහෙත්වා ඩෙති. සො එකං වනගහනං අජ්ඣොගාහෙත්වා රුක්ඛසුසිරාදීසු තං රජමිස්සකං රසං ඨපෙත්වා අනුපුබ්බෙන මධුරරසං මධුං කරොති, න

තස්ස පුප්ඵාරාමෙ චරිතපච්චයා පුප්ඵං වා තස්ස වණ්ණො වා ගන්ධො වා විනස්සති, අථ ඛො පුප්ඵං පාකතිකමෙව හොති. **එවං ගාමෙ මුනී චරෙති** එවං සෙක්ඛො අසෙක්ඛො වා අනගාරියමුනි කුලපටිපාටියා ගාමෙ භික්ඛං ගණ්හන්තො චරෙය්‍යාති අත්ථො. න හි තස්ස ගාමෙ චරණපච්චයා සද්ධාහානි වා භොගහානි වා හොති, සද්ධාපි භොගාපි පාකතිකාව හොන්ති. එවං චරිත්වා ච පන ගාමතො නික්ඛමිත්වා බහිගාමෙ උදකඵාසුකට්ඨානෙ සඞ්ඝාටිං පඤ්ඤපෙත්වා නිසින්නො අක්ඛබ්භඤ්ජන- (මි. ප. 6.1.2) වණාලෙපනපුත්තමංසූපමවසෙන (මි. ප. 6.1.2; සං. නි. 2.63) පච්චවෙක්ඛන්තො පිණ්ඩපාතං පරිභුඤ්ජිත්වා තථාරූපං වනසණ්ඩං අනුපවිසිත්වා අජ්ඣත්තිකකම්මට්ඨානං සම්මසන්තො මග්ගඵලානි හත්ථගතානෙව කරොති. අසෙක්ඛමුනි පන දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරමනුයුඤ්ජති. අයමස්ස භමරෙන මධුකරෙන සරික්ඛතා. ඛීණාසවො පනෙත්ථ අධිප්පෙතොති.

පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො විහරතීති යො නං පාති රක්ඛති, තං මොක්ඛෙති මොචෙති ආපායිකාදීහි දුක්ඛෙහීති පාතිමොක්ඛො. සො එව කායිකවාචසිකස්ස වීතික්කමස්ස සංවරණතො පිදහනතො සංවරො. තෙන පාතිමොක්ඛසංවරෙන සංවුතො සමන්නාගතො හුත්වා සබ්බිරියාපථෙසු වරති. **ආචාරගොචරසම්පන්නොති** ආචාරෙන ච ගොචරෙන ච සම්පන්නො. **අණුමත්තෙසූති** අප්පමත්තකෙසු. **වජ්ජෙසූති** අකුසලධම්මෙසු. **භයදස්සාවීති** භයං දස්සී. **සමාදාය සික්ඛති සික්ඛාපදෙසූති** සික්ඛාපදෙසු යං කිඤ්චි සික්ඛිතබ්බං, තං සබ්බං සම්මා ආදියිත්වා සික්ඛති.

කායකම්මවචීකම්මෙන සමන්නාගතො, කුසලෙන පරිසුද්ධාජීවොති එත්ථ ආචාරගොචරග්ගහණෙනෙව කුසලෙ කායකම්මෙ වචීකම්මෙ ච ගහිතෙපි යස්මා ඉදං ආජීවපාරිසුද්ධිසීලං න ආකාසාදීසු උප්පජ්ජති, කායවචීද්වාරෙසු එව පන උප්පජ්ජති, තස්මා තස්ස උප්පත්තිද්වාරදස්සනත්ථං ‘‘කායවචීකම්මෙන සමන්නාගතො, කුසලෙනා’’ති වුත්තං. යස්මා පන තෙන සමන්නාගතො, තස්මා පරිසුද්ධාජීවො, ආජීවපාරිසුද්ධිපි සීලමෙවාති දස්සනත්ථං එතං වුත්තං. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘කතමෙ ච ථපති කුසලා සීලා? කුසලං කායකම්මං කුසලං වචීකම්මං, පරිසුද්ධං ආජීවම්පි ඛො අහං ථපති සීලස්මිං වදාමී’’ති (ම. නි. 2.265). **ආරද්ධවීරියොති** යස්ස කායිකං චෙතසිකඤ්ච වීරියං ආරද්ධං හොති, සො ‘‘ආරද්ධවීරියො’’ති වුච්චති. තත්ථ යො ගණසඞ්ගණිකං විනොදෙත්වා චතූසු ඉරියාපථෙසු අට්ඨආරම්භවත්ථුවසෙන එකකො හොති, තස්ස කායිකං වීරියං ආරද්ධං නාම හොති. යො චිත්තසඞ්ගණිකං විනොදෙත්වා අට්ඨසමාපත්තිවසෙන එකකො හොති, ගමනාදීසු උප්පන්නකිලෙසං උප්පන්නට්ඨානෙයෙව නිග්ගණ්හිත්වා ඣානං නිබ්බත්තෙති, තස්ස චෙතසිකං වීරියං ආරද්ධං නාම හොති. එවං ආරද්ධවීරියො. **ථාමවාති** ථිතිමා. **දළ්හපරක්කමොති** ථිරපරක්කමො. **අනික්ඛිත්තධුරො…පෙ….**

සච්ඡිකිරියායාති සංකිලෙසධම්මානං පහානත්ථං වොදානධම්මානං සම්පාදනත්ථං, පච්චක්ඛකරණත්ථඤ්ච ධුරං අනික්ඛිපිත්වා වීරියං උස්සුක්කාපෙන්තො විහරති. **පඤ්ඤවාති** පඤ්චන්නං ඛන්ධානං උදයබ්බයපරිග්ගාහිකාය පඤ්ඤාය සමන්නාගතො. තෙනාහ **''උදයත්ථගාමිනියා''**ති.

නත්ථි පුත්තසමං පෙමන්ති මාතාපිතරො විරූපෙපි අත්තනො පුත්තකෙ සුවණ්ණබිම්බකං විය මඤ්ඤන්ති මාලාගුළෙ විය සීසාදීසු කත්වා පරිහරමානා. තෙහි උහදිතාපි ඔමුත්තිතාපි ගන්ධවිලෙපනං පටිච්ඡන්තා විය සොමනස්සං ආපජ්ජන්ති. තෙනාහ – ''නත්ථි පුත්තසමං පෙම''න්ති. පුත්තපෙමෙන සමං පෙමං නාම නත්ථීති වුත්තං හොති. **ගොසමිතන්ති** ගොහි සමං ගොධනසදිසං අඤ්ඤං **ධනං** නාම **නත්ථි. සූරියසමා ආභාති** සූරියාභාය සමා අඤ්ඤා **ආභා** නාම **නත්ථි. සමුද්දපරමාති** යෙ කෙචි අඤ්ඤෙ සරා නාම, සබ්බෙ තෙ සමුද්දපරමා. සමුද්දො තෙසං උත්තමො, සමුද්දසදිසං අඤ්ඤං උදකං නිදානං නාම නත්ථි හගවාති වදති.

යස්මා පන අත්තපෙමෙන සමං පෙමං නත්ථි. මාතාපිතරො හි ඡඩ්ඩෙත්වාපි පුත්තධීතරො අපොසෙත්වා අත්තානමෙව පොසෙන්ති. ධඤ්ඤෙන ච **සමං ධනං** නාම **නත්ථි**. තථාරූපෙ හි කාලෙ හිරඤ්ඤසුවණ්ණාදීනිපි ගොමහිංසාදීනිපි ධඤ්ඤග්ගහණත්ථං ධඤ්ඤසාමිකානමෙව සන්තිකං ගහෙත්වා ගච්ඡන්ති. පඤ්ඤාය ච **සමා ආභා** නාම **නත්ථි**. සූරියාදයො හි එකදෙසංයෙව ඔභාසෙන්ති, පච්චුප්පන්නමෙව ච තමං විනොදෙන්ති, පඤ්ඤා පන දසසහස්සිම්පි ලොකධාතුං එකපජ්ජොතං කාතුං සක්කොති, අතීතංසාදිපටිච්ඡාදකඤ්ච තමං විධමති. මෙඝවුට්ඨියා ච සමො සරො නාම නත්ථි. නදී වා හි හොතු තළාකාදීනි වා, වුට්ඨිසමො සරො නාම නත්ථි. මෙඝවුට්ඨියා හි පච්ඡින්නාය මහාසමුද්දෙ අඞ්ගුලිපබ්බතෙමනමත්තම්පි උදකං න හොති, වුට්ඨියා පන පවත්තමානාය යාව ආභස්සරභවනාපි එකොදකං හොති. තස්මා හගවා දෙවතාවචනං පටික්ඛිපනවසෙන පටිගාථං වදන්තො **''නත්ථි අත්තසමං පෙම''**න්තිආදිමාහ.

124. **කිංසූධ භීතාති** කිං නු භීතා. **මග්ගො චනෙකායතනො පවුත්තොති** අට්ඨතිංසාරම්මණවසෙන අනෙකෙහි කාරණෙහි මග්ගො කථිතො, එවං සන්තෙ කිස්ස භීතා හුත්වා අයං ජනතා ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො අග්ගහෙසීති වදති. **භූරිපඤ්ඤාති** බහුපඤ්ඤ උස්සන්නපඤ්ඤ. **පරලොකං න භායෙති** ඉමස්මා ලොකා පරලොකං ගච්ඡන්තො න භායෙය්‍ය.

පණිධායාති ඨපෙත්වා. **සරමාවසන්තොති** අනාථපිණ්ඩිකාදයො විය බහ්වන්නපානෙ සරෙ වසන්තො. **සංවිභාගීති** අච්ඡරාය ගහිතම්පි නබෙන එාලෙත්වා පරස්ස දත්වාව භුඤ්ජනසීලො. **වදඤ්ඤූති** යාචකානං

යාචනවසෙන වුත්තවචනඤ්ඤූ, වචනීයො වා. එත්ථ ච **වාචන්ති** චත්තාරි වචීසුචරිතානි ගහිතානි. **මනන්ති** තීණි මනොසුචරිතානි. **කායෙනාති** තීණි කායසුචරිතානි. ඉමෙ දස කුසලකම්මපථා පුබ්බසුද්ධිඅඞ්ගං නාම. **''බහ්වන්නපානං සරමාවසන්තො''**ති ඉමිනා යඤ්ඤඋපක්ඛරො ගහිතො. **සද්ධොති** එකං අඞ්ගං, **මුදූති** එකං, **සංවිභාගීති** එකං, **වදඤ්ඤූති** එකන්ති ඉමානි චත්තාරි අඞ්ගානි සන්ධාය **''එතෙසු ධම්මෙසු ඨිතො චතූසූ''**ති ආහ.

අපරො නයො – ''වාච''න්තිආදීනි තීණි අඞ්ගානි, ''බහ්වන්නපාන''න්ති ඉමිනා යඤ්ඤඋපක්ඛරොව ගහිතො, ''සද්ධො මුදූ සංවිභාගී වදඤ්ඤූ''ති එකං අඞ්ගං.

අපරො දුකනයො නාම හොති – ''වාචං මනඤ්චා''ති එකං අඞ්ගං, ''කායෙන පාපානි අකුබ්බමානො බහ්වන්නපානං සරමාවසන්තො''ති එකං, ''සද්ධො මුදූ''ති එකං, ''සංවිභාගී වදඤ්ඤූ''ති එකන්ති එතෙසු චතූසු ධම්මෙසු ඨිතො ධම්මෙ ඨිතො නාම හොති. සො ඉතො **පරලොකං ගච්ඡන්තො**න භායති.

කායසමාචාරම්පීතිආදි පාතිමොක්ඛසංවරදස්සනං. තත්ථ **දුවිධෙනාති** ද්විවිධෙන, ද්වීහි කොට්ඨාසෙහීති අත්ථො. **ජඤ්ඤාති** ජානෙය්‍ය. සීලකථා ච නාමෙසා කම්මපථවසෙන වා පණ්ණත්තිවසෙන වා කථෙතබ්බා. තත්ථ කම්මපථවසෙන තාව කථෙන්තෙන අසෙවිතබ්බකායසමාචාරො පාණාතිපාතාදින්නාදානමිච්ඡාචාරෙහි කථෙතබ්බො. පණ්ණත්තිවසෙන කායද්වාරෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදවීතික්කමවසෙන. සෙවිතබ්බකායසමාචාරො පාණාතිපාතාදිවෙරමණීහි චෙව කායද්වාරෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදඅවීතික්කමෙන ච කථෙතබ්බො.

අසෙවිතබ්බවචීසමාචාරො මුසාවාදාදිවචීදුච්චරිතෙන චෙව වචීද්වාරෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදවීතික්කමෙන ච කථෙතබ්බො. සෙවිතබ්බවචීසමාචාරො මුසාවාදාදිවෙරමණීහි චෙව වචීද්වාරෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදඅවීතික්කමෙන ච කථෙතබ්බො.

පරියෙසනා පන කායවාචාහි පරියෙසනා එව, සා කායවචීසමාචාරග්ගහණෙන ගහිතාපි යස්මා ආජීවට්ඨමකසීලං නාම එතස්මිංයෙව ද්වාරද්වයෙ උප්පජ්ජති, න ආකාසෙ, තස්මා ආජීවට්ඨමකසීලදස්සනත්ථං විසුං වුත්තා. තත්ථ නසෙවිතබ්බපරියෙසනා අනරියපරියෙසනාය කථෙතබ්බා, සෙවිතබ්බපරියෙසනා අරියපරියෙසනාය. වුත්තඤ්හෙතං – ''කතමා ච, භික්ඛවෙ, අනරියපරියෙසනා? ඉධ, භික්ඛවෙ, එකච්චො අත්තනා ජාතිධම්මො සමානො ජාතිධම්මංයෙව පරියෙසතී''තිආදි (ම. නි. 1.274). තථා ''කතමා ච, භික්ඛවෙ, අරියපරියෙසනා? ඉධ, භික්ඛවෙ, එකච්චො අත්තනා ජාතිධම්මො සමානො ජාතිධම්මෙ ආදීනවං විදිත්වා

අජාතං අනුත්තරං යොගක්ඛෙමං නිබ්බානං පරියෙසතී''තිආදි (ම. නි. 1.275).

170. **මග්ගානට්ඨඞ්ගිකොති** ජඞ්සමග්ගාදයො වා හොන්තු ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතමග්ගා වා, සබ්බෙසම්පි මග්ගානං සම්මාදිට්ඨිආදීහි අට්ඨහි අඞ්ගෙහි මිච්ඡාදිට්ඨිආදීනං අට්ඨන්නං පාපධම්මානං පහානකරො නිරොධං ආරම්මණං කත්වා චතූසුපි සච්චෙසු දුක්ඛපරිජානනාදිකිච්චං සාධයමානො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො **සෙට්ඨො** උත්තමො. **සච්චානං චතුරො පදාති** ''සච්චං භණෙ න කුජ්ඣෙය්‍යා''ති (ධ. ප. 224) ආගතං වචීසච්චං වා හොතු, ''සච්චො බ්‍රාහ්මණො, සච්චො ඛත්තියො''තිආදිභෙදං සම්මුතිසච්චං වා, ''ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤ''න්ති (ම. නි. 3.331; උදා. 54; මහානි. 20) දිට්ඨිසච්චං වා, ''එකඤ්හි සච්චං න දුතියමත්ථී''ති (සු. නි. 890; මහානි. 119) වුත්තං පරමත්ථසච්චං වා හොතු. සබ්බෙසම්පි ඉමෙසං සච්චානං පරිජානිතබ්බට්ඨෙන පහාතබ්බට්ඨෙන සච්ඡිකාතබ්බට්ඨෙන භාවෙතබ්බට්ඨෙන එකපටිවෙධට්ඨෙන තථපටිවෙධට්ඨෙන ච ''දුක්ඛං අරියසච්ච''න්තිආදයො (මහාව. 14; දී. නි. 2.387; ම. නි. 1.120) චතුරො පදා සෙට්ඨා නාම. **විරාගො සෙට්ඨො ධම්මානන්ති** ''යාවතා, භික්ඛවෙ, ධම්මා සඞ්ඛතා වා අසඞ්ඛතා වා, විරාගො තෙසං ධම්මානං අග්ගමක්ඛායතී''ති (අ. නි. 4.34; 5.32; ඉතිවු. 90) වචනතො නිබ්බානසඞ්ඛාතො විරාගො සබ්බධම්මානං සෙට්ඨො. **ද්විපදානඤ්ච චක්ඛුමාති** සබ්බෙසම්පි දෙවමනුස්සාදිභෙදානං ද්විපදානං පඤ්චහි චක්ඛූහි චක්ඛුමා භගවාව සෙට්ඨොති.

අග්ගානීති උත්තමානි. **යාවතාති** යත්තකා. **අපදාති** නිප්පදා අහිමච්ඡාදයො. **ද්විපදාති** මනුස්සපක්ඛිජාතාදයො. **චතුප්පදාති** හත්ථිඅස්සාදයො. **බහුප්පදාති** සතපදිආදයො. **රූපිනොති** කාමාවචරරූපාවචරසත්තා. **අසඤ්ඤිනොති** අසඤ්ඤීභවෙ නිබ්බත්තසත්තා. **නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤිනොති** භවග්ගෙ නිබ්බත්තසත්තා. **අග්ගමක්ඛායතීති** ගුණෙහි අග්ගො උත්තමො සෙට්ඨො අක්ඛායති.

අසඞ්ඛතානන්ති නිබ්බානමෙව වුත්තං. **විරාගොති**ආදීනි ච නිබ්බානස්සෙව නාමානි. තඤ්හි ආගම්ම සබ්බෙ කිලෙසා විරජ්ජන්ති, සබ්බෙ රාගමදාදයො මදා නිම්මදා හොන්ති අභාවං ගච්ඡන්ති, සබ්බා පිපාසා විනයං උපෙන්ති, සබ්බෙ ආලයා සමුග්ඝාතං ගච්ඡන්ති, වට්ටානි උපච්ඡිජ්ජන්ති, තණ්හා ඛීයති, සබ්බපරිළාහා වූපසම්මන්ති, වට්ටදුක්ඛං නිරුජ්ඣති නිබ්බායති. තස්මා තං එතානි නාමානි ලභතීති.

ධම්මො ච කුසලක්ඛතොති තස්ස සත්ථුනො ධම්මො ච කුසලො අනවජ්ජො, අනවජ්ජත්තා එව පටිපක්ඛෙහි රාගාදීහි කිලෙසෙහි සබ්බතිත්ථියවාදෙහි ච අපරික්ඛතො. **තානි තීණි විසිස්සරෙති** එතානි තීණි

රතනානි ලොකෙ සබ්බරතනෙහි විසිස්සන්ති ගුණවසෙන සබ්බලොකං අතිසෙන්තීති අත්ථො.

සමණපදුමසඤ්චයො ගණොති පදුමසදිසානං අරියසමණානං සමූහසඞ්ඛාතො ගණො. පදුමන්ති හි පරිපුණ්ණසතපත්තස්ස සරොරුහස්ස නාමං. අරියපුග්ගලා ච සබ්බථාපි පරිපුණ්ණගුණාති පදුමසදිසා වුත්තා. **විදූනං සක්කතොති** විදූහි පණ්ඩිතෙහි සක්කතො. **නරවරදමකොති** නරවරො ච පුරිසානං දමකො නායකො චාති අත්ථො. **ලොකස්ස උත්තරීති** ලොකස්ස උපරි යීතානි, සබ්බලොකෙ උත්තමානීති අත්ථො.

නිරුපදාහොති රාගපරිළාහාදීහි අනුපදාහො. **සච්චනාමොති** අවිතථනාමො යථාභුච්චගුණෙහි ආගතනාමො. **සබ්බාභිභූති** සබ්බලොකං අත්තනො ගුණෙහි අභිභවිත්වා ඨිතො. **සච්චධම්මොති** වට්ටතො එකන්තනිස්සරණභාවෙන අවිතථො සහ පරියත්තියා නවවිධොපි ලොකුත්තරධම්මො, තතො එව **නත්ථඤ්ඤො තස්ස උත්තරීති** තස්ස උත්තරි අධිකගුණො අඤ්ඤො ච ධම්මො නත්ථීති අත්ථො. **අරියසඞ්ඝොව නිච්චං** සබ්බකාලං විදූහි සබ්බපණ්ඩිතෙහි **පූජිතො.**

‘‘එකායන’’න්ති ගාථාය **එකායනන්ති** එකං මග්ගං. මග්ගස්ස හි –

> ‘‘මග්ගො පන්ථො පථො පජ්ජො, අඤ්ජසං වටුමායනං;
> නාවා උත්තරසෙතූ ච, කුල්ලො ච භිසි සඞ්ගමො’’ති. (චූළනි. පාරායනත්ථුතිගාථානිද්දෙස 101) –

බහූනි නාමානි, ස්වායං ඉධ අයනනාමෙන වුත්තො. තස්මා එකායනන්ති එකමග්ගං, න ද්වෙධාපථභූතන්ති අත්ථො. අථ වා එකෙන අයිතබ්බන්ති **එකායනං.** ගණසඞ්ගණිකං පහාය විවෙකට්ඨෙන පවිවිත්තෙන පටිපජ්ජිතබ්බන්ති අත්ථො. අයන්ති වා එතෙනාති අයනො, සංසාරතො නිබ්බානං ගච්ඡන්තීති අත්ථො. එකස්ස වා සබ්බසත්තසෙට්ඨස්ස භගවතො අයනොති එකායනො. කිඤ්චාපි හි තෙන අඤ්ඤෙපි අයන්ති, තථාපි භගවතොව සො අයනො, තෙන උප්පාදිතත්තා. යථාහ – ‘‘සො හි, බ්‍රාහ්මණ, භගවා අනුප්පන්නස්ස මග්ගස්ස උප්පාදෙතා’’තිආදි (ම. නි. 3.79). අයතීති වා අයනො, ගච්ඡති පවත්තතීති අත්ථො. එකස්මිං ඉමස්මිංයෙව ධම්මවිනයෙ අයනො, න අඤ්ඤත්ථාති එකායනො. යථාහ – ‘‘ඉමස්මිං ඛො, සුභද්ද, ධම්මවිනයෙ අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො උපලබ්භතී’’ති (දී. නි. 2.214). අපි ච පුබ්බභාගෙ නානාමුඛභාවනාය පවත්තොපි අපරභාගෙ එකං නිබ්බානමෙව අයති ගච්ඡතීති එකායනො, තං එකායනං.

ජාතිඛයන්තදස්සීති ජාතියා ඛයසඞ්ඛාතො අන්තො ජාතිඛයන්තො. ජාතියා අච්චන්තඛයන්තො නිබ්බානං, තං පස්සීති ජාතිඛයන්තදස්සී. ‘‘මග්ගං පජානාති හිතානුකම්පී’’තිපි පාඨො. තස්සත්ථො – වුත්තප්පකාරං

එකායනසඞ්ඛාතං මග්ගං සයම්භුඤාණෙන භගවා පජානාති, ජානන්තො ච තෙන තෙන හිතෙන සත්තෙ අනුකම්පතීති. ඉදානි තස්ස මග්ගස්ස එකායනභාවං, තීසුපි කාලෙසු එකන්තනියානතඤ්ච විභාවෙතුං **"එතෙන මග්ගෙන තරිංසු පුබ්බෙ, තරිස්සන්ති යෙ ච තරන්ති ඔඝ"**න්ති ආහ. තස්සත්ථො – යෙ අතීතමද්ධානං කාමොඝාදිචතුබ්බිධං ඔඝං තරිංසු, යෙ තං අනාගතමද්ධානං තරිස්සන්ති, එතරහි ච තරන්ති, තෙ සබ්බෙ එතෙනෙව මග්ගෙන, න අඤ්ඤෙනාති. **විසුද්ධිපෙක්ඛාති** චතුරොඝනිත්ථරණෙන අච්චන්තවිසුද්ධිං නිබ්බානං අපෙක්ඛන්තා, පරිනිබ්බායිතුකාමාති අත්ථො.

එවං දුවිධම්පි සාසනපට්ඨානං නානාසුත්තපදානි උදාහරන්තෙන විභජිත්වා ඉදානි සංකිලෙසභාගියාදීහි සංසන්දිත්වා දස්සෙතුං පුන **"ලොකියං සුත්ත"**න්තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **දස්සනභාගියෙන ච භාවනාභාගියෙන** චාති නිබ්බෙධභාගියෙන. නිබ්බෙධභාගියමෙව හි දස්සනභාගියං භාවනාභාගියන්ති ද්විධා භින්දිත්වා දස්සිතං. **ලොකියඤ්ච ලොකුත්තරඤ්චා**ති ලොකියං ලොකුත්තරඤ්ච සුත්තං, සංකිලෙසභාගියාදීහි දස්සනභාගියාදීහි චාති උභයෙහි නිද්දිසිතබ්බන්ති අධිප්පායො. **යස්මිං සුත්තෙ**තිආදි නිද්දිසනාකාරදස්සනං. තත්ථ **සංකිලෙසභාගිය**න්ති සංකිලෙසකොට්ඨාසසහිතං, සංකිලෙසත්ථදීපනන්ති අත්ථො. එස නයො සෙසෙසුපි.

එවං ලොකියත්තිකස්ස සංකිලෙසභාගියාදීහි චතූහි පදෙහි සංසන්දනං දස්සෙත්වා ඉමිනා නයෙන සෙසතිකානං සෙසපදානඤ්ච සංසන්දනං සුවිඤ්ඤෙය්‍යන්ති තං අනුද්ධරිත්වා සංකිලෙසභාගියාදීනං සමතික්කමනං දස්සෙතුං **"වාසනාභාගියං සුත්ත"**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ යදිපි සංකිලෙසභාගියං සුත්තං, වාසනාභාගියඤ්ච සුත්තං ලොකියමෙව. තථාපි ලොකුත්තරසුත්තානි විය ලොකියසුත්තානං වාසනාභාගියං සුත්තං සංකිලෙසභාගියස්ස සමතික්කමාය හොතීති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං **"වාසනාභාගියං සුත්තං සංකිලෙසභාගියස්ස සුත්තස්ස නිග්ඝාතාය"**ති වුත්තං. තත්ථ **නිග්ඝාතායාති** පහානාය. සුත්තසීසෙන චෙත්ථ සුත්තත්ථො ගහිතොති දට්ඨබ්බං. යස්මා ච වොදානධම්මා විය සංකිලෙසධම්මානං දස්සනභූමිසමතික්කමනෙනෙව භාවනාභූමි අධිගන්තබ්බා, තස්මා **"භාවනාභාගියං සුත්තං දස්සනභාගියස්ස සුත්තස්ස පටිනිස්සග්ගාය"**ති වුත්තං. යස්මා පන අසෙක්ඛධම්මෙසු උප්පන්නෙසු මග්ගභාවනාකිච්චං නාම නත්ථි. ඣානභාවනාපි දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරත්ථා එව හොති, තස්මා **"අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං භාවනාභාගියස්ස සුත්තස්ස පටිනිස්සග්ගාය, අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරත්ථ"**න්ති ච වුත්තං.

ඉදානි තිකපදෙහෙව සංසන්දිත්වා දස්සෙතුං **"ලොකුත්තර"**න්තිආදි වුත්තං. **එකබීජීනාති**ආදීසු යො සොතාපන්නො හුත්වා එකමෙව අත්තභාවං ජනෙත්වා අරහත්තං පාපුණාති, අයං **එකබීජී** නාම. යථාහ –

‘‘කතමො ච පුග්ගලො එකබීජී? ඉධෙකච්චො පුග්ගලො තිණ්ණං සංයොජනානං පරික්ඛයා සොතාපන්නො හොති අවිනිපාතධම්මො නියතො සම්බොධිපරායණො. සො එකංයෙව මානුසකං භවං නිබ්බත්තෙත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති. අයං වුච්චති පුග්ගලො එකබීජී’’ති (පු. ප. 33).

යො පන ද්වෙ වා තීණි වා කුලානි සන්ධාවිත්වා සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති, අයං **කොලංකොලො** නාම. යථාහ –

‘‘කතමො ච පුග්ගලො කොලංකොලො? ඉධෙකච්චො පුග්ගලො තිණ්ණං…පෙ…. පරායණො. සො ද්වෙ වා තීණි වා කුලානි සන්ධාවිත්වා සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති. අයං වුච්චති පුග්ගලො කොලංකොලො’’ති (පු. ප. 32).

තත්ථ **කුලානීති** භවෙ. **ද්වෙ වා තීණි වාති** ඉදමෙත්ථ දෙසනාමත්තමෙව. යාව ඡට්ඨභවා සංසරන්තොපි කොලංකොලො හොති එව.

යො පන සත්ත භවෙ සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති, අයං **සත්තක්ඛත්තුපරමො** නාම. යථාහ –

‘‘කතමො ච පුග්ගලො සත්තක්ඛත්තුපරමො? ඉධෙකච්චො…පෙ…. පරායණො. සො සත්තක්ඛත්තුං දෙවෙ චෙව මානුසෙ ච සන්ධාවිත්වා සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති. අයං වුච්චති පුග්ගලො සත්තක්ඛත්තුපරමො’’ති (පු. ප. 31).

කො පන තෙසං එතං පභෙදං නියමෙතීති? කෙචි තාව ‘‘පුබ්බහෙතු නියමෙතී’’ති වදන්ති. කෙචි ‘‘පඨමමග්ගො’’, කෙචි ‘‘උපරි තයො මග්ගා’’. කෙචි ‘‘තිණ්ණං මග්ගානං විපස්සනා’’ති. තත්ථ පුබ්බහෙතු නියමෙතීති වාදෙ පඨමමග්ගස්ස උපනිස්සයො කතො නාම හොති. උපරි තයො මග්ගා නිරුපනිස්සයා උප්පන්නාති ආපජ්ජති. පඨමමග්ගො නියමෙතීති වාදෙ උපරි තිණ්ණං මග්ගානං නිරත්ථකතා ආපජ්ජති. උපරි තයො මග්ගා නියමෙන්තීති වාදෙ ‘‘පඨමමග්ගෙ අනුප්පන්නෙ එව උපරි තයො මග්ගා උප්පන්නා’’ති ආපජ්ජති. විපස්සනා නියමෙතීති වාදො පන යුජ්ජති. සචෙ හි උපරි තිණ්ණං මග්ගානං විපස්සනා බලවතී හොති, එකබීජී නාම හොති. තතො මන්දතරා කොලංකොලො. තතො මන්දතරා සත්තක්ඛත්තුපරමොති. එත්ථ ච යො මනුස්සෙසු එව සත්තක්ඛත්තුං සංසරිත්වා අරහත්තං පාපුණාති, යො ච දෙවෙසුයෙව සත්තක්ඛත්තුං සංසරිත්වා අරහත්තං පාපුණාති, ඉමෙ න ඉධාධිප්පෙතා. යො පන කාලෙන දෙවෙසු, කාලෙන මනුස්සෙසූති වොමිස්සකනයෙන සංසරිත්වා අරහත්තං පාපුණාති, සො ඉධාධිප්පෙතො. තස්මා ‘‘සත්තක්ඛත්තුපරමො’’ති ඉදං ඉධට්ඨකවොකිණ්ණවට්ටජ්ඣාසයස්ස වසෙන වෙදිතබ්බං. වට්ටජ්ඣාසයො

හි ආදිතො පට්ඨාය ඡ දෙවලොකෙ සොධෙත්වා අකනිට්ඨෙ ඨත්වා පරිනිබ්බායිස්සති.

තත්ථ යො සද්ධං ධුරං කත්වා සොතාපත්තිමග්ගං නිබ්බත්තෙති, සො මග්ගක්ඛණෙ **සද්ධානුසාරී** නාම හොති. ඵලක්ඛණෙ පන සද්ධාවිමුත්තො නාම හුත්වා වුත්තනයෙන එකබීජිආදිභෙදො හොති. යො පන පඤ්ඤං ධුරං කත්වා සොතාපත්තිමග්ගං නිබ්බත්තෙති, සො මග්ගක්ඛණෙ **ධම්මානුසාරී** නාම. ඵලක්ඛණෙ පන දිට්ඨිප්පත්තො නාම හුත්වා එකබීජිආදිභෙදො හොති. ඉදඤ්ච අට්ඨන්නං විමොක්ඛානං අලාභිනො වසෙන වුත්තං. ලාභී පන ඵලක්ඛණෙ කායසක්ඛී නාම හොති. තත්ථ යෙ සද්ධාවිමුත්තදිට්ඨිප්පත්තකායසක්ඛිනාමකා තයො සොතාපන්නා, තෙ එකබීජිආදීහි තීහෙව සඞ්ගහෙත්වා වුත්තං – **"පඤ්චහි පුග්ගලෙහි නිද්දිසිතබ්බං එකබීජිනා...පෙ.... ධම්මානුසාරිනා"**ති, එවං පඤ්චහි.

ද්වාදසහි පුග්ගලෙහීති සකදාගාමිමග්ගට්ඨො, සකදාගාමී, අනාගාමිමග්ගට්ඨො, අභෙදෙන අනාගාමී, අන්තරාපරිනිබ්බායිආදයො පඤ්ච, සද්ධාවිමුත්තදිට්ඨිප්පත්තකායසක්ඛිනො තයොති භෙදෙන අට්ඨාති, එවං ද්වාදසහි. තත්ථ හි යො අවිහාදීසු තත්ථ තත්ථ ආයුවෙමජ්ඣං අප්පත්වා පරිනිබ්බායති, අයං **අන්තරාපරිනිබ්බායී.** යො පන ආයුවෙමජ්ඣං අතික්කමිත්වා අරහත්තං පාපුණාති, අයං **උපහච්චපරිනිබ්බායී.** තථා යො අවිහාදීසු උපපන්නො අසඞ්ඛාරෙන අප්පයොගෙන අරහත්තං අධිගච්ඡති, අයං **අසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී.** යො පන සසඞ්ඛාරෙන සප්පයොගෙන අරහත්තං අධිගච්ඡති, අයං **සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී.** උද්ධං උපරූපරි බ්‍රහ්මලොකෙ උපපත්තිසොතො එතස්සාති **උද්ධංසොතො.** පටිසන්ධිවසෙන අකනිට්ඨෙ ගච්ඡතීති **අකනිට්ඨගාමී.**

තත්ථ අත්ථි උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමී අත්ථි උද්ධංසොතො න අකනිට්ඨගාමී, අත්ථි න උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමී අත්ථි න උද්ධංසොතො න අකනිට්ඨගාමීති. තත්ථ යො ඉධ අනාගාමිඵලං පත්වා අවිහාදීසු නිබ්බත්තො තත්ථ යාවතායුකං ඨත්වා උපරූපරි නිබ්බත්තිත්වා අකනිට්ඨං පාපුණාති, අයං **උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමී** නාම. යො පන අවිහාදීසු නිබ්බත්තො තත්ථෙව අපරිනිබ්බායිත්වා අකනිට්ඨම්පි අප්පත්වා උපරූපරි බ්‍රහ්මලොකෙ පරිනිබ්බායති, අයං **උද්ධංසොතො න අකනිට්ඨගාමී** නාම. යො ඉතො චවිත්වා අකනිට්ඨෙයෙව නිබ්බත්තති, අයං **න උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමී** නාම. යො පන අවිහාදීසු චතූසු අඤ්ඤතරස්මිං නිබ්බත්තිත්වා තත්ථෙව පරිනිබ්බායති, අයං **න උද්ධංසොතො න අකනිට්ඨගාමී** නාම. සද්ධාවිමුත්තාදයො වුත්තවිභාගායෙව.

නවහි පුග්ගලෙහීති එත්ථ අට්ඨන්නං විමොක්ඛානං අලාභී අරහා **පඤ්ඤාවිමුත්තො** නාම. තෙසං පන ලාභී

වික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදවිමොක්ඛවසෙන උභොහි භාගෙහි රූපකායනාමකායසඞ්ඛාතතො උභතො භාගතො විමුත්තත්තා **උභතොභාගවිමුත්තො** නාම. **සමසීසිනාති** එත්ථ තිවිධො සමසීසී – ඉරියාපථසමසීසී, රොගසමසීසී, ජීවිතසමසීසීති.

තත්‍ර යො ඨානාදීසු ඉරියාපථෙසු යෙනෙව ඉරියාපථෙන සමන්නාගතො හුත්වා විපස්සනං ආරභති, තෙනෙව ඉරියාපථෙන අරහත්තං පත්වා පරිනිබ්බායති, අයං **ඉරියාපථසමසීසී** නාම. යො පන එකං රොගං පත්වා අන්තොරොගෙ එව විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා අරහත්තං පත්වා තෙනෙව රොගෙන පරිනිබ්බායති, අයං **රොගසමසීසී** නාම. පලිබොධසීසං තණ්හා, බන්ධනසීසං මානො, පරාමාසසීසං දිට්ඨි, වික්ඛෙපසීසං උද්ධච්චං, කිලෙසසීසං අවිජ්ජා, අධිමොක්ඛසීසං සද්ධා, පග්ගහසීසං වීරියං, උපට්ඨානසීසං සති, අවික්ඛෙපසීසං සමාධි, දස්සනසීසං පඤ්ඤා, පවත්තසීසං ජීවිතින්ද්‍රියං, ගොචරසීසං විමොක්ඛො, සඞ්ඛාරසීසං නිරොධොති තෙරසසු සීසෙසු කිලෙසසීසං අවිජ්ජං අරහත්තමග්ගො පරියාදියති, පවත්තසීසං ජීවිතින්ද්‍රියං චුතිචිත්තං පරියාදියති. තත්ථ අවිජ්ජාපරියාදායකං චිත්තං ජීවිතින්ද්‍රියං පරියාදාතුං න සක්කොති. ජීවිතින්ද්‍රියපරියාදායකං අවිජ්ජං පරියාදාතුං න සක්කොති. අඤ්ඤං අවිජ්ජාපරියාදායකං චිත්තං, අඤ්ඤං ජීවිතින්ද්‍රියපරියාදායකං. යස්ස චෙතං සීසද්වයං සමං පරියාදානං ගච්ඡති, සො **ජීවිතසමසීසී** නාම.

කථං පනිදං සමං හොතීති? වාරසමතාය. යස්මිඤ්හි වාරෙ මග්ගවුට්ඨානං හොති, සොතාපත්තිමග්ගෙ පඤ්ච පච්චවෙක්ඛණානි, සකදාගාමිමග්ගෙ පඤ්ච, අනාගාමිමග්ගෙ පඤ්ච, අරහත්තමග්ගෙ චත්තාරීති එකූනවීසතිමෙ පච්චවෙක්ඛණඤාණෙ පතිට්ඨාය භවඞ්ගං ඔතරිත්වා පරිනිබ්බායතො ඉමාය වාරසමතාය ඉදං උභයසීසපරියාදානම්පි සමං හොති නාම. තෙනායං පුග්ගලො ‘‘ජීවිතසමසීසී’’ති වුච්චති, අයමෙව ඉධාධිප්පෙතො. එවං සුඤ්ඤතවිමුත්තාදයො තයො සද්ධාවිමුත්තො පඤ්ඤාවිමුත්තො උභතොභාගවිමුත්තො සමසීසීති සත්ත සාවකා අරහන්තො, පච්චෙකබුද්ධො, සම්මාසම්බුද්ධොති ඉමෙහි නවහි පුග්ගලෙහි අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං නිද්දිසිතබ්බං.

රාගචරිතොති රාගසහිතං චරිතං එතස්සාති රාගචරිතො. රාගෙන වා චරිතො පවත්තිතො රාගචරිතො, රාගජ්ඣාසයො රාගාධිකොති අත්ථො. එස නයො සෙසෙසුපි. **රාගමුඛෙ ඨිතොති** රාගපරියුට්ඨානෙ ඨිතො, පරියුට්ඨිතරාගොති අත්ථො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො.

වාසනාභාගියං සුත්තන්ති ලොකියං සත්තාධිට්ඨානං වාසනාභාගියං සුත්තං. ලොකියං සත්තාධිට්ඨානං සංකිලෙසභාගියඤ්හි සුත්තං රාගචරිතෙහි පුග්ගලෙහි නිද්දිට්ඨං. තත්ථ ‘‘ලොකියං, සත්තාධිට්ඨාන’’න්ති පදද්වයං

අනුවත්තමානං කත්වා වුත්තං **‘‘වාසනාභාගිය’’**න්ති. **සීලවන්තෙහීති** සීලවන්තාදීහි පුග්ගලෙහි. **පකතිසීල**න්තිආදි යෙහි සමන්නාගතා, තෙ පුග්ගලා. තෙසං දස්සනෙන පුග්ගලානං උපලක්ඛණං. අථ වා ධම්මාධිට්ඨානං පකතිසීලාදිවසෙන, සත්තාධිට්ඨානං පකතිසීලවන්තාදිවසෙන වෙදිතබ්බන්ති ඉමස්ස නයස්ස දස්සනත්ථං ‘‘සීලවන්තෙහි නිද්දිසිතබ්බ’’න්ති වත්වා ‘‘පකතිසීල’’න්තිආදි වුත්තං. තං පකතිසීලාදීනං පඤ්චන්නං එව ගහණං නිදස්සනමත්තං, පත්තිදානඅබ්භනුමොදනධම්මස්සවනදෙසනාදිට්ඨිජුකම්මාදීනම්පි වෙත්ථ සම්භවතො. තෙසම්පි වා එත්ථෙව සඞ්ගහෙත්වා දස්සනත්ථං **‘‘පඤ්චා’’**ති වුත්තං.

තත්ථ **පකතිසීල**න්ති සම්පත්තවිරතිසීලං. **චිත්තප්පසාදොති** කම්මඵලසද්ධා රතනත්තයසද්ධා ච. **ඤාණං පඤ්ඤාය නිද්දිසිතබ්බ**න්ති යස්මිං සුත්තෙ පඤ්ඤා ආගතා, තං සුත්තං ඤාණන්ති නිද්දිසිතබ්බං. න කෙවලං පඤ්ඤාපරියායෙනෙව, අථ ඛො පඤ්ඤින්ද්‍රියාදිපරියායෙනපි යත්ථ පඤ්ඤා ආගතා, තං සුත්තං ඤාණන්ති නිද්දිසිතබ්බන්ති දස්සෙතුං **‘‘පඤ්ඤින්ද්‍රියෙනා’’**තිආදි වුත්තං. තස්සත්ථො – හෙට්ඨා වුත්තො එව. **යං වා පනා**තිආදීසු යං වා අඤ්ඤං කිඤ්චි පඤ්ඤාය අධිවචනං. සබ්බං තං යත්ථ කත්ථචි සුත්තෙ ආගතං, තං සුත්තං ඤාණන්ති නිද්දිසිතබ්බන්ති අත්ථො.

අජ්ඣත්තිකබාහිරෙහීති යස්මිං සුත්තෙ අජ්ඣත්තිකානි ආයතනානි, බාහිරානි ච ආයතනානි ආගතානි, තං සුත්තං තෙහි ආයතනෙහි ඤාණං **ඤෙය්‍යන්ති නිද්දිසිතබ්බං. පඤ්ඤාපි ආරම්මණභූතා ඤෙය්‍යන්ති** ඤෙය්‍යතො විසුං කත්වා පඤ්ඤා වුත්තා. තථා හි පඤ්ඤා ඤාණන්තරස්ස ආරම්මණන්ති කත්ථචි සුත්තෙ ඤෙය්‍යභාවෙනපි වුච්චති. **යං කිඤ්චි ආරම්මණභූත**න්ති යං කිඤ්චි ඤාණස්ස විසයභූතං රූපාදි. **අජ්ඣත්තිකං වා බාහිරං වාති වා**-සද්දෙන ඔළාරිකාදිං සඞ්ගණ්හාති. **සබ්බං තං සඞ්ඛතෙන අසඞ්ඛතෙන වාති** සබ්බං තං යථාසම්භවං සඞ්ඛතභාවෙන අසඞ්ඛතභාවෙන ච ඤෙය්‍යන්ති නිද්දිසිතබ්බං. ඤෙය්‍යධම්මවසෙන හි ඤෙය්‍යසුත්තං ඤෙය්‍යන්ති වුච්චතීති.

යං වා පන කිඤ්චි භගවා අඤ්ඤතරවචනං භාසතීති ලොකියලොකුත්තරාදිසුත්තෙසු එකස්මිං සුත්තෙ ද්වෙ. තෙසු යං වා පන කිඤ්චි අඤ්ඤතරවචනං එකස්සෙව කථනං භාසති නිද්දිසති. **සබ්බං තං යථානිද්දිට්ඨං ධාරයිතබ්බ**න්ති තං යථා සබ්බං සුත්තං ලොකියාදීසු යදි අඤ්ඤතරවසෙන, අථ උභයවසෙන යථා යථා නිද්දිට්ඨං, තථා තථා ගහෙතබ්බං, තං තං පධානභාවෙන නිද්දිසිතබ්බන්ති අත්ථො.

කිලෙසසහිතඤ්ඤෙව කම්මං විපාකස්ස හෙතු, න ඉතරන්ති වුත්තං **‘‘දුවිධො හෙතු යඤ්ච කම්මං යෙ ච කිලෙසා’’**ති. **සමුදයො කිලෙසාති** එත්ථ

‘‘සමුදයො’’ති එතෙන සමුදයපක්ඛියා වුත්තා. ‘‘කිලෙසා’’ති ච කිලෙසවන්තො, සංකිලිට්ඨාති අත්ථො. **යං දිස්සතීති** යං යං දිස්සති. **තාසු තාසු භූමීසූති** පුථුජ්ජනභූමිආදීසු. **කප්පියානුලොමෙනාති** කප්පියෙන ච කප්පියානුලොමෙන ච. තත්ථ කප්පියං පාළියං සරූපතො වුත්තං, කප්පියානුලොමං මහාපදෙසවසෙන නයතො දස්සිතං. **පටික්ඛිත්තකාරණෙනාති** යෙන කාරණෙන භගවතා යං පටික්ඛිත්තං, තෙන කාරණෙන තං නිද්දිසිතබ්බං. එකන්තෙන සරාගාදිසංවත්තනමෙව හි භගවතා පටික්ඛිත්තං, තං සරාගාය සංවත්තනාදිකාරණෙන නිද්දිසිතබ්බං. **ධම්මස්සාති** අසඞ්ඛතධම්මස්ස. **අරියධම්මානන්ති** මග්ගඵලධම්මානං. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

එත්ථ ච යථා සංකිලෙසභාගියාදීනං අඤ්ඤමඤ්ඤං සංසග්ගතො අනෙකවිධො පට්ඨානභෙදො ඉච්ඡිතො, එවං ලොකියසත්තාධිට්ඨානාදිසංසග්ගතොපි අනෙකවිධො පට්ඨානභෙදො සම්භවති. පාළියං පන උභයත්ථාපි එකදෙසදස්සනවසෙන ආගතත්තා නයදස්සනන්ති වෙදිතබ්බං. සක්කා හි ඉමිනා නයෙන විඤ්ඤුනා තෙ නිද්ධාරෙතුන්ති. යථා ච සංකිලෙසභාගියාදීනං ලොකියාදීනඤ්ච විසුං විසුං සංසග්ගභෙදවසෙන අයං පට්ඨානභෙදො අනෙකවිධො ලබ්භති, එවං උභයෙසම්පි සංසග්ගවසෙන අයං නයො යථාරහං ලබ්භතෙව. ලබ්භති හි ලොකියං සුත්තං කිඤ්චි සංකිලෙසභාගියං, කිඤ්චි වාසනාභාගියං. තථා ලොකුත්තරං සුත්තං කිඤ්චි නිබ්බෙධභාගියං, කිඤ්චි අසෙක්ඛභාගියන්ති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

එවං සොළසවිධෙ පට්ඨානෙ අට්ඨවීසතිවිධං පට්ඨානං පක්ඛිපිත්වා, අට්ඨවීසතිවිධෙ ච පට්ඨානෙ සොළසවිධං පක්ඛිපිත්වා යථාරහං දුකතිකාදිභෙදෙන සම්භවතො පට්ඨානවිභාගො වෙදිතබ්බො, සො ච ඛො තීසු පිටකෙසු ලබ්භමානස්ස සුත්තපදස්ස වසෙන. යස්මා පන තානි තානි සුත්තපදානි උදාහරණවසෙන නිද්ධාරෙත්වා ඉමස්මිං අත්ථෙ විත්ථාරියමානෙ අතිපපඤ්චො හොති, අතිභාරියා ච නෙත්තිසංවණ්ණනා, සක්කා ච ඉමිනා නයෙන විඤ්ඤුනා අයමත්ථො විඤ්ඤාතුං, තස්මා න තං විත්ථාරයිම්හ. තෙනෙව හි පාළියං අඤ්ඤමඤ්ඤසංසග්ගවසෙන පට්ඨානවිභාගො එකදෙසෙනෙව දස්සිතො, න නිප්පදෙසතොති.

සාසනපට්ඨානවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිගමනකථා

එත්තාවතා ච –

හාරෙ නයෙ ච පට්ඨානෙ, සුවිසුද්ධවිනිච්ඡයං;
විභජන්තො නවඞ්ගස්ස, සාසනස්සත්ථවණ්ණනං.

නෙත්තිප්පකරණං ධීරො, ගම්භීරං නිපුණඤ්ච යං;
අදෙසයි මහාථෙරො, **මහාකච්චායනො** වසී.

සද්ධම්මාවතරට්ඨානෙ, පට්ටනෙ නාගසව්හයෙ;
ධම්මාසොකමහාරාජ-විහාරෙ වසතා මයා.

චිරට්ඨිතත්ථං යා තස්ස, ආරද්ධා **අත්ථවණ්ණනා;**
උදාහරණසුත්තානං, ලක්ඛණානඤ්ච සබ්බසො.

අත්ථං පකාසයන්තී සා, අනාකුලවිනිච්ඡයා;
සමත්තා සත්තවීසාය, පාළියා භාණවාරතො.

ඉති තං සඞ්ඛරොන්තෙන, යං තං අධිගතං මයා;
පුඤ්ඤං තස්සානුභාවෙන, ලොකනාථස්ස සාසනං.

ඔගාහෙත්වා විසුද්ධාය, සීලාදිපටිපත්තියා;
සබ්බෙපි දෙහිනො හොන්තු, විමුත්තිරසභාගිනො.

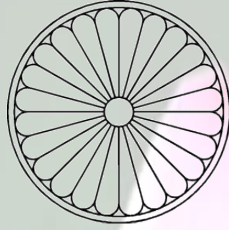
චිරං තිට්ඨතු ලොකස්මිං, සම්මාසම්බුද්ධසාසනං;
තස්මිං සගාරවා නිච්චං, හොන්තු සබ්බෙපි පාණිනො.

සම්මා වස්සතු කාලෙන, දෙවොපි ජගතීපති;
සද්ධම්මනිරතො ලොකං, ධම්මෙනෙව පසාසතූති.

ඉති බදරතිත්ථවිහාරවාසිනා ආචරියධම්මපාලෙන කතා

නෙත්තිප්පකරණස්ස අත්ථසංවණ්ණනා සමත්තාති.

නෙත්තිප්පකරණ-අට්ඨකථා නිට්ඨිතා.

සබ්බදානං ධම්ම දානං ජිනාති,
සබ්බරසං ධම්ම රසං ජිනාති;
සබ්බරතිං ධම්ම රතිං ජිනාති
තණ්හක්ඛයො සබ්බදුක්ඛං ජිනාති

(ධම්මපදය තණ්හා වග්ගො)

ධම්මාරාමො ධම්මරතො - ධම්මං අනුවිචින්තයං;
ධම්මං අනුස්සරං භික්ඛු - සද්ධම්මා න පරිහායති.

(ධම්මපදය භික්ඛු වග්ගො)

ධම්මො පනෙසො සුගතප්පසත්ථො,
තරණීව සංසාර මහණ්ණවස්ස;
බ්‍රහ්මාසුරාදීහි නමස්සනීයො,
රසො රසානං පරමො තිලොකෙ.

මහාගදො මච්චුජරා පහානො,
සබ්බීතිනාසාය විසෙසමන්තො;
සබ්බත්ථි දානෙන ච කප්පරුක්ඛො,
චින්තාමණී භද්දඝටොව ධම්මො.

ධම්මං විනා නත්ථි පිතාව මාතා,
තමෙව තාණං සරණං පතිට්ඨා;
තස්මා හි භො කිච්චමඤ්ඤප්පහාය,
සුණාථ ධාරෙථ චරාථ ධම්මෙ.

(රසවාහිනී)

චිරං තිට්ඨතු ලොකස්මිං - සම්මා සම්බුද්ධ සාසනං!

ධර්ම දානය පිණිසයි.........